

Litteraturvitenskapens retorikk

En studie av tekstnormene for gode norske empiriske
litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57

Jonas Bakken

Avhandling for graden ph.d.
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det humanistiske fakultet
Universitetet i Oslo
Oslo 2006

Forord

Til grunn for denne avhandlingen ligger en innsamling og bearbeiding av et forholdsvis stort datamateriale. For å gjøre det enklere å etterprøve og bygge videre på resultatene av min undersøkelse har jeg valgt å gjøre dette datamaterialet tilgjengelig for avhandlingens lesere. Materialet er imidlertid så omfangsrikt at det ikke er hensiktsmessig å gi ut dette som trykte vedlegg; vedleggene foreligger i stedet elektronisk i pdf-format på vedlagte cd-plate. De er også tilgjengelige på nettsiden <http://folk.uio.no/jonasbak/>. Jeg vil presisere at alle nødvendige opplysninger om datamaterialet blir presentert i selve avhandlingsteksten, så man trenger ikke å lese vedleggene for å kunne følge argumentasjonen i avhandlingen.

Avhandlingen er skrevet innenfor rammene av et treårig doktorgradsstipend finansiert av HF-fakultetet ved Universitetet i Oslo. I løpet av disse tre årene er det mange som har bidratt med uvurderlig hjelp, og som jeg er en stor takk skyldig. Først og fremst vil jeg takke min veileder, Kjell Lars Berge, som har vært en viktig faglig inspirasjonskilde og en kyndig og kritisk leser av de mange utkastene til denne avhandlingen. Jeg vil også rette en stor takk til Otto Hageberg, Liv Bliksrud, Kjell Ivar Vannebo og Karl Henrik Flyum, som har tatt seg tid til å lese deler av avhandlingsteksten og gitt meg verdifull tilbakemelding. Viktige innspill har jeg også fått på de mange kurs, seminarer og konferanser jeg har deltatt på i løpet av mine tre år som stipendiat, og jeg vil rette en stor takk til både arrangører og deltagere. En spesielt viktig arena har den såkalte "tekstlunsjen" vært, der personer fra en rekke fagmiljøer har kommet sammen for å spise matpakke og diskutere tekstforskning. Jeg vil takke alle som har deltatt på disse lunsjene, og spesielt tekstlunsjens ildsjel Johan L. Tønnesson.

Jeg vil også takke ledelse og kolleger ved det tidligere Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap (INL) og ved det nåværende Institutt for lingvistiske og nordiske studier (ILN) for å ha inkludert meg i et faglig og sosialt miljø som har gjort arbeidet med avhandlingen betydelig lettere. Per Thomas Andersen og Elisabeth Oxfeldt fortjener en spesiell takk i den forbindelse. Jeg vil også takke mine stipendiatkolleger ved fakultetet Elise Kleivane, Karin Margrete Stokke og Helle Waahlberg for våre mange faglige og ufaglige samtaler. I tillegg fortjener kontorsjefene ved de to instituttene – Ellen Wingerei og Kari Winquist – en hjertelig takk for at de har sørget for gode arbeidsforhold under disse tre årene. Sist, men ikke minst, vil jeg takke Toril Opsahl, for hjelp med korrekturlesing, og for alt annet.

Jonas Bakken

Innhold

1 Innledning	1
1.1 Vitenskapelige tekster som forskningsobjekt.....	1
1.2 Avhandlingens siktemål, emne og problemstillinger	2
1.2.1 Avgrensning av studieobjektet	2
1.2.2 Problemstillinger	6
1.2.3 Valg av materiale	11
1.3 Disposisjon	18
2 Tidligere forskning	19
2.1 Innledning.....	19
2.2 Litteraturvitenskapelige selvstudier	20
2.2.1 Liten interesse for egne tekster.....	20
2.2.2 Studier av sjangeren litteraturhistorie	20
2.2.3 Studier av andre litteraturvitenskapelige sjangrer	22
2.2.4 Faghistorie	23
2.3 Litteraturvitenskapelige tekster i norsk sakprosaforskning.....	23
2.4 Studier av sjangeren vitenskapelig artikkel.....	24
2.4.1 Vitenskapsretoriske studier av artikkelsjangerens utvikling.....	24
2.4.2 Komposisjonen i moderne vitenskapelige artikler	27
2.4.3 Studier av stilistisk utforming	30
2.5 Oppsummering	33
2.5.1 Svært lite kunnskap om tekstnormene	33
2.5.2 Noen generelle erfaringer.....	33
3 En teori om tekstnormer	35
3.1 Innledning.....	35
3.2 Grunntrekk i sosiotekstologien.....	35
3.3 Tekstnorm.....	36
3.3.1 Definisjon av begrepet norm	36
3.3.2 Tekstnormer	37
3.4 Tekstsystemet	37
3.4.1 De tre planene i systemet	37
3.4.2 Normer på ulike plan.....	39
3.5 Konteksten.....	40
3.6 Kommunikativ funksjon.....	41
3.7 Forklaringsmodell for tekstnormer og tekstnormendring	43
3.8 Kritisk drøfting av sosiotekstologien	44
3.8.1 Normer for tekstualitet og velformethet.....	44
3.8.2 Forklaringsmodellens begrensninger	45
4 En retorisk tekstnormteori	46
4.1 Klassisk retorikk i en sosiotekstologisk ramme	46
4.2 Noen innledende avklaringer	47
4.2.1 Kilder til klassisk retorikk	47
4.2.2 Definisjon av retorikk.....	47
4.2.3 Retorikkens overføringsverdi	53
4.3 Tekstnormbegrepet i sosiotekstologien og retorikken.....	55
4.4 Den retoriske tekstnormteorien	56

4.4.1	Normer på tre plan.....	56
4.4.2	Eloquutio: stilnormer.....	57
4.4.3	Inventio: innholdsnormer	60
4.4.4	Dispositio: komposisjonsnormer.....	63
4.4.5	Retorikkens sjangerbegrep	66
4.4.6	Bør- og kan-normer	73
5	Retorikkens forklaringsmodell for tekstnormer	76
5.1	Innledning.....	76
5.2	Kunsten å overtale	76
5.2.1	Ekstern høvelighet.....	76
5.2.2	Den retoriske situasjonen	77
5.2.3	Tilpasning til mottakernes doxa	79
5.2.4	De tre bevismidlene.....	79
5.2.5	Oppsummering	80
5.3	Forklaringsmodell for tekstnormer.....	80
5.3.1	Konvensjonalisering av doxa-tilpasning	80
5.3.2	Forklaringsmodellen og sjangrene	82
5.3.3	Funksjonsforklaringer av tekstnormer og sjangrer.....	83
5.4	En teori om tekstnormendring.....	85
5.4.1	Tekstnormtilpasning.....	85
5.4.2	Teoriens begrensninger	85
5.5	Noen siste avklaringer	86
5.5.1	Aptum og bør- og kan-normene	86
5.5.2	Intensjonsforklaringer av enkelttekster	87
5.5.3	Kvalitetsbegrepet på nytt.....	88
6	Framgangsmåte for tekstnormundersøkelsen	89
6.1	Innledning.....	89
6.2	Hvordan utvikle hypoteser om tekstnormer	89
6.2.1	Innholds-, stil- og komposisjonsanalyse	89
6.2.2	Sjangerinndeling.....	90
6.2.3	Å slutte fra regelmessighet til norm	92
6.2.4	To typer abduktive slutninger i tekstnormundersøkelser	93
6.3	Den retoriske tekstnormteoriens relevans	97
6.3.1	Innledning.....	97
6.3.2	Studieobjektet og retorikkens domene	97
6.3.3	Doxa og vitenskapsteoretisk overbygning	99
6.3.4	Fantes det tekstnormer i norsk litteraturvitenskap?.....	100
6.4	Framgangsmåte for tekstnormundersøkelsen.....	103
6.4.1	Problemstillingene.....	103
6.4.2	Analyse av tekstene	105
6.4.3	Sjangerinndeling.....	114
6.4.4	Tekstnormer i sjangrene	114
6.4.5	Tekstnormforskjeller mellom skolene.....	116
6.4.6	Tekstnormendringer etter nykritikkens gjennombrudd.....	116
6.4.7	Forklaring av forskjeller og endringer	117
6.5	Noen perspektiver på framgangsmåten	117
6.5.1	Framgangsmåtens begrensninger	117
6.5.2	Forholdet til vitenskapsretorikken.....	118

7 Utvikling av en topikk for materialet	121
7.1 Framgangsmåte	121
7.2 Toposkategorier.....	122
7.3 Spesifikke topoi i toposkategorien tekst.....	127
7.4 Spesifikke topoi i toposkategorien forfatter	142
7.5 Spesifikke topoi i toposkategorien leser.....	148
7.6 Spesifikke topoi i toposkategorien kontekst.....	149
7.7 Spesifikke topoi i toposkategorien relasjon	152
7.8 Spesifikke topoi i toposkategorien metavitenskapelige forhold.....	155
7.9 Noen presiseringer.....	156
7.10 Oversikt over topikken	157
8 Sjangerinndeling.....	159
8.1 Framgangsmåte	159
8.2 Introduksjonsartikkel.....	160
8.2.1 Illokusjonær handling: å introdusere et forskningsområde.....	160
8.2.2 Oversikt over artiklene i sjangeren.....	162
8.3 Suppleringsartikkel.....	162
8.3.1 Illokusjonær handling: å supplere forskningen innenfor et område.....	162
8.3.2 Oversikt over artiklene i sjangeren.....	165
8.4 Sammenfatningsartikkel	165
8.4.1 Illokusjonær handling: å sammenfatte forskningen innenfor et område.....	165
8.4.2 Oversikt over artiklene i sjangeren.....	167
8.5 Tekstanalyse	167
8.5.1 Illokusjonær handling: å analysere en tekst	167
8.5.2 Oversikt over artiklene i sjangeren.....	168
8.6 Estetisk analyse	169
8.6.1 Illokusjonær handling: å identifisere estetisk verdi.....	169
8.6.2 Oversikt over artiklene i sjangeren.....	170
8.7 Noen grensetilfeller	170
9 Tekstnormer i de fem sjangrene	172
9.1 Innledning.....	172
9.2 Introduksjonsartikkel.....	173
9.2.1 Innhold	173
9.2.2 Stil	174
9.2.3 Innhold i begynnelsene.....	177
9.2.4 Stil i begynnelsene	178
9.2.5 Oppsummering og drøfting av resultatene	179
9.2.6 Hypoteser om tekstnormer	179
9.2.7 Forklaring av normbrudd	180
9.3 Suppleringsartikkel.....	181
9.3.1 Innhold	181
9.3.2 Stil	182
9.3.3 Innhold i begynnelsene.....	183
9.3.4 Stil i begynnelsene	184
9.3.5 Oppsummering og drøfting av resultatene	186
9.3.6 Hypoteser om tekstnormer	187
9.3.7 Forklaring av normbrudd	187
9.4 Sammenfatningsartikkel.....	188

9.4.1	Innhold	188
9.4.2	Stil	189
9.4.3	Innhold i begynnelsene.....	190
9.4.4	Stil i begynnelsene	192
9.4.5	Oppsummering og drøfting av resultatene	193
9.4.6	Hypoteser om tekstnormer	193
9.4.7	Forklaring av normbrudd	194
9.5	Tekstanalyse	195
9.5.1	Innhold	195
9.5.2	Stil	196
9.5.3	Innhold i begynnelsene.....	197
9.5.4	Stil i begynnelsene	198
9.5.5	Oppsummering og drøfting av resultatene	199
9.5.6	Hypoteser om tekstnormer	200
9.5.7	Forklaring av normbrudd	201
9.6	Estetisk analyse	201
9.6.1	Innhold	201
9.6.2	Stil	202
9.6.3	Innhold i begynnelsene.....	203
9.6.4	Stil i begynnelsene	204
9.6.5	Oppsummering og drøfting av resultatene	205
9.6.6	Hypoteser om tekstnormer	206
9.6.7	Forklaring av normbrudd	206
9.7	Oppsummering av resultatene	207
9.7.1	Sjangrenes særtrekk.....	207
9.7.2	Sjangrenes fellestrekk	208
9.7.3	Grad av normregulering	208
10	Tekstnormforskjeller mellom skoleretningene.....	210
10.1	Innledning.....	210
10.2	Forskjeller i sjangerbruk.....	210
10.3	Tekstnormforskjeller i sjangeren introduksjonsartikkel.....	212
10.4	Tekstnormforskjeller i sjangeren suppleringsartikkel	214
10.5	Tekstnormforskjeller i sjangeren sammenfatningsartikkel	217
10.6	Oppsummering og konklusjon	219
11	Endringer i tekstnormer	221
11.1	Innledning.....	221
11.2	Endringer i sjangerbruk	221
11.2.1	Endringer i sjangerbruk i den historisk-biografiske skolen	221
11.2.2	Endringer i sjangerbruk i den estetisk-filosofiske skolen	223
11.3	Tekstnormendringer i sjangeren introduksjonsartikkel.....	225
11.3.1	Innledning.....	225
11.3.2	Innholdsnormer	225
11.3.3	Stilnormer.....	226
11.4	Tekstnormendringer i sjangeren suppleringsartikkel	227
11.4.1	Innledning.....	227
11.4.2	Innholdsnormer	228
11.4.3	Stilnormer.....	229
11.5	Tekstnormendringer i sjangeren sammenfatningsartikkel	230
11.5.1	Innledning.....	230

11.5.2	Innholdsnormer	230
11.5.3	Stilnormer.....	231
11.6	Tekstnormendringer i sjangeren tekstanalyse	232
11.6.1	Innledning.....	232
11.6.2	Innholdsnormer	233
11.6.3	Stilnormer.....	234
11.7	Tekstnormendringer i sjangeren estetisk analyse.....	235
11.7.1	Innledning.....	235
11.7.2	Innholdsnormer	236
11.7.3	Stilnormer.....	237
11.8	Oppsummering og konklusjon	238
11.8.1	Svar på problemstilling 3	238
11.8.2	Endelig svar på problemstilling 1.....	239
12	Forklaring av tekstnormforskjeller og -endringer.....	241
12.1	Innledning.....	241
12.2	Den historisk-biografiske skolen 1937–49.....	243
12.2.1	Vitenskapsfilosofisk grunnsyn	243
12.2.2	Litteraturvitenskapens mål	244
12.2.3	Litteraturvitenskapens organisering	244
12.2.4	Litteraturvitenskapens domene	245
12.2.5	Litteraturbegrepet	245
12.2.6	Litteraturvitenskapens metoder	246
12.3	Den estetisk-filosofiske skolen 1937–49.....	246
12.3.1	Vitenskapsfilosofisk grunnsyn	246
12.3.2	Litteraturvitenskapens mål	247
12.3.3	Litteraturvitenskapens organisering	247
12.3.4	Litteraturvitenskapens domene	248
12.3.5	Litteraturbegrepet	248
12.3.6	Litteraturvitenskapens metoder	249
12.4	Nykritikken.....	250
12.4.1	Vitenskapsfilosofisk grunnsyn	250
12.4.2	Litteraturvitenskapens mål	250
12.4.3	Litteraturvitenskapens organisering	251
12.4.4	Litteraturvitenskapens domene	251
12.4.5	Litteraturbegrepet	251
12.4.6	Litteraturvitenskapens metoder	252
12.5	Endringer i de norske skolenes vitenskapsteoretiske overbygninger.....	252
12.5.1	Nykritikken til Norge	252
12.5.2	Endringer i den historisk-biografiske skolen fra 1950.....	253
12.5.3	Endringer i den estetisk-filosofiske skolen fra 1950.....	255
12.6	Forklaring av sjangerutvalget i de enkelte skolene	256
12.6.1	Forklaringsmodellen.....	256
12.6.2	Den historisk-biografiske skolen.....	257
12.6.3	Den estetisk-filosofiske skolen	260
12.7	Forklaring av tekstnormer	261
12.7.1	Framgangsmåte	261
12.7.2	Den historisk-biografiske skolen.....	262
12.7.3	Den estetisk-filosofiske skolen	275
12.8	Oppsummering og konklusjon	279

13 Avslutning	282
13.1 Tekstnormer i norsk litteraturvitenskap	282
13.1.1 Sammenfatning av resultatene	282
13.1.2 Sammenligning med tidligere studier	283
13.2 Resultatenes reliabilitet og validitet	284
13.3 Teorien og metoden.....	288
13.4 Forklaringsmodellen.....	289
13.5 Muligheter for videre forskning	290
Litteratur	292

Vedlegg

Vedlegg 1: Artikler i Edda 1937–57

Vedlegg 2: Eksempler på topoi

Vedlegg 3: Garderinger i materialet

Vedlegg 4: Analyseresultater

Vedlegg 5: Stil i de fem sjangrene

Vedleggene foreligger elektronisk i pdf-format på vedlagte cd-plate og på nettsiden
<http://folk.uio.no/jonasbak/>

Tabeller

Tabell 1.1	Kode, forfatter og tittel til artiklene i materialet.....	17
Tabell 9.1	Utbredelse av topoi i introduksjonsartiklene.	174
Tabell 9.2	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren introduksjonsartikkel	174
Tabell 9.3	Frekvenser av <i>jeg, vi, man</i> og <i>gardering</i> i de 20 introduksjonsartiklene.	175
Tabell 9.4	Frekvenser av <i>jeg, vi, man</i> og <i>gardering</i> i de 20 introduksjonsartiklene, ordnet i stigende rekkefølge.	176
Tabell 9.5	Utbredelse av topoi i introduksjonsartiklenes begynnelser	177
Tabell 9.6	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i introduksjonsartiklenes begynnelser.....	178
Tabell 9.7	Utbredelse av topoi i suppleringsartiklene	182
Tabell 9.8	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren suppleringsartikkel.....	182
Tabell 9.9	Utbredelse av topoi i suppleringsartiklenes begynnelser	184
Tabell 9.10	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i suppleringsartiklenes begynnelser	185
Tabell 9.11	Utbredelse av topoi i sammenfatningsartiklene.....	188
Tabell 9.12	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren sammenfatningsartikkel	189
Tabell 9.13	Utbredelse av topoi i sammenfatningsartiklenes begynnelser.....	191
Tabell 9.14	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sammenfatningsartiklenes begynnelser	192
Tabell 9.15	Utbredelse av topoi i tekstanalysene	195
Tabell 9.16	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren tekstanalyse.....	196
Tabell 9.17	Utbredelse av topoi i tekstanalysenes begynnelser.	197
Tabell 9.18	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i tekstanalysenes begynnelser	198
Tabell 9.19	Utbredelse av topoi i de estetiske analysene	202
Tabell 9.20	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren estetisk analyse	203
Tabell 9.21	Utbredelse av topoi i de estetiske analysenes begynnelser.....	204
Tabell 9.22	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i de estetiske analysenes begynnelser.....	205
Tabell 10.1	Utbredelse av de fem sjangrene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen	211
Tabell 10.2	Utbredelse av topoi i de 19 historisk-biografiske introduksjonsartiklene	213
Tabell 10.3	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk blant de 19 historisk-biografiske introduksjonsartiklene	213
Tabell 10.4	Utbredelse av topoi i de 100 historisk-biografiske suppleringsartiklene	215
Tabell 10.5	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk blant de 100 historisk-biografiske suppleringsartiklene.....	215

Tabell 10.6	Utbredelse av topoi i de 3 historisk-biografiske sammenfatningsartiklene.....	218
Tabell 10.7	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk blant de 3 historisk-biografiske sammenfatningsartiklene.....	218
Tabell 11.1	Utbredelse av de fem sjangrene i den historisk-biografiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57	222
Tabell 11.2	Utbredelse av de fem sjangrene i den estetisk-filosofiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57	224
Tabell 11.3	Utbredelse av topoi i de historisk-biografiske introduksjonsartiklene fra periodene 1937–49 og 1950–57	226
Tabell 11.4	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i historisk-biografiske introduksjonsartikler fra periodene 1937–49 og 1950–57.....	227
Tabell 11.5	Utbredelse av topoi i de historisk-biografiske suppleringsartiklene fra periodene 1937–49 og 1950–57	228
Tabell 11.6	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i historisk-biografiske suppleringsartikler fra periodene 1937–49 og 1950–57	229
Tabell 11.7	Utbredelse av topoi i de historisk-biografiske sammenfatningsartiklene fra perioden 1937–49	231
Tabell 11.8	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk blant de historisk-biografiske sammenfatningsartiklene fra perioden 1937–49.	232
Tabell 11.9	Utbredelse av topoi i historisk-biografiske tekstanalyser fra periodene 1937–49 og 1950–57	234
Tabell 11.10	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i historisk-biografiske tekstanalyser fra periodene 1937–49 og 1950–57	235
Tabell 11.11	Utbredelse av topoi i estetisk-filosofiske estetiske analyser fra periodene 1937–49 og 1950–57	236
Tabell 11.12	Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i estetisk-filosofiske estetiske analyser fra periodene 1937–49 og 1950–57	238

Figurer

Figur 3.1	Den kommunikative funksjonen relaterer tekstnormene til et kommunikativt mål og en rollefordeling mellom sender og mottaker innenfor et sosialt felt.	42
Figur 4.1	Kategorinormer trekker grensen mellom tekster og ikke-tekster. Verdinormer skiller mellom de gode og de dårlige tekstene.....	56
Figur 4.2	Sosiotekstologiens og retorikkens normtyper fordelt på planene i tekstsystemet.....	57
Figur 4.3	Språknormene trekker grensen mellom språk og ikke-språk. Stilnormene skiller god stil fra dårlig stil.....	59
Figur 4.4	Ideologinormer trekker grensen mellom meningsfulle og ikke-meningsfulle sememer. Innholdsnormer skiller mellom gode og dårlige meningsfulle sememer.....	63
Figur 4.5	Retorikken beskriver komposisjon som en sekvens av tekstdeler med et bestemt innhold, på både hel- og deltekstnivå.....	65
Figur 4.6	Tekstualitetsnormene trekker grensen mellom tekster og ikke-tekster. Komposisjonsnormene skiller mellom tekster med god og dårlig komposisjon.....	66
Figur 4.7	Stil- og innholdsnormene er fordelt mellom de delene som komposisjonsnormene deler teksten inn i.....	68
Figur 4.8	Retorikkens sjangerinndeling	70
Figur 4.9	Komposisjonsnormer, innholdsnormer og stilnormer finnes i to typer: bør-normer og kan-normer	75
Figur 5.1	En overtalende tekst må tilpasses fire faktorer i den retoriske situasjonen: avsender, sak, mottaker og leilighet	78
Figur 6.1	Frekvenser av et språktrekk blant et utvalg tekster som er formet etter samme stilnormer	95
Figur 6.2	Forholdet mellom stilnormer i en sjanger og fordelingen av et språktrekk blant tekstene i sjangeren.....	96
Figur 7.1	De seks toposkategoriene i materialet med tilhørende koder.....	127
Figur 9.1	Frekvenser av fire språktrekk i de 20 artiklene i sjangeren introduksjonsartikkel	176
Figur 9.2	Frekvenser av fire språktrekk i de 20 begynnelsene i sjangeren introduksjonsartikkel	178
Figur 9.3	Frekvenser av fire språktrekk i de 102 artiklene i sjangeren suppleringsartikkel.....	183
Figur 9.4	Frekvenser av fire språktrekk i de 102 begynnelsene i sjangeren suppleringsartikkel.....	185
Figur 9.5	Frekvenser av fire språktrekk i de 4 artiklene i sjangeren sammenfatningsartikkel.....	190
Figur 9.6	Frekvenser av fire språktrekk i de 4 begynnelsene i sjangeren sammenfatningsartikkel.....	192
Figur 9.7	Frekvenser av fire språktrekk i de 17 artiklene i sjangeren tekstanalyse	196
Figur 9.8	Frekvenser av fire språktrekk i de 17 begynnelsene i sjangeren tekstanalyse.	199

Figur 9.9	Frekvenser av fire språktrekk i de 7 artiklene i sjangeren estetisk analyse.....	203
Figur 9.10	Frekvenser av fire språktrekk i de 7 begynnelsene i sjangeren estetisk analyse	205
Figur 10.1	Den prosentvise utbredelsen av de fem sjangrene i den historisk-biografiske (HB) og den estetisk-filosofiske skolen (EF)	211
Figur 11.1	Den prosentvise utbredelsen av de fem sjangrene i den historisk-biografiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57	222
Figur 11.2	Den prosentvise utbredelsen av de fem sjangrene i den estetisk-filosofiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57	224

1 Innledning

1.1 Vitenskapelige tekster som forskningsobjekt

En stor del av det å drive med vitenskap, både som student og som forsker, dreier seg om produksjon og resepsjon av tekster. Studentene lærer et fag gjennom å lese tekster og lytte til forelesninger, og for å bevise at de behersker faget, må de selv produsere tekster, muntlige eller skriftlige, som etablerte fagpersoner deretter bedømmer – og gjerne rangerer i forhold til hverandre ved hjelp av en karakterskala. Også mellom forskere spiller tekstproduksjon og tekstresepsjon en avgjørende rolle. Fagmiljøets kollektive kunnskap utvikles og forhandles fram gjennom en stadig strøm av monografier, artikler og foredrag, og det er i hovedsak ved å få sine tekster lest og hørt, og helst også sitert fra og referert til (jf. Latour 1987: 26–29), at den enkelte forsker kan vinne ry i forskningsmiljøet, få sine resultater innlemmet i den kollektive kunnskapen og bli tildelt stipender og vitenskapelige stillinger. Tekster spiller også en sentral rolle i vitenskapens forhold til det øvrige samfunnet. De som finansierer vitenskapen, enten det er staten eller private aktører, ønsker å få noe tilbake for sine utlegg, og denne tilbakebetalingen kommer gjerne i form av tekster, slik som rapporter, populærvitenskapelige publikasjoner og lærebøker.

Med tanke på hvor viktig tekst er for nær sagt enhver form for vitenskapelig aktivitet, har forskernes interesse for og bevissthet om de språklige og tekstlige aspektene ved de vitenskapelige tekstene lenge vært påfallende liten (Nelson, Megill & McCloskey 1987b: 3). Som skrivepedagog Karl Henrik Flyum uttrykker det:

Det kan noen ganger se ut til at forskerne opphøyer sin egen faglige tradisjon til en garanti for sannhet som ingen annen teksttradisjon kan forfalske eller utkonkurrere – den sanneste teksten. Og dermed kan den enkelte akademikeren med god samvittighet se bort fra den mer allmenne 'formen', og heller se ansvaret sitt i å ta vare på kunnskapsspesialet – fagets 'innhold' – både i forskning og formidling. (Flyum 1996: 148)

Det var først på 1980-tallet, etter at vitenskapssosiologer, nyretorikere og andre positivisme-kritikere hadde problematisert forestillingen om vitenskapsteksten som en nøytral formidler av objektiv sannhet (se for eksempel Kuhn 1996; Perelman & Olbrechts-Tyteca 2000; Rorty 1980; Berger & Luckmann 1967), at mange for alvor fikk øynene opp for disse tekstenes formelle aspekter (Nelson, Megill & McCloskey 1987b: 7–15; Bazerman 1988: 11). Når interessen først var vakt, tok det imidlertid ikke lang tid før den vitenskapelige teksten ble et høyt prioritert studieobjekt innenfor en rekke språk- og tekstvitenskapelige disipliner, blant annet lingvistikk (Fløttum 2003a), tekstlingvistikk (Breivega 2003), pragmatikk (Myers 1989, 1990; Markkanen & Schröder (red.) 1997), systemisk-funksjonell grammatikk (Halliday & Martin 1993; Martin

& Veel (red.) 1998), retorikk (McCloskey 1986; Prelli 1989a; Gross 1990b) og litteraturvitenskap (White 1975; Levine & Rauch (red.) 1987; Peterfreund (red.) 1990). Det har også blitt gjort sosialantropologiske studier av miljøer der vitenskapelige tekster produseres, slik som forskningslaboratorier (Latour & Woolgar 1986), og av institusjoner der det undervises i vitenskapelig skriving (Blåsjö 2004).

Noen teoretisk og metodologisk konsensus om hva som kjennetegner de vitenskapelige tekstene, og hvordan disse skal studeres, er det imidlertid vanskelig å spore i dette mangfoldet. Som den lange listen over involverte disipliner indikerer, kan studiet av vitenskapelig tekst per i dag karakteriseres som et tverrfaglig felt, der forskere tar utgangspunkt i teorier og metoder som opprinnelig ble utviklet for andre typer tekster – eller for språk og tekster i alminnelighet – og forsøker å anvende disse på denne spesielle tekstkategorien. Betraktet som et eget forskningsfelt befinner altså studiet av vitenskapelig tekst seg på det vi med Thomas S. Kuhns vitenskaps-historiske terminologi kan kalle et preparadigmatisk stadium: Feltet er nylig etablert, det er ikke klart avgrenset fra andre nærliggende felt, og ennå har ingen av de mange konkurrerende teoriene vunnet allmenn tilslutning og fått status som feltets paradigme (Kuhn 1996: 10–22). Teoriutvikling og metodisk utprøving er derfor en viktig del av arbeidet innenfor dette feltet i dag.

Mangelen på et overgripende paradigme har imidlertid ikke hindret forskere innenfor en rekke språk- og tekstvitenskapelige disipliner å begynne den første kartleggingen av vitenskapslitteraturen. Hayden Whites litteraturvitenskapelige analyser av historieverk (White 1975) og retorikeren Alan G. Gross' studier av naturvitenskapelige klassikere som Newton og Darwin (Gross 1990b) er blant de mer kjente eksemplene. De siste årene er det også gjort flere studier av norske vitenskapelige tekster, blant annet Kjersti Rongen Breivegas tekstlingvistiske analyse av medisinske, historiske og språkvitenskapelige artikler (Breivega 2003) og Johan L. Tønnessons retoriske studie av historietekster (Tønnesson 2004). Til tross for en rekke slike pionerstudier er likevel store deler av vitenskapslitteraturen – ikke minst den norske (jf. Hertzberg 1995) – fortsatt mer eller mindre utforsket.

1.2 Avhandlingens siktemål, emne og problemstillinger

1.2.1 Avgrensning av studieobjektet

Siktemålet med denne avhandlingen er å gi et bidrag til utforskningen av den norske vitenskapslitteraturen, og jeg har valgt å ta for meg en type tekster som må kunne betegnes som relativt utforsket, nemlig *norske litteraturvitenskapelige tekster*. Mer spesifikt ønsker jeg å undersøke *hvordan norske litteraturforskere skriver når de skal formidle sine empiriske forskningsresultater til resten av forskningsmiljøet*. Fokuset i denne avhandlingen er altså på

litteraturvitenskapens *faginterne tekster*, det vil si tekster som er skrevet av litteraturforskere, og som har andre litteraturforskere som den primære mottakergruppen. Tekster som retter seg til personer utenfor faget, slik som lærebøker eller populærvitenskapelige framstillinger, vil ikke bli behandlet. Det er heller ikke enhver form for fagintern tekstsaking som faller inn under denne avhandlingens undersøkelsesområde. Forskere skriver mange slags tekster til hverandre, fra doktoravhandlinger til fødselsdagshilsener i festskrifter, og en avgrensning vil derfor være nødvendig. Som allerede antydnet vil jeg avgrense meg til å studere den typen tekster som må sies å spille den viktigste rollen i en litteraturforskers daglige arbeid, nemlig tekster som presenterer resultater av empirisk forskningsarbeid. Dette innebærer at jeg ikke kommer til å gå inn på rent litteraturteoretiske arbeider og heller ikke på tekster der forskere primært beskriver og/eller kritiserer andre forskeres tekster, slik som fagbokanmeldelser, referater fra konferanser eller disputasinnlegg. For at undersøkelsen skal kunne favne om så mange tekster som mulig, har jeg valgt å avgrense meg til kun å behandle *artikler*. Avhandlingens studieobjekt kan altså karakteriseres som *norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler*, og jeg vil definere dette som artikler som er skrevet av aktører innenfor den norske litteraturforskningen, som henvender seg til de øvrige aktørene i fagmiljøet, og som presenterer resultatene av empiriske studier som artikkelforfatterne selv har gjort. En artikkel definerer jeg som en selvstendig tekst i et tidsskrift eller en antologi.

Undersøkelsen må også avgrenses i tid, og jeg har valgt å ta for meg artikler publisert i årene omkring andre verdenskrig, nærmere bestemt i *perioden 1937–57*. Det er flere grunner til dette valget. Først og fremst var dette en periode der mye av premissene ble lagt for hvordan norsk litteraturforskning kom til å bli drevet i etterkrigstiden og helt fram til i dag (Beyer 1990a: 272; Haarberg 2001a: 117–118). De grunnleggende spørsmålene om litteraturvitenskapens formål og egenart ble debattert, og de moderne litteraturteoretiske retningene som hadde vokst fram i England og USA, begynte for alvor å sette sitt preg på det norske fagmiljøet (se for eksempel Imerslund 1978; Longum 1989a; Hannevik 2001). Det er vanskelig å forstå måten norsk litteraturvitenskap har blitt drevet – og *skrevet* – på de siste 50 årene, hvis man ikke kjenner denne avgjørende tiden, og siden denne avhandlingen er den første større studien av norske litteraturvitenskapelige artikler, er det mest nærliggende at jeg tar for meg denne perioden. Den senere etterkrigstiden og vår egen samtid får være emne for eventuelle senere studier.

Valget av nettopp denne perioden gir dessuten en rekke praktiske fordeler. Ettersom tiden omkring andre verdenskrig var så viktig i den norske litteraturforskningens utvikling, har perioden blitt gjenstand for en rekke faghistoriske framstillinger. Hvem de sentrale aktørene var, og hvilke litteraturteorier de forfektet, er grundig dokumentert, og disse faghistoriske framstil-

lingene kan gi et viktig innblikk i den konteksten som artiklene ble produsert innenfor. 1937–57 er også en periode som har etterlatt seg et stort antall primærkilder, noe som kan øke kontekstforståelsen ytterligere: Debatten raste til tider voldsomt, og det ble utgitt en strøm av teoretiske manifeste, doktordisputaser der tilhengere av ulike skoleretninger tar prinsipielle oppgjør med sine motstandere, og tekster som gjør rede for hvor forskningsmiljøet står for øyeblikket. To av de viktigste kildene for å forstå norsk litteraturforskning i tiden omkring andre verdenskrig er festskriftene til litteraturprofessor Francis Bulls 50- og 70-årsdag (Bull 1937, 1957). I det første finner vi Harald Beyers oversiktsartikkel "Om litteraturhistorie og litteraturgranskning med særlig henblikk på norske forhold" (Beyer 1937), mens det andre – *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre* – består av en rekke faglige biografier og selvbiografier av og om ledende norske litteraturforskere på 1900-tallet. Jeg lar utgivelsesårene til disse to festskriftene – 1937 og 1957 – markere begynnelsen og slutten av den perioden jeg studerer.

Avgrensningen til perioden 1937–57 skaper imidlertid noen begrepsmessige vanskeligheter. Det var nemlig sjelden at norske litteraturforskere i denne perioden brukte betegnelsene *litteraturvitenskap* og *litteraturvitenskapelig* om den forskningen de bedrev. I betegnelsene på de vitenskapelige stillingene i faget finner vi som regel ordet *litteraturhistorie*, men også *litteraturforskning*, *litteratur* og *filologi* forekommer (Amundsen 1961b). De personene som besatt disse stillingene, kalte som regel det de arbeidet med, for *litteraturforskning* (Winsnes 1957: 178) eller *litteraturgranskning* (Beyer 1937: 27), og de titulerte seg gjerne som *litteraturforskere* (Eckhoff 1957: 108). Disse uttrykkene er imidlertid problematiske å bruke som fellesbetegnelser for hele den akademiske disiplinen jeg ønsker å studere: *Litteraturforskning* eller *-granskning* betegner forskningsaktiviteten mer enn selve fagfeltet, *litteraturhistorie* er heller ingen god fellesbetegnelse, ettersom en av skoleretningene på denne tiden var kritisk til nettopp en historisk orientert litteraturforskning, og *filologi* er et for vidt begrep, da det også favner om språkvitenskap. I tittelen på festskriftet til Bulls 70-årsdag blir imidlertid *litteraturvitenskap* brukt som samlebetegnelse på all den litteraturforskningen som var bedrevet i Norge fram til 1957, og jeg finner det derfor legitimt å bruke denne betegnelsen. Jeg vil presisere at jeg – i likhet med festskriftredaktørene – bruker *litteraturvitenskap* som en samlebetegnelse på all vitenskapelig utforskning av litteratur, det vil si alt som forskerne selv måtte omtale som *litteraturhistorie*, *litteraturforskning*, *litteraturgranskning* – eller *litteraturvitenskap*. Som jeg vil komme tilbake til i kapittel 12, var også selve begrepet *litteratur* gjenstand for debatt i denne perioden; for noen forskere var litteratur synonymt med skjønnlitteratur, mens andre mente at enhver skrevet tekst kunne betegnes som litteratur (Beyer 1937: 27). Når jeg i denne avhandlingen bruker begrepet *litteratur* uten å spesifisere det nærmere, favner det om begge

disse betydningene, og i de tilfellene der det er viktig å holde de to betydningene fra hverandre, vil jeg gjøre tydelig rede for hvilken av dem uttrykket refererer til. Jeg vil også presisere at jeg når jeg henviser til *det norske litteraturvitenskapelige fagmiljøet*, er det i videst mulig forstand, altså som en betegnelse på alle de som drev med noe som ble anerkjent – og helst også betegnet – som litteraturforskning i Norge i denne perioden. Det er altså ikke et fagmiljø ved en bestemt institusjon jeg er ute etter å beskrive.

Jeg vil gjøre en siste viktig presisering og avgrensning av mitt studieobjekt. I denne avhandlingen vil jeg kun studere norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler *som ble ansett som gode* i det norske litteraturvitenskapelige miljøet i perioden 1937–57, det vil si artikler som har vært gjennom en kvalitetsvurdering i fagmiljøet, som har fått en positiv kvalitetsdom knyttet til seg, og som har blitt anerkjent som en del av fagets litteratur. Det er en rekke måter en artikkel kan bli gjenstand for en kvalitetsvurdering på i et fagmiljø: Den kanskje viktigste vurderingen er den som foretas av redaktører og konsulenter når artikkelen skal vurderes for publisering i et tidsskrift eller en antologi, men som Bruno Latour (1987) har vist i sine vitenskapssosiologiske studier, er det mange slags vurderinger en artikkel kan gjennomgå også etter publisering. For det første kan *leserne* av artikkelen avsi en dom, både direkte, for eksempel i et debattinnlegg, eller mer indirekte: Hvis de vurderer artikkelen som god, kan de gi uttrykk for dette gjennom å sitere fra og referere til den i sine egne tekster, og hvis de ikke finner den god nok, kan de ignorere den. For det andre kan en publisert vitenskapelig artikkel bli gjenstand for en mer formalisert vurdering, for eksempel når en komité skal bedømme de vitenskapelige arbeidene til søkerne til en vitenskapelig stilling.

Det er to forhold jeg vil understreke når det gjelder min bruk av begrepet *god*. Det første er at jeg på ingen måte ønsker å overprøve det norske litteraturvitenskapelige miljøets kvalitetsdommer; jeg er kun ute etter å studere de artiklene *som fagmiljøet selv har vurdert som gode*. Det andre jeg vil understreke, er at jeg opererer med et *bredt og inklusivt* kvalitetsbegrep. Jeg er ikke ute etter å studere kun de artiklene som har status som de aller mest fremragende i faget; hensikten er kun å ekskludere de artiklene som har blitt bedømt som dårlige og forkastet av fagmiljøet, for eksempel artikler som har blitt refusert av vitenskapelige tidsskrifter. *Godt* betyr altså i denne sammenheng *godt nok til å bli anerkjent som en del av den norske litteraturvitenskapen*. Å undersøke et fags gode tekster – slik jeg nå har definert begrepet – er også den vanlige praksisen innenfor studiet av vitenskapelig tekst. Breivega henter for eksempel sitt materiale fra *Tidsskrift for den norske lægeforening*, *Historisk tidsskrift* og *Norsk lingvistisk tidsskrift* fordi disse tidsskriftene "har status og nedslagskraft i dei respektive fagmiljøa" og ikke minst en "intern kvalitetsvurdering av artiklane", slik at vi kan være sikre på at "det faglege

nivået og den skriftlige utforminga er i tråd med det dei respektive fagmiljøa ventar seg innan sjangeren vitskapleg artikkel" (Breivega 2003: 56). Et lignende utvalgsprinsipp finner vi i Alan G. Gross, Joseph E. Harmon og Michael Reidys omfattende studie av den naturvitenskapelige artikkelens historie fra 1600-tallet og fram til i dag, der de 1804 artiklene i materialet er hentet fra de tidsskriftene som til enhver tid har hatt høyest status innenfor de ulike naturvitenskapelige disiplinene (Gross, Harmon & Reidy 2002: 10).¹ Hvilke tekster jeg selv skal studere, og hvilken kvalitetsvurdering disse har vært gjenstand for, kommer jeg tilbake til i kapittel 1.2.3.

1.2.2 Problemstillinger

Denne avhandlingen har et generaliserende siktemål. Jeg har ikke til hensikt å gjøre inngående analyser av enkeltstående artikler, men vil forsøke å beskrive det norske litteraturvitenskapelige miljøets *tekstnormer* for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57. Tekstnormer vil jeg foreløpig definere som mønster for utforming av tekst innenfor et miljø der aktørene samhandler gjennom tekster. Slike normer varierer mellom kulturer og endres over tid, de fungerer både som rettesnor for produksjon og som tolkningsmønster for resepsjon av tekster, og de omfatter både den innholdsmessige, den kompositoriske og den stilistiske utformingen. Ved å fokusere på nettopp tekstnormer har jeg lagt noen helt bestemte antagelser til grunn for denne avhandlingen: Jeg antar 1) at aktørene i den norske litteraturvitenskapen i perioden 1937–57 hadde en felles forståelse av hva som kjennetegnet gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler, med andre ord at de hadde felles tekstnormer for denne kategorien tekster, 2) at aktørene bruke disse tekstnormene som mønster for utforming av de artiklene de skrev, og 3) at aktørene fortolket og kvalitetsbedømte andres artikler med utgangspunkt i de samme tekstnormene. Jeg slutter meg med andre ord til den sovjetiske Bakhtin-skolens grunnleggende tese om at produksjon og resepsjon av tekster verken skjer på individuell basis etter den enkelte persons forgodtbefinnende eller ut fra universelle prinsipper, men i henhold til kulturspesifikke og foranderlige tekstnormer (Bakhtin 1998). De studiene som tidligere er gjort av vitenskapelige tekster, gir oss dessuten et grunnlag for å anta at et fagmiljø som den norske litteraturvitenskapen i perioden 1937–57 kan ha utviklet et eget system av tekstnormer som regulerer produksjon og resepsjon av tekster. Som vi vil se i kapittel 2, viser nemlig disse studiene at de enkelte vitenskapelige disipliner, og ofte også mindre fagmiljøer innenfor disiplinene, kan ha helt bestemte tekstnormer, og at forskjellene i tekstnormer mellom

---

¹ Det finnes også eksempler på andre slags avgrensninger. Noen har konsentrert seg om de store klassikerne i vitenskapens historie, slik Alan G. Gross har gjort i sin studie av blant annet Darwins *The Origin of Species* (Gross 1990b). Andre har tatt for seg de vitenskapelige tekstene som har blitt bedømt som dårlige og forkastet av fagmiljøet. Ett eksempel er Michael Clynes undersøkelse av engelskspråklige artikler som er skrevet av tyske forskere, og som har fått negative vurderinger av "English-speaking reviewers" (Clyne 1991: 63).

disipliner og miljøer kan være store. Historiske undersøkelser har dessuten vist at vitenskapens tekstnormer stadig er i endring.

I hovedsak finnes det to framgangsmåter for å beskrive tekstnormer. Den ene er å la personer som tilhører det miljøet man studerer, fortelle om hvilke normer de forholder seg til når de skriver og bedømmer tekster. Hvis man tilhører miljøet selv, kan man eventuelt bruke seg selv som informant (jf. Berge 1990: 43). Denne framgangsmåten lar seg imidlertid ikke anvende i mitt tilfelle; perioden ligger så langt tilbake i tid at de fleste aktuelle informanter har gått bort, og de få som er igjen, kan neppe forventes å kunne gi utførlig rede for tekstnormer de forholdt seg til et halvt århundre tidligere. Det har heller ikke lyktes meg å finne noen tekster fra denne perioden der forskere gjøre rede for fagets tekstnormer. Jeg blir derfor nødt til å benytte meg av den andre framgangsmåten, nemlig det filosofen Nils Kristian Sundby i studien *Om normer* beskriver som å "slutte fra en *regelmessighet* i adferden ('det faktiske') til eksistensen av regler for de handlende individer ('det normative')" (Sundby 1978: 128). Sundby hevder at hvis det eksisterer normer for atferd, for eksempel for utforming av tekster, i et miljø, vil man som regel finne at de fleste aktørene handler i henhold til denne normen, og det resulterer i en viss regelmessighet i handlingene – i mitt tilfelle: tekstutformingen. Jeg velger derfor å ta for meg et forholdsvis stort utvalg artikler som ble regnet som gode i det norske litteraturvitenskapelige miljøet i denne tiden, og ut fra regelmessigheter i disse artiklenes innholdsmessige, kompositoriske og stilistiske utforming vil jeg utvikle hypoteser om hvilke tekstnormer de er formet og bedømt etter. Det er viktig å merke seg at slutninger om normer ut fra regelmessighet kun kan ha status som *hypoteser*. Regelmessighet i atferd er kun en indikasjon på – ikke et uomtvistelig bevis for – en bakenforliggende norm; regelmessigheten *kan* også ha oppstått på annet vis (ibid.: 129). Jeg vil også presisere at det ikke er noen grunn til å anta at alle artiklene er formet etter akkurat samme norm. Det er fullt mulig for flere tekstnormer å eksistere innenfor samme miljø, som likeverdige alternativer eller som konkurrenter (Berge 1990: 112–117). Avhandlingens første problemstilling kan dermed formuleres slik:

- Problemstilling 1: Hva er den norske litteraturvitenskapens tekstnorm(er) for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57?

En viktig oppgave i det følgende vil være å avklare det teoretiske og metodologiske grunnlaget for en slik undersøkelse. Med denne avhandlingen ønsker jeg altså ikke bare å gi et bidrag til utforskningen av den norske vitenskapslitteraturen, men også å ta del i den mer allmenne teoriutviklingen innenfor det feltet jeg innledningsvis kalte studiet av vitenskapelig tekst. En del av denne teoriutviklingen vil være å finne en måte å *forklare* tekstnormer for vitenskapelig tekst

på. Det jeg spesifikt ønsker å utrede, er hvorvidt det kan være en sammenheng mellom *tekstnormene* i et fagmiljø og det jeg vil kalle *fagets vitenskapsteoretiske overbygning*, samt hva denne sammenhengen eventuelt består i. Med vitenskapsteoretisk overbygning mener jeg et fagmiljøes forståelse av sin egen vitenskap, både dens ontologi, epistemologi og metodologi.

Den norske litteraturvitenskapen i perioden 1937–57 er et fagmiljø som gir god anledning til å prøve ut en hypotese om sammenheng mellom vitenskapsteoretisk overbygning og tekstnormer. Her finner vi nemlig både synkrone og diakrone forskjeller i den vitenskapsteoretiske overbygningen. For det første var norsk litteraturforskning i denne perioden splittet i to skoleretninger med svært ulike vitenskapsteoretiske overbygninger: den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen (jf. Haakonsen 1969; Skjervheim 1969; Imerslund 1975, 1978; Kittang 1976; Skodvin & Aarnes (red.) 1986; Longum 1989a, 1989b; Økland 1995; Hannevik 2001). *Den historisk-biografiske skolen* var en historiografisk orientert forskningstradisjon som nærmest var enerådende i norsk litteraturvitenskap fra slutten av 1800-tallet og fram til grunnleggelsen av den estetisk-filosofiske skolen i 1928, og den favnet om majoriteten av norske litteraturforskere også i perioden 1937–57. De historisk-biografiske forskerne oppfattet litteraturen som et historisk fenomen, formet av forfatterens liv, lesning og historiske kontekst, og de mente at litteraturforskningens mål skulle være å kartlegge nasjonal- og verdenslitteraturens utvikling. Skoleretningen hadde mottatt viktige impulser fra positivismen, og idealet var at forskerne skulle avdekke sikre historiske faktaopplysninger gjennom objektiv granskning av kildemateriale. *Den estetisk-filosofiske skolen* var en forholdsvis liten skoleretning som vokste fram i mellomkrigstiden i direkte opposisjon til den dominerende historisk-biografiske skolen. Den hadde sitt utgangspunkt i avhandlingen *Den franske tragedie* fra 1928, der Peter Rokseth tar et oppgjør med den historisk-biografiske skolens teorigrunnlag og forskningspraksis og trekker opp linjene for en ny form for litteraturforskning. Blant skolens medlemmer regnes Rokseth selv og en mindre gruppe av hans kolleger og elever. Den estetisk-filosofiske skolen kritiserte den historisk-biografiske skolen for kun å studere den historiske – og den mest uinteressante – siden av litteraturen; litteraturforskningens oppgave, mente Rokseth og hans elever, skulle tvert imot være å beskrive det som fantes av evig estetisk verdi i dikterverkene. Disse estetiske verdiene kunne man ikke identifisere gjennom etterprøvbare metoder; forskerne måtte tvert imot ta utgangspunkt i sine egne estetiske opplevelser av det litterære verket, som de deretter skulle forsøke å sette ord på. Den splittelsen av den norske litteraturvitenskapen som disse to skolene representerte, ble ytterligere understreket av den institusjonelle forankringen av skolene ved Universitetet i Oslo (heretter: UiO); den estetisk-filosofiske skolen var nærmest

enerådende ved franskseksjonen, mens den historisk-biografiske dominerte i de øvrige litteraturfagene.

For det andre gikk den norske litteraturvitenskapen gjennom en endring i denne perioden. En rekke nyere litteraturteorier slo gradvis igjennom i Norge, og mest sentralt stod den angloamerikanske *nykritikken*, som norske litteraturforskere og -studenter ble introdusert for gjennom René Wellek og Austin Warrens *Theory of Literature* (1949) og under Nordisk sommeruniversitet i 1952 (Longum 1989a: 143; Hannevik 2001: 59). Nykritikken ble ingen egen skoleretning i Norge, men interessen for tekstanalyse og forestillingen om det unike ved hver enkelt litterær tekst fikk et bredt gjennomslag og bidro til endringer i de to skolenes vitenskapsteoretiske overbygninger, selv om forskerne ikke gikk fullstendig bort fra tidligere posisjoner (Skjervheim 1969: 121; Longum 1989a: 143).

Med utgangspunkt i den splittelsen og de endringene i norsk litteraturforskning jeg nå har beskrevet, vil jeg gjøre en kontrastiv analyse av tekstnormene i dette miljøet. For det første vil jeg undersøke om forskerne fra de to stridende skoleretningene former tekster etter *forskjellige tekstnormer*. For det andre vil jeg undersøke om det skjer *endringer i de to skolenes tekstnormer* når de nye litteraturteoriene vinner innpass i fagmiljøet i etterkrigsårene. Avhandlingens to neste problemstillinger blir da:

- Problemstilling 2: a) Er det forskjell på tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen i perioden 1937–57, b) og hvilke tekstnormer finner vi i så fall i disse to skoleretningene?
- Problemstilling 3: a) Endrer tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen seg når nykritikken slår igjennom i den norske litteraturvitenskapen, b) og hvilke tekstnormer finner vi i så fall i de to skolene før og etter nykritikkens gjennombrudd?

Hvis det skulle vise seg at det er forskjeller i tekstnormene mellom de to skoleretningene, og at det skjer tekstnormendringer i løpet av perioden, blir det nærliggende å lete etter en forklaring på dette. Jeg vil som nevnt undersøke hvorvidt det er en sammenheng mellom tekstnormer og vitenskapsteoretisk overbygning. Avhandlingens siste problemstilling blir da:

- Problemstilling 4: Kan eventuelle forskjeller og endringer i tekstnormer i norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57 forklares ut fra forskjeller mellom og endringer i skoleretningenes vitenskapsteoretiske overbygninger?

For å kunne svare på disse problemstillingene må jeg gjøre både en synkron og en diakron inndeling av den litteraturforskningen som ble utført i Norge i perioden 1937–57. Det første jeg må gjøre, er å bestemme hvilke forskere – og dermed også hvilke artikler – som hører til i de to ulike skoleretningene. Dette er imidlertid ikke så enkelt; den enkelte forsker kunne godt ha sympatier med begge skolene, og spesielt er tilhørighet til den historisk-biografiske skolen vanskelig å bestemme: Dette var nemlig ikke noen skoleretning i snever forstand, men snarere en bred og sammensatt tradisjon, og de forskerne som faghistorikere i ettertid har plassert i denne tradisjonen, definerte seg ikke nødvendigvis som medlemmer av noen bestemt skole (Beyer 1939: 27; Longum 1989b: 122). Langt enklere er det derimot å avgjøre hvilke forskere og hvilke forskningsarbeider som hører til i den estetisk-filosofiske skolen. Dette var nemlig en skoleretning i ordets snevrere forstand. Den hadde, som Leif Longum poengterer, både "en grunnlegger, professor i litteratur ved Universitetet i Oslo, Peter Rokseth; et klart definert utgangspunkt – nemlig Rokseths doktoravhandling *Den franske tragedie* fra 1928 og doktordisputasen med Francis Bull som førsteopponent i 1929; en like klart definert doktrine, og endelig disipler og fortolkere" (Longum 1989a: 141). De forskerne som eksplisitt sluttet seg til Rokseths prinsipper for litteraturforskning, og som i faghistoriske framstillinger blir plassert innenfor den estetisk-filosofiske skolen, er – i tillegg til Rokseth selv – Lorentz Eckhoff, Anders Wyller, Gunnar Høst, Carl Vilhelm Holst, Daniel Haakonsen, Asbjørn Aarnes og Else Høst (Imerslund 1978; Longum 1989a: 141–142).² Jeg velger derfor følgende kriterium for fordelingen av norsk litteraturforskning mellom de to skoleretningene: Artikler som er skrevet av en av de ovennevnte forskerne, regner jeg til den estetisk-filosofiske skolen, mens de øvrige plasseres i den historisk-biografiske – også de som er skrevet av forskere som ikke eksplisitt plasserer seg i noen skoleretning. En slik inndelingsmåte stemmer godt overens med det bildet mange av denne tidens litteraturforskere selv tegner av sitt fagmiljø. Miljøet var splittet: På den ene siden stod Rokseth og hans tilhengere, og på den andre stod resten av fagmiljøet, det vil si hele den brede litteraturhistoriske forskningstradisjonen som favnet om et mylder av biografiske, psykologiske, sosiologiske, idéhistoriske og senere også tekstanalytiske tilnæringsmåter til studiet av litteratur, og som etter hvert fikk navnet den historisk-biografiske skolen (Beyer 1937: 33; Høst 1957: 195; Zapffe 1957: 272; Midbøe 1957: 399; Haakonsen 1957: 418–420; Hambro 1986: 51–52).

---

² Lorentz Eckhoff skiller seg noe ut fra de øvrige medlemmene av den estetisk-filosofiske skolen. Han var ikke elev av Rokseth, men en eldre kollega som på egen hånd hadde beveget seg bort fra den historisk-biografiske litteraturforskningen (Eckhoff 1957: 108), og som til en viss grad sluttet seg til hovedtankene i Rokseths *Den franske tragedie* da denne kom ut i 1928 (Eckhoff 1930: 17–18).

Den andre jeg må gjøre for å kunne svare på avhandlingens problemstillinger, er å sette et skille mellom norsk litteraturforskning før og etter nykritikkens gjennombrudd i landet. Et slikt absolutt skille vil naturligvis være kunstig: Nykritikken slo jo ikke igjennom over natten, men fikk gradvis større oppslutning i det norske fagmiljøet på slutten av 1940- og begynnelsen av 1950-tallet. For å kunne gjennomføre min diakrone tekstnormsammenligning må jeg likevel trekke en grense, og jeg har valgt å sette denne ved årsskiftet 1949–50. 1950 framstår nemlig som et vendepunkt i framveksten av nykritikken i Norge: Året før kom Wellek og Warrens *Theory of Literature* ut, og de to–tre neste årene foregikk den brede lansering av nykritikken gjennom Nordisk sommeruniversitet og innføringsartikler for allmennheten (for eksempel Smidt 1953b). I 1950 var altså nykritikken forholdsvis godt kjent i det norske fagmiljøet, og den stod på terskelen til sitt store gjennombrudd. Jeg vil derfor regne forskningsarbeider fra perioden 1937–49 som litteraturforskning før nykritikkens inntreden, og forskningsarbeider fra perioden 1950–57 som litteraturforskning etter nykritikkens inntreden.

1.2.3 Valg av materiale

For å kunne svare på de problemstillingene jeg har satt opp for denne avhandlingen, trenger jeg et forholdsvis stort utvalg norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler fra perioden 1937–57. Artikkene må i tillegg ha blitt vurdert som gode av fagmiljøet. Hvis vi går til bibliografiene til noen av tidens ledende litteraturforskere, slik som Francis Bull (Haukaas & Gule 1998), Lorentz Eckhoff, Carl Vilhelm Holst og Daniel Haakonsen (Imerslund 1978: 205–208), ser vi at de artiklene som ble skrevet i denne tiden, i hovedsak ble publisert i *tidsskrifter*; kun en sjelden gang fikk artikler sin første offentliggjøring i antologier eller festskrifter. Det var mange tidsskrifter som publiserte tekster av norske litteraturforskere i denne perioden, og blant de tidsskriftene som opptrer spesielt hyppig i bibliografiene, kan nevnes Edda, Samtiden, Kirke og kultur, Syn og Segn, Spektrum og Vinduet. Av disse tidsskriftene er det ett som peker seg ut som en svært velegnet kilde til det tekstutvalget jeg skal studere i min empiriske undersøkelse, nemlig *Edda*. For det første definerte Edda seg eksplisitt som et *forskningstidsskrift* for litteraturvitenskap (Redaksjonen av Edda 1939: 1). Artikkene i Edda vil med andre ord være *faginterne* artikler, skrevet av og for litteraturforskere. Samtiden, Kirke og kultur, Syn og Segn, Spektrum og Vinduet var derimot kultur- og litteraturtidsskrifter rettet mot en bredere allmennhet og dermed ikke egnede kilder til den typen artikler jeg ønsker å studere.

For det andre var Edda siden etableringen i 1914 det ledende – og lenge også det eneste – litteraturvitenskapelige tidsskriftet i Norge. Gjennom hele perioden jeg studerer, ble Edda redigert av en av tidens mest innflytelsesrike norske litteraturforskere, Francis Bull, og i tillegg til

redaksjonssekretær Kåre Foss rådet redaktør Bull over en "storredaksjon av 170 medarbeidere" (Sivertsen 2002: 152). De norske empiriske litteraturvitenskapelige artiklene som er publisert i Edda, har med andre ord vært gjennom en kvalitetsvurdering av sentrale aktører i fagmiljøet og blitt bedømt som *gode nok* til å utgis i fagmiljøets mest prestisjetunge tidsskrift. Det er dermed grunn til å anta at *disse artiklene overholder den norske litteraturvitenskapens tekstnormer for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57*, og at det vil være mulig å sette fram hypoteser om disse tekstnormene på grunnlag av regelmessigheter i artiklenes innholdsmessige, kompositoriske og stilistiske utforming.

For det tredje hadde Edda en stor *stabilitet* gjennom hele perioden 1937–57: Det kom ut i flere nummer hvert eneste år,³ og dette tidsskriftet kan dermed tilby et omfattende tekstmateriale for hele den perioden jeg skal studere. I tillegg var redaktøren den samme (ibid.: 153), så ved å velge Edda som kilde trenger jeg ikke å forholde meg til hva eventuelle redaktørskifter kan ha hatt å si for hvilke artikler som har kommet på trykk.

For det fjerde favnet Edda om *bredden* i norsk litteraturforskning: Begge de stridende skoleretningene publiserte sine artikler der, og det var åpent for så vel profilerte litteraturprofessorer som dyktige hovedfagstudenter. Til og med personer som ikke var "litteraturhistorikere av profesjon", kunne slippe til hvis de hadde skrevet artikler som ble vurdert som gode nok (Redaksjonen av Edda 1939: 6). Edda kan dermed tilby et representativt bilde av hva som ble regnet som gode litteraturvitenskapelige artikler i Norge i 1937–57.

Av ovennevnte grunner velger jeg å *hente alle de artiklene jeg skal undersøke, fra Edda*. Det hadde selvsagt latt seg gjøre å supplere materialet med artikler fra antologier og andre tidsskrifter, for eksempel utenlandske, men ved å hente hele materialet fra samme kilde oppnår jeg en klar fordel: Jeg kan sammenligne artiklene uten å måtte ta hensyn til hvor de er hentet fra, og hvordan de ulike tidsskriftenes profil eventuelt kan ha påvirket utformingen av dem.

Det er imidlertid ikke enhver artikkel i Edda i perioden 1937–57 som faller inn under denne avhandlingens undersøkelsesområde. Jeg er som nevnt kun ute etter å beskrive norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler. For at en artikkel skal komme med i mitt materiale, må den altså for det første være *norsk*. Edda tok imidlertid også inn utenlandske artikler, og i årgangene fra 1937 til 1957 finner vi artikler på både svensk, dansk, engelsk, fransk og tysk. Mange av de 170 medarbeiderne i redaksjonen var da også utenlandske (Sivertsen 2002: 152). Når jeg skal velge de artiklene som er norske, kommer jeg inn i to vanskelige grenseområder. Det første er de artiklene som er skrevet av en norsk litteraturforsker på et annet språk enn

---

³ Det var riktignok en viss ustabilitet i utgivelsene under krigen. Årgangene 1943, 1944 og 1945 er av et betraktelig mindre omfang enn de øvrige, og 1944-årgangen ble ikke trykket før i 1945.

norsk, slik som Carl Vilhelm Holsts artikkel "Stendhal, l'auteur d'Armance" fra 1937. Siden en del av min undersøkelse vil være en stilanalyse, ser jeg meg nødt til å holde disse – svært få – artiklene utenfor. Å sammenligne stilistisk utforming på tvers av språk er svært vanskelig, og det ville gjøre analysearbeidet unødige komplisert samtidig som det i liten grad ville kastet lys over det problemstillingene spør etter. Det andre grenseområdet består av fire artikler publisert på norsk av utenlandske forskere: én av tyskeren Gerhard Jaffé, to av tsjekkeren Pavel Fraenkl og én av franskmannen Maurice Gravier. Siden min undersøkelse blant annet går ut på å relatere artiklene til de ulike skoleretningene og til endringene i det norske litteraturvitenskapelige miljøet, blir det lite relevant å ta med Jaffés og Graviers artikler i materialet, da de ikke var en del av dette miljøet. Fraenkl var imidlertid ansatt ved UiO da artiklene hans ble utgitt, og jeg har derfor valgt å ta med disse i utvalget. En norsk artikkel kan dermed defineres som en artikkel skrevet på norsk av en forsker i det norske fagmiljøet.

Det andre kriteriet for at en artikkel skal komme med i mitt materiale, er at den må være *empirisk*, det vil si at den må formidle resultatene av et empirisk forskningsarbeid som artikkelforfatteren selv har gjort. Dette kriteriet ekskluderer et stort antall artikler. Edda tok nemlig sikte på å tilby et bredt spekter av stoff som kunne interessere litteraturforskere. Blant annet trykket tidsskriftet ulike former for litteraturhistorisk kildemateriale, med eller uten filologiske kommentarer, slik som brev, nyoppdagede skjønnlitterære tekster av avdøde forfattere og øyenvitneskildringer (Redaksjonen av Edda 1939: 5). Et fast innslag var også "revyer over det nye som kom frem i litteraturforskningen, både her hjemme i Norden og ute i de store kulturland" (ibid.: 7). Verken kildemateriale eller slike revyer vil bli tatt med i mitt materiale. Det vil heller ikke leserbrev, fagbøkanmeldelser eller doktordisputaser. Som tidligere nevnt er heller ikke rent litteraturteoretiske artikler, eller tekster som på en annen måte tematiserer litteraturforskningen i seg selv, en del av mitt studieobjekt.

Det siste kriteriet er at artikkelen må være *litteraturvitenskapelig*. Dette kan virke som et unødvendig kriterium da jeg henter artiklene fra et "tidsskrift for litteraturforskning", men til tross for denne betegnelsen hendte det at Edda tok inn artikler fra noen av litteraturvitenskapens nabodisipliner, og i årgangene 1937–57 finner vi et knippe artikler som plasserer seg innenfor fagene norrøn filologi, folkeminnevitenskap, filosofi og historie. På den ene side kunne det latt seg forsvare å ta med disse artiklene i mitt materiale: Som flere av denne tidens litteraturforskere poengterer, hadde litteraturvitenskapen svært flytende grenser til sine nabodisipliner (se for eksempel Redaksjonen av Edda 1939; Beyer 1937, 1939; Løkse 1948; Skard 1950: 82), og det faktum at Edda-redaksjonen valgte å publisere disse artiklene, skulle tyde på at de i det minste hadde en indirekte relevans for litteraturforskere. På den annen side var norrøn filologi,

folkeminnevitenskap, filosofi og historie etablerte undervisnings- og forskningsfag på denne tiden, med sine egne vitenskapelige stillinger, sine egne vitenskapsteoretiske overbygninger og sannsynligvis også sine egne tekstnormer (jf. Beyer 1939: 31–34; Amundsen 1961a, 1961b). Jeg velger derfor å holde artiklene fra fagene norrøn filologi, folkeminnevitenskap, filosofi og historie utenfor mitt materiale.

Ifølge de kriteriene jeg nå har satt opp, finnes det i alt 150 norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i Edda i perioden 1937–57, og jeg vil inkludere samtlige i det tekstmaterialet jeg skal analysere i denne studien. Artiklene er presentert i tabell 1.1. For å gjøre det enklere å henvise til artiklene har jeg gitt hver av dem en kode bestående av utgivelsesåret og artikkelens plassering innenfor årgangen. For eksempel står "1941-03" for den tredje artikkelen i årgang 1941. Sidehenvisninger blir gitt i formatet *kode, side*. For eksempel henviser "1937-13, 291" til side 291 i den trettende artikkelen i årgang 1937.⁴

Kode	Forfatter	Tittel
1937-04	Olaus Schmidt	Tollinspektør Hertvig Marcus Lassens dikt "Geron og Vesa, eller den fatale Fødselsdag". Et versifisert innlegg i striden om 17. mai
1937-13	Erik Krag	Aleksander Pusjkin. Foredrag på hundreårsdagen etter hans død, 10. februar 1837
1937-21	Ragnvald Iversen	De viktigste metaforene i Henrik Ibsens "Digte" (1875)
1937-22	Paulus Svendsen	Noen bemerkninger om Ibsens "Kejser og Galilæer"
1938-01	Rolv Thesen	Bjørnstjerne Bjørnson og Georg Brandes
1938-02	Jon Homme	Tilhøvet mellom Bjørnstjerne Bjørnson og Arne Garborg
1938-20	Leif. J. Wilhelmsen	Fortalens betydning i Bernhard Shaws produksjon
1938-22	L. Aas	Sir Edmund Gosse
1939-05	Sigmund Skard	Byron i norsk litteratur. I det nittende hundreåret
1939-13	Sigmund Skard	Den engelske domene om Vinjes Bretlands-bok
1939-19	N. Christoffersen	Asbjørnsens opphold og vandringer på Romerike 1833–1842
1939-22	Hans Midbøe	Litt om solmotivet i Nordlands Trompet
1940-01	Just Bing	Shakespeares debut
1940-07	Fredrik Wulfsberg	England og Wales. Noen trekk av den anglo-waliske litteraturen i tiden etter verdenskrigen
1940-12	Eiliv Skard	Det nye Sallust-bildet
1940-16	Kristen Valkner	Dikter eller versemaker. Om mulige "lån" i Dorothe Engelbretsdatters diktning
1940-17	Frik Hougen	Omgangsskolehaldaren Hans Hansen Pillarviken og heimbygda hans
1940-20	Arne Grebstad	Kristofer Randers i 1880-åra
1941-01	Haakon Hofgaard Halvorsen	Montaigne og Holberg
1941-03	Olaf Børke	P. Chr. Asbjørnsen. Litt fra huslærertida hans på Romerike
1941-10	Ivar Holm	En studie over Kristian Elsters roman "Farlige folk"
1941-12	Helge Groth	Olav Aukrust og det norske
1941-13	Harald Beyer	Kan en ut ifra steder i "Peer Gynt" kaste lys over dunkle punkter i "Brand"?
1941-14	Daniel Håkonsen [sic]	Henrik Ibsens "Brand"
1941-15	Else Høst	Ibsens lyriske dramaer
1941-16	Paulus Svendsen	Krisen i nordisk romantikk

⁴ En fullstendig oversikt over alle tekstene som er publisert i Edda i denne perioden, inkludert de som ikke er med i materialet, er gitt i vedlegg 1.

1942-04	B. M. Kinck	Gammel og ny romantikk. Kivleslåten i sagn og dikt og Hans E. Kincks "Mot ballade"
1942-05	Lorentz Eckhoff	Komposisjonen i "Gulliver's Travels"
1942-06	Børre Qvamme	Ibsen og det engelske teater
1942-10	Fredrik Wulfsberg	Steder og folk hos Thomas Hardy ⁵
1943-02	Børre Qvamme	T. S. Eliot
1943-05	A. Trampe Bødtker	Til min Gyldenlak. En metrisk-rytmisk analyse
1943-07	Børre Qvamme	William Butler Yeats. 1865–1939
1943-08	Frik Hougen	Fra Tryggve Andersens forstudier til "I Cancelliraadens Dage"
1943-13	Helge Groth	Johannes Thrap-Meyer og hans diktning
1943-14	Haakon Hougen	Et par små ting om og av Jørgen Moe
1943-16	Harald Ofstad og Arild Haaland	Marcel Proust som etiker
1944-01	Erik Krag	Opprinnelsen til den realistiske roman
1944-03	Olav Løkse	Henry Fielding og det komiske. Eit stykke teori frå det 18 h. å. om det komiske som korrektiv og om dikteren og moralen
1944-04	Hans Midbøe	Til tingscenen i Nordlands Trompet. En formsociologisk studie
1944-06	Børre Qvamme	Henry James
1944-07	Emil Østlyngen	Skjønnlitteraturens tvillinger og virkelighetens
1944-09	Ragnvald Iversen	Voksterlivet i Henrik Ibsens lyrikk
1944-10	Håkon Hamre	Jón Þorláksson. 1744–1819
1944-11	G. Stoltz	Johan Nordahl Brun og "Bergenssangen"
1944-15	Olav Løkse	Henry Fielding og Robert Walpole
1944-16	Kåre Foss	Konge for en dag. Et sosial-politisk teater-motiv
1944-17	Ellisiv B. Steen	Tre skandinaviske pionerer i kampen for kvinnens frigjøring
1944-18	Odd-Stein Anderssen	Lyrikken under krigen
1944-19	Dina Lea	Studier i Kincks lyrikk
1945-01	Paulus Svendsen	Wergeland som kosmopolitt
1945-02	Ole Koppang	Monistiske og dualistiske drag i Henrik Wergelands verdensbilde
1945-03	Egil Eiken Johnsen	Om stilen i Wergelands Digte Første Ring
1945-04	Gunnar Nordahl	Henrik Wergeland i hans brev; mennesket og dikteren om seg selv
1945-05	Leiv Amundsen	Henrik Wergeland og Universitetsbiblioteket
1945-06	Hans Midbøe	Wergeland og Homer. Sammenlikningsformer i Wergelands ungdomsdiktning
1945-07	Harald Beyer	Wessel-tradisjonen hos Wergeland og Welhaven
1945-08	Kjølv Egeland	Henrik Wergeland og utlandet
1946-01	Gunnar Høst	Ibsens samfunnsstøtter. Konsul Bernick. Advokat Helmer. Pastor Manders
1946-02	Else Høst	Nora
1946-04	Sigurd Johnsen	Holberg og troen på fabelvesener
1946-05	Sten Konow	Holberg og Shakespeare
1946-10	Eirik Vandvik	Prometevs
1947-04	Karl Haugholt	Hans Reynolds og hans Porsgrunnsviser
1947-05	Alfhild Kraugerud	Om Ingeborg Refling Hagens diktning
1947-06	Harald Beyer	To brev og et brevutkast av Henrik Ibsen
1947-08	Lorentz Eckhoff	Den estetiske bevegelse
1947-16	Erling Sundne	Legen og litteraturen
1947-19	Harald Noreng	"Sigurd Slembe"s plass i Bjørnsons diktning
1948-06	Sten Konow	Bokstavrim hos Henrik Ibsen
1948-07	Edvard Beyer	Livsgleden som problem i Ibsens diktning
1948-09	Arne Beisland	Tradisjon og historie i Gabriel Scotts diktning
1948-10	Dina Lea	Fra Henrik Pontoppidans siste år
1948-12	Pavel Fraenkl	Ensommelighetsfølelsen i europeisk litteratur i det 19. århundre
1948-14	Daniel Haakonsen	Tarantella-motivet i "Et dukkehjem"

⁵ Fredrik Wulfsbergs artikkel "Steder og folk hos Thomas Hardy" er publisert i to deler, i henholdsvis 1942- og 1943-årgangen. Jeg vil behandle dette som én artikkel og referere til den som 1942-10.

1948-15	Odd Tjomsland	Debatten om Nordahl Rolfsens lesebok
1948-18	Olav Kristian Brodwall	Sigbjørn Obstfelder. Diktning – personlighet og psykose
1948-20	Erik Krag	Adam Mickiewicz og Henrik Wergeland. Et dikt og en oversettelse
1948-22	Gunnar Nordahl	Fra Wergelands oppbyggelige forfatterskap. Fattigmannspostillens forfatter som geistlig taler
1949-01	Francis Bull	Alexander L. Kielland. Minnetale på 100-årsdagen
1949-02	Ove Ingar Apeland	Om Kiellands "Garman & Worse"
1949-07	Egil Eggen	Et dikt av Emil Boyson
1949-09	Ellisiv Steen	Problemet Emily Brontë
1949-12	Per Amdam	Omkring Bjørnstjerne Bjørnsons foreldreforhold
1949-13	Per Amdam	Bjørnsons religiøse krise og hans kristne arv
1949-14	Egil Eiken Johnsen	Bjørnson om grunnlov og myrmenn
1949-17	Sten Sparre Nilson	Litt om stil og sinn hos Wergeland
1950-02	Just Bing	Veien til Hamlet
1950-05	G. Stoltz	Welhaven og Lyder Sagen
1950-06	Einar Boyesen	Kampen om en lesebok. Fra almueskole til folkeskole
1950-07	Daniel Haakonsen	Henrik Ibsens lyrikk
1950-11	Harald L. Tvetterås	P. A. Heiberg og forlagsbokhandler P. J. Hoppe. Et blad av norsk forlagshistorie
1950-13	Peter Simonsen	Hamlet og Vildanden
1950-14	Dina Lea	Johannes Thrap-Meyer og hans læremestre
1950-15	Harald Noreng	Ledende idéer i Tullins forfatterskap
1950-16	Fredrik Grøn	Ludvig Holbergs sykdomshistorie. Og hans forhold til samtidens legevitenenskap
1950-18	Ole Koppang	En sammenlikning mellom Anthony Ashley Cooper Earl of Shaftesbury og Alexander Pope
1951-01	Rolf N. Nettum	Tryggve Andersen og den antiromantiske kritikken
1951-02	Paul Frisch	Gustaf Fröding og hans Bjørnson-billede
1951-10	Harald Noreng	Bjørnstjerne Bjørnsons dikt "Mit Følge". En studie i Bjørnsons lyriske stil
1951-11	E. F. Halvorsen	Bjørnsons forhold til den norrøne litteratur
1951-12	Arne Heggen	Bjørnsons kamp med dogmene som bakgrunn for "Over Ævne I"
1951-18	Maren-Sofie Røstvig	Fotnote til Johan Herman Wessel
1952-05	Øyvind Ribsskog	Asbjørnsen i Røyken
1952-06	Ragni Bjerkelund	Amalie Skram og hennes debutroman
1952-07	Maren Sofie Røstvig	James Thomson, klassiker eller romantiker?
1952-08	Else Høst	Innledning til Terje Vigen
1952-09	Alfhild Kraugerud	Litt om innhold og form i Kristian Elster d.e.s novelle Kjeld Horge
1952-13	Thor Holm	Tendensens innvirkning på form og stil i Kiellands novelletter
1952-16	Otto Lous Mohr	Bøker fra J. S. Welhavens boksamling
1952-17	Per Amdam	Ibsen og Molde
1952-21	Kristian Smidt	Psykologiske problemer i Swifts liv og diktning
1952-22	Kari Skjønberg Bolin	Henrik Wergelands "Naturhistorie" og Adelaide O'Keefes "Birds, Beasts, and Fishes"
1953-04	Egil A. Wyller	Peer Gynt-skikkelsens dramatiske enhet
1953-06	Thor Gabrielsen	Henry James' gjenkomst
1953-12	Egil Eiken Johnsen	Om Johan Falkberget og "Christianus Sextus"
1953-13	Egil Tvetterås	Bjørnsons "Nytårsrim til Rektor Steen"
1953-14	Just Bing	Shakespeare-karakterer
1953-18	Vemund Skard	Olav Aukrust og Edda
1954-01	Kåre Foss	Jeppes Bierget eller den forvandlede Bonde
1954-03	Asbjørn Aarnes	La Jeune Parque. Et dikterisk gjennombrudd
1954-10	Daniel Haakonsen	Johan Herman Wessel
1954-11	Kristen Valkner	Bording, Terkelsen og Reimer. Et prioritetsproblem
1954-12	Herleiv Dahl	Wergelands "Mig selv"
1954-13	Kåre Langvik Johannessen	Vondel og Danmark-Norge
1954-19	Kari Shetelig	Hvordan islandsk folkekomedie ble til
1954-20	Ernst Sinding	Andres og eget i Ludvig Holbergs Den jødiske Historie

1955-01	Leif Sletsjøe	Portugisisk middelalderlyrikk
1955-03	Per Amdam	Alexander Kielland og Molde
1955-05	Sigurd Aa. Aarnes	Litt om Bjørnstjerne Bjørnsons "Kong Sverre"
1955-08	L. Saltveit	Siste kapitel i tysk "Bildungsroman" – Hermann Hesses "Glasperlenspiel"
1955-09	Alf Christensen	Victor Hugo og Satan. To landflyktige
1955-13	Per Amdam	Nini Roll Anker og Molde
1955-15	Harald Gullichsen	Korte møter med Don Juan. Noen hovedtrekk av Don Juan-skikkelsens historie og psykologi
1955-17	Oddveig Røsegg	En stilanalyse av Wergelands dikt: Paa Sygeleiet
1956-02	Herman Anker	"Catilina", Ibsens dramatiske prolog
1956-03	Victor Hellern	"Brand". Symboler og tolkninger
1956-06	Herman Anker	"Når vi døde vågner". Ibsens dramatiske epilog
1956-08	Francis Bull	Slutningslinjene i "Brand"
1956-09	Francis Bull	Henrik Ibsen og Norge
1956-10	Francis Bull	Henrik Ibsen som lyriker
1956-13	Erik Krag	Ibsen i slavisk åndsliv
1956-15	Pavel Fraenkl	Ibsens "Brand" og européisk titanisme
1956-16	Paulus Svendsen	"Kejser og Galilæer"
1956-17	Harald Noreng	Et dukkehjem
1956-19	Oskar Mosfjeld	"Vildanden"
1957-01	Sigmund Skard	Studiar i Henrik Wergelands "Lods"-vers
1957-02	Francis Bull	Hildur Andersen og Henrik Ibsen
1957-03	Paulus Svendsen	Henrik Ibsen: "Borte!". Et tolknings-forsøk
1957-11	Otto Lous Mohr	Komposita i Wergelands poesi

Tabell 1.1 Kode, forfatter og tittel til artiklene i materialet

Denne sammensetningen av materialet er imidlertid ikke helt uproblematisk. For det første er det store variasjoner mellom årgangene. I gjennomsnitt har jeg med ca. 7 artikler fra hver årgang, men det varierer fra kun 4 artikler i 1937, 1938, 1939, 1942 og 1957 til hele 13 i 1944. For det andre er det en enorm forskjell i hvor mange tekster jeg har med fra de to stridende skoleretningene. Den historisk-biografiske skolen er representert med 139 artikler, mens den estetisk-filosofiske skolen kun har med 11.⁶ For det tredje er det en lignende ubalanse i antall artikler skrevet før og etter nykritikkens gjennombrudd. Fra perioden 1937–49 har jeg med 87 artikler, mot bare 63 fra 1950–57. Disse tallmessige skjevhetene mener jeg imidlertid kan forsvares fordi jeg ikke har gjort noe utvalg, men tatt med *samtlig*e artikler som faller innenfor definisjonen av mitt studieobjekt. Det er altså ikke mine utvalgsprinsipper, men fagmiljøet selv som skaper disse skjevhetene. Mitt materiale gir med andre ord et representativt bilde av tekstproduksjonen i sin helhet i denne perioden, inkludert årlige svingninger og styrkeforholdet mellom skoleretninger. Den estetisk-filosofiske skolen utgjorde kun en liten minoritet, og hvis de skulle vært representert med like mange artikler som den historisk-biografiske skolen, ville det gitt et skjevt bilde av det litteraturvitenskapelige miljøet som helhet.

⁶ De 11 artiklene som er skrevet av litteraturforskere i den estetisk-filosofiske skolen, er 1941-14, 1941-15, 1942-05, 1946-01, 1946-02, 1947-08, 1948-14, 1950-07, 1952-08, 1954-03, 1954-10.

Det bør avslutningsvis nevnes at mange av artiklene i materialet er *artikkelversjoner* av andre typer akademiske arbeider, slik som avhandlinger, hovedoppgaver, foredrag og prøveforelesninger. Selv om enkelte av artiklene bærer tydelig preg av sitt opphav, kommer ikke artiklenes forhistorie til å være et tema for denne studien. Hvis det faktisk finnes tekstnormer for hvordan en god norsk empirisk litteraturvitenskapelig artikkel ser ut, kan vi regne med at *alle* artiklene som har blitt funnet verdige til å publiseres i Edda, følger disse normene, og at de fungerer som selvstendige artikler, uansett hvilke tidligere tekster de bygger på.

1.3 Disposisjon

Resten av denne avhandlingen består av tre hoveddeler. I kapittel 2 vil jeg gå gjennom en rekke tidligere studier av vitenskapelige tekster og på grunnlag av dette forsøke å stille opp hypoteser til mine fire problemstillinger. I kapittel 3–6 vil jeg utrede det teoretiske og metodologiske grunnlaget for en undersøkelse av tekstnormer for vitenskapelige tekster. I kapittel 7–13 vil jeg gjennomføre den empiriske undersøkelsen av tekstmaterialet og forsøke å svare på avhandlingens problemstillinger. Til slutt i denne delen vil jeg diskutere hvor hensiktsmessig det teoretiske og metodologiske grunnlaget har vært for studiet av vitenskapelige tekster, og jeg vil peke på muligheter for videre forskning i forlengelse av avhandlingens resultater.

2 Tidligere forskning

2.1 Innledning

Selv om det ikke finnes noen direkte forløpere til min studie av tekstnormene for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57, befinner ikke denne studien seg i et forskningsmessig vakuum. For det første har det hendt at litteraturforskere har gjort sitt eget fags tekster til gjenstand for litteraturvitenskapelige analyser, gjerne i et faghistorisk eller fagkritisk perspektiv, og innenfor norsk litteraturvitenskap har særlig tiden omkring min periode blitt viet stor oppmerksomhet på grunn av de store teoretiske og metodologiske debattene som raste da. For det andre faller litteraturvitenskapelige tekster inn under kategorien sakprosa, og i Norge har sakprosaforskning vært et stort satsingsområde de senere årene, med to store forskningsprosjekter: Norsk Sakprosa 1994–98 (Johnsen & Eriksen (red.) 1998) og Prosjektmiljøet Norsk Sakprosa 2000–2003 (Berge 2001). For det tredje har selve sjangeren vitenskapelig artikkel blitt viet stor oppmerksomhet den senere tid, blant annet i det norske prosjektet Kulturell Identitet i Akademisk Prosa 2000–2004 (Fløttum 2003a).

I inneværende kapittel vil jeg gjøre rede for en rekke studier av vitenskapelig tekst og drøfte hvorvidt disse kan fortelle oss noe om tekstnormene – både innholds-, stil- og komposisjonsnormene – for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57 og dermed antyde noen svar på avhandlingens problemstillinger. I tillegg vil jeg trekke fram noen generelle erfaringer som er gjort i studiet av vitenskapelige tekster, blant annet hvilke tekstlige trekk det har vært fruktbart å studere, og hvilke forklaringsmodeller som har vist seg å holde stikk, og jeg vil diskutere hvilke konsekvenser dette bør få for mine egne undersøkelser. Jeg har delt studiene inn i tre grupper: litteraturvitenskapelige selvstudier, norske sakprosa-studier og diverse studier av sjangeren vitenskapelig artikkel. Dette er gjort kun for oversiktens skyld og er ikke ment som noen endelig klassifisering av de enkelte studier. Jeg har lagt hovedvekten på studier av norske vitenskapelige tekster. Da min undersøkelse dreier seg om *tekstnormer* innenfor et klart avgrenset miljø, og ikke universelle prinsipper for tekstforming, vil undersøkelser av tekster fra andre miljøer og på andre språk i liten grad kunne overføres til mitt materiale. Utenlandske studier vil kun bli trukket inn der de kan underbygge eller nyansere funnene i de norske, eller gi viktige teoretiske og metodologiske innspill. Denne oversikten over tidligere forskning er heller ikke ment å være uttømmende. Jeg konsentrerer meg om de mest omfattende forskningsprosjektene, samt de mindre studiene som kan tenkes å ha relevans for mitt materiale.

2.2 Litteraturvitenskapelige selvstudier

2.2.1 Liten interesse for egne tekster

Litteraturvitenskapens primære studieobjekt er naturlig nok skjønnlitteraturen, men det hender også at litteraturforskere benytter sin tekstkompetanse og sine analysemetoder til å studere vitenskapelige tekster. Spesielt har *naturvitenskapens* tekster blitt viet stor oppmerksomhet, og i USA er *literature and science*, det komparative studiet av skjønnlitterære og naturvitenskapelige tekster, et etablert forskningsfelt (jf. Garvin & Heath (red.) 1983; Levine & Rauch (red.) 1987; Peterfreund (red.) 1990). Innenfor humaniora har særlig *historiefagets* tekster vært yndede objekter for litteraturvitenskapelige studier (jf. White 1975; Orr 1976; Bann 1984; Carrard 1995). Det hører imidlertid til sjeldenhetene at litteraturforskere studerer *sitt eget fags* tekster. Så sent som 1993 opplever Atle Kittang studiet av litteraturvitenskapelig tekst som "jomfruelig mark" (Kittang 1993: 273), og han stiller seg undrende til at "litteraturvitenskapen, som i dei siste 25 åra i det minste har vore så oppteken av å teoretisera over litterær betydning og litterær skrift, [ikkje] i større grad [har] lagt dette perspektivet på si eiga tekstuelle verksemd" (ibid.: 274). Denne lave graden av tekstlig selvrefleksjonen tilskriver Kittang forskernes forestilling om at de skriver et "gjennomsiktig språk, der 'saka sjølv' skal gi seg til kjenne utan unødvendig fiksfakseri" (ibid.).

2.2.2 Studier av sjangeren litteraturhistorie

Det er i hovedsak én litteraturvitenskapelig sjanger som fagmiljøet selv har gjort til gjenstand for omfattende forskning, og det er *litteraturhistorien*. I stor grad har dette dreid seg om prinsipielle – og overveiende kritiske – drøftinger av litteraturhistoriens legitimitet som gjengivelse av fortiden (for eksempel Croce 1969), men i forlengelsen av dette er det også gjort flere empiriske tekststudier for å identifisere de grepene som litteraturhistorikeren må gjøre for å skape en koherent og oversiktlig tekst, men som samtidig svekker tekstens vitenskapelige legitimitet. Det er særlig to grep som trekkes fram i slike studier: *periodisering* og *emplotment*, det vil si ordningen av fortidige hendelser i et narrativt forløp (jf. Perkins 1993). Enkelte har også studert litteraturhistoriens karakteristiske argumentasjonsformer, primært de biografiske og komparative argumentene (Fjord Jensen 1962: 33–46; Linnér 1964; Olsson 1989). I denne sammenheng bør det nevnes at den nært beslektede sjangeren *forfatterbiografi* også har blitt gjenstand for flere studier (Skei 1996; Egeland 2000).

Den hittil mest omfattende undersøkelsen av norske litteraturhistorietekster ble gjort i forskningsprosjektet *Teori og praksis i litteraturhistorieskrivinga*, som munnet ut i tre større publikasjoner: Atle Kittang, Per Meldahl og Hans H. Skeis *Om litteraturhistorieskriving* (1983)

og Asbjørn Aarseths *Realismen som myte* (1981) og *Romantikken som konstruksjon* (1985). Av disse fire forskernes bidrag er det Meldahls som ligger nærmest min studie. Han analyserer nemlig *komposisjonen* i en rekke norske litteraturhistorieverk, inkludert ett fra det tidsrommet jeg skal undersøke (1937–57): Francis Bull, Fredrik Paasche, A. H. Winsnes og Philip Houm: *Norsk litteraturhistorie*, utgitt 1923–55. I dette verket finner Meldahl at de ulike bidragsyterne bygger opp sine tekster etter ulike komposisjonsprinsipper. Bulls tekster er ifølge Meldahl bygd opp som hierarkier av kortere og lengre lineære forløp. Den overordnede linjen, som går på tvers av Bulls to bind, er nasjonens teleologiske utvikling, først mot frigjøringen i 1814 (Meldahl 1983: 236), deretter mot de liberale ideers gjennombrudd i 1880-åra (ibid.: 247).⁷ Innenfor denne linjen tegner Bull en rekke mindre, lineære forløp, i form av selvstendige framstillinger av sentrale forfatteres liv og forfatterskap (ibid.: 241). I Paasches og Winsnes' tekster finner Meldahl derimot en større fokusering på sammenhengen og enheten i de enkelte tidsepoker (ibid.: 278–279). Tekstene framstår dermed som serier av "*statiske snitt*", der motsetningene mellom epokene framheves framfor kontinuiteten (ibid.: 254, 272). Houm har en idéhistorisk tilnærming i sitt bidrag og framstiller litteraturen mellom 1914 og 1950-tallet som en kamp mellom grupper av radikale og konservative forfattere (ibid.: 274).

Meldahl kommenterer også de ulike litteraturhistorikernes valg av *innholdsmomenter*, og her skiller Bull seg klart ut fra de øvrige bidragsyterne. Hans tekster er preget av "enorme mengder 'fakta' om dikterens liv", samt "en bred fokusering av miljøet" omkring dikteren (ibid.: 243). I omtalen av de litterære verkene vektlegger Bull de delene som kan føres tilbake til dikterens liv (ibid.: 242), mens undersøkelsen av "estetiske sider ved litteraturen er minimal" (ibid.: 237). Fredrik Paasche legger større vekt på å skildre de enkelte kulturhistoriske epoker og deres tidsånd, men også han trekker fram "*miljøet*, diktningens nære omgivelser og *personene*" (ibid.: 255). Omtalen av dikterne er mindre preget av biografiske detaljer; i stedet fokuserer han på dikterens indre liv, "hans følelsesmåte og livsoppfatning" (ibid.: 256). Paasche skriver dessuten "detaljerte verkanalyser" (ibid.: 265). Hos A. H. Winsnes finner Meldahl den samme vektleggingen av tidsånden som hos Paasche (ibid.: 269), og Philip Houm deler Paasches interesse for dikternes indre, sjelelige liv (ibid.: 279).

Når det gjelder *stilistiske* trekk i norske litteraturhistorietekster, er resultatene som presenteres i de tre publikasjonene fra prosjektet Teori og praksis i litteraturhistorieskrivinga, langt mer sporadiske. Alle fire forskere gjør enkelte observasjoner av stilen i tekstene de

---

⁷ For omtale av Francis Bulls og andre norske litteraturhistorikerens forestillinger om den norske litteraturens vekst, gullalder osv., se Østerud (1987), Aarnes (1997) og de norske bidragene til prosjektet Litteraturhistorieskriving i Norden, blant annet Sejersted (2001) og Steinfeld (2001).

studerer, men observasjonene ledsages ikke av systematiske stilanalyser, og de stemmer heller ikke alltid overens. Blant annet skriver Kittang at litteraturhistorier som regel er preget av "ein objektiverande retorikk, med minimal bruk av første person eintal og direkte lesartiltale. Sidan det er 'historia sjølv' som skal kome til orde, må alle spor etter eit subjektivt nærvær slettast." (Kittang 1983: 93) Meldahl mener derimot at det er store stilistiske forskjeller mellom litteraturhistorikerne: I Bulls to bind av *Norsk litteraturhistorie* er det "en 'vitenskapelig' språkdrakt fra den positivistiske historisme" (Meldahl 1983: 240), mens verkets andre hovedforfatter, Fredrik Paasche, skriver impresjonistisk (ibid.: 250) og "søker å tillempe det språklige uttrykk til fortidens kunstneriske stil" (ibid.: 251). Carl Nærups tilleggsbind til Henrik Jægers *Illustreret norsk Litteraturhistorie*, utgitt i 1905, er sågar preget av en innfølende "meddikting" og en rik "allitterasjon og adjektivbruk" (ibid.: 222). Til dette fragmentariske og motsetningsfulle bildet av stilen i norske litteraturhistorier kan vi føye en observasjon Skei gjør i sin analyse av Bulls Vinje-portrett: Han finner at Bull bygger sin framstilling på et stort antall kilder, men "utan å vise til dei i det heile" (Skei 1983: 333), og der han mangler sikre kilder, "er han varsam og brukar ord som 'visstnok', 'kanskje' og 'sikkert ikke'" (ibid.: 334). En rekke studier av vitenskapelig språkbruk har vist at forskere ofte bruker slike garderingsuttrykk (*hedges*) for å redusere sitt personlige ansvar overfor påstander som er usikre, eller som ikke er allment aksepterte i forskningsmiljøet (jf. Myers 1989; Simpson 1990; Meyer 1997; Grabe & Kaplan 1997), men hvorvidt andre litteraturhistorikere enn Bull brukes slike uttrykk, gir ikke resultatene fra prosjektet Teori og praksis i litteraturhistorieskrivinga noe klart svar på.

2.2.3 Studier av andre litteraturvitenskapelige sjangrer

Litteraturvitenskapelige selvstudier av andre sjangrer enn litteraturhistorien hører imidlertid til sjeldenhetene, både nasjonalt og internasjonalt. De eksemplene vi finner i Norge, er i hovedsak mindre undersøkelser utført av enkeltpersoner på et svært avgrenset tekstmateriale. Atle Kittang analyserer to nyere dikttolkninger i artikkelen "Tekstkommentarens retorikk", og han oppfatter sin undersøkelse som "nokre små spadestikk" i "jomfrueleg mark" (Kittang 1993: 273). Det Kittang primært er ute etter, er å studere de semantiske relasjonene som kan opprettes mellom et dikt og en tolkningstekst, og disse relasjonene beskriver han ved hjelp av retoriske troper. Utformingen av tolkningstekstene som sådan legger han lite vekt på. Sjangeren avhandling blir omtalt i Hilda Sandsbraatens hovedoppgave, *Teori og vitenskapelighet* (2000). Hun undersøker bruken av ett bestemt innholdsmoment i litteraturvitenskapelige tekster: referanser til teoretisk litteratur, og som materiale bruker hun to nyere norske avhandlinger. Til denne kategorien studier hører også min egen hovedoppgave, *Litteraturtolkning som revisjon* (Bakken 2002). Her

analyserer jeg fem litteraturvitenskapelige tekster om Holbergs *Erasmus Montanus* og viser hvordan forskerne bruker metaforer til å underbygge tolkningene av stykket. Tekstutvalget omfatter to artikler, to avhandlinger og ett litteraturhistorieverk, men analysene tar ikke opp andre tekstlige forhold enn de nevnte metaforene.

2.2.4 Faghistorie

Det er også verdt å merke seg at det er gjort en rekke faghistoriske studier av den perioden i norsk litteraturvitenskap som jeg skal undersøke, det vil si 1937–57. Fokuset i disse har primært vært på institusjonelle forhold (Skodvin & Aarnes (red.) 1986; Weidemann 1988; Longum 1989b; Hannevik 2001; Haarberg 2001a; Hageberg 2004), og på de teoretiske og metodologiske forskjellene mellom den historisk-biografiske skolen, den estetisk-filosofiske skolen og nykritikken (Skjervheim 1969; Kittang 1976; Imerslund 1978; Haakonsen 1986; Longum 1989a; Økland 1995). Selv om slike studier forteller lite om de artiklene som ble skrevet i denne perioden, vil de være til stor hjelp i kartleggingen av konteksten de ble skrevet i, og ikke minst i beskrivelsen av de ulike vitenskapsteoretiske overbygningene i forskningsmiljøet. Jeg kommer derfor tilbake til disse studiene i kapittel 12.

2.3 Litteraturvitenskapelige tekster i norsk sakprosaforskning

Forskningsprosjektet Norsk sakprosa 1994–1998 er den hittil mest omfattende undersøkelsen av sakprosa i Norge, men her ble ikke litteraturvitenskapelige tekster – eller vitenskapelige tekster generelt – gjenstand for en egen behandling. I tobindsverket som dokumenterer prosjektet, *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995* (Johnsen & Eriksen (red.) 1998), trekkes litteraturvitenskapelige tekster kun inn i forbindelse med andre beslektede emner, slik som lærebøker (Johnsen 1998), mellomkrigstidens nyhumanisme (Aas 1998), biografilitteratur (Gimnes 1998) og historiografi (Aarseth 1998). I tiden etter det første norske sakprosa-prosjektet er det imidlertid gjort flere norske studier av vitenskapelige tekster, blant annet hovedoppgavene til Hedda Aas (1999), Janne Ugland (2000) og Magne Gjerstad (2001), Johan L. Tønnessons hovedoppgave (2001) og doktoravhandling (2004) samt Kjersti Rongen Breivegas doktoravhandling (2003). Av de nevnte studiene er det to som behandler litteraturvitenskapelige tekster: Aas gjør systemisk-funksjonelle analyser av én naturvitenskapelig og én litteraturvitenskapelig artikkel, mens Ugland analyserer tre litteraturvitenskapelige tekster ut fra Genève-modellen. Disse oppgavene kan imidlertid ikke fortelle oss mye om tekstnormer i perioden 1937–57, for både Aas og Ugland analyserer tekster fra 1980- og 90-tallet (Aas 1999: 229; Ugland 2000: 5, 56). Enkelte av resultatene deres kan likevel være verdt å merke seg i denne sammenheng: Aas finner blant annet flere modalitetsuttrykk for sannsynlighet – det jeg tidligere har omtalt som

garderinger – i den litteraturvitenskapelige teksten enn i den naturvitenskapelige: "Taler later til å ha et større behov for å uttrykke sikkerhet og usikkerhet her, enn taler i den naturvitenskapelige teksten." (Aas 1999: 225) Som nevnt fant Skei en rekke slike garderingsuttrykk i Francis Bulls tekster (jf. kapittel 2.2.2), og vi har dermed dokumentasjon på at garderinger blir brukt i både litteraturhistorier og artikler, og at dette språktrekket finnes i både nyere og eldre norske litteraturvitenskapelige tekster. Jeg kan riktignok ikke vite om garderinger vil forekomme også i mitt materiale, eller hvor hyppig dette trekket blir brukt, men Aas' og Skeis funn peker ut garderinger som et aktuelt språktrekk å studere i min undersøkelse av stilnormene for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler.

2.4 Studier av sjangeren vitenskapelig artikkel

2.4.1 Vitenskapsretoriske studier av artikkelsjangerens utvikling

I den tradisjonen for retorisk analyse av vitenskapelig tekst som har vokst fram i USA de siste 20–30 årene, den såkalte *vitenskapsretorikken*, har mye av oppmerksomheten vært rettet mot hvordan sjangeren vitenskapelig artikkel har utviklet seg. Sentralt i disse studiene står det første engelskspråklige vitenskapelige tidsskriftet, *Philosophic Transactions of the Royal Society of London*, etablert i 1665 (jf. Paradis 1987; Gross 1990b; Flyum 1996). I *Shaping Written Knowledge* analyserer Charles Bazerman et utvalg *Transactions*-artikler fra perioden 1665–1800, og han viser at artikkelsjangeren utvikler seg fra å være en enkel rapport om et eksperiment eller en naturobservasjon til å bli en argumentasjon og et forsvar for mer generelle påstander, der eksperimentet eller observasjonen trekkes inn som bevis:

With the journal serving as a forum, contention grows. This contention pushes the individual author into recognizing that he is not simply reporting the self-evident truth of events, but rather is telling a story that can be questioned and that has a meaning which itself can be mooted. The most significant task becomes to present that meaning and persuade others of it. Persuasion of claims then lies in a story of personal discovery, supported by good reasons and careful work. (Bazerman 1988: 78)

Den naturvitenskapelige artikkelen endres altså som en følge av en økende kritisk bevissthet, kunnskapsmengde og interesse for generaliserbar kunnskap i det vitenskapelige miljøet. Forskerne kan ikke lenger regne med at kollegene ukritisk aksepterer alt de skriver, og de utvikler derfor ulike retoriske strategier for å sannsynliggjøre sine påstander og forsvare dem mot mulige angrep. Disse strategiene omfatter blant annet svært detaljerte skildringer av metoder, apparater og alle andre aspekter av eksperimentene, og en sterk fokusering på målbare, kvantitative resultater. I tillegg utvikler forskerne en tekststruktur som både legitimerer eksperimentene og relaterer dem til annen forskning om det samme fenomenet:

Typically, the report starts with a statement of the phenomenon in dispute and then a discussion of the opponent's work or position. The author's own position with consequent experimental method and supporting results follow, with perhaps some general conclusions [...]. (ibid.: 76)

Disse funnene er av stor betydning for min undersøkelse, spesielt for problemstilling 4, altså spørsmålet om tekstnormene i et fagmiljø kan forklares ut fra fagmiljøets vitenskapsteoretiske overbygning. For det første gir Bazerman et eksempel på tekstnormer som forandrer seg i takt med endringer i fagmiljøets vitenskapsteoretiske overbygning. For det andre viser han *hvordan* disse to faktorene henger sammen, slik at den vitenskapsteoretiske overbygningen kan brukes til å forklare hvorfor tekstnormene ser ut som de gjør. Bazermans tese er at *tekstprodusenter vil forsøke å tilpasse de vitenskapelige tekstene til den vitenskapsteoretiske overbygningen som tekstens mottakere slutter seg til, slik at teksten kan bli i stand til å overtale disse mottakerne. Innholdsmessige, kompositoriske og stilistiske trekk som viser seg å fungere overtalende, vil over tid bli konvensjonalisert til tekstnormer for vitenskapelige tekster i fagmiljøet.*

I *Shaping Written Knowledge* finner vi ingen eksplisitte drøftinger av forklaringsmodeller og deres logiske status, men mye tyder på at Bazerman her gir en *funksjonsforklaring* på et fagmiljøes tekstnormer. Funksjonsforklaringer innebærer kort fortalt at man forklarer eksistensen av et fenomen som opptrer som en regelmessig forekommende del av et større system, ved å vise at fenomenet utfører en funksjon som er nødvendig for at systemet skal fungere på en tilfredsstillende eller effektiv måte (Hempel 1965b: 306). For eksempel kan man forklare eksistensen av hjertet i menneskekroppen ved å vise at det utfører en funksjon som er nødvendig for at kroppen som system skal fungere, nemlig å pumpe blodet rundt i kroppen. To aspekter av funksjonsforklaringer er viktige å merke seg. Det første er at en funksjonsforklaring ikke kan brukes til forutsi framtidige fenomener. Grunnen til det er at flere – men ikke uendelig mange – fenomener kan utføre den samme funksjonen i et system (ibid.: 314). Hvis den aktuelle funksjonen er helt avgjørende for systemets overlevelse, kan man med stor sannsynlighet anta at *noe* kommer til å utføre denne, men ikke akkurat *hva*. Funksjonsforklaringer skiller seg dermed fra *nomotetiske* forklaringer, der fenomener både forklares og forutsis ut fra universelle lovmessigheter. Det andre vi bør merke oss, er at når funksjonsforklaringer anvendes innenfor studiet av sosiale og kulturelle fenomener, må det fenomenet man forklarer, ifølge Robert K. Merton, være et "*standardized (i.e. patterned and repetitive) item, such as social roles, institutional patterns, social processes, cultural pattern, culturally patterned emotions, social norms*" (Merton 1968: 104). Det er altså ikke individuelle handlinger i et sosialt system som forklares funksjonelt, men systemets konvensjoner og normer. Funksjonsforklaringer skiller seg dermed fra *intensjonsforklaringer*,

som forklarer individuelle handlinger ut fra den handlende personens mål samt dennes forståelse hvordan dette målet kan nås i den aktuelle situasjonen (Hempel 1965a: 469).

Bazermans forklaringsmodell for et fagmiljøs tekstnormer kan altså klassifiseres som en funksjonsforklaring. Det kulturelle fenomenet som forklares, *tekstnormene*, er en regelmessig forekommende del av et større system: *fagmiljøet*, og der utfører de en funksjon som må sies å være nødvendig for at feltet skal fungere tilfredsstillende: De tilbyr avsendere et mønster for tekstutforming som er tilpasset mottakernes vitenskapsteoretiske overbygning, og som dermed kan hjelpe dem å produsere tekster som sannsynligvis vil virke overtalende på mottakerne. Hvis den vitenskapsteoretiske overbygningen endres, vil ikke tekstnormene lenger kunne utføre denne funksjonen, og det vil oppstå behov for en tekstnormendring. Som andre funksjonsforklaringer kan ikke Bazermans forklaring brukes til å forutsi hvilke tekstnormer som vil oppstå i et gitt fagmiljø. Det kan finnes en rekke ulike stilistiske, innholdsmessige og kompositoriske trekk som er egnede til å overtale mottakere med en bestemt vitenskapsteoretisk overbygning, men det er kun noen få av disse som vil bli konvensjonalisert til tekstnormer.

I *Shaping Written Knowledge* tar Bazerman også for seg etableringen av en tekstnorm som står svært sentralt i moderne vitenskap, nemlig IMRAD-formatet. IMRAD (Introduction, Method, Results And Discussion) er et standardisert format for vitenskapelige artikler, som er definert i *Publication Manual of the American Psychological Association* (American Psychological Association 2001). Formatet deler artikkelen inn i fire hoveddeler: innledning, metode, resultater og diskusjon, og det stilles svært spesifikke krav til utformingen av hver enkelt del (jf. Hertzberg 1995; Breivega 2003: 22–38). Bazerman analyserer et utvalg psykologiartikler fra slutten av 1800-tallet til slutten av 1900-tallet, og med utgangspunkt samme forklaringsmodell som den jeg presenterte ovenfor, forklarer han de tekstnormene som etter hvert eksplisiteres i IMRAD-formatet, som en konvensjonalisering av en innholdsmessig, kompositorisk og stilistisk tekstutforming som er egnet til å overtale mottakere som slutter seg til det behavioristiske paradigmet som gradvis overtar hegemoniet i psykologien:

As behaviorism in its many forms came to dominate psychology between the two world wars, a rhetoric consistent with behaviorist assumptions narrowed rhetorical possibilities and became the basis for the official style reflected in the *Publication Manual*. By behaviorism and behaviorists, I mean the general turn toward behavior and away from mind as the proper subject and data for psychological investigation. (Bazerman 1988: 268)

Et tydelig eksempel på at tekstnormer tilpasses mottakernes vitenskapsteoretiske overbygning, er resultatdelen i IMRAD. Den sterke positivistiske tendensen i behaviorismen gjør at kun objektive observasjoner av ytre atferd får status som gyldig psykologisk kunnskap, og dette

fører etter hvert til etableringen av en egen resultatdel i artiklene, der resultatene blir lagt fram uten drøfting, tolkning eller andre språklige grep som synliggjør forskeren (ibid.: 268–273).

I *Communicating Science* gjør Alan G. Gross, Joseph E. Harmon og Michael Reidy en undersøkelse av artikkelsjangerens historiske utvikling med utgangspunkt i et langt større materiale enn det Bazerman bygger på. De tar for seg 1804 naturvitenskapelige artikler fra 1600-tallet og helt fram til i dag, og materialet er fordelt mellom språkene engelsk, fransk og tysk (Gross, Harmon & Reidy 2002: vii–viii). De analyserer en rekke innholdsmessige, kompositoriske og stilistiske trekk i artiklene og konkluderer med at den naturvitenskapelige artikkelen har utviklet seg mot en stadig høyere grad av objektivitet og effektivitet (ibid.: 215). En objektiv stil innebærer blant annet språklige trekk som skjuler tekstprodusentens nærvær, slik som passivkonstruksjoner og formelle subjekter (ibid.: 163), mens effektiviteten fremmes av "titles, introductions, headings, the numbering of equations and figures, the format and placement of citations, and finally, conclusions" (ibid.: 215). Gross, Harmon og Reidy ser ut til å operere med den samme funksjonsforklaringen på tekstnormer som Bazerman: De forklarer endringene i tekstnormene for den naturvitenskapelige artikkelen som en tilpasning til mottakernes stadig økende kunnskapsmengde, kritiske bevissthet og krav om objektivitet. "The objectivity and efficiency of scientific prose have a single purpose: to lay bare for close scrutiny the arguments that scientists make in establishing new facts and explanations about the material world." (ibid.: 216)

Siden disse studiene av den vitenskapelige artikkelens historiske utvikling verken tar for seg norske tekster eller litteraturvitenskap, har de konkrete resultatene ingen direkte overføringsverdi til mitt materiale, men det er verdt å merke seg at begge studier antyder at det er en sammenheng mellom vitenskapsteoretisk overbygning og tekstnormer i vitenskapelige miljøer, og at denne sammenhengen gjør det mulig å gi funksjonsforklaringer på tekstnormene for vitenskapelige tekster. Disse studiene peker også ut flere språklige trekk det kan være aktuelt å studere i min empiriske undersøkelse. Blant annet viser de at mange fagmiljøer har klare normer for bruk av passivkonstruksjoner, formelle subjekter og andre trekk som usynliggjør tekstprodusenten, og det er ikke utenkelig at vi kan finne stilnormer for slike trekk også i den norske litteraturvitenskapen 1937–57.

2.4.2 Komposisjonen i moderne vitenskapelige artikler

Et standardverk innenfor studiet av sjangeren vitenskapelig artikkel i dens moderne form er John M. Swales' *Genre Analysis* (Swales 1990). I denne studien systematiserer Swales resultatene fra en rekke nyere studier av engelskspråklige artikler, og han forsøker å legge dette til

grunn for en sjangerbeskrivelse av den vitenskapelige artikkelen. De studiene han bygger på, inkludert hans egne, tar i hovedsak for seg naturvitenskapelige artikler i IMRAD-formatet, og Swales legger da også dette formatet til grunn for sin sjangerbeskrivelse (ibid.: 131–132). Et karakteristisk trekk for IMRAD-artikler er ifølge Swales kontrasten mellom innlednings- (I) og diskusjonsdelen (D) på den ene siden og metode- (M) og resultatdelen (R) på den andre. Når det gjelder innholdet, tar I og D for seg generelle emner, slik som "the general field or context of the experiment", mens M og R er langt mer spesifikke og knyttet til et klart avgrenset emne (Hill [et al.] 1982 sitert i Swales 1990: 133). Det er også stilistiske forskjeller mellom de ulike delene av IMRAD-strukturen (ibid.: 136). Swales refererer en studie av J. Heslot, som blant annet viser at presens er den vanligste verbformen i I og D, mens preteritum dominerer i M og R (ibid.: 135). Han trekker også inn Adams Smiths analyse av forfatterkommentarer ("author's comment") i medisinske artikler, som bringer en viktig nyansering til vitenskapsretorikkens beskrivelse av den positivistiske vitenskapens såkalte *objektive* stil med usynliggjort tekstprodusent. Ifølge Swales fant Smith at tekstprodusenten var så godt som usynlig i M og R, med gjennomsnittlig én forfatterkommentar for hver tjueførste linje tekst, men i I og D var forfatteren langt synligere, med nærmere ti ganger så mange forfatterkommentarer (ibid.: 136). Bazerman er inne på noe av det samme når han beskriver resultatdelen som den mest "objektive" av artikkelens deler. Selv om jeg neppe vil finne IMRAD-artikler i mitt materiale, legger disse resultatene føringer for hvordan jeg bør legge opp mine tekstnormanalyser: Swales' sjangerbeskrivelse antyder nemlig at normene for valg av innholdsmomenter og stilistisk utforming ikke nødvendigvis må gjelde teksten generelt, men at hver del av teksten kan ha sine egne innholdsmessige og stilistiske normer.

En studie som tar for seg komposisjonen i norskspråklige vitenskapelige artikler, er Kjersti Rongen Breivegas doktoravhandling *Vitenskaplege argumentasjonsstrategiar* (Breivega 2003). Breivega tar utgangspunkt i tekstlingvistiske teorier og analyserer superstrukturer i seks artikler fordelt på disiplinene medisin, språkvitenskap og historie.⁸ *Superstruktur* er en tekstlingvistisk betegnelse på strukturen både i teksten som helhet og i dens enkelte deler, men da "faktiske tekstar sjeldan er endeframme realiseringar av eitt superstrukturskjema", velger hun å plassere begrepet superstruktur "på *delttekstmivå*" (ibid.: 13). Breivega skiller mellom tre grunnleggende typer superstrukturer: argumenterende, narrativ og deskriptiv, og hun undersøker hvordan disse typene er distribuert innenfor den enkelte artikkel (ibid.: 134). Analysene av de to medisinske artiklene, som begge er skrevet i IMRAD-formatet, bekrefter langt på vei Swales'

---

⁸ Studien omfatter også et større referansemateriale, som ikke blir gjenstand for like detaljerte analyser som de seks artiklene i hovedmaterialet.

konklusjoner: Innlednings- og diskusjonsdelen skiller seg klart ut fra metode- og resultatdelen; de førstnevnte er argumenterende organisert, mens de sistnevnte er deskriptivt organisert (ibid.: 188). En slik todeling finner hun imidlertid ikke i de humanistiske artiklene. Historietekstene er "prega av at éin superstruktur dominerer gjennomgåande", nemlig den argumenterende, med enkelte narrative innslag (ibid.: 220). Også de to språkvitenskapelige artiklene er dominert av argumenterende strukturer, til tross for at én av dem faktisk er skrevet i IMRAD-formatet (ibid.: 235). Breivegas analyser viser altså at resultatene fra studier av naturvitenskapelig tekst ikke uten videre kan overføres til humanistiske vitenskaper, og jeg bør derfor være svært forsiktig med å sette fram hypoteser for mine undersøkelser basert på funnene til Swales, Bazerman og andre som studerer naturvitenskapelige artikler.

Et annet interessant aspekt ved Breivegas avhandling er diskusjonen og avvisningen av den såkalte "sammenhengshypotesen", som hun tillegger skrivepedagog og litteraturviter Karl Henrik Flyum, og delvis også Charles Bazerman (ibid.: 43–47). Ifølge denne hypotesen er det en sammenheng mellom en fagdisiplins forskningsobjekter og dets tekstnormer:

I naturvitskap er framstillingsforma mindre litterær fordi forskaren arbeider med råfakta. Då oppstår ingen gjensidig påverknad mellom forskar og empiri. Institusjonelle fakta må derimot interpreterast, og forskaren vil alltid stå i eit sjølvreferansetilhøve til dei. Difor skriv humanisten meir litterært. Det synest altså som om skilnader i høve til den empirien som blir granska – eller skilnader på det ontologiske nivået – kan vere avgjerande for å forklare ulik diskurspraksis. (ibid.: 45)

Analysene viser imidlertid at dette slett ikke alltid er tilfelle. Kun i historietekstene finner hun en slik sammenheng. Alle disse "behandlar institusjonelle fakta og alle, så nær som éin, som er narrativt strukturert, er prega av den 'humanistiske' eller 'hermeneutiske' skrivestilen, dvs. synleg forfattar og open argumentasjon" (ibid.: 248). De medisinske artiklene er derimot preget av "ein objektivierende, positivistisk skrivestil" uansett om de omhandler rå- eller institusjonelle fakta (ibid.). Breivega konkluderer derfor med at "språk og tekst ikkje er transparente medium for den vitskaplege erkjenninga", men at de har en *autonomi* i forhold til den verden de beskriver (ibid.: 249).

Breivega trekker imidlertid en enda mer vidtrekkende konklusjon. I tillegg til å avvise at studieobjektet – rå- eller institusjonelle fakta – kan forklare tekstnormene, hevder hun at det heller ikke er "den vitskapsteoretiske overbygningen til fagområdet som determinerer skrivepraksisen" (ibid.): Til tross for at språkvitenskapen vitenskapsteoretisk sett befinner seg et sted mellom medisin og historie, står nemlig ikke den språkvitenskapelige skrivemåten "i ein mellomposisjon mellom medisinsk og historisk skrivestil"; tvert imot "er familieliksaken mellom språkvitskaplege og historiske artiklar slåande" (ibid.: 248). Det kan dermed se ut til

at Breivega har motbevist den sammenhengen både Bazerman og Gross, Harmon og Reidy postulerer mellom vitenskapsteoretisk overbygning og tekstnormer i et fagmiljø. Jeg vil imidlertid hevde at dette kun tilsynelatende er tilfelle. Det Breivega gjør i sin studie, er nemlig å prøve ut og forkaste en *nomotetisk* forklaringsmodell for vitenskapens tekstnormer: Hun postulerer først en universell, lovmessig årsakssammenheng mellom én bestemt type studieobjekter og én bestemt vitenskapsteoretisk overbygning på den ene siden og noen helt bestemte tekstnormer på den andre. Helt konkret antar hun at et fag som studerer råfakta og har en positivistisk overbygning, vil ha "ein 'positivistisk skrivestil', der forfattere er mindre synlig, og der det er lite open argumentasjon", mens fag som studerer institusjonelle fakta og har en hermeneutisk overbygning, vil ha skrivestil "prega av open argumentasjon og av at forfattere er ein synleg organisator av det proposisjonelle innhaldet" (ibid.). Hun tar deretter for seg den vitenskapsteoretiske overbygningen til fagene historie, språkvitenskap og medisin og forsøker ut fra forklaringsmodellen å forutsi hvilke tekstnormer hun vil finne i disse tre fagene. Når forutsigelsene til slutt viser seg å være gale, forkaster hun forklaringsmodellen. Dette kan imidlertid ikke regnes som en falsifisering av Bazermans og Gross, Harmon og Reidys forklaringsmodell. Dette er nemlig ingen nomotetisk forklaring, men som tidligere nevnt en *funksjonsforklaring*, og den grunnleggende tesen i denne forklaringen er at tekstnormene i et fagmiljø alltid vil være tilpasset fagmiljøets vitenskapsteoretiske overbygning, slik at tekstnormene tilbyr et mønster for å forme tekster som sannsynligvis vil fungere overtalende på andre aktører i fagmiljøet. Det er imidlertid mange forskjellige tekstnormer som kan utføre den samme funksjonen, og man kan derfor aldri forutsi akkurat hvilke tekstnormer som vil oppstå i et gitt fagmiljø. At Breivega viser at man ikke kan forutsi tekstnormene i et fagmiljø ut fra miljøets vitenskapsteoretiske overbygning, vil derfor ikke ramme den funksjonsforklaringen Bazerman og Gross, Harmon og Reidy opererer med.

2.4.3 Studier av stilistisk utforming

Utenfor vitenskapsretorikken har studiet av den moderne vitenskapelige artikkelen i stor grad vært rettet inn mot den stilistiske utformingen. Med utgangspunkt i ulike lingvistiske teorier har man forsøkt å beskrive karakteristiske trekk for de enkelte disipliners fagspråk og for vitenskapens språkbruk generelt. En rekke slike studier er gjort innenfor LSP (Language for Specific Purposes) og ESP (English for Specific Purposes), to språkdidaktiske disipliner som kartlegger og underviser i språkbruk innenfor avgrensede felt, blant annet vitenskap (jf. Widdowson 1983; Gunnarsson 1992, 1993; Hellekjær 1997). De fleste stilistiske undersøkelser av vitenskapstekst

tar for seg naturvitenskapelige artikler, men enkelte ser også på artikler skrevet innenfor ett eller flere humanistiske fag (jf. Breivega 2003: 28–38).

Et allment kjennetegn på vitenskapelig språkbruk er en sterkt komprimert, *informasjonstett stil*, som krever store forkunnskaper hos leseren (ibid.). Forskerne henvender seg til kolleger innenfor samme fagfelt og kan derfor ta mye av bakgrunnsinformasjonen for gitt og i stedet konsentrere seg om det aktuelle emnet. Dette bekreftes blant annet av Merja Koskelas sammenligning av informasjonsstrukturen i vitenskapelige og populærvitenskapelige tekster (Koskela 1996: 202). Innenfor den systemisk-funksjonelle grammatikken blir *nominalisering* trukket fram som den vitenskapelige språkbrukens mest karakteristiske trekk. M. A. K. Halliday og J. R. Martin går så langt som å si at nominaliseringen var avgjørende for utviklingen av den moderne naturvitenskapen, for den gjorde det mulig å referere til hendelser og prosesser som objekter, som igjen kunne relateres til andre objekter:

The birth of science [...] is realized semiotically by the birth of grammatical metaphor, from the union of nominalization with recursive modification of the nominal group. [...] When wordings are packaged in this way, having started off as (sequences of) clauses, they turn into nominal groups, like **the subsequent development of aerogels** nominalized from **aerogels (were) subsequently developed**. It is this nominalization that enables them to function as an element in another clause. But it also has another effect: it construes these phenomena as if they were things. (Halliday & Martin 1993: 15)

Ifølge Martin er også historietekster preget av slike grammatiske metaforer (Martin 1993), men hvorvidt dette også gjelder andre humanistiske fag, for eksempel litteraturvitenskapen, gir ikke Martins analyser noe svar på.

Et annet karakteristisk trekk ved den vitenskapelige stilen er den utstrakte bruken av *garderinger (hedges)*. Dette trekket har blitt gjenstand for et stort antall studier (jf. Markkanen & Schröder (red.) 1997), men det er vanskelig å trekke noen entydig konklusjon på grunnlag av disse, da det er stor variasjon i hvordan gardering blir definert, og hvilke språklige trekk som regnes til denne kategorien (jf. Clemen 1997). Noen tendenser er det likevel mulig å peke på. Gardering defineres oftest som en strategi der tekstprodusenten relativiserer og distanserer seg fra sannhetsverdien av innholdet i et utsagn (se for eksempel Clemen 1997; Luukka & Markkanen 1997), og gardering brukt i vitenskapelig tekst tolkes vanligvis som en selvbeskyttelses- eller en høflighetsstrategi (Markkanen & Schröder 1997): På den ene siden frykter forskerne kritikk og represalier fra kollegene og sørger derfor for å gardere de påstandene som mest sannsynlig vil bli motsagt (Hübler 1983: 155). På den andre siden vil påstander om ny kunnskap oppleves som en trussel mot den etablerte kunnskapen i fagfeltet, og garderinger brukes derfor for å gjøre påstandene mindre bastante, og dermed mindre truende for leseren. Ifølge Greg Myers har slike høflighetsstrategier klare retoriske fordeler, for de reduserer sjansen for at

påstandene blir avvist av andre forskere på feltet (Myers 1989). Myers går så langt som å si at "[t]he hedging of claims is so common that a sentence that looks like a claim but has no hedging is probably not a statement of new knowledge" (ibid.: 13). Gardering er altså helt avgjørende for at en ny vitenskapelig påstand skal aksepteres i fagfeltet. Når det gjelder utbredelsen av dette språktrekket i vitenskapelige tekster, peker de fleste studier mot at garderinger blir brukt innenfor alle disipliner og på alle språk, om enn med visse forskjeller i frekvens, valg av strategi og distribusjon innad i tekstene (jf. Clyne 1991; Crismore, Markkanen & Steffensen 1993; Clemen 1997; Grabe & Kaplan 1997; Markkanen & Schröder 1997; Meyer 1997; Namsaraev 1997; Nikula 1997; Skelton 1997). Jeg har ikke funnet noen studie som viser hvordan og i hvor stor grad gardering brukes i litteraturvitenskapen generelt, eller innenfor enkelte litteraturvitenskapelige skoleretninger, men Paul Simpson har påvist garderinger i en engelskspråklig litteraturvitenskapelig tekst (Simpson 1990), og som tidligere nevnt har både Skei og Aas funnet garderinger i norske litteraturvitenskapelige tekster. Gardering kan derfor være et interessant språktrekk å studere i min stilundersøkelse.

Den mest omfattende *norske undersøkelsen* av stilen i vitenskapelige artikler er prosjektet *Kulturell Identitet i Akademisk Prosa 2001–2004 (KIAP)* ved Universitetet i Bergen (se for eksempel Fløttum 2003a, 2003b; Dahl 2003). KIAP-prosjektet tar utgangspunkt i et korpus bestående av 450 vitenskapelige artikler fordelt på tre språk (norsk, engelsk og fransk) og tre disipliner (medisin, økonomi og lingvistikk), og siktemålet er "to study which aspects of scientific activity are most important for what we may call cultural identity in academic prose. If such identities exist, are they national or discipline-specific?" (Fløttum 2003a: 98) KIAP er et korpuslingvistisk prosjekt, og for å identifisere forskernes ulike kulturelle identiteter studerer de "various linguistic phenomena at the micro-level (sentence/utterance or a short sequence of utterances)", slik som førstepersonspronomen, metatekstuelle elementer og referanser til andre tekster (ibid.: 99). Siden KIAP ikke tar for seg litteraturvitenskapelige artikler, har ikke de spesifikke resultatene av analysene noen direkte relevans for min studie, men analysene antyder noen generelle trekk det er viktig å merke seg. Fløttum finner at de ulike disiplinene skiller seg klart fra hverandre i antall referanser til andre tekster, men det er til en viss grad også nasjonale forskjeller innad i disiplinene (ibid.: 114). I tillegg er det store individuelle variasjoner, fra 2 til 185 referanser per tekst (ibid.). Den samme tendensen finner Fløttum når det gjelder bruken av personlig og ubestemt pronomen: Det er klare forskjeller mellom disipliner og mellom språk, i tillegg til en stor individuell variasjon (Fløttum 2003b). Trine Dahl finner store forskjeller mellom disiplinene i bruken av metadiskurs, og særlig skiller de medisinske artiklene seg ut med langt færre tilfeller av metadiskurs enn de øvrige

artiklene (Dahl 2003: 129). I tillegg finner hun visse nasjonale forskjeller innad i disiplinene. Skal vi trekke noen generelle konklusjoner av Fløttums og Dahls analyser, kan vi si at de antyder at de enkelte vitenskapelige disiplinene har sine bestemte stilnormer for forming av vitenskapelige artikler, og at disse normene til en viss grad eksisterer på tvers av språk. De store individuelle variasjonene Fløttum fant, tyder samtidig på at stilnormer for vitenskapelig skriving ikke nødvendigvis er spesielt strenge.

2.5 Oppsummering

2.5.1 Svært lite kunnskap om tekstnormene

Denne gjennomgangen av tidligere studier av vitenskapelige tekster viser at vi vet så godt som ingenting om tekstnormene for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57. Vi har riktignok en del kunnskap om andre litteraturvitenskapelige sjangrer – primært litteraturhistorien – og om artikler fra andre tidsepoker, i andre fag og på andre språk, men det lar seg vanskelig gjøre å formulere hypoteser om tekstnormer for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i 1937–57 på grunnlag av dette. Det er nemlig ingenting som tyder på at tekstnormene er de samme i all vitenskapelig skriving; tvert imot viser de omtalte studiene at det kan være store forskjeller mellom ulike sjangrer, språk, fagmiljøer og perioder i et fagmiljøes historie. Denne mangelen på kunnskap om forskningsobjektet tilsier at jeg bør legge opp min empiriske tekstnormstudie som en *eksplorerende undersøkelse*: Med utgangspunkt i en allmenn teori om hva fenomenet tekstnormer er, og en metode for å identifisere dem, vil jeg forsøke å gi en første beskrivelse av tekstnormene for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57. De resultatene jeg kommer fram til, vil ikke ha støtte i noe annet enn min egen analyse, og de vil derfor kun ha status som *foreløpige hypoteser*, som eventuelt kan prøves ut i framtidige studier. Innenfor et så utforsket felt som dette vil en slik hypotesedannelse være et nødvendig første steg i forskningsprosessen (jf. Næss 1974: 50–51), og for at resultatene faktisk skal kunne brukes som utgangspunkt for videre forskning, vil jeg forsøke å gjøre analysene så etterprøvbare som mulig.

2.5.2 Noen generelle erfaringer

Selv om denne gjennomgangen av tidligere forskning ikke munnet ut i noen konkrete hypoteser, var den på ingen måte forgjeves. Underveis har jeg nemlig kunnet høste noen generelle erfaringer om hvordan en undersøkelse av vitenskapelige tekstnormer kan utføres, og hva slags resultater jeg kan vente meg å få. Blant annet peker studiene ut visse språktrekk som har vist seg å være anvendelige variabler for å undersøke synkrone og diakrone forskjeller i et vitenskapelig miljøes stilnormer. Blant disse er nominalisering, gardering og trekk som skjuler eller synliggjør

tekstprodusenten, slik som passiv og førstepersonspronomen. Det er også verdt å merke seg Fløttums analyser, som antyder at vitenskapens stilnormer ikke nødvendigvis er spesielt strenge, men at den enkelte forsker kan ha store friheter i valg av stil. Meldahl finner også store stilistiske forskjeller mellom de ulike forfatterne av *Norsk litteraturhistorie*. Jeg bør derfor ikke forvente å finne altfor entydige stilnormer i den norske litteraturvitenskapen i perioden 1937–57.

Swales' påvisning av at ulike deler av vitenskapelige artikler kan ha sine egne innholdsmessige og stilistiske normer, er også viktig å merke seg. Breivega viser riktignok at dette ikke nødvendigvis gjelder artikler fra humanistiske disipliner, men Swales' funn gjør det likevel klart at jeg ikke kan forutsette at en bestemt artikkel er formet etter én innholdsmessig og én stilistisk tekstnorm, men at ulike deler av artikkelen kan forholde seg til ulike normer. Den praktiske konsekvensen av dette er at jeg i innholds- og stilanalysene bør ta for meg tekstene i sin helhet, og ikke bare korte utdrag, slik for eksempel Gross, Harmon og Reidy gjør i sine stilanalyser i *Communicating Science* (2002).

Flere av de omtalte studiene har dessuten vist at et vitenskapelig miljøes tekstnormer langt på vei kan forklares som en konvensjonalisert tilpasning til miljøets vitenskapsteoretiske overbygning. Særlig tydelig er dette i Bazermans analyse av IMRAD-formatets utvikling, men den samme funksjonsforklaringen benyttes også med hell av Gross, Harmon og Reidy i deres omfattende empiriske studie av den naturvitenskapelige artikkelens utvikling. Jeg har heller ikke funnet noen studier som kritiserer eller motbeviser denne forklaringsmodellen; det Breivega avviser, er en nomotetisk forklaringsmodell som postulerer en lovmessig sammenheng mellom én bestemt overbygning og noen helt bestemte tekstnormer. Jeg antar derfor at eventuelle motsetninger og endringer i tekstnormer i den norske litteraturvitenskapen i perioden 1937–57 til en viss grad kan forklares ut fra motsetninger og endringer i fagmiljøets vitenskapsteoretiske overbygning. En forutsetning for å kunne bruke denne forklaringsmodellen er selvsagt at faget faktisk har én eller flere velutviklede vitenskapsteoretiske overbygninger, som det hersker konsensus om innenfor en enkelt skoleretning eller i fagmiljøet som helhet, og som jeg vil gjøre utførlig rede for i kapittel 12, er dette tilfelle for den norske litteraturvitenskapen i 1937–57.

3 En teori om tekstnormer

3.1 Innledning

Som en bakgrunn for den empiriske undersøkelsen av tekstnormer for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57 vil jeg forsøke å gi en teoretisk rede-gjørelse for hva *tekstnormer* er, hvordan de endrer seg, hvordan de kan forklares, og hvordan man kan gå fram for å beskrive dem. Spesielt vil jeg ta for meg den typen tekstnormer som ligger til grunn for vurderingen av teksters kvalitet. Å finne en etablert teori som dekker alt dette, er imidlertid ikke så enkelt. De få tekstnormteoriene som finnes, har i hovedsak blitt utviklet innenfor den sovjetiske Bakhtin-skolen og av pragerstrukturalisten Jan Mukařovský (jf. Berge 1990: 17), men disse er lite anvendelige for min undersøkelse da de primært dreier seg om skjønnlitteratur og teksters estetiske funksjon (se for eksempel Bakhtin 1968, 1991; Mukařovský 1979). Som Wenche Vagles oversikt over tekstnormstudier viser, finnes det kun én teori som forsøker å gjøre rede for fenomenet tekstnormer i sin alminnelighet, og som tilbyr en forklaringsmodell for både synkrone og diakrone forskjeller i tekstnormer, nemlig *sosiotekstologien*, utviklet av tekstforsker Kjell Lars Berge (Vagle 2002: 141–146). I sin nåværende form er riktignok ikke sosiotekstologi noen fullt utbygd teori; flere viktige problemstillinger er mer eller mindre uavklarte, og store deler av teorien er kun skissert i grove trekk. Likevel legger sosiotekstologien et viktig teoretisk grunnlag for studiet av tekstnormer, ikke minst ved å tilby et begrepsapparat for å beskrive tekstnormer og tekstnormendring. Jeg velger derfor å innlede denne teoretiske delen av avhandlingen med en kort presentasjon av sosiotekstologien. Jeg vil trekke fram noen problemer og mangler ved denne teorien og diskutere hvordan den må suppleres og videreutvikles for at jeg skal kunne komme fram til et tilfredsstillende teoretisk grunnlag for min empiriske undersøkelse.

3.2 Grunntrekk i sosiotekstologien

Kjell Lars Berges sosiotekstologi blir presentert i skriftet *Tekstnormers diakroni* og er en "teori om hvordan tekstnormer endrer seg, og hvorfor de evt. endringene arter seg slik de gjør" (Berge 1990: 9). Teorien bygger på to grunnleggende teser. Den første tesen er at det ikke finnes noen universelle kriterier for hva som konstituerer tekstualitet, altså hva som gjør en tekst til en tekst, men at dette er "en kulturell konvensjon, dvs. normstyrt" (ibid.: 15). Slike normer kaller Berge "tekstnormer". Den andre tesen er at tekstnormer verken kan beskrives eller forklares fyllestgjørende uten å relatere dem til den sosiale konteksten de opptrer i (ibid.: 16). Berge posisjonerer seg dermed klart innenfor tekstvitenskapen: Han tar avstand fra "den

tradisjonelt kognitive og psykologiske tilnærmingen til studier av tekster" og knytter i stedet an til diverse sosiokulturelle teorier, primært pragerstrukturalisten Jan Mukařovskýs teorier, Bakhtin-skolen, sosiolingvistikk og sosialantropologi (ibid.: 17–18).

Med utgangspunkt i disse tesene utvikler Berge en teoretisk modell "som kan fungere som analyseverktøy for ulike teksttyper, og som kan hjelpe oss med å avgjøre om tekstene er ytret på basis av samme normsystem" (ibid.: 19). Jeg skal nå gå nærmere inn på noen sentrale komponenter i denne modellen: begrepene *tekstnorm*, *tekstsystem*, *kontekst* og *kommunikativ funksjon*, samt hypotesen om *tekstnormendring*.

3.3 Tekstnorm

3.3.1 Definisjon av begrepet norm

Utgangspunktet for Berges definisjon av begrepet norm er Nils Kristian Sundbys (1978) skille mellom pliktnormer og kvalifikasjonsnormer (Berge 1990: 24–25). *Pliktnormer* kaller Berge "en slags rettesnor for handling"; de bestemmer "at en aktør x bør gjøre H under vilkår C i samfunn S " (ibid.: 25). For at noe skal ha status som en pliktnorm, må tre vilkår være tilfredsstillt: 1) de fleste medlemmer av S gjør vanligvis H under C ; 2) et medlem av S som ikke gjør H under C , vil bli kritisert av andre medlemmer; 3) normen kan eksplisiteres i utsagn om hva man "bør" gjøre. Pliktnormer omfatter påbud, forbud og tillatelser og kan være mer eller mindre strenge. Et eksempel på en pliktnorm – et forbud – er regel 4 i Norges Fotballforbunds (NFF) spilleregler for fotball: "En spiller må ikke benytte utstyr eller ha på seg noe som er farlig for han selv eller andre spillere" (NFF 2004: 13). En pliktnorm fungerer ikke bare som en rettesnor for forming av egen atferd, men også som et kriterium for vurdering av andres atferd. For eksempel vil fotballspillere velge utstyr ut fra regel 4, mens dommeren bruker den samme regelen til å vurdere hvorvidt spillerne er korrekt utstyrt, og eventuelt straffe dem som ikke er det.

Kvalifikasjonsnormer definerer Berge som "kriterier for hva som gjør en viss type atferd til denne type atferd, mao. som det konstituerende ved denne type atferd" (Berge 1990: 25). Et eksempel på en kvalifikasjonsnorm finner vi i NFFs spilleregel 10: "Et mål er scoret når hele ballen har passert mållinjen, mellom målstengene og under tverrstang" (NFF 2004: 22). Akkurat som pliktnormene vil kvalifikasjonsnormene både generere handlinger og strukturere tolkningen av dem (Berge 1990: 26): Spilleregel 10 forteller fotballspillerne hvordan de må handle for å score mål, og den forteller dommeren hvilke kriterier han/hun skal bruke for å identifisere mål. Ifølge Berge er kvalifikasjonsnormene "et mer grunnleggende atferdsgenererende og strukturere prinsipp enn pliktnormene", og alle pliktnormer "forutsetter en eller annen form for kvalifisering" (ibid.). Kvalifikasjonsnormene definerer nemlig hvilke handlinger det i det hele

tatt er mulig å utføre i et samfunn, mens pliktnormene angir hvilke av disse mulige handlingene som er påbudt, forbudt eller tillatt. Siden Berge ønsker å beskrive de mest grunnleggende normene for tekstproduksjon, nemlig kvalifiseringene "av hva som er en korrekt ytring i et språk" (ibid.), velger han å definere norm med utgangspunkt i Sundbys kvalifikasjonsnormbegrep.

Den andre hovedkomponenten i Berges normbegrep er tesen om at normer er kulturelle og historiske fenomener, og at de derfor er "forskjellige til ulike epoker, i ulike kulturer, i ulike situasjonstyper i kulturen" og "ikke de samme for de ulike aktørgrupper som har del i kulturen" (ibid.). Vi kan nok en gang bruke fotball som eksempel: De som spiller fotball utenfor NFFs regi, kan etablere andre normer for hva som konstituerer mål, for eksempel at ballen treffer et tre eller triller mellom to kjegler. Berges definisjon av begrepet norm blir da: "En norm er [...] et kulturelt konstituert kvalifikasjonskriterium som både strukturerer erfaringen og genererer atferd etter et visst system og visse kriterier." (ibid.: 27)

3.3.2 Tekstnormer

Tekstnormer definerer Berge som "[n]ormer som definerer hva som konstituerer en tekst og hvordan tekster skal være formet" (Berge 1990: 51). Som denne todelte definisjonen antyder, regulerer tekstnormene to ulike egenskaper ved teksten. Den første kaller Berge *tekstualitet*, det vil si "det som konstituerer et eller annet som en tekst" (ibid.). Den andre egenskapen kaller han *velformethet*. Han gir ingen direkte definisjon av begrepet *velformet*, men siden han bruker det som motsetning til *dårlig*, kan vi si at en teksts velformethet er det samme som dens kvalitet (ibid.). En velformet tekst er kort sagt en *god* tekst.

Tekstnormene har de samme egenskapene som normer generelt og vil derfor styre både produksjonen og resepsjonen av tekster: Når man produserer en tekst, former man den etter de kriteriene som de gjeldende tekstnormene setter, og de samme kriteriene brukes av mottakeren til å identifisere teksten som en tekst og vurdere hvorvidt den er velformet eller ikke. Som normer ellers er tekstnormene historiske og kulturelle fenomener, slik at "noe som av kompetente innenfor én norm oppfattes som en tekst, og til og med en velformet tekst, av andre ikke-kompetente kan oppfattes som ikke-tekst eller en dårlig tekst" (ibid.).

3.4 Tekstsystemet

3.4.1 De tre planene i systemet

En nærmere bestemmelse av hva tekstnormer er, og ikke minst hva som skiller dem fra andre språklige og kommunikative normer, gir Berge i det han kaller "tekstsystemet" (Berge 1990: 75). I analogi med glossematikk (Hjelmslev 1966) og stratifikasjonell grammatikk (Lamb 1966) mener han at vi må skille mellom ulike plan når vi analyserer tekster, og han setter opp

det såkalte tekstsyste­met som en modell av de tre planene han mener det er viktigst å holde fra hverandre. Tekstsyste­met definerer han som "et system av system" (Berge 1990: 75); det vil si at hvert av de tre planene "er konstituert som et system av relasjoner" (ibid.), og at planene i tillegg "står i forbindelse med hverandre" (ibid.). Med andre ord er "hele tekstsyste­met [...] et system av relasjoner", både på hvert av planene og mellom dem (ibid.: 76). Det nederste planet i tekstsyste­met kaller Berge "det leksiko-grammatiske plan" (ibid.). Planet svarer til det fonemiske og det grammatiske planet i den stratifikasjonelle grammatikken, og omfatter alle aspekter av språkets uttrykks­side. Berge bruker betegnelsen "språkssystem" om syste­met på det leksiko-grammatiske planet (ibid.). Studiet av fenomener på dette planet hører tradisjonelt til disiplinene fonologi, morfologi og syntaks (jf. Lamb 1966: 21). Det neste planet i tekstsyste­met kalles "sememplanet", og det svarer til sememplanet i den stratifikasjonelle grammatikken (Berge 1990: 77). Sememplanet omfatter språkets innholdsside, og syste­met på dette planet kaller Berge "signifikasjonssystemet" (ibid.). Signifikasjonssystemet er et system av sememer, det vil si større eller mindre betydning­senheter (ibid.). Innenfor språk­vitenskapen er det særlig disip­linen semantikk som har beskjeftiget seg med fenomener på sememplanet. Først med det tredje planet i tekstsyste­met, "funksjonsplanet", beveger Berge seg ut over den stratifikasjonelle grammatikken og introduserer et plan som gjelder spesifikt for tekster og ikke for språk generelt (ibid.: 78). Det er fenomener på dette planet Berge vil studere i sin sosiotekstologi. Jeg skal ikke i detalj gå inn på behandlingen av funksjonsplanet i *Tekstnormers diakroni*, men kun kort skissere noen viktige hovedtrekk.

På funksjonsplanet finner vi "fenomener som gir enhetene fra det leksiko-grammatiske syste­met⁹ og signifikasjonssystemet visse oppgaver i en tekst og som konstituerer en helhet av de ulike leksiko-grammatiske og semantiske enhetene" (ibid.: 77). Funksjonssystemets oppgave er altså å skape relasjoner mellom setninger og mellom større tekstdeler, slik at de til sammen danner en helhetlig, sammenhengende, koherent tekst og ikke bare en tilfeldig samling av setninger (ibid.: 78). Enheter fra det leksiko-grammatiske planet og sememplanet som inngår relasjoner på funksjonsplanet, kaller Berge "funktiver", og han definerer "funksjon" som en relasjon mellom to funktiver (ibid.: 77).

I beskrivelsen av funksjonssystemet skiller Berge mellom syste­mets paradigmatiske og syntagmatiske aspekter. Den paradigmatiske delen av funksjonssystemet består av et sett av funksjonstyper, det vil si de typer relasjoner det prinsipielt er mulig å opprette mellom to funktiver (ibid.: 81). Berge opererer med fire funksjonstyper: 1) *addisjon*: funktiv y supplerer infor-

---

⁹ Her er det trolig en glipp i begrepsbruken. Syste­met på det leksiko-grammatiske planet kalles ellers i skriftet for "språkssystemet" (jf. Berge 1990: 76), og ikke "det leksiko-grammatiske syste­met".

masjonen gitt i funktiv x; 2) *kontrast*: informasjonen i funktiv x og y stemmer ikke overens; 3) *temporalitet*: funktivene x og y "denoterer sememer i liknende romdimensjon som plasseres etter hverandre i tid"; 4) *implikativitet*: sememet i funktiv x er et vilkår for eller årsak til sememet i funktiv y (ibid.: 81–82). Avhengig av hvilken av de fire funksjonstypene som dominerer, kan en tekst klassifiseres som deskriptiv, argumentativ, narrativ eller eksplikativ (ibid.: 82–83).

Når det gjelder funksjonssystemets syntagmatiske del, skiller Berge mellom tre typer syntagmatiske relasjoner, det vil si tre måter funktiver kan plasseres i forhold til hverandre i teksten på (ibid.: 87). Den første relasjonen er en *underordningsrelasjon*, som innebærer at det ene funktivet er viktigere enn det andre. Underordningsrelasjonene strukturerer teksten som et hierarki, med en rangering av funktivene fra de mest til de minst viktige. For eksempel har en moderne avistekst en underordningsstruktur der overskriften er viktigst, under den kommer ingressen, og så følger stadig mindre viktige funktiver ut over i brødteksten. I den andre typen syntagmatiske relasjon, *innordningsrelasjonen*, utgjør det ene funktivet en ramme, eller en "kotekst", for det andre (ibid.: 89). For eksempel vil en replikk i en fortelling være et funktiv som er innordnet i det funktivet fortellingen som helhet utgjør, og denne fortellingen kan igjen være innordnet i en rammefortelling. Den tredje typen syntagmatiske relasjon er den mest opplagte, nemlig *posisjonsrelasjonen* (ibid.: 91). Siden språkbruk i både talt og skrevet form normalt er et lineært fenomen, vil funktiver følge etter hverandre i en bestemt rekkefølge. En posisjonsrelasjon kan vi dermed definere som relasjonen mellom to funktiver som følger etter hverandre. For eksempel har moderne avistekster en klar posisjonsstruktur: Overskriften kommer før ingressen, og ingressen kommer før brødteksten.

3.4.2 Normer på ulike plan

I en kultur vil de tre systemene i Berges teoretiske modell være realisert som spesifikke normsystemer (Berge 1990: 97). Et normsystem på det *leksiko-grammatiske planet* vil konstituere et språk. I språket norsk har vi alt fra fonologiske normer som definerer /s/ som en lovlig og /ʃ/ som en ulovlig konsonantforbindelse i stavelsesframlyd, til syntaktiske normer som bestemmer at en setning må inneholde et subjekt og et verbal. I andre kulturer og til andre tider vil vi finne andre normsystemer på det leksiko-grammatiske planet, og dermed andre språk. Normsystemer på *sememplanet* konstituerer det Berge kaller "ideologier" (ibid.: 98). Han definerer ideologi som "et strukturert og kvalifikasjons- og/eller pliktnormert signifikasjonssystem som fungerer som interpretasjonsskjema for aktørene i meningsfull kommunikasjon" (ibid.: 99). En ideologi er altså en kulturs kollektive forestilling om tilværelsen, og aktører i kulturen kan referere til denne når de vil avgjøre om noe er meningsfullt eller ikke. Som andre normdefinerte fenomener

er også ideologier tids- og kulturspesifikke: I dagens Norge er det meningsfullt å snakke om både drivhuseffekt og postmoderne identitetsoppløsning, men det var det ikke for hundre år siden. Et normsystem på *funksjonsplanet* vil ifølge Berge konstituere en sjanger (ibid.: 100). Det er sjangrene i en kultur som bestemmer "hvordan et funksjonssystem skal være formet for å gjelde som velformet, dvs i overensstemmelse med plikt- og kvalifikasjonsnormene for tekstualitet" (ibid.). Sjangeren avgjør altså hvilken funksjonstype som skal være dominant (addisjon, kontrast, temporalitet eller implikativitet), og den definerer en bestemt underordnings-, innordnings- og posisjonsstruktur. For eksempel vil normsystemet som konstituerer sjangeren avistekst, definere en underordningsstruktur der ingressen er viktigere enn brødteksten, og en posisjonsstruktur som krever at ingressen kommer først av de to funktivene. Tekstprodusenter bruker disse normene som retningslinjer når de former tekster, mens mottakere bruker normene til å koble setningene sammen til koherente, helhetlige tekster. Av dette følger det at hvis produsent og mottaker forholder seg til ulike normsystemer, kan mottakeren misforstå teksten eller til og med ikke identifisere den som tekst.

Jeg kan nå gi en nærmere bestemmelse av kjernebegrepet i sosiotekstologien: tekstnorm. Med tekstnorm mener Berge utelukkende normer på funksjonsplanet, altså normer som definerer hvordan funksjonssystemet i en sjanger skal være formet: "I genrene lagres eller fastholdes særskilte tekstnormer" (ibid.). Fenomener på det leksiko-grammatiske planet og sememplanet inngår med andre ord ikke i Berges tekstnormbegrep; han insisterer på at det er et prinsipielt skille mellom sjangrene og de normsystemene som finnes på de andre planene: "I en genre kan det prinsipielt uttrykkes en uendelig stor mengde innhold" (ibid.), og sjangeren kan "generere ytringstekster på alle språk" (ibid.: 52). Samtidig poengterer han at det i den enkelte kultur kan finnes korrelasjoner mellom "visse ideologier på sememplanet og visse genrer på funksjonsplanet" (ibid.: 100), og at "bruken av en viss genre, dvs. en viss tekstnorm, [kan] innebære en forventning om at visse grammatiske normer også brukes" (ibid.: 52). Disse korrelasjonene får imidlertid ingen konsekvenser for tekstnormbegrepet.

3.5 Konteksten

For å beskrive den sosiale konteksten som tekstnormene opptrer i, tar Berge utgangspunkt i Pierre Bourdieus (1986) teorier om sosiale felt. Et sosialt felt er et rom innenfor samfunnet som fungerer som en "arena for konkurranser mellom aktører og aktørgrupper om et felles gode eller en symbolsk kapital, slik som f.eks. vurderingen av hva som er måladekvat, god smak, sannhet og moralsk vandel" (Berge 1990: 112). I et sosialt felt finnes det "vurderingshierarkier som atferd kan evalueres i forhold til", og kriteriene for hvilken type atferd som er "bedre" enn and-

re, "ivaretas av visse individer eller institusjoner som opptrer i feltet" (ibid.: 112–113). En aktør som vil være med i kampen om et felles gode, må gjøre visse investeringer. Han/hun må "skaffe seg kjennskap til og kanskje også akseptere normhierarkiet eller tilegne seg visse ferdigheter", og slik kan han/hun "vinne visse gevinster, alt etter hvor vellykket en har vært i spillet" (ibid.: 113). I de tilfellene der kampen om et felles gode i et sosialt felt utkjemper ved hjelp av tekster, er tekstnormene "den kapital man gjør bruk av for å kunne investere i det sosiale feltet med målet å gjøre gevinster" (ibid.: 114). For å kunne bruke tekster til å oppnå et ønsket gode i det sosiale feltet, må man altså kjenne til og forme sine tekster etter de gjeldende tekstnormene.

Tekstnormene er imidlertid ikke de samme i det hele det sosiale feltet; tvert imot vil individene og gruppene som utgjør aktørene i det sosiale feltet, være disponert for ulike systemer av tekstnormer. Og som annen kulturell kapital er også normsystemene ordnet i et hierarki etter hvor adekvate og effektive de er "for å tilegne seg det gode som er målet for handlingen" (ibid.). En aktør som ønsker å vinne et bestemt gode i det sosiale feltet, må derfor forme sin tekst etter "det normsystemet for tekstsemiosen som blir oppfattet av de aktuelle mottakerne som den mest effektive" (ibid.), og i mange situasjoner vil det innebære et brudd med det normsystemet aktøren i utgangspunktet er disponert for. For eksempel må mange barn og unge bryte med de tekstnormene de er disponert for, for å kunne være med i kampen om skolesystemets symbolske kapital: karakterer. Aktørene i det sosiale feltet er likevel ikke fullt og helt underlagt tekstnormenes kontroll; de har en prinsipiell frihet til å prøve ut andre former for tekststrukturering som de opplever som mer adekvate enn de etablerte. Hvis mottakerne er av samme oppfatning, kan det føre til en endring i normsystemet. En slik omdefinering av hvilke tekstnormer som er mest adekvate, kan imidlertid bare utføres av en aktør med en sterk posisjon i det sosiale feltet (ibid.: 115). For eksempel vil en skoleelev normalt ikke ha tilstrekkelig makt til å tvinge fram en omdefinering av skolens normsystemer.

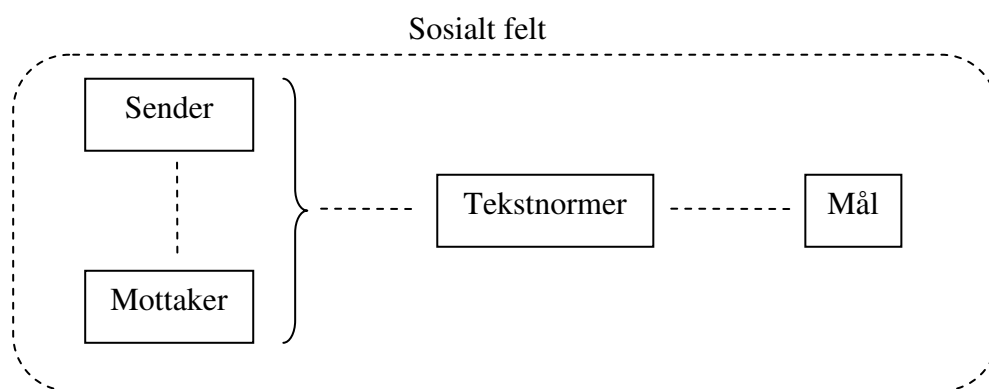
3.6 Kommunikativ funksjon

Når en tekst brukes som middel til å nå et mål i et sosialt felt, utfører teksten det Berge kaller en "kommunikativ funksjon" (Berge 1990: 118). Han legger seg her tett opptil Searles språkhandlingsteori og ser tekstproduksjon som en måte å utføre handlinger på (ibid.: 134). I et gitt sosialt felt vil det være et begrenset sett av slike kommunikative funksjoner tilgjengelig for aktørene, og hvilke funksjoner tekster kan utføre, og hvordan tekstene må være formet for å kunne utføre de enkelte funksjonene, vil være bestemt av normer i det sosiale feltet.

En kommunikativ funksjon består, ifølge Berge, av tre hovedkomponenter. Den første komponenten er bestemt "relasjon mellom en sender og en mottaker hvis posisjoner og roller

relativt til hverandre er bestemt [av] et sosialt system" (ibid.: 142). Vi kan ta den kommunikative funksjonen *invitasjon* som eksempel. Hvis jeg bruker en tekst til å invitere noen på middag, posisjoneres mottakeren og jeg overfor hverandre på en bestemt måte: Jeg gir et tilbud om visse goder, i dette tilfelle mat, drikke og selskap, men jeg setter også visse betingelser, med hensyn til for eksempel matrett, tid og sted. Mottakeren får på sin side vurdere om godene er ønskelige og betingelsene akseptable, og kan svare ja eller nei på invitasjonen. Posisjonen mottakeren og jeg har i forhold til hverandre i det sosiale feltet, må dessuten være av en slik art at denne relasjon kan inngås. Jeg kan invitere venner på middag, men ikke nødvendigvis kongen.

Senderen og mottakeren inngår dessuten en relasjon til den kommunikative funksjonens andre komponent: tekstnormene (ibid.: 125). Som aktører i det samme sosiale felt har sender og mottaker en felles forståelse av hvilke tekstnormer som er adekvate for å utføre den aktuelle kommunikative funksjonen, og det er denne felles forståelsen som gjør den tekstlige samhandlingen mellom dem mulig: Hvis jeg som aktør i dagens norske samfunn vil utføre den kommunikative funksjonen invitasjon, vil jeg følge noen helt bestemte tekstnormer og produsere for eksempel denne teksten: "Hei. Lenge siden sist. Middag hos meg på lørdag?" Mottakeren vil tolke teksten ut fra de samme tekstnormene, forstå hvilken kommunikativ funksjon jeg utfører, og innta den posisjonen overfor meg som den kommunikative funksjonen definerer.

Figur 3.1 Den kommunikative funksjonen relaterer tekstnormene til et kommunikativt mål og en rollefordeling mellom sender og mottaker innenfor et sosialt felt.

Tekstnormene er imidlertid ikke bare relatert til aktørene, men også til den kommunikative funksjonens tredje komponent: "målet for kommunikasjonen" (ibid.). Det er målet man ønsker å oppnå gjennom sin tekstproduksjon, som avgjør hvilke tekstnormer som er adekvate for den aktuelle kommunikative funksjonen. Når jeg utfører den kommunikative funksjonen invitasjon, vil målet mitt være å få besøk av den inviterte personen, og teksten min må være formet etter de tekstnormene som er adekvate i forhold til det målet. Tekstnormene inngår

altså i to ulike relasjoner: De korreleres til en bestemt rollefordeling mellom sender og mottaker, og de determineres av et kommunikativt mål.

3.7 Forklaringsmodell for tekstnormer og tekstnormendring

Teorien om den kommunikative funksjonen fungerer som en forklaringsmodell i studiet av tekstnormer. For det første kan den forklare hvorfor tekstnormene i et gitt sosialt felt ser ut som de gjør: Tekstnormene representerer den mest adekvate måten å nå et bestemt kommunikativt mål på i det aktuelle sosiale feltet; normene er med andre ord determinert av målet (Berge 1990: 114–115). For det andre kan den kommunikative funksjonen brukes til å forklare hvorfor og hvordan tekstnormer endrer seg. Berges teori om tekstnormendring går i korthet ut på at dersom en endring i et sosialt felt fører til en endring av feltets kommunikative funksjoner, vil det føre til en endring av tekstnormene (ibid.: 148). Som figur 3.1 viser, knytter den kommunikative funksjonen tekstnormene til en bestemt rollefordeling mellom aktørene og til et kommunikativt mål, og det er via disse to faktorene endringer i det sosiale feltet vil påvirke tekstnormene. For det første kan relasjonene mellom aktørene i det sosiale feltet endre seg så mye at de rollefordelingene de eksisterende kommunikative funksjonene definerer, ikke lenger er mulige eller ønskelige å innta. Aktørene må da opprette nye kommunikative funksjoner, med nye rollefordelinger og dertil hørende tekstnormer (ibid.: 116). For det andre kan endringer i det sosiale feltet føre til endrede og/eller nye kommunikative mål. Det vil igjen skape endrede adekvathetskriterier og dermed endrede tekstnormer (ibid.). Berge bruker betegnelsen "normkonstituering" om slike spontane etableringer av nye normer forårsaket av endringer i det sosiale feltet (ibid.: 40).

Selv om Berge i *Tekstnormers diakroni* primært konsentrerer seg om denne typen tekstnormendring, nevner han ytterligere tre måter tekstnormer kan endres på. For det første kan det skje normendring gjennom *normfastsettelse*. Det betyr at en aktør eller aktørgruppe "ved hjelp av sin makt" endrer normen (ibid.: 46). For det andre kan det skje normendring i *inkorporeringen*: Når tekstnormer overføres "fra kompetente til ennå ikke kompetente", kan det skje forskyvninger i normene (ibid.). For det tredje kan det skje tekstnormendringer som en følge av *tekstnormkonflikter* mellom ulike aktører innenfor et sosialt felt. Disse tre formene for tekstnormendring gjør ikke Berge detaljert rede for i *Tekstnormers diakroni*, men Wenche Vagle har videreutviklet denne delen av sosiotekstologien i sin artikkel "The Diachronicity of Text Norms" (Vagle 2002).

3.8 Kritisk drøfting av sositetekstologien

3.8.1 Normer for tekstualitet og velformethet

Sositetekstologien er en teori som i prinsippet kan favne om enhver type tekstnorm og tekstnormendring, men i *Tekstnormers diakroni* konsentrerer Berge seg bare om enkelte deler av sin teoretiske modell, mens andre deler blir liggende mer eller mindre urørte. Spesielt gjelder dette selve tekstnormbegrepet. Som nevnt skiller Berge i utgangspunktet mellom to typer tekstnormer: de som setter kriteriene for tekstualiteten, og de som setter kriteriene for velformetheten. Ut fra dette skillet kan vi dele språklige ytringer inn i tre kategorier: 1) ikke-tekster: bryter med både tekstualitets- og velformethetskriteriene; 2) ikke-velformede (eventuelt: dårlige) tekster: oppfyller tekstualitetskriteriene, men bryter med velformethetskriteriene; 3) velformede (eventuelt: gode) tekster: oppfyller både tekstualitets- og velformethetskriteriene (Berge 1990: 51). Hva som er forskjellen på disse to normtypene, blir imidlertid aldri riktig klart, og det hjelper heller ikke at Berge stort sett refererer til begge med den generelle betegnelsen "tekstnormer". Omkring halvveis i *Tekstnormers diakroni* slutter han også å skille mellom de to typene av normer, og definerer "'tekstualitet' som velformethetsbegrep" (ibid.: 74). I den andre halvdel av skriftet brukes altså både "tekstualitet" og "velformethet" som betegnelser på det som gjør en tekst til en tekst. Dette kommer klart fram i Berges omtale av tekstnormenes plass i tekstsystemet: "Genre vil bestemme hvordan et funksjonssystem skal være formet for å gjelde som velformet, dvs i overensstemmelse med plikt- og kvalifikasjonsnormene for tekstualitet." (ibid.: 100) Når skillet mellom tekstualitet og velformethet oppheves, sitter vi igjen med kun to kategorier av ytringer: 1) ikke-tekster: bryter med tekstnormenes kriterier; 2) tekster: oppfyller tekstnormenes kriterier.¹⁰

I den videre redegjørelsen for teorigrunnlaget for min tekstnormundersøkelse vil det være på sin plass å ta distinksjonen mellom normene for tekstualitet og normene for velformethet opp til ny behandling. Selv om Berge etter hvert slår dette sammen med tekstualiteten, mener jeg at han pekte på noe viktig med sitt opprinnelige velformethetsbegrep: Vår omgang med tekster dreier seg ikke kun om å forme eller identifisere dem som tekster, men vel så mye om å vurdere deres *kvalitet*. Det er da også normene for hva som kjennetegner en *god* litteraturvitenskapelig artikkel, jeg er ute etter å beskrive i denne avhandlingen. Jeg vil imidlertid unngå betegnelsen *velformethet*, dels fordi Berge slår dette sammen med *tekstualitet*, og dels fordi uttrykket *velformethet* er hentet fra grammatikken, der det betyr det som gjør en setning til en

---

¹⁰ Etter *Tekstnormers diakroni* har Berge gjort flere empiriske studier av kvalitetsvurdering av tekster (for eksempel Berge 1996, 2005), og i disse studiene har han gått bort fra termen *velformethet*.

setning (jf. Sveen 1997: 66), altså en klar parallell til Berges definisjon av tekstualitet. I stedet vil jeg bruke ordet *kvalitet*.

3.8.2 Forklaringsmodellens begrensninger

I *Tekstnormers diakroni* bruker Berge teorien om den kommunikative funksjonen til å forklare hvorfor tekstnormer ser ut som de gjør, og hvorfor og hvordan de endrer seg. Jeg har ingen større innvendinger mot denne forklaringsmodellen, men jeg vil poengtere at den har et svært avgrenset bruksområde. Den er først og fremst utviklet for å forklare tekstnormendringer i kjølvannet av dramatiske samfunnsomveltninger, der aktørene inntar nye posisjoner i forhold til hverandre, og de kommunikative målene forandres. Det eksemplet Berge selv trekker fram, er innføringen av trykkefrihet i Danmark-Norge på slutten av 1700-tallet (Berge 1990: 11). Så dramatiske omveltninger foregår imidlertid ikke så ofte, og i hvert fall ikke i den norske litteraturvitenskapen i perioden 1937–57. I tillegg dreier dette seg, i likhet med de tre øvrige formene for tekstnormendring Berge skisserer, om endringer av *tekstualitetsnormer*. Hvis jeg skal kunne forklare tekstnormene for *kvalitet* i norsk litteraturvitenskap, og eventuelle forskjeller og endringer i disse, må jeg altså utvikle en alternativ forklaringsmodell, en modell som spesifikt tar for seg kvalitetsnormene. Denne modellen må deretter legges til grunn for en teori om hvordan tekstnormer for kvalitet kan endre seg i et sosialt felt med relativt stabile kommunikative funksjoner.

4 En retorisk tekstnormteori

4.1 Klassisk retorikk i en sosioteknologisk ramme

Siden sosioteknologiens teoretiske modell ikke gjør tilstrekkelig rede for hva som kjennetegner normer for tekstlig kvalitet, eller hvordan man kan forklare slike normer, kan ikke denne teorien i sin nåværende form legges til grunn for min empiriske studie. Som nevnt i forrige kapittel blir det derfor nødvendig å supplere sosioteknologiens generelle rammeverk med en teori som gjelder spesifikt for denne typen normer. Utgangspunktet for en slik teori mener jeg vi kan finne i *den klassiske retorikken*. Retorikken er som kjent "*vitskapen om å tale godt*" (Quintilianus 2004: 147), og i de klassiske greske og romerske verkene om retorikk finner vi en rekke teoretiske drøftinger av hva som avgjør om en tekst god, og hvordan man kan beskrive de normene som gode tekster formes og bedømmes etter. Jeg vil i det følgende ta for meg et utvalg sentrale retorikkverk fra antikken og forsøke å systematisere de ulike teoretiske spekulasjonene til en koherent teori om hvordan man kan beskrive og forklare normer for tekstlig kvalitet. Denne teorien vil jeg omtale som *den retoriske tekstnormteorien*. Jeg vil også vise hvordan teorien kan inngå som et element i sosioteknologiens overgripende rammeverk, og hvordan normer for *kvalitet* forholder seg til normer for *tekstualitet*. Det bør allerede her nevnes at når jeg bruker den klassiske retorikken på denne måten, legger jeg en helt bestemt forståelse av denne antikke lærdomstradisjonen til grunn. I motsetning til enkelte moderne retorikere oppfatter jeg ikke den klassiske retorikken som en samling universelle regler for tekstutforming. Jeg ser det i stedet som en beskrivelse av tekstnormene i noen helt bestemte kulturer kombinert med en velutviklet og systematisk måte å beskrive og kategorisere slike normer på, samt en teoretisk drøfting av hvordan normer for tekstlig kvalitet fungerer og endrer seg. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 4.2.3.

Det kan ikke nektes for at jeg med dette har valgt en noe uvanlig og omstendelig framgangsmåte for å finne et teorigrunnlag til min empiriske undersøkelse; det finnes jo et utall moderne – og ikke minst ferdigutviklede – språk- og tekstteorier som kunne vært brukt. Retorikken har imidlertid den styrken at den er en svært vidtfavnende teori: Den gjør rede for alle de tre planene i tekstsystemet, og den har både en velutviklet sjangerteori og en kompleks forklaringsmodell for tekstnormer. Retorikken er dessuten svært formålstjenelig for akkurat min studie fordi den behandler normer for tekstlig kvalitet, og fordi den er spesialtilpasset én bestemt kategori tekster som jeg vil argumentere for at mitt materiale tilhører. Jeg kjenner ingen moderne teori som alene kan tilby alt dette, og jeg finner det derfor bryet verdt å utvikle en retorisk tekstnormteori på grunnlag av de klassiske retorikkverkene.

4.2 Noen innledende avklaringer

4.2.1 Kilder til klassisk retorikk

Som kilder til den retoriske tekstnormteorien vil jeg bruke et utvalg sentrale tekster fra den greske og den romerske retorikktradisjonen. Jeg kommer til å legge hovedvekten på dialoger om talekunsten og andre skrifter der teoretiske spørsmål drøftes eksplisitt, men for å supplere bildet vil jeg også trekke inn et par av de mer praktisk rettede håndbøkene i retorikk. Fra den greske retorikken tar jeg med Aristoteles' systematiske gjennomgang og drøfting av retorikkfaget, *Retorik* (Aristoteles 2002), og den eldste bevarte retorikkhåndboka, *Rhetorica ad Alexandrum* (Aristoteles 1952) (heretter: Aleksander-retorikken), som utgir seg for å være skrevet av Aristoteles til Aleksander den store, men som i nyere tid er tillagt retorikeren Anaximenes (Andersen 1995: 7). Den romerske retorikken blir først og fremst representert av et knippe tekster av dens to dominerende skikkelser: Marcus Tullius Cicero og Marcus Fabius Quintilianus. Av Cicero tar jeg med hans retorikkhåndbok, *De inventione* (Cicero 1949), dialogen om taleren, *De oratore* (Cicero 1981, 1993), og brevet til Marcus Brutus om taleren, *Orator* (Cicero 1995), og av Quintilian tar jeg med tolvbindsverket om talerens oppdragelse, *Institutio oratoria* (Quintilianus 1920, 1921a, 1921b, 1922, 1993, 2004). I tillegg vil jeg trekke inn den eldste bevarte romerske retorikkhåndboka, *Rhetorica ad Herennium* (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994) (heretter: Herennius-retorikken), som tidligere ble tillagt Cicero (Andersen 1995: 7), og Cornelius Tacitus' dialog om talerne, *Dialogus de oratoribus* (Tacitus 1993).¹¹

4.2.2 Definisjon av retorikk

4.2.2.1 Et dobbelt retorikkbegrep

Siden jeg er ute etter å utvikle en *retorisk* tekstnormteori, er det viktig at jeg allerede her gjør rede for hva jeg legger i begrepet *retorikk*. Det første jeg vil presisere, er at begrepet har to nærliggende, men likevel klart atskilte betydninger i moderne norsk språkbruk: "talekunst" og "veltalenhet" (Wangensteen (red.) 2005: 832). Begrepet refererer altså både til det vi kan kalle en kunst eller et *fag*: talekunsten, og til denne kunstens eller dette fagets *domene*: veltalenheten.¹² Ifølge Øivind Andersen skilte romerne i prinsippet mellom *rhetorica* (talekunst) og *eloquentia* (veltalenhet), men i praksis fløt disse betydningene sammen til det doble retorikkbegrepet vi har på norsk: "Retorikk er ikke bare talekunst; veltalenhet er også retorikk.

---

¹¹ Dessverre foreligger de færreste av disse tekstene i norsk oversettelse. Jeg må derfor i stor grad basere meg på oversettelser til andre språk, primært engelsk, men også dansk og svensk. For en oversikt over de klassiske retorikktekstene og moderne oversettelser av disse, se Andersen (1995: 5–11, 325–328).

¹² *Retorikk* kan også brukes som en nedsettende betegnelse på språklig manipulasjon, tomme ord o.l., men slike betydninger angår ikke min definisjon.

Derfor bruker vi mange ganger ordet 'retorikk' om begge deler." (Andersen 1995: 12) Jeg vil også kalle både fag og domene for *retorikk*, men der det er viktig å markere et skille, vil jeg bruke betegnelsen *faget retorikk* om faget og *veltalenhet* om domenet.

4.2.2.2 Retorikkens domene

Retorikkfagets domene, den såkalte *veltalenheten*, vil jeg definere som *gode overtalende tekster*. Hvert av de tre ordene i denne definisjonen krever en nærmere beskrivelse.

4.2.2.2.1 Tekster

Jeg vil for det første presisere at retorikkfaget er å regne som en *tekstvitenskap*. I antikken var studiet av selve språket lagt til faget grammatikk (Andersen 1995: 59), mens retorikken konsentrerte seg om hvordan språket ble brukt i utforming av tekst. I det utdanningsforløpet for talere som Quintilian stiller opp i *Institutio oratoria*, skal eleven først lære korrekt språkbruk av grammatikklæreren og deretter taleskriving av retorikklæreren (Quintilianus 2004: 73). Jeg vil videre presisere at jeg med ordet *tekster* mener tekster i både muntlig og skriftlig form. Det er riktig nok de muntlig framførte talene som står i sentrum for den klassiske retorikken, men det betyr på ingen måte at de skrevne tekstene er utelukket fra dens domene. Quintilian ser ingen grunn til å skille mellom skrift og tale: "My own view is that there is absolutely no difference between writing well and speaking well" (Quintilianus 1922: 479), og derfor kan selv rent skriftlige sjangrer ha sin plass i retorikken: "Men også noko som liknar på dei skapande kunstane, vil talaren gjere seg nytte av ved at han utformar skrivne talar eller historiske framstillingar, og dette arbeidet reknar vi med rette som ein del av talekunsten." (Quintilianus 2004: 160)

4.2.2.2.2 Overtalende

Retorikkfaget favner ikke om enhver type tekst, slik for eksempel sosiotekstologien gjør, men avgrenser seg til de *overtalende*¹³ tekstene. Aristoteles beskriver retorikkfagets domene som "overbevisende tale" (Aristoteles 2002: 157), og i *De inventione* gjør Cicero en eksplisitt kobling mellom veltalenhet og overtalelse: "The function of eloquence seems to be to speak in a manner suited to persuade an audience, the end is to persuade by speech." (Cicero 1949: 15) Det samme synet fremmer Crassus i Ciceros dialog *De oratore*: "talaren si oppgåve er å snakke slik at det tener til å overtale" (Cicero 1993: 85). I *Institutio oratoria* gjennomgår

---

¹³ Jeg vil gjøre oppmerksom på at jeg bruker betegnelsene *overtale* og *overbevise* om hverandre. Hans Skjervheim bruker som kjent dette begrepsparet til å skille mellom to ulike former for overtalelse: 1) å vinne tilslutning for enhver pris, og 2) å "framelska innsikt" (Skjervheim 1976: 238), men innenfor retorikken er det ingen prinsipielle skiller mellom dette, og både det greske *peitho* og det latinske *persuadeo* dekker betydningen i begge de norske begrepene (Andersen 1995: 20). Hvilken betydning dette er, vil jeg gjøre rede for nedenfor.

Quintilian de ulike definisjonene som er gitt av begrepet retorikk, og han konkluderer med at den vanligste er "at retorikk er evna til å overtyde" (Quintilianus 2004: 140).

For å forklare hva som ligger i begrepet *overtalende*, kan teorien om språkhandlinger være til hjelp. J. L. Austin skiller som kjent mellom tre typer handlinger vi utfører når vi framsetter en språklig ytring: 1) en lokusjonær handling: selve ytringshandlingen, for eksempel å si, rope eller skrive; 2) en illokusjonær handling: en handling vi utfører i kraft av ytringen, for eksempel å kreve, søke eller anbefale; 3) en perlokusjonær handling: en effekt som den illokusjonære handlingen har på mottakeren, for eksempel å imponere eller skremme (Austin 1975: 94–108). Å *overtale* hører utvilsomt til blant de perlokusjonære handlingene: Det er opp til mottakeren om han/hun vil bli overtalt; avsenderen kan bare håpe å oppnå denne effekten gjennom å utføre illokusjonære handlinger som å *informere* eller å *argumentere*. Austin nevner da også å *overtale* som eksempel på en perlokusjonær handling (ibid.: 102). Skal vi dømme etter Ciceros formulering i *De inventione*, kreves det imidlertid ikke at en tekst faktisk har oppnådd denne effekten ved et gitt tilfelle, for at den skal falle inn under retorikkens domene; det er tilstrekkelig at den er produsert med dette som mål: "the end is to persuade by speech" (Cicero 1949: 15). En overtalende tekst i retorisk forstand kan altså defineres som en tekst produsert med et mål om å utføre den perlokusjonære handlingen å *overtale*.

Men ennå er ikke alt sagt om overtalelsen. Som nevnt i presentasjonen av sosiotekstologien finnes det visse vilkår for at en tekst skal kunne brukes til å oppnå bestemte mål i et sosialt felt (Berge 1990: 118); det må ifølge Berge finnes en kommunikativ funksjon i feltet som relaterer 1) et system av tekstnormer til 2) det kommunikative målet og til 3) en bestemt rollefordeling mellom avsender og mottaker. I tillegg må 4) det sosiale feltet ha en slik struktur at denne rollefordelingen er mulig å innta. At retorikerne mener at utformingen av overtalende tekster er underlagt bestemte tekstnormer, vil jeg komme tilbake til nedenfor, men allerede nå vil jeg se nærmere på hva 2), 3) og 4) innebar i det samfunnet retorikken ble utformet innenfor: den atenske bystaten, og spesifikt i de sosiale feltene der overtalelsen primært ble utøvd: retten og folkeforsamlingen. Dette vil forhåpentligvis gjøre det klart hva de klassiske retorikerne legger i overtalelsesbegrepet.

Ifølge Aristoteles er ikke overtalelse det endelige *kommunikative målet* for den retoriske teksten: "Formålet med at anvende overbevisende tale er at nå frem til en dom" (Aristoteles 2002: 157). Den retoriske teksten er altså utformet med tanke på å utløse *to* effekter: Den skal overtale mottakeren, og dette skal i neste omgang motivere mottakeren til å utføre en bestemt handling i det sosiale feltet: å felle en dom i tekstprodusentens favør. Hvilken type domfellelse man forsøker å oppnå, kommer an på det sosiale feltet og sjangeren: For eksempel har rettstalen

enten skyldig eller uskyldig som den ønskede dommen, mens rådgivningstalen søker en dom om hvilken politikk staten skal eller ikke skal føre. Når det endelig målet med teksten er en domfellelse, er det ikke vanskelig å tenke seg hvilke *roller* avsenderen og mottakerne går inn i. Aristoteles uttrykker det slik: "[D]et kommer ud på ét, om man med sin tale henvender sig til en enkeltperson for at tilskynde eller fraråde, som folk gør, når de formaner eller søger at overtale, – den enkelte er jo fuldt så meget en dommer; ret beset er nemlig enhver, man skal overbevise, 'dommer', – eller man argumenterer imod en modpart eller mod et givet standpunkt." (ibid.) Overtalelse innebærer altså at mottakerne går inn i rollen som *dommer*, mens avsenderens rolle kan betegnes som *sakfører*. Avsenderen produserer en tale på vegne av et bestemt standpunkt i en sak, mens mottakerne feller dom i saken. Det er viktig å merke seg den maktfordelingen som ligger i disse rollene: I prinsippet er det dommerne som har all makt, og uansett hva sakføreren sier i sin tale, står dommerne fritt til dømme akkurat som de vil.

Det var den demokratiske organiseringen av det atenske samfunnet som muliggjorde et slikt kommunikativt mål og en slik rollefordeling mellom avsender og mottaker. I bystaten Aten var den lovgivende makten lagt til folkeforsamlingen, *ekklesia*, og der hadde alle frie borgere både stemme- og talerett (Gierow & Sjøstedt 1978: 12). I utgangspunktet var altså alle deltakerne i forsamlingen likestilte, men når en politisk sak skulle avgjøres, gikk noen få inn i sakførerrollen og holdt taler på vegne av ulike standpunkter, mens resten var dommere og avgjorde til slutt gjennom en avstemning hva staten skulle gjøre (Stockton 1991: 119). Retten, *heliaia*, hadde den samme organiseringen, bortsett fra at juryen kun besto av et representativt utvalg borgere (Gierow & Sjøstedt 1978: 13). Kjernen i denne samfunnsformen var altså at alle statlige beslutninger ble foretatt av kollektivet, og at ingen enkeltpersoner – heller ikke taleren – hadde makt til å bestemme over dette.¹⁴ Alt han kunne gjøre, var å forsøke å overtale dommerne til å avsi en dom i hans favør. Overtalelse – slik de klassiske retorikerne oppfatter begrepet – forutsetter altså en strukturering av det sosiale feltet der aktørene i utgangspunktet er likestilte, og der avgjørelser tas gjennom kollektivets dom.

4.2.2.2.3 God

Ikke enhver overtalende tekst faller inn under retorikkens domene. Retorikken tar kun for seg de *gode overtalende* tekstene. At det er tekstlig kvalitet som er retorikkens hovedfokus, antydes allerede i navnet på domenet: *veltalenhet*. Quintilian definerer da også retorikk som "*vitskapen*

---

¹⁴ Dette er ikke helt uten unntak. Visse eldre maktposisjoner levde videre også i demokratiets tid (jf. Gierow & Sjøstedt 1978: 13–14). Det romerske samfunnet hadde mange av de samme institusjonene som den atenske bystaten, men gjennomgikk en avdemokratiseringsprosess i årene omkring Kristi fødsel. Da republikken ble omformet til keiserdømme, ble det færre sosiale felt der overtalelse var mulig, og dette regnes som årsaken til retorikkens forfall i denne tiden (Andersen 1995: 296–299).

om å tale godt" (Quintilianus 2004: 147), og to av Ciceros retoriske hovedverk, *De oratore* og *Orator*, er nettopp forsøk på beskrive den gode taleren og den gode talen. Retorikkens kvalitetsbegrep vil jeg karakterisere som bredt, normregulert og relativt. At kvalitetsbegrepet er *bredt*, betyr at det favner mye videre enn for eksempel det kvalitetsbegrepet som ligger bak den moderne skjønnlitterære kanon, som kun favner om noen få eksepsjonelt gode tekster (jf. Bloom 1994). Å produsere en god, overtalende tekst er for retorikerne noe enhver med et visst talent og tilstrekkelig øvelse kan klare; det er på ingen måte forbeholdt geniene (Andersen 1995: 217). *Godt* betyr altså at teksten når *over et visst minstemål for kvalitet*.

Hva som kjennetegner en god, overtalende tekst, blir ifølge retorikken definert av *tekstnormer* i den aktuelle kulturen. Disse normene fungerer både som en rettesnor for produksjon og som et fortolkningsmønster for resepsjon av tekster, og de anvendes mer eller mindre bevisst. Crassus kommenterer dette i Ciceros dialog *De oratore*: "For han [retorikkmestrenes lærdom] inneheld på ein måte ei slags påminning for talaren om ei norm som han må dømme ting etter, og som han må ta omsyn til for ikkje å vike av frå det han har sett seg føre." (Cicero 1993: 86) At kvalitetsbegrepet er normregulert, innebærer at gode overtalende tekster i en gitt kultur vil ligne mer eller mindre på hverandre, og hvis man vil lære å skrive godt, kan man etterligne de tekstene som har status som gode. Retorikkfagets sentrale pedagogiske metode var nettopp etterlikning, kalt *imitatio* (gresk: *mimesis*) (Andersen 1995: 222), og i bok 10 av *Institutio oratoria* lister Quintilian opp en rekke tekster man bør lese og etterligne for å bli en god tekstprodusent (Quintilianus 1922: 3–151).

Den gode overtalende teksten oppfattes imidlertid ikke som noen stabil størrelse. Tvert imot framhever retorikerne stadig veltalenhetens *relativitet*, altså at den kan være forskjellig fra kultur til kultur, og at den kan forandre seg over tid. For eksempel trekker Cicero fram noen viktige kulturforskjeller i brevet *Orator*:

Såleis er det med talarar i Karia og Frygia og Mysia. Der hadde folk svært lite smak og høgare danning og kultur, og difor har dei lagt seg til ein stil som høver godt for øyra deira. Han er på ein måte feit og skrøyvande, og folk på Rhodos har aldri godteke han, endå dei er grannane deira og berre skilde frå dei med eit smalt havstykke. (Cicero 1995: 24)

At veltalenheten også kan forandre seg over tid, framhever Antonius i Ciceros dialog *De oratore*: "de forskjellige generationer [har] bogstavelig talt [...] frembragt hver sin særlige talestil" og hvert sitt "stilideal" (Cicero 1981: 347). Aper gir uttrykk for et lignende syn i Tacitus' dialog *Dialogus de oratoribus*: "[B]åde i form og i innholdstypar brigdar talekunsten seg med tida" (Tacitus 1993: 171), og "ein må skifte på ordlegging og uttrykksmåte i talekunsten etter som tilhøva og folks oppfatningar forandrar seg" (ibid.: 172). Ifølge Aper vil det som en gang ble ansett som gode overtalende tekster, falle igjennom i den kulturen han selv lever i:

Kven vil no orke ein talar som tek til med å snakke om den veike helsa si, slik Corvinus plar gjere? Kven vil høyre på fem talar mot Verres frå fyrst til sist? Kven kan halde ut dei endelause utgreiingane om unntak og rettsformularar som vi les i talane til Marcus Tullius og Aulus Caecina? I våre dagar går dommaren snøggare fram enn talaren og vender seg bort i keisemd dersom han ikkje blir lokka eller forført, anten med ein straum av argument, eit fargerikt innhald eller livfulle og elegante skildringar. (ibid.: 173)

Veltalenheten er altså ikke fastlagt én gang for alle: "Eg nøyer meg førebels med å ha synt at talekunsten ikkje har ein utsjånad, men at det òg mellom dei som de kallar 'dei gamle' finst mange slag, og det som er ulikt, er ikkje utan vidare dårlegare" (ibid.: 171).

4.2.2.3 Faget retorikk

Aristoteles skriver om faget retorikk:

Denslags gør folk i almindelighed enten på bedste beskub eller rent vanemæssigt ud fra en vis indstilling. Men når det kan gøres på begge måder, er det klart, at det også må være muligt at gøre det metodisk. Man kan nemlig finde frem til årsagen til, at det lykkes for nogle på grundlag af vane og af sig selv for andre, og dette forhold må vel alle indrømme tyder på, at der er tale om et fag (*techne*). (Aristoteles 2002: 28)

Retorikken som fag forholder seg altså til sitt domene – veltalenheten – på to måter. På den ene siden eksisterer veltalenheten forut for og uavhengig av faget; den finnes i kulturen og produseres spontant eller vanemessig. Retorikeren forsøker å finne "årsagen til, at det lykkes" (ibid.), og veltalenheten blir da et *studieobjekt for* faget retorikk. På den andre siden kan veltalenheten produseres "metodisk" ut fra fagets anvisninger (ibid.). Veltalenheten blir da et *produkt av* faget retorikk. I Ciceros *De oratore* gir Crassus en nærmere beskrivelse av denne tosidige relasjonen mellom fag og domene:

Eg hadde også høyrte på det dei lærte oss om å gjere sjølve talen fager: at vi for det fyrste skulle snakke reint og rett, og dinest tydeleg og klårt, dessutan smakfullt og endeleg passande, slik det høvde i kvar ein-skild sak, og sømeleg, om eg så må seie. For kvart einskilt punkt hadde eg lært reglar. Ja, eg hadde òg sett at kunsten vart tilkalla i dei ting som eigentleg høyrde naturgjevnaden til, for om framføring og om evna til å minnst hadde eg lært visse reglar å kjenne. Dei var knappe, men det fylgde mykje øving med dei.

Det er for det meste i slike ting nemlig, at heile lærdomen til desse meistrane dykkar ligg, og eg ville lyge om eg kalla han nyttelaus. For han inneheld på ein måte ei slags påminning for talaren om ei norm som han må døme ting etter, og som han må ta omsyn til for ikkje å vike av frå det han har sett seg føre. Men eg for min del tenkjer meg ikkje at alle reglane har den verdien at ein talar som fylgjer dei, vinn seg ry for talekunst. Men somme har merka seg og samla i hop slikt som ordhage folk gjer av seg sjølve, og slik har ikkje talekunsten vakse fram av kunstteorien, men heller teorien av talekunsten. (Cicero 1993: 86–87)

Ifølge Crassus er altså veltalenhet noe som utvikles uten bevisst styring i en gitt kultur: "slikt som ordhage folk gjer av seg sjølve" (ibid.). Denne veltalenheten blir så undersøkt av "kunstteorien" (ibid.), faget retorikk, og resultatet av disse undersøkelser er et detaljert system av normer for veltalenhet i den aktuelle kulturen. Disse normene kan deretter formidles til vordende talere, som bruker dem som rettesnor når de selv produserer veltalenhet. Retorikken kan dermed karakteriseres som både et *empirisk*, et *pedagogisk* og et *produktivt* fag: Det er empirisk fordi det beskriver et fenomen som ligger forut for faget selv: tekstnormene for veltalenhet – det

vil si for gode overtalende tekster – i en bestemt kultur. Det er pedagogisk fordi det formidler disse normene til personer som ikke er kompetente i kulturens tekstnormer. Og det produktivt fordi nye tekster kan bli produsert i henhold til de beskrevne normene.

4.2.3 Retorikkens overføringsverdi

Mitt forsøk på å legge retorikken til grunn for en moderne tekstvitenskapelig studie er på ingen måte enestående; tvert imot har en rekke språk- og tekstforskere trukket veksler på retorikken i sine forskningsarbeider de siste årene, og som Christian Kock har uttrykt det: "Retorik er i dag ved at bli et plusord i den akademiske verden." (Kock 1997: 10) Å gjenopplive en tekstvitenskap som fikk sin grunnleggende utforming for over 2000 år siden, og som har ligget mer eller mindre brakk siden tidlig på 1800-tallet, er imidlertid ingen enkel oppgave, og i den sammenheng er det tre spørsmål som har vært gjenstand for mye diskusjon, og som jeg derfor bør ta stilling til: 1) Hvilke deler av den klassiske retorikken er av en så generell art at de kan overføres til andre slags tekster enn de antikke folketalene? 2) Hvordan skal overføringen skje? 3) Og hvor går grensen for retorikkens overføringsverdi? Kan den trekkes inn i studiet av enhver tekst, eller har den kun relevans for en bestemt type tekster?

1) Mitt svar på det første spørsmålet ligger implisitt i den retorikkdefinisjonen jeg gav ovenfor. Ifølge definisjonen består retorikken, slik den framtrer i de klassiske lærebøkene, av én kulturspesifikk og én allmenngyldig del: På den ene siden har vi beskrivelser av tekstnormene i gitt kultur, for eksempel normer for komposisjonen i rettstaler på 300-tallet f.Kr. i Aten, som i retorikklærebøkene blir framstilt som en oppskrift for hvordan man former en god tekst. På den andre siden har vi det som ligger til selve faget: generelle prinsipper for hvordan kvalitetsnormer kan systematiseres og beskrives, samt teoretiske drøftinger av hva normer for tekstlig kvalitet er, og hvordan man kan forklare forskjeller og endringer i slike normer. De sistnevnte delene av retorikken representerer en allmenn teori om menneskelig kommunikasjon, og kan derfor legges til grunn for studiet av tekstnormer fra andre tider og kulturer. De konkrete tekstnormene som er beskrevet i de klassiske retorikklærebøkene, vil derimot ikke ha noen direkte overføringsverdi, da de kun forteller om hva som ble regnet som gode tekster i den greske og romerske antikken.

Med denne sontringen mellom en kulturspesifikk og en allmenn del av den klassiske retorikken bryter jeg med flere av vår tids retorikere. Det er nemlig en utbredt oppfatning at også de konkrete tekstnormene har en overføringsverdi, med andre ord at det de klassiske retorikklærebøkene beskriver som en god tekst, har universell gyldighet. En representant for dette synet er vitenskapsretorikeren Donald N. McCloskey. I *The Rhetoric of Economics*

konkluderer han med at "economics is badly written" (McCloskey 1986: 175), og hvis økonomer skal bli bedre til å skrive, bør de ifølge ham ta lærdom av "Aristotle, Cicero, and Quintilian" (ibid.: 29). Det faktum at de klassiske retorikklærebøkene ikke presenterer de samme tekstnormene, burde imidlertid være tilstrekkelig grunn til å avvise en slik oppfatning. Ett eksempel blant mange er omtalen av talens komposisjon: Aristoteles skriver at en "tale består af to dele" (Aristoteles 2002: 233), mens Cicero – som tilhører en annen kultur og en annen tidsepoke – opererer med en seksdeling (Cicero 1949: 41). De klassiske retorikerne hevder da heller ikke at tekstnormene er universelle; som jeg gjorde rede for i retorikkdefinisjonen ovenfor, er flere av dem tvert imot nøye med å poengtere at normene for hva som er en god tekst, vil variere mellom kulturer og endre seg over tid.

2) Sondringen mellom en kulturspesifikk og en allmenn del av retorikken legger også føringer på *hvordan* denne fagtradisjonen kan overføres til nye tider og kulturer: Å overføre den klassiske retorikken som et *pedagogisk* og et *produktivt* fag, altså å lære bort og produsere nye tekster i henhold til tekstnormene som er beskrevet i retorikklærebøkene, slik McCloskey foreslår, vil være lite hensiktsmessig. Det lar seg selvsagt gjøre, men sjansene er små for at noen i dag vil oppfatte slike tekster som gode, rett og slett fordi vår kultur har andre tekstnormer. Hvis retorikken skal kunne overføres, må det være som et *empirisk* fag, og det er dette jeg vil forsøke å gjøre i denne studien: Jeg undersøker et korpus av litteraturvitenskapelige artikler som har blitt vurdert av sentrale aktører i feltet, og som har blitt bedømt som gode nok til å publiseres i fagmiljøets mest prestisjetunge tidsskrift, og jeg forsøker å beskrive de tekstnormene som artiklene har blitt formet og vurdert etter.¹⁵ Teorien om hva som generelt sett kjennetegner normer for tekstlig kvalitet, og hvordan slike normer kan beskrives og forklares, henter jeg fra den klassiske retorikken, og denne teorien vil jeg gjøre rede for i inneværende og i neste kapittel. Det som imidlertid er svært mangelfullt i den klassiske retorikken, er *metodologien*. I retorikkverkene finner vi som nevnt både allmenne diskusjoner om fenomenet tekstnorm og beskrivelser av tekstnormene i en gitt kultur, men så godt som ingenting om hvordan retorikeren metodisk sett har gått fram for å identifisere de enkelte tekstnormene, bortsett fra noen generelle fraser om at man har "merka seg og samla i hop slikt som ordhage folk gjer" (Cicero 1993: 87). I kapittel 6 vil jeg forsøke å kompensere for denne mangelen ved å utvikle en metode for utlede hypoteser om tekstnormer på grunnlag av regelmessigheter i tekstutforming.

---

¹⁵ Når man har beskrevet tekstnormene i et sosialt felt, er det imidlertid ikke noe i veien for å gjøre retorikken pedagogisk og produktiv igjen, det vil si å lære bort de beskrevne normene og produsere nye tekster i henhold til dem. Som jeg vil komme tilbake til i kapittel 6.5.2, gjør den ene retningen innenfor den amerikanske vitenskapsretorikken nettopp dette: De beskriver et fags tekstnormer med det formål å lære disse bort til studenter i faget. I mitt tilfelle vil imidlertid det være mindre hensiktsmessig, da jeg studerer tekstnormene i et fagmiljø noen år tilbake i tid.

3) Selv om jeg mener at deler av retorikken har en overføringsverdi til andre tider og kulturer, vil jeg på ingen måte hevde at denne overføringsverdien er grenseløs. Som jeg gjorde rede for i retorikkdefinisjonen, har retorikken et klart avgrenset domene: *gode overtalende tekster*, og siden faget er utviklet spesielt for å beskrive og forklare normene for akkurat denne typen tekster, vil det være lite hensiktsmessig å legge retorikken til grunn for studiet av enhver språklig ytring. For å legitimere bruken av retorisk teori i min empiriske undersøkelse, må jeg altså forsøke å vise at mitt materiale av gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler faller inn under dette domenet. Dette vil jeg gjøre i kapittel 6.3.

4.3 Tekstnormbegrepet i sosiotekstologien og retorikken

Den retoriske tekstnormteorien er en teori om normer for tekstlig *kvalitet*. Før jeg går nærmere inn på detaljene i denne teorien, vil jeg gjøre rede for hva som skiller slike normer fra normer for *tekstualitet*, og hvordan disse to normtypene forholder seg til hverandre. Som nevnt forsøker Berge i begynnelsen av *Tekstnormers diakroni* å knytte denne distinksjonen til begrepsparet *velformethet* og *tekstualitet*, men han oppgir etter hvert skillet mellom disse to begrepene og velger å behandle kun tekstualitetsnormene. Den studien Berge henter det meste av sin normteori fra, Nils Kristian Sundbys *Om normer* (1978), kan imidlertid hjelpe oss å forstå forholdet mellom normer for tekstualitet og normer for kvalitet. Sundby innfører nemlig et skille mellom to hovedtyper kvalifikasjonsnormer, som jeg velger å kalle *kategorinormer* og *verdinormer*.¹⁶ Kategorinormer er normer som bestemmer hvilke trekk et fenomen skal ha for å kunne plasseres i en bestemt kategori:

Er dette en "unnskyldning" eller en "påstand"? Er denne personen en "stortingsmann", er denne forsamling "lovlig generalforsamling", er disse to "ektefeller", er dette et "trekk" i sjakk, et "mål" i fotball? (ibid.: 104)

Verdinormer styrer derimot "bruken av mer eller mindre *vurderingsladede karakteristikk*":

Er dette en "god" handling, et "dårlig" menneske, et "prima" eple? Er dette en "forsvarlig" fremgangsmåte, et "korrekt" bevis, en "gyldig" slutning, et "riktig" tennisslag? (ibid.)

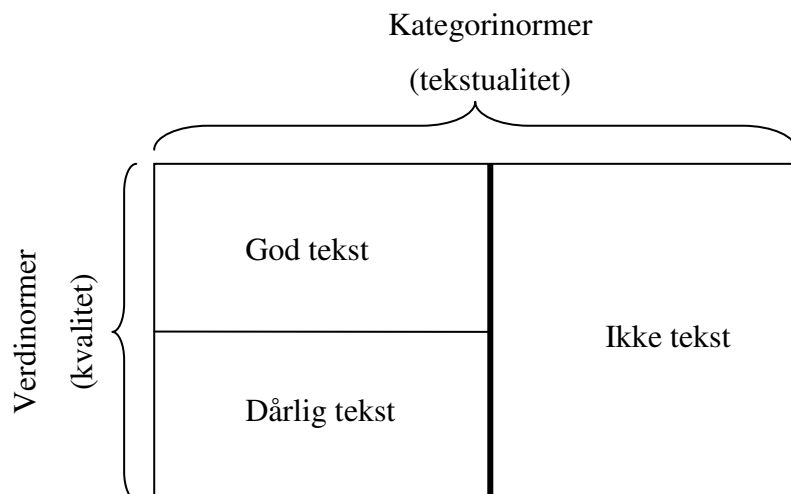
Ifølge Sundby kan kategorinormer og verdinormer i praksis være vanskelig å skille fra hverandre, men i prinsippet kan forholdet beskrives slik: Kategorinormer bestemmer kriteriene for at et fenomen i det hele tatt skal kunne plasseres i en gitt kategori, mens verdinormene deler kategorien i et antall kvalitetsklasser, for eksempel *god* og *dårlig*, og bestemmer kriteriene for tilhørighet i hver av disse underkategoriene (ibid.: 107). Et fenomen må altså oppfylle kategori-

---

¹⁶ Sundby bruker selv betegnelsen "verdinormer", men navngir aldri den andre (jf. Sundby 1978: 104–105).

normenes kriterier for i det hele tatt å kunne vurderes ut fra verdinormene. For eksempel må noe identifiseres som en sang før man kan vurdere om sangen er god eller dårlig.

Sundbys generelle skille mellom kategori- og verdinormer gir en innfallsvinkel til å forstå forholdet mellom de to typene tekstnormer. De tekstnormene Berge primært beskriver i *Tekstnormers diakroni*, er de normene som definerer tekstualiteten, hva som gjør en tekst til en tekst, eller sagt med andre ord: kriteriene for at et fenomen skal kunne plasseres i kategorien tekst. *Berges tekstnormer er altså en form for kategorinormer. Tekstnormene for tekstlig kvalitet, som står sentralt i retorikken, er derimot en form for verdinormer.* Fenomener som kategorinormene definerer som tekster, blir altså ordnet i to kvalitetsklasser av verdinormene: gode og dårlige tekster. Dette er vist i figur 4.1. De normene som Berge beskriver, er med andre ord mer grunnleggende enn de normene som beskrives i retorikken: Et fenomen må oppfylle tekstualitetskriteriene før det kan vurderes i forhold til kvalitetskriteriene.

Figur 4.1 Kategorinormer trekker grensen mellom tekster og ikke-tekster. Verdinormer skiller mellom de gode og de dårlige tekstene.

4.4 Den retoriske tekstnormteorien

4.4.1 Normer på tre plan

Den klareste forskjellen mellom de normene for tekstualitet som Berge beskriver, og den klassiske retorikkens normer for kvalitet er plasseringen av disse normene innenfor tekstsyste-
met: Berge knytter sitt tekstnormbegrep utelukkende til funksjonsplanet, mens retorikken opererer med tekstnormer på alle tre plan av tekstsyste-
met. Som kjent deler de klassiske retorikerne som regel studiet av tekstnormer inn i fem deler eller faser: 1) inventio: valg av innholdsmomenter til teksten; 2) dispositio: komposisjon av teksten; 3) eloquutio: stilistisk utforming av teksten; 4) memoria: memorering av teksten; 5) actio: muntlig framføring av teksten (Lindhardt 1987: 50–

53; Fafner 1989: 15–28; Andersen 1995: 43). De tre første av disse kan plasseres på hvert sitt plan i Berges tekstsysteem: eloquio på det leksiko-grammatiske planet, inventio på sememplanet og dispositio på funksjonsplanet. Som betegnelser på de tekstnormene for kvalitet som hører til i hver av disse delene, bruker jeg henholdsvis *stilnormer*, *innholdsnormer* og *komposisjonsnormer*. I det følgende vil jeg gå nærmere inn på hver av de tre normtypene, deretter vise hvordan disse inngår i retorikkens sjangerbegrep. De to siste delene – memoria og actio – faller utenfor tekstsysteem og vil ikke bli kommentert ytterligere.

Skal vi tro Berges framstilling av tekstsysteem, er imidlertid ikke de retoriske tekstnormene for kvalitet de eneste normene som befinner seg på de tre planene av tekstsysteem. Hvert plan har ifølge Berge hver sin normsystemtype: Det leksiko-grammatiske planet har normsystemer som konstituerer ulike språk, sememplanet har normsystemer som konstituerer ulike ideologier, og funksjonsplanet har normsystemer som konstituerer ulike sjangrer, og som dermed setter kriteriene for tekstualitet (det Berge kaller for tekstnormer). Jeg vil omtale disse tre typene normer som henholdsvis *språknormer*, *ideologinormer* og *tekstualitetsnormer*.¹⁷ I det følgende vil jeg undersøke hvordan retorikkens tekstnormer for kvalitet forholder seg til de normsystemene som er på samme plan i tekstsysteem. Jeg må med andre ord avklare forholdet mellom stilnormer og språknormer; mellom innholdsnormer og ideologinormer; samt mellom komposisjonsnormer og tekstualitetsnormer. En skjematisk oversikt over forholdet mellom sosiotekstologien og retorikken er gitt i figur 4.2.

Plan i tekstsysteem	Normtyper i sosiotekst.	Del av retorikken	Normtyper i retorikken
Funksjonsplan	Tekstualitetsnormer	Dispositio	Komposisjonsnormer
Sememplan	Ideologinormer	Inventio	Innholdsnormer
Leksiko-grammatisk plan	Språknormer	Eloquio	Stilnormer

Figur 4.2 Sosiotekstologiens og retorikkens normtyper fordelt på planene i tekstsysteem.

4.4.2 Eloquio: stilnormer

4.4.2.1 Normer for god stil

Tredje fase i utarbeidelsen av en tale kaller retorikerne for *eloquio* (gresk: *lexis*),¹⁸ og i denne fasen skal man gi en *god språklig utforming* av den talen man har planlagt i de to foregående

¹⁷ Denne begrepsbruken avviker noe fra Berges. Han kaller språknormer for *grammatiske normer* og har ingen betegnelse for ideologinormer (Berge 1990: 101). Dessuten kaller han tekstualitetsnormer for *tekstnormer* (ibid.), noe jeg har valgt å unngå siden mitt tekstnormbegrep skiller seg fra Berges.

¹⁸ Det er viss forskjell på gresk *lexis* og romersk *elocutio* (jf. Green 2000), men det angår ikke denne drøftingen.

(inventio og dispositio). Aristoteles beskriver eloquutio slik: "Det næste vi skal tale om er den sproglige formulering (*lexis*). Det er nemlig ikke tilstrækkeligt, at man ved, hvad man skal sige; det er også nødvendigt at sige det på den rigtige måde." (Aristoteles 2002: 200) Herennius-retorikken gir en lignende definisjon av eloquutio: "Den språklige utformningen syftar till att finna lämpliga ord och meningar anpassade efter argumentationen." (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 17) Den grunnleggende tanken bak eloquutio-teorien er at ett og samme innhold kan gis ulike språklige uttrykksformer, altså ulike *stiler*, men at noen av disse stilene vil ha status som bedre enn andre. Som Quintilian skriver i *Institutio oratoria*: "But as several words may often have the same meaning (they are called synonyms), some will be more distinguished, sublime, brilliant, attractive or euphonious than others." (Quintilianus 1921b: 219) Stilbegrepet omfatter imidlertid ikke bare ordvalg, men alle fenomener på språkets uttrykksside på setningsnivå og under: "Style is revealed both in individual words and in groups of words." (ibid.: 195) Tekstnormer som definerer hvilken stil som er god, vil jeg omtale som *stilmnormer*, og siden disse normene regulerer fenomener på språkets uttrykksside, kan de plasseres på det leksiko-grammatiske planet i tekstsystemet.

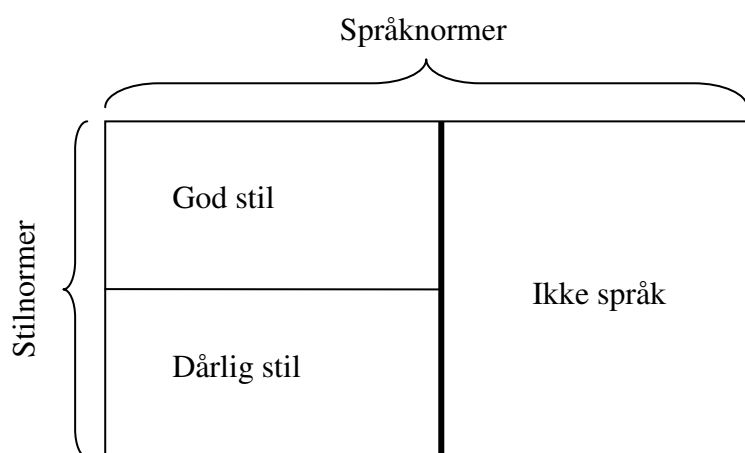
4.4.2.2 Forholdet mellom stilmnormer og språknormer

Stilmnormene er ikke de eneste normene som befinner seg på det leksiko-grammatiske planet i tekstsystemet; her finner vi også normsystemer som konstituerer selve språket (Berge 1990: 97). Språknormene definerer alt fra hvilke lyder som hører til i språket, til hvordan ord kan kombineres til setninger, og er dermed det jeg tidligere har kalt *kategorinormer*: De setter kriteriene for at et lydlig eller grafisk uttrykk skal kunne kategoriseres som tilhørende et bestemt språk. For eksempel sier det normsystemet som konstituerer språket norsk, at "hest" er et norsk ord, men ikke "ehst". Tilsvarende er "Jeg liker å sykle" en norsk setning, men ikke "Å liker sykle jeg". Språknormene setter med andre ord en grense mellom språk og ikke-språk, eller mer konkret mellom for eksempel norsk og ikke-norsk og latin og ikke-latin.

Stilmnormene er derimot av den typen normer som jeg kaller *verdinormer*. De definerer ikke hva som hører til i det enkelte språk, men peker ut visse deler av denne kategorien som *gode*. Stilmnormene fungerer hovedsakelig på to måter: De kan for det første definere helt bestemte lyder eller bokstaver, lyd- eller bokstavkombinasjoner, ord, fraser og setninger som gode, og andre som dårlige. Forfatteren av Herennius-retorikken skriver for eksempel at talere bør unngå "att upprepa samma bokstav gång på gång" og avstå "från långt utdragna ordräckor" (*Romersk retorik. Til Herennius* 1994: 107). Allitterasjon og lange setninger regnes altså som dårlig stil i denne kulturen. For det andre kan stilmnormene definere en viss

bruksfrekvens av bestemte elementer i språket som god og andre frekvenser som dårlige. I Ciceros *Orator* finner vi blant annet disse stilnormene: "Denne talaren [...] vil ikkje vere vågal når det gjeld nylaging av ord, han vil ikkje overdrive metaforbruken, han vil spare på gamalvordne ord og vendingar og vere heller kravlaus i bruk av utsmykking [...]. Han vil kan hende nytte oftare slike metaforar som er heilt vanlege i daglegtalen" (Cicero 1995: 42). Få gammeldagse ord og mange dagligdagse metaforer regnes altså som god stil i dette tilfellet.

Forholdet mellom språknormer og stilnormer svarer dermed til forholdet mellom kategori- og verdinormer generelt: Språknormene er mer grunnleggende enn stilnormene og en forutsetning for at disse i det hele tatt skal kunne eksistere. Man må ha et språk før man kan rangere de ulike variantene av språket fra godt til dårlig, jf. figur 4.3.

Figur 4.3 Språknormene trekker grensen mellom språk og ikke-språk. Stilnormene skiller god stil fra dårlig stil.

4.4.2.3 Retorikkens begrepsapparat for stil

I den klassiske retorikken ble det utviklet et omfattende begrepsapparat for å beskrive stil, slik som klassifikasjonssystemet for troper og figurer og inndelingen av ord i "*proper, newly-coined or metaphorical*" (Quintilianus 1921b: 225). De som har forsøkt å legge retorikken til grunn for studiet av moderne tekster, har forholdt seg til dette stilistiske begrepsapparatet på ulike måter. Vitenskapsretorikeren Donald N. McCloskey legger stor vekt på de klassiske stilkategoriene og leter blant annet etter metaforer og andre troper og figurer i en bok om økonomisk analyse (McCloskey 1986: 69–72). En annen vitenskapsretoriker, Alan G. Gross, går i den motsatte retningen: Han viser til at stilnormene for moderne vitenskapelig skriving er så radikalt forskjellig fra stilnormene for veltalenhet i antikken at den klassiske retorikken ikke har egnede begreper til å beskrive dem (Gross 1990b: 17). I hans stilanalyser er derfor det meste av retorikkens stilistiske begrepsapparat erstattet av moderne lingvistiske begreper som "passive voice" og "complex noun phrases" (Gross, Harmon & Reidy 2002: 9).

I denne avhandlingen velger jeg å gjøre som Gross og erstatter retorikkens stilbegreper med moderne lingvistiske termer. Begrunnelsen er dels den samme: Jeg skal analysere et utvalg vitenskapelige tekster som krever et annet stilistisk begrepsapparat enn det retorikken kan tilby. Men jeg har også en annen og mer prinsipiell grunn, nemlig den nære forbindelsen mellom språk- og stilnormene: Et system av språknormer definerer hvilke fenomener som hører til i språket, og stilnormene rangerer disse fenomenene fra godt til dårlig. Begge normer forholder seg altså til de samme fenomenene, og det vil da være mest hensiktsmessig å bruke de samme begrepene når man analyserer stil, som når man analyserer språk.

4.4.3 Inventio: innholdsnormer

4.4.3.1 Normer for godt innhold

Første fase i utarbeidelsen av en tale kalles *inventio* (gresk: *pistis*),¹⁹ og i denne fasen skal man finne *gode innholdsmomenter* til talen. Inventio handler ifølge Quintilian om å *finne* et godt innhold (Quintilianus 2004: 175), i *De inventione* definerer Cicero denne fasen som "the discovery of valid or seemingly valid arguments" (Cicero 1949: 19). Ifølge de klassiske retorikerne kan nemlig ikke en tale inneholde hva som helst; tvert imot finnes det klare normer for hva som er et godt innhold, og i de fleste retorikkverkene finner vi lister over aktuelle innholdsmomenter til taler, gjerne med eksplisitte kvalitetsvurderinger av de enkelte momentene, slik som i dette utdraget av Aleksander-retorikken: "The qualities which pertain to virtue are proper subjects of eulogy ; those which fall outside virtue must be disguised, for we ought to congratulate rather than praise those who are strong and handsome and well-born and wealthy." (Aristoteles 1952: 1440) I en lovtale bør man altså kun omtale personens dyder og ikke hans øvrige positive trekk. Tekstnormer som definerer hvilke innholdsmomenter som er gode, vil jeg omtale som *innholdsnormer*, og siden disse normene regulerer fenomener på språkets innholdsside, kan de plasseres på sememplanet i tekstsystemet.

4.4.3.2 Topos

Sentralt i den klassiske retorikkens teori om innholdsnormer står begrepet *topos* (flertall: *topoi*), eller *locus* (flertall: *loci*), som er den latinske oversettelsen (Andersen 1995: 154). Quintilian gir en utførlig definisjon av topos-begrepet i bok 5, kapittel 10 av *Institutio oratoria*:

Lat oss no granske stadene der prova finst [...]. "Stader" (loci) brukar eg [...] om tilhaldsstadene åt argumenta, der dei ligg gøymde og der ein må hente dei fram. For alt gror ikkje fram på allslags jord, og du vil korkje finne fuglar eller ville dyr dersom du er ukjend med kvar dei brukar å bli fødde eller kvar dei lever. [...] På same måte finst ikkje alle argument overalt, og av den grunn kan ein heller ikkje leite etter dei overalt. Ellers blir det mykje flakking omkring, ein strevar til inga nytte, og det vi ikkje leitar

---

¹⁹ Det greske ordet *pistis* har en noe snevrere betydning enn det latinske *inventio*, og oversettes gjerne som "bevisførelsen" (jf. Aristoteles 2002: 28).

planfast etter, vil vi ikkje finne utan ved eit slumpetreff. Men om vi veit kvar dei oppstår, vil vi lett få oversyn over kva som finst der når vi kjem til staden. (Quintilianus 1993: 137–138)

Topoi er altså steder der du kan finne innholdsmomenter – først og fremst argumenter – til den teksten du skal produsere. Hva som ligger i det metaforiske uttrykket *sted*, kommer klarere fram senere i kapitlet:

Fyrst må ein altså utleie prova frå personen [...] Men eg treng ikkje gå gjennom alt som har med personar å gjere, slik dei fleste legg opp til, men berre det som prov kan takast frå. Dette er då: opphav [...]; folkeslag [...]; fedreland [...]; kjønn [...]; kroppsutsjånad [...]. (ibid.: 138–139)

Når man skal holde en tale om en bestemt person, for eksempel en forsvarstale, er altså kjønn og utseende blant de stedene (topoi) der man kan finne innholdsmomenter. *Topoi* er med andre ord en form for *generaliserte innholdskategorier som kan appliseres på en rekke konkrete saker*, og som dermed hjelper en å finne gode innholdsmomenter til talen.

Den klassiske retorikken skilte som regel mellom tre hovedtyper topoi: allmenne topoi, spesifikke topoi og *loci communes* (jf. Lindhardt 1987: 61–73; Fafner 1989: 16; Andersen 1995: 154–160; Eide 1997). Aristoteles definerer allmenne topoi som topoi som kan anvendes på ethvert emne: "Hvad jeg mener er, at både dialektiske og retoriske syllogismer har at gjøre med det, vi kalder *topoi*, altså visse alment gældende synspunkter, der kan anlægges på spørgsmål om lov og ret, spørgsmål af naturvidenskabelig karakter, på statsteori og mange andre artsforskellige emner." (Aristoteles 2002: 40–41) Eksempler på slike allmenne topoi er "om noget har eller ikke har fundet sted" (ibid.: 160) og "om at nogle ting har stor, andre ringe betydning" (ibid.: 162). Spesifikke topoi, også kalt *eide*, beskriver han som topoi

[...] der angår den enkelte art eller klasse. Der er således sætninger inden for naturvidenskaberne, med hvilke man hverken kan danne enthymemer eller syllogismer om etiske problemer, og omvendt sætninger inden for etikken, som ikke finder anvendelse på naturvidenskaberne, og på samme måde forholder det sig overalt. (ibid.: 41)

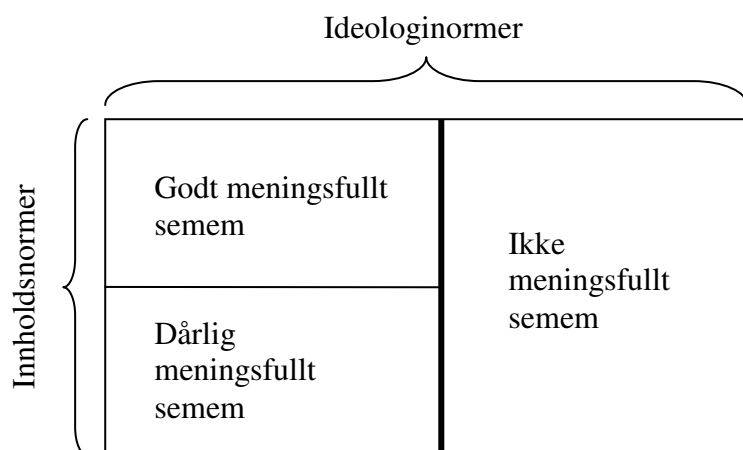
Spesifikke topoi er altså topoi knyttet til ett bestemt emne, for eksempel Quintilians topoi for beskrivelse av mennesker, som jeg refererte ovenfor. I tillegg til den nære forbindelsen med bestemte emner er spesifikke topoi også knyttet til de forskjellige talesjangrene. For eksempel skriver forfatteren av Herennius-retorikken at en rettstale bør omhandle blant annet den tiltaltes "*motiv och moral*" (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 38) og forbrytelsens "*plats, tidpunkt, tidrymd, läglighet, hopp om framgång och hopp om att undgå upptäckt*" (ibid.: 39). I rådgivningstaler og oppvisningstaler er det derimot andre topoi som er viktige (ibid.: 71–78). Tilsvarende topos-lister – *topikker* – for ulike sjangrer kan vi finne blant annet i Aristoteles' *Retorik* (2002: 45–98), Aleksander-retorikken (Aristoteles 1952: 1423–1427) og Ciceros *De inventione* (Cicero 1949: 323). Den tredje typen topos kalles *locus communis* (flertall: *loci communes*),

og dette er konkrete argumenter, formuleringer og fyndord som er så allment anvendelige at de kan settes rett inn i en lang rekke taler uten å måtte tilpasses den aktuelle saken (Andersen 1995: 159–160). Cicero gir følgende definisjon av locus communis i *De inventione*: "These arguments which can be transferred to many cases, we call common topics." (Cicero 1949: 209) Quintilian framhever nytten av å kjenne mange loci communes, og han anbefaler at talelærerne legger stor vekt på dette i undervisningen (Quintilianus 2004: 101).

Topos-begrepet gjør det lettere å gripe hva som ligger i retorikkens teori om normer for valg av gode innholdsmomenter. Det er ikke først og fremst de enkelte, konkrete innholdsmomentene som normreguleres i en kultur (med det mulige unntaket av visse loci communes), men generelle innholdskategorier – det vil si allmenne og spesifikke topoi. For eksempel viser Herennius-retorikken til en innholdsnorm som sier at en rettstale bør beskrive stedet der forbrytelsen ble begått (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 39), men den sier naturligvis ikke noe om hvilket sted dette er; det varierer fra sak til sak. Det jeg kaller innholdsnormer, bestemmer altså hvilke topoi – og dermed hvilke innholdsmomenter – som er gode.

4.4.3.3 Forholdet mellom innholdsnormer og ideologinormer

Retorikkens innholdsnormer er ikke den eneste typen normer på tekstsistemets sememplan; her finner vi også de normsystemene som konstituerer ideologier (Berge 1990: 98). Ideologinormene definerer en kulturs verdensbilde og setter dermed et skille mellom hva som er og hva som ikke er meningsfullt å referere til språklig. I likhet med språknormene vil derfor ideologinormene være det jeg kaller *kategorinormer*: De setter kriteriene for at en språklig ytring skal kunne klassifiseres som meningsfull. For eksempel er "Gresset gror" en meningsfull setning innenfor vår kulturs ideologi, men ikke "Gresset sykler". Innholdsnormene er derimot av den typen normer som jeg har kalt *verdinormer*. De definerer ikke hva som er meningsfullt, men peker ut visse elementer innenfor denne kategorien som bedre enn andre. Ideologinormene definerer altså hvilke sememer som er meningsfulle innenfor ideologien, mens innholdsnormene definerer noen av disse sememene som gode og andre som dårlige. Forholdet mellom ideologinormer og innholdsnormer svarer dermed til forholdet mellom kategori- og verdinormer generelt. Akkurat som språknormene er mer grunnleggende enn stilnormene, er ideologinormene mer grunnleggende enn innholdsnormene: Man må definere hva som det i det hele tatt er meningsfullt å referere til språklig før man kan rangere dette fra godt til dårlig, jf. figur 4.4.

Figur 4.4 Ideologinormer trekker grensen mellom meningsfulle og ikke-meningsfulle sememer. Innholdsnormer skiller mellom gode og dårlige meningsfulle sememer.

4.4.3.4 Bruk av toposteorien i studiet av moderne tekster

Av de tre hovedtypene topoi er det opplagt de spesifikke topoiene som er mest anvendelige for den type tekstnormundersøkelse jeg skal gjøre. De allmenne topoiene er altfor generelle til å kunne si noe videre interessant om norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler, og loci communes vil bare kunne fange opp en brøkdel av innholdet i slike tekster. De spesifikke topoiene er derimot knyttet til både bestemte emner og sjangrer, og de kan i prinsippet favne om alle innholdsmomenter i en tekst. Det er imidlertid én vanskelighet: De spesifikke topikkene vi finner i de klassiske retorikkverkene, hører til et knippe talesjangrer i en 2000 år gammel kultur, og de kan derfor ikke overføres direkte til tekster fra vår tid. Må man altså utvikle helt nye spesifikke topikker for de moderne sjangrene man ønsker å studere. Quintilian gir et anvendelig mønster for hvordan slike topikker kan bygges opp. Først må man identifisere de fenomenene som vanligvis omtales i tekster i denne sjangeren; for eksempel finner Quintilian at en rettstale handler om to fenomener: en *person* (den tiltalte) og en *sak* (lovbruddet) (Quintilianus 1993: 130). Deretter må man undersøke hvilke aspekter av disse fenomenene som omtales, og definere en topos for hver av dem; Quintilian nevner blant annet "kroppsutsjånad" (ibid.: 138) og "huglaget" (ibid.: 139) som topoi tilknyttet *personen*, og "kvifor? kvar? når? korleis?" (ibid.: 140) som topoi tilknyttet *saken*. Quintilian navngir aldri disse overordnede kategoriene som topoiene organiseres i, så jeg velger å omtale dem ganske enkelt som *toposkategorier*.

4.4.4 Dispositio: komposisjonsnormer

4.4.4.1 Normer for god komposisjon

Andre fase i utarbeidelsen av en tale kalles *dispositio* (gresk: *taxis*), og i denne fasen skal man finne en *god komposisjon* til det innholdet man fant i *inventio*. Herennius-retorikken definerer

dispositio slik: "Disposition är ordnandet och fördelandet av materialet; den ger anvisning om var i talet varje enskild del bör placeras." (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 17) I *De inventione* kommenterer Cicero forholdet mellom dispositio og inventio: "Therefore when the point for decision and the arguments which must be devised for the purpose of reaching a decision have been diligently discovered by the rules of art, and studied with careful thought, then, and not till then, the other parts of the oration are to be arranged in proper order." (Cicero 1949: 41) Quintilian definerer dispositio som "the distribution of things and parts to the places which it is expedient that they should occupy" (Quintilianus 1921b: 7). Ifølge retorikerne kan et innhold ordnes på en rekke ulike måter, men enkelte av disse måtene vil ha status som bedre enn andre. Som Quintilian presiserer:

And it is not enough merely to arrange the various parts: each several part has its own internal economy, according to which one thought will come first, another second, another third, while we must struggle not merely to place these thoughts in their proper order, but to link them together and give them such cohesion that there will be no trace of any suture: they must form a body, not a congeries of limbs. This end will be attained if we note what best suits each position [...]. (ibid.: 171)

Tekstnormer som definerer hvilken komposisjon som er god, vil jeg omtale som *komposisjonsnormer*, og siden disse normene regulerer sammenkoblingen av innholdsmomenter til en helhetlig tekst, kan de plasseres på funksjonsplanet i tekstsyste­met. Det bør nevnes at komposisjonsnormene indirekte også ordner fenomener på språkets uttrykksside: Først produserer man sememer (inventio), så ordner man disse i en bestemt rekkefølge (dispositio), og til slutt gir man sememene et språklig uttrykk (eloquutio).

4.4.4.2 Retorikkens teori om komposisjon

Hva de klassiske retorikerne legger i begrepet komposisjon, gir forfatteren av Herennius-retorikken klart uttrykk for:

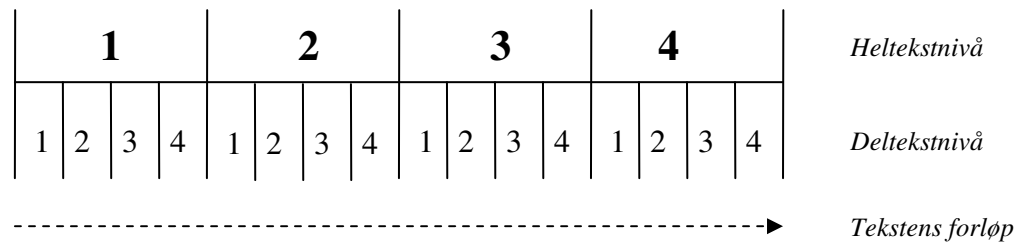
Vår disposition følger konstens regler, når vi iakttar de föreskrifter som jag framlade i första boken, dvs. när vi uppdelar talet i inledning, sakframställning, ståndpunktsprecisering, bevisning, motbevisning och avslutning och följer denna ordning när vi talar i enlighet med mina tidigare anvisningar. Vidare skall konstens regler ligga till grund inte bara för vårt sätt att disponera talet i dess helhet utan också för varje enskild argumentering, så att de som jag visat i andra boken uppdelas i påstående, skäl för påståendet, stöd för skälet, utsmyckning och sammanfattning. Konstens regler ger således två typer av disposition, en för talet i dess helhet och en annan för enskilda argumentationer. (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 79)

Retorikerne deler altså teksten inn i deler med et gitt innhold, som kommer etter hverandre i en bestemt rekkefølge, og de gjør dette på både hel- og deltekstnivå. Aristoteles er skeptisk til altfor detaljerte inndelinger på heltekstnivå, og i *Retorik* fastholder han at en tale strengt tatt bare må inneholde to hoveddeler, og til nød fire: "De nødvendige dele er altså forelæggelsen (*prothesis*) og bevisførelsen (*pistis*); de er karakteristiske for enhver tale. Men de fleste har både inledning, forelæggelse, bevisførelse og avslutning." (Aristoteles 2002: 234) Han

vektlegger også nødvendigheten av at delene kommer i nettopp denne rekkefølgen (ibid.: 233–234). Romerske retorikere opererer på sin side med seks hoveddeler. Cicero skriver i *De inventione*: "These seem to me to be just six in number: exordium, narrative, partition, confirmation, refutation, peroration." (Cicero 1949: 41) I neste omgang blir hver av talens hoveddeler delt inn på en tilsvarende måte – det vil si i deler med et gitt innhold som kommer i en bestemt rekkefølge. Aristoteles' omtale av epiloger er ett blant mange eksempler på dette:

Epilogen består av fire elementer. Ét tjener til at stemme tilhørerne velvillig mod en selv og uvillig mod modparten, et andet til henholdsvis at forsterke eller afsvække sagens momenter, et tredje til at hensætte tilhørerne i den rette affekt og det fjerde til at rekapitulere det anførte. Det falder ganske naturligt, at man først viser, at man selv taler sandt og modparten usandt, og deretter berømmer og dadler og endelig tilslut slår det hele fast. (Aristoteles 2002: 252)

Retorikernes inndeling av talen på hel- og deltekstnivå er illustrert i figur 4.5.

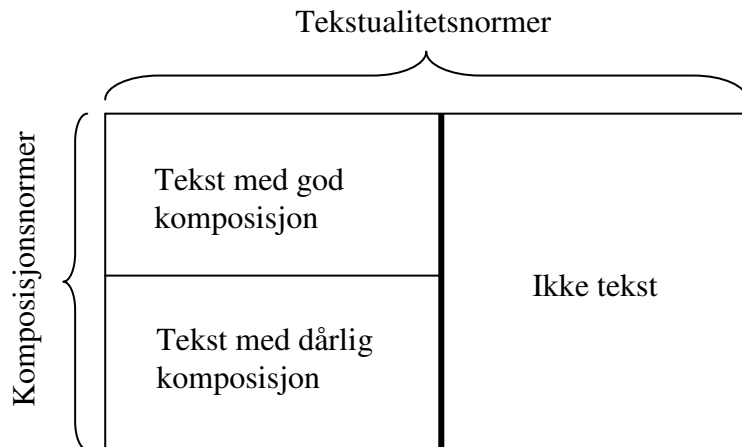
Figur 4.5 Retorikken beskriver komposisjon som en sekvens av tekstdeler med et bestemt innhold, på både hel- og deltekstnivå.

Det kan være oppklarende å se denne måten å beskrive komposisjon på i lys av Berges sosio-tekstologi. Som nevnt skiller Berge mellom tre ulike typer tekststrukturer: 1) underordningsstruktur: rangering av funktiver fra mest til minst viktig; 2) innordningsstruktur: funktivers innkapsling i hverandre; 3) posisjonsstruktur: den lineære ordningen av funktiver (Berge 1990: 87–93). Det de klassiske retorikerne oppfatter som tekstens komposisjon, er altså det Berge kaller for tekstens posisjonsstruktur.

4.4.4.3 Forholdet mellom komposisjonsnormer og tekstualitetsnormer

Retorikkens komposisjonsnormer er ikke de eneste normene på tekstsistemets funksjonsplan; her finner vi også normsystemene som konstituerer ulike sjangrer, det Berge kaller tekstnormer, men som jeg har valgt å kalle tekstualitetsnormer. Som nevnt er det tekstualitetsnormene som setter kriteriene for hvordan en språklig ytring må være strukturert for å kunne klassifiseres som tekst, og dette er dermed en form for *kategorinormer*. Komposisjonsnormene er derimot av den typen normer jeg har kalt *verdinormer*: Innenfor den kategorien som tekstualitetsnormene definerer som tekst, skiller komposisjonsnormene mellom tekster med god komposisjon og tekster med dårlig komposisjon. Forholdet mellom tekstualitetsnormer og komposisjonsnormer svarer dermed til forholdet mellom kategori- og verdinormer generelt. Tekstualitetsnormene er

mer grunnleggende enn komposisjonsnormene: Man må definere hva som er en tekst, før man kan rangere tekstenes komposisjon fra god til dårlig, jf. figur 4.6.

Figur 4.6 *Tekstualitetsnormene trekker grensen mellom tekster og ikke-tekster. Komposisjonsnormene skiller mellom tekster med god og dårlig komposisjon.*

4.4.5 Retorikkens sjangerbegrep

4.4.5.1 Normer på tre plan

Sosiotekstologien og retorikken skiller seg klart fra hverandre i måten de beskriver fenomenet sjanger på. I *Tekstnormers diakroni* knytter Berge sjangerbegrepet utelukkende til funksjonsplanet i tekstsystemet:

Funksjonssystemets form er altså genrene. I genrene lagres eller fastholdes særskilte tekstnormer mer eller mindre uavhengig av ytringssituasjonene. [...] Genrene vil bestemme hvordan et funksjonssystem skal være formet for å gjelde som velformet, dvs i overensstemmelse med plikt- og kvalifikasjonsnormene for tekstualitet. I en genre kan det prinsipielt uttrykkes en uendelig stor mengde innhold fra et hvilket som helst signifikasjonssystem. (Berge 1990: 100)

Ifølge Berge regulerer altså en sjanger kun *struktureringen* av teksten; tekstprodusenten står i prinsippet fritt til å velge hvilket innhold og hvilken språklig uttrykksform teksten skal ha.²⁰

Retorikkens sjangerbegrep favner derimot om alle tre plan i tekstsystemet. Ifølge den klassiske retorikken har nemlig hver sjanger sine bestemte *stilnormer*, sine bestemte *innholdsnormer* og sine bestemte *komposisjonsnormer*. Dette finner vi klart uttrykt blant annet i Aristoteles' *Retorik*. Om *stilnormer* skriver han:

Men man må ikke glemme, at enhver genre har sin særlige stil, som passer til den. Stilen i skriftlig fremstilling er ikke den samme som den, der råder i muntlig debat, og måden man uttrykker sig på i et folkemøde er forskjellig fra den, man bruker i retten. (Aristoteles 2002: 231)

En slik sjangertilknytning har også *innholdsnormene*, det vil si de normene som bestemmer hvilke *topoi* som gir opphav til gode innholdsmomenter. Crassus sier i Ciceros *De oratore*:

²⁰ I senere arbeider har Berge gått bort fra dette noe snevre sjangerbegrepet (se f.eks. Berge 2003).

Vidare fanst det faste provstader som vi skulle nytte i rettssaker, der vi røkte etter kva som var rimeleg. Andre skulle vi bruke i rådleggingssaker, og alle desse skulle rettast inn mot det som gagna dei som vi gav råd. Atter andre skulle ein nytte i lovtalar, her skulle alt tene til heider for dei personane det galdt. (Cicero 1993: 85–86)

Ifølge Aristoteles har dessuten hver sjanger sine helt bestemte *komposisjonsnormer*:

"Sagfremstillingen" (*diegesis*) hører vel egentlig som sådan kun hjemme i retstalen. Hvordan skulle nemlig en sagfremstilling, sådan som man nu definerer den, kunne tænkes i en festtale eller en politisk tale til folket, for ikke at tale om en "gendrivelse af modpartens argumenter" eller en epilog til bevisførelsen? I den politiske folketale forekommer "indledning" og "sammenligning" og "sammenfatning" kun, når der er modstridende anskuelser. Både i anklage- og forsvarstale optræder de ofte, men ikke i en rådgivende. (Aristoteles 2002: 234)

I *De inventione* skriver Cicero generelt om forholdet mellom normer og sjangrer:

Every speech whether epideictic, deliberative or forensic must turn on one or more of the " issues " described in the first book. Although this is true, nevertheless, in spite of there being many rules common to all, there are also other and different rules applicable to each kind of speech. (Cicero 1949: 177)

Retorikken trekker altså inn normer fra alle tekstsystemets plan i sitt sjangerbegrep, til forskjell fra sosiotekstologien, som avgrensner seg til funksjonsplanet. Jeg vil heretter bruke *tekstnormer* som en fellesbetegnelse for retorikkens stil-, innholds- og komposisjonsnormer. Alle tre normtyper inngår i hver enkelt sjanger, og sammen regulerer de både produksjonen og resepsjonen av tekster innenfor sjangeren. Retorikkens tekstnormer er som nevnt verdinormer, og hvis en tekst overholder både stil-, innholds- og komposisjonsnormene, vil den regnes som god.

4.4.5.2 Koblinger mellom de tre planene

I de enkelte sjangrene finner vi imidlertid ikke bare en samling normer fra de tre planene i tekstsystemet; *normene fra de tre planene er også koblet sammen* på helt bestemte måter. Det strukturerende elementet i denne sammenkoblingen er komposisjonsnormene: De bestemmer hvilke deler teksten består av på både hel- og deltekstnivå, og til hver av disse delene knytter de forskjellige stil- og innholdsnormer. Et konkret eksempel på dette finner vi i bok 4 av *Institutio oratoria*, der Quintilian beskriver sjangeren rettstale. Innledningsvis skriver han at en tale i denne sjangeren består av fire deler: "*exordium*", "*statement of facts*", "*proofs*" og "*peroration*", og så går han gjennom de fire delene og forklarer hvilke stil- og innholdsnormer som gjelder for hver av dem (Quintilianus 1921a: 5). Vi kan bruke omtalen av *exordium* som eksempel. Om *stiltormene* for denne delen skriver Quintilian:

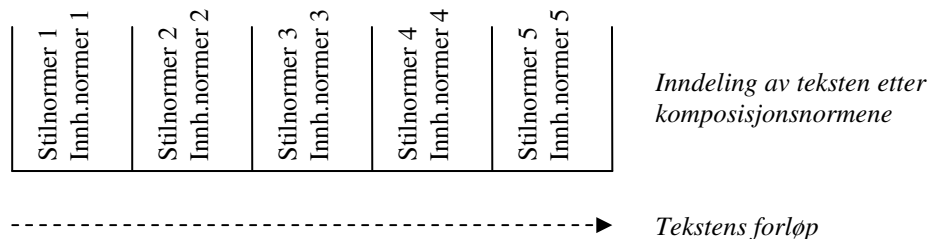
The old rule still holds good that no unusual word, no overbold metaphor, no phrase derived from the lumber-rooms of antiquity or from poetic license should be detected in the *exordium*. [...] The style of the *exordium* should not resemble that of our purple patches nor that of the argumentative and narrative portions of the speech, nor yet should it be prolix or continuously ornate [...]. (ibid.: 39)

Exordium har også sine helt bestemte *innholdsnormer*:

For I do not share the opinion held by some, that the *exordium* and the *peroration* are to be distinguished by the fact that the latter deals with the past, the former with the future. Rather I hold that the difference between them is this : in our opening any preliminary appeal to the compassion of the judge must be made sparingly and with restraint, while in the peroration we may give full rein to our emotions, place fictitious speeches in the mouths of our characters, call the dead to life, and produce the wife or children of the accused in court, practices which are less usual in *exordia*. (ibid.: 21)

I nær sagt alle klassiske retorikkttekster finner vi slike beskrivelser av innholdsnormer for de ulike delene av talesjangrene, blant annet i Aristoteles' *Retorik* (Aristoteles 2002: 236) og i Herennius-retorikken (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 64). Det er ikke alltid man finner så eksplisitte og detaljerte beskrivelser av de enkelte delenes stilmormer, men konklusjonen synes likevel klar: Ifølge den klassiske retorikken finner vi både stil-, innholds- og komposisjonsnormer i de enkelte sjangrene, og innenfor én og samme sjanger er ulike stil- og innholdsnormer fordelt mellom de delene komposisjonsnormene deler teksten inn i på hel- og deltekstnivå. Dette er illustrert i figur 4.7.

Figur 4.7 Stil- og innholdsnormene er fordelt mellom de delene som komposisjonsnormene deler teksten inn i. Dette skjer på både hel- og deltekstnivå.

Den klassiske retorikkens betegnelse på dette normregulerte samspillet mellom alle plan i tekstsysteemet er *aptum*. Begrepet oversettes gjerne med "passende" (Eide 2004: 29) eller "høvelig" (Andersen 1995: 63), og brukes av de romerske retorikerne om to ulike forhold: om tilpasning av talen til den aktuelle situasjonen, som vi kan kalle *ekstern* høvelighet, og om tilpasning av alle talens bestanddeler til hverandre, som vi kan kalle *intern* høvelighet (ibid.). Det er den interne høveligheten det er snakk om i denne sammenheng.

4.4.5.3 Retorikkens sjangerinndelinger

De klassiske retorikerne nøyter seg imidlertid ikke med å beskrive slike konstellasjoner av tekstnormer, det vil si innholds-, stil- og komposisjonsnormer i bestemte relasjoner til hverandre; de har også en teori om *hvor slike konstellasjoner vanligvis oppstår*, og denne teorien bruker de til å ordne tekster i sjangrer. Hvordan dette gjøres i praksis, finner vi et godt eksempel på i Aristoteles' *Retorik*:

Som bedømmer af noget kommende fungerer f.eks. et medlem at folkeforsamlingen, og med hensyn til det fortidige en dommer, medens tilhørerne som iagttagere bedømmer en talers kunnen.

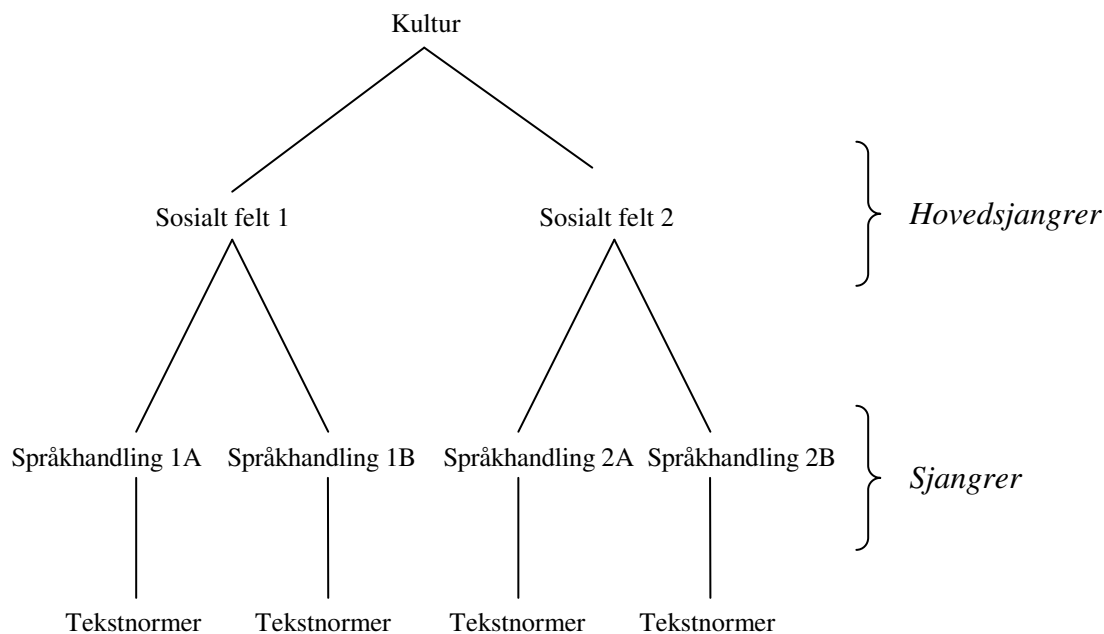
Der må derfor nødvendigvis findes tre arter retorisk tale: Den rådgivende tale (*genos symbouleutikón*), – retstalen (*genos dikanikón*) – og festtalen (egtl. "opvisningstalen", *genos epideiktikón*). Rådgivning består enten i at tilskynde eller fraråde. [...] Retstalen omfatter dels anklage, dels forsvar. [...] Festtalen opgave er at udtale ros eller dadel. (Aristoteles 2002: 42)

De retoriske talene deles først inn i det vi kan kalle *hovedsjangrer*, etter hvilken *kontekst* de hører hjemme i: Rettstalen brukes i retten, rådgivningstalen brukes i folkeforsamlingen, og oppvisningstalen brukes i taleoppvisninger. Disse kontekstene svarer til det som kalles *sosiale felt* i sosiotekstologien: De er arenaer "for konkurranser mellom aktører og aktørgrupper om et felles gode eller en symbolsk kapital", og konkurransene utkjempes ved hjelp av tekster produsert etter bestemte tekstnormer (Berge 1990: 112). I Ciceros Roma finner vi igjen mange av de sosiale feltene som fantes i Aristoteles' Aten, og de tre hovedsjangrene er derfor også de samme: "The epideictic is devoted to the praise or censure of a particular individual ; the deliberative is at home in a political debate and involves the expression of an opinion ; the judicial is at home in a court of law and involves accusation and defence or a claim and counter-plea." (Cicero 1949: 17)

Retten, folkeforsamlingen og taleoppvisningen er de sosiale feltene vi oftest finner omtalt i klassiske retorikktekster (se for eksempel Aristoteles 1952: 1421; Cicero 1995: 38), men det hender at retorikerne også nevner andre sosiale felt med dertil hørende hovedsjangrer. I Ciceros dialog *De oratore* gir Antonius noen eksempler på slike, blant annet overlevering av "et budskap enten fra en feltherre til senatet eller fra senatet til en feltherre, en konge eller et folk" (Cicero 1981: 317). Dette er et annet sosialt felt enn de tre vanlige, og tekster som produseres innenfor dette, hører da verken til rettstalen, rådgivningstalen eller oppvisningstalen, men til en fjerde og ikke navngitt hovedsjanger. Antonius sier videre at slike overleveringer av budskap om statsanliggender er "tilfælde hvor man er nødt til at benytte sig af en ganske bestemt, præcis udtryksmåde" (ibid.). Av denne formuleringen kan vi forstå hvorfor retorikerne bruker sosiale felt til å skille hovedsjangrer fra hverandre: De har en teori om at *konstellasjoner av tekstnormer ikke flyter fritt omkring i en kultur, men at de har tilhørighet i bestemte sosiale felt, der de regulerer den tekstlige samhandlingen mellom aktørene i feltet, det vil si både produksjonen og resepsjonen av tekster*. Tekstnormkonstellasjoner man følger i ett felt, vil altså ikke nødvendigvis være gyldige i et annet, og man kan derfor ordne tekster fra en bestemt kultur i hovedsjangrer etter hvilke sosiale felt de er produsert innenfor.

En sjangerinndeling kan imidlertid ikke slutte her. I ett og samme sosiale felt kan det finnes flere ulike konstellasjoner av tekstnormer, og de klassiske retorikerne har da også en teori om hvor de enkelte tekstnormkonstellasjonene befinner seg. Jeg vil igjen sitere Aristoteles' sjangerinndeling: "Rådgivning består enten i at tilskynde eller fraråde. [...] Retstalen omfatter

dels anklage, dels forsvar. [...] Festtalens oppgave er at uttale ros eller dadel." (Aristoteles 2002: 42) Aristoteles deler altså hver av de tre hovedsjangrene inn i to *sjangrer*, og disse definerer han ut fra hvilken *språkhandling talen som helhet utfører* – det vil si om den *anklager* eller *forsvarer*; *tilskynder* eller *fraråder*; *ros* eller *dadler*. Bortsett fra at han slår sammen *tilskynde* og *fraråde* til *uttrykke mening*, legger Cicero de samme språkhandlingene til grunn for sin sjangerinndeling: "[T]here are also other and different rules applicable to each kind of speech. For one object should be attained by praise, another by censure, another by an expression of opinion and another by accusation or defence. [...] Those kind of speeches, then, which have different ends and purposes cannot have the same rules." (Cicero 1949: 177) Ifølge retorikken vil altså en bestemt konstellasjon av tekstnormer regulere utformingen av tekster som utfører en bestemt språkhandling. Det vil ha utviklet seg én konstellasjon av tekstnormer som regulerer utformingen av tekster som *anklager*, en annen for tekster som *forsvarer*, osv. Man kan dermed ordne tekster først i *hovedsjangrer* etter hvilke sosialt felt de tilhører, deretter i *sjangrer* etter hvilke språkhandlinger de utfører i disse feltene. Det er grunn til å anta at de språkhandlingene det er snakk om i denne sammenheng, er språkhandlinger som opptrer *regelmessig* i det sosiale feltet, slik som å *anklage* eller å *forsvare* i retten. Det vil neppe utvikles tekstnormer for en språkhandling som kun blir utført én enkelt gang

Figur 4.8 Retorikken ordner tekster i hovedsjangrer etter hvilke sosiale felt de er produsert innenfor. Tekster i samme hovedsjanger deles videre inn i sjangrer etter hvilke språkhandlinger de utfører. I hver sjanger vil det på et gitt tidspunkt finnes en bestemt konstellasjon av tekstnormer som regulerer produksjonen og resepsjonen av tekster i denne sjangeren.

Vi kan nå gi følgende definisjon av retorikkens sjangerbegrep: *Sjanger er en kategori av tekster som utfører samme språkhandling i samme sosiale felt. På et gitt tidspunkt i en gitt kultur vil det finnes en bestemt konstellasjon av tekstnormer – det vil si en bestemt sammenkobling av bestemte innholds-, stil- og komposisjonsnormer – som regulerer produksjonen og resepsjonen av tekster i denne kategorien.* Dette er illustrert i figur 4.8. Det er imidlertid ikke slik at en bestemt språkhandling i et bestemt sosialt felt alltid og overalt vil være koblet til den samme konstellasjonen av tekstnormer. Skal vi tro de klassiske retorikerne, vil det tvert imot være stor variasjon mellom kulturer, sosiale grupper og tidsepoker i hvilke tekstnormer som er tilknyttet en bestemt språkhandling i et bestemt sosialt felt. En sammenligning av for eksempel Aristoteles' (2002) og Ciceros (1949) retorikkverker viser dette tydelig. Begge definerer forsvarstaler – det vil si taler som utfører språkhandlingen *å forsvare* i det sosiale feltet retten – som en sjanger, men de tekstnormene som regulerer tekstutformingen i denne sjangeren, er ikke de samme i Ciceros Roma som i Aristoteles' Aten.

4.4.5.4 Presisering av begrepet språkhandling

Ovenfor skrev jeg at de klassiske retorikerne ordner tekster i sjangerer etter *hvilke språkhandlingene tekstene som helhet utfører*. Med tekstlingvistisk terminologi kan vi si at tekster som utfører samme *makrospråkhandling* ("macro-speech act"), plasseres i samme sjanger (van Dijk 1977: 241). Ifølge Teun A. van Dijk vil en tekst innholde mange – og ofte også forskjellige – språkhandling, men "certain sequences of various speech acts may be intended and understood, and hence function socially, as one speech act" (ibid.: 238), og han bruker *makrospråkhandling* som betegnelse på "*the global speech act performed by the utterance of a whole discourse, and executed by a sequence of possibly different speech acts*" (ibid.: 215). Antikkens forsvarstaler kan illustrere forholdet mellom språkhandling på tekstens mikro- og makroplan: Ifølge Herennius-retorikken er det en rekke språkhandling man kan utføre i løpet av en forsvarstale, slik som å "fråga åklagarna och domarna själva, vad de skulle ha gjort, om de hade varit i den åtalades ställe" (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 50) og å "vältra över skulden på någon annan" (ibid.: 52), men dette er kun komponenter i den språkhandlingen som talen som helhet skal utføre, talens makrospråkhandling, nemlig *å forsvare*.

Makrospråkhandling er imidlertid et for upresist begrep. Som nevnt skiller J. L. Austin mellom tre typer språkhandling: lokusjonære, illokusjonære og perlokusjonære, og de makrospråkhandlingene Aristoteles og Cicero bruker i sjangerinndelingen, er alle eksempler på *illokusjonære* språkhandling. Dette er språkhandling man utfører *i kraft av* å framsette bestemte ytringer (Austin 1975: 110). For eksempel vil man i kraft av å si: "Det var du som

stjal kakeboksen" ha utført den illokusjonære handlingen *å anklage*. Det er imidlertid ikke enhver illokusjonær handling som kan være utgangspunkt for definisjonen av en sjanger innenfor retorikken. Som nevnt i retorikkdefinisjonen i begynnelsen av dette kapitlet vil alle retoriske tekster ha som mål å utføre den perlokusjonære handlingen *å overtale*, for i neste omgang å motivere tekstens mottakere til å avsi en dom i tekstprodusentens favør. Det er derfor kun de illokusjonære handlingene som har overtalelse og domfellelse som mulig og ønskelig mål, som kan være utgangspunktet for en sjanger innenfor retorikken. Det som da primært utelukkes, er de illokusjonære handlingene som innebærer utøvelse av en form for makt som tekstens avsender har i kraft av sin posisjon i det sosiale feltet, slik som *å beordre* eller *å vie*. Overtalelse forutsetter som nevnt at avsender og mottaker i utgangspunktet er likestilte, men at den dømmende makten i den aktuelle saken ligger hos mottakeren.

4.4.5.5 Sjanger og tekstens emner

I de klassiske retorikklærebøkene har også talenes *emner* en sentral plass i sjangerbeskrivelsene. Hvis de emnene som omtales i en sjanger, er svært forskjellige, kan det nemlig bli nødvendig å bruke forskjellige spesifikke topoi i beskrivelsen av dem, og det vil medføre en stor variasjon i innholdsnormer – det vil si tekstnormer på sememplanet – innenfor denne sjangeren. For eksempel skriver Aristoteles i *Retorik* at "der er hovedsagelig fem temaer, som alle debatterer, og som de rådgivende talere uttaler sig om, nemlig: de økonomiske ressurser, krig og fred, forsvaret, eksport og import samt lovgivningen", og for hvert av disse fem emnene beskriver han en egen spesifikk topikk (Aristoteles 2002: 46). Det hadde derfor ikke vært unaturlig om talens emne ble brukt som kriterium for sjangerinndeling, men jeg har ikke funnet noe eksempel i de klassiske retorikklærebøkene på at dette blir gjort. Hovedregelen er at sjanger defineres ut fra sosialt felt og illokusjonær makrospråkhandling (se for eksempel Aristoteles 1952: 1421), mens emnene trekkes inn som et supplement i sjangerbeskrivelsene.

4.4.5.6 Retorikkens sjangerbegrep i forhold til moderne sjangerteori

Retorikkens sjangerbegrep, slik jeg nå har definert det, har klare paralleller til måten fenomenet sjanger oppfattes på i nyere sjangerforskning. Mens sjanger lenge ble forstått som en kategori av tekster med bestemte innholdsmessige, kompositoriske og stilistiske fellestrekk, har det de siste tiårene blitt vanligere å definere sjangrer ut fra hvilke kontekster tekstene opptrer i, og hvilke språkhandlinger de utfører (jf. Freedman & Medway 1994; Berge & Ledin 2001). En viktig inspirasjonskilde for denne nye sjangerforskningen er nettopp retorikken, og spesielt tydelig er dette i Carolyn R. Millers klassiske artikkel "Genre as Social Action" (Miller 1994). Grunnlaget for Millers sjangerteori er en tese om at det i et samfunn vil være visse situasjoner

som medlemmene i samfunnet vil oppfatte som ens, som tilhørende samme *type* situasjon. I disse gjentatte situasjonene vil det være bestemte retoriske handlinger som medlemmene kan utføre ved hjelp av språklige ytringer, og ifølge Miller vil et samfunn ha utviklet konvensjoner for hvordan en språklig ytring som utfører en bestemt handling, skal være utformet.²¹ Miller benekter altså ikke at det finnes regelmessigheter i tekstutformingen innenfor en sjanger, men hun argumenterer for at sjangerinndelinger må ta utgangspunkt i det som er forutsetningen for disse tekstlige regelmessighetene, nemlig regelmessighetene i situasjoner og de retoriske handlingene som utføres i disse. I hovedtrekk svarer dette til sjangerbegrepet som jeg definerte ovenfor, men det er én viktig forskjell: Ut fra Millers definisjon kan enhver språkhandling bli utgangspunkt for en sjangerdefinisjon, mens jeg avgrenset meg til de illokusjonære handlingene som har som mål å utløse den perlokusjonære handlingen å *overtale*. Jeg avviser på ingen måte at også andre språkhandlinger kan være utgangspunkt for sjangerdefinisjoner, men jeg var nødt til å gjøre en slik avgrensning av hensyn til koherensen i den retoriske tekstnormteorien. Denne teorien skal være utgangspunktet for en beskrivelse og forklaring av tekstnormene for et utvalg *overtalende tekster*, og som det vil framgå av neste kapittel, forutsetter forklaringsmodellen at tekstene utfører en illokusjonær handling som har som mål å utløse den perlokusjonære handlingen å *overtale*.

4.4.6 Bør- og kan-normer

Hvis man leser de klassiske retorikklærebøkene beskrivelser av de ulike sjangrenes stil-, innholds- og komposisjonsnormer, forstår man raskt at ikke alle normer for tekstlig kvalitet er like strenge. Dette diskuteres i liten grad i den retoriske teorien, men selve normbeskrivelsene tyder på at retorikerne opererer med to hovedkategorier av tekstnormer, som jeg med Sundbys normfilosofiske terminologi vil kalle *bør-normer* og *kan-normer* (Sundby 1978: 313).

Bør-normer legger sterke føringer på utformingen av teksten, og de formuleres gjerne som direktiver for hvordan teksten *må*, *skal* eller *bør* være. Både stil-, innholds- og komposisjonsnormer kan være bør-normer: I Herennius-retorikken finner vi blant annet følgende bør-norm for *stil*: "Emellertid bör man under talet växla stilnivå, så att den upphöjda stilen avlöses av mellanstilen och mellanstilen av den enkla stilen" (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 106). Et eksempel på en bør-norm for *innhold* kan vi hente fra Aleksander-retorikken: "You must declare also that it was of no benefit to you to have acted thus at the time" (Aristoteles 1952: 1428). Samme lærebok tilbyr også et godt eksempel på en bør-norm for *komposisjon*:

---

²¹ Lignende sjangerbegrep finner vi blant annet hos Bakhtin (1998), Swales (1990), Bhatia (1993), Berkenkotter & Huckin (1995) og i den systemisk-funksjonelle grammatikken (Halliday 1978). For en drøfting av disse og den øvrige sjangerforskningen, se Freedman & Medway 1994 og Berge & Ledin 2001.

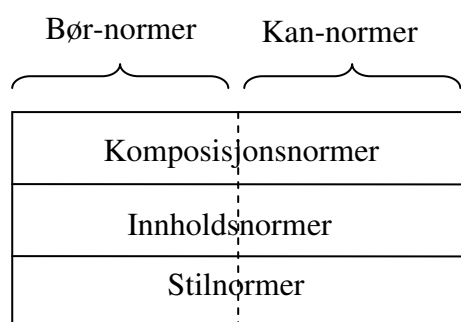
"They must be arranged in the following way : first, the opinion of the orator must be mentioned [...]. Following on this we must cite examples" (ibid.: 1438). Bør-normene definerer altså hvilke stilistiske, innholdsmessige og kompositoriske trekk som er *gode*, og som er *påkrevd* for at teksten som helhet skal regnes som god. At oversettelsene bruker ord som *må* og *skal* i normbeskrivelsene, må imidlertid ikke tolkes dit hen at disse normene er absolutte og ubrytelige. Tvert imot er de klassiske retorikerne nøye med å presisere at enhver tekstnorm kan brytes dersom det er gode grunner til det. Quintilian skriver generelt om dette: "Eg vil likevel ikkje nekte for at reglar er nyttige, for elles kunne eg late vere å skrive denne boka. Men dersom nytten tilrådde noko anna enn reglane, ville eg fylgje det rådet, utan å ta omsyn til det dei lærde meinte og påbaud." (Quintilianus 2004: 135) I beskrivelsene av de enkelte bør-normene finner vi også påminnelser om at – og eventuelt når – normen kan brytes. For eksempel skriver forfatteren av Herennius-retorikken om en av bør-normene for komposisjon: "En helt uttømmande och fulländad argumentering är alltså den som består av fem delar, men det är inte alltid nödvändigt att tillgripa en sådan." (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 54) Hva som regnes som en god grunn til å bryte en bør-norm, vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.5.1.

Kan-normer legger mindre sterke føringer på utformingen av tekster, og de formuleres gjerne som lister av alternativer eller muligheter, eller som beskrivelser av hvordan teksten *kan* være. Både stil-, innholds- og komposisjonsnormer kan være kan-normer: I *Orator* nevner Cicero følgende kan-norm for *stil*: "Dei andre formene for utsmykking vil han kunne bruke i fleng [...]. Han kan òg ta i bruk slike retoriske figurar som ikkje vil verke altfor storslegne." (Cicero 1995: 43) Herennius-retorikken tilbyr et godt eksempel på en kan-norm for *innhold*: "Man kan i stället antingen göra gällande att saken inte är av den arten, att den ger oss anledning att mobilisera någon enskild viktig dygd, eller hävda att dygden snarare ligger i egenskaper motsatte de anförda." (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 73) Herfra kan vi også hente et eksempel på en kan-norm for *komposisjon*: "Om fallet är vanhedrande, kan vi utforma inledningen efter följande linjer. Vi understryker att det är personen och inte handlingen som bör komma i blickpunkten [...]. Eller också erinrar vi om den bedömning som några har gjort av ett liknande fall" (ibid.: 20). Kan-normene definerer altså hvilke stilistiske, innholdsmessige og kompositoriske trekk som er *gode*, men som *ikke er påkrevd* for at teksten som helhet skal regnes som god. Slike normer tilbyr med andre ord et sett av muligheter som kan bli utnyttet én tekst, men ikke nødvendigvis i en annen. Hvorvidt man skal benytte seg av disse mulighetene, er imidlertid ikke helt og holdent opp til den enkelte tekstprodusentens forgodtbefinnende. De stiltrekkene, de innholdsmomentene og den komposisjonen som defineres som god av kan-normene, blir som regel kun brukt når det er

god grunn til det, og retorikklærebøkene gir gjerne eksempler på omstendigheter som kan gjøre det aktuelt å bruke de ulike variantene. Det siterte eksemplet på en kan-norm for komposisjon viser dette tydelig: Denne innledningen kan være aktuell å bruke når saken man omtaler, er av det uhederlige slaget. Hva som regnes som en god grunn til å utnytte mulighetene som kan-normene tilbyr, vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.5.1.

Bør- og kan-normene forholder seg til hverandre på prinsipielt sett to måter. I en tekst som følger alle bør-normene, vil en eventuell utnyttelse av de mulighetene som kan-normene tilbyr, være et *supplement*; det tilfører teksten noe ekstra. Hvis en eller flere bør-normer brytes, kan kan-normene derimot komme inn som en *erstatning*. Det man gjør i stedet for å følge en bør-norm, må nemlig befinne seg innenfor de mulighetene som kan-normene tilbyr, ellers vil ikke teksten som helhet regnes som god. Det bør imidlertid også nevnes at man ikke alltid trenger en erstatning: Hvis det for eksempel er en topos som bør-normene krever at man bruker, men som man i et gitt tilfelle har god grunn til å styre unna, kan man ganske enkelt la være å bruke den – uten å sette inn en annen topos i dens sted.

Denne inndelingen i bør- og kan-normer legger visse føringer på hvordan man bør gå fram når man skal beskrive tekstnormene i en bestemt sjanger: For både stil, innhold og komposisjon bør man angi hva som er bør-normer, og hva som er kan-normer, jf. figur 4.9. For stilnormer innebærer dette at man beskriver hvilke språklige elementer som *bør* finnes i teksten, eventuelt i hvilken frekvens, og hvilke elementer som *kan* finnes i teksten, eventuelt i hvilken frekvens. Når det gjelder innholdsnormer, beskriver man hvilke topoi som *bør* brukes for å finne innholdsmomenter til teksten, og hvilke topoi som *kan* brukes. Og en beskrivelse av komposisjonsnormer må presisere hvilke deler teksten *bør* og *kan* bestå av, og hvilke *bør*- og *kan*-normer for stil og innhold som gjelder i hver av disse delene.

Figur 4.9 Komposisjonsnormer, innholdsnormer og stilnormer finnes i to typer: *bør*-normer og *kan*-normer.

5 Retorikkens forklaringsmodell for tekstnormer

5.1 Innledning

Det meste av det teoretiske grunnlaget for min tekstnormundersøkelse er nå lagt. Jeg har gjort rede for den klassiske retorikkens teori om hva som generelt sett kjennetegner normer for tekstlig kvalitet, og jeg har vist hvordan gode overtalende tekster kan ordnes i sjangrer. Det som gjenstår, er å utvikle en modell for å forklare hvorfor tekstnormene for kvalitet ser ut som de gjør i en gitt kultur, og en teori om hvordan slike normer kan forandre seg. Også denne gangen vil jeg ta utgangspunkt i de sentrale verkene fra den klassiske greske og romerske retorikken. Jeg vil først gjøre rede for retorikkens teori om hva som gjør en tekst overtalende, deretter vise hvordan denne teorien danner utgangspunktet for retorikkens forklaringsmodell for tekstnormer, og til slutt legge denne modellen til grunn for en teori om tekstnormendring.

5.2 Kunsten å overtale

5.2.1 Ekstern høvelighet

Mange av de teoretiske diskusjonene i de klassiske retorikkverkene dreier seg om hva som gjør tekster *overtalende*. Det sentrale begrepet i disse diskusjonene ble introdusert allerede i forrige kapittel, nemlig *aptum*. Dette begrepet brukes som nevnt både om talens interne høvelighet, det vil si tilpasning av talens bestanddeler til hverandre, og om den eksterne høveligheten, det vil si tilpasning av talen til den aktuelle situasjonen (Andersen 1995: 62–65). Det er *aptum* i sistnevnte betydning som er aktuell i denne sammenhengen. De klassiske retorikerne er nøye med å presisere at man som taler vil komme opp i et utall forskjellige situasjoner i løpet av sin karriere, og hvis de tekstene man produserer, skal virke overtalende, må man til enhver tid tilpasse teksten til den situasjonen man befinner seg i. Teksten må altså være *høvelig* til situasjonen.

Cicero skriver om *aptum* i *Orator*: "I alle delar av talen må ein – slik som i livet – tenkje over kva som høver." (Cicero 1995: 38) Han presiserer også at det ikke finnes noen generell regel for hva som er høvelig, men at dette varierer fra én situasjon til en annen: "For *tilbørleg* uttrykkjer nemleg ei fullkomen plikt, som må oppfyllest alltid og av alle, mens høveleg vil seie det som er passande og rimeleg på eit tidspunkt og for ein person, det som svært ofte er føremålstenleg både når det gjeld handlingar og ordlegging, minespel og kroppsspråk" (ibid.: 39). Kravet om høvelighet angår både tekstens stil, innhold og komposisjon. For eksempel skriver Cicero om *stil* i *De oratore*: "[V]i skal vælge den talestil, – den fuldere, den enklere og tilsvarende middellejet, – der egner sig for den sag vi skal føre. Det står til os at anvende omtrent de samme stilmidler intenst ved én lejlighed og mere afslappet ved en anden." (Cicero 1981: 685) Om *innhold* skriver Aristoteles at man må "tage i betragtning, hvem der skal høre på

ens lovtale", og at man må "sørge for at pege på tilstedeværelsen af sådanne momenter, som vurderes højt i den pågældende tilhørerkreds" (Aristoteles 2002: 72). Forfatteren av Herennius-retorikken framhever at også *komposisjonen* bør tilpasses situasjonen: "Men det finns en annan sorts disposition, och det är den som talaren tillgriper, när det är nödvändigt att överge den regelrätta ordningen, och som han efter sitt omdöme anpassar efter tillfälliga omständigheter" (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 79). Ekstern aptum – tilpasning av teksten til situasjonen – omfatter med andre ord alle tre plan av tekstsyste­met.

5.2.2 Den retoriske situasjonen

Det er det greske ordet *kairos* som tradisjonelt brukes som betegnelse på den retoriske situasjonen, det vil si den situasjonen som talen produseres innenfor, og som den må være høvelig til hvis den skal kunne virke overtalende (Andersen 1995: 22–23; Eide 2004: 84). Selve termen *kairos* hører hjemme i den eldre greske retorikken og knyttes særlig til Gorgias og Isokrates (ibid.), men også senere greske og romerske retorikere teoretiserer omkring den retoriske situasjonen og forsøker å identifisere de faktorene i situasjonen som har betydning for utformingen av talen. Det er i hovedsak tre faktorer som trekkes fram: talens *avsender*, *saken* som talen dreier seg om, og talens *mottakere*. Aristoteles formulerer det slik: "Enhver tale forudsætter et samspill af tre faktorer: den, der taler – det, han taler om – og den, han taler til." (Aristoteles 2002: 42) At talen må tilpasses hver av disse faktorene, gir Aristoteles en rekke eksempler på i *Retorik*. Blant annet skriver han at den "rette afstemthed (*to prepon*) opnår stilen i det øjeblik, den på én gang udtrykker følelse og karakter og dessuden står i det rette forhold til det underliggende stof" (ibid.: 214). Stilen skal altså være høvelig i forhold til *avsenderen*: "Et landligt og et kultiveret menneske vil jo næppe sige det samme eller ytre sig på samme måde." (ibid.: 215) Samtidig må man ta hensyn til den *saken* man taler om, slik at man "hverken behandler betydningsfulde sager skødesløst eller uvæsentlige højtideligt" (ibid.: 214). Han poengterer også gjentatte ganger den betydningen *mottakeren* har for hva som er høvelig: "Man må også tage i betragtning, hvem der skal høre på ens lovtale." (ibid.: 72) I Ciceros *De oratore* forklarer Crassus hvilke situasjonsfaktorer som spiller inn på utformingen av talen:

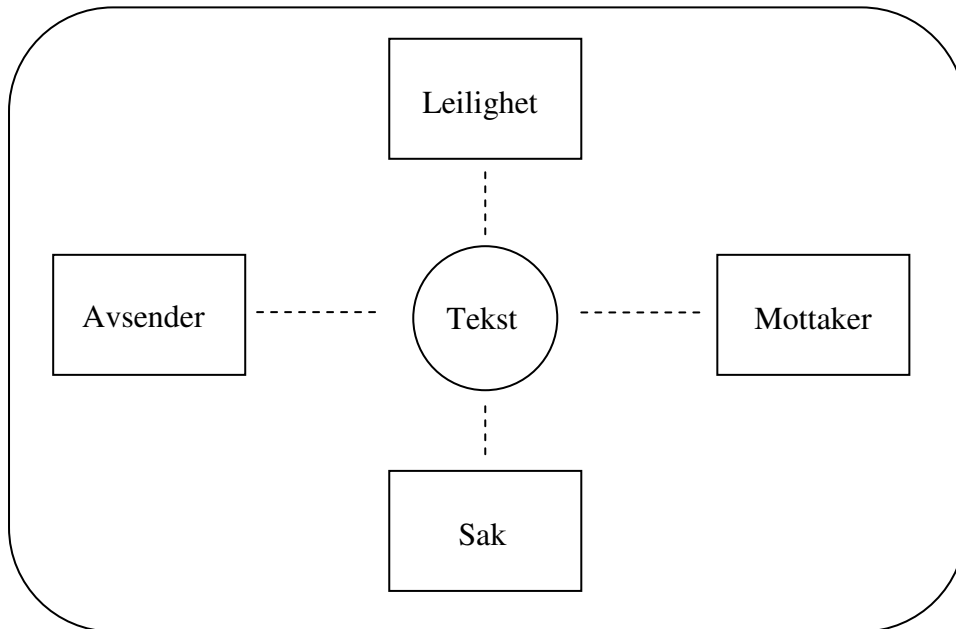
Det er jo på forhånd klart, at der ikke findes én og kun én tale-stil, som passer til enhver sag eller ethvert publikum, eller klæder enhver taler ved enhver lejlighed.

En stor kriminalsag kræver en anden tone end private søgsmål om de rene bagateller [...]. Det spiller også en rolle, hvem der tales til: senatet, folket eller domsstolene, om der er mange eller få eller kun en enkelt, og hvordan de så er. Talerne må også selv tage deres alder, stilling og anseelse i betragtning, for ikke at tale om situationen: om det er i krigstid eller fredstid, om det er presserende eller der er god tid. (Cicero 1981: 685)

I tillegg til avsender, sak og mottakere bringer Crassus her inn en fjerde faktor, "lejlighed" (ibid.), et begrep som synes å favne om alle øvrige forhold som kan ha innvirkning på talen,

fra statens politiske situasjon til den tilgjengelige taletiden. Figur 5.1 gir en oversikt over de fire situasjonsfaktorene en tekst må tilpasses hvis den skal virke overtalende.

Den retoriske situasjonen (*kairos*)

Figur 5.1 En overtalende tekst må tilpasses fire faktorer i den retoriske situasjonen: avsender, sak, mottaker og leilighet.

Disse situasjonsfaktorene er imidlertid ikke likestilte; de fleste retorikerne gir klart uttrykk for at den aller viktigste faktoren er *mottakeren*. Som Aristoteles skriver etter at han har ramset opp sine tre faktorer: "Det er denne sidste, tilhøreren, talens mål (*telos*) refererer sig til." (Aristoteles 2002: 42) Cicero er heller ikke i tvil om dette og skriver i *Orator*:

Det som alltid har styrt ordkunsten til talaren, er tilhøyrarane si dømekraft. For alle som ynskjer å vinne tiltru, gjev gaum på viljen til dei som høyrer på, og i alle ting tilpassar dei seg sjølv etter deira skjøn og vink og vilje. (Cicero 1995: 23–24)

Det er ikke vanskelig å forstå hvorfor retorikerne legger slik vekt på nettopp denne situasjonsfaktoren. Som tidligere vist er det kommunikative målet *overtalelse* relatert til en rollefordeling mellom avsender og mottaker der den første fungerer som sakfører og den andre som dommer. All dømmende makt ligger dermed hos mottakerne, og talens avsender er fullstendig prisgitt deres dom. Hver eneste av talens bestanddeler må derfor være tilpasset deres ønsker; bruker taleren argumenter eller en stil mottakerne ikke liker, kan det hende at de dømmer i motpartens favør. Som Aper sier i Tacitus' *Dialogus de oratoribus*: "I våre dagar går dommaren snøggare fram enn talaren og vender seg bort i keisemd dersom han ikkje blir lokka eller forført, anten med ein straum av argument, eit fargerikt innhald eller livfulle og

elegante skildringer." (Tacitus 1993: 173) Det er altså langt viktigere å tilpasse teksten til mottakerne enn til de andre faktorene i den retoriske situasjonen.

5.2.3 Tilpasning til mottakernes doxa

Å tilpasse en tale til mottakerne innebærer å tilpasse den til mottakernes *doxa*. Doxa er den klassiske retorikkens kunnskapsbegrep og oversettes gjerne med "det som synes" eller "mening" (Andersen 1995: 165). Den svenske filosofen Mats Rosengren behandler dette begrepet i sin studie *Doxologi*, og han definerer det som "föreställningar, försanthållanden, tro på fakta och värderingar inom ett visst samhälle, en viss grupp, en viss disciplin vid en viss tid" (Rosengren 2002: 68). Tre aspekter av doxa-begrepet er det spesielt viktig å merke seg i denne sammenheng. For det første er det et svært vidt begrep; det favner om hele menneskets forhold til tilværelsen, fra kunnskap og tro til interesser og holdninger (ibid.). For det andre er doxa sosialt situert, det vil si at den eksisterer i og opprettholdes av en gruppe mennesker. Medlemmene av gruppen forholder seg altså til verden på mer eller mindre samme måte, noe som er en forutsetning for samhandling og kommunikasjon innad i gruppen (Andersen 1995: 165). For det tredje er doxa foranderlig. Det som holdes for sant, er ikke nødvendigvis det samme til enhver tid (Rosengren 2002: 68).

5.2.4 De tre bevismidlene

De klassiske retorikerne forsøker også å gi en psykologisk forklaring på hvordan overtalelsen skjer. Ifølge Aristoteles finnes det tre ulike veier til overtalelse, det han kaller de tre bevismidlene, nemlig *ethos*, *pathos* og *logos*. For det første kan man ifølge Aristoteles overtale mottakerne "gennem talerens karakter (*ethos*), når talen holdes på en sådan måde, at den gør talerens person troværdig" (Aristoteles 2002: 34). Hvis talen gir uttrykk for at avsenderen har en karakter som mottakerne kan stole på, vil det altså styrke talens overbevisende kraft, for "[v]i stoler nemlig mere og med større beredvillighed på, hvad anstændige mennesker siger" (ibid.). For det andre kan man overtale "gennem tilhørerne, når disse af talerens ord påvirkes i retning af en vis følelsesmæssig affekt (*pathos*)" (ibid.: 34–35). Siden mennesker ikke dømmes "éns, uanset om vi er kede af det eller glade, eller venligt, respektive fjendtligt indstillet", kan det tjene overtalelsen dersom vi vekker positive følelser for det standpunktet vi fremmer, og negative følelser for motstanderens standpunkt (ibid.: 35). For det tredje kan man overtale "gennem selve det sagte (*logos*), når vi på basis af de overbevisende momenter i hvert enkelt tilfælde demonstrerer sandheden eller det, der synes sådan" (ibid.). Ifølge retorikerne blir altså mottakerne overbevist hvis de oppfatter det avsenderen sier, som sant – uansett om det virkelig er det eller ikke (ibid.: 32). Aristoteles begrunner dette slik: "Det er jo

i kraft af én og samme evne, at vi indser både det sande og det, som ligner det sande." (ibid.: 31) Han mener altså at "menneskene fra naturens side [er] vel udrustede for sandheden, og de træffer også i de fleste tilfælde sandheden", men det hender noen ganger at de tar feil og blir overbevist av det som kun ligner på sannheten (ibid.). Som en fellesbetegnelse på det sanne og det som ligner sannheten, kan vi bruke det "sannsynlige" (ibid.: 37). Aleksander-retorikken gir en god beskrivelse av hva det sannsynlige er, og hvordan dette virker overbevisende:

It is a Probability when one's hearers have examples in their own minds of what is being said. For instance, if any one were to say that he desires the glorification of his country, the prosperity of his friends, and the misfortunes of his foes, and the like, his statements taken together would appear probable ; for each one of his hearers is himself conscious that he entertains such wishes on these and similar subjects. We must, therefore, always carefully notice, when we are speaking, whether we are likely to find our audience in sympathy with us on the subject on which we are speaking ; for in that case they are most likely to believe what we say. (Aristoteles 1952: 1428)

Det sannsynlige er altså noe som stemmer overens med vår egen erfaring av tilværelsen; hvis det taleren sier, er analogt med noe vi selv har erfart, vil vi bli overbevist av det han sier.

5.2.5 Oppsummering

Med teoriene om *aptum*, *kairos*, *doxa* og de tre bevismidlene *ethos*, *pathos* og *logos* forklarer den klassiske retorikken hvordan en tekst kan utføre den perlokusjonære handlingen å *overtale* i en gitt situasjon. Hovedtesen er at alle plan i teksten, både innhold, komposisjon og stil, må være høvelig til situasjonen hvis teksten skal kunne fungere overtalende. Det betyr at teksten i sin helhet må være tilpasset situasjonsfaktorene avsender, sak, leilighet og mottaker, og det er tilpasning til mottakerne og deres *doxa* – altså det de verdsetter og holder for sant – som er det viktigste. Tilpasningen av teksten til mottakerne må skje på en slik måte at den 1) gir uttrykk for at avsenderen har en type karakter som de aktuelle mottakerne verdsetter og har tillit til; 2) vekker positive følelser for budskapet hos mottakerne; og 3) stemmer overens med mottakernes virkelighetsoppfatning og dermed oppleves som sannsynlig.

5.3 Forklaringsmodell for tekstnormer

5.3.1 Konvensjonalisering av doxa-tilpasning

Teorien om *kairos* – den retoriske situasjonen – peker som nevnt ut fire situasjonsfaktorer som tekstprodusenten må tilpasse teksten til for å gjøre den overtalende, og selv om alle fire faktorer vil sette sitt preg på teksten, er tilpasningen til mottakernes *doxa* den aller viktigste. Mottakernes *doxa* skiller seg dessuten ut fra de andre situasjonsfaktorene på enda en måte: Mens de andre kan variere mye fra én tekst til en annen innenfor et gitt sosialt felt, vil nemlig mottakernes *doxa* være en mer eller mindre *stabil* faktor. Vi kan bruke den atenske folkeforsamlingen som eksempel. Innenfor et avgrenset tidsrom vil det for det første ha blitt

holdt taler av en rekke forskjellige personer: unge og gamle; berømte og ukjente; rike og fattige. For det andre vil talene ha handlet om en rekke forskjellige saker, fra små fillesaker til alvorlige spørsmål om krig og landsforvisning. For det tredje vil talene ha blitt holdt ved en rekke forskjellige leiligheter. Mottakerne og deres doxa vil imidlertid ikke ha forandret seg større fra den ene talen til den neste. Talenes mottakere er alltid de frie borgerne i Aten, og selv om doxa er en foranderlig størrelse, skifter den ikke fra time til time.

De overtalende tekstene som er produsert i et gitt sosialt felt i en bestemt tidsepoke, vil altså ha blitt tilpasset en rekke forskjellige avsendere, saker og leiligheter, men *én og samme mottaker-doxa*, og ifølge de klassiske retorikerne kan en slik doxa-tilpasning over tid bli konvensjonalisert som tekstnormer. I bok 3, kapittel 2 i *Institutio oratoria* beskriver Quintilian konvensjonaliseringen som en kollektiv prosess av prøving og feiling:

På same måten oppdaga folk når dei talte, at noko var nyttig, medan andre ting var nyttelause. Dei skreiv opp kva ein burde etterlikne og unngå, og sjølve la dei til visse ting etter eige skjøn. Slike åtgåingar vart stadfeste gjennom praktisk røynsle. Dine lærte kvar einskild bort det han visste. (Quintilianus 2004: 174)

Den enkelte taleren studerer altså det han selv og andre har gjort, etterligner det som fungerte best, og prøver andre alternativer til det som ikke fungerte. Over tid vil det vokse fram en felles forståelse blant aktørene i det sosiale feltet for hvordan godt tilpassede tekster ser ut; det vil med andre ord ha utviklet seg et system av tekstnormer.

I de fleste klassiske retorikktekster brukes doxa-tilpasningen som forklaring på de forskjellene som finnes mellom ulike kulturers og tidsepokers tekstnormer. Aper formulerer dette som et generelt prinsipp i Tacitus' dialog *Dialogus de oratoribus*: "Som eg sa for litt sidan, såg han [Cassius] at ein må skifte på ordlegging og uttrykksmåte i talekunsten etter som tilhøva og folks oppfatningar forandrar seg." (Tacitus 1993: 172) I Ciceros *De oratore* finner vi flere konkrete eksempler på slike forklaringer; blant annet sier Antonius at det romerske folks doxa har gitt den romerske kulturen andre tekstnormer enn dem man finner i øvrige kulturer: "Og selvom veltalenheden af væsen og virke i og for sig altid er én og den samme, så kan dog romerfolkets ophøjede majestæt, de altafgørende statsinteresser og mængdens stærke lidenskaber nok kræve en tilsvarende mere storladen og glimrende talestil bragt i anvendelse." (Cicero 1981: 509–511) Det kan også forekomme forskjeller i doxa – og dermed også tekstnormer – mellom mindre grupperinger innenfor én og samme kultur. Ifølge Crassus har stoikernes doxa skapt tekstnormer som skiller seg klart fra de øvrige i kulturen:

Hertil kommer, at de har en måde at udtrykke sig på, som måske nok er præcis og ihvertfald skarpsindig, men set fra et talersynspunkt tør, fremmedartet, i strid med publikums smag, uforståelig, tom og fattig, – under alle omstændigheder af en karakter, som gør den uanvendelig over for en større forsamling. Stoikerne har nemlig andre begreber om godt og ondt end deres medborgere, eller rettere end alle andre mennesker overhovedet. (ibid.: 587–589)

I *Orator* foretar også Cicero selv en slik sammenkobling av tekstnormer og doxa:

Det som alltid har styrt ordkunsten til talaren, er tilhøyrarane si dømekraft. For alle som ynskjer å vinne tiltru, gjev gaum på viljen til dei som høyrer på, og i alle ting tilpassar dei seg sjølve etter deira skjøn og vink og vilje.

Såleis er det med talarar i Karia og Frygia og Mysia. Der hadde folk svært lite smak og høgare danning og kultur, og difor har dei lagt seg til ein stil som høver godt for øyra deira. Han er på ein måte feit og skrøyvande, og folk på Rhodos har aldri godteke han, endå dei er grannane deira og berre skilde frå dei med eit smalt havstykke. (Cicero 1995: 23–24)

Den klassiske retorikken forklarar altså tekstnormer som en konvensjonalisert tilpassning til en bestemt doxa. *Hvis man vil forklare hvorfor bestemte tekstnormer ser ut som de gjør, må man med andre ord forklare hvorfor disse tekstnormene er høvelige i forhold til mottakernes doxa – og dermed velegnet til å overtale dem.*

5.3.2 Forklaringsmodellen og sjangrene

En retorisk forklaringsmodell for tekstnormer må også kunne gjøre rede for sjangrer og for tekstnormer vi finner i disse. For det første må den kunne forklare *hvorfor et sosialt felt har de sjangrene det har*. Som nevnt deler retorikken tekster inn i sjangrer etter hvilke illokusjonære makrospråkhandlinger de utfører i et bestemt sosialt felt, og dette må være handlinger som utføres med et mål om å utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale* (jf. kapittel 4.4.5.4). Hvis man vil forklare hvorfor bestemte sjangrer finnes i et gitt sosialt felt, må man da vise at sjangrenes illokusjonære makrospråkhandlinger er handlinger av en type som har overtalelse som mål. Man må med andre ord vise at dette er handlinger som appellerer til en domsavsigelse i avsenderens favør, og at handlingene ikke innebærer utøvelse av en institusjonell makt (jf. kapittel 4.2.2.2.2). En slik forklaring vil imidlertid ikke være tilstrekkelig. Det finnes et utall handlinger av denne typen, men i det enkelte sosiale felt opptrer kun noen få av dem. For eksempel har den atenske retten taler som *anklager* og *forsvarer*, men ikke taler som *tilskynder* og *fraråder*. Hvis man skal forklare hvorfor et gitt sosialt felt har akkurat de sjangrene det har, og ikke noen andre, vil man også måtte trekke inn mottakerne og deres doxa; det er som nevnt mottakerne som har makt til å avgjøre om overtalelsen vil skje. Vi kan da anta at de sjangrene som finnes i et sosialt felt, er de sjangrene som utfører illokusjonære makrospråkhandlinger som mottakere med en gitt doxa opplever som *relevante* handlinger å utføre i dette feltet, og som de dermed vil være villige til å la seg overtale av. Dommerne i den atenske retten vil oppleve *å anklage* og *å forsvare* som relevante handlinger innenfor dette sosiale feltet, men ikke *å tilskynde* og *å fraråde*.

For det andre må en retorisk forklaringsmodell kunne gjøre rede for *tekstnormene i de enkelte sjangrene*. Ifølge den retoriske tekstnormteorien vil tekstnormene i en sjanger regulere utformingen av tekster som utfører en bestemt illokusjonær makrospråkhandling, så hvis vi vil

forklare hvorfor tekstnormene i en bestemt sjanger ser ut som de gjør, må vi vise at *tekstnormene i sjangeren er en konvensjonalisering av en tekstutforming som gjør det sannsynlig at sjangerens illokusjonære makrospråkhandling vil utløse den perlokusjonære språkhandlingen å overtale hos mottakere med en bestemt doxa*. Det er altså kombinasjonen av sjangerens illokusjonære makrospråkhandling og doxaen i det sosiale feltet som forklarer tekstnormene i den enkelte sjangeren – og ikke doxaen alene. Vi kan bruke tekstnormene i sjangrene anklagingstale og forsvarstale som eksempel. Ifølge Herennius-retorikken bør en anklagingstale blant annet inneholde en omtale av den tiltaltes tidligere forbrytelser og umoralske atferd, mens en forsvarstale bør inneholde en omtale av den tiltaltes godeandel (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 38–39). Begge disse sjangrene tilhører den romerske retten og er derfor tilpasset doxaen som råder innenfor dette sosiale feltet, men språkhandlingene som utføres i de to sjangrene, er forskjellige, og derfor har de også hver sine tekstnormer: Å få høre at den tiltalte har begått forbrytelser tidligere, vil styrke dommernes overbevisning om at han er skyldig, og derfor er det hensiktsmessig at man nevner dette når man anklager noen. Fordi dette innholdsmomentet styrker den overtalende kraften til en anklage i dette sosiale feltet, vil det etter hvert utvikle seg en innholdsnorm som sier at dette momentet bør være med i en anklagingstale. Tekstnormene i forsvarstalen kan forklares på samme måte: Å få høre om den tiltaltes godeandel vil styrke dommernes overbevisning om at han er uskyldig, og derfor er det hensiktsmessig at man nevner dette når man forsvarer noen. Fordi dette innholdsmomentet styrker den overtalende kraften til et forsvar i dette sosiale feltet, vil det etter hvert utvikle seg en innholdsnorm som sier at dette momentet bør være med i en forsvarstale. Vi bør merke oss at det er én og samme doxa som gjør at begge disse innholdsmomentene fungerer overtalende: Mottakerne må ha en forestilling om at den menneskelige karakter er en forholdsvis stabil størrelse, slik at det en person har gjort tidligere i sitt liv, oppleves som relevant for spørsmålet om han har gjort det han står tiltalt for i den aktuelle saken.

5.3.3 Funksjonsforklaringer av tekstnormer og sjangrer

Når retorikerne forklarer tekstnormer som en konvensjonalisert tilpasning til mottakernes doxa, gir de en *funksjonsforklaring* på dette fenomenet. Som jeg gjorde rede for i kapittel 2.4.2, innebærer funksjonsforklaringer at man forklarer eksistensen av et fenomen som opptrer som en regelmessig forekommende del av et større system, ved å vise at fenomenet utfører en funksjon som er nødvendig for at systemet skal fungere på en tilfredsstillende eller effektiv måte. Funksjonsforklaringer skiller seg fra nomotetiske forklaringer ved at de ikke kan legges til grunn for forutsigelser: Mange ulike fenomener kan utføre samme funksjon i et gitt system, og

man kan derfor aldri forutse akkurat hvilket fenomen som vil oppstå. Funksjonsforklaringer skiller seg også fra intensjonsforklaringer: De kulturelle og sosiale fenomenene man forklarer, er systemets konvensjoner og normer. Disse fenomenene representerer ikke én enkelt persons handling, og kan derfor ikke forklares ut fra en persons mål og forståelse av hvordan dette målet kan nås i den aktuelle situasjonen. Retorikkens forklaringsmodell for tekstnormer har alle kjennetegnene på en funksjonsforklaring: Det kulturelle fenomenet som forklares, *tekstnormene*, er en regelmessig forekommende del av et større system, *et sosialt felt*, og der utfører de en funksjon som må sies å være nødvendig for at feltet skal fungere tilfredsstillende. For det første bidrar tekstnormene til at den tekstlige samhandlingen i feltet blir effektiv og forutsigbar: Ved å ha en felles norm å forholde seg til vet avsenderen og mottakeren hva de kan forvente seg av hverandre, og de kan innrette sin atferd deretter (Bartsch 1987: 125–127). For det andre vil tekstnormer som er tilpasset mottakernes doxa, tilby avsenderen et mønster for tekstutforming som hjelper ham/henne til å produsere en tekst som sannsynligvis vil fungere overtalende på disse mottakerne. Dette vil være en nødvendig funksjon fordi de sosiale feltene som retorikkfaget studerer, er felt der overtalelse må skje forholdsvis hyppig hvis de skal kunne fortsette å eksistere. For eksempel hadde den atenske folkeforsamlingen ansvar for å vedta lovene i den atenske bystaten, og hvis det hadde vært vanskelig eller umulig for en taler å overtale forsamlingen til å fatte bestemte vedtak, ville ikke dette sosiale feltet kunne opprettholdes. Som andre funksjonsforklaringer kan ikke retorikkens forklaringsmodell brukes til å forutsi hvilke tekstnormer som vil oppstå i et gitt sosialt felt. Flere forskjellige stilistiske, innholdsmessige og kompositoriske trekk kan være egnede til å overtale mottakere med en bestemt doxa, men det er kun noen få av disse som vil bli konvensjonalisert til tekstnormer.

Forklaringen på *sjangerutvalget* i et sosialt felt vil også være en funksjonsforklaring. De illokusjonære språkhandlingene som har gitt opphav til sjangrer med tilhørende tekstnormer, må nødvendigvis være handlinger som utføres *regelmessig* i feltet, og de kan derfor ikke forklares ut fra enkeltpersoners intensjoner. Forklaringen ligger i stedet i den funksjonen de utfører i feltet: De er handlinger som er i stand til å utløse overtalelse hos mottakere med en bestemt doxa, og ved å muliggjøre overtalelse bidrar de til feltets fortsatte eksistens. Heller ikke denne forklaringen kan brukes til å lage predikasjoner: Det kan finnes en rekke illokusjonære makrospråkhandlingene som kan være i stand til å utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale* hos mottakere med en bestemt doxa, men akkurat hvilke som vil bli utført regelmessig og gi opphav til sjangrer i det enkelte feltet, kan vanskelig forutsis.

5.4 En teori om tekstnormendring

5.4.1 Tekstnormtilpasning

Forklaringsmodellen for tekstnormer kan legges til grunn for en teori om hvordan normer for gode overtalende tekster endrer seg. Denne endringsprosessen vil jeg omtale som *tekstnormtilpasning*, og jeg vil presisere at dette er et supplement til og ikke en erstatning for sosiotekstologiens teori om normkonstituering: Tekstnormtilpasning er en type endring som skjer med normer for kvalitet, ikke tekstualitet, og den vil foregå *innenfor et bestemt sosialt felt*. Teorien går kort fortalt ut på at ettersom tekstnormene i et sosialt felt vil være tilpasset doxaen til feltets deltakere, vil en endring i denne doxaen kunne utløse en endring i tekstnormene. Vi kan tenke oss dette som en prosess i seks stadier: 1) I utgangspunktet er tekstnormene tilpasset mottakernes doxa. 2) Doxaen endrer seg av en eller annen grunn. 3) Den nye doxaen forandrer ethos, pathos og logos, altså måtene overtalelsen kan skje på, og tekstnormene representerer ikke lenger en hensiktsmessig måte å utløse den perlokusjonære handlingen *å overtale* på. 4) Tekstprodusentene forsøker å tilpasse sine tekster til den nye doxaen, både stilistisk, innholdsmessig og kompositorisk. 5) Stilistiske, innholdsmessige og kompositoriske valg som viser seg å fungere overtalende på mottakere som slutter seg til den nye doxaen, blir etterlignet av kulturens tekstprodusenter, og gradvis blir disse valgene konvensjonalisert til nye tekstnormer. 6) Resultatet av endringsprosessen er nye tekstnormer som er tilpasset mottakernes nye doxa.

Den endringsprosessen jeg har beskrevet ovenfor, er en endring som skjer *innenfor den enkelte sjangeren*, men det kan også tenkes at doxaendringen gjør det mulig for nye illokusjonære makrospråkhandlinger å utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale*, noe som vil føre til etableringen av nye sjangrer. De tekstnormene som utvikles i den nye sjangeren, må – som normene i de øvrige sjangrene – tilpasses den nye doxaen i det sosiale feltet. Det kan også hende at doxaendringen gjør det umulig for en illokusjonær makrospråkhandling å utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale*. I et slikt tilfelle vil sjangeren som utfører denne illokusjonære makrospråkhandlingen, sannsynligvis forsvinne.

5.4.2 Teoriens begrensninger

Teorien om tekstnormtilpasning bygger på en tese om at det finnes en sammenheng mellom doxaen i et sosialt felt på den ene siden og feltets tekstnormer for gode overtalende tekster på den andre, slik at en endring i tekstnormer kan forklares ut fra en endring i doxa. I denne teorien ligger det en klar begrensning: Den sier ingenting om hvorfor eller hvordan selve doxaendringen foregår. Hvis man vil gi en fullstendig beskrivelse av utviklingen av et sosialt felt og dets tekstnormer, må altså den retoriske tekstnormteorien og dens forklaringsmodell

suppleres med teori om doxaendring. Det kommer imidlertid ikke til å bli gjort i denne avhandlingen. Mitt formål er kun å beskrive og forklare en eventuell tekstnormendring i et sosialt felt der vi har god dokumentasjon på *at* det skjedde en doxaendring. Hvorfor og hvordan denne doxaendringen skjedde, vil ikke være tema for min undersøkelse.

Et annet forhold teorien om tekstnormtilpasning ikke eksplisitt tar stilling til, er opphavet til den tekstlige innovasjonen. Teorien slår fast at når en ny doxa har gjort de gamle tekstnormene ubrukelige, må tekstprodusentene forsøke å tilpasse seg den nye doxaen gjennom nye innholdsmessige, kompositoriske og stilistiske valg, men den forklarer ikke hvor de henter dette nye fra. Er det snakk om en ren nyskaping, eller låner og omformer de tekstnormer som allerede eksisterer i feltet? I sine studier av tekstnormendring i den dansk-norske skrivefrihetsperioden har Berge vist at begge deler kan være tilfelle (Berge 1990: 14). Man kan også regne med en tredje variant, nemlig lån fra andre sosialt felt, i ens egen kultur eller i andre. De færreste – om noen – sosiale felt lever i fullstendig isolasjon, og når behovet for tekstlig innovasjon oppstår i ett av dem, kan det være nærliggende å låne mønstre fra sosiale felt med tilsvarende illokusjonære makrospråkhandlinger og ikke minst med tilsvarende doxa. Hvor interessant spørsmålet om innovasjonens opphav enn måtte være, berører det strengt tatt ikke teorien om tekstnormtilpasning. Uansett om tekstprodusenten har funnet på noe originalt eller lånt mønstre fra andre sosiale felt, vil kravet til teksten være det samme: Den må være tilpasset mottakerens doxa. Tekstnormendring gjennom tekstnormtilpasning vil derfor kunne forklares på samme måte uansett hva innovasjonens opphav er, og jeg kommer da ikke til å ta stilling til hva dette opphavet måtte være, i min empiriske undersøkelse.

5.5 Noen siste avklaringer

5.5.1 Aptum og bør- og kan-normene

I kapittel 4 viste jeg at retorikerne skiller mellom to hovedtyper av tekstnormer: *Bør-normer* definerer hvilke stilistiske, innholdsmessige og kompositoriske trekk en tekst bør ha, såfremt det ikke finnes en god grunn til å unngå det, mens *kan-normer* definerer hvilke trekk teksten kan ha, såfremt det finnes en god grunn til det. Teorien om aptum gjør det mulig å forstå hva retorikerne regner som en god grunn til å bryte en bør-norm og til å følge en kan-norm: Disse normene kan henholdsvis brytes og følges hvis det er nødvendig for å tilpasse teksten til én eller flere av de tre varierende situasjonsfaktorene: avsenderen, saken eller leiligheten. Et eksempel på dette finner vi i Herennius-retorikken. Forfatteren presenterer først en bør-norm for komposisjon, og deretter viser han hvordan tilpasning til *saken* kan være en god grunn til å bryte denne og i stedet følge en kan-norm: "Förefaller saken vara mycket svårförsvarad, [...]"

kan man börja med sakframställningen för att därefter återvända till inledningens huvudtanke." (*Romersk retorik. Till Herennius* 1994: 79)

Siden faktorene avsender, sak og leilighet varierer fra én situasjon til en annen, kan det være stor variasjon i hvilke bør-normer som brytes og hvilke kan-normer som følges i de ulike tekstene: Noen tekster kan bryte bør-norm A, mens andre bryter bør-norm B; likeledes kan noen følge kan-norm X, mens andre følger kan-norm Y. Tekstene innenfor en sjanger vil derfor aldri være helt identiske; hver av dem vil være tilpasset sin spesifikke retoriske situasjon. De vil likevel ikke være fullstendig forskjellige: Det er kun unntaksvis at man bryter en bør-norm eller følger en kan-norm, og all tilpasning må skje innenfor de rammene som tekstnormene setter. Tekster i samme sjanger vil dermed ha det Wittgenstein kaller en *familielighet* med hverandre (Wittgenstein 1997: 64): De vil ligne hverandre på forskjellige måter, men vi kan ikke forvente å finne noen stilistiske, innholdsmessige eller kompositoriske trekk som er felles for absolutt alle tekstene i sjangeren. Vi må imidlertid ikke glemme at alle tekstene i en sjanger har det til felles at de tilhører samme sosiale felt og utfører samme illokusjonære makrospråkhandling.

5.5.2 Intensjonsforklaringer av enkelttekster

Hvis man bruker den retoriske tekstnormteorien til å forklare utformingen av *enkeltekster*, vil de forklaringene man gir, være *intensjonsforklaringer*, da tekster jo er produkter av motiverte handlinger. En intensjonsforklaring av en tekst vil kreve at man gjør rede for avsenderens *mål* med å produsere teksten, samt hans/hennes *forståelse av hvordan* teksten kan nå dette målet i den aktuelle situasjonen (Hempel 1965a: 469). Siden alle tekster innenfor retorikkens domene er overtalende tekster, vil målet i alle tilfeller være det samme: å overtale mottakerne. Forklaringen på den enkelte tekstens individuelle utforming må da nødvendigvis søkes i avsenderens forståelse av hvordan en tekst bør utformes for å virke overtalende i den aktuelle situasjonen. En fullstendig redegjørelse for alle de mer eller mindre bevisste vurderingene som ligger bak utformingen av en tekst, vil man vanskelig kunne gi, men hvis man har å gjøre med tekster som faktisk har lyktes i å nå sitt mål – slik jeg forutsetter at tekstene i mitt materiale har gjort – kan man i henhold til den retoriske tekstnormteorien anta at avsenderen har kjent og fulgt feltets tekstnormer, og at han/hun har gjort en riktig vurdering av hvilken tilpasning til situasjonsfaktorene avsender, sak og leilighet som mottakerne vil oppfatte som høvelig. Man kan dermed forklare en teksts utforming dels ut fra tekstnormene, dels ut fra hva som kan ha vært ansett som en høvelig tilpasning til situasjonen av aktørene i det sosiale feltet.

5.5.3 Kvalitetsbegrepet på nytt

Avslutningsvis vil jeg utdype det jeg i forrige kapittel skrev om retorikkens kvalitetsbegrep. Forklaringsmodellen for tekstnormer og teorien om tekstnormtilpasning gir inntrykk av at *godt* i retorisk sammenheng er ensbetydende med *velegnet til å overtale mottakere med en bestemt doxa*, og flere uttalelser i de klassiske retorikklærebøkene peker i samme retning. Blant annet skriver Quintilian at *god* tale også er *nyttig* tale (Quintilianus 1921b: 179). Det er imidlertid grunn til å tro at forholdet mellom *godt* og *overtalende* er noe mer komplekst. Det har nemlig skjedd at tekstnormer har blitt revet løs både fra sitt sosiale felt og fra den doxaen de opprinnelig var tilpasset til, og levd videre uavhengig av disse. I slike tilfeller vil normene fortsatt definere hva som er en god tekst, men tekster formet etter disse normene vil ikke nødvendigvis være velegnede til å overtale sine mottakere. Et velkjent eksempel på dette er bruken av klassisk retorikk i skoleverket. Når for eksempel svenske skoleelever på 1600-tallet skulle lære å holde taler, skulle de etterligne Ciceros taler og følge de tekstnormene han beskrev i sine lærebøker, selv om disse tilhørte en helt annen tid og kultur, og selv om det svenske samfunnet ikke hadde sosiale felt av den typen som Cicero holdt sine taler innenfor (jf. Johannesson 2003).

Jeg vil på grunnlag av dette formulere tre teser om kvalitetsbegrepet i retorikken: 1) Tekstnormene definerer hva som er en *god* tekst. 2) Tekstnormene *utvikles* som en konvensjonalisering av stilistiske, innholdsmessige og kompositoriske trekk som er *velegnet til å overtale mottakere* med en bestemt doxa. 3) Tekstnormene kan i visse situasjoner eksistere uavhengig av den doxaen som den i utgangspunktet ble tilpasset til, slik at det som er godt, ikke nødvendigvis er det som er egnet til å overtale.

6 Framgangsmåte for tekstnormundersøkelsen

6.1 Innledning

Den retoriske tekstnormteorien sier at hva som regnes som en god, overtalende tekst i et gitt sosialt felt, blir definert av verdinormer på alle tre plan av tekstsystemet, at ulike sjangrer har ulike konstellasjoner av slike innholds-, stil- og komposisjonsnormer, og at sjangrene skilles fra hverandre etter hvilke illokusjonære makrospråkhandlinger de utfører innenfor dette feltet. Teorien viser også hvordan vi kan forklare hvorfor tekstnormene i en gitt sosialt felt ser ut som de gjør. Det som imidlertid mangler i den klassiske retorikken, er en *metode*. Ingen av de klassiske retorikerne forklarer *hvordan man kan gå fram for å analysere et utvalg tekster fra et bestemt sosialt felt og på grunnlag av disse analysene utlede hypoteser om feltets sjangrer og tekstnormer*. Siden det er en slik undersøkelse jeg skal gjøre i denne avhandlingen, vil jeg i det følgende forsøke å utvikle en slik framgangsmåte, dels ved å diskutere de metodologiske konsekvensene av den retoriske tekstnormteorien, dels ved å trekke veksler på moderne tekstforskning, normteori og vitenskapsfilosofi. Siden metodespørsmålet er så mangelfullt behandlet i den klassiske retorikken, vil jeg diskutere dette på et prinsipielt plan før jeg går inn på hvordan jeg mer konkret planlegger å gjennomføre min egen tekstnormundersøkelse.

6.2 Hvordan utvikle hypoteser om tekstnormer

6.2.1 Innholds-, stil- og komposisjonsanalyse

Det første trinnet i en framgangsmåte for utvikling av hypoteser om tekstnormer i et sosialt felt vil være å analysere et utvalg tekster som man vet følger dette feltets tekstnormer. Den retoriske tekstnormteorien skiller som nevnt mellom tekstnormer på tre plan i tekstsystemet: innholds-, stil- og komposisjonsnormer, og analysen av tekstene må derfor omfatte alle disse tre planene. Man må med andre ord analysere tekstenes *innhold*, *stil* og *komposisjon*. Å analysere en teksts *innhold* betyr ifølge den retoriske tekstnormteorien å undersøke hvilke topoi tekstprodusenten har brukt for å finne innholdsmomenter til teksten, med andre ord hvilke generaliserte innholdskategorier tekstens konkrete innholdsmomenter kan klassifiseres innenfor. For at resultatene skal bli sammenlignbare, er det viktig at de topoiene man skal lete etter, er klart definert før man analyserer de enkelte tekstene. Å analysere en teksts *stil* betyr ifølge den retoriske tekstnormteorien å undersøke bruken av bestemte språklige trekk i teksten. Man kan undersøke om trekket forekommer eller ikke, eller hvor hyppig det forekommer. Et språklig trekk kan i denne sammenheng være nær sagt hva som helst, for eksempel en ordklasse, en syntaktisk konstruksjon eller et bestemt ord, så det vil være opp til

den enkelte å velge ut og definere hvilke trekk som skal undersøkes. Å analysere en teksts *komposisjon* betyr ifølge den retoriske tekstnormteorien å undersøke hvilken posisjonsstruktur teksten har, det vil si hvilke deler teksten består av, og hvilken rekkefølge disse delene kommer i. Man undersøker også hvilket innhold som befinner seg i hver del, og hvilken stil dette innholdet er uttrykt i. Analysen av innholdet og stilen i de enkelte delene kan gjennomføres på samme måte som analysen av innholdet og stilen i teksten som helhet.

6.2.2 Sjangerinndeling

Siden tekstnormer ikke flyter fritt omkring i et sosialt felt, men hører hjemme i bestemte sjangrer, vil det neste trinnet i framgangsmåten være å *ordne tekstene i sjangrer*. I prinsippet gir den retoriske tekstnormteorien oss en enkel måte å gjøre dette på. Alle tekster i et sosialt felt vil i henhold til teorien tilhøre den samme hovedsjangeren, så en videre sjangerinndeling av disse tekstene kan man da gjøre ved å *identifisere tekstenes illokusjonære makrospråkhandlinger og plassere de tekstene som utfører samme handling, i samme sjanger*. I praksis er imidlertid ikke dette så enkelt; den klassiske retorikken gir ingen anvisninger for hvordan man kan gå fram for å identifisere en teksts illokusjonære makrospråkhandling, og det er i det hele tatt lite som tyder på at det er mulig å gi en enkel anvisning for dette. For å forstå hvorfor kan vi se nærmere på Austins behandling av språkhandlinger i sin alminnelighet. I *How to Do Things with Words* skiller han mellom det han kaller "*explicit performatives*", og det han kaller "*implicit performatives*" (Austin 1975: 32). Eksplisitte performativer er ytringer der det sies eksplisitt hvilken språkhandling som utføres, slik som "Jeg *lover* å komme hjem før tolv" eller "Jeg *døper* deg Knut". Disse språkhandlingene er naturligvis enkle å identifisere. Verre er det imidlertid når vi har å gjøre med implisitte performativer, det vil si ytringer der det ikke sies eksplisitt hvilken språkhandling som utføres. Austin bruker ytringen "There is a bull in the field" som eksempel (ibid.: 33). Det er ikke noe i denne ytringen i seg selv som forteller hvilken handling som utføres når man framsetter den; faktisk kan den utføre flere forskjellige språkhandlinger, alt etter hvilken kontekst den framsettes innenfor. I én kontekst kan den være en *beskrivelse*, i en annen en *advarsel*. Å identifisere språkhandlingen som utføres av en implisitt performativ, vil altså langt på vei være et spørsmål om fortolkning: Man må skaffe seg et best mulig overblikk over konteksten og på grunnlag av dette forsøke å avgjøre hvilken handling avsenderen utfører i kraft av å framsette ytringen (ibid.). Begrepet *kontekst* vil i denne sammenheng omfatte alt omkring selve ytringen som kan bidra til tolkningen av den, både den umiddelbare situasjonskonteksten og den videre kultur- og samfunnskonteksten. Hvis en turist på gårdsferie skriver "There is a bull in the field" i et postkort hjem til familien,

kan ytringen sannsynligvis tolkes som en *beskrivelse*, men hvis den ropes til en person som er i ferd med å hoppe over gjerdet inn til en okse, vil *advarsel* være en mer sannsynlig tolkning.

Det Austin skriver om korte ytringer, gjelder også for tekster og deres makrospråkhandlinger. Som van Dijk påpeker, kan vi i noen tilfeller finne en teksts makrospråkhandling uttrykt i det han kaller en *makroperformativ*, det vil si en formulering som eksplisitt tematiserer den språkhandlingen teksten som helhet utfører (van Dijk 1977: 245). For eksempel kan vi tenke oss følgende makroperformativ i en atensk forsvarstale: "I denne talen vil jeg forsvare meg mot disse anklagene." I slike tilfeller vil det være forholdsvis enkelt å identifiseres teksten makrospråkhandling, men i de fleste tekster vil vi sannsynligvis ikke finne noen makroperformativer å støtte oss til. I likhet med andre språkhandlinger kan nemlig en makrospråkhandling være konvensjonalisert, og dermed unødvendig for avsenderen å eksplisittere (jf. Berge 1986: 38): Hvis en tiltalt i den atenske retten holdt en tale, visste alle at han forsvarte seg; det var ikke påtvunget å fortelle dem det. Når vi skal identifisere en teksts makrospråkhandling, må vi altså i de fleste tilfeller foreta en fortolkning av teksten. Vi må, som idéhistorikeren Quentin Skinner poengterer i artikkelen "Interpretations and the understanding of speech acts", undersøke forholdet mellom tekstens *betydningsinnhold* ("meaning") og dens *kontekst* (Skinner 2002: 114). Betydningsinnholdet gjør det mulig for teksten å utføre flere – men ikke uendelig mange – ulike illokusjonære makrospråkhandlinger, men hvilken av dem som faktisk blir utført, bestemmes av konteksten. Alle kontekstuelle momenter som kan ha betydning for tolkingen, bør trekkes inn, både situasjonskonteksten og kultur- og samfunnskonteksten. Når man skal identifisere en teksts illokusjonære makrospråkhandling som et ledd i en sjangerinndeling av en tekstkorpus, er det dessuten viktig at man er på utkikk etter en handling som er så generell at den kan utføres av flere enn én tekst. Hvis det i et sosialt felt faktisk har utviklet seg en sjanger med tilhørende tekstnormer for utforming av tekster som utfører en bestemt illokusjonær makrospråkhandling, må det nødvendigvis være snakk om en handling som blir utført regelmessig innenfor feltet.

En sjangerinndeling av et tekstkorpus fra et bestemt sosialt felt kan dermed gjøres på følgende måte: Først undersøker man forholdet mellom tekstenes betydningsinnhold og kontekst og forsøker å identifisere de illokusjonære makrospråkhandlingene som tekstene utfører. Hvis noen av makrospråkhandlingene er formulert eksplisitt i makroperformativer i tekstene, kan dette trekkes inn som en støtte for fortolkningen. De tekstene som utfører samme handling, plasseres man i samme sjanger. Den klassiske retorikken gir ingen klare anvisninger for hvordan man skal navngi de sjangrene man identifiserer, men én mulighet er å ta utgangspunkt i navnet på den illokusjonære makrospråkhandlingen som sjangerens tekster

utfører. I retorikken kalles for eksempel oppvisningstaler som utfører språkhandlingen *å lovprise*, for *enkomion* (latin: *encomium*) – det vil si *lovtale* (Andersen 1995: 30).

6.2.3 Å slutte fra regelmessighet til norm

Når tekstenes innhold, stil og komposisjon er kartlagt og tekstene ordnet i sjangrer, vil det neste trinnet i framgangsmåten være å trekke slutninger om sjangrenes tekstnormer på grunnlag av regelmessigheter i den innholdsmessige, stilistiske og kompositoriske utformingen av sjangerens tekster. Hvordan dette kan gjøres, kan vi resonnerer oss fram til ut fra den retoriske tekstnormteorien. Ifølge denne teorien vil nemlig den enkelte tekstnorm være enten en *bør*-norm eller en *kan*-norm. En *bør*-norm angir hvordan en tekst *bør* være utformet såfremt det ikke er noe i situasjonen som gjør dette uhøvelig, mens en *kan*-norm angir hvordan en tekst *kan* være utformet såfremt det er noe i situasjonen som gjør dette høvelig. Å bryte en *bør*-norm eller å følge en *kan*-norm er altså noe en tekstprodusent kun unntaksvis gjør, hvis situasjonen tilsier det, og vi kan dermed gjøre følgende antagelse om et utvalg tekster som er formet etter normer av disse to typene: Hvis vi har en norm som angir et trekk som tekster *bør* ha, vil vi normalt finne dette trekket i et *flertall* av tekstene, og hvis vi har en norm som angir et trekk som tekster *kan* ha, vil vi normalt finne trekket i et *mindretall* av tekstene. Når vi skal utvikle hypoteser om tekstnormer på grunnlag av regelmessigheter i tekstutforming i et utvalg tekster, kan vi da snu denne slutningen: Hvis et trekk finnes i et flertall av tekstene, kan vi anta at det finnes en norm som sier at en tekst *bør* ha dette trekket, og hvis et trekk finnes i et mindretall av tekstene, kan vi anta at det finnes en norm som sier at en tekst *kan* ha dette trekket. Forutsetningen for å kunne trekke en slik slutning, er at man har tilstrekkelig grunn til å anta at de tekstene man studerer, faktisk er formet etter samme tekstnormer. Dette krever for det første at tekstene er produsert i samme sosiale felt, og at det sannsynligvis finnes felles tekstnormer i dette feltet. For det andre må tekstene tilhøre samme sjanger, siden hver sjanger har sine egne tekstnormer. For det tredje må man vite at de tekstene man vil slutte ut fra, faktisk følger feltets tekstnormer; de må ha gjennomgått en eller annen form for vurdering innad i det sosiale feltet som har bedømt dem som normgyldige. I tillegg er det avgjørende at det utvalgte tekster man undersøker, er representativt for den totale mengden av tekster i den aktuelle sjangeren, slik at et trekk som finnes i flertallet av utvalgets tekster, også finnes i flertallet av sjangerens tekster totalt sett.

Metodologisk sett vil en slutning fra tekstutforming til en bakenforliggende tekstnorm være en *abduktiv slutning*. Teorien om abduksjon som en tredje form for slutning – i tillegg til induksjon og deduksjon – ble utviklet av den amerikanske filosofen Charles S. Peirce og

finnes beskrevet i artikkelen "Abduction and induction" (Peirce 1955). Abduksjon er ifølge Peirce den form for slutning vi trekker når vi setter fram hypoteser som kan forklare et sett av observerte fakta, og skjematisk sett ser slutningen slik ut:

The surprising fact, C, is observed;
But if A were true, C would be a matter of course,
Hence, there is reason to suspect that A is true. (ibid.: 151)

For eksempel kan vi ha observert at 25 av 30 tekster i sjangeren festinvitasjon beskriver festens kleskode. Hvis det finnes en tekstnorm som sier at tekster i denne sjangeren bør omtale kleskoder, ville det være "a matter of course" – det vil si selvfølgelig, logisk, naturlig – at 25 av invitasjonene gjør dette, og det vil derfor være grunn til å tro at det finnes en slik tekstnorm. Abduksjon er imidlertid ingen sikker logisk slutning på linje med deduksjon (Svennevig 2001: 9): Den forklaringen man gir på det observerte faktumet, *kan* være riktig, men den *må* ikke nødvendigvis være det; faktumet kan også ha en annen forklaring. Den forklaringen man gir, vil derfor ha status som en *hypotese*. At abduksjon ikke fører til sikre konklusjoner, betyr imidlertid ikke at dette er en mindreverdige form for slutning som vi helst bør unngå; som Peirce påpeker, er abduksjon tvert imot et nødvendig første steg i en forskningsprosess. Innenfor et nytt, utforsket forskningsfelt – for eksempel norske litteraturvitenskapelige artikler fra 1937–57 – vil den første oppgaven være å sette fram hypoteser som kan forklare de fakta man har observert, og det er naturlig nok først når dette er gjort, at det omstendelige arbeidet med å prøve ut hypotesene kan begynne. Abduksjon er med andre ord en egnet slutningsform for eksplorerende undersøkelser, slik som min avhandling (jf. kapittel 2.5.1).

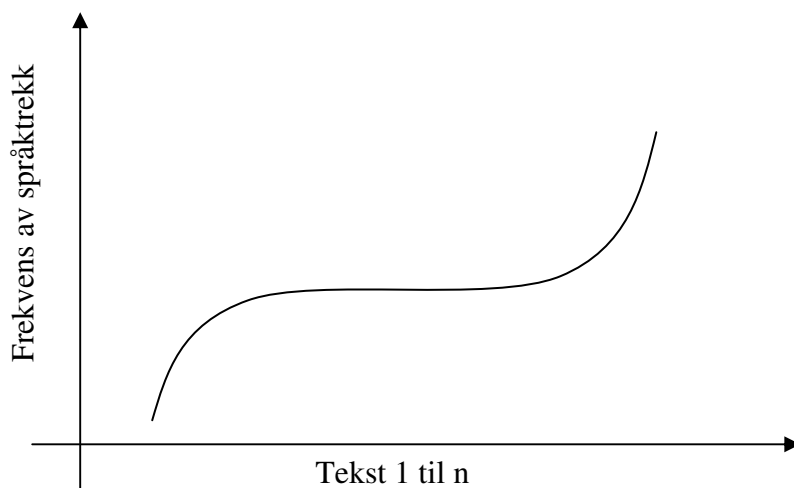
6.2.4 To typer abduktive slutninger i tekstnormundersøkelser

Når man skal utlede hypoteser om innholds-, stil- og komposisjonsnormer i en sjanger ut fra regelmessigheter i tekstutformingene i sjangerens tekster, er det to typer abduktive slutninger man kan benytte. Den første typen er den enkleste og brukes når det kun er spørsmål om hvorvidt et trekk forekommer i teksten eller ikke. En slik abduktiv slutning gav jeg et eksempel på ovenfor: Enten inneholder en festinvitasjon en omtale av festens kleskode, eller så gjør den ikke det, og hvis et flertall av sjangerens tekster faktisk inneholder en slik omtale, kan vi anta at det finnes en innholdsnorm i denne sjangeren som sier at tekster *bør* omtale kleskoder. Hvis kun et mindretall av tekstene inneholder en slik omtale, kan vi anta at det finnes en innholdsnorm i sjangeren som sier at tekster *kan* omtale kleskoder.

Den andre typen abduktiv slutning er langt mer komplisert og brukes når det er spørsmål om hvilken frekvens et trekk opptrer i. Denne varianten er spesielt aktuell når man skal sette fram hypoteser om en sjangers *stilmåter*. Som et eksempel kan vi tenke oss at vi skal beskrive

stilnormene for bruken av adjektiv i boligannonser, og som utgangspunkt for den abduktive slutningen har vi analysert et utvalg på 50 annonser og regnet ut hvor hyppig – oppgitt i antall forekomster per 100 ord – ordklassen adjektiv opptrer i hver tekst. Når vi skal slutte oss fram til sjangerens stilnormer på grunnlag av et slikt datamateriale, er det to forhold vi må ta med i betraktningen. Det første er at det er lite sannsynlig at det finnes stilnormer som definerer *nøyaktig* hvilken frekvens en tekst *bør* ha av et språktrekk: Det vanskelig å forestille seg at det i det hele tatt er mulig å følge en stilnorm som for eksempel sier at man bør bruke eksakt 11,6 adjektiv per 100 ord. De frekvensangivelsene som de klassiske retorikerne bruker når de beskriver stilnormer, er da også svært omtrentlige. Cicero skriver for eksempel at man bør "spare på gamalvorne ord og vendingar" (Cicero 1995: 42). En *bør*-norm for stil bestemmer altså *omtrent* – ikke *nøyaktig* – hvilken frekvens et språktrekk *bør* har. Det andre vi må ta med i betraktningen, er at hvis høvelighetshensyn gjør det nødvendig å avvike fra den omtrentlige frekvensen av et språktrekk som en *bør*-norm foreskriver, kan man i prinsippet gå *to* veier: Man kan velge en *høyere* frekvens eller en *lavere* frekvens. Stilnormene i en sjanger vil altså definere tre frekvensnivåer for et gitt språktrekk: En lav frekvens som man *kan* bruke, en høy frekvens som man også *kan* bruke, og en frekvens i midten som man *bør* bruke. Over og under disse finner vi frekvenser som verken *bør* eller *kan* brukes i sjangeren.

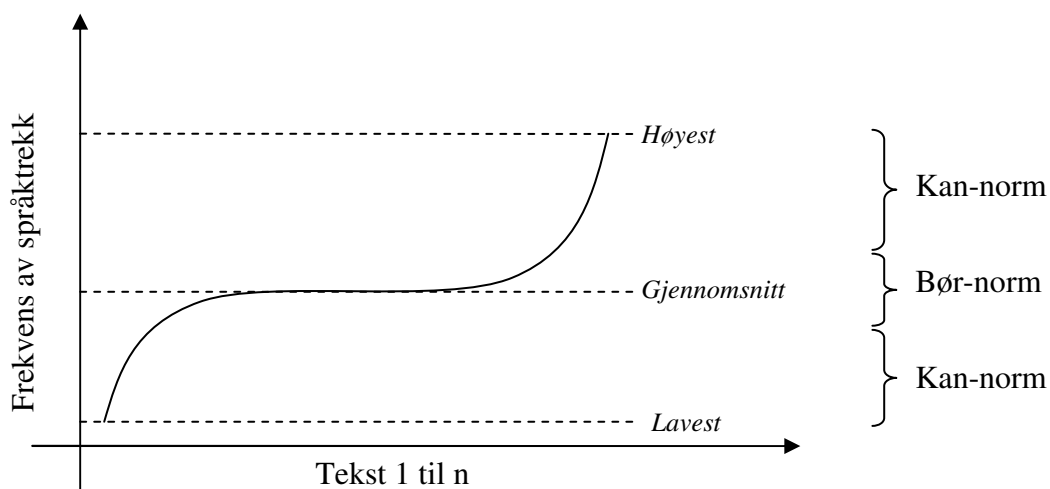
Siden *bør*-normer kun unntaksvis brytes, og *kan*-normer kun unntaksvis følges, vil da det aktuelle språktrekket teoretisk sett ha følgende fordeling innenfor en sjanger: *Flertallet av tekstene vil ha omtrent den samme frekvensen av trekket, mens noen få tekster vil ha en høyere eller lavere frekvens.* I eksemplet med boligannonserne kan vi tenke oss at flertallet av tekstene i sjangeren har en frekvens på omkring 11–12 forekomster av adjektiv per 100 ord, mens noen få har frekvenser mellom 5 og 10 forekomster per 100 ord, og noen få har frekvenser mellom 13 og 20 forekomster. Hvis man ordner tekstenes frekvenser av et språktrekk i stigende rekkefølge og plotter dette inn i et koordinatsystem der tekstene plasseres etter hverandre på x-aksen, og y-aksen angir frekvensen, vil man få en graf lik den jeg har tegnet i figur 6.1. Denne grafen har to egenskaper vi bør merke oss. For det første er det et langt område i midten der grafen har en svært slak stigning. Dette betyr at et flertall av tekstene har tilnærmelsesvis like frekvenser av dette språktrekket. For det andre er det en bratt stigning i begynnelsen og slutten av grafen. Dette betyr at det er noen få tekster som skiller seg ut med en klart lavere frekvens enn flertallet, og noen få som skiller seg ut med en klart høyere frekvens enn flertallet. Jo likere frekvensene er, desto slakere blir grafen, og jo flere tekster som har like frekvenser, desto lengre blir det slake midtpartiet. Hvis alle tekster har *nøyaktig* samme frekvens av det aktuelle språktrekket, blir grafen en horisontal linje.

Figur 6.1 Frekvenser av et språktrekk blant et utvalg tekster som er formet etter samme stilnormer. Tekstene er ordnet i stigende rekkefølge langs x-aksen etter hvilken frekvens de har av språktrekket.

Jeg har nå vist hvilken fordeling av frekvenser av et språktrekk man kan vente å finne i et utvalg tekster som er formet etter de samme stilnormene, og når man skal utlede hypoteser om stilnormer i en sjanger på grunnlag av regelmessigheter i den stilistiske utformingen av sjangerens tekster, kan man snu dette resonnementet rundt: Hvis man har funnet at tekstene i sjangeren har en slik fordeling av et bestemt språktrekk, det vil si at flertallet av tekstene har omtrent samme frekvens av trekket, mens noen få skiller seg ut med høyere eller lavere frekvenser, kan man for det første anta at tekstene er formet etter samme stilnormer. For det andre kan man sette fram hypoteser om *hvilke* stilnormer de er formet etter: Hvis et flertall av tekstene har omtrent samme frekvens av et bestemt språktrekk, for eksempel 11–12 forekomster av adjektiv per 100 ord, kan man anta at det finnes en stilnorm som sier at tekster i denne sjangeren *bør* ha omtrent 11–12 forekomster per 100 ord av dette språktrekket. Og hvis noen få tekster har frekvenser i et område over og under dette, for eksempel mellom 5 og 10 og mellom 13 og 20 forekomster av adjektiv per 100 ord, kan man anta at det finnes en stilnorm som sier at tekster i denne sjangeren *kan* ha frekvenser mellom 5 og 10 og mellom 13 og 20 forekomster per 100 ord av dette språktrekket. Dette vil være en abduktiv slutning: Hvis det fantes stilnormer som sa at tekster i en gitt sjanger *bør* ha en frekvens på omkring 11–12 forekomster av adjektiv per 100 ord, og at de *kan* ha en frekvens mellom 5 og 10 og mellom 13 og 20, ville det være "a matter of course" (Peirce 1955: 151) – naturlig, logisk – at flertallet av tekstene har en frekvens omkring 11–12 forekomster av adjektiv per 100 ord, mens noen få har en frekvens mellom 5 og 10 og mellom 13 og 20. Man kan dermed anta at det sannsynligvis finnes slike normer. Fordi slutningen er abduktiv, vil dette kun ha status som en hypotese.

Det er imidlertid visse praktiske problemer knyttet til denne typen slutninger. Hvis man skal sammenligne stilnormer, noe jeg planlegger å gjøre i min empiriske undersøkelse, må regelmessighetene og avvikene – og i neste omgang bør- og kan-normene – tallfestes på en mer presis og konsekvent måte enn jeg gjorde i eksemplet ovenfor. Hvis det faktisk er slik at flertallet av tekstene har tilnærmedesvis lik frekvens av et språktrekk, og avvikene er omtrent like store begge veier, vil *den gjennomsnittlige frekvensen* av trekket være en god indikasjon på hvilken frekvens de fleste tekstene befinner seg i nærheten av. Dette tallet kan i neste omgang brukes som en indikasjon på hvilken frekvens stilnormene sier at en tekst *bør* ha av dette språktrekket. Sjangerens *ekstremverdier*, altså den laveste og den høyeste frekvensen av det aktuelle språktrekket blant sjangerens tekster, gir oss en tallfesting av hvor langt fra det normale enkelte av sjangerens tekster avviker. Disse tallene vil i neste omgang kunne brukes som en indikator på hvor høy og hvor lav frekvens sjangerens stilnormer sier at en tekst *kan* ha av dette språktrekket. Den abduktive slutningen fra tekstutforming til norm vil dermed se slik ut: Hvis den gjennomsnittlige frekvensen til et språktrekk er 11,6 forekomster per 100 ord og ekstremverdiene er 5 og 20, kan man sette fram en hypotese om at tekstene er formet etter stilnormer som sier at en tekst *bør* ha en frekvens av dette språktrekket på omkring 11,6, men at frekvensen *kan* være så lav som 5 og så høy som 20. Lavere enn 5 eller høyere enn 20 forekomster per 100 ord verken bør eller kan frekvensen av språktrekket være i denne sjangeren. Forutsetningen for å kunne trekke en slik slutning, er at flertallet av tekstene faktisk har frekvenser i nærheten av gjennomsnittet, og at kun noen få tekster avviker med klart høyere eller lavere frekvenser. Figur 6.2 viser hvordan sjangerens stilnormer forholder seg til fordelingen av språktrekkets frekvenser blant sjangerens tekster.

Figur 6.2 Forholdet mellom stilnormer i en sjanger og fordelingen av et språktrekk blant tekstene i sjangeren.

Det bør nevnes at når stilnormer formuleres på denne måten, trekkes det ingen tydelig grense mellom bør-normen og de to kan-normene, og man kan dermed ikke avgjøre entydig om en gitt tekst følger sjangerens bør- eller kan-norm for bruken av et språktrekk. Det vil heller være slik at jo nærmere gjennomsnittet tekstens frekvens av språktrekket befinner seg, desto større grunn har vi til å si at den følger sjangerens bør-norm, og jo nærmere ekstremverdiene frekvensen befinner seg, desto større grunn har vi til å si at den følger sjangerens kan-norm. I tillegg bør det nevnes at gjennomsnittet ikke alltid vil være en ideell indikator på hvor regelmessigheten – og i neste omgang bør-normen – befinner seg. Hvis det i en sjanger er flere tekster som avviker med en høyere frekvens, enn det er tekster som avviker med en lavere, eller motsatt, vil gjennomsnittet ligge litt for høyt eller litt for lavt i forhold til nivået der flertallet av tekstene befinner seg. Det samme kan skje hvis tekstene som avviker i den ene retningen, befinner seg lenger unna flertallet enn tekstene som avviker i den andre retningen, gjør. Hvis dette er tilfelle i noen av sjangrene jeg studerer i min empiriske undersøkelse, vil det bli kommentert.

6.3 Den retoriske tekstnormteoriens relevans

6.3.1 Innledning

Jeg har nå presentert de metodologiske grunnprinsippene for hvordan man kan analysere et utvalg tekster fra samme sosiale felt og utlede hypoteser om de tekstnormene tekstene er formet etter. Senere i kapitlet vil jeg gjøre mer detaljert rede for hvordan jeg planlegger å gjennomføre min egen empiriske undersøkelse av tekstnormene for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler fra perioden 1937–57, men før jeg kan gjøre det, må jeg legitimere at den retoriske tekstnormteorien – og metoden som bygger på denne – faktisk har relevans for en slik undersøkelse.

6.3.2 Studieobjektet og retorikkens domene

Hvis den retoriske tekstnormteorien skal kunne legges til grunn for min empiriske undersøkelse, må studieobjektet – gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler – falle inn under retorikkens domene: *gode overtalende tekster*. At en tekst er *god*, betyr ifølge den retoriske tekstnormteorien at den når over et visst minstemål for kvalitet. Teorien sier videre at bedømmelsen av hva som er godt, blir gjort av aktører i et bestemt sosialt felt, og at kvalitetskriteriene denne bedømmelsen bygger på, settes av feltets tekstnormer (jf. kapittel 4.2.2.2.3). Den beskrivelsen jeg gav av artiklene i mitt materiale i kapittel 1, tilsier at disse faller inn under retorikkens definisjon av *gode* tekster: For det første er de gode nok til å slippe inn i Norges viktigste litteraturvitenskapelige tidsskrift, noe som tilsier at de når over den norske litteraturvitenskapens minstemål for kvalitet. For det andre har de sluppet inn i dette tidsskriftet etter at sentrale

aktører i feltet har gjort en kvalitetsvurdering av dem og bedømt dem som gode. For det tredje er en grunnantagelse i denne avhandlingen at denne bedømmingen har skjedd på grunnlag av tekstnormer i feltet.

Et vanskeligere spørsmål er imidlertid hvorvidt mitt utvalg litteraturvitenskapelige artikler kan karakteriseres som *overtalende* tekster. Som nevnt er en tekst overtalende i retorisk forstand 1) hvis tekstens kommunikative mål er å få en domfellelse i avsenderens favør, 2) hvis det er en rollefordeling i kommunikasjonssituasjonen der avsenderen er sakfører og mottakerne dommere, og 3) hvis det sosiale feltet er strukturert slik at alle aktørene i prinsippet er likestilte, og at avgjørelser tas av fellesskapet. To klassiske vitenskapssosiologiske studier, Robert K. Mertons "The Normative Structure of Science" (1973) og Bruno Latours *Science in action* (1987), gir oss grunn til å hevde at en tekst produsert i et moderne vitenskapelig miljø vil kunne ha disse egenskapene. Ifølge Merton er selve målet for vitenskapen som institusjon "the extension of certified knowledge" (Merton 1973: 270), og for å kunne nå dette målet blir vitenskapen organisert som et "open democratic society" (ibid.: 273):

Universalism finds immediate expression in the canon that truth-claims, whatever their source, are to be subjected to *preestablished impersonal criteria*: consonant with observation and with previously confirmed knowledge. The acceptance or rejection of claims entering the lists of science is not to depend on the personal or social attributes of their protagonist; his race, nationality, religion, class, and personal qualities are as such irrelevant. (ibid.: 270)

For det første vil en tekst produsert i dette sosiale feltet ha som *mål å få en domfellelse i avsenderens favør*: Forskeren legger fram sin sannhetspåstand og har som mål å få den akseptert som sann og dermed inkludert i vitenskapens bekreftede kunnskap. Det er nemlig kun ved å få sine påstander akseptert – og derigjennom bidra til fellesskapets kunnskapsbygging – at enkeltaktørene kan vinne "recognition and esteem" i feltet (ibid.: 273).

For det andre er det en rollefordeling i kommunikasjonssituasjonen der *avsenderen er sakfører og mottakerne dommere*: Avsenderen opptrer som sakfører for sin sannhetspåstand, mens mottakerne avgjør om påstanden skal aksepteres eller avvises (ibid.: 270). Akseptering skjer ifølge Latour ved at tekstens mottakere produserer nye tekster der de refererer til påstanden uten å kritisere den, og gjerne også bruker den som premiss for nye slutninger. En slik domfellelse omdefinierer påstanden til et faktum og innlemmer den i vitenskapens bekreftede kunnskap. Avvisning skjer ved at én eller flere mottakere produserer nye tekster der de kritiserer sannhetspåstanden, og hvis de øvrige aktørene i feltet er enige i kritikken, vil ikke påstanden lenger bli referert til i feltets tekster (Latour 1987: 22–29).

For det tredje er det sosiale feltet strukturert slik at *alle aktørene i prinsippet er likestilte*: Vitenskapen som institusjon er tjent med at mest og best mulig kunnskap

produseres, og ideelt sett kan ingen aktører få sine sannhetspåstander akseptert bare på grunn av sine "personal or social attributes" (Merton 1973: 270). Ordningen med anonym fagfellevurdering er ett eksempel på hvordan dette likhetsprinsippet håndheves. Vitenskapen er dermed et sosialt felt der *avgjørelser tas av fellesskapet*: Ingen enkeltaktører har en slik maktposisjon at de alene kan avgjøre hva som er sann kunnskap; alt de kan gjøre, er å sette fram en sannhetspåstand og håpe på kollektivets aksept. Jeg vil presisere at det ikke ligger noen konstruktivistisk teori i dette. Striden om hvorvidt kollektivets dom er "tilfeldig og miljøbestemt", som konstruktivister vil hevde, eller "rasjonelt fundert", som realister vil hevde (Hellesnes 2001: 145), angår strengt tatt ikke min undersøkelse, og jeg tar derfor heller ikke stilling til den. Alt jeg påstår, er at en vitenskapelig tekst henvender seg til et kollektiv som har makt til å avgjøre om dens sannhetspåstander er akseptable eller ikke.

Denne beskrivelsen av det sosiale feltet vitenskap gjør det klart at tekstene i mitt materiale, de empiriske artiklene, kan kalles overtalende. I disse artiklene legger forskerne fram resultatene av sine empiriske studier, og de søker å få dem akseptert av resten av fagmiljøet. Mitt materiale av gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler faller dermed inn under retorikkens domene: *gode overtalende tekster*, og det vil derfor være legitimt å studere disse tekstene med utgangspunkt i den retoriske tekstnormteorien. Samtidig viser beskrivelsen at ikke alle vitenskapens tekster er overtalende slik retorikken definerer begrepet: Populærvitenskapelige tekster inneholder normalt bare kunnskap som allerede er akseptert i faget, og selv hvis en slik tekst skulle inneholde nye sannhetspåstander, ville ikke mottakerne ha makt til å dømme om de er sanne eller ikke. Heller ikke de faginterne tekstene som kun *refererer* andres forskning, slik som forskningsjournalistikk og Eddas revyer over de seneste litteraturvitenskapelige utgivelsene, vil kunne kalles overtalende i retorisk forstand. Avslutningsvis vil jeg presisere at når jeg beskriver de vitenskapelige tekstene i mitt materiale som *overtalende* tekster, legger jeg ensidig vekt på én bestemt side av denne typen tekster. Hvilke begrensninger som ligger i en slik vektlegging, kommer jeg tilbake til i kapittel 6.5.1.

6.3.3 Doxa og vitenskapsteoretisk overbygning

Avhandlingens fjerde problemstilling spør om eventuelle forskjeller og endringer i tekstnormene i den norske litteraturvitenskapen kan forklares ut fra forskjeller og endringer i de litteraturvitenskapelige skoleretningenes *vitenskapsteoretiske overbygninger*. Den retoriske tekstnormteorien gjør på sin side et sosialt felts *doxa* til den viktigste forklaringsinstansen for tekstnormer. Det blir dermed viktig å avklare forholdet mellom begrepene *doxa* og *vitenskapsteoretisk overbygning*. Doxa er som nevnt en betegnelse på "föreställningar,

försanthållanden, tro på fakta och värderingar *inom* ett visst samhälle, en viss grupp, en viss disciplin vid en viss tid" (Rosengren 2002: 68), og likhetstrekkene mellom dette og en vitenskapsteoretisk overbygning er opplagte. Også en skoleretnings vitenskapsteoretiske overbygning – for eksempel den estetisk-filosofiske – representerer en type forestillinger og kunnskap som deles av en gruppe mennesker på et gitt tidspunkt: Ontologien definerer hvordan tilværelsen ser ut, mens epistemologien og metodologien definerer hva vi kan erkjenne, og hvordan vi kan komme fram til den sanne kunnskapen om tilværelsen. En vitenskapsteoretisk overbygning kan altså karakteriseres som en form for *doxa*, og et vitenskapelig miljøes tekstnormer vil derfor kunne forklare som en tilpasning til miljøets vitenskapsteoretiske overbygning. Min forklaringsmodell for tekstnormer i et fagmiljø vil dermed svare til den forklaringsmodellen Bazerman og Gross, Harmon og Reidy bruker i sine undersøkelser (jf. kapittel 2.4.1). For at dette ikke skal oppfattes som uttrykk for en radikal konstruktivisme og en nedvurdering av vitenskapelig kunnskap, vil jeg presisere at jeg bruker *doxa* som en betegnelse på den *totale* virkelighetsoppfatningen til en gruppe mennesker, det vil si alt fra den mest naive tro og fordom til den sikreste kunnskapen. Dette *doxa*-begrepet favner altså både om det som i platonsk tradisjon kalles *doxa*: tro og meninger, og det som kalles *episteme*: sann kunnskap (se for eksempel Platon 2000). Når jeg beskriver en vitenskapsteoretisk overbygning som en form for *doxa*, hevder jeg altså ikke at dette representerer en ubegrunnet trosoverbevisning; jeg poengterer kun at dette er en *sosialt situert kunnskap*, altså en forståelse av virkeligheten som deles av en gruppe mennesker.

6.3.4 Fantes det tekstnormer i norsk litteraturvitenskap?

De tekstnormene jeg slutter meg fram til på grunnlag av regelmessigheter i tekstutformingene, vil kun ha status som hypoteser; en tekstnorm kan ikke observeres direkte, og de regelmessighetene jeg måtte finne i tekstutformingene, kan i prinsippet ha en annen forklaring enn at tekstene er formet etter felles normer. For å sannsynliggjøre de hypotesene jeg vil sette fram, vil jeg nå forsøke å vise at det ikke bare var mulig, men også sannsynlig at forfatterne av artiklene i Edda i perioden 1937–57 hadde en felles forståelse av hva som kjennetegnet gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler. Jeg vil også forsøke å vise at forholdene lå til rette for at de to stridende skoleretningene kunne utvikle ulike tekstnormer.

Ifølge sosiotekstologien vil tekstnormer utvikle seg innenfor sosiale felt der aktørene bruker tekster som redskap i kampen om symbolsk kapital eller felles goder. Tekstnormene definerer hvordan tekstene skal være utformet hvis de skal kunne brukes i denne kampen, og disse normene håndheves av aktører eller institusjoner med en maktposisjon innenfor feltet.

Det finnes gjerne også ordninger for å sosialisere nye aktører inn i feltets eksisterende tekstnormer. Jeg vil argumentere for at den norske litteraturvitenskapen i perioden 1937–57 var et slik sosialt felt, og at artikkelforfatterne i Edda var aktører innenfor dette feltet.

I perioden 1937–57 hadde norsk litteraturforskning en sterk institusjonell forankring i Universitetet i Oslo (UiO). Fram til åpningen av Universitetet i Bergen i 1948 var UiO det eneste universitetet i landet, så de som ønsket å studere eller arbeide med litteraturvitenskap på heltid, hadde få alternativer til UiO innenfor landets grenser.²² Innenfor den utdannings- og forskningsinstitusjonen som UiO var, fantes det rikelig med symbolsk kapital som aktørene kunne kjempe om, og som kunne omsettes i mer håndfaste goder. For studentene var den symbolske kapitalen først og fremst karakterer og akademiske grader, som kunne veksles inn i stillinger, som regel i skoleverket eller ved universitet. For de øvrige aktørene dreide kampen seg om å få sine forskningsresultater anerkjent av fagmiljøet, og hvis man fikk status som en tilstrekkelig god forsker, kunne man avansere til en høyere akademisk stilling, for eksempel et professorat. Disse kampene om symbolsk kapital ble utkjempet ved hjelp av tekster, slik som eksamensbesvarelser, doktoravhandlinger og vitenskapelige artikler, og tekstene ble bedømt av andre aktører i fagmiljøet, ofte i en eller annen formalisert maktinstitusjon som eksamens- eller tilsettingskommisjoner. Norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57 hadde med andre ord de fleste kjennetegnene på et sosialt felt, og siden kampen om symbolsk kapital foregikk ved hjelp av tekster, er det vanskelig å forstå hvordan dette feltet kunne fungere uten felles tekstnormer. Tekstnormer gjør som tidligere nevnt den tekstlige samhandlingen forutsigbar: Mottakerne leser med en forventning om hvordan teksten kommer til å se ut, og avsenderne skriver med en forventning om hvordan teksten kommer til å bli bedømt (jf. Bartsch 1987: 125–127; Bakhtin 1998: 21). Uten en slik forutsigbarhet ville kampen om symbolsk kapital i det sosiale feltet norsk litteraturvitenskap blitt et rent sjansespill, og jeg anser det derfor som sannsynlig at det fantes visse felles tekstnormer i dette feltet.

Edda spilte en sentral rolle innenfor det sosiale feltet norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57. Dette var det eneste rent litteraturvitenskapelige tidsskriftet i Norge på denne tiden, så hvis man ønsket å få sine forskningsresultater formidlet til – og helst også anerkjent av – det øvrige fagmiljøet, var det først og fremst her man måtte forsøke å få sine artikler på trykk. Å bli publisert i Edda var altså en måte å vinne symbolsk kapital på i feltet norsk litteraturvitenskap, og siden det ikke fantes noen klare alternativer til Edda, var dette en begrenset kapital som det måtte bli kamp om (Redaksjonen av Edda 1939:2). At tidsskriftet

---

²² Jf. institusjons- og faghistoriske framstillinger som *Universitetet i Oslo 1911–1961* 1961, Imerslund 1978, *Universitetet i Bergens historie* 1996, Collett 1999 og Hannevik 2001.

hadde en sterk tilknytning til feltet norsk litteraturvitenskap og til dets viktigste institusjonelle forankring, UiO, kommer tydelig fram når vi undersøker hvem bidragsyterne var. De 150 artiklene i materialet har i alt 95 ulike forfattere, og så langt jeg har kunnet fastslå, var hele 85 av disse tilknyttet UiO som studenter og/eller ansatte.²³ I tillegg ble tidsskriftet redigert av to litteraturforskere ved UiO: Francis Bull og Kåre Foss. Artikkelforfatterne i og redaktørene av *Edda* var altså ikke bare aktører i samme sosiale felt; de fleste av dem var også hverandres forelesere, sensorer, studenter, kolleger og medstudenter, og de hadde dermed god anledning til å utvikle felles tekstnormer.

Det var imidlertid også en splittelse i det sosiale feltet norsk litteraturvitenskap på denne tiden mellom den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen, og denne splittelsen var av en slik art at det var mulig for skolene å utvikle ulike tekstnormer. Skolene var nemlig forankret i hver sine fagseksjoner ved UiO: den estetisk-filosofiske i fransk og den historisk-biografiske i de øvrige litteraturfagene (Imerslund 1978; Longum 1989a, 1989b). Studenter og ansatte ved franskseksjonen i denne perioden beskriver dette som en et tett sammensveiset miljø med nære relasjoner mellom lærerne og mellom disse og studentene (Høst 1957; Haakonsen 1957). Grunnleggeren av den estetisk-filosofiske skolen, professor Peter Rokseth, var seksjonens dominerende skikkelse og øvet en stor innflytelse på kolleger og studenter gjennom sin forskning, veiledning og undervisning. Både fordi denne gruppen var så tett sammensveiset, og fordi den i det meste av perioden 1937–57 var avgrenset til en egen fagseksjon, lå forholdene til rette for at den kunne utvikle egne tekstnormer.

Den historisk-biografiske skolen kan snarere karakteriseres som en bred og sammensatt fagtradisjon enn som en skoleretning: Den var representert ved en rekke ulike fagseksjoner, og den var heller ikke sentrert rundt én person og et klart definert sett av litteraturteoretiske prinsipper (Imerslund 1978: 19–26). Likevel vil jeg påstå at den historisk-biografiske skolen hadde mulighet til å utvikle felles tekstnormer som var forskjellige fra de estetisk-filosofiske. Flere av de ledende historisk-biografiske forskerne i perioden 1937–57, slik som Francis Bull, Fredrik Paasche, A. H. Winsnes og Harald Beyer, var nemlig elever av professor i nordisk litteratur Gerhard Gran. Gran grunnla det litteraturhistoriske seminaret ved UiO i 1903, og der fikk studentene øvelse i å skrive litteraturhistoriske arbeider under hans veiledning. De beste tekstene publiserte han i *Smaaskrifter* fra Det litteraturhistoriske seminar. Gran var også den

---

²³ Opplysningene om artikkelforfatterne er hentet fra UiOs årsberetninger samt Ekrheim & Ekrheim (red.) 1933; Ekrheim, Ekrheim & Norås (red.) 1950; Bull 1957; Dørumsgard (red.) 1960; *Universitetet i Oslo 1911–1961* 1961; Møller (red.) 1968; Dahl 1971; Skodvin & Aarnes (red.) 1986; *Universitetet i Bergens historie* 1996; Larsen (red.) 1996; Forum for universitetshistorie 2001. Det bør nevnes at av de 85 personene med UiO-tilknytning hadde 7 sin primære tilhørighet i andre fagfelt, blant annet pedagogikk og medisin.

som grunnla tidsskriftet Edda, som han selv redigerte med sin elev Bull som redaksjonssekretær fram til 1925, da Bull overtok som redaktør (Harald Beyer 1957a; Amundsen 1961b: 342–345; Hannevik 2001: 40–42). De seminarer og publiseringsorganer som Gran opprettet og drev de første tiårene på 1900-tallet, var arenaer der det var mulig for hans elever å etablere felles forståelse av hva som kjennetegner en god litteraturvitenskapelig tekst, og i perioden 1937–57 satt flere av hans elever i professorater og andre akademiske stillinger og lærte opp neste generasjon forskere (Houm 1957a: 372). Når vi i tillegg tar med i betraktningen at den estetisk-filosofiske skolen helt fra grunnleggelsen i 1928 var en såpass lukket krets, er det opplagt at den historisk-biografiske skolen har hatt anledning til å både etablere og holde på sine egne tekstnormer.

Splittelsen i det sosiale feltet norsk litteraturvitenskap var imidlertid ikke total. Dette var tross alt et lite fagmiljø, og faghistorien er full av eksempler på at doktorander i den ene skolen fikk opponenter fra den andre (se for eksempel Skard 1937), eller at medlemmer av de to skolene konkurrerte om samme vitenskapelige stilling (jf. Weidemann 1988). I tillegg fantes det bare ett norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift, Edda, og der publiserte begge skolene sine vitenskapelige artikler. At det var den historisk-biografiske skolens mest profilerte forsker, Francis Bull, som var redaktør for Edda i perioden 1937–57, tilsier at jeg ikke bør trekke for bastante konklusjoner om tekstnormene i den estetisk-filosofiske skolen på grunnlag av mitt Edda-materiale. Det kan ikke utelukkes at disse forskerne har måttet tilpasse seg den historisk-biografiske skolens tekstnormer for å sine artikler på trykk. På den annen side fantes det få alternative publiseringsorganer, så de artiklene som stod i Edda, gir likevel et representativt bilde av hvordan denne skoleretningens tekster faktisk så ut.

6.4 Framgangsmåte for tekstnormundersøkelsen

6.4.1 Problemstillingene

I min tekstnormundersøkelse vil jeg som nevnt forsøke å svare på følgende problemstillinger:

- Problemstilling 1: Hva er den norske litteraturvitenskapens tekstnorm(er) for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57?
- Problemstilling 2: a) Er det forskjell på tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen i perioden 1937–57, b) og hvilke tekstnormer finner vi i så fall i disse to skoleretningene?
- Problemstilling 3: a) Endrer tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen seg når nykritikken slår igjennom i den norske litteraturvitenskapen, b) og hvilke tekstnormer finner vi i så fall i de to skolene før og etter nykritikkens gjennombrudd?

- Problemstilling 4: Kan eventuelle forskjeller og endringer i tekstnormer i norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57 forklares ut fra forskjeller mellom og endringer i skoleretningenes vitenskapsteoretiske overbygninger?

De tre første problemstillingene dreier seg alle om å *beskrive* tekstnormer, mens den siste går ut på å *forklare* dem. De tre deskriptive problemstillingene er ordnet slik at hver problemstilling er en nyansering av den foregående: Problemstilling 1 er den mest generelle, og den spør etter fagmiljøets tekstnormer – begge skoler og hele perioden sett under ett. Problemstilling 2 er en nyansering av 1, og den spør etter tekstnorm*forskjeller* mellom skoleretningene.

Problemstilling 3 er en nyansering av 2 igjen, og den spør etter tekstnorm*endringer* innenfor hver av skolene. Det er i tillegg et avhengighetsforhold mellom a og b i problemstilling 2 og 3: Kun hvis vi kan svare bekræftende på a, blir det aktuelt å svare på b. Problemstilling 4 er også kun aktuell å svare på hvis vi har svart bekræftende på 2a og/eller 3a; vi må ha funnet forskjeller og endringer før vi kan forklare dem.

Denne lange rekken av problemstillinger vil kanskje framstå som unødvendig omstendelig. Siden problemstilling 3 er en nyansering av 2, og denne igjen er en nyansering av 1, vil et svar på problemstilling 3b samtidig være et svar på 1 og 2. Jeg kunne dermed spare mye arbeid ved å stryke problemstilling 1 og 2 og kun svare på 3. Problemet er imidlertid at jeg ikke på forhånd kan vite om det i det hele tatt er aktuelt å svare på problemstilling 3. Dette er som tidligere nevnt en eksplorerende undersøkelse av et så godt som utforsket materiale, og alt jeg har å gå ut fra, er en antagelse om at det sannsynligvis finnes noen tekstnormer i dette fagmiljøet. Jeg har ingen anelse om hvilke normer dette er, eller om det finnes tekstnormforskjeller eller skjer tekstnormendringer i miljøet. Jeg har derfor stilt opp problemstillingene som en serie nyanseringer, der jeg i hver problemstilling undersøker om og eventuelt hvordan forrige svar kan nyanseres. Den empiriske undersøkelsen vil følge samme mønster: Når jeg har analysert innholdet, stilen og komposisjonen i de 150 artiklene, vil jeg først dele hele materialet inn i sjangrer uavhengig av hvilken skoleretning de enkelte artiklene tilhører, og når de er skrevet. På grunnlag av regelmessigheter i tekstutformingen i de enkelte sjangrenes artikler vil jeg sette fram hypoteser om sjangrenes tekstnormer og gi et foreløpig svar på problemstilling 1. Jeg vil deretter ta for meg problemstilling 2a, og hvis jeg kan svare bekræftende på dette spørsmålet, vil jeg beskrive de tekstnormene vi finner i de to skoleretningene. Denne beskrivelsen vil være et foreløpig svar på problemstilling 2b og en nyansering av svaret på 1. Etter dette vil jeg ta for meg problemstilling 3a, og hvis jeg kan svare bekræftende på dette spørsmålet, vil jeg beskrive de tekstnormene vi finner før og etter nykritikkens

gjennombrudd i de to skoleretningene. Denne beskrivelsen vil være et endelig svar på problemstilling 3b og en nyansering av de foreløpige svarene på 2b og 1. Hvis jeg har funnet forskjeller og/eller endringer i dette fagmiljøets tekstnormer, vil jeg til slutt undersøke om disse kan forklares ut fra forskjeller og endringer i skoleretningenes vitenskapsteoretiske overbygninger, og formulere et svar på problemstilling 4.

6.4.2 Analyse av tekstene

6.4.2.1 Innledning

Før jeg kan utlede hypoteser om tekstnormer og svare på avhandlingens problemstillinger, må jeg analysere *innholdet*, *stilen* og *komposisjonen* i materialets 150 artikler. Størrelsen på materialet tilsier at undersøkelsen må avgrenses til enkelte klart definerte innholdsmessige, stilistiske og kompositoriske trekk, og hvilke trekk dette er, og hvordan jeg rent praktisk vil gjennomføre analysene, vil jeg gjøre rede for i det følgende. Jeg vil også avgrense analysen til *brødteksten* i artiklene. Siden den klassiske retorikken opprinnelig ble utviklet for å beskrive tekstnormene for muntlige taler, mangler den naturlig nok begreper for og teorier om spesifikt skriftspråklige trekk som titler, overskrifter, fotnoter og vedlegg. Ideelt sett burde jeg selvsagt ha utvidet den retoriske tekstnormteorien med en teori om slike trekk, men for at denne studien skal bli praktisk gjennomførbar, har jeg valgt å avgrense meg til brødteksten.²⁴

6.4.2.2 Innhold

Ifølge den framgangsmåten jeg gjorde rede for i begynnelsen av kapitlet, betyr å analysere en teksts *innhold* å undersøke hvilke topoi tekstprodusenten har brukt for å finne innholdsmomenter til teksten. Det finnes dessverre ingen ferdig liste over topoi som kan være aktuelle å lete etter i mitt materiale, så før jeg kan gjennomføre innholdsanalysen, blir jeg nødt til å utvikle en topikk – en topos-liste – som ideelt sett skal kunne fange opp ethvert innholdsmoment i nettopp dette materialet. Utviklingen av en slik topikk er et så omfattende arbeid at jeg vil sette av et eget kapittel til dette (kapittel 7). Når topikken er ferdig, vil jeg ta for meg hver enkelt av artiklene og registrere hvilke av topoiene i topikken som er brukt for å finne innholdsmomenter til artikkelen. I utarbeidingen av topikken vil jeg sette klare kriterier for hva som skal til for at et konkret innholdsmoment skal kunne klassifiseres innenfor en gitt topos, slik at innholdsanalysen skal bli så reliabel som mulig, men det vil aldri la seg gjøre å eliminere ethvert element av tolkning i en analyse som dette. Det kunne da vært ønskelig å få flere personer til å analysere

---

²⁴ Da denne avhandlingen primært handler om tekstnormer og regelmessighet i tekstutforming, og ikke enkelttekster, vil jeg ikke gjøre rede for hver enkelt analyse i selve avhandlingsteksten. Dersom noen ønsker detaljer om noen av artiklene, er resultatene av alle 150 analyser gjengitt i vedlegg 4.

artiklene og diskutere seg fram til sannsynlige tolkninger, men dette lar seg dessverre ikke gjøre innenfor rammene av en avhandling som dette. Resultatene av innholdsanalysen blir derfor å regne som *min tolkning* av innholdet i artiklene.²⁵ Det er også en risiko for at ikke alle topoi i artiklene vil bli oppdaget i analysen. Denne risikoen kan neppe elimineres fullstendig, men for å gjøre den så liten som mulig vil jeg gjennomføre innholdsanalysen av hver artikkel tre ganger.

6.4.2.3 Stil

6.4.2.3.1 Valg av språklige trekk

Når jeg skal velge de språklige trekkene jeg skal undersøke anvendelsen av i materialets artikler, er det to hensyn jeg må ta. For det første er det innlysende at jeg må avgrense analysen til noen *svært få trekk* hvis det skal bli praktisk gjennomførbart å undersøke så mange som 150 artikler. For det andre er det viktig at de trekkene jeg velger å undersøke, er *trekk som sannsynligvis blir regulert av stilnormer* i dette sosiale feltet. Det hadde for eksempel vært mulig å undersøke bruken av ord som begynner på bokstaven b, men det er liten grunn til å tro at det norske litteraturvitenskapelige miljøet vil ha utviklet stilnormer som regulerer bruken av slike ord. Jeg vil derfor ta utgangspunkt i tidligere studier av vitenskapelige tekster (jf. kapittel 2) og velge ut noen trekk som har vist seg å være normregulerte i andre vitenskapelige disipliner, og som vi sannsynligvis vil finne stilnormer for også i den norske litteraturvitenskapen.

6.4.2.3.2 Synliggjøring av forskeren gjennom pronomenvalet

Tidligere studier av vitenskapelig språkbruk har vist at mange vitenskapelige disipliner opererer med strenge stilnormer for bruken av språktrekk som synlig- og usynliggjør forskeren som avsender av den vitenskapelige teksten. Blant annet viser både Bazerman (1988) og Gross, Harmon og Reidy (2002) at det i flere forskningsmiljøer der kravet til objektivitet har stått spesielt sterkt, har utviklet seg en stilnorm som sier at forskerne skal skjule sin egen tilstedeværelse i teksten mest mulig. Siden de to skoleretningene jeg studerer, hadde ulike forestillinger om objektiviteten i litteraturforskningen, kan forskerens grad av synlighet i teksten kan være interessant trekk å undersøke i mitt materiale. Det er mange språklige trekk som har blitt tolket som tegn på avsenderens synlighet eller usynlighet: Passivsetninger og setninger med formelle subjekter er med på å skjule forskeren som avsender av teksten (Gross, Harmon & Reidy 2002: 163), mens kvalifiseringer, førstepersonspronomen, metatekstuelle innslag og referansebruk gjør forskeren synlig (Breivega 2003: 144–145). Jeg vil undersøke ett av disse, nemlig forskerens synliggjøring av seg selv gjennom bruken av 1) personlig pronomen første

---

²⁵ Det er til en viss grad mulig å etterprøve de tolkningene jeg har gjort. I vedlegg 2 lister jeg opp alle topoi fra den ferdige topikken, og for hver topos gir jeg ett eksempel – i form av et sitat – fra hver eneste artikkel der jeg har funnet toposen i bruk.

person entall, 2) personlig pronomen første person flertall, og 3) ubestemt pronomen. Pronomenbruken er et hensiktsmessig valg av flere grunner. For det første gir det en mulighet til å finne nyanser i forskernes synliggjøring av seg selv – fra det svært personlige *jeg* via det mer moderate *vi* til det upersonlige *man*. For det andre har studier av norskspråklige vitenskapelige artikler antydning at ulike vitenskapelige disipliner kan ha ulike normer for nettopp bruken av disse pronomenene (Fløttum 2003b; Tønnesson 2001), og det er derfor ikke usannsynlig at jeg vil finne stilnormer for pronomenbruk også i det fagmiljøet jeg studerer.

Den første kategorien jeg skal undersøke bruken av, er altså personlig pronomen første person entall. Dette omfatter både nominativformen *jeg* og akkusativformen *meg*. Jeg vil også inkludere genitivformen *min*, samt alle bøyninger av denne: *mi*, *mitt* og *mine*. På nynorsk er formene *eg*, *meg*, *min*, *mi*, *mitt* og *mine* (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 316–317). Entallsformen refererer alltid til avsenderen og blir dermed en klar manifestasjon av denne i teksten (ibid.: 323): "For samtidige dikteres vedkommende viser **mine** notater" (1944-09, 113) og "**Jeg** tror synspunktet er helt riktig" (1949-17, 339).

Den andre kategorien er personlig pronomen første person flertall. Dette omfatter både nominativformen *vi* og akkusativformen *oss*. Også her vil jeg inkludere genitivformen med bøyninger: *vår*, *vårt* og *våre*. På nynorsk er formene *vi/me*, *oss*, *vår*, *vårt* og *våre* (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 316–317). Som Breivega kommenterer, vil flertallsformen i hovedsak brukes inklusivt i vitenskapelige tekster, det vil si at ordet henviser til tekstens avsender og mottaker, eventuelt til en større gruppe som disse to er medlemmer av (Breivega 2003: 146–147). I mitt materiale kan denne gruppen for eksempel være alle lesere av en bestemt litterær tekst: "Det er sjølv livsunderet som møter **oss** på nytt og på nytt i verket hans" (1941-12, 277); medlemmer av den litteraturvitenskapelige institusjon: "**Vi** kaller denne for trubadurdiktning" (1955-01, 1); nordmenn: "Han som hos **oss** ble betraktet som" (1942-04, 77); eller hele menneskeheten: "dikteren spør seg om menneskenes utvikling er forfeilet, om **vi** ikke skulle høre havet til" (1948-07, 152). Enkelte ganger kan også *vi* referere eksklusivt til avsenderen (Breivega 2003: 147; jf. også Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 325): "Før **vi** prøver å forklare hvorfor" (1938-20, 452). Uansett variant vil førstepersonspronomenets flertallsform alltid henviser til tekstens avsender, og dermed vil bruken av denne føre til en synliggjøring av forskeren. Flertallsformen plasserer imidlertid avsenderen inne i en større eller mindre gruppe, noe som gjør synliggjøringen mindre enn når entallsformen brukes.

Den tredje kategorien er ubestemt pronomen. I norsk har vi ett slikt pronomen, *man*, og dette finnes kun i bokmål. I tillegg kan determinativet *en* – nynorsk: *ein* – brukes i samme funksjon. Ifølge *Norsk referansegrammatikk* har ubestemt pronomen "en allmenn uspesifisert

referanse" (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 344).²⁶ Eksempler på dette er: "Leser **man** hans brever, er de charmerende" (1937-13, 303) og "I 'Syn og Segn' 1935 s. 300 f. finn **ein** ei liste over dei bøkene" (1940-17, 341). Den uspesifiserte referansen til disse pronomenerne gjør dette til den minst synliggjørende av de tre kategoriene: Den som har funnet en bokliste i Syn og Segn, er selvsagt artikkelforfatteren Frik Hougen, men når han skriver *ein* og ikke *jeg*, blir han som enkeltperson mer eller mindre borte i et stort, allment kollektiv. I denne tredje kategorien vil jeg også inkludere visse forekomster av det refleksive pronomenerne *seg* og det refleksive possessive determinativet *sin*, med bøyningene *si*, *sitt* og *sine* (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 1160). De forekomstene jeg vil regne med, er de som viser tilbake til *man* eller *en/ein*, eller som på en annen måte får en allmenn uspesifisert referanse: "Det er lett nok å vedstå **sin** gjeld til én man nok har lært av" (1938-20, 453), "Det er i alle fall verdt å merke **seg** at" (1940-17, 375) og "må ein gjera **seg** ferdig med" (1944-15, 168).

6.4.2.3.3 Gardering

Som nevnt i kapittel 2 har en rekke studier av vitenskapelig tekst viet fenomenet *gardering* (*hedgning*) stor oppmerksomhet. Disse studiene har for det første vist at en utstrakt bruk av *gardering* er et av de viktigste kjennetegnene på vitenskapelig språkbruk generelt sett. For det andre har de vist at ulike vitenskapelige disipliner og fagmiljøer kan ha svært ulike stilnormer for bruken av *gardering*. Det er da ikke usannsynlig at det vil finnes stilnormer for dette også i den norske litteraturvitenskapen i perioden 1937–57, og jeg velger derfor *gardering* som et av de språktrekkene jeg skal undersøke i min stilanalyse. Det er imidlertid ikke så enkelt å definere presist hva *gardering* er; i den omfattende litteraturen om dette fenomenet finnes det knapt to identiske definisjoner (jf. Markkanen & Schröder 1997). Det er likevel mulig å skille ut to hovedbetydninger av ordet: Opprinnelig ble *hedgning* brukt av George Lakoff som en betegnelse på et språklig uttrykk som modifierer et fenomenes tilhørighet i en kategori, enten ved å styrke den: "Bilen er **svært** blå", eller ved å svekke den: "Bilen er **litt** blå" (Lakoff 1972). Senere har *hedgning* også blitt brukt som betegnelse på avsenderens modifiering og relativisering av egne sannhetspåstander – altså mer eller mindre synonymt med epistemisk modalitet (jf. Myers 1989): "Bilen er **kanskje** blå".

I min stilanalyse vil jeg undersøke bruken av *gardering* i den sistnevnte betydningen av ordet. Det er da også denne formen for *gardering* som har blitt viet størst oppmerksomhet

---

²⁶ *Norsk referansegrammatikk* beskriver også en bruk av ubestemt pronomenerne der det ikke får en allmenn uspesifisert referanse, men refererer direkte til avsenderen: "Man kan jo lure på hva hensikten er" (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 344). Fløttum er inne på dette, men finner svært få eksempler på slik bruk av ubestemt pronomenerne i vitenskapelige artikler (Fløttum 2003b: 50).

innenfor studiet av vitenskapelige tekster (Lachowicz 1981; Myers 1989; Clyne 1991; Aas 1999; Breivega 2003: 153). Jeg vil presisere at jeg regner alle avvik fra det absolutte og kategoriske som gardering – altså ikke bare uttrykk for tvil: "Teoretisk kan denne mulighet ikke utelukkes, enda det ikke faller lett å tenke seg" (1954-11, 266), men også uttrykk for sikkerhet: "Men visst er det likevel at" (1938-01, 7). Det er nemlig uenighet om hvor vidt garderingsbegrepet skal favne (jf. Markkanen & Schröder 1997: 4): Noen regner både uttrykk for tvil og uttrykk for sikkerhet – det vil si både dempere og forsterke – som garderinger, mens andre kun inkluderer uttrykk som "involve something related to doubt" (Prince, Frader & Bosk 1982: 89). Når jeg velger å også inkludere uttrykk for sikkerhet, er det fordi jeg – med henvisning til Helge Dyviks syntaktiske modell – vil karakterisere "den modalt umarkerte deklarativsetningen" som den mest kategoriske måten man kan uttrykke seg på (Dyvik 1986: 103). Sier man "Bilen er blå", signaliserer man at utsagnet representerer den fulle og hele sannheten om bilens farge, og at ingen kan ha noen grunn til å tvile på det som blir sagt. Sier man derimot "Det er **sikkert** at bilen er blå", har man knyttet sannhetsinnholdet til sin egen viten og vurdering, og i hvert fall i prinsippet åpnet for at det kan være feil, eller at andre kan være uenige (ibid.; jf. også Breivega 2003: 156).²⁷ Det jeg imidlertid vil holde utenfor mitt garderingsbegrep, er eksplisitte utsagn om hva som er sant/usant eller rett/galt, for eksempel: "Det er sant som det er skrevet av lektor dr. Oskar Mosfjeld" (1952-17, 261). Slike utsagn oppfatter jeg som like kategoriske som modalt umarkerte deklarativsetninger.²⁸

Med støtte i tidligere garderingsstudier og *Norsk referansegrammatikk* vil jeg definere åtte hovedkategorier av garderinger i norsk. Den første er det *Norsk referansegrammatikk* beskriver som "syntaktiske konstruksjoner med modalverb + infinitiv", vel å merke når modalverbet uttrykker epistemisk – og ikke deontisk – modalitet (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 579; jf. Myers 1989: 13).²⁹ Modalverbene i norsk er *kunne, skulle, ville, måtte, burde* og nynorsk *lyte*, og som eksempler på denne typen gardering kan nevnes: "I det hele **vil** det vel være tryggest" (1937-21, 523), "For Bjørnson **må** dette brevet ha vore" (1938-01, 16), "Han **skal** ha ført" (1944-01, 9) og "Det **kan** være av interesse" (1952-13, 198). Jeg vil

---

²⁷ En lignende tankegang finner vi innenfor den systemisk-funksjonelle grammatikken. M. A. K. Halliday lager en skala der det ene ytterpunktet er påstander om hva som *er*, og det andre ytterpunktet er påstander om hva som *ikke er*, og alle nyanser mellom disse to kaller han "modality", selv det som ligger svært nær et av ytterpunktene: "Note also that even a high value modal [...] is less determinate than a polar form: *that's certainly John* is less certain than *that's John* [...]. In other words, you only say you are certain when you are not." (Halliday & Matthiessen 2004: 147; jf. også Martin & Rose 2003: 50; Vagle 1995: 184–185)

²⁸ J. R. Martin og David Rose finner ingen modalitet i utsagn om hva som er sant/usant (Martin & Rose 2003: 49). Breivega ser derimot ut til å regne slike utsagn som uttrykk for epistemisk modalitet (Breivega 2003: 156).

²⁹ "Hvis språkbrukerens holdning angår sannhetsverdien av innholdet i utsagnet, er modaliteten epistemisk. Går holdningen derimot på det å få utført eller gjennomført en viss handling, er modaliteten deontisk." (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 580)

imidlertid ikke regne rene hypoteser, tenkte tilfeller og spådommer, som ofte uttrykkes ved hjelp av modalverbet *ville*, som en form for gardering. Når Erik Krag skriver om Pusjkin at "hadde han vært i Petersburg på den tid desemberoprøret brøt ut i forbindelse med tronskiftet, **vilde** han stått på oprørernes side" (1937-13, 292), uttrykker han riktignok en form for epistemisk modalitet, men det er likevel ikke meningsfullt å regne dette som en gardering. Krag uttaler seg uten noen form for modifikasjon om hva som hadde skjedd i et tenkt tilfelle.

Ifølge Axel Hübler er det også vanlig å gardere påstander ved hjelp av "modal adverbs" (Hübler 1983: 119). De modale adverbene er adverb som uttrykker en større eller mindre grad av tvil eller sikkerhet, slik som *trolig, kanskje, muligens, antagelig, sannsynligvis, opplagt, åpenbart, tydeligvis, visselig, sikkert, selvfølgelig, selvsagt, naturligvis, visstnok, neppe, helst, rimeligvis, utvilsomt, tilsynelatende* og *knappt*. I tillegg kommer det *Norsk referansegrammatikk* omtaler som modalpartikler: *nå/no, da, jo, nok, vel* og *visst* (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 824). Det er imidlertid viktig å merke seg at de tre første av disse ofte brukes på en ikke-garderende måte, nemlig til å "understreke noko som sendaren reknar med at mottakaren alt veit" (ibid.: 825): "Vi har ikke råd til ny bil; vi er **nå/da/jo** ikke millionærer". Slike modale uttrykk trenger ikke alltid være enkeltord; lengre formuleringer forekommer også, blant annet: *kan hende, som rimelig kan være, etter alt å dømme* og *å sjå til*. I norsk brukes slike modale uttrykk i hovedsak som setningsadverbialer; det vil si at de "står som ei nærmare beskriving av eller ein modifikasjon til heile setningsinnhaldet eller til predikatet" (ibid.: 808). Eksempler på dette er: "Hans eget arbeid for folket har **sikkert** hatt meget å si" (1945-02, 34), "Men han kjenner seg **nok** mer i slekt med strilen" (1948-07, 130) og "Det har **kanskje** aldri hendt blant norske diktere" (1956-02, 41).

Disse adverbene er nært beslektet med en gruppe adjektiv som uttrykker en større eller mindre grad av tvil eller sikkerhet, og som derfor også forekommer ofte i garderinger. Denne kategorien adjektiv omfatter blant annet *(u)trolig, (u)mulig, (u)sannsynlig, (u)rimelig, (u)klar, (u)sikker, ventelig* og *(u)viss*. I norsk brukes disse adjektivene gjerne i en helt bestemt type garderingsuttrykk: "det er (ikke)" + adjektiv + at-setning (eventuelt infinitivfrase). Eksempler på dette er: "Det er **mogeleg** at Wergeland" (1939-05, 85), "Det er **klart** at vekkelsen" (1941-10, 242) og "Det er ikke **usannsynlig** at det er Wergeland" (1945-01, 23).

Visse verb og verbfraser kan også spille en viktig rolle i gardering. Både Hübler (Hübler 1983: 114) og Vasili Namsaraev trekker spesielt fram "verbs of thinking and meaning" i tilknytning til et førstpersonspronomen (Namsaraev 1997: 68), for eksempel: "**Jeg tror** der er flere" (1947-08, 97), "**vi mener** å ha klarlagt" (1949-09, 178) og "**Jeg antar** at mye av den ømhet" (1953-12, 305). I norsk omfatter denne kategorien blant annet *tro, anta,*

formode, forekomme, få inntrykk av, få følelsen av, mistenke, mene, oppfatte, synes, regne med, forstå, føle og tenke. Til mange av disse verbene finnes det også et substantiv med tilsvarende betydning, som kan forekomme i garderingsuttrykk av typen: "Etter **min mening** er det uheldig" (1949-02, 52) og "må etter **min oppfatning** ha misforstått" (1950-05, 110). Enkelte andre verb og verbfraser kan fungere garderende også uten at de knyttes eksplisitt til tekstens avsender: "Men tilstanden **virker** ikke som en ren depresjon" (1948-18, 358) og "Men det **ser ut til** at hans Musa ennå var for kaad" (1941-01, 20). Av slike verb og verbfraser kan nevnes *synes, virke, se ut til, se ut som, gi inntrykk av og tyde på.*

Bruce Fraser beskriver noe han kaller "hedged performatives" (Fraser 1975: 187), som kan oversettes som *garderte performativer*. Slike garderte performativer er ifølge Fraser en variant av performative setninger. I en performativ setning er språkhandlingen eksplisitt uttrykt i et verb, for eksempel: "Jeg **erklærer/påstår/aksepterer/lover** at det sant". I en gardert performativer står det et modalverb foran verbet som beskriver språkhandlingen: "Jeg **kan/må/vil/skal** love at det er sant". Det er imidlertid ikke alle slike garderte performativer som faller inn under garderingsbegrepet slik jeg har definert det. I mange av Frasers eksempler dreier det seg om ulike former for deontisk modalitet, altså avsenderens plikt eller evne til å utføre en bestemt handling: "*I must cancel your promotion*" (ibid.: 197). I noen garderte performativer skjer det imidlertid en klar relativisering av sannhetsinnholdet i setningen, og disse kan dermed regnes som en form for gardering. Det gjelder spesielt modalverbet *kunne* i forbindelse med verb og verbfraser som beskriver en form for utsagn: *si, kalle, karakterisere, uttrykke, beskrive, snakke om, hevde og påstå*, eller i forbindelse med verb og verbfraser som beskriver en form for vurdering, oppfatning eller tolkning: *forstå, tolke, tenke, ta for å være, ta som, tyde og forklare*. Eksempler på slike garderinger er: "**kan** man **forstå** forfatteren slik" (1954-13, 284) og "den vi **kan kalle** den sosiale" (1955-13, 289).

Forfatterne av *Norsk referansegrammatikk* viser at epistemisk modalitet også kan komme til uttrykk gjennom det de kaller rekonstruerende perfektum: Avsender gjenforteller et fortidig handlingsforløp i presens perfektum for å signalisere at han/hun "bygger sin framstilling på slutninger og antakelser om hva som muligens har skjedd" (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 631; jf. også Vannebo 1989). Som eksempel på rekonstruerende perfektum kan nevnes: "Så **har** den innsmigrende melodi **meldt** sig for ham" (1944-11, 124) og "Wergeland **har uttalt** sig så begeistret om 'Farys' at Dzwonkowski øieblikkelig **har grepet** til med begge hender og **bedt** ham oversette det" (1948-20, 410).

Det er også grunn til å regne retoriske spørsmål som en form for gardering, for eksempel: "Er det ikke lettere allerede i skoleguttens opptreden og oppførsel å se begynnelsen

til hans senere eiendommeligheter?" (1950-05, 111) og "Hva ville være mer naturlig for Mads enn å drukne sorgene på en kro eller i en sentimental utgytelse til en venn?" (1954-10, 253). Ved å formulere en påstand som et spørsmål og overlate til leseren å svare på det har avsenderen i hvert fall i prinsippet inntatt en viss distanse til sannhetsinnholdet. Det retoriske spørsmålet "Er den ikke fin?" ligger utvilsomt nærmere den garderte påstanden "Jeg mener at den er fin" enn den ugarderte "Den er fin".

Når forskere forteller hva de skal gjøre, eller hva de har gjort i sin vitenskapelige tekst, modifierer de seg ofte ved hjelp av verbet *forsøke* eller substantivet *forsøk*. Eksempler på dette kan være: "Vi har ovenfor **forsøkt** å gi en oversikt" (1945-06, 145) og "Lengre frem skal jeg derfor gjøre et **forsøk** på å 'tyde runer i det grin' [...] og **forsøke** å se 'karen slik han i sitt hjarta var'" (1951-02, 10). Jeg vil regne en slik bruk av *forsøke* og *forsøk* som gardering.

Jeg vil presisere at den oversikten jeg nå har gitt over vanlige former for gardering, kun er ment å illustrere hva jeg legger i garderingsbegrepet, og hva jeg i hovedsak leter etter i analysen. Jeg kommer ikke til å bruke oversikten som en sjekklister for analysen der det som står på listen, registreres som en gardering, og det som ikke står på listen, ikke registreres. Det er flere grunner til dette. For det første er oversikten langt fra komplett; det finnes et utall andre og mindre standardiserte strategier for å signalisere at en bestemt påstand ikke må oppfattes som en absolutt sannhet: "Det ligger nær å trekke den slutning av dette" (1942-10, 6) og "Der er meget [...] som taler for at denne iakttagelse er riktig" (1949-02, 52). Som Markkanen og Schröder kommenterer, er det i praksis umulig å lage en komplett oversikt over garderingsuttrykk i et språk: "no linguistic items are inherently hedgy but can acquire this quality depending on the communicative context or the co-text. This also means that no clear-cut lists of hedging expressions are possible" (Markkanen & Schröder 1997: 6). For det andre vil identifikasjon av garderinger alltid være et spørsmål om *tolkning*. Et ord eller uttrykk som fungerer som en gardering i én sammenheng, trenger ikke nødvendigvis å gjøre det i en annen.³⁰

6.4.2.3.4 Framgangsmåte for stilanalysen

I stilanalysen vil jeg registrere og telle de enkelte forekomstene av personlig/ubestemt pronomen og gardering i artiklenes brødtekst. Jeg vil ikke registrere de pronomenene og garderingene som befinner seg inne i sitater, og jeg vil kun ta med de garderingene som står for artikkelforfatterens egen regning – ikke de som tillegges andre, slik som: "denne vil, **mener han**, redusere kunsten" (1951-02, 18). Registreringen vil skje manuelt, da jeg ikke har

---

³⁰ Dersom noen ønsker å etterprøve resultatene av min garderingsanalyse, henviser jeg til vedlegg 3, der jeg gir en fullstendig oversikt over alle garderinger jeg har identifisert i hver av de 150 artiklene.

anledning til å digitalisere materialet og gjøre datamaskinelle søk. For å redusere risikoen for feiltellinger vil jeg følge følgende prosedyre: Først leser jeg artikkelen tre ganger og markerer pronomenene, deretter teller jeg forekomstene av hver av de tre pronomenkategoriene, og til slutt kontrollteller jeg pronomenene to ganger. Samme prosedyre blir fulgt for garderingene. Her må imidlertid tellingen foregå på en litt annen måte. Garderinger er ikke enkeltord, men en rekke ulike språklige uttrykk av varierende lengde, som også kan kobles sammen og flettes inn i hverandre. Å avgjøre hvor én gardering slutter og den neste begynner, vil derfor ofte være et tolkningsspørsmål, for eksempel i uttrykk som dette: "Den boken **må vel trygt kunne karakteriseres som**" (1938-20, 449). For å unngå tvetydigheter i opptellingen har jeg valgt å telle hvor mange *perioder* i teksten som har garderingsuttrykk i seg. Det vil si at alle garderingsuttrykk som står mellom to store skilletegn: punktum, spørsmålsteget eller utropsteget, teller som én forekomst av gardering. Siden artiklene har ulik lengde, må resultatene gjøres sammenlignbare. For hver av artiklene vil jeg beregne frekvensen av de tre pronomenkategoriene og av garderte perioder per 100 ord. Ordene i artiklene vil også bli talt manuelt tre ganger. Jeg teller som ellers kun ordene i brødteksten, og tar ikke med ord som står i sitater.

6.4.2.4 Komposisjon

Ifølge den framgangsmåten jeg gjorde rede for i begynnelsen av kapitlet, krever en fullstendig komposisjonsanalyse at man undersøker både tekstens posisjonsstruktur og innholdet og stilen i hver eneste av tekstens posisjoner. Selv for én tekst vil dette være en enorm oppgave, og jeg har ingen mulighet til å gi en fullstendig komposisjonsanalyse av et så stort materiale som mitt innenfor rammene av denne avhandlingen. Jeg må altså avgrense komposisjonsanalysen på en slik måte at den blir praktisk gjennomførbar samtidig som den kan danne utgangspunkt for en utledning av hypoteser om komposisjonsnormer i norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57. Løsningen jeg har valgt, er å undersøke hvilket innhold og hvilken stil vi finner i en tekstlig posisjon som alle artiklene nødvendigvis må ha, nemlig *begynnelsen*. Artikkelenes begynnelse definerer jeg som dens første avsnitt. Jeg har med vilje unnlatt å bruke betegnelsen *innledning*, da dette gir assosiasjoner til en tekstdel med et bestemt innhold, slik som en presentasjon av tekstens emne og dens videre forløp. Begynnelsene av artiklene vil bli analysert på samme måte som artiklene i sin helhet: Jeg vil undersøke hvilke topoi som er brukt til å finne innhold til begynnelsen, og jeg vil undersøke frekvensene av de språklige trekkene personlig pronomen første person entall, personlig pronomen første person flertall, ubestemt pronomen og gardering. Frekvensene vil bli beregnet i forhold til antall ord i det første avsnittet. Når jeg kun studerer artiklenes begynnelse, vil jeg selvsagt ikke kunne gi

noen fullstendig redegjørelse for komposisjonsnormene for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler, men jeg vil i det minste få en indikasjon på i hvor stor grad slike artikler er regulert av komposisjonsnormer. Hvis jeg skulle finne sterke normer for utformingen av begynnelser, er det ikke usannsynlig at det finnes tilsvarende normer også for andre posisjoner i teksten, og hvis begynnelsene i liten grad er normregulerte, kan vi anta at den enkelte tekstprodusent står forholdsvis fritt til å gi teksten en kompositorisk utforming.

6.4.3 Sjangerinndeling

Når innholdet, stilen og komposisjonen til de 150 artiklene i materialet er analysert, er det én ting som gjenstår før jeg kan utlede hypoteser om tekstnormer og svare på avhandlingens tre første problemstillinger, og det er å identifisere sjangrene i materialet og fordele artiklene mellom dem. I identifiseringen av sjangrene vil jeg følge den framgangsmåten jeg presenterte ovenfor, og de sjangrene jeg kommer fram til, vil jeg gjøre rede for i kapittel 8.

6.4.4 Tekstnormer i sjangrene

I kapittel 9 vil jeg forsøke å gi et foreløpig svar på avhandlingens problemstilling 1: Hva er den norske litteraturvitenskapens tekstnorm(er) for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57? Jeg vil ta for meg én etter én av materialets sjangrer, og på grunnlag av regelmessigheter i utformingen av sjangerens artikler vil jeg sette fram hypoteser om sjangerens innholds-, stil- og komposisjonsnormer. Jeg vil understreke at jeg i denne sammenheng trekker slutninger om sjangerens tekstnormer på grunnlag av *alle* artiklene i sjangeren – uansett hvilken skoleretning de tilhører, og når de er publisert. Når jeg trekker slutninger fra regelmessighet til norm, vil jeg følge den framgangsmåten jeg presenterte ovenfor, men denne er så generelt beskrevet at jeg bør presisere nærmere hvordan jeg vil gå fram.

Når jeg skal utvikle hypoteser om hvilke *innholdsnormer* en sjanger har, vil jeg ta for meg resultatene av innholdsanalysen av sjangerens artikler og undersøke hvor utbredt de ulike topoiene er. Hvis en topos forekommer i 50 % eller flere av artiklene, vil jeg sette fram en hypotese om at det finnes en innholdsnorm som sier at denne toposen *bør* brukes i tekster i denne sjangeren. Og hvis en topos forekommer i færre enn 50 % – men i flere enn 0 % – av artiklene, vil jeg sette fram en hypotese om at det finnes en innholdsnorm som sier at denne toposen *kan* brukes i tekster i denne sjangeren. Hvis en topos ikke forekommer i noen av sjangerens artikler, vil jeg anta at denne toposen verken *bør* eller *kan* brukes i denne sjangeren. At grensen går akkurat ved 50 %, kan virke noe kunstig, og til en viss grad er det også det; det kan vanskelig begrunnes at en topos som forekommer i 49,9 % av tekstene, og én som forekommer i 50,1 %, blir regulert av to prinsipielt forskjellige normer. Trolig er det mer

flytende grenser mellom hva som er en bør-norm, og hva som er en kan-norm, men fordi dette er en så viktig distinksjon i den retoriske tekstnormteorien, vil jeg likevel prøve å skille mellom disse to normtypene, og for at alle topoi skal bli behandlet likt, trenger jeg en fast grense å forholde meg til. Denne har jeg altså satt til 50 %.

Utviklingen av hypoteser om *stilnormer* krever imidlertid en annen type abduktiv slutning (jf. kapittel 6.2.4). Når jeg analyserer de fire språktrekkene personlig pronomen første person entall, personlig pronomen første person flertall, ubestemt pronomen og gardering, er det nemlig ikke et spørsmål om hvorvidt de finnes i teksten eller ikke, men *hvilken frekvens* de forekommer i. For hvert av de fire språktrekkene vil jeg da følge følgende framgangsmåte for å utlede hypoteser om sjangerens stilnormer: Først regner jeg ut den gjennomsnittlige frekvensen x og identifiserer den laveste y og den høyeste frekvensen z av språktrekket blant sjangerens artikler. Deretter setter jeg fram en hypotese om at det finnes en stilnorm som sier at en artikkel i denne sjangeren *bør* ha en frekvens av dette språktrekket på omkring x forekomster per 100 ord, men at frekvensen *kan* være så lav som y og så høy som z .

Undersøkelsen av *komposisjonsnormene*, eller normene for artiklenes begynnelser, vil følge samme framgangsmåte som beskrevet for innholds- og stilnormene: Jeg vil undersøke hvilke topoi som forekommer i 50 % eller flere av artikkelbegynnelsene, og hvilke som forekommer i færre enn 50 %, men flere enn 0 %, og på grunnlag av dette vil jeg utvikle hypoteser om hvilke bør- og kan-normer som regulerer valg av innholdsmomenter til artikkelbegynnelse. Jeg vil også identifisere den gjennomsnittlige, den høyeste og den laveste frekvensen av hvert av de fire språktrekkene i artikkelbegynnelsene, og på grunnlag av dette vil jeg sette fram hypoteser om hvilke bør- og kan-normer som regulerer den stilistiske utformingen av artikkelbegynnelse.

Forutsetningen for å kunne trekke de typer slutninger jeg nå har gjort rede for, er at det faktisk fantes tekstnormer i det norske litteraturvitenskapelige miljøet i 1937–57, og at artiklene i materialet er formet etter disse normene. Som jeg argumenterte for i kapittel 6.3.4, kan vi regne det som sannsynlig at dette var tilfelle, men helt sikre kan vi ikke være. Jeg bør derfor definere noen kriterier for når det vil være legitimt å postulere hypoteser om tekstnormer på grunnlag av analyseresultatene, og når det ikke vil være det. Det er vanskelig å sette noen absolutte kriterier for *innholdsnormene*, men hvis det er en rekke topoi som opptrer i et klart flertall – oppimot 100 % – av artiklene, vil jeg anse det som sannsynlig at tekstene er formet etter felles innholdsnormer. En så høy grad av regelmessighet vil antagelig ikke ha oppstått tilfeldig. Hvis det derimot skulle vise seg at ingen eller svært få topoi opptrer i 50 % eller flere av artiklene, vil jeg anse det som lite sannsynlig at det ligger noen felles innholdsnormer bak

utformingen. Kriteriene for når vi kan anta at artiklene i en sjanger er formet etter samme *stilnormer*, var jeg inne på allerede i kapittel 6.2.4. Der gjorde jeg nemlig rede for hvilken fordeling av frekvenser av et språktrekk vi kan vente å finne i et utvalg tekster som er formet etter de samme stilnormene: Hvis vi ordner tekstens frekvenser av språktrekket i stigende rekkefølge og plotter dette inn i et koordinatsystem der tekstene plasseres etter hverandre på x-aksen, og y-aksen angir frekvensen, vil vi få en graf lik den som jeg tegnet i figur 6.1, det vil si en graf med et langt, slakt midtparti og en bratt stigning i begynnelsen og slutten. For å avgjøre om bruken av de fire språktrekkene jeg undersøker, faktisk er regulert av stilnormer, vil gjøre følgende undersøkelser for hvert av trekkene: Jeg vil ordne artiklens frekvenser av trekket i stigende rekkefølge og plote verdiene inn et koordinatsystem som beskrevet ovenfor. Hvis jeg får en graf lik den jeg tegnet i figur 6.1, vil jeg anse det som sannsynlig det finnes en stilnorm i sjangeren som regulerer bruken av dette språktrekket. Hvis grafen avviker klart fra dette, vil jeg anta at bruken av dette språktrekket ikke er regulert av stilnormer. Når jeg skal vurdere hvorvidt artiklens *begynnelser* er formet etter felles innholds- og stilnormer, vil jeg benytte de samme kriteriene som jeg bruker for innholdsnormer og stilnormer i artiklene som helhet.

6.4.5 Tekstnormforskjeller mellom skolene

I kapittel 10 vil jeg gi et foreløpig svar på problemstilling 2: a) Er det forskjell på tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen i perioden 1937–57, b) og hvilke tekstnormer finner vi i så fall i disse to skoleretningene? Jeg vil fordele materialets artikler mellom den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen, og jeg vil undersøke om de to skolene følger forskjellige tekstnormer, og i så fall *hvilke* normer de følger. Ifølge den retoriske tekstnormteorien vil en tekstnormforskjell kunne arte seg på to måter: Man kan benytte *forskjellige sjangrer*, og man kan operere med *forskjellige tekstnormer i én og samme sjanger*. Dette betyr at jeg må gjøre to undersøkelser. Først må jeg undersøke hvilke sjangrer som brukes i de to skoleretningene. Deretter må jeg ta for meg de sjangrene som brukes i begge skoleretninger, og undersøke om de to skoleretningene former artikler etter forskjellige tekstnormer. Hvis tekstnormene viser seg å være forskjellige, må jeg nyansere det foreløpige svaret jeg gav på problemstilling 1.

6.4.6 Tekstnormendringer etter nykritikkens gjennombrudd

I kapittel 11 vil jeg gi et svar på problemstilling 3: a) Endrer tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen seg når nykritikken slår igjennom i den norske litteraturvitenskapen, b) og hvilke tekstnormer finner vi i så fall i de to skolene før og etter nykritikkens gjennombrudd? I hver av de to skoleretningene vil jeg fordele artiklene mellom

periodene 1937–49 og 1950–57, og jeg vil undersøke *om* tekstnormene i de to skolene endrer seg, og i så fall *hvilke* normer de følger før og etter nykritikkens gjennombrudd. En tekstnormendring kan – i likhet med en tekstnormforskjell – arte seg på to måter: Det kan skje *endringer i hvilke sjangrer som brukes*, og det kan skje *endringer i tekstnormene i den enkelte sjangeren*. Dette betyr at jeg må gjøre to undersøkelser. Først må jeg undersøke hvilke sjangrer som brukes i de to skoleretningene før og etter nykritikkens gjennombrudd. Deretter må jeg ta for meg sjangrene som brukes i den enkelte skoleretningen i begge perioder og undersøke om tekstnormene i denne sjangeren endrer seg fra den ene perioden til den andre. Hvis normene viser seg å endre seg, må jeg nyansere de foreløpige svarene jeg gav på problemstilling 1 og 2.

6.4.7 Forklaring av forskjeller og endringer

Forutsatt at jeg har funnet tekstnormforskjeller og/eller -endringer i den norske litteraturvitenskapen, vil jeg i kapittel 12 forsøke å gi et svar på problemstilling 4: Kan eventuelle forskjeller og endringer i tekstnormer i norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57 forklares ut fra forskjeller mellom og endringer i skoleretningenes vitenskapsteoretiske overbygninger? Jeg vil innledningsvis gjøre rede for den vitenskapsteoretiske overbygningen til den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen før og etter nykritikkens gjennombrudd. Deretter vil jeg undersøke om de tekstnormene jeg har funnet i de to skoleretningene og de to periodene, kan forklares som en tilpasning til disse vitenskapsteoretiske overbygningene.

6.5 Noen perspektiver på framgangsmåten

6.5.1 Framgangsmåtens begrensninger

Det er ikke til å komme fra at den framgangsmåten jeg har utviklet, har sine klare begrensninger, og at det vil være en rekke interessante aspekter av de vitenskapelige tekstene som ikke fanges opp av denne. Det som kanskje vil oppleves som den største mangelen, er at framgangsmåten ikke tar for seg tekstenes *argumentasjon*. Hvordan en forsker argumenterer for sine påstander, er selvsagt avgjørende for hvorvidt mottakerne lar seg overtale av teksten eller ikke, og det er gjort en rekke studier som viser at ulike fagdisipliner kan ha ulike måter å argumentere på. De kanskje mest kjente argumentasjonsstudiene er Toulmins *The Uses of Argument* (2003) og Perelman og Olbrechts-Tytecas *The New Rhetoric* (2000), men i forhold til denne avhandlingens emne er det også verdt å nevne Sven Linnérs (1964) studie av argumentasjonsformer i svenske litteraturhistorier. Siden den klassiske retorikken ikke bare beskriver talenes innholds-, stil- og komposisjonsnormer, men også de ulike typene argumenter som brukes i talene, burde min framgangsmåte enkelt kunne suppleres med en argumentasjonsanalyse. Dette ligger imidlertid utenfor denne avhandlingens siktemål.

Det er også noen viktige aspekter av tekstenes *innhold* som ikke fanges opp av min framgangsmåte. Innholdsanalysen dreier seg kun om å undersøke hvilke generaliserte innholdskategorier – hvilke *topoi* – tekstens innholdsmomenter kan plasseres innenfor, men for en vitenskapelig teksts overtalende kraft vil det selvsagt også ha avgjørende betydning hva man helt konkret sier: Begge utsagnene "Ibsen ble født i 1828" og "Ibsen ble født i 1950" kan plasseres i toposen "forfatterens fødsel", men den overtalende kraften til de to vil naturlig nok være svært forskjellig. Det er selvsagt ikke slik at man kan overtale sine fagfeller om hva som helst så lenge man følger det sosiale feltets tekstnormer; teksten må stemme overens med de virkelighetserfaringene mottakerne har, og den kunnskapsmengden fagfeltet har opparbeidet.

Det ligger også en rekke begrensninger i min framstilling av vitenskapelige tekster som *monologiske, overtalende tekster*, det vil si tekster som har én klart definert avsenderinstans, som er rettet mot én homogen mottakergruppe, og som er utformet for å overtale denne gruppen. Som blant annet Johan L. Tønnesson har vist i sine studier av historiefaglige tekster, kan alle momenter i denne beskrivelsen nyanseres betraktelig (Tønnesson 2001, 2003, 2004). Tønnesson tar utgangspunkt i Bakhtins tese om at vi i enhver ytring bygger inn "forventningen om et svar fra *de andre* som vi *samtaler* med" (Tønnesson 2004: 85), og i analysene legger han stor vekt på å beskrive de *dialogiske trekkene* i historietekstene (ibid.: 86). Han beskriver også den vitenskapelige teksten som *flerstemmig*, det vil si som inneholdende en rekke ulike stemmer i tillegg til forfatterens hovedstemme, og han viser at den henvender seg til flere forskjellige *modellesere*. Min framgangsmåte må ikke oppfattes som en avvisning av dette mangfoldet av betydninger og funksjoner som den vitenskapelige teksten kan ha. Det er kun snakk om en avgrensning jeg har gjort, dels for å finne ut hvor langt jeg kan komme i beskrivelsen og forklaringen av tekstnormer ved å betrakte de vitenskapelige tekstene som overtalende tekster, dels fordi en slik avgrensning er nødvendig for å kunne håndtere et såpass stort materiale som mitt.

6.5.2 Forholdet til vitenskapsretorikken

Min avhandling er på ingen måte først ute med å legge et retorisk teoriapparat til grunn for studiet av vitenskapelige tekster. Innenfor den såkalte *vitenskapsretorikken* har slike studier blitt gjort helt siden 1970-tallet, og i USA fikk denne forskningstradisjonen sitt gjennombrudd på slutten av 1980-tallet, med en rekke store konferanser og bokutgivelser (se for eksempel Nelson, Megill & McCloskey (red.) 1987; Simons (red.) 1989, 1990; Gross 1990b). Det kunne vært nærliggende at jeg tok utgangspunkt i denne tradisjonen framfor å utvikle mitt eget teorigrunnlag med utgangspunkt i klassiske retorikkttekster, men av ulike grunner valgte jeg ikke å gjøre det. For det første finnes det ingen etablert vitenskapsretorisk teori og metode å ta

utgangspunkt i. Som en av vitenskapsretorikkens sentrale kritikere, Dilip Parameshwar Gaonkar, har påpekt, har denne tradisjonen utviklet seg lite siden de første pionerstudiene ble utgitt på 1970-tallet, og framstår på slutten av 1990-tallet som "little more than an uncoordinated research initiative carried out by a handfull of committed individuals" (Gaonkar 1997: 40). For det andre er ikke denne avhandling primært en vitenskapsretorisk studie. Mitt siktemål er å studere *tekstnormene* i et fagmiljø, og det kun for å bidra til det teoretiske grunnlaget for en slik undersøkelse at retorikken har blitt trukket inn. Det er likevel ikke til å unngå at det retoriske teorigrunnlaget gjør at denne avhandlingen kan oppfattes som en del av vitenskapsretorikken, og på grunn av dette vil jeg kort gjøre rede for hva som kjennetegner denne tradisjonen, og hvordan min avhandling føyer seg inn i den.

Vitenskapsretorikken kan deles inn i tre hovedretninger: *rhetoric of science*, *rhetoric of inquiry* og det jeg vil omtale som *retorisk skrivepedagogikk*. *Rhetoric of science* dreier seg, som navnet tilsier, om retoriske studier av naturvitenskapelige tekster, og blant retningens grunnleggere kan nevnes John Angus Campbell (1990), Lawrence J. Prelli (1989a) og Alan G. Gross (1990b). *Rhetoric of science* var fra starten av en polemisk tradisjon, som gjennom kritiske analyser av naturvitenskapens mest klassiske tekster, slik som Newtons *Opticks*, forsøkte å vise at den naturvitenskapelige teksten er en retorisk konstruksjon rettet inn mot å overtale sine lesere, og ikke en gjenspeiling av en utenomtekstlig sannhet. I senere år har det polemiske elementet kommet mer i bakgrunnen, og forskerne gjør i stedet empiriske studier av hvordan naturvitenskapens tekster er utformet, både innholdsmessig, stilistisk og kompositorisk (se for eksempel Gross, Harmon & Reidy 2002). *Rhetoric of inquiry*-tradisjonen har sin opprinnelse i University of Iowa med John S. Nelson, Allan Megill og Donald N. McCloskey (se for eksempel Nelson, Megill & McCloskey (red.) 1987) blant de viktigste aktørene, og her er det humanioras og særlig samfunnsvitenskapenes tekster som er studieobjektet. I likhet med *rhetoric of science* har *rhetoric of inquiry* et polemisk siktemål, og gjennom retoriske analyser av representative tekster fra de ulike fagene ønsker å de bevisstgjøre forskerne om de særegne argumentasjons- og skrivemåtene i det enkelte faget. En karakteristisk studie er McCloskeys *The Rhetoric of Economics* (1986). *Rhetoric of inquiry* har også en målsetting om å forbedre fagenes skrivemåter; de tar til orde for at fagene bør lære av hverandres skrivemåter, og ikke minst av den klassiske retorikken, som de ser ut til å betrakte som en universell kvalitetsnorm (ibid.: 35). Det jeg har kalt *retorisk skrivepedagogikk*, er strengt tatt ingen vitenskapsretorisk retning; det er snarere en samlebetegnelse for de forsøkene som er gjort på å trekke retorikken inn i skriverundervisningen i de høyere utdanningsinstitusjonene, primært i USA og England. Sentrale navn her er Carolyn R. Miller (1994), John Swales

(1990) og Charles Bazerman (1988). De retoriske skrivepedagogene henter inspirasjon fra retorikkens teori om at sjangrer er kategorier av tekster som utfører bestemte handlinger i et sosialt felt, og gjennom større empiriske studier forsøker de å kartlegge tekstnormene for de enkelte akademiske sjangrene, først og fremst for den vitenskapelige artikkelen. Siktemålet med disse empiriske studiene er *pedagogisk*: Beskrivelsen av sjangrenes tekstnormer skal brukes i skriveundervisningen for studenter på universiteter og høyskoler.

I siktemål ligger min avhandling noe på siden av disse retningene. Jeg er kun ute etter å *beskrive* tekstnormene i den norske litteraturvitenskapen. Jeg vil altså ikke polemisere mot sannhetsgehalten i tekstene eller forsøke å demonstrere *at* de er retoriske konstruksjoner. Det er heller ikke noe mål for min studie å forbedre skrivemåten i litteraturvitenskapen. At det i det hele tatt skulle være mulig å forbedre et fags skrivemåte, er i strid med hele mitt teoretiske fundament: Det er det sosiale feltets egne tekstnormer som definerer hva som er en god tekst innenfor feltet, og det finnes ingen universelle kvalitetskriterier som kan overstyre disse (jf. kapittel 4.2.3). Jeg kan heller ikke ha noe pedagogisk siktemål med min studie, da jeg beskriver tekstnormer fra en annen tid enn vår egen. Selve framgangsmåten har imidlertid noen klare paralleller i den retoriske skrivepedagogikken: Som denne forsøker jeg å beskrive tekstnormene i ulike akademiske sjangrer, og jeg tar utgangspunkt i en sjangerteori som ligger nær både Millers og Swales' (jf. kapittel 4.4.5.6). Bazerman har dessuten brukt en forklaringsmodell som – i likhet med min – forklarer tekstnormer som en konvensjonalisert tilpasning til mottakernes vitenskapsteoretiske overbygning (jf. kapittel 2.4.1). Det som imidlertid mangler i den retoriske skrivepedagogikken, er en utbygd tekstnormteori, det vil si en teori som gjør rede for både innholds-, stil- og komposisjonsnormer, og som viser hvordan slike verdinormer forholder seg til de mer fundamentale kategorinormene som skiller meningsfulle ytringer fra ikke-meningsfulle, språk fra ikke-språk og tekst fra ikke-tekst. På dette punktet kan muligens min avhandling gi et bidrag til teoriutviklingen innenfor vitenskapsretorikken.

7 Utvikling av en topikk for materialet

7.1 Framgangsmåte

En innholdsanalyse av en tekst innebærer ifølge den retoriske tekstnormteorien å kartlegge hvilke topoi, altså hvilke generaliserte innholdskategorier, tekstens innholdsmomenter kan plasseres innenfor. Det finnes som nevnt ingen ferdig topikk som er direkte anvendbar på mitt materiale, så en slik vil jeg forsøke å utvikle i dette kapitlet. Da dette er en topikk tilknyttet et bestemt fagfelt, vil topoiene jeg definerer, ha status som *spesifikke topoi*. Topikken vil bli organisert som Quintilians topikker, med spesifikke topoi gruppert i noen få overordnede toposkategorier. Toposkategoriene angir hvilke *fenomener* som omtales i tekstene, mens de spesifikke topoiene angir hvilke *aspekter* av fenomenene som omtales (jf. kapittel 4.4.3).

I hovedsak kan vi skille mellom to mulige metoder for å utvikle en topikk. Én metode er å spørre personer som tilhører det sosiale feltet, om hvilke generelle innholdskategorier de tar utgangspunkt i når de skal finne innhold til tekstene de skriver. Dette kan eventuelt suppleres med informasjon fra ulike skriftlige kilder. Fordelen med denne metoden er at den kan gi oss direkte tilgang til de topoiene aktørene i feltet faktisk bruker i tekstproduksjonen. Problemet er imidlertid at kunnskapen om topoi ikke nødvendigvis er bevisst, og sjansen for at vi ender opp med en mangelfull topikk, er derfor stor. Denne metoden forutsetter dessuten at man har god tilgang til informanter og egnede skriftlige kilder, noe jeg dessverre ikke har. Jeg blir dermed nødt til å benytte den andre metoden, nemlig å utvikle en topikk med utgangspunkt i selve tekstmaterialet. Jeg har valgt å arbeide etter følgende framgangsmåte: Først tar jeg for meg den første artikkelen i materialet og forsøker å formulere en midlertidig topikk på grunnlag av denne. Så langt som mulig vil jeg basere meg på forskerens egne metakommentarer om hva han/hun skriver om, men det vil også bli nødvendig å definere topoi på egen hånd for de delene av teksten som ikke blir kommentert på denne måten. Deretter går jeg gjennom resten av materialet i kronologisk rekkefølge, og for hver tekst forsøker jeg å plassere hver eneste tekstpassasje inn i den foreløpige topikken. Hvis noe faller helt eller delvis utenfor de eksisterende topoiene, vil jeg justere/utvide disse og/eller opprette nye. Også her vil jeg så langt det går, basere meg på forskernes tematiseringer av egen tekst. Når materialet er gjennomgått én gang på denne måten, vil jeg ta for meg den midlertidige topikken, finne topoi som er svært sjeldne, og forsøke å innordne disse under andre topoi eller slå dem sammen med andre små. Til slutt vil jeg gå gjennom materialet i kronologisk rekkefølge én gang til, forsøke å plassere artiklens innholdsmomenter i topoiene, og justere topoiene hvis det skulle bli nødvendig.

Fordelen med en slik metode er at den gjør det prinsipielt sett mulig å nå fram til en komplett topikk, altså en liste over topoi som kan fange opp ethvert innholdsmoment i materialet. Det er imidlertid en fare for at den kategoriseringen jeg gjør, i for stor grad blir preget av mine egne tankemønstre, slik at den ikke gir et reelt bilde av de topoi som faktisk ble brukt for å finne innholdsmomenter til disse tekstene. Denne faren kan jeg aldri eliminere fullstendig, men ved å synliggjøre både datagrunnlaget og de vurderingene jeg gjør, kan jeg i det minste gjøre det mulig for andre å følge resonnementet bak toposinndelingen og eventuelt etterprøve sluttresultatet. Jeg vil derfor i det følgende gi en utførlig beskrivelse av alle de topoiene jeg kommer fram til gjennom den omtalte framgangsmåten, og av de avveiningene som ligger bak avgrensningen av hver av dem. Jeg vil også gi en rekke eksempler på topoiene i bruk. Eksempelene skal vise ulike måter en topos brukes på, og skal så langt som mulig være hentet fra ulike deler av materialet, det vil si fra begge skoleretninger og fra ulike årganger.³¹

7.2 Toposkategorier

Topoiene kan deles inn i seks overordnede toposkategorier etter hvilke fenomener de beskriver aspekter av: *tekst*, *forfatter*, *leser*, *kontekst*, *relasjon* og det jeg vil kalle *metavitenskapelige forhold*. At litteraturvitenskapelige artikler i stor utstrekning handler om *tekster*, burde ikke være noen overraskelse. I hovedsak er det skjønnlitterære tekster som blir viet oppmerksomhet, men vi finner også omtaler av sakprosa-tekster som brev (1955-03), artikler (1938-02) og prekenes (1948-22). Det er stor variasjon i hvor mange tekster forskeren behandler om gangen: Noen artikler konsentrerer seg om én enkelt tekst, som Wergelands dikt "Til min Gyldenlak" (1943-05), mens andre tar for seg større eller mindre grupper tekster, som Ibsens lyriske dramaer (1941-15) eller anglo-walisisk litteratur etter første verdenskrig (1940-07). Den samme variasjonen kan vi også finne innenfor samme artikkel: Noen setninger beskriver en enkelt tekst eller en del av denne, mens andre karakteriserer et stort antall tekster samtidig. For eksempel skriver Erik Krag både at *Jevgenij Onegin* er en roman "om gjennomsnittsmennesket" (1937-13, 295), og at "grunntrekket i Pusjkins diktning er humanisme" (1937-13, 298). Tekstomtalen, uansett omtalens generaliseringsgrad og omfang og tekstens sjangertilhørighet, vil jeg plassere i toposkategorien *tekst*.

Det er imidlertid ikke enhver omtale av tekst som bør kategoriseres slik. Materialet viser nemlig at litteraturforskerne har to ulike måter å forholde seg til tekst på: Teksten kan betraktes som et forskningsobjekt med en verdi i seg selv, og da blir den gjerne gjenstand for

---

³¹ Dersom noen ønsker ytterligere belegg for toposdefinisjonene, henviser jeg til vedlegg 2, der jeg for hver av topoiene gir et eksempel fra hver eneste artikkel der jeg har funnet toposen i bruk.

en mer eller mindre detaljert karakteristik. Men den kan også betraktes som en ren bærer av kunnskap om et annet fenomen, og da blir den stort sett bare henvist til, parafasert eller sitert. Dette gjelder for det første referanser til tidligere forskning. Når Ivar Holm skriver: "Professor Francis Bull sier (i innledningen til Brandes-brevvekslingen) at Brandes til en viss grad har vært modell for Knut Holt" (1941-10, 232), er det ikke Bulls innledning i seg selv han interesserer seg for, men hva denne kan fortelle om artikkelens primære forskningsobjekt: Elsters roman *Farlige Folk*. Det samme gjelder henvisninger til historiske kilder. For eksempel skriver Kari Shetelig: "En samtidig dagboksopptegnelse forteller at den 18de oktober 1791 spilte latinskoleelevene en liten enakter skrevet av biskop Geir Jónsson Vidalin" (1954-19, 363). Det interessante ved dagboka for Shetelig er kun de opplysningene den kan gi om et skuespills oppsetningshistorie; dagboka i seg selv er så uviktig at hun ikke engang oppgir hvem som har skrevet den. Når en tekst kun refereres til som en informasjonskilde, vil jeg ikke regne det til toposkategorien tekst, men til metavitenskapelige forhold.

Litteraturforskerne skriver ikke bare om tekster i sine artikler; de skriver vel så ofte om tekstenes *forfattere*. Forfatteromtalen har et svært varierende omfang. Noen ganger, som når flere forfattere behandles i samme artikkel, kan opplysningene som gis om hver enkelt av dem, bli svært knappe (1940-07); andre ganger er forfatteromtalen flere sider lange og utgjør så godt som hele artikler (1939-19; 1948-10). At jeg bruker betegnelsen *forfatter*, og ikke noe mer generelt som *menneske*, betyr ikke at forskerne aldri skriver om andre mennesker enn forfattere. Tvert imot er materialet fullt av beskrivelser av mer eller mindre berømte historiske personer som Peder Bjørnson (1949-12), dronning Sophia Amalia (1954-13) og Hildur Andersen (1957-02). Det er imidlertid en klar forskjell på hvordan forskerne forholder seg til forfattere, og hvordan de forholder seg til personer for øvrig. Forfatterne tillegges en egenverdi som forskningsobjekt, mens andre personer kun omtales i den grad de kan relateres til og kaste lys over andre forskningsobjekter, først og fremst tekster eller forfattere. Eksemplene viser dette tydelig: Peder Bjørnson beskrives som Bjørnstjerne Bjørnsons far, Sophia Amalia som et emne for et dikt av Vondel, og Hildur Andersen som både Ibsens venninne, modellen for karakteren Hilde i *Bygmester Solness* og en kilde til opplysninger om Ibsens liv. Denne forskjellen blir tematisert av forskerne selv: Francis Bull skriver at "ved å ha spilt en vesentlig rolle for Hildes tilblivelse har Hildur Andersen vunnet en plass i norsk litteraturs historie" (1957-02, 54); uten denne tilknytningen til Ibsen og *Bygmester Solness* ville hun altså ikke vært et emne for litteraturforskningen. Og når Per Amdam velger å bruke over 14 sider på å beskrive Peder Bjørnson, må han først legitimere dette: "Peder Bjørnson gjør inntrykk av å være en for ruvende og særpreget personlighet til at man kan anse hans livs historie som uvedkommende eller betydningsløs for sønnens

utvikling." (1949-12, 242) Peder Bjørnson kan altså omtales i en litteraturvitenskapelig artikkel fordi han har hatt innflytelse på forfatteren Bjørnstjerne Bjørnson. På bakgrunn av dette vil jeg ikke plassere beskrivelser av personer som ikke er forfattere, i denne toposkategorien.

Siden skillet mellom forfatter og ikke-forfatter står så sentralt, er det verdt å se nærmere på hvem som faller inn under kategorien forfatter: Personene må først og fremst ha skrevet tekster som blir eller har blitt oppfattet som gode, eller som er viktige i litteraturhistorisk sammenheng. Amdam kommenterer dette: "om vi innrømmer betydningen av Nini Roll Ankers forfatterskap innenfor denne genre, vil vi også lett innse at en belysning av forholdet til hennes barndoms by har interesse" (1955-13, 274). Roll Anker som person er altså et interessant forskningsobjekt fordi hun har skrevet gode tekster. Samme tankegang formuleres av Dina Lea, som slår til lyd for forskning som kan gi "et fullstendig bilde av Johannes Thrap-Meyers åndelige forutsetninger" (1950-14, 298), men som samtidig må innrømme at noen trolig vil "betvile at Thrap-Meyers forfatterskap er betydelig nok til å fortjene et så omfattende studium" (1950-14, 299). Det er også verdt å merke seg at det nesten utelukkende er skjønnlitterære forfattere som omtales. Vi finner riktignok enkelte omtaler av sakprosaetekster i materialet, men dette er i hovedsak sakprosa skrevet av forfattere som også har en betydelig skjønnlitterær produksjon, slik som en reiseskildring av Vinje (1939-13), brev av Wergeland (1945-04), taler og avisinnlegg av Bjørnson (1949-14) og et historieverk av Holberg (1954-20). Det er kun Georg Brandes (1938-01), Sir Edmund Gosse (1938-22), Sallust (1940-12), Nordahl Rolfsen (1948-15), P. A. Jensen (1950-06) og Anthony Ashley Cooper Earl of Shaftesbury (1950-18) som blir emne for egne artikler på grunn av den statusen de har som *sakprosa*forfattere.

En siste presisering av denne toposkategorien er nødvendig. I tillegg til personer som skaper nye tekster, er det ytterligere to grupper som tillegges verdi som forskningsobjekter. Den ene er personer som samler inn folkediktning og gir dem en skriftlig utforming. Asbjørnsen er ikke overraskende den hyppigst omtalte (blant annet 1939-19; 1941-03; 1952-05), men også en mer ukjent innsamler som Hans Hansen Pillarviken blir behandlet (1940-17). Den andre gruppen er personer som har oversatt eller gjendiktet tekster. Noen av de omtalte oversetterne har et originalt forfatterskap ved siden av, slik som Wergeland (1948-20), mens andre primært har virket som oversettere. Kristen Valkner kjenner ingen andre "litterære bedrifter" av presten Henrik Pederssøn Reimer enn en oversettelse av en hyrdevise, men det er en viktig nok bedrift til å gi ham en halvsides biografi (1954-11, 263). Omtaler av innsamlere og oversettere blir derfor også plassert i toposkategorien forfatter.

Ikke bare tekstens forfatter, men også dens *lesere* er et viktig emne i materialet. Omtalene av tekstresepsjon varierer fra det helt korte og generelle, som "Både annen og tredje

del av Henrik VI gjorde lykke" (1940-01, 11), til lange og detaljerte beskrivelser av blant annet salgshall (1940-07, 124), utlånsall på biblioteker (1939-05, 74), kritikker (1953-13, 309), samfunnsmessige konsekvenser (1944-17, 188) og innflytelse på senere forfattergenerasjoner (1940-12, 227). Noen ganger behandler forskerne resepsjonen som et historisk fenomen og beskriver kritiker- og lesereaksjoner under (1956-03, 104) og/eller etter (1953-06, 135) forfatterens levetid; andre ganger beskriver de hvordan lesere i alminnelighet, uavhengig av tid og sted, vil reagere på teksten: "Leserens sosiale samvittighet blir ikke dysset til ro ved noen forsoning" (1952-13, 200). Omtaler av alle typer lesere og deres reaksjon på tekster velger jeg å plassere i toposkategorien *leser*.

Men heller ikke denne kategorien er fri for problematiske grensetilfeller. Dette gjelder i hovedsak når forskerne beskriver resepsjon som foreligger i tekstlig form, slik som kritikker og forskningspublikasjoner. For det første kan den tekstlige responsen bli oppfattet som så god eller viktig at den får status som et selvstendig forskningsobjekt, og da kan den bli gjort til gjenstand for mer en nærgående beskrivelse som heller bør plasseres i toposkategorien tekst. Dette skjer gjerne med kritikker skrevet av litteraturhistorisk sett viktige personer som Arne Garborg (1938-02, 47) og T. S. Eliot (1943-02, 29). For det andre finnes det eksempler på at en forskningspublikasjon både beskrives som ledd i et verks resepsjonshistorie og benyttes som en kilde til viktig informasjon om det verket den beskriver. Erik Krag går gjennom Ibsen-resepsjonen i de slaviske land, og blant de mange leseresponsene han nevner, er det ei bok av litteraturhistorikeren Alexandra Andrejeva, som han oppfatter som så relevant for Ibsen-forskningen at han i tillegg til å gjengi bokas hovedpoenger også gir seg til å diskutere Andrejevas resultater (1956-13, 293). Slike tekstpassasjer vil bli kategorisert under metavitenskapelige forhold.

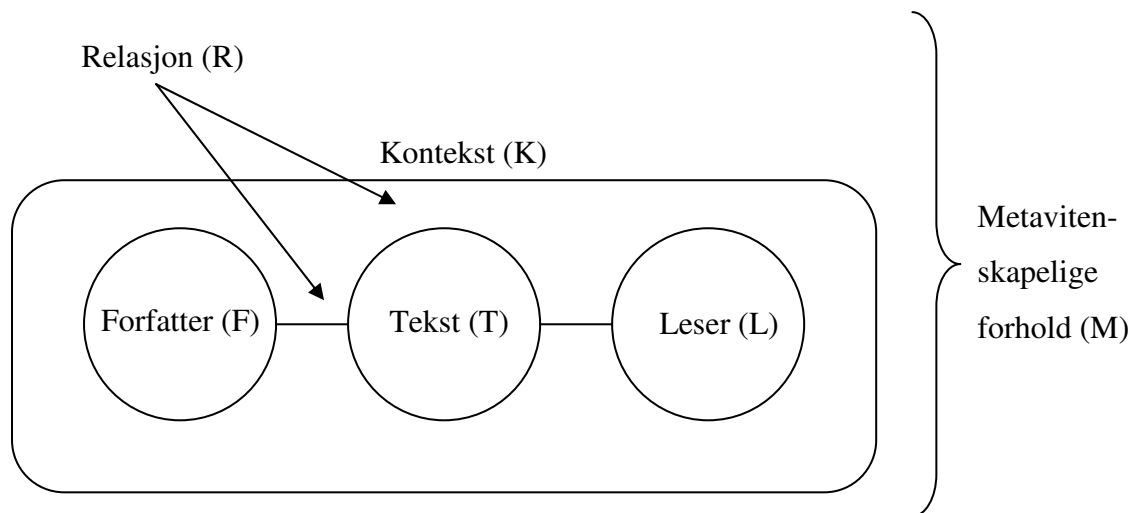
Som regel blir forskningsobjektene – både tekster, forfattere og lesere – satt inn i en eller annen *kontekst*. Først og fremst dreier dette seg om å plassere forskningsobjektet i *tid*, det vil si på et punkt, i en kortere eller lengre periode eller i en utviklingslinje i historien: "På Henrik Wergelands tid skulle kunsten gi en utdypet erkjennelse av tilværelsens innerste vesen." (1945-02, 27) I beskrivelsen av den historiske konteksten er det mange aspekter som kan vektlegges, blant annet viktige historiske skikkelser (1937-13, 294), samfunnsforhold (1940-07, 114), kultur (1944-06, 73), tenkemåter (1942-10, 10) og selvfølgelig litterære og kunstneriske trender (1952-07, 129). I tillegg blir forskningsobjektet ofte også plassert i *rom*, det vil si at forskeren skildrer det geografiske stedet der forfatteren (1956-09, 247), teksten (1952-08, 154) og/eller leseren (1944-01, 11) hører hjemme. Alle slike kontekstbeskrivelser velger jeg å plassere i toposkategorien *kontekst*. Jeg vil imidlertid ikke inkludere rene

tidsangivelser, slik som "dengang, i 1745" (1950-16, 329). De fleste tekster og hendelser i forfatternes liv blir mer eller mindre presist tidfestet av litteraturforskerne, og det ville føre for langt å klassifisere alle datoer, årstall og uttrykk av typen *senere, da og på den tiden* som kontekst. Det er kun når forskerne skriver noe *om* den tiden de plasserer teksten, forfatteren og/eller leseren innenfor, at denne toposkategorien blir aktuell.

I tillegg til å kontekstualisere sine forskningsobjekter legger litteraturforskerne ofte stor vekt på *relasjonene* mellom dem. Vi finner blant annet en rekke omtaler av de likheter og forskjeller som måtte finnes mellom to eller flere personer: "Det kan vanskelig tenkes tre forfattere som i nær sagt alle henseender var så vidt forskjellige som Olav Aukrust, Johannes Thrap-Meyer og Rudolf Nilsen" (1943-13, 184), eller mellom to eller flere tekster: "Og det var slektskap mellom Ibsen og Wergeland her. Vi kan se det blant annet på enkelte trekk i deres stil, den kraftige bruken av bokstavrim for eksempel." (1949-17, 349) Det finnes også en rekke omtaler av årsak–virkning-relasjoner. Dette er først og fremst skildringer av hvordan forfatterens liv og omgivelsene omkring ham eller henne har påvirket de tekstene forfatteren skrev, som "Kanskje er det intet som har preget fru Ankers senere livsstil og forfatterskap så dypt som erindringene om dette møte" (1955-13, 286). Omtaler av en av disse formene for relasjon mellom forskningsobjektene, vil jeg plassere i toposkategorien *relasjon*.

I de fleste artiklene anlegger litteraturforskeren også et *metaperspektiv* på sin omtale av tekster, forfattere, lesere, kontekster og/eller relasjoner. To typer metaperspektiv har jeg allerede nevnt: referanser til tidligere forskning og historiske kilder. I tillegg til dette tematiserer litteraturforskerne ofte sin egen tekst: "Vi vil derfor i det følgende holde oss strengt til verket" (1953-04, 98). Noen ganger anlegger de også et metaperspektiv på sin vitenskapelige virksomhet og drøfter teoretiske og metodologiske spørsmål knyttet til konkrete forskningsoppgaver eller til litteraturvitenskap i alminnelighet. Slike metautsagn vil jeg plassere i toposkategorien *metavitenskapelige forhold*.

Når jeg i det følgende går inn på de spesifikke topoi som tekster, forfattere, lesere, kontekster, relasjoner og metavitenskapelige forhold beskrives ut fra, vil jeg for oversiktens skyld tilordne hver topos en unik kode. Koden består av forbokstaven i toposkategorien – T, F, L, K, R eller M – og et tosifret tall. Nummereringen skjer fortløpende, slik at den første toposen i kategorien tekst får koden T01, den andre får T02, osv. Figur 7.1 gir en oversikt over de seks toposkategoriene, deres koder og forholdet mellom dem. I sentrum av figuren finner vi en *tekst*, som er relatert til en *forfatter* og en *leser*. Disse tre fenomenene er plassert i en *kontekst*, og de inngår i ulike *relasjoner*. I tillegg kommer det *metavitenskapelige* perspektivet på utforskningen av tekster, forfattere, lesere, kontekster og relasjoner.

Figur 7.1 De seks toposkategoriene i materialet med tilhørende koder.

7.3 Spesifikke topoi i toposkategorien tekst

Når forskerne skal beskrive en tekst, legger de ofte stor vekt på å gjenfortelle innholdet i den. I omtalen av tekster med episk handling, tar dette gjerne form av et handlingsreferat der de viktigste begivenhetene i handlingen gjengis, stort sett i samme rekkefølge som i teksten. Noen ganger er slike referater stykket opp og fordelt ut over en hel artikkel (1941-10; 1947-19; 1954-03); andre ganger er de korte og komprimerte: "Denne romansen i dagboksform har en enkel handling. Ann Goodman som har vært i tjeneste oppe i det walisiske innlandet, drar øst mot sletten for å hjelpe den syke moren, som er gift med en engelsk gjeter dernede. Moren dør, og Ann drar tilbake til høylandet igjen" (1940-07, 158). I materialet finnes det også en rekke parafraser av tekster uten episk handling, slik som artikler, avhandlinger, epistler eller andre sakprosa-sjangrer: "Etter denne innledning følger så omtalen av selve fuglen" (1946-04, 60), og visse typer dikt: "Efter denne skildring av byens beliggenhet mellom fjellene går så Brun over til de forskjellige fortryllende syner som han mener bør nevnes i en skåltale" (1944-11, 127). Gjenfortellinger av innholdet i tekster forekommer så ofte at det bør defineres en topos for dette, men å finne et passende navn er ikke så enkelt. Forskerne skriver oftest at de gjengir tekstens *handling* (1940-01, 23; 1944-01, 4; 1952-08, 152). Dette passer riktignok dårlig for parafraser av for eksempel artikler eller ikke-fortellende dikt, men i mangel av et mer egnet ord, velger jeg å kalle denne toposen for *handling* (T01).

Toposen handling har et visst lineært eller temporalt element i seg: Forskerne beskriver teksten som en serie innholdsmomenter, og de presiserer gjerne hva som følger etter hva. De kan imidlertid også studere tekstens innhold uten å trekke inn det sekvensielle, som når de ser på hvilke motiver eller emner teksten tar for seg: "sjølve emnet – konflikten mellom Laura og

foreldra" (1938-01, 4), "sjølve motivet i verket, kjærleiken millom serafar og jorddøtter" (1939-05, 82), "emnet er og blir det samme: samtidens usselhet, mangelen på storhet" (1943-02, 25), "Et hovedmotiv i Ibsens diktning er kallet" (1948-07, 114) og "Emnet var Bjørnstjerne Bjørnson" (1951-02, 4). Det er vanskelig å si bestemt hva som kjennetegner disse og lignende eksempler. Det ser ut til å være en viss grad av generalisering involvert: Et motiv eller et emne er ikke nødvendigvis bundet til én spesifikk tekst, men kan gå igjen i flere, slik motivet "kallet" kan gjøre i Ibsens forfatterskap. Samtidig viser eksemplet "konflikten millom Laura og foreldra" at det også kan være ganske spesifikt. Svært forenklet kan man si at motivet eller emnet er det teksten beskriver, det den handler om, uten at det sekvensielle kommer inn i bildet. Det kan for eksempel være personer: "den vise narren" (1943-07, 101), dyr: "en gul sommerfugl" (1948-18, 369), hendelser: "kjøreturer og spaserturer" (1949-02, 16) eller mer abstrakte fenomener: "angeren over alle de spilte øyeblikk" (1947-08, 96). Alt dette vil jeg skille ut i en egen topos, men hva den skal hete, er ikke så lett å avgjøre. I eksemplene blir *motiv* og *emne* brukt mer eller mindre synonymt, og noen ganger brukes også uttrykket *tema* med en lignende betydning (1944-06, 74; 1955-13, 274; 1955-15, 313). *Tema* brukes imidlertid også i en annen betydning (se nedenfor), så det vil jeg ikke velge. Uten noen annen grunn enn at ordet ser ut til å forekomme noe oftere enn *emne* i materialet, velger jeg *motiv* (T02) som navn på toposen.

Et annet ikke-sekvensielt aspekt av tekstens innhold som forskerne ofte beskriver, er de tanker, ideer og filosofiske spørsmål den er bærer av: "Tidleg i diktinga hans kjem det til orde ei aktiv, nærsagt naiv livstru" (1939-05, 79), "Den bærende idé er den samme: lykken er avhengig av menneskenes innstilling" (1941-01, 27) og "Så ble 'Brand' dramaet om den evige sannhet: at mennesket alltid taper overfor Gud" (1956-03, 110). Det tankemessige innholdet må ikke være avklarte filosofiske teser; det kan også være et spørsmål som diskuteres: "den tanken har ligget bak sagnet: Kan noe så 'vent' virkelig være av det onde?" (1942-04, 72). Karakteristisk for alle disse eksemplene er det abstrakte og generelle: Forskerne tar utgangspunkt i den enkelte tekst og dens spesifikke innhold, og i dette finner de tanker som har relevans for noe langt mer generelt – oftest for menneskelivet som sådan. Slike generelle tanker og ideer som forskerne finner mer eller mindre eksplisitt uttalt i tekstene, vil jeg skille ut i en egen topos. I materialet benyttes en rekke forskjellige uttrykk for å betegne nettopp dette, blant annet "bærende ide" (1937-13, 298), "tankegang" (1940-12, 231), "den filosofiske påstand" (1942-10, 8), "tema" (1946-02, 17), "idéinnhold" (1955-05, 146) og "tankeinnhold" (1956-06, 178). Jeg vil bruke den sistnevnte, *tankeinnhold* (T03), som navn på toposen.

Et annet aspekt av tekstens innhold som forskerne ofte tematiserer, er de personene den skildrer. Dette har en svært framtrædende plass i artikler som tar for seg romaner,

fortellinger og skuespill: "Hermann, en meget fattig, men overmåte ærgjerrig og viljesterk ung mann" (1937-13, 297), "Catilinas sinn er splittet mellom kallstanke og gledetrang" (1948-07, 114) og "Men slik hun tegner heltinnen, er hun blitt så ubetydelig og usympatisk" (1952-06, 98). Men vi finner også omtaler av personskildringen i sakprosaetekster: "Frødings skildringer av Bjørnson gir tilsammen et helhetsbillede som er både vakkert og storslått" (1951-02, 28), og dikt: "han er ikke forstenet, slik som 'jeget' i 'På Vidderne'" (1941-13, 345). Noen ganger gir forskerne sine egne personkarakteristikker, implisitt eller eksplisitt basert på tekstens egne karakteristikker: "Nora Helmer er en fortryllende liten skapning, benådet med et overskudd av godt humør" (1946-02, 15) og "om Unge-Konsulen fortelles det direkte et annet sted i romanen at han var en misfornøyet mann" (1949-01, 2). Andre ganger går forskerne nærmere inn på de teknikker forfatteren bruker i personskildringen: "Han dukker ned i personenes underbevissthet; i en strøm av bilder skildrer han deres underbevisste tanker og ønsker" (1944-06, 82) og "Personene blir organisk bygd opp og belyst fra flere sider" (1952-13, 199). En side av dette kan være hvorvidt personen er skildret med sympati eller ikke: "Holberg [...] er hjerteløs i sin spott over Don Ranudo" (1954-01, 31) og "Catilina, den opprørske romerske adelsmann, har Ibsen utvilsomt skildret med sympati" (1956-02, 75). Alle omtaler av teksters personer vil jeg plassere i en egen topos. Man kunne selvsagt skilt for eksempel mellom de personene som framstilles, og den teknikken forfatteren bruker i skildringen, men for å holde antallet topoi nede, samler jeg alt i én topos. Betegnelsen som oftest brukes i materialet om dette, er *menneskeskildring* (1938-01, 13; 1953-12, 285), men da de omtalte skikkelsene ikke nødvendigvis alltid er mennesker, vil jeg bruke den noe videre betegnelsen *personskildring* (T04) som navn på toposen (1940-07, 147; 1952-13, 208).

I artiklene finnes det også en del omtaler av det miljøet som skildres i tekstene. Dette kan være rent fysiske miljøer – naturlige eller menneskeskapte: "denne vidunderlige skildring av en dag midtsommers på Romerike, av de dyrkede enger, av skogen opigjennem åsen" (1939-19, 483) og "uforglemmelige interiører fra det intellektuelle overklasse-Londons dagligstuemiljø i slutten av forrige hundreår" (1953-06, 139). Det kan også dreie seg om sosiale miljøer: "Han likte å skildre proprietærmiljøet og embetsmannskulturen i de brede Ringeriksbygdene" (1943-13, 185) og "Det trange norske småbysamfunn kuer all livslyst fra ungdommen av" (1948-07, 141). Noen ganger gir forskerne sin egen karakteristikk av miljøet, basert på tekstens karakteristikker: "Landet er øde, kildene er tørket ut, jorden vansmekter, alt er goldt" (1943-02, 25). Andre ganger beskrives selve framstillingsmåten: "naturbildet stiliseres eller meddeles en viss symbolsk verdi" (1949-02, 11) og "Alle de karakteristiske detaljene skaper et vidunderlig anskuelig bilde" (1951-01, 1). Dramaers sceneanvisninger blir

behandlet på mer eller mindre samme måte som miljøskildringer i dikt og romaner: "'Brand' foregår i en natur som virker dystert og skremmende, men i 'Peer Gynt' har dalen og fjellet en lysere farvetone" (1956-09, 247) og "Lysvirkningen i dramaet akkompagnerer handling på en suggestiv måte. I åpningsakten trenger blekt vinterlys inn av vinduet" (1956-17, 350). Alle omtaler av tekstens fysiske og sosiale miljø, samt forfatterens framstilling av det, vil jeg plassere i en egen topos. Ordet *miljøskildring* (T05), som forekommer enkelte steder i materialet (1943-08, 108; 1949-02, 16), er et passende navn på denne toposen.

Forskerne fokuserer ikke bare på innholdet i de tekstene de studerer; de ser også på tekstenes form. Ett aspekt av formen som blir ofte gjenstand for oppmerksomhet, er stilen, altså hvilke typer ord og formuleringer som preger teksten. Noen forskere gir kun en kort, generell karakteristikk av stilen: "Stilen har noe av sagaens tettbygde knapphet" (1942-04, 94) og "den litt nonchalante, vittige stil som leserne elsket" (1949-01, 6); andre gjør stilen til emne for en hel artikkel (1945-03, 1949-17, 1953-12, 1957-11). I artikler der omtalen av tekstens stil er viet stor plass, blir kategorien stil gjerne delt inn i en rekke underkategorier, slik som fargebruk: "Grumsede farger eller sammensatte farger er der ikke mange av" (1953-12, 280); setningsrytme: "I setningenes rytmebilde kan en faktisk kjenne igjen en prosaist med utpreget stil" (1949-02, 45); ordklasser: "Hovedtyngden av disse adjektivene er av verbal opprinnelse: det adjektiviske presens partisipp" (1949-02, 37); og sanseintrykk: "Wergelands luktesans merker vi av og til i Digte Første Ring" (1945-03, 49). Hvis hensikten var å lage en topikk for stilanalyser, kunne disse underkategoriene og flere til vært aktuelle topoi, men omtalene av tekstenes stil har ikke en så framtrædende plass i materialet som helhet at det blir aktuelt her. Jeg samler med andre ord alt som angår tekstenes stilistiske utforming, i én topos. Til denne toposen vil jeg også legge omtaler av hvilket språk eller hvilken språkform teksten er skrevet på: "Dette diktet skrev han både på islandsk og på latin" (1944-10, 118), "Vi har hatt en dikter her i landet som har skrevet på ikke mindre enn tre målfører: riksmål, landsmål og lokal bydialekt" (1947-04, 59) og "Han hadde imidlertid ikke skrevet sine bøker på latin, men på dansk" (1954-01, 17). Naturligvis er dette noe annet enn det som normalt hører til under stilbegrepet, men det er så sjelden at språket tematiseres, at det ikke er noen grunn til å operere med en egen topos for dette. Alle omtaler av stilistiske og språklige forhold vil jeg derfor plassere i én topos, som jeg velger å kalle *stil og språk* (T06).

Når forskerne behandler stilistiske – og språklige – forhold, er det med en viss generaliseringsgrad. Målet er å beskrive det karakteristiske for stilen i et forfatterskap, en tekst eller deler av teksten. De går selvsagt inn på spesifikke ord og formuleringer, men disse er ikke interessante i seg selv; de har kun status som eksempler på noe mer generelt. Følgende sitat fra

Egil Eiken Johnsen er typisk: "Adj. søt brukes også om smaken: Vinen smager sød, de blanke Druer søde, men ellers kan det i mange tilfelle være vanskelig å avgjøre hvilken sans adj. søt helst setter i bevegelse." (1945-03, 49) Formuleringen "Vinen smager sød" har ikke interesse i seg selv; den er kun et eksempel på bruken av smaksinntrykk i Wergelands stil. Et grensetilfelle i denne sammenheng er de språklige bildene. I enkelte artikler oppfattes billedspråk som et stilistisk trekk og behandles på samme generaliserende måte som for eksempel setningsrytme og adjektivbruk (1937-21; 1945-03, 53–6; 1953-12, 293–7). Samtidig finnes det en rekke eksempler på at forskerne retter oppmerksomheten mot spesifikke språklige bilder, tillegger dem egenverdi og gjør rede for hva de betyr, hvordan de er bygd opp, og hvilken funksjon de har i teksten: "Å sammenlikne kveldslandskapet med en pasient på operasjonsbordet krenket folks estetiske følelse" (1943-02, 24), "Bildet om sannheten som er et tveegget sverd, er neppe originalt selv om utformingen av bildet tydelig viser at Kiellands tanke står bak" (1949-02, 41) og "Vondel finner her den sublime sammenligning mellom malerpenselen og kongescepteret" (1954-13, 282). Denne særlige oppmerksomheten, som ikke andre stilistiske trekk får, taler for å holde billedspråk utenfor toposen stil og språk og i stedet plassere dette i en egen topos. Når forskerne beskriver de språklige bildene, hender det at de skiller mellom ulike kategorier bilder, først og fremst metaforer (1951-10, 205), sammenligninger (1945-06, 134) og synekdoter (1949-02, 21), men dette skjer ikke så ofte at det er nødvendig å dele opp denne toposen ytterligere; for det meste benytter de samlebetegnelsen *bilder* (1940-01, 10; 1953-13, 313). Jeg velger å plassere all omtale av språklige bilder, uansett type og uansett om forskeren tillegger dem egenverdi eller ikke, i én topos, som jeg vil kalle *bilde* (T07).

En spesiell form for billedspråk som forskerne ofte behandler, er symbolet. Slik det framstilles i materialet, er symbolet et mer eller mindre konkret fenomen som har en selvstendig eksistens innenfor den verden som teksten skildrer, men som samtidig peker ut over seg selv. Symbolet kan for eksempel være en gjenstand: "Iskyrkja er eit like klårt symbol som Dovregubbens hall" (1941-14, 374); et levende vesen: "Lawrence har tidligere brukt hesten som symbol for en makt utenfor mennesket" (1940-07, 148); eller en av tekstens personer: "Hovedsymbolet i stykket er Hedvig og villanden" (1950-13, 284). Det symbolet står for, er gjerne noe mer abstrakt, slik som et begrep: "haven – *hortus clausus* – er et symbol på Himmeldronningens jomfruelighet" (1949-07, 154) eller en følelse: "Sommerdagens hete middagstime ble på lignende måte brukt av Thomson som symbol på den ubeherskede lidenskapen" (1952-07, 141). Symbolet har utvilsomt mye til felles med språklige bilder som metaforer og synekdoter: I alle tilfeller uttrykker forfatteren seg ved hjelp av overført betydning. Samtidig er det noe som gjør symbolet vesensforskjellig fra de andre språklige

bildene: Det er ikke bare en billedlig formulering, men har en selvstendig eksistens i den verden som teksten skildrer. Forskerne behandler derfor symbolene på en annen måte enn språklige bilder for øvrig. Peter Simonsen nøyer seg for eksempel ikke med å identifisere Hedvig i Ibsens *Vildanden* som et symbol og forklare hva hun symboliserer; han gjør også grundig rede for hvordan denne karakteren er skildret i teksten, og hvilken funksjon den har i handlingen (1950-13, 284). Siden symboler dessuten blir tematisert relativt ofte, er det grunn til å opprette en egen topos for dette. Navnet på toposen blir naturlig nok *symbol* (T08). Til toposen symbol vil jeg også regne omtaler av allegorier, det vil si tekster der mange eller alle fenomener er symboler på noe annet (1950-07, 147; 1952-13, 209).

Det er ikke bare billedlige uttrykk som kan fange forskernes oppmerksomhet og bli gjenstand for nærmere behandling. Ofte fester forskerne seg også ved andre slags formuleringer, som er spesielt gode, eller som oppfattes som viktige av en eller annen grunn. Noen ganger er det ett eller flere enkeltord som trekkes fram og kommenteres: "et vink om at ordet 'Gyldenlak' ikke bare ved sitt åndelige innhold, men til en viss grad også formelt, har vært et nøkkelord for diktet" (1943-05, 78–9), "Man stusser litt ved ordvalget 'kradsende'" (1948-20, 414) og "Ordet 'Himmel' har kommet igjen to ganger " (1954-12, 270). Andre ganger er det lengre formuleringer forskerne interesserer seg for: "Når Nicolai sitter der i stuen og betrakter det store, gamle slaguret, er det vel meningen at vi også skal høre det tikke sitt bedagelige 'Ikke noget nyt – ikke noget nyt'" (1943-08, 120), "Men når der så videre heter at han 'har ei siden seet 'en', da kalles smilet frem. For dette er et uttrykk som brukes om bortkomne katter" (1954-10, 250) og "Disse ordene 'giftfluen stakk', legg merke til hvor voldsomt alle konsonantene støter sammen" (1956-10, 255). Det som skiller disse eksemplene fra det jeg tidligere har klassifisert som stil og språk, er at forskerne her tilkjenner helt spesifikke ord og formuleringer en egenverdi; de er ikke bare eksempler på en tendens i språkbruken. Harald Noreng trekker ikke fram ordet "løfte" for å gi et eksempel på Bjørnsons bruk av verb; han ser på hva akkurat dette ordet tilfører diktet "Mit Følge": "I Bjørnsons naturbilde i 'Mit Følge' er bevegelsen uttrykt i ordet *løfte*." (1951-10, 200) Alle omtaler av spesifikke ord og formuleringer, når de ikke bare brukes som eksempel på et mer generelt stilistisk trekk, vil jeg plassere i en egen topos, som jeg velger å kalle *formulering* (T09).

Ikke overraskende legger forskerne stor vekt på tekstenes litterære utforming. Noen ganger går de generelt til verks og gjør rede for hvorvidt teksten har en episk, lyrisk og/eller dramatisk form: "Der hvor Dalevisen i episk bredde følger en sak i hele dens gang, skjærer Nordlands Trompet seg inn i stoffet, og danner av dette en scene bygget opp på replikker" (1944-04, 44), "I 'En sangfuld Sommermorgen paa Skreya' er jo også dramaformen benyttet.

Der fins både rolleliste og sceneanvisninger" (1945-03, 57) og "I sine senere romaner nyttet James seg av en modifisert og grundig uteksperimentert dramatisk teknikk" (1953-06, 139). Andre ganger går de inn på de mer spesifikke framstillingsformene og litterære teknikkene som preger de enkelte tekstene: "Fremstillingen er karakteristisk for Thrap-Meyer, den er på samme tid estetisk og psykologisk" (1943-13, 188), "særlig i første samling av noveller, har Kielland en tendens til å bruke 'forfatterbemerkinger'" (1952-13, 205) og "Den største poetiske bedrift i dette usedvanlige dikt er kanskje den enestående våre gradering av lys og skygge" (1955-09, 218). Én framstillingsteknikk som ofte trekkes fram, er ironi: "at han gjerne betjener seg av hva han kaller den Sokratiske undervisningsmåte, ved satirer og ironier" (1946-04, 60) og "Hans ironi er da fylt av medlidenhet" (1951-02, 8). Jeg velger å plassere alt som angår tekstens framstillingsform, i en egen topos. Som navn på toposen har jeg valgt *framstillingsmåte* (T10) (1948-18, 376; 1953-12, 306), selv om også betegnelsene "utformingen" (1944-04, 44) og "teknikk" (1956-02, 47) forekommer i materialet.

Selv om forskerne ofte behandler tekstens form- og innholdsside hver for seg, er det visse tekstlige forhold de beskriver, som går på tvers av dette skillet. Ett av disse er tekstens sjangermessige tilhørighet. De sjangrene forskerne trekker fram, kan være brede, etablerte sjangrer som dikt, roman eller drama: "Han debuterte med diktet 'Landskap'" (1943-13, 188), "Yeats's kjæreste bok var dramaet *Axel*" (1947-08, 89) og "Alexander Kiellands første og rikeste roman 'Garman & Worse'" (1949-01, 1). Men vel så ofte plasseres tekstene i mer spesifikke undersjangrer: "I 'M o t b a l l a d e' [...] har Kinck skapt en liten ramnorsk saga-'novelle'" (1942-04, 94), "Den lille brevromanen er like meget en essaysamling, en kunde nesten si en prekensamling, som en egentlig roman" (1944-17, 196), "Moderne lesere av nyklassisistiske hyrdedikt pleier gjerne fordømme dem som urealistiske og stereotype, men man bør ikke glemme at denne g e n r e n var så populær" (1952-07, 140) og "Den tyske 'Bildungsroman' er en litteraturform som neppe har noe sidestykke" (1955-08, 192). Passasjer i artiklene der forskerne plasserer den omtalte teksten i en sjanger, og eventuelt karakteriserer denne sjangeren, vil jeg plassere i en egen topos, som jeg – med støtte i materialet (1939-05, 97; 1949-09, 165; 1955-08, 193) – vil kalle *sjanger* (T11). Jeg vil imidlertid gjøre én viktig avgrensning. Sjangerbetegnelser blir nemlig svært ofte brukt for å hen vise til teksten, som et synonym til *teksten*, *den* eller tittelen: "Artikkelen sluttar med ei oppmoding" (1938-02, 59). Når sjangerbetegnelser kun brukes referensielt, vil jeg ikke regne det som en tilfelle av toposen *sjanger*. For at en passasje skal falle inn under denne toposen, må forskeren eksplisitt tematisere tekstens sjangertilhørighet. I det minste må sjangernavnet oppgis sammen med tittelen: "det poetiske nåtidsdramaet 'Kjærlighedens Komædie'" (1948-07, 115).

Noe annet som går på tvers av skillet mellom form og innhold, er tekstens emosjonelle aspekter. Riktignok finnes det eksempler på at forskerne beskriver det emosjonelle som noe rent innholdsmessig: "Det som utpreger selv hans prosa, er stemningsbildene, hans fine skildringer av følelseslivet" (1948-18, 380) eller noe rent formmessig: "selve tonen i artiklen, den varme og det vemod hvormed han taler om Polen" (1948-20, 409), men for det meste er det emosjonelle noe som angår både form og innhold sett under ett. Det er tre ord som går igjen når forskerne behandler dette aspektet av teksten: *følelse*: "Obstfelders diktning er sterkt følelsesbetonet, den beveger seg fra dypeste depresjon til himmelstormende, ekstatisk glede" (1948-18, 353), *stemning*: "Stemningen er full av lys, varme og tindrende glede" (1951-10, 199) og *tone*: "En del av novellettene er holdt i en humoristisk tone" (1952-13, 199). Det er mulig å spore nyanseforskjeller mellom disse ordene, men alle angår på en eller annen måte den emosjonelle siden av teksten, og det finnes flere eksempler på at de knyttes nært til hverandre: "Denne konflikt kommer fram allerede ved stykkets tone. Mens de tre første akter er lyriske og romantiske i stemning og farge, med sterk appell til det følelsesmessige" (1953-04, 94). Jeg vil derfor samle alt dette i én topos kalt *stemning* (T12).

I beskrivelser av dikt legger forskerne ofte vekt på forhold som metrikk, rim og diktets inndeling i strofer og vers: "Istedenfor frivers skrev han nå firelinjede strofer eller et blankversliknende versemål" (1943-02, 24–5), "Hrynhenda er navn på en 8-linjet strofe, hvor hver linje består av to trokeiske dipodier" (1944-10, 118) og "ordene er de samme i to og to vers, bare med endring av rimordet" (1955-01, 9). I behandlingen av visse typer skuespill kan det også være aktuelt å kommentere rim og rytme: "deres vers, blankverset, som de hadde forstått å gi både kraft og musikalsk virkning" (1940-01, 13) og "Samtidig klinger rimet inn i de femfotede jambiske linjene" (1955-05, 149). Men når forskerne skriver om tekster i de fleste andre sjangrer, som romaner eller essays, kommer de naturlig nok ikke inn på slike forhold. Omtalen av verseformer opptar imidlertid så en stor plass i materialet at det likevel er legitimt å innføre en egen topos for dette, selv om det i hovedsak blir en topos for behandlingen av dikt og ikke for tekster generelt. Forskerne bruker selv ordet *verseform* (T13) som en samlebetegnelse for metrikk, rim og strofeoppbygging i et dikt (1939-05, 96; 1945-03, 59; 1945-07, 149), så jeg velger å bruke dette som navn på toposen.

En tekst kan stykkes opp i mange deler. Én liten del av teksten som ofte vies spesiell oppmerksomhet, er tittelen. Noen ganger nøyer forskerne seg med å fortelle hva tittelen er: "'Geron og Vesa, eller den fatale Fødselsdag', som diktets tittel i sin helhet lyder" (1937-04, 45). Andre ganger gjør de grundigere rede for hva som kjennetegner tittelen: "hvor påfallende uskyldige og intetsigende de fleste av titlene på Hardys dikt er" (1942-10, 7), hva tittelen

betyr eller henviser til: "Titelen var mynta på pamfletsribentane i Grub Street" (1944-15, 161), eller hvilken funksjon tittelen har i teksten som helhet: "Ofte kontrasterer titelen virkningsfullt med innholdet" (1952-13, 202). Alle omtaler av tekstens tittel vil jeg samle under en egen topos, som jeg naturlig nok velger å kalle *tittel* (T14). Det er viktig å merke seg at denne toposen ikke omfatter de talløse tilfellene av referensiell bruk av titler i artiklene, det vil si de gangene forskerne kun nevner tittelen for å identifisere den aktuelle teksten, slik som: "Terje Vigen er riktignok skrevet i 9-linjede strofer" (1952-08, 148).

En annen tekstlig bestanddel som forskerne ofte kommenterer, er replikker. Naturlig nok blir dette særlig aktuelt i forbindelse med dramatiske tekster: "de hvasse replikker er utstyrt med praktfulle bilder" (1940-01, 10) og "enetalet og avsidesreplikker forsvinner efter hvert" (1942-06, 115). Men også når forskerne tar for seg episke og lyriske tekster, kan replikker bli kommentert: "Hans fyrste replikk er eit retorisk spørsmål" (1939-05, 83) og "Og replikkene hennes er 'kvinnelige' nok – fulle av impulsive utbrudd, interjeksjoner" (1949-02, 33). Som eksemplene viser, er det stor variasjon i hvordan forskerne velger å behandle replikkene. De kan ta for seg én bestemt replikk: "Replikken kunne vært sagt av Grete, men den er også i slekt med den redsel for å stå ribbet for alt heltevesen" (1945-07, 150), men de kan også behandle en hel gruppe replikker under ett, for eksempel alle replikkene til én av personene i teksten: "Hos Antonius glir replikken lett på tungen" (1950-02, 43). Alt som angår replikkene i en tekst, vil jeg samle i en egen topos, som jeg kaller *replikk* (T15). Det er imidlertid ett viktig unntak: Når forskerne kun gjengir en replikk, direkte eller indirekte, som et ledd i et handlingsreferat og uten å tematisere replikkene ytterligere, vil jeg ikke regne det som et tilfelle av toposen replikk, men plassere det under handling.

I materialet legges det også stor vekt på hvordan de ulike delene av teksten er føyd sammen, altså dens oppbygning eller komposisjon. Noen ganger gir forskerne kun en generell karakteristikk: "den lause og episodiske komposisjonen" (1939-05, 113), "argument kommer etter argument i velordnede rekker" (1941-01, 20) og "Hovedinntrykket blir harmonisk avsluttet helhet" (1955-05, 145). Andre ganger går de mer spesifikt inn på de enkelte delene av teksten og hvordan de kobles sammen: "Romanen har en enkel konstruksjon. Først konfliktstoffet, så sammensmeltningprosessen" (1940-07, 154), "Denne kjærlighetshistorien utvikler sig i løpet av stykket gjennom tre forskjellige stadier" (1941-15, 384) og "Vi kan dele diktet i fem deler" (1948-20, 413). Forskerne skriver også om plotet eller intrigen i teksten, hvordan dette er bygd opp, hvilken konflikt som ligger bak, hvilke personer, motiver eller temaer som settes opp mot hverandre, og hvordan handlingen bygges opp mot et høydepunkt eller en spenningstopp: "stigende dramatisk spenning" (1942-04, 96), "Det dramatiske moment i det første verket er

bygd opp omkring motsetningen i to tvillingbrødres utvikling" (1944-07, 88) og "Handlingen [...] er tvunnet sammen av to forskjellige 'handlingstråder': 'Kroningskonflikten' og kjærlighetshistorien mellom Inga fra Varteig og Håkon Sverreson" (1955-05, 146). Disse eksemplene viser en så stor variasjon at det kunne la seg forsvare å skille ut flere topoi, for eksempel *konflikt*, *plot* og *tekstens sekvenser*. På den annen side dreier alt dette seg på en eller annen måte om hvordan teksten er bygd opp, hvordan de ulike delene er føyd sammen til en helhet, så for å holde tallet på topoi nede, velger jeg å samle alt i én og samme topos. Som navn på toposen vil jeg bruke *komposisjon* (T16) (1942-05, 111; 1954-12, 270), selv om også termen *oppbygging* forekommer i materialet (1938-02, 54; 1945-02, 40). Til toposen komposisjon vil jeg også regne omtaler av oppbygningen av tekstsamlinger, slik som antologier, diktsamlinger og flerbindsverk: "Fielding tek dette diktet med i dei to banda 'Miscellanies' som han gav ut i 1743. Der står det jamsides Journey from this World to the New" (1944-15, 154).

Det hender også at forskerne rangerer den studerte teksten – eller deler av den – i henhold til en eller annen skala. Ett forhold som rangeres, er tekstens originalitet. Noen tekster beskrives som originale: En Kinck-novelle er "kanskje den underligste og originaleste av alle som eksisterer" (1942-04, 94), og ved utgivelsen av Fernando de Rojas' *Celestina* i 1499 står vi "ved overgangen til noe helt nytt i diktningen" (1944-01, 4). Andre tekster plasseres i motsatt ende av skalaen: "Som debutant er ikke Shakespeare nådd frem til sin egen stil" (1940-01, 13), noen av Ibsens metaforer "virker i det hele mest som faste klisjeer" (1937-21, 518) og "Fra for mens side er 'Catilina' hverken modent eller overvettets originalt" (1956-02, 41). For slike rangeringer vil jeg definere en egen topos, som jeg med støtte i materialet (1943-13, 200; 1949-12, 299; 1954-10, 245) velger å kalle *originalitet* (T17).

Enkelte av forskerne tar også stilling til i hvilken grad teksten er troverdig, realistisk eller sann: "personene i denne 'kulturhistoriske roman' er tegnet så lys levende og miljøskildringen virker så ekte" (1943-08, 108), "De blinde skjær 'Gæslingen' anbringer Ibsen 'lidt østenfor Homborg-Sund', mens alle som har reist leden fra Grimstad til Lillesand vet at de ligger vestenfor" (1952-08, 155) og "Denne sympatiske selvkaraktistikken passer svært dårlig – skal en tro historikerne – på den virkelige Catilina" (1956-02, 43). Slike omtaler vil jeg samle i en egen topos. Det finnes ingen fast betegnelse i materialet for akkurat dette forholdet. Noen ganger snakkes det om *realisme* (1946-01, 2) eller *naturalisme* (1956-19, 386), men disse begrepene har for sterke konnotasjoner til bestemte litteraturhistoriske perioder. Jeg velger i stedet å bruke den mer generelle betegnelsen *troverdighet* (T18), som også forekommer i materialet (1954-12, 268). Det er viktig å merke seg at denne toposen ikke

omfatter de mange drøftinger av sannhetsinnholdet til historiske kilder og forskningslitteratur, men kun omtaler av troverdigheten til de tekstene som betraktes som forskningsobjekter.

Den tredje formen for rangering som forekommer i materialet, dreier seg om hvilken litterær kvalitet eller verdi den omtalte teksten har. Denne rangeringen er noe mer variert enn de to foregående, og det kunne være aktuelt å fordele dette mellom flere topoi. Vi har på den ene siden en rekke generelle karakteristikk av hvor god eller dårlig teksten er, slik som "Billedet med 'tankens løse fugle' er vel heller ikke av de beste" (1937-21, 523), "hans beste roman" (1940-07, 115), "Så ble Troilus og Cressida ikke noe mesterverk" (1950-02, 50) og "I disse fire partier er Hugo suverén" (1955-09, 218). På den andre siden har vi en del tilfeller der forskerne mer eksplisitt kommenterer tekstens litterære, estetiske eller kunstneriske verdi, for eksempel: "den estetiske verdi de har" (1937-21, 523), "De er neppe av noen litterær verdi" (1943-14, 216), "men det er slett ikke sikkert at den ville ha vunnet i kunstnerisk verdi" (1949-02, 17) og "dei er retteleg store og poetisk verdfulle" (1957-01, 28). Ut fra materialet er det vanskelig å avgjøre hvorvidt forskerne mener forskjellige ting med de to typene uttrykk: Er en god tekst alltid litterært verdifull, eller finnes det andre kriterier for kvalitet? Det finnes i hvert fall eksempler på at forskere beskriver kvalitet og litterær verdi som to sider av samme sak: Når Ragnvald Iversen skal rangere Ibsens metaforer, har han i den ene enden av skalaen de metaforene som ikke er "av de beste", og i den andre enden "de metaforer som har størst estetisk verdi" (1937-21, 523). Og i sin karakteristikk av Kiellands brev bruker Per Amdam begreper som "litterær verdi" og "kunstneriske kvalitet" mer eller mindre synonymt (1955-03, 125). Jeg velger derfor å samle alle slike rangeringer i én og samme topos, både de som dreier seg om kvalitet i alminnelighet, og de som går mer spesifikt inn på estetiske, litterære og kunstneriske verdier. Toposen kaller jeg helt generelt for *kvalitet* (T19), en betegnelse som også brukes flere steder i materialet (1949-09, 165; 1951-11, 212; 1952-08, 150).

I tillegg til å beskrive teksten som et mer eller mindre isolert objekt hender det også at forskerne gjør rede for hvilken rolle teksten spiller i kommunikasjonen mellom forfatteren og leseren. Noen ganger retter de oppmerksomheten mot avsendersiden og omtaler de intensjonene forfatteren hadde med å skrive teksten: "Men Mrs. Buchan er oppsatt på å lage propaganda" (1940-07, 142), "Et av Bjørnsons mål med sin norrøne diktning var å vise sammenhengen mellom de gamle nordmennene og deres etterkommere, de norske bøndene" (1951-11, 212), "hvis man skal følge forfatterens intensjoner, må man ikke spille denne komedien som tragikomedie" (1954-01, 31) og "Ett av hans mål er sikkert å gi en frisinnet 'bibelhistorie'" (1954-20, 372). Omtaler av forfatterintensjonen vil jeg plassere i en egen topos. Toposnavnet *intensjon* (T20) gir seg vel nærmest selv (1954-01, 6; 1956-16, 340), selv om også betegnelsen

hensikt blir brukt (1942-10, 200; 1949-01, 2). Det er imidlertid ikke fullt så opplagt hvilken toposkategori denne toposen skal plasseres innenfor – tekst eller forfatter. På den ene side er intensjonen noe som ligger bak teksten, og som er mer eller mindre unikt for den enkelte tekst. På den annen side er det unektelig forfatteren som er eieren av intensjonen; den er en del av hans eller hennes psyke. Når jeg har valgt å klassifisere intensjon som en tekst-topos, er det fordi den som regel opptrer i nær forbindelse med andre tekst-topoi, som ett av flere momenter i en lengre tekstkarakteristikk: "Dermed vil jeg ikke ha sagt at stykket er problematisk innholdsmessig sett, splittet i sin stemning eller dunkelt i sin idé, at det skulde være uklart hvad dikteren har ment med det" (1941-15, 382).

Det hender også at forskerne ser på teksten fra mottakersiden og gjør rede for hvilket budskap den har til sine lesere. Budskapet og dets adressat er noen ganger svært spesifikt og tidsbundet: "Meir enn eit småleg åtak er det eit alvorleg varsko til Bjørnson um at må vera trugen mot si fortid" (1938-02, 44), "Hos Fielding finn vi åtak på politiske personar og på veilene ved det politiske livet" (1944-15, 153) og "Når Thomson på denne måten kunne fordømme sin samtid og tilrå et tilbaketrukket liv" (1952-07, 142). Andre ganger er budskapet av en mer allmenn natur og rettet til alle potensielle lesere, uansett tid og sted: "rasende angrep på løgn og hykleri og et brennende sannhetskrav" (1941-10, 225) og "Romanen (romanene) forkynner et arbeidets og fellesskapets evangelium" (1955-08, 193). Alle omtaler av tekstens budskap vil jeg plassere i en egen topos, som jeg naturlig nok vil kalle *budskap* (T21) – en betegnelse som forekommer flere steder i materialet (1942-10, 7; 1946-02, 23; 1950-13, 283). Budskap ligger tett opptil det jeg tidligere har definert som tekstens tankeinnhold. Begge er knyttet til de mer abstrakte sidene av teksten innhold. Det er imidlertid én viktig forskjell. Tankeinnholdet er primært deskriptivt; det er mer eller mindre filosofiske tanker om hvordan tilværelsen *er*. Budskapet er langt mer normativt: Forfatteren gir uttrykk for sine egne vurderinger av hva som er bra og dårlig, og dermed hvordan tilværelsen *bør være*, og han/hun forsøker å få leseren til å slutte seg til denne vurderingen og endre tilværelsen til det bedre. I omtalen av tekstens budskap finner vi derfor en rekke uttrykk som beskriver forfatteren som en aktivt handlende aktør: "feller dommen" (1937-13, 291), "han opfordrer til" (1940-01, 12), "han refsar" (1940-17, 360), "går han til åtak på" (1940-20, 469), "hun krever" (1944-17, 188), "fordømme [...] og tilrå" (1952-07, 142) og "rettet et angrep på" (1954-10, 238). Det hender også at toposen budskap overlapper mer eller mindre med intensjon, siden forfatterens intensjon ofte er å uttrykke et bestemt budskap: "Det han ville, var å gi uttrykk for sin sorg og harme i sitt verk" (1950-02, 50). I slike tilfeller vil passasjen klassifiseres som både budskap og intensjon.

Når forskerne beskriver et helt eller deler av et forfatterskap, hender det at de diskuterer hvorvidt det skjedde en utvikling i forfatterskapet. På den ene siden finner vi omtaler av faser og utviklingslinjer i et forfatterskap: "I tragediene har vi kunnet følge den opadgående retningslinje i hans produksjon" (1940-01, 22), "Med Samfundets Støtter innledes en ny periode i Ibsens diktning, den realistiske periode" (1946-01, 1) og "Det har vist seg å være praktisk for oversiktens skyld å inndeles James' produksjon i tre perioder samt et mellomspill" (1953-06, 136). På den andre siden finner vi omtaler av det som forblir uendret fra tekst til tekst, det man kan kalle forfatterskapets kjerne: "En lydhør leser synes ikke han har noen vanskelighet med å kjenne dikteren igjen gjennom de samlede verkens skiftende faser, moter og stemninger" (1941-15, 379), "Der er i Ibsens som i alle ekte kunstners indre verden en konstant og grunnleggende identitet" (1946-01, 9) og "Derfor er Bjørnsons livsholdning den samme gjennom hele den lange rekken av hans fortellinger, dramaer og romaner i et mer enn femtiårig forfatterskap" (1947-19, 273). Med utgangspunkt i dette velger jeg å definere to topoi. Den første omfatter alle tematiseringer av forfatterskapets endringer over tid. Jeg har ikke funnet noen egnede betegnelser i materialet for denne toposen, så jeg kaller den ganske enkelt for *endringer i forfatterskapet* (T22). Den andre toposen omfatter alle beskrivelser av det som hele tiden er konstant i et forfatterskap. Som betegnelse bruker jeg *forfatterskapets grunntrekk* (T23) (1944-19, 208). Grunnen til at jeg opererer med to topoi i stedet for å slå begge sammen til for eksempel *endringer og grunntrekk i forfatterskapet*, er den vekten en del av forskerne legger på å skille det som er konstant, fra det som forandrer seg. Sitatet fra 1941-15 viser at forskeren, Else Høst, er klar over at det finnes forskjeller og endringer i Ibsens forfatterskap, men at hun ønsker å fokusere på de stabile grunntrekkene. Hun sier da nærmest eksplisitt at et forfatterskap kan studeres ut fra to topoi: Enten ser man etter forskjellene, eller så ser man etter likhetene.

Det er ikke alltid at forskerne nøyer seg med å studere teksten i dens originale, publiserte form. Noen ganger tar de også for seg de ulike tekstene som ligger forut for den endelige publikasjonen, slik som oppteignelser (1937-13, 299), utkast (1948-07, 134), skisser (1949-07, 149) og manuskripter (1955-17, 341). Forskerne er som regel svært nøye med å presisere at det de beskriver, er forarbeider, og det er ingen tvil om at de oppfatter slike tekster som vesensforskjellige fra ferdige, publiserte tekster. De tillegges kort sagt ingen egenverdi som forskningsobjekter, men trekkes inn for å kaste lys over den publiserte teksten, dens tilblivelseshistorie eller ulike sider av forfatteren: "Sammenlikner vi dramaet 'Brand' med det episke utkastet, ser vi at det har funnet sted en interessant forskyvning i forholdet mellom Brand (Koll) og Ejnar. Helten har vokst i dikterens øyne, og det har skjedd på Ejnars

bekostning" (1948-07, 118) og "slik er utviklingen fra utkastene til det ferdige stykke. Jo lenger dikteren har sin skikkelse mellom hendene, jo tydeligere blir han sig sin aversjon mot ham bevisst" (1946-02, 25). Fordi de ulike formene for forarbeid behandles på en annen måte enn ferdige, publiserte tekster, velger jeg å definere en egen topos for dette. Som navn på toposen vil jeg bruke *forarbeid* (T24), som er en passende vid betegnelse som ofte forekommer i materialet (1950-14, 295; 1955-05, 144; 1956-16, 338; 1956-19, 382; 1957-03, 55). Toposen favner om omtaler av alle slags tekster som kommer før den fullførte, publiserte teksten, fra notater til trykkmanuskripter.

En annen variant av originale, publiserte tekster er oversettelsene, og disse tilskrives en langt større egenverdi enn forarbeidene. Blant annet gir Erik Krag en detaljert analyse av både "Adam Mickiewicz' dikt 'Araberen'" og Wergelands oversettelse, og til tross for at Krag oppfatter Wergelands versjon som den svakeste av de to, tilkjennes den en verdi som forskningsobjekt: "Også Wergelands oversettelser av poesi har selvsagt krav på vår interesse" (1948-20, 408). Kristen Valkner går enda lenger og vier en hel artikkel til en analyse og sammenligning av hele tre forskjellige oversettelser av ett og samme dikt (1954-11), og Vemund Skard kaller Ivar Mortenssons Edda-oversettelse for hans "største kunstnarlege innsats" (1953-18, 428). Men selv om oversettelser tilskrives en viss egenverdi, blir de betraktet som noe annet enn originale tekster, og når det er en oversettelse som blir omtalt, blir det eksplisitt nevnt i artiklene (1937-04, 45; 1944-10, 115). Det er derfor grunn til å skille ut omtaler av oversettelser som en egen topos. Toposen kaller jeg *oversettelse* (T25).

I materialet finner vi også flere omtaler av teksters tilblivelseshistorie. Disse varierer i omfang og detaljrikdom fra korte opplysninger om når teksten er skrevet: "*Kjærlighet uden Strømper* ble skrevet i 1772" (1954-10, 238), til lange redegjørelser for hvordan ideen til teksten oppstod: "Da [...] foreslo Georg Brandes ham å samle sine evner om en større oppgave og skrive en hel roman" (1949-01, 4), hvor og hvordan forfatteren levde på det aktuelle tidspunktet: "den Norges-lengsel som Ibsen fornemmet mens han nede på Ischia og i Sorrento tenkte og skrev på 'Peer Gynt'" (1956-09, 247–8), og hvordan forfatteren arbeidet med teksten fra idé via ulike forarbeider og fram til den ferdige teksten: "det Sverre-dramaet B.B. etter mange strykninger og omarbeidelser fullfører i Ariccia i juni 1861" (1955-05, 146). Visse aspekter av dette faller selvsagt inn under andre topoi, men det er noe som ikke kontekst eller andre topoi eller toposkategorier greier å fange opp, og det er selve tilblivelsen av teksten – det faktum at en tekst ble skapt og gjorde sin inntreden i historien. For akkurat dette forholdet vil jeg definere en egen topos, som jeg med referanse til flere artikler i materialet (1946-01, 1; 1951-10, 194; 1955-03, 127; 1956-16, 338) velger å kalle *tilblivelse* (T26).

De fleste tekster som omtales i materialet, ble imidlertid ikke bare skrevet, men også offentliggjort. Noen ganger oppgir forskerne kun et tidspunkt for tekstens publikasjon: "I 1743 offentliggjorde Holberg sin Ad Virum perillustrem Epistola tertia" (1941-01, 1); andre ganger gjør de grundig rede for blant annet forlaget og dets arbeid med utgivelsen: "Egoister utkom hos Gyldendal Norsk Forlag. Første bind i 1927, efterat manuskriptet først hadde vært innlevert med Henrik Pontoppidans anbefaling hos Kincks forlegger" (1950-14, 292), publikasjonens utseende, utsalgspris og lignende: "boka [...] vart seld for 3 sh." (1939-13, 329) og tidsskrifter og andre organer som mindre tekster utgis i: "I Havsnød blev trykt i 'Illustreret Nyhedsblad' for 7. juli samme år" (1952-08, 150). Vi finner også omtaler av muntlige offentliggjøringer av tekster: "Ved et møte på Lillestrømmen 25. juni 1881 talte han om vårt forhold til Sverige" (1949-14, 318). Jeg velger å definere en egen topos for tekstens offentliggjøring. Den vil favne om enhver form for offentliggjøring, både muntlig og skriftlig, og alle omstendighetene omkring offentliggjøringen. Den vil også omfatte enhver nypublisering av teksten, både muntlige framføringer av tidligere publiserte skriftlige tekster, oppsetninger av skuespill, skriftlige utgaver av muntlig framførte tekster samt nye opplag og utgaver av skriftlige publikasjoner. Toposen vil jeg med støtte i materialet (1937-04, 44; 1941-01, 1; 1950-14, 293) kalle *offentliggjøring* (T27).

Noe som er vanskelig å plassere i de topoiene jeg så langt har definert, er de mange kortfattede, generelle og gjerne metaforisk formulerte karakteristikkene av hva som særmerker de enkelte tekstene. Eksemplene er mange og svært varierte: "Det er en storslagen enkelhet over dramaet" (1943-02, 31), "Disse er mindre av omfang enn de store frihetsdikt fra dikterens første ungdomsår" (1945-02, 39), "Hans kunst var subjektiv" (1948-18, 366), "Det betyr ikke at hans diktning blir enkel og lettfattelig" (1949-17, 345), "Den er sterk og funksjonalistisk, men på sett og vis fattig" (1950-07, 148), "Det er over deres skrifter en behagelig sjarme, men stort sett ingen henførende flukt" (1950-18, 353), "Også epilogen har et folkelig tilsnitt" (1954-01, 41) og "dens merkelige, ja, til tider nesten mysteriøse glans og fylde" (1957-11, 161). Det er mer som skiller disse eksemplene, enn det er som forener dem; hvert enkelt av dem kunne i prinsippet gitt opphav til en egen topos, for eksempel *sjarme* eller *folkelighet*, men siden de fleste av disse topoiene kun ville forekommet en håndfull ganger og vært avgrenset til en halv setning her og der, blir dette naturlig nok ikke aktuelt. Jeg velger i stedet å plassere alle slike karakteristikk i én felles topos, som dermed fungerer som en slags samlesekk for det som faller utenfor de øvrige tekst-topoiene. Som navn på toposen velger jeg et ord som forskerne ofte bruker om det som særmerker den enkelte tekst (1940-01, 26; 1944-17, 196; 1952-13, 201), nemlig *preg* (T28).

7.4 Spesifikke topoi i toposkategorien forfatter

Når litteraturforskerne skal beskrive en forfatter, gir de ofte kortere eller lengre framstillinger av hans/hennes livsløp, og livsløpet begynner naturlig nok med at forfatteren blir født.

Beskrivelser av fødsler er for det meste veldig korte; noen forskere oppgir bare et årstall, andre føyer til en dato, eventuelt en stedsangivelse: "Johannes Thrap-Meyer ble født fjerde april 1898 på Sten gård" (1943-13, 185), "Hans Reynolds, som ble født i Porsgrunn i 1876" (1947-04, 59), "Emily Brontë er født i 1818" (1949-09, 163) og "Hun ble født der 3. mai 1873" (1955-13, 273). Selv om slike beskrivelser ikke opptar noen større plass i noen av artiklene, er det likevel grunn til å skille ut en egen topos for dette: For det første blir fødsler omtalt i relativt mange artikler; for det andre er fødselen en så unik begivenhet i forfatterens liv at omtalen av den vanskelig kan plasseres inn under noen annen topos. Jeg velger altså å definere en topos for fødselsbeskrivelser, som jeg naturlig nok vil kalle *fødsel* (F01).

Etter fødselen følger barndom og ungdomstid, og dette blir gjerne gjenstand for noe mer omfattende karakteristikk. I visse tilfeller beskriver forskeren den oppdragelsen forfatteren fikk: "Truleg hev foreldra åt Olav Aukrust kvar på sitt vis ført sonen inn i ei verd der bygda, landet og den store åndelege heimen, alle kunde tala til eit sinn so fengjande som hans" (1941-12, 280) og "Men foreldrenes oppdragelsesprinsipper tillot ingen ytre kjærlighetsbeviser overfor barna" (1944-17, 186). Større vekt legges imidlertid på forfatterens mer formaliserte oppseding i skoler og høyere utdanningsinstitusjoner, som i visse tilfeller strekker seg langt inn forfatterens voksne liv: "Lassen dimittertes fra Bergen katedralskole til universitetet i Kjøbenhavn" (1937-04, 44), "På universitetet hadde han nemlig med stor iver – som filologisk student – kastet seg over egyptologi" (1943-08, 108) og "Welhaven begynte på Katedralskolen høsten 1817, noe over 9¼ år; han kunne da lese, skrive og regne de 4 Spec." (1950-05, 106). Enkelte ganger trekker forskerne også fram andre aspekter av forfatterens oppvekst, slik som livsvilkårene: "Hans barndomsliv ble delt mellom et mer elevert liv innendørs og et robust, elementært utendørsliv" (1942-10, 195), personlighet og oppførsel under oppveksten: "Alt som barn ble Bjørnson stilt overfor problemet selvbeherskelse" (1951-12, 221) og viktige hendelser under barndomsårene – enkeltstående eller gjentatte: "Om dagen drog barna omkring i skog og mark, alltid sammen. Om kvelden satt de i skumringen og fortalte og fantaserte" (1949-09, 163). Oppvekstbeskrivelser har som regel til hensikt å forklare hvordan forfatteren ble den han/hun ble, og dette kan i neste omgang kaste lys over forfatterskapet. Som Per Amdam skriver: "Ingen forsker har noengang dratt i tvil den store betydning barndomshjemmet og barneårene har hatt for Bjørnstjerne Bjørnson." (1949-12, 240) Oppveksten betraktes altså som en særegen fase i forfatterens liv; den har ingen større verdi i seg selv som forskningsobjekt, men er interessant

som bakgrunn for studiet av den voksne forfatteren og tekstene som han/hun skrev. Det er derfor grunn til å skille ut alt som gjelder forfatterens barndom, oppdragelse og utdanning i en egen topos. Som navn på toposen velger jeg den vide betegnelsen *oppvekst* (F02).

I en rekke artikler i materialet finner vi omtaler av forfatteres yrkeskarriere ved siden av forfattergjerningen. Noen ganger nøyer forskerne seg med å oppgi en yrkestittel: "Efter endt skolegang arbeidet han i noen år som skriver for to amtmenn" (1944-10, 116) og "Han drev stor 'spiker-, stivelse- og pudderfabrikk' på Fåbru ved Lysaker, ble tollinspektør, viserådsmann og rådmann i sin fødeby" (1950-15, 303). Andre ganger gir de lengre beskrivelser blant annet av hvordan forfatterne fikk stillingen, hvilke arbeidsoppgaver de hadde, og hvordan de fungerte i jobben: "Han [...] hadde tiltrådt sin nye stilling som 'artistisk direktør for Kristiania Norske Theater'. Det var et avancement fra den stillingen han hadde hatt ved Bergens nasjonale scene forsåvidt som han skulle ha bedre lønn og var fritatt for forpliktelsen til å skrive skuespill for teatret" (1952-08, 158) og "I mai 1720 ble Holberg utnevnt til *professor eloquentiæ*, og gikk snarest i gang med å forelese. Klokken 9 om morgenen talte han om 'Romerske antikviteter'" (1954-01, 19). Jeg velger å plassere omtaler av forfatterens yrkeskarriere i en egen topos, og som navn på denne velger jeg *arbeid* (F03).

Et viktig element i forfatteres livsløp, slik det framstilles i flere av artiklene, er de tekstene de har lest, hørt eller sett framført på en eller annen måte: "Han las mykje i denne tida og det var serleg dei store ånder i heimslitteraturen som hadde fanga hugen hans" (1941-12, 282), "De sagnene han hørte av bøndene her, vevet seg inn i hans bevissthet" (1943-07, 100), "I disse årene var Bjørnson også som bekjent meget sterkt opptatt av bibelkritisk lesning" (1951-12, 224) og "Vel hadde han sett og beundret Molière og italienerne" (1954-01, 20). Som eksemplene viser, er lesning av både skjønnlitteratur og sakprosa verdt å kommentere. Det kommer også tydelig fram at forskerne omtaler lesningen på litt forskjellige måter: Noen nøyer seg med å fortelle hva forfatterne leste, mens andre også går inn på hvordan forfatterne reagerte på de tekstene de møtte. Omtaler av de tekstene forfatteren har vært i kontakt med, vil jeg samle i en topos som jeg med støtte i materialet (1945-05, 89; 1951-12, 224; 1956-03, 104) vil kalle *lesning* (F04).

Enkelte forskere viser også interesse for forfatterens fysiske helsetilstand i ulike perioder av livsløpet. At forfatterne er ved god helse, blir bare unntaksvis kommentert: "helt til 72 års-alderen hadde han så godt som alltid vært sunn og frisk" (1956-09, 245). Eventuelle sykdommer blir derimot gjerne både nevnt, navngitt og i noen tilfeller også beskrevet i detalj: "Neste vinteren får han lungebrann" (1940-17, 401), "Samme år, i 1919, ble han i Kjøbenhavn alvorlig syk av spanskesyke med påfølgende lungebetendelse" (1943-13, 188), "Han var i

dårlig legemlig forfatning" (1948-18, 359) og "Anfallene var av og til sterke nok til å ha epileptisk karakter" (1952-21, 331). Omtaler av forfatterens helsetilstand vil jeg skille ut i en egen topos, som jeg med støtte i materialet (1951-02, 21; 1955-03, 107) velger å kalle *helse* (F05). Jeg vil presisere at dette utelukkende dreier seg om forfatterens fysiske helse.

Det er ikke bare livsløpets begynnelse som vies oppmerksomhet av litteraturforskerne; slutten blir også behørig kommentert. Noen ganger nøyer de seg med å oppgi tid og eventuelt sted for dødsfallet: "Bjørnson døyde i 1910" (1938-02, 45), "Byron lét sine augo att i Missolonghi i april 1824" (1939-05, 67) og "han døde i 1669, nesten 92 år gammel" (1954-13, 276). Andre ganger trekker de også inn forhold som dødsårsaken og begravelsen: "fikk han kolera og døde i Konstantinopel 26. november 1855. Han blev begravet i Paris, men hans kiste blev senere ført til Krakow" (1948-20, 436), "Branwell døde av drikk, og Emily og Anne bukket med få måneders mellomrom under for den brystsvakhet de hadde kjempet mot bestandig" (1949-09, 163–4). Omtaler av en forfatters dødsfall og omstendighetene omkring dette vil jeg plassere i en egen topos, som jeg velger å kalle *død* (F06).

De enkelte forfatterne opplever dessuten mye i sine livsløp som de kan være mer eller mindre alene om, og også dette blir beskrevet flere steder i materialet. Noen ganger kan det dreie seg om enkeltstående hendelser, som at Holberg "kjøpte Tersløse i Sorø-egnen" (1950-16, 329), eller at "Stortinget nektet å bevilge" Kielland diktergasje (1955-03, 108). Andre ganger trekker forskerne fram forfatterens livsbetingelser og levemåter i bestemte perioder av livet: "Han skal ha ført et vilt ungdomsliv" (1944-01, 9), "Han levde tilbaketrukket, slik som hans arbeid hadde forlangt det av ham i mange år" (1948-10, 232) og "Dermed ble det litt etter litt slutt på hans små vandringer over i Dronningeparken og også på hans kjøreturer i byen" (1956-09, 245). Det er vanskelig å finne noe felles for disse begivenhetene, rett og slett fordi forfatterne har levd så forskjellige liv. Man kunne selvsagt definert topoi som *eiendomskjøp* og *turgåing*, men de ville forekommet kun et par ganger hver. For å ha en topos å plassere slike opplysninger i har jeg valgt å lage én felles topos for alle enkeltstående eller gjentatte begivenheter i forfatterens liv, som jeg kaller for *begivenhet* (F07).

I tillegg til å beskrive forfatterens livsløp trekker forskerne ofte fram ulike sider av forfatteren som menneske. Én av disse er utseendet, som kan omfatte både ansiktstrekk, kroppsbygning og bekledning: "Pannen er påfallende høy, øynene store, vennlige og litt drømmende" (1950-15, 302), "En statelig skikkelse, sans for stilige klær, strålende amtmannsuniform" (1955-03, 120) og "Henrik Ibsen var ikke særlig høy av vekst, men velbygget og sterk" (1956-09, 245). Dette er riktignok ikke noe utbredt emne, men det ligger

så langt unna det som ellers skrives om forfattere, at det blir mer eller mindre nødvendig å opprette en egen topos for dette. Jeg velger å kalle toposen *utseende* (F08).

Forfatterens indre blir beskrevet langt mer utførlig enn deres ytre. Dette er imidlertid et svært vanskelig felt å systematisere, dels fordi vi har å gjøre mylde av tanker, følelser, meninger og karaktertrekk, dels fordi forskerne selv ikke ser ut til å operere med noen konsekvent inndeling eller begrepsbruk. Ett aspekt skiller seg likevel rimelig klart ut, nemlig det forskerne omtaler som forfatterens *personlighet* (1940-12, 225; 1943-16, 247; 1955-03, 118) eller *karakter* (1943-13, 185; 1949-01, 8; 1952-21, 329). Med disse begrepene viser forskerne til de ulike personlige egenskapene som særpreger forfatteren: "Han må ha vært en avgjort innatvendt type" (1940-12, 232), "Han ble på den ene siden en ensom, finstrenget og sensibel karakter" (1943-13, 185), "Det intellektuelle og asketiske draget er sterkt også hos Henry James" (1944-06, 74) og "Kielland var en sannferdig og frimodig mann" (1949-01, 5). Beskrivelser av forfatterens personlige egenskaper vil jeg samle i en egen topos, og som navn på denne velger jeg *personlighet* (F09), da dette ser ut til å være det vanligste betegnelsen.

I materialet finner vi også en rekke omtaler av de ulike meninger, oppfatninger, holdninger og trosoverbevisninger som forfatteren har. Det kan dreie seg om helt jordnære, dagligdagse ting: "han er øyensynlig ikke tilfreds med at hans døtre sitter så meget over sytøy og bøker" (1943-14, 218), politikk og samfunnsliv: "Rudolf Nilsen ser fremtidens løsen i den ideale kommunisme" (1943-13, 184), filosofiske spørsmål: "Hans krets av tanker er snever, det er den trivielle stoiske moralisme som dominerer hans tankeverden" (1940-12, 232) og livssyn: "I virkeligheten er Bjørnson forankret i en lys og optimistisk, men kanskje litt naiv grundtvigiansk kristentro" (1951-10, 207). En siste kategori det er verdt å trekke fram, er forfatterens meninger om litteratur, både i alminnelighet og i forhold til bestemte forfattere og tekster: "han hata all dikting som etter hans mening ikkje tente livet og framgangen" (1938-01, 17), "Det var følgelig store deler av les Essais som ikke falt i hans smak" (1941-01, 24) og "Av jødiske forfattere setter Holberg Josefus meget høyt" (1954-20, 374). I tillegg til å fortelle hva forfatterne mener, hender det at forskerne trekker fram ting som forfatterne var interesserte i eller hadde kunnskap om: "Wergeland har selvsagt kjent kosmopolitiske tanker fra ulike tider" (1945-01, 22), "Holberg var fullt fortrolig med de overtroiske forestillinger som på hans tid var alminnelige blant borgere og bønder i Danmark og i Norge" (1946-04, 65) og "Bjørnsons interesse for den norrøne litteraturen" (1951-11, 211).

Omtalen av forfatterens ulike meninger, interesser og trosoppfatninger utgjør en så stor del av materialet at dette utvilsomt må skilles ut fra de øvrige forfatter-topoiene. Det er derimot ikke fullt så innlysende hvorvidt jeg bør lage en fininndeling av dette, eller om alt kan

samles i én eneste topos. Jeg velger å opprette to topoi: én for forfatterens meninger og kunnskaper om litteratur og én for meninger og kunnskaper om alt annet. Disse topoiene vil jeg kalle henholdsvis *litteratursyn* (F10) og *meninger og kunnskaper* (F11). Begrunnelsen for denne inndelingen er måten disse to kategoriene brukes på i materialet. Forfatterens forhold til religion, moral, politikk eller mer hverdagslige emner finner forskerne ofte uttrykk for i forfatterskapet, som et tankeinnhold eller budskap i teksten: For eksempel skriver Olav Løkse at "Fielding tykkjest ha sett på Walpole som inkarnasjonen av alt som er korrupt og rote i statslivet" (1944-15, 154), og deretter viser han at Fieldings *Pasquin* inneholder "harde åtak både på Walpole og på dei politiske tilhøva i det heile" (1944-15, 163). Litteratursyn dreier seg imidlertid om noe helt spesielt, nemlig forfatterens oppfatninger av den virksomheten som han/hun er en del av: produksjonen av tekster, og dette er ikke noe som kun blir uttrykt i tekstene, men som kan virke inn på alle sider av tekstenes utforming, inkludert det formelle. For eksempel peker Fredrik Wulfsberg på paralleller mellom Thomas Hardys litterære teorier og personskildringene i en av tekstene hans: "Hardy mente nemlig at en roman som ofret seg helt for sjelemaleriet alltid stod i fare for å bli stereotyp, føre inn i en intellektuell blinngate. [...] Men denne ignoreringen av menneskeskildringen gjelder bare første omgang i Hardys roman." (1942-10, 13) Resonnementer som dette gjør det aktuelt å skille litteratursyn fra de øvrige meninger og kunnskaper.

Noe det legges stor vekt på i materialet, er det vi med et veldig vidt begrep kan kalle forfatterens sjeleliv. Dette dreier seg for det første om de følelsene forfatteren opplever, som i mange tilfeller oppstår som en reaksjon på verden omkring: "Han følte det bittert å være ramt så hårdt" (1937-13, 291), "har sikkert vært en stor gledesdag for Wergeland" (1945-05, 98) og "Da Hildur Andersen kom hjem igjen fra Wien, ble Ibsen glad" (1957-02, 51). Følelsene kan også være der på mer permanent basis: "den strid han kjente i sitt indre" (1941-16, 419) og "Stundom følte han seg truet på livet av kaos" (1956-16, 339). En annen side av forfatterens sjeleliv er de mer rasjonelle tanker og forestillinger som finnes i hans/hennes bevissthet: "Men alle disse minner dukker først op hos Ibsen da han er i Italia" (1941-13, 338), "Selv små, kanskje personlige saker kunne for Wergeland fortone seg som menneskehetens anliggender som han var kalt til å ta seg av" (1945-01, 5) og "Tør man tro at han selv har fornemmet det, og innsett at nå trengte han for sin diktnings skyld å komme hjem til Norge?" (1956-09, 252). Til dette kan vi også føye forfatterens mange drømmer, ønsker og ambisjoner: "Henrik Wergelands hele liv var gjennomglødet av det hellige krevende kall å vekke sitt folk til bevissthet om store åndelige oppgaver" (1945-02, 26) og "Det ser ut til at det var dramatiker han drømte om å bli den gang" (1947-06, 76). Jeg vil samle alle omtaler av forfatterens ulike

tanker, følelser og ønsker i én topos, som jeg med støtte i materialet (1941-12, 283; 1949-09, 172) velger å kalle *sjeleliv* (F12).

Materialet viser tydelig at det finnes to motstridende teorier om forfatterens indre liv. Mange forskere legger vekt på hvordan forfatterens personlighet, sjeleliv og meninger forandrer seg gjennom livsløpet: "Sallust blir mere og mere svart pessimist" (1940-12, 232), "en utvikling fra den eksalterte religiøse henførelse i Clara Rafael-perioden frem til en lutret, moden religiøs oppfatning" (1944-17, 195) og "Det foregår altså i denne tid også et omslag i dikterens moralvurdering" (1956-19, 381). Andre forskere fokuserer på det som er konstant i forfatterens indre liv, det vi kan kalle hans/hennes uforanderlige kjerne: "Den enhet vi taler om må søkes dypere, i et fundamentalt sjelelig behov, i selve personlighetens grunnleggende struktur" (1941-15, 380), "Spenningen mellom det universelle og det nasjonale, mellom ideene og historien går igjennom hele Wergelands tankeverden" (1945-01, 3) og "I et glimt ser vi her kjernen i Bjørnsons eget vesen" (1949-12, 301). Med utgangspunkt i dette vil jeg definere to topoi. Den første omfatter alle tematiseringer av endringer i forfatterens indre liv, og som navn på denne velger jeg helt enkelt *endringer* (F13). Den andre omfatter alle de tilfeller der forskeren eksplisitt framhever det dype og uforanderlige i forfatterens indre liv. Toposen velger jeg – med referanse til materialet (1949-12, 301) – å kalle *kjerne* (F14).

Som nevnt tillegger litteraturforskerne forfattere en egenverdi som forskningsobjekt, mens øvrige personer kun omtales i den grad de kan relateres til og kaste lys over andre forskningsobjekter. En stor gruppe av de ikke-forfattere som omtales i materialet, er de menneskene som forfatteren har hatt en eller annen forbindelse med i løpet av sitt liv. Dette kan være familiemedlemmer og slektninger: "Hans far, Nicolai Christian Vendelboe Lassen, var fogd" (1937-04, 44), "Blandt hans forfedre finner man flere av Islands største og evnerikeste menn" (1944-10, 116) og "I 1845 er det Josephine Bidoulac blir Welhavens hustru" (1952-16, 259). Det kan også være venner, fiender og mer perifere bekjentskaper: "Det var vel bare ett menneske han i sitt liv la for hat, det var D'Anthès" (1937-13, 303) og "i magister P. J. Böklin hadde hun en fortrolig venn som hele livet var hennes åndelige veileder" (1944-17, 187). Beskrivelsen av de menneskene forfatteren hadde forbindelse med, varierer stort – både i omfang og i innhold. Forskerne kan skildre måten forfatteren og den andre personen så på og forholdt seg til hverandre på: "Fra første øieblikk var de tiltrukket av hinannen. Han øvet en sterk erotisk dragning på henne, men samtidig hadde hun også en følelse av sjelsfelleskap med ham" (1944-17, 189). Det hender også at forskerne gjør forfatterens venn eller familiemedlem til gjenstand for en egen omtale. Som oftest nøyer de seg med de mest basale biografiske opplysninger, slik som yrke, slektstilhørighet og bosted:

"Faren var til sin død 1893 foged på Hedmark" (1943-08, 108), men de kan også gjøre mer utførlig rede for disse personenes livsløp (1949-12). Jeg velger å definere én topos for alle omtaler av personer som forfatteren hadde en eller annen form for relasjon med. Denne omfatter også beskrivelser av relasjonens natur, altså hvordan forfatteren og den andre oppfattet hverandre. Som navn på toposen velger jeg *personlige relasjoner* (F15).

7.5 Spesifikke topoi i toposkategorien leser

En stor del av det som faller inn under toposkategorien leser, er omtalen av den resepsjonen teksten fikk da den ble utgitt første gang. Beskrivelsen av resepsjonen er noen ganger av en helt generell art: "Både annen og tredje del av Henrik VI gjorde lykke" (1940-01, 11) og "Hertha blev mottatt med forargelse og hån" (1944-17, 188). Andre ganger går forskerne mer spesifikt til verks. De kan blant annet ta for seg hva kritikere – i alminnelighet eller hver enkelt – mente om teksten: "Det går ellers fram at kritikeren i Dagbladet ynskte å sjå forfattere ta eit aktivt standpunkt" (1940-20, 474) og "Det er vel nesten unødvendig å påpeke at mottakelsen i 'Aftenposten' var annerledes" (1953-13, 309). Forskerne kan også gå inn på hvordan teksten ble mottatt av publikum – både hvordan de reagerte på den, og hvor bredt den nådde ut: "Dette dikt bragte hans stjerne til å stige høyt på den russiske litteraturs himmel" (1937-13, 290), "Boka kom ut i to opplag same året, og vart helsa med glede av dei eldre" (1940-20, 469) og "Publikum var rystet over boken, særlig høyrefolk" (1952-06, 123). Mye tilsier at omtalen av samtidsresepsjonen bør skilles ut som en egen topos. For det første er forskerne som regel nøye med å markere at det er nettopp mottagelsen i *samtiden* de beskriver: "samtidsdomane um denne boka" (1939-05, 107), "den mottaking Vinjes bok fekk i den engelske samtida" (1939-13, 328) og "samtidskritikken" (1955-05, 160). For det andre skiller samtidsresepsjonen seg ut ved at den kan ha en innvirkning på forfatterens liv. Dette er flere av forskerne inne på: "samtidig bragte oden 'Til friheten' ham i unåde ved tsarhoffet" (1937-13, 290), "Boken blev en efter våre forhold stor suksess, som oplivet forfatteren, iallfall til å begynne med" (1950-14, 292) og "Holberg ble angitt til kongen for å ha fornærmet både folk og de høyeste myndigheter" (1954-01, 33). Jeg vil ikke skille mellom responsen fra kritikere og responsen fra publikum. I enkelte artikler finnes det riktignok et slikt skille, men vel så ofte slås disse sammen til en omtale av tekstens mottagelse i sin alminnelighet (1940-17, 362; 1956-17, 350). Som navn på denne toposen velger jeg *samtidsresepsjon* (L01).

Mange av forskerne beskriver også hvordan lesere har forholdt seg til teksten i ettertid. Ofte dreier dette seg om en tekst eller et forfatterskaps vei inn i eller ut av den nasjonale eller den verdenslitterære kanon: "Men alt tidlig i keisertiden har Sallust slått igjennom, han blir

klassiker, blir kanonisert" (1940-12, 226) og "Ingen av Jones' skuespill har kunnet holde sig, og Pineros dramaer forsvinner også langsomt i glemselen" (1942-06, 118). Ett aspekt av dette er hvordan tekstene har blitt oppfattet, tolket og framført til ulike tider: "mange nordmenn i okkupasjonstiden fant nye verdier i rimbrevet til rektor Steen" (1953-13, 321) og "En jysk oppførelse av komedien, sommeren 1952, vakte atskillig diskusjon fordi baronen konsekvent ble fremstilt usympatisk" (1954-01, 6). Forskerne kommenterer også den virkningen tekstene har hatt på senere tiders litteratur, og på kulturlivet og samfunnet for øvrig: "eit rikt og mangfoldigt 'etterliv', som gjorde han til ei av kreftene i europeisk åndshistorie" (1939-05, 67), "Han har naturligvis hovedansvaret for at så meget av etterkrigstidens diktning er vanskelig tilgjengelig og delvis uforståelig" (1943-02, 30) og "Allikevel kunde det se ut som om Fredrika Bremers arbeide bar frukt. Alt i 1858 kom virkelig en lov som gjorde ugifte kvinner myndige ved 25 års alder" (1944-17, 188). Jeg vil definere en egen topos for omtaler av en teksts resepsjon i tiden etter dens umiddelbare samtid, og som navn på toposen velger jeg *etterliv* (L02) (1939-05, 67).

Det finnes også eksempler på at forskerne beskriver leserresponser løst fra tid og sted. De beskriver med andre ord hvordan en leser i alminnelighet vil reagere på teksten som helhet eller deler av den: "aldeles som vi selv ved lesningen synes kanselliråden vokser ut gjennom boka" (1943-08, 110), "Det er ubehagelig å lese sitater fra *The Vision*" (1947-08, 95), "at Rachel ikke virker umiddelbart fengslende og inciterende på leserens fantasi" (1949-02, 18) og "En kan smile når en hører *Shakespeare* tale i deilige franske alexandrinere" (1955-09, 212). Slike generelle omtaler av leserresponser vil jeg plassere i en egen topos, som jeg med støtte i materialet (1937-21, 524; 1942-05, 112; 1946-02, 13) velger å kalle *virkning* (L03). Jeg vil her gjøre en viktig presisering. Måten mange av forskerne gjengir handlingen i tekster på, ligner svært mye på beskrivelser av leserresponser: "Så får vi høre at Constance blir påfallende forandret etter bryllupet" (1952-06, 99). Formuleringer som dette, der forskeren kun gjør rede for hvilken informasjon teksten formidler til et allment *vi*, vil ikke bli regnet med i toposen *virkning*. Denne toposen er kun aktuell når forskeren beskriver en eller annen reaksjon – en tanke eller følelse – som teksten utløser i leseren.

7.6 Spesifikke topoi i toposkategorien kontekst

En kontekst som forskerne ofte plasserer forfattere, tekster og lesere i, er den geografiske. De fleste nøyer seg med å nevne et land, en by eller en adresse: "Han er fra husmannsplassen Dalskåsi i selve Kivledal" (1942-04, 85), "James oppnådde sitt posthume gjennombrudd på bredere front i Amerika" (1953-06, 135) og "dette hans ungdomsdrama fra Grimstad" (1956-

02, 41). Men vi finner også noen kortere eller lengre karakteristikk av det geografiske området der forfatteren, teksten eller leseren befinner seg: "det store, stumme Russland" (1937-13, 289), "det rommelige, fornemme og konservative miljøet på Sten gård" (1943-13, 185) og "De små husene var lune og koselige og så velstelte" (1947-04, 60). Som eksemplene viser, kan forskerne beskrive både det fysiske og det sosiale miljøet på stedet. Når forskerne plasserer forfattere på et geografisk sted, hender det dessuten at de gjør rede for hvordan og hvorfor de kom til dette stedet, og hvorvidt de er der på besøk eller på mer permanent basis: "slapp han med en mildere forvisning til Syden, hvor han var i fire år" (1937-13, 290) og "tiltrådte han sin stipendiereise til Paris og Rom" (1954-01, 11). Alt som angår den geografiske kontekstualiseringen av forfattere, tekster og lesere, samt beskrivelser av geografiske områder, vil jeg plassere i en egen topos, som jeg velger å kalle *geografi* (K01).

En annen måte å kontekstualisere forfattere, tekster og lesere på er å fortelle hva som foregikk i samfunnet for øvrig på omtrent samme tid – eventuelt også før og etter. Det er stor variasjon i hvilke deler av den historiske konteksten forskerne velger å trekke fram. Noen ganger gir de generelle karakteristikk av samfunnsforholdene: "Den sosiale og økonomiske umleggjinga utgjennom 50- og 60-åra" (1939-05, 116) og "En ganske betydelig avstand mellom klassene var det dengang" (1955-13, 285). Andre ganger går de inn på spesifikke historiske begivenheter – store som små: "Normannerkongene befestet landet med festninger" (1942-10, 214), "Så sent som i 1870 kommer den første skolelov" (1947-08, 84) og "Etter Albigerskrigen (1209) ble Provence et usikkert sted for trubadurene" (1955-01, 2). I denne sammenheng hender det ofte at forskerne beskriver ulike historiske personer: "Walpole nytta alle rådgerder til å halda eit stabilt styre" (1944-15, 160), "En legpredikant kom til bygda og forkynte sine nye åpenbaringer" (1948-09, 221) og "Jørstad kom inn på tinget og var med i unionsstriden i 1880-årene" (1949-14, 321). Disse historiske skikkelsene utgjør den tredje store gruppen av mennesker som omtales i materialet, ved siden av forfatterne og forfatternes familie og bekjentskaper. Alle beskrivelser av samfunnet omkring forfatteren, teksten eller leseren vil jeg samle i en egen topos, kalt *historie* (K02). Til denne toposen vil jeg også regne omtaler av mer kulturhistoriske forhold, slik som språk, andre kunstarter enn litteratur, tilgjengeligheten av bøker i samfunnet og institusjoner som skoler, teatre og biblioteker: "Teatrene har et europeisk repertoar, bibliotekene innfører russisk og skandinavisk litteratur på landsbygda" (1940-07, 117), "det var i virkeligheten på malerkunstens område denne betegnelse ble lansert, nemlig av den store Courbet" (1944-01, 3) og "Det var særlig etter hans tid at kastiliansk dialekt vant styrke som kanselli- og litteraturspråk" (1955-01, 2).

Kulturhistorien kunne i prinsippet vært en egen topos, men da dette emnet forekommer så sjelden, har jeg valgt å slå det sammen med historie.

En annen viktig kontekst er den litteraturhistoriske, og i mange av artiklene gjør forskerne rede for trekk som er felles for flere tekster – og til en viss grad også deres forfattere og lesere – i en gitt tidsperiode: "Det atterslaget mot problemdiktinga og naturalismen som set inn kring 1890" (1939-05, 132), "Det er et stående moment i all karakterisering av den tysk-nordiske romantikk at den svermet for middelalderen og katolisismen" (1941-16, 408), "I tiden ca. 1815–30 blomstret i Europa en poesi med emner fra Østen" (1948-20, 431), "De norske studerende i København [...] gikk i Holbergs forspor og søkte meget til Frankrike for å finne sine litterære mønstre" (1954-10, 236) og "Det er alment kjent at det i høymiddelalderens Europa eksisterte kjærlighetslyrikk som klart skilte seg ut fra tidligere litteratur" (1955-01, 1). Som eksemplene viser, varierer det hvor vidt forskerne favner i sine grupperinger: fra en håndfull norske studenter til hele Europa i høymiddelalderen. Det varierer også hvor etablerte de ulike grupperingene er i forskningsmiljøet: Noen har innarbeidede betegnelser som *romantikken*, mens andre ikke får noen betegnelse, men kun blir beskrevet som en litterær tendens på et gitt tidspunkt. Tekster, forfattere og lesere med bestemte likhetstrekk trenger imidlertid ikke alltid å tilhøre den samme tidsperioden; de kan også inngå i en litterær tradisjon: "Nytt er jo motivet ikke. Det er like gammelt som diktingen selv, og har vært behandlet gjennom alle tider" (1949-12, 304) og "Ettersom Don Juan-myten har øvd tiltrekning på så mange og ulikartede diktere til ulike tider, må en naturligvis vente at myten vil undergå en viss forvandling" (1955-15, 307). Slike litteraturhistoriske perioder og tradisjoner bruker forskerne som kontekster for de enkelte tekster, forfattere eller lesere: "med Amtmandens Døtre begynner et nytt tidsavsnitt i norsk diktning" (1944-17, 190), "Det er jo Welhaven som representerer den dansk-tyske tradisjonen i 1830-årene" (1945-07, 148) og "En stor del av Popes forfatterskap faller inn under den naturskildrende diktning som ble en moteretning i det 18. hundreår" (1950-18, 360). Jeg velger å plassere alle omtaler av større grupper av tekster, forfattere eller lesere – i hovedsak det man kan kalle litteraturhistoriske perioder og tradisjoner – i en egen topos, som jeg med støtte i materialet (1944-17, 190) vil kalle *litteraturhistorie* (K03).

En fjerde kontekst som ofte trekkes inn, er de tankestrømninger, ideer og forestillinger som var framtreddende i samfunnet på den aktuelle tiden: "Dei straumdraga i vårt åndsliv som vi plar samle under namnet 80-års-radikalismen" (1940-20, 462), "I begynnelsen av åtti-årene, på et tidspunkt da en materialistisk og utilitaristisk filosofi var blitt eneherskende" (1948-20, 432) og "Maria-dyrkelsen i middelalderen har ført med seg en endring i synet på kvinnen" (1955-01, 2). I mange tilfeller blir slike tankestrømninger framstilt kun som et trekk ved tiden,

en form for tidsånd, men det hender også at de forankres i bestemte personer, først og fremst filosofer: "Dagens tenkere var særlig Schopenhauer og Ed. von Hartmann, som begge ga næring til pessimismen som livstolkning" (1956-16, 341). Omtaler av slike kontekster er så utbredt i materialet at de utvilsomt bør få sin egen topos, men å navngi denne toposen er ikke fullt så lett. I artiklene brukes det en rekke beslektede uttrykk, blant annet "åndshistoria" (1939-05, 141), "tankestraumane" (1940-20, 462), "åndsstrømninger" (1941-10, 225), "åndshistorisk" (1941-12, 285) og "idéhistorie" (1956-15, 324). Begrepet *idéhistorie* blir i hovedsak brukt når forskerne tar for seg bestemte, bevisst utformede, filosofiske ideer og forestillinger, slik som kosmopolitismen (1945-01, 9) eller drømmen om det tredje rike (1937-22, 531). Denne toposen skal imidlertid favne om omtalen av alle slags tanker og ideer som rører seg samfunnet, ikke bare de mest gjennomtenkte og velformede. Jeg velger derfor å bruke det mer generelle uttrykket *åndshistorie* (K04) som navn på toposen.

Det hender også at forskerne kontekstualiserer et forskningsobjekt ved å plassere det i forhold til mer universelle og tidløse fenomener. Dette kan være kunnskap fra andre fagområder, slik som fagpsykologisk kunnskap som trekkes inn i beskrivelsen av tekstens personskildring eller forfatterens indre liv: "Dette er klart og tydelig et eksempel på passivitetsbevissthet og følelse av influens, – sikre schizofrene symptomer." (1948-18, 361) Men det kan også være ulike allmenne filosofiske teser, som gjerne blir stående for forskerens egen regning: "Hjemstedsfølelsen er opprinnelig hos mennesket, og det er med den som med annet opprinnelig følelsesstoff" (1940-07, 166) og "Hvilke kjennemerker har vi på amoralsk holdning?" (1943-16, 247). Jeg velger å samle alle omtaler av universell og tidløs kunnskap, uansett om den er av vitenskapelig eller filosofisk art, i en egen topos. Som navn på toposen velger jeg *universelle fenomener* (K05).

7.7 Spesifikke topoi i toposkategorien relasjon

Noe forskerne er svært opptatt av, er å sammenligne fenomener, dels for å vise hva som ligner på hva, dels for å framheve det unike og originale. Det de sammenligner oftest og grundigst, er tekster: "men hans verk er ikke memoarer slik som Saint-Simons skrifter er det" (1943-16, 248), "Versemål og språktone er så likt Calderons" (1950-07, 149), "Denne novellen ligner i motivet Jonas Lies 'Gaa paa!'" (1952-09, 165) og "Brands frister har mange likhetspunkter med fristerne som kommer til St. Thomas i T. S. Eliots 'Murder in the Cathedral'" (1956-03, 94). I disse eksemplene tilhører tekstene hvert sitt forfatterskap, men det hender vel så ofte at forskerne sammenligner tekster av samme forfatter: "Som i sine fyrste studentdikt ropar han atter 'Ned med tyannerne'" (1940-20, 476), "Der er en vesensforskjell mellom dette verket og

alle de foregående" (1941-15, 382) og "Skildringen av denne stormnatten skal vi sammenligne med en strofe fra Terje Vigen, som uttrykker omtrent det samme" (1952-08, 153). Slike sammenligninger kan ordnes i topoi på ulike måter. Én måte kunne være å skille mellom omtaler av likheter og omtaler av forskjeller mellom tekster. Dette har imidlertid liten hensikt, for i de fleste tilfeller finner forskerne både likt og ulikt. Jeg vil i stedet skille mellom sammenligninger av tekster fra ulike forfatterskap og sammenligninger av tekster fra samme forfatterskap. Grunnen er de ulike funksjonene disse to typene har. Sammenligninger mellom forfatterskap blir som regel brukt for å finne spor etter påvirkning fra det ene til det andre: "Her må Henrik Ibsen ha hatt Henrik Wergeland i tankene. Det er jo en (litt matt) avglans av 'Den engelske Lods', der hvor Mary Ann og Johnny Johnson slår seg ned i Hardanger" (1956-02, 50). Sammenligninger innad i forfatterskapet brukes derimot til å påvise endring eller stabilitet i forfatterskapet: "Hvis en sammenlikter [sic] dette med The Lake Isle of Innisfree, vil en merke hvor langt Yeats' stil er kommet" (1943-07, 105) og "Første del av diktet er en videreføring av det livsprinsipp som hans ungdomsdikt var bygget over" (1954-03, 62). Topoiene kaller jeg henholdsvis *likheter og forskjeller mellom tekster i ulike forfatterskap* (R01) og *likheter og forskjeller mellom tekster i samme forfatterskap* (R02).

Det hender også ofte at forskerne sammenligner forfatteren med andre personer. Den andre personen kan også være en forfatter: "Det fantes mange lag i Ibsens sjel. Han er ikke enkel og grei som Bjørnson" (1941-13, 345) og "Enkelte av Wergelands karaktertrekk tror jeg vi finner igjen hos Henrik Ibsen" (1949-17, 349). Men forfatteren kan også sammenlignes med andre; for eksempel blir Jonathan Swift sammenlignet med en litteraturforsker: "Jeg har Davis mistenkt for å være en like stor kvinnehater som Swift." (1952-21, 337) Alle slike sammenligninger vil jeg plassere i en egen topos, som jeg i analogi med de to foregående topoiene kaller *likheter og forskjeller mellom personer* (R03).

I materialet finner vi også en rekke beskrivelser av de forhold som har påvirket utformingen av en tekst. Fordi påvirkningen kan være av så mange ulike slag, og forskerne heller aldri diskuterer eksplisitt hvilke typer påvirkning de regner med, er det vanskelig å dele dette inn i topoi. Det er imidlertid én form for påvirkning som det er relativt uproblematisk å skille ut fra resten, og det er den biografiske – det vil si når elementer i teksten kan spores tilbake til forfatterens psyke eller til begivenheter i hans/hennes liv: "En av grunnene til hans bruk av fortaleteknikken er Shaws kolossale selvbevissthet" (1938-20, 450), "I denne post oplever så Asbjørnsen de begivenheter, der har gitt stoffet til hans udødelige 'Berte Tuppenhaugs Fortællinger'" (1939-19, 481), "Så direkte i sammenheng med Nini Roll Ankers egen situasjon er handlingen i første del av denne boken" (1955-13, 276) og "Det var

søsterens navn Ibsen gav til den elskeligste skikkelse han har skapt" (1956-19, 382). Den enorme utbredelsen omtalen av slike former for påvirkning har i materialet, tilsier at dette bør skilles ut som en egen topos. Som navn på toposen velger jeg *biografisk påvirkning* (R04).

Tar vi for oss de andre formene for tekstpåvirkning som omtales i materialet, finner vi svært mye forskjellig. Mest framtrædende er omtalen av den påvirkningen som går fra ett forfatterskap til et annet: "'Kongen', som me veit Garborg var mykje uppteken av, hev havt ikkje så radt lite å segja for utforminga av 'Ein Fritenkjar'" (1938-02, 53), "I forbindelse med Snoilskys dikt 'Vita frun', som nok har vært med og gitt Ibsen motivet til de hvite hestene" (1952-17, 269) og "anta at dødsscenen oppe i høyfjellet er skrevet under påvirkning av en Nietzsche-reminiscens" (1955-08, 201). Påvirkningen kan også komme fra verk innenfor andre kunstarter: "Det ville ikke være unaturlig om Ibsen i dette bilde har funnet en inspirasjon til å søke fram til noe nytt" (1950-13, 285–6). I tillegg trekker flere av forskerne fram eksempler på at forfattere har lagt muntlige fortellinger til grunn for sine egne skriftlige tekster: "fortellingen om Peer Gynt, som Ibsen nok ikke bare hadde fra Asbjørnsen, men også personlig hadde hørt" (1941-13, 338). Dette gjelder selvsagt i stor grad omtalen av eventyrsamlere som Asbjørnsen: "Segna fikk forresten Asbjørnsen først høre der i Vågå i 1847" (1940-17, 388). Forskerne trekker også fram hvordan samfunnet omkring har påvirket teksten. Noen ganger er det selve tidsånden som er inspirasjonskilden: "Linjene er preget av darwinismens store tid, mens den nye naturlæren ennå var ny" (1953-13, 313). Andre ganger har forfatteren skrevet om konkrete historiske personer og hendelser – enten direkte eller i omdiktet form: "at dikterens inspirasjonskilde først og fremst er den religiøse og politiske situasjon i Norge, og da særlig Vest-Norge i 1870-årene" (1941-10, 232). De historiske personene og hendelsene kan også ligge langt tilbake i tid: "henter han emnene dels fra engelsk fortid [...], dels fra nåtiden" (1940-07, 127). I slike tilfeller kan forskerne finne det verdt å kommentere hvilke kilder forfatterne benyttet seg av: "Med Julius Cæsar hadde Shakespeare søkt til antikken og hentet sitt stoff fra Plutark" (1950-02, 50). Selv om disse eksemplene kunne gitt opphav til en rekke forskjellige topoi, har de også noe felles: Det dreier seg i alle tilfeller om påvirkning som kommer til forfatterne *utenfra*, ofte i form av en eller annen type tekst: Forfatterne leser andre forfatteres tekster og blir inspirert, de hører muntlige tekster og skriver dem ned, de leser historiske kilder og baserer sine tekster på disse, og de hører eller leser om forhold i samtiden og gjør dette til utgangspunkt for sine egne tekster. Dette står i kontrast til den biografiske påvirkning, der forhold i forfatteren selv og hans/hennes eget liv er påvirkningskilden. Jeg velger derfor å plassere alle former for påvirkning som ikke er biografisk, i én felles topos. Som navn vil jeg bruke noe som kan favne om alle disse ulike formene, nemlig *ytre påvirkning* (R05).

7.8 Spesifikke topoi i toposkategorien metavitenskapelige forhold

Forskeren er sjelden den første til å studere en tekst, forfatter eller leser, så i mange artikler finner vi redegjørelser for hva andre forskere har skrevet om samme emne. Noen ganger brukes annen forskning kun som en kilde til informasjon: "Ifølge Halvorsens forfatterleksikon måtte Asbjørnsen kort før artium 1833 ta en huslærerpost" (1939-19, 479) og "flere forskere har kunnet påvise lån fra den platonske og nyplatonske filosofi" (1945-02, 28). Andre ganger trekker forskeren fram feil, mangler eller uklarheter i den eksisterende forskningen: "Om Fredrika Bremers forhold til erotikken har svenske litteraturforskere ikke kunnet komme til enighet" (1944-17, 200) og "er så vidt jeg kan se aldri før vært behandlet fra norsk side, og fra nordisk side for øvrig har Helge Kjærgaard berørt disse diktene" (1954-13, 273). Alle omtaler av annen litteraturforskning vil jeg plassere i en egen topos kalt *annen forskning* (M01).

Det hender også at forskerne skriver om seg selv og sin egen artikkel. Det kan være kortere kommentarer om hva det står skrevet andre steder i artikkelen: "Om disse skal vi høre i neste kapitlet" (1940-17, 397) og "Denne forklaringen er det vi i det følgende vil søke" (1946-02, 13). Forskerne kan også gjøre rede for hva artikkelen handler om, og hvilket formål den har: "Oppgaven for dette arbeid er å vise at det i Shakespeares liv" (1950-02, 39) og "Formålet med denne undersøkelsen er å finne fram til det innerste særpreg ved 'Mit Følge'" (1951-10, 193). Det hender også at forskerne beskriver omstendighetene omkring sin egen skriving, blant annet hvordan det gikk til at de skrev en artikkel om nettopp dette emnet, og hvilke mennesker de fikk hjelp av underveis: "I min bibliotekartid ved Universitetsbiblioteket noterte jeg meg hva jeg leilighetsvis kom over av spor etter Henrik Wergelands virke" (1945-05, 84) og "Jeg vil få lov å takke herr overlege Gjessing for tillatelsen til å benytte journalen" (1948-18, 390). Alle passasjer der forskeren anlegger et metaperspektiv på seg selv og sin egen artikkel, vil jeg samle i en egen topos, som jeg velger å kalle *artikkelen* (M02).

I materialet finnes det også en rekke omtaler av de teoriene og metodene forskerne har lagt til grunn for sitt arbeid. Dels setter de fram allmenne teorier om tekster, forfattere, lesere, kontekster eller relasjonene mellom disse: "Personlig tror jeg man i enhver dikterverden vilde kunne lete sig frem til et slags utstrålingscentrum" (1941-15, 380), "Metret er den normerende ramme for et vers" (1943-05, 77) og "En dikters personlige problemer speiler seg ofte av i hans verker" (1953-12, 275). Dels drøfter de litteraturforskningens mål og metoder, i alminnelighet og i forhold eget arbeid: "Stilgranskeren når ikke fram til noe tilfredsstillende resultat ved en utelukkende objektiv gransking" (1945-03, 63), "Et av litteraturforskningens mål er å trenge fram mot forståelsen av den kunstneriske skapelsesprosess" (1949-09, 161) og "har jeg imidlertid funnet det mer hensiktsmessig å nytte en induktiv metode" (1953-13, 323). Alle

omtaler av teoretiske og metodologiske spørsmål vil jeg plassere i en egen topos kalt *teori og metode* (M03).

Litteraturforskerne forteller også ofte hvor de har fått sine opplysninger fra, det vil si hvilke kilder de har benyttet seg av. Noen få ganger er kilden en person som har gitt opplysninger muntlig: "Son til Garborg, Arne Olaus Fjørtoft Garborg, som eg hev tala med um dette spørsmålet" (1938-02, 41) og "Den nylig avdøde pianistinne Hildur Andersen har i sin tid fortalt meg" (1957-02, 47). For det meste foreligger imidlertid kildene i skriftlig form. Kilden kan være skrevet av forfatteren selv: "De brever som han skrev til sin bror er en av de beste kildene for studiet av Obstfelder" (1948-18, 361) og "Dette brevet sier oss nok ganske mye om hvordan forfatteren ønsker at man skal lese hans bok" (1955-08, 207), eller av andre: "Fra hans studietid i Kjøbenhavn forteller konsul Jens Gran i sine 'Skizzer af bergenske Forholde' at Lassen" (1937-04, 44), "Da jeg kom over hans sykejournal" (1948-18, 354) og "Jeg leste forleden dag noen utrykte erindringer av en gammel dame, frøken Fanny Riis, som hadde kjent Ibsen" (1956-09, 249). Alle omtaler av de kildene forskerne har benyttet, vil jeg plassere i en egen topos, som jeg med støtte i materialet (1940-17, 340; 1944-04, 44; 1955-03, 121) velger å kalle *kilder* (M04).

7.9 Noen presiseringer

Som det burde ha kommet fram av de mange sitatene fra materialet, er det sjelden slik at en lengre tekstpassasje hører entydig til i én bestemt topos; som regel skifter toposen fra setning til setning, eller til og med fra ord til ord. Ovenfor brukte jeg dette som eksempel på samtidsresep-sjon (L01): "Boken blev en efter våre forhold stor suksess, som oplivet forfatteren, iallfall til å begynne med" (1950-14, 292), men allerede etter første komma i sitatet får vi en overgang til forfatter-toposen sjeleliv (F12). Ofte går det heller ikke an å trekke en grense mellom der én topos slutter og den neste begynner. Dette var et av eksemplene på toposen kilder (M04): "Son til Garborg, Arne Olaus Fjørtoft Garborg, som eg hev tala med um dette spørsmålet" (1938-02, 41), men forskerens kilde er samtidig Arne Garborgs sønn, så denne passasjen – i hvert fall begynnelsen – må også klassifiseres som personlige relasjoner (F15). Det er altså fullt mulig for en forsker å benytte seg av flere topoi samtidig; for topoiene i kategorien metavitenskapelige forhold vil det til og med i mange tilfeller være påtvunget: En litteraturvitenskapelig teori (M03) vil nødvendigvis være en teori *om* noe, for eksempel om metaforer (T07), om litterære verdier (T19) eller om påvirkning fra liv til tekst (R04). For min innholdsanalyse vil det imidlertid ikke ha noen betydning om toposen har stor eller liten utbredelse, eller om den brukes alene eller i kombinasjon med andre; så lenge det finnes en passasje i artikkelen som lar seg plassere i en gitt topos, vil jeg si at denne toposen blir brukt i artikkelen.

7.10 Oversikt over topikken

Tekst

T01	handling
T02	motiv
T03	tankeinnhold
T04	personskildring
T05	miljøskildring
T06	stil og språk
T07	bilde
T08	symbol
T09	formulering
T10	framstillingsmåte
T11	sjanger
T12	stemning
T13	verseform
T14	tittel
T15	replikk
T16	komposisjon
T17	originalitet
T18	troverdighet
T19	kvalitet
T20	intensjon
T21	budskap
T22	endringer i forfatterskapet
T23	forfatterskapets grunntrekk
T24	forarbeid
T25	oversettelse
T26	tilblivelse
T27	offentliggjøring
T28	preg

Forfatter

F01	fødsel
F02	oppvekst
F03	arbeid
F04	lesning
F05	helse
F06	død
F07	begivenhet
F08	utseende
F09	personlighet
F10	litteratursyn
F11	meninger og kunnskaper
F12	sjeleliv
F13	endringer
F14	kjerne
F15	personlige relasjoner

Leser

L01	samtidsresepsjon
L02	etterliv
L03	virkning

Kontekst

K01	geografi
K02	historie
K03	litteraturhistorie
K04	åndshistorie
K05	universelle fenomener

Relasjon

R01	likheter og forskjeller mellom tekster i ulike forfatterskap
R02	likheter og forskjeller mellom tekster i samme forfatterskap
R03	likheter og forskjeller mellom personer
R04	biografisk påvirkning
R05	ytre påvirkning

Metavitenskaplige forhold

M01	annen forskning
M02	artikkelen
M03	teori og metode
M04	kilder

8 Sjangerinndeling

8.1 Framgangsmåte

En forutsetning for å kunne trekke slutninger om tekstnormer ut fra regelmessigheter i tekstutformingen er at materialet er delt inn i sjangrer. Ifølge den retoriske tekstnormteorien kan tekster deles inn i *hovedsjangrer* etter hvilke *sosiale felt* de tilhører, og deretter inn i *sjangrer* etter hvilke *illokusjonære makrospråkhandlinger* de utfører i feltet. Alle artiklene i mitt materiale stammer fra det samme sosiale feltet: norsk litteraturvitenskap 1937–57, og vil derfor tilhøre den samme hovedsjangeren. Det jeg må undersøke i det følgende, blir da hvilke illokusjonære makrospråkhandlinger artiklene utfører innenfor dette sosiale feltet, og dermed hvilke sjangrer artiklene i denne hovedsjangeren kan deles videre inn i. Som nevnt i kapittel 6.2.2 kan man identifisere en teksts illokusjonære makrospråkhandling gjennom å undersøke forholdet mellom tekstens *betydningsinnhold* og *kontekst*. Den konteksten artiklene i mitt materiale er produsert innenfor, er det sosiale feltet norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57, og dette er et sosialt felt som er strukturert på en slik måte at alle aktørene i prinsippet er likestilte, og avgjørelser tas av fellesskapet. Artiklene er produsert med et mål om å få en domfellelse i avsenderens favør, og det er en rollefordeling i kommunikasjonssituasjonen der avsenderen er sakfører og mottakerne dommere. Når jeg skal identifisere den illokusjonære makrospråkhandlingen som en artikkel utfører, må jeg altså ta utgangspunkt i artikkelens betydningsinnhold og spørre: Hva *gjør* artikkelforfatteren når han/hun produserer en artikkel med dette betydningsinnholdet i en slik kontekst? Jeg vil i tillegg lete etter eventuelle *makroperformativer* i artiklene, det vil si formuleringer som sier eksplisitt hvilken makrospråkhandling artikkelen utfører. De tekstene som utfører samme handling, vil jeg plassere i samme sjanger. Jeg velger å gi sjangrene navn etter den illokusjonære makrospråkhandlingen som tekstene i den enkelte sjangeren utfører.

I det følgende vil jeg presentere de fem sjangrene jeg har identifisert ved hjelp av denne framgangsmåten. For hver sjanger vil jeg gjøre rede for den illokusjonære makrospråkhandlingen som sjangerens tekster utfører, og jeg vil gi eksempler på hvordan jeg har identifisert denne handlingen ved å undersøke forholdet mellom artiklenes betydningsinnhold og kontekst. Jeg vil også forsøke å underbygge tolkningen ved å sitere eventuelle *makroperformativer*. I tillegg vil jeg vise hvorfor sjangerens illokusjonære makrospråkhandlingen kan karakteriseres som en handling som utføres med et mål om å utløse den perlokusjonære språkhandlingen å *overtale*. Til slutt vil jeg liste opp de artiklene jeg har plassert i sjangeren, og i analogi med den klassiske retoriikkens sjangerbeskrivelser vil jeg gi en oversikt over de emnene som blir behandlet i sjangerens artikler.

8.2 Introduksjonsartikkel

8.2.1 Illokusjonær handling: å introdusere et forskningsområde

I materialet finner vi en rekke artikler som gir en oversikt over et forfatterskap og som regel også over forfatterens liv og forfatterskapets resepsjon. Ett eksempel er Thor Gabrielsens "Henry James' gjenkomst" (1953-06). Innledningsvis i denne artikkelen forteller Gabrielsen om den sterke interessen for Henry James i England og Amerika, og han beklager at denne interessen ennå ikke har nådd Norge. Resten av artikkelen kan deles i tre: en skildring av James' liv fra vugge til grav, en kronologisk gjennomgang av bøkene han har utgitt, og en karakteristikk av det særegne ved James' litteratur. Gabrielsen avslutter artikkelen med å spå "James' kunst et evig liv" (1953-06, 143). Når Thor Gabrielsen – eller andre – henvender seg til et kollektiv av norske litteraturforskere med en artikkel med et slikt betydningsinnhold, vil jeg argumentere for at de utfører en illokusjonær makrospråkhandling som jeg vil kalle *å introdusere et forskningsområde*. Ifølge Gabrielsen er James' forfatterskap en "oppsiktsvekkende litterær begivenhet", men likevel "kjenner vi ham knapt nok av navn" her hjemme, og det er for å bøte på dette han skriver sin artikkel (1953-06, 131). Samtidig må han innrømme at én enkelt artikkel ikke kan "yte Henry James' personlighet og forfatterskap full rettferdighet", og derfor må han i denne omgang nøye seg med å presentere noen "elementære fakta" (1953-06, 131). Artikkelen "Henry James' gjenkomst" fungerer dermed som en første introduksjon til James' liv og forfatterskap, som ifølge Gabrielsen er et interessant forskningsområde, og hvis den norske litteraturforskningen skal yte dette området full rettferdighet, må hans artikkel etterfølges og suppleres av andre. Av dette forstår vi at å introdusere et forskningsområde er en illokusjonær språkhandling som utføres med et mål om å utløse den perlokusjonære handlingen *å overtale*: Gabrielsen har ikke makt til å bestemme at et gitt forskningsområde skal innlemmes i den norske litteraturvitenskapens domene; alt han kan gjøre er å presentere det og forsøke å overtale resten av fagmiljøet til å avsi en dom om at dette området fortjener å innlemmes.

Mange av artiklene som presenterer en forfatters liv, forfatterskap og resepsjon, blir riktignok aldri eksplisitt betegnet som introduksjoner av hittil ukjente forskningsområder, men jeg mener det likevel er grunn til å hevde at også disse utfører denne illokusjonære handlingen. Artiklene handler nemlig om forfattere som ikke er behandlet tidligere i materialet,³² og som på dette tidspunktet må kunne sies å befinne seg utenfor den norske forskningens primære interesseområde: Mens materialet for øvrig er dominert av navn som

---

³² Det bør nevnes at det faktisk finnes to introduksjoner av Henry James: Børre Qvammes "Henry James" (1944-06) og Thor Gabrielsens "Henry James' gjenkomst" (1953-06). Jeg vil ikke spekulere på hvordan dette har skjedd, kun konstatere at jeg ikke har funnet noe i Gabrielsens artikkel som tilsier at han kjente til den første.

Ibsen, Wergeland, Bjørnson og Shakespeare, handler disse artiklene om utenlandske forfattere som kan være kanonisert i sitt eget kulturområde, men ikke nødvendigvis her til lands, slik som Thomas Hardy (1942-10) og Joost van den Vondel (1954-13), eller om norske og utenlandske forfattere som den norske forskningen foreløpig ikke har tatt tak i, enten fordi de er samtidige, slik som T. S. Eliot (1943-02) og Ingeborg Refling Hagen (1947-05), eller fordi de ikke har blitt ansett som betydelige nok, slik som Hans Hansen Pillarviken (1940-17).

Francis Bulls artikkel "Alexander L. Kielland. Minnetale på 100-årsdagen" (1949-01) er et mer problematisk tilfelle. Dette er riktignok en presentasjon av en forfatters liv, forfatterskap og resepsjon, og selv om dette faktisk er den første Kielland-artikkelen i materialet, kan ingen påstå at Kielland introduseres som forskningsområde så sent som i 1949; som motbevis burde det være nok å nevne Olav Storsteins studie *Kielland på ny* fra 1936 (Storstein 1936). Bulls artikkel kan imidlertid sies å ha en slags *gjenintroduserende* funksjon: Den står nemlig først i et temanummer om Kielland utgitt til forfatterens 100-årsjubileum. Bulls artikkel minner leseren om hva som kjennetegner Kielland som forskningsområde, og ut over i nummeret følger en rekke mer spesifikke bidrag: en analyse av *Garman & Worse* (1949-02), kildeopplysninger hentet fra Kiellands venner (1949-03, utenfor materialet), og en gjengivelse av noen av Kiellands brev (1949-04, utenfor materialet). Bull er heller ikke den eneste til å bruke et forfatterjubileum som anledning til å gjenintrodusere en forfatter for forskningens søkelys, eller til å introdusere forfatteren for første gang: Erik Krag omtaler sin presentasjon av Pusjkins liv, forfatterskap og resepsjon som en "hyldest" på 100-årsdagen for forfatterens død (1937-13, 303), og Håkon Hamre skriver i artikkelen "Jón Þorláksson. 1744–1819": "En ytre anledning til å minnes ham er det at vi nylig har passert 200-årsdagen for hans fødsel." (1944-10, 115)

Det finnes også en annen gruppe artikler som kan sies å utføre den illokusjonære makrospråkhandlingen *å introdusere et forskningsområde*, og det er de artiklene som gir en oversikt over en litterær epoke eller tradisjon. I likhet med forfatterskapspresentasjonene dreier dette seg om forskningsområder som ikke er behandlet tidligere i materialet, og som – etter hva artiklene gir inntrykk av – ikke har stått sentralt i den norske litteraturforskningen på det aktuelle tidspunktet. Vi finner presentasjoner av utenlandske tradisjoner som spansk pikaresklitteratur (1944-01) og islandsk folkekomedie (1954-19), og av nyere norske litterære epoker som lyrikken under andre verdenskrig (1944-18). At også artikkelen om anglowalisisk mellomkrigs-litteratur har en introduserende funksjon, gir Fredrik Wulfsberg et tydelig signal om når han åpner med å skrive: "Wales er det minst kjente land i den keltiske verden." (1940-07, 113)

Alle artikler som utfører den illokusjonære makrospråkhandlingen *å introdusere et forskningsområde*, vil jeg plassere i samme sjanger. *Å introdusere* kan i denne sammenheng

både bety å presentere et forskningsområde for første gang og å bringe et område tilbake i forskningens søkelys, for eksempel i forbindelse med et forfatterjubileum. Et *forskningsområde* kan være et forfatterskap – som regel inkludert resepsjonen og forfatterens liv – eller en litterær epoke eller tradisjon. Artikkene i denne sjangeren gir en presentasjonen av et forfatterskap eller en litterær epoke/tradisjon *i sin helhet*; de trekker ikke fram enkelte deler av det eller betrakter det fra en bestemt synsvinkel. Sjangeren velger jeg å kalle *introduksjonsartikkel*.

8.2.2 Oversikt over artiklene i sjangeren

Jeg vil plassere 20 artikler i denne sjangeren: 1937-04; 1937-13; 1938-22; 1940-07; 1940-17; 1942-10; 1943-02; 1943-07; 1943-13; 1944-01; 1944-06; 1944-10; 1944-18; 1947-04; 1947-05; 1947-08; 1949-01; 1953-06; 1954-13; 1954-19. Emnemessig fordeler artiklene seg slik: 15 artikler introduserer et forfatterskap, mens 5 introduserer en litterær epoke eller tradisjon. Av de 15 omtalte forfatterskapene er 6 norske og 9 utenlandske. Av de omtalte epokene eller tradisjonene er 1 norsk og 4 utenlandske. 3 av forfatterskapene – 1 norsk og 2 utenlandske – blir introdusert i forbindelse med et forfatterjubileum.

8.3 Suppleringsartikkel

8.3.1 Illokusjonær handling: å supplere forskningen innenfor et område

I introduksjonsartikkene er det forfatterskapet eller den litterære tradisjonen eller epoken i sin helhet som behandles. Langt oftere kommer vi imidlertid over artikler der forskeren går mer detaljert inn på noen få aspekter av forfatterskapet eller tradisjonen/epoken. Et karakteristisk eksempel er Ragnvald Iversens "De viktigste metaforene i Henrik Ibsens 'Digte' (1875)" (1937-21). Denne artikkelen innledes av en kort metodediskusjon, og deretter gir Iversen en omfattende oversikt over "de vanligste metaforene i 'Digte'" (1937-21, 508). Metaforene er gruppert etter temaer, slik som dyreriket, den anorganiske natur og vevekunsten, og Iversen karakteriserer disse gruppene etter tur og gir en rekke eksempler fra Ibsens dikt. Til slutt diskuterer han kort hvilken estetisk verdi enkelte av disse metaforene har. Når Iversen – eller andre – henvender seg til et kollektiv av norske litteraturforskere med artikkel med et slikt betydningsinnhold, vil jeg hevde at de utfører en illokusjonær makropråkhandling som jeg vil kalle *å supplere forskningen innenfor et forskningsområde*. Et forskningsområde definerer jeg også her som et forfatterskap – inkludert resepsjonen og forfatterens liv – eller en litterær epoke/tradisjon, men i motsetning til hva tilfellet var for introduksjonsartikkene, er det hos Iversen aldri spørsmål om hvorvidt området – Ibsens forfatterskap – skal ha innpass i den norske litteraturforskningens domene; spørsmålet er i stedet hvordan han kan gi sitt avgrensede bidrag til utforskning av dette allerede etablerte området. Han avgrensner sitt emne

på to måter: Han velger ut en del av forfatterskapet: lyrikken, og han konsentrerer seg om *ett aspekt* av denne: metaforene. Skal vi tro hans egen framstilling, er dette et emne som ikke er tilstrekkelig behandlet i den tidligere Ibsen-forskningen, og artikkelen "De viktigste metaforene i Henrik Ibsens 'Digte' (1875)" blir dermed et *supplement* til den kunnskapen som allerede finnes om Ibsens forfatterskap i den norske litteraturvitenskapen. Å supplere forskningen innenfor et forskningsområde er en illokusjonær språkhandling som utføres med et mål om å utløse den perlokusjonære handlingen *å overtale*: Iversen har ikke makt til å bestemme at hans beskrivelse av metaforene i Ibsens dikt skal være en del av fagets kollektive kunnskap om Ibsens forfatterskap, men gjennom sin tekst kan han forsøke å overtale resten av forskningsmiljøet til å bedømme dette som verdig å inkluderes i den kollektive kunnskapen.

Suppleringen kan ta mange former. I noen artikler prøver forskeren kun å bidra med kunnskap om en ennå ubeskrevet del av forskningsområdet, slik Fredrik Grøn gjør i sin artikkel om Holbergs sykdomshistorie: "Da jeg ikke har kunnet finne noen sammenhengende fremstilling av Ludvig Holbergs mangehånde sykdommer, og emnet må sies å by på en viss interesse, skal jeg prøve å gi en slik patografisk skildring av Holberg." (1950-16, 319) Andre ganger går forskeren i opposisjon til den tidligere forskningen, erklærer den som feilaktig på ett eller flere punkter, og lanserer sin egen artikkel som den korrekte versjonen: G. Stoltz innleder sin artikkel "Welhaven og Lyder Sagen" med å bemerke at man ikke kan "åpne et verk hvor Welhaven omtales uten å få det slått fast på nytt, at Welhaven var Lyder Sagens yndlingslev" (1950-05, 104), men ifølge ham var det ikke et slikt forhold mellom de to, og etter å ha argumentert for sitt syn konkluderer han: "Det er derfor et spørsmål om ikke litteraturhistorikerne bør være litt varsommere i sine uttalelser om forholdet mellom Sagen og Welhaven." (1950-05, 116) Som regel er det imidlertid elementer både av nybrottsarbeid og av korrigeringer, som i Dina Leas "Johannes Thrap-Meyer og hans læremestre" (1950-14). Lea mener at Helge Groths introduksjonsartikkel "Johannes Thrap-Meyer og hans diktning" (1943-13), "inneholder altfor lite om Thrap-Meyers litterære forutsetninger" (1950-14, 296), og det lille som står, gir et feilaktig bilde, så derfor vil hun supplere Groths artikkel med en mer utførlig beskrivelse av Thrap-Meyers "viktigste litterære innflytelser" (1950-14, 298).

Ovenfor skrev jeg at Iversen avgrenset sin undersøkelse til ett aspekt av Ibsens lyrikk, nemlig metaforene. Omformulert til retorisk terminologi kan vi si at han avgrenset seg til én *topos*: bilde (T07). Han har selvsagt også brukt en rekke andre *topoi* for å finne innhold til sin artikkel, men selve emnet for artikkelen – det artikkelen som helhet tar sikte på å beskrive – er bildene. I materialet finnes det et stort antall artikler der emnet er avgrenset til én *topos*, slik som personskildring (T04) hos Shakespeare (1953-14), de religiøse oppfatningene (F11) til

Bjørnson (1949-13), Ibsens opphold i Molde (K01) (1952-17), Edda-diktningens påvirkning (R05) på Aukrusts forfatterskap (1953-18) og hva noen nyoppdagede kilder (M04) kan fortelle oss om Welhaven (1952-16). Det finnes også eksempler på at to eller tre topoi brukes til å avgrense artikkelens emne: Noen ganger har artikkelen flere sidestilte emner, slik som Leiv Amundsens artikkel om Wergelands boklån (F04) og arbeid (F03) ved Universitetsbiblioteket (1945-05); andre ganger brukes én topos til å gjøre en ytterligere avgrensning av et emne som allerede er avgrenset av en annen topos, slik som Ibsens etterliv (L02) i de slaviske land (K01) (1956-13) og påvirkningskilden (R05) til sammenligningene (T07) i Wergelands ungdomsdiktning (1945-06). Av eksemplene kommer det også fram en variasjon i hvorvidt det er hele forfatterskapet, livet eller resepsjonen – eller kun deler av dette – som behandles: Vemund Skard skriver om en påvirkningskilde for *hele* Aukrusts forfatterskap (1953-18), mens Hans Midbøe skriver om en påvirkningskilde for *en del* av Wergelands forfatterskap, nærmere bestemt ungdomsdiktningen (1945-06). I enkelte artikler blir flere forfatterskap berørt, som i artiklene om forholdet (F15) mellom Bjørnson og Garborg (1938-02) og om likhetene og forskjellene (R01) mellom Wessels påvirkning (R05) på Wergeland og hans påvirkning (R05) på Welhaven (1945-07). Antallet omtalte forfatterskap kan være større enn dette også: For eksempel skriver Emil Østlyngen om hvor troverdig (T18) tvillinger er skildret (T04) i hele 27 ulike forfatterskap (1944-07), og Eirik Vandvik gjør rede for bruken av Prometevs-motivet (T02) fra antikken og helt fram til vår tid (1946-10). I slike tilfeller blir altså *flere enn ett forskningsområde* supplert i én og samme artikkel. Det er heller ikke bare utforskningen av forfatterskap som blir supplert i materialets artikler. Vi finner også artikler som supplerer utforskningen av *litterære epoker*, slik som Paulus Svendsens artikkel om verdensbildet (F11) i den nordiske romantikken (1941-16) og Pavel Fraenkl's artikkel om ensomhetsfølelsen til personer (T04) i den europeiske 1800-tallslitteraturen (1948-12).

Når forskningen innenfor et forskningsområde skal suppleres, er det som nevnt en forutsetning at dette området allerede har blitt innlemmet i den norske litteraturvitenskapens domene, og i enkelte av artiklene finner vi da også påminnelser om hvilken status det aktuelle området har. For eksempel innleder Erik Krag sin artikkel om Wergelands oversettelser med å skrive: "Intet som har å gjøre med Henrik Wergeland, direkte eller indirekte, kan være oss likegyldig. Også Wergelands oversettelser av poesi har selvsagt krav på vår interesse" (1948-20, 408). Men også i de supplerende artiklene som ikke eksplisitt kommenterer områdets status, er det grunn til å anta at vi har å gjøre med veletablerte forskningsområder: For det første handler disse artiklene nesten utelukkende om de store kanoniserte forfatterne i nasjonal- og verdenslitteraturen, slik som Ibsen, Wergeland og Shakespeare. For det andre

blir flere av forfatterne gjenstand for stadig ny behandling: Hele 21 artikler handler om ett eller flere aspekter av Ibsens liv, forfatterskap og resepsjon, 16 om Wergeland, 7 om Bjørnson, 6 om Holberg, 3 om Shakespeare, 3 om Asbjørnsen og 3 om Welhaven.

Alle artikler som utfører den illokusjonære makropråkhandlingen å *supplere forskningen innenfor ett eller flere forskningsområder*, vil jeg plassere i samme sjanger. Et *forskningsområde* betyr et forfatterskap – som regel inkludert resepsjonen og forfatterens liv – eller en litterær epoke eller tradisjon. Å *supplere* betyr at artikkelen presenterer nye opplysninger og/eller korrigerer noe som er galt i fagmiljøets kunnskap innenfor et allerede etablert område. Artikkelen i sjangeren tar for seg hele eller en del av forskningsområdene, og er emnemessig avgrenset til 1–3 topoi. Sjangeren velger jeg å kalle *suppleringsartikkel*.

8.3.2 Oversikt over artiklene i sjangeren

Jeg vil plassere 102 artikler i denne sjangeren: 1937-21; 1937-22; 1938-01; 1938-02; 1938-20; 1939-05; 1939-13; 1939-19; 1939-22; 1940-01; 1940-16; 1940-20; 1941-01; 1941-03; 1941-12; 1941-13; 1941-16; 1942-04; 1942-05; 1942-06; 1943-05; 1943-08; 1943-14; 1943-16; 1944-03; 1944-04; 1944-07; 1944-09; 1944-15; 1944-16; 1944-17; 1944-19; 1945-01; 1945-02; 1945-03; 1945-04; 1945-05; 1945-06; 1945-07; 1945-08; 1946-04; 1946-05; 1946-10; 1947-06; 1947-16; 1948-06; 1948-07; 1948-09; 1948-10; 1948-12; 1948-14; 1948-15; 1948-18; 1948-20; 1948-22; 1949-07; 1949-12; 1949-13; 1949-14; 1949-17; 1950-02; 1950-05; 1950-06; 1950-11; 1950-13; 1950-14; 1950-15; 1950-16; 1950-18; 1951-01; 1951-02; 1951-11; 1951-12; 1951-18; 1952-05; 1952-07; 1952-13; 1952-16; 1952-17; 1952-21; 1952-22; 1953-04; 1953-12; 1953-14; 1953-18; 1954-11; 1954-12; 1954-20; 1955-03; 1955-13; 1955-15; 1956-02; 1956-03; 1956-06; 1956-08; 1956-09; 1956-10; 1956-13; 1956-15; 1957-01; 1957-02; 1957-11. Emnemessig fordeler artiklene seg slik: 100 av artiklene supplerer utforskningen av én eller flere forfatteres liv, forfatterskap og/eller resepsjon, mens 2 supplerer utforskningen av en litterær epoke eller tradisjon. Emnene som behandles i disse artiklene, faller inn under følgende 35 topoi: T01, T02, T03, T04, T06, T07, T08, T11, T13, T16, T18, T22, T25, T26, T27, F03, F04, F05, F07, F09, F10, F11, F12, F15, L01, L02, K01, K03, K04, R01, R02, R03, R04, R05 og M04. De fleste topoi er emne for 1–6 artikler, men noen få skiller seg ut: Ytre påvirkning (R05) er emne for hele 14 artikler, meninger og kunnskaper (F11) for 13 og geografi (K01) for 12.

8.4 Sammenfatningsartikkel

8.4.1 Illokusjonær handling: å sammenfatte forskningen innenfor et område

I materialet finner vi en liten gruppe artikler som gir en sammenfatning og en kritisk vurdering av de arbeidene som er gjort innenfor et forskningsområde, det vil si et forfatterskap – inkludert

resepsjonen og forfatterens liv – eller en litterær epoke eller tradisjon. Disse artiklene skiller seg fra de såkalte revyene over den seneste litteraturforskningen – som ikke er med i materialet – på to måter: For det første dreier det seg om forskningen innenfor *ett* område. For det andre gir ikke forskeren kun et referat av andres resultater; han/hun forsøker også å sette disse mange bidragene sammen til en ny helhetsforståelse av forfatterskapet eller epoken/tradisjonen. Et eksempel på dette er Eiliv Skards artikkel "Det nye Sallust-bildet" (1940-12). Skard innleder med å fortelle at Sallust-forskningen har gått gjennom en rivende utvikling de siste årene: Det har kommet "nærmere 100 spesialarbeider" i perioden 1926–35, "der har foregått en omvurdering av Sallust, hans personlighet, hans politiske stilling og hans litterære verk", og Skard ser det derfor som "en nærliggende oppgave å gi en sammenfatning, prøve å tegne det nye Sallust-bildet" (1940-12, 225). Først gir han en kort kronologisk oversikt over utviklingen i klassisk filologi generelt og Sallust-forskningen spesielt, men når han kommer til de siste års bidrag, forlater han kronologien og diskuterer i stedet hva disse bidragene kan fortelle oss om ulike sider av Sallusts liv og forfatterskap, slik som hans politiske meninger, stilen, budskapet i tekstene og den historiske konteksten. Skard vurderer og diskuterer de ulike bidragene, og dels ved å la disse supplere hverandre, dels ved å bringe inn sine egne vurderinger, gir han et nytt helhetsbilde av forskningsområdet Sallust. Den illokusjonære makrospråkhandlingen Skard utfører når han henvender seg til et kollektiv av norske litteraturforskere med en artikkel med et slikt betydningsinnhold, vil jeg kalle å *sammenfatte forskningen innenfor et forskningsområde*. Denne makrospråkhandlingen må ses i sammenheng med de to foregående: Før man kan sammenfatte forskningen innenfor et forskningsområde, må dette området ha blitt *introdusert* for fagmiljøet, og det må ha blitt *supplert* med så mange spesifikke bidrag at en sammenfatning kan være aktuell. Som det framgår av Skards innledning, er disse forutsetningene til stede når det gjelder Sallust. Å sammenfatte forskningen innenfor et forskningsområde er – i likhet med de to foregående – en illokusjonær handling som utføres med et mål om å utløse den perlokusjonære handlingen å *overtale*: Skard har ikke makt til å bestemme at hans helhetsforståelse av Sallust er den korrekte; alt han kan gjøre, er å legge fram sitt syn og håpe på tilslutning fra fagmiljøet.

Det er vanskelig å generalisere når det er såpass få artikler som utfører den illokusjonære handlingen å sammenfatte forskningen innenfor et forskningsområde, men vi kan merke oss at det kun er én som omhandler et *norsk* område, og som forholder seg til en – i hvert fall delvis – *norsk* forskningstradisjon, nemlig Daniel Haakonsens "Johan Herman Wessel" (1954-10). Ellers finner vi – i tillegg til den før nevnte Sallust-artikkelen – en artikkel om Emily Brontë (1949-09) og en om portugisisk middelalderlyrikk (1955-01), og i disse artiklene er det utenlandske forskningstradisjoner som sammenfattes.

Alle artikler som utfører den illokusjonære makropråkhandlingen å *sammenfatte forskningen innenfor et forskningsområde*, vil jeg plassere i samme sjanger. Et *forskningsområde* betyr et forfatterskap, som regel inkludert resepsjonen og forfatterens liv, eller en litterær epoke eller tradisjon. Å *sammenfatte* betyr at forskeren presenterer den eksisterende forskningen på et område, diskuterer dens gyldighet og setter dette sammen til et nytt helhetlig bilde av forfatterskapet eller den litterære epoken/tradisjonen. Sjangeren vil jeg kalle *sammenfatningsartikkel*.

8.4.2 Oversikt over artiklene i sjangeren

Jeg vil plassere 4 artikler i denne sjangeren: 1940-12; 1949-09; 1954-10; 1955-01. Emnemessig fordeler artiklene seg slik: 3 artikler oppsummerer forskningen omkring et forfatterskap, og 1 oppsummerer forskningen omkring en litterær tradisjon. 2 av de 3 forfatterskapene er utenlandske, og 1 er norsk. Den ene litterære tradisjonen er utenlandsk.

8.5 Tekstanalyse

8.5.1 Illokusjonær handling: å analysere en tekst

I materialet finner vi forholdsvis mange artikler der forskeren gir en analyse av en episk, dramatisk eller lyrisk tekst. Det kunne forsvares å plassere slike artikler i sjangeren suppleringsartikkel siden en undersøkelse av en enkelttekst kan sies å supplere utforskningen av det forfatterskapet eller den litterære epoken eller tradisjonen som teksten tilhører, men av flere grunner velger jeg å ikke gjøre det: For det første er det mye som tyder på at forskerne selv oppfatter tekstanalyse som en egen sjanger; blant annet finner vi flere eksempler på at de bruker uttrykket *en analyse* til å betegne sitt eget forskningsarbeid (1949-02, 10; 1952-06, 118). For det andre er det en viktig forskjell på de *handlingene* som utføres: I suppleringsartiklene supplerer forskerne forskningen innenfor et område gjennom å beskrive hele eller deler av forfatterskapet eller epoken/tradisjonen ut fra 1–3 topoi. I tekstanalysene er det derimot den enkelte teksten som blir gjenstand for undersøkelse, og det forskeren *gjør* i sin artikkel, er å analysere den, det vil si dele den opp og undersøke dens ulike bestanddeler, og i de fleste tilfeller blir også delene satt sammen til en helhetsoppfatning – en tolkning – av teksten. I retorisk terminologi kan vi si at én enkelt tekst blir beskrevet ut fra en rekke ulike topoi.

Et eksempel på en slik artikkel er Harald Norengs "Bjørnstjerne Bjørnsons dikt 'Mit Følge'. En studie i Bjørnsons lyriske stil" (1951-10). I innledningen forteller Noreng om tilblivelsen til Bjørnsons dikt "Mit Følge", han beskriver det som et av "de ypperste dikt i vår litteratur", og så forklarer han hva han ønsker å gjøre i sin artikkel: "Formålet med denne undersøkelsen er å finne fram til det innerste særpreg ved 'Mit Følge', både formelt og innholdsmessig, og se det i forhold til dikteren. Språkform og strofebygning, billedbruk og

idéinnhold vil bli gjort til gjenstand for analyse, og resultatene samlet og sammenlignet til slutt." (1951-10, 193) Deretter tar Noreng for seg én etter én av tekst-topoiene og beskriver diktet ut fra disse, blant annet: stil og språk (T06), verseform (T13), framstillingsmåte (T10), formulering (T09), bilde (T07) og tankeinnhold (T03). Til slutt sammenfatter han omtalen av disse ulike aspektene av teksten og konkluderer med at "[k]jærligheten som tukter styrken til rik livsutfoldelse i arbeid og kamp for medmenneskene, er hovedmotivet i 'Mit Følge'" (1951-10, 210). Den illokusjonære makrospråkhandlingen Noreng – eller andre – utfører når de henvender seg til et kollektiv av norske litteraturforskere med en slik tekst, vil jeg kalle *å analysere en tekst*. I likhet med de foregående er dette en handling som utføres med et mål om å utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale*: Noreng har ikke makt til å avgjøre at hans framstilling av teksten er den korrekte, men han kan legge sine resultater fram for resten av forskningsmiljøet og håpe at de vil innlemme dette som en del av fagets kollektive kunnskap.

Det er kun skjønnlitterære tekster som blir gjenstand for en slik analyse. Dette betyr ikke at vi ikke finner omtaler av sakprosa i materialet; tvert imot blir både brev, taler, lærebøker og historiebøker gjenstand for til dels grundig behandling, men det finnes ikke noen artikkel som har til formål å analysere én bestemt sakprosa-tekst. Innenfor skjønnlitteraturen er imidlertid spredningen stor, og vi finner analyser av både episke, lyriske og dramatiske tekster. Det er også verdt å merke seg at det nesten utelukkende er norske tekster som blir analysert, og at et flertall av disse er skrevet av Ibsen eller Bjørnson. Vi finner analyser av Ibsens *Kejser og Galilæer* (1956-16), *Et Dukkehjem* (1956-17), *Vildanden* (1956-19) og "Borte!" (1957-03) og av Bjørnsons *Sigurd Slembe* (1947-19), "Mit Følge" (1951-10), "Nytårsrim til Rektor Steen" (1953-13) og *Kong Sverre* (1955-05). De eneste utenlandske tekstene som blir analysert, er Hermann Hesses roman *Glasperlenspiel* (1955-08) og Victor Hugos trilogi *La Légende des Siècles, La Fin de Satan og Dieu* (1955-09).

Alle artikler som utfører den illokusjonære makrospråkhandlingen *å analysere en tekst*, vil jeg plassere i samme sjanger. *Å analysere* betyr at forskeren deler opp teksten og beskriver dens ulike bestanddeler – med andre ord at én tekst beskrives ut fra flere ulike tekst-topoi. Det kan også forekomme topoi fra de øvrige toposkategoriene i disse artiklene, men tekst-topoiene må alltid være representert. Artiklene i denne sjangeren tar kun for seg skjønnlitterære tekster. Sjangeren velger jeg å kalle *tekstanalyse*.

8.5.2 Oversikt over artiklene i sjangeren

Jeg vil plassere 17 artikler i denne sjangeren: 1941-10; 1944-11; 1947-19; 1949-02; 1951-10; 1952-06; 1952-09; 1953-13; 1954-01; 1955-05; 1955-08; 1955-09; 1955-17; 1956-16; 1956-17;

1956-19; 1957-03. Emnemessig fordeler artiklene seg slik: 4 artikler handler om en roman, 1 om en novelle, 6 om et drama og 6 om et dikt. 15 av artiklene handler om en norsk tekst og 2 om en utenlandsk.

8.6 Estetisk analyse

8.6.1 Illokusjonær handling: å identifisere estetisk verdi

I materialet finner vi en liten gruppe artikler som omhandler én eller flere skjønnlitterære tekster – eller kun ett aspekt av disse, slik som personskildringen (T04) – men som ikke kan sies å utføre verken den illokusjonære handlingen *å supplere forskningen innenfor av ett eller flere forskningsområder* eller *å analysere en tekst*. Det forskerne gjør i disse artiklene, er å skille det som finnes av evig estetisk verdi i den aktuelle teksten, fra det som binder teksten til opphavs-situasjonen. Et eksempel er Else Høsts "Nora" (1946-02). Høst innleder artikkelen med å kommentere det paradoksale i at *Et Dukkehjem*, "et tendensstykke fra forrige århundre" hvis problemstillinger forlengst er "støv for de fleste av oss", fortsatt kan "virke så umiddelbart betagende", og hun setter seg som mål å forklare denne paradoksale motsetningen "mellem stykkets umiskjennelige tidspreg og dets like umiskjennelige evighetspreg" (1946-02, 13). Det estetisk verdifulle – det som fortsatt griper oss – i *Et Dukkehjem* er ifølge Høst hovedpersonen Nora, og Høst bruker store deler av artikkelen til å gjøre rede for "det poetiske innhold i Nora-skikkelsen" (1946-02, 19). Men stykket har også sine "kunstneriske lyte[r]" (1946-02, 26): Helmer-skikkelsen mangler "menneskelig interesse og verdighet" og er "uten enhver gyldighet som uttrykk for den begrensede, men hederlige samfundsmoral han skulde representere" (1946-02, 25), og sluttscenen med sin kvinnesakstendens er en "tørr og ulevd demonstrasjon" (1946-02, 27). Forklaringen på denne variasjonen i estetisk verdi søker Høst i stykkets tilblivelse: Helmer-skikkelsen og kvinnesakstendensen er inspirert av forhold i den historiske konteksten og vil derfor ikke ha noen interesse utenfor denne. Nora-skikkelsen har Ibsen derimot hentet fra "det dypeste opkomme i sin sjel", og dette "gir hele stykket dets kunstneriske liv – dets evige spenning" (1946-02, 27). Den illokusjonære makrospråkhandlingen Høst utfører når hun henvender seg til et kollektiv av norske litteraturforskere med en artikkel med et slikt betydningsinnhold, vil jeg kalle *å identifisere estetisk verdi*. Som de øvrige er dette en illokusjonær handling som utføres med et mål om å utløse den perlokusjonære handlingen *å overtale*: Høst har ikke makt til å avgjøre hva som er estetisk verdifullt; alt hun kan gjøre, er å forsøke å overtale resten av fagfeltet til å slutte seg til hennes konklusjoner.

At *å identifisere estetisk verdi* er vesensforskjellig fra den illokusjonære handlingen *å supplere forskningen innenfor ett eller flere forskningsområder*, gir Gunnar Høst uttrykk for i

innledningen til artikkelen "Ibsens samfundsstøtter. Konsul Bernick. Advokat Helmer. Pastor Manders" (1946-01). Først karakteriserer han den forskningen som er gjort omkring Ibsen-dramaene *Samfundets Støtter*, *Et Dukkehjem* og *Gengangere*: "Om disse stykkenes tilblivelse fra utkast til utkast, deres historiske bakgrunn og forutsetninger, deres virkning og utbredelse i samtid og ettertid er det i årenes løp samlet et stort og verdifullt materiale av opplysninger" (1946-01, 1). Deretter skriver han: "Det nødvendige forarbeide er med andre ord gjort, alle yttre forhold ligger vel til rette for forskningen." (1946-01, 1) Høsts egen artikkel befinner seg altså på et helt annet plan enn tidligere forskningen og kan på ingen måte kalles et supplement til denne: Den tidligere forskningen er kun *forarbeider*, som han eventuelt kan trekke veksler på i sin utforskning av de "avgjørende spørsmål" knyttet til disse skuespillene (1946-01, 1).

Det er en viss variasjon i hvor stor tekstmengde forskerne tar for seg når de skal identifisere estetisk verdi. Det kan være et enkelt dikt, som "Terje Vigen" (1952-08), eller en større del av et forfatterskap, som Ibsens lyriske dramaer (1941-15), men emnet kan også være avgrenset til deler av tekster, som i Gunnar Høsts artikkel om Ibsen-karakterene konsul Bernick, Torvald Helmer og pastor Manders (1946-01). Det er imidlertid liten variasjon i valg av forfatterskap: Med unntak av Asbjørn Aarnes' artikkel om Paul Valéry's *La Jeune Parque* (1954-03) handler alle artiklene om tekster av Ibsen. Det er altså store, kanoniserte forfatterskap som blir gjenstand for behandling i disse artiklene.

Alle artikler som utfører den illokusjonære makropråkhandlingen å *identifisere estetisk verdi*, vil jeg plassere i samme sjanger. Å utføre denne språkhandlingen betyr å skille det evig estetisk verdifulle i en eller flere tekster fra det som binder tekstene til sin samtid, samt å forklare tilblivelsen av det verdifulle. Sjangeren velger jeg å kalle *estetisk analyse*.

8.6.2 Oversikt over artiklene i sjangeren

Jeg vil plassere 7 artikler i denne sjangeren: 1941-14; 1941-15; 1946-01; 1946-02; 1950-07; 1952-08; 1954-03. Emnemessig fordeler artiklene seg slik: 4 av artiklene tar for seg dramatisk tekst, og 3 tar for seg lyrikk. 6 av artiklene handler om en eller flere norske tekster, mens 1 handler om en utenlandsk. Alle de norske tekstene som behandles, er skrevet av Ibsen.

8.7 Noen grensetilfeller

Enkelte artikler i materialet er det vanskelig å gi en entydig sjangerplassering. Én av disse er Kåre Langvik Johannessens "Vondel og Danmark-Norge" (1954-13). De første sidene av artikkelen faller innenfor definisjonen av introduksjonsartikkelen: Langvik Johannessen tar for seg en stor forfatter som er lite "påaktet i Norge" og gir en presentasjon av hans liv og forfatterskap (1954-13, 273). Resten bærer imidlertid mer preg av å være en supplerings-

artikkel; her gjør han nemlig en undersøkelse av en del av Vondels forfatterskap som i liten grad er utforsket: diktene om Danmark-Norge. Artikkelen har altså elementer i seg av to ulike sjangrer, men fordi den så eksplisitt framheves som en introduksjon til et – for nordmenn – ukjent forskningsområde, velger jeg å regne den som en introduksjonsartikkel.

Et annet grensetilfelle er de relativt mange artiklene som omhandler én tekst, men som emnemessig er avgrenset til én eller noen få topoi: åndshistorisk plassering (K04) av og påvirkning (R04, R05) på *Kejser og Galilæer* (1937-22), samtidsresepsjonen (L01) i England (K01) av *A Norseman's Views of Britain and the British* (1939-13), den biografiske påvirkningen (R04) på et motiv (T02) i *Nordlands Trompet* (1939-22), komposisjonen (T16) i *Gulliver's Travels* (1942-05), rytmen (T13) i "Til min Gyldenlak" (1943-05), den biografiske påvirkningen (R04) på *Nordlands Trompet* (1944-04), et motiv (T02) i *Et Dukkehjem* (1948-14), samtidsresepsjonen (L01) av Rolfens lesebok (1948-15), samtidsresepsjonen (L01) av Jensens lesebok (1950-06), litteraturhistorisk plassering (K03) av *I Cancelliraadens Dage* (1951-01), Bjørnsons religiøse krise (F11) under tilblivelsen (T26) av *Over Ævne I* (1951-12), hovedpersonen (T04) i *Peer Gynt* (1953-04), Falkbergets sjeleliv (F12) og dets biografiske påvirkning (R04) på stilen (T06) i *Christianus Sextus* (1953-12), troverdigheten (T18) til "Mig selv" (1954-12), kildene (R05) til *Den jødiske Historie* (1954-20), symboler (T08) i *Brand* (1956-03), avslutningen (T01) av *Brand* (1956-08) og åndshistorisk plassering (K04) av *Brand* (1956-15). Siden det er én enkelt tekst som behandles, kunne det vært nærliggende å klassifisere i hvert fall noen av disse artiklene som tekstanalyser, men når forskerne avgrenser seg til noen få topoi, utfører de strengt tatt ikke den illokusjonære handlingen å analysere en tekst slik jeg definerte denne, altså å dele opp en tekst og beskrive dens ulike bestanddeler. Jeg velger derfor å klassifisere disse artiklene som suppleringsartikler.

Det siste grensetilfellet er Asbjørn Aarnes' "La Jeune Parque. Et dikterisk gjennombrudd" (1954-03). Aarnes skiller aldri eksplisitt mellom det evig estetisk verdifulle og det tidsbundne i Valéry's dikt, men i likhet med hva Else Høst gjør i omtalen av *Et Dukkehjem* (se ovenfor), viser han hvordan den allment gjenkjennelige opplevelsen som en tekst formidler, har sitt opphav i forfatterens sjeleliv. Jeg vil derfor regne dette til sjangeren estetisk analyse, og ikke tekstanalyse, som ellers hadde vært det mest nærliggende alternativet.

9 Tekstnormer i de fem sjangrene

9.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg utvikle hypoteser om hvilke tekstnormer som regulerer tekstutformingen i materialets fem sjangrer, og dermed gi et foreløpig svar på avhandlingens første problemstilling: Hva er den norske litteraturvitenskapens tekstnorm(er) for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57? Jeg vil presisere at jeg i denne undersøkelsen vil trekke slutninger om sjangrenes tekstnormer på grunnlag av *alle* artikler i den enkelte sjangeren, uansett hvilken skoleretning de tilhører, og når de er publisert. Hvis senere undersøkelser skulle vise at de to skolene opererer med ulike tekstnormer i én og samme sjanger, og/eller at det skjer tekstnormendringer i sjangeren i løpet av perioden 1937–57, må dette foreløpige svaret nyanseres.

Jeg vil innlede undersøkelsen av tekstnormene i den enkelte sjangeren med å sammenfatte resultatene av innholds-, stil- og komposisjonsanalysen av sjangerens artikler. Når det gjelder *innholdet*, vil jeg oppgi hvor mange topoi en artikkel i denne sjangeren gjennomsnittlig har, samt hvor høyt og lavt dette tallet kan være. Jeg vil også gjøre rede for utbredelsen av hver av de 60 topoiene og de 6 toposkategoriene i topikken. Med en topos' *utbredelse* mener jeg hvor mange av sjangerens artikler som inneholder denne toposen, og for at sjangrene skal kunne sammenlignes, vil jeg oppgi utbredelsen i prosent. Det vil si at hvis det finnes 19 i artikler en sjanger og 13 av disse inneholder en bestemt topos, har denne toposen en utbredelse i sjangeren på 68,4 %. Etter at resultatene er gjennomgått, vil jeg diskutere hvorvidt artiklene i sjangeren har en så regelmessig innholdsmessig utforming at det er sannsynlig at de er formet etter samme innholdsnormer. Når det gjelder *stilen*, vil jeg oppgi den gjennomsnittlige, den laveste og den høyeste frekvensen av de fire språktrekkene jeg har undersøkt: 1) personlig pronomen første person entall, 2) personlig pronomen første person flertall, 3) ubestemt pronomen og 4) gardering. Disse fire trekkene blir for enkelhets skyld referert til som *jeg*, *vi*, *man* og *gardering*. Jeg vil også gjøre rede for forholdet mellom de tre kategoriene av pronomen og vise hvilken som er mest brukt, hvilken som er nest mest brukt, og hvilken som er minst brukt – både i sjangeren som helhet og i de enkelte artiklene. For å kunne avgjøre hvorvidt det er sannsynlig at artiklene i sjangeren er formet etter de samme stilnormene, vil jeg for hvert av de fire språktrekkene bruke den framgangsmåten jeg gjorde rede for i kapittel 6.4.4: Jeg vil ordne artiklenes frekvenser av språktrekket i stigende rekkefølge og plote dette inn i et koordinatsystem der tekstene plasseres etter hverandre på x-aksen, og y-aksen angir frekvensen. Hvis dette danner en graf med et langt, slakt midtparti og en bratt stigning i begynnelsen og slutten, vil vi kunne anta at

det finnes bør- og kan-normer for stil som regulerer bruken av dette språktrekket i sjangeren. For sammenligningens skyld vil jeg tegne alle fire grafer inn i samme koordinatsystem. Når det gjelder *komposisjonen*, vil jeg gjøre rede for innholdet og stilen i begynnelsene på samme måte som jeg gjør for artiklene i sin helhet. Etter presentasjonen av analyseresultatene vil jeg ut fra den framgangsmåten jeg beskrev i kapittel 6.4.4, sette fram hypoteser om hvilke tekstnormer som regulerer produksjonen og resepsjonen av artikler i sjangeren. Til slutt vil jeg trekke fram noen eksempler på artikler som bryter klart med sjangerens bør-normer, og undersøke om disse normbruddene kan forklares ut fra *aptum*-modellen. Ifølge denne modellen kan en tekstprodusent velge å bryte en bør-norm og følge en kan-norm hvis det er nødvendig for å tilpasse teksten til én eller flere av de tre varierende situasjonsfaktorene: *avsender*, *sak* og *leilighet* (jf. kapittel 5.5.1). Som nevnt i kapittel 5.5.2 vil dette være en intensjonsforklaring: Tekstens utforming forklares ut fra den vurderingen avsenderen kan ha gjort av hva som kreves for at teksten skal nå sitt mål om å overtale mottakerne i den aktuelle situasjonen.

9.2 Introduksjonsartikkel

9.2.1 Innhold

Innholdsanalysen viser at litteraturforskerne som regel bruker mange topoi når de skal finne innholdsmomenter til en introduksjonsartikkel. I gjennomsnitt har artiklene i denne sjangeren 42,3 topoi, men antallet varierer fra 17 til 54 topoi per artikkel. Artikkelen med kun 17 topoi er imidlertid et særtilfelle; hele 16 av sjangerens 20 artikler har 36 topoi eller flere. Utbredelsen av de enkelte topoiene er vist i tabell 9.1, og her ser vi at hver eneste av de 60 topoiene i topikken blir brukt i denne sjangeren, og at hele 48 av dem finnes i 50 % eller flere av artiklene. 3 av disse igjen finner vi i alle sjangerens artikler: stil og språk (T06), sjanger (T11) og preg (T28). Vi kan også merke oss at det kun er 5 topoi som forekommer i færre enn 25 % av artiklene: forfatterskapets grunntrekk (T23), forarbeid (T24), kjerne (F14), universelle fenomener (K05) og teori og metode (M03). Inntrykket av at introduksjonsartiklene – både enkeltvis og samlet sett – favner om et bredt spekter av innholdsmomenter, forsterkes ytterligere når vi ser på utbredelsen av toposkategoriene. I hele 18 av sjangerens 20 artikler finner vi topoi fra alle de 6 kategoriene. 1 artikkel mangler kategorien metavitenskapelige forhold (1943-02), mens 1 artikkel kun har topoi fra kategoriene tekst og leser (1947-05). De resultatene jeg nå har gjort rede for, viser at det er klare innholdsmessige likhetstrekk mellom introduksjonsartiklene: En rekke topoi går igjen i et klart flertall av sjangerens artikler, og noen finnes til og med i alle. Siden likhetstrekkene er såpass mange, vil jeg anse det som sannsynlig at det finnes innholdsnormer i denne sjangeren.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
85,0	95,0	80,0	80,0	75,0	100,0	60,0	60,0	70,0	95,0	100,0	95,0	45,0	75,0	35,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
70,0	45,0	60,0	90,0	75,0	50,0	70,0	15,0	20,0	55,0	90,0	95,0	100,0	60,0	90,0
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
60,0	70,0	35,0	75,0	90,0	40,0	90,0	85,0	90,0	85,0	50,0	20,0	90,0	95,0	85,0
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
65,0	95,0	95,0	80,0	50,0	15,0	80,0	70,0	75,0	75,0	90,0	75,0	65,0	20,0	80,0

Tabell 9.1 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 20 introduksjonsartiklene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 85,0 under T01 betyr altså at 85,0 % av artiklene i sjangeren – det vil si 17 av 20 artikler – inneholder toposen handling.

9.2.2 Stil

Resultatene av stilanalysen er vist i tabell 9.2, og det første vi kan merke oss i denne tabellen, er de forholdsvis lave gjennomsnittlige frekvensene av de fire språktrekkene: Ingen sjanger har lavere gjennomsnittlig frekvens av *jeg*, *vi* og *gardering* enn introduksjonsartikkelen, og det er bare én sjanger som har lavere gjennomsnittlig frekvens av *man*. Men som vi ser av tabellen, finnes det også artikler som har en klart høyere eller en klart lavere frekvens enn den gjennomsnittlige. Hvis vi sammenligner de gjennomsnittlige frekvensene av de tre pronomenkategoriene, ser vi at *vi* er den hyppigst brukte med 0,53 forekomster per 100 ord. Deretter følger *man* med 0,35 og til sist *jeg* med 0,07. Denne fordelingen finner vi også igjen i 6 av sjangerens artikler, men det er faktisk flere – hele 9 – artikler som har *man* som vanligste pronomen etterfulgt av *vi* og til slutt *jeg*. 3 artikler har kun forekomster av pronomenkategorien *vi*.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,07	0,48
Vi	0,11	0,53	2,28
Man	0,00	0,35	0,75
Gardering	0,21	0,49	1,36

Tabell 9.2 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren introduksjonsartikkel. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.1 gir en grafisk framstilling av fordelingen av frekvensene av de fire språktrekkene blant sjangerens artikler. Diagrammet er utviklet på følgende måte: Jeg har tatt for meg frekvensene av de 4 språktrekkene i de 20 introduksjonsartiklene, som vist i tabell 9.3, ordnet disse i stigende rekkefølge, som vist i tabell 9.4, og plottet dem inn i et koordinatsystem der artiklene er plassert langs x-aksen og frekvensen er angitt på y-aksen. I diagrammet ser vi at alle 4 grafer har et langt, slakt midtparti og en bratt stigning til slutt, og at *vi*- og *man*-grafer har

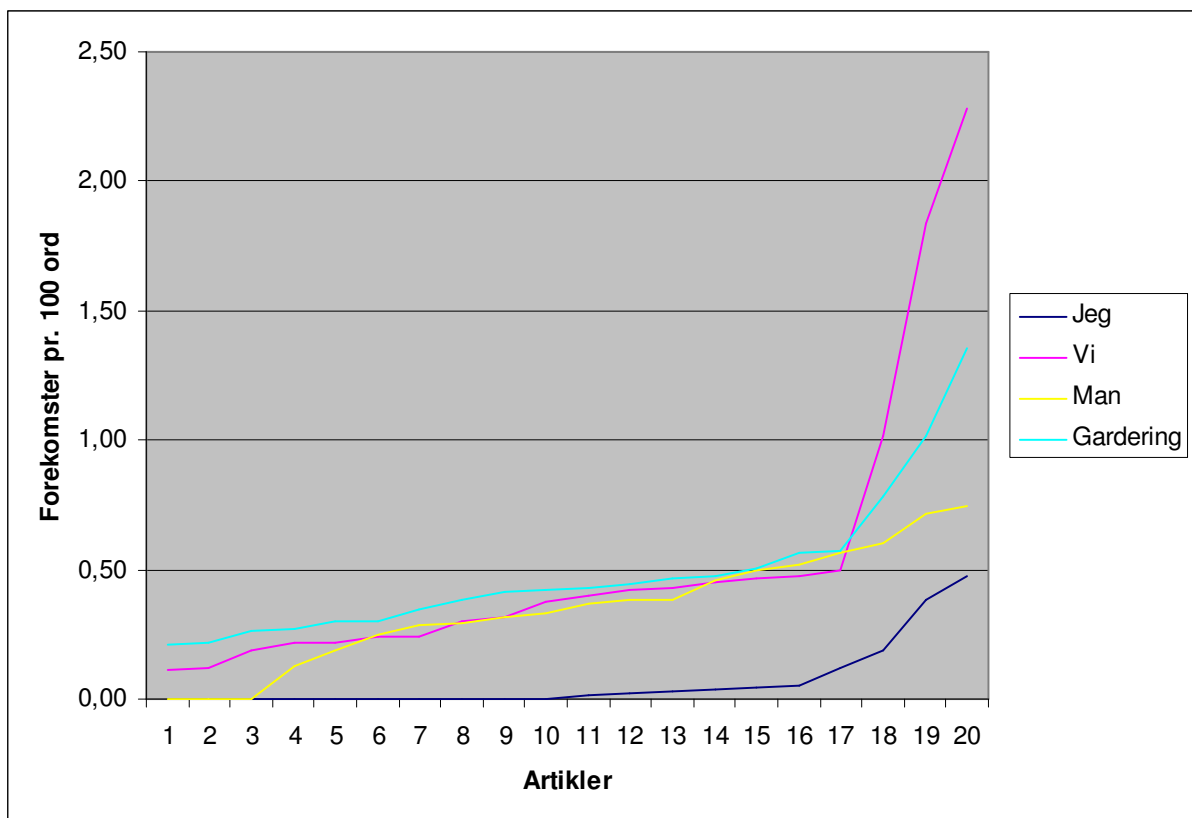
også en bratt stigning i begynnelsen. Vi kan bruke *man*-grafene som eksempel: Fra den laveste frekvensen av *man* til den 6. laveste frekvensen finner vi en økning fra 0,00 til hele 0,25 forekomster per 100 ord, noe som avtegner seg som en bratt stigning i begynnelsen av grafen. Fra den 6. laveste frekvensen til den 16. laveste er økningen derimot liten, fra 0,25 til 0,52 forekomster per 100 ord, noe som resulterer i et langt, slakt midtparti i grafen. Fra den 16. laveste frekvensen til den 20. laveste er økningen igjen stor, fra 0,52 til 0,75, og grafen får da en bratt stigning på slutten. *Man*-grafene og de tre andre har altså grovt sett en slik form man kan vente å finne i et utvalg tekster formet etter samme bør- og kan-normer for stil, og jeg vil derfor anse det som sannsynlig at det finnes stilmåter i sjangeren introduksjonsartikkel som regulerer bruken av disse fire språktrekkene. I figur 9.1 ser vi dessuten at grafenes slake midtparti stort sett befinner seg på samme nivå som den gjennomsnittlige frekvensen av det aktuelle språktrekket. For eksempel er den gjennomsnittlige frekvensen av *man* blant sjangerens artikler 0,35 forekomster per 100 ord, og dette er godt innenfor det intervallet der *man*-grafene har sin slake stigning, det vil si mellom 0,25 og 0,52 forekomster per 100 ord. De gjennomsnittlige frekvensene gir med andre ord en forholdsvis god tallfesting av hvilken frekvens av språktrekket flertallet av artiklene befinner seg i nærheten av, og vi kan dermed sette fram hypoteser om sjangerens bør-normer for stil på grunnlag av disse. Vi bør imidlertid være oppmerksomme på at den gjennomsnittlige frekvensen av *vi* ligger noe høyere enn det slake partiet i *vi*-grafene. Dette skyldes 2 artikler med enormt høye frekvenser som trekker gjennomsnittet opp.

Artikkel	Jeg	Vi	Man	Gardering
1937-04	0,00	0,46	0,00	0,30
1937-13	0,19	0,40	0,29	0,47
1938-22	0,03	0,19	0,19	0,26
1940-07	0,00	0,22	0,38	0,21
1940-17	0,00	0,42	0,37	1,36
1942-10	0,01	0,37	0,60	0,30
1943-02	0,00	0,24	0,32	0,27
1943-07	0,00	0,11	0,50	0,34
1943-13	0,04	0,12	0,33	0,78
1944-01	0,12	1,02	0,46	0,51
1944-06	0,00	0,32	0,56	0,38
1944-10	0,00	0,24	0,52	0,56
1944-18	0,00	2,28	0,00	0,44
1947-04	0,48	0,48	0,72	0,48
1947-05	0,00	1,83	0,25	0,42
1947-08	0,39	0,43	0,29	0,57
1949-01	0,04	0,22	0,13	0,22
1953-06	0,02	0,47	0,38	0,43
1954-13	0,05	0,50	0,75	1,02
1954-19	0,00	0,30	0,00	0,43

Tabell 9.3 Frekvenser av jeg, vi, man og gardering i de 20 introduksjonsartiklene.

Jeg	Vi	Man	Gardering
0,00	0,11	0,00	0,21
0,00	0,12	0,00	0,22
0,00	0,19	0,00	0,26
0,00	0,22	0,13	0,27
0,00	0,22	0,19	0,30
0,00	0,24	0,25	0,30
0,00	0,24	0,29	0,34
0,00	0,30	0,29	0,38
0,00	0,32	0,32	0,42
0,00	0,37	0,33	0,43
0,01	0,40	0,37	0,43
0,02	0,42	0,38	0,44
0,03	0,43	0,38	0,47
0,04	0,46	0,46	0,48
0,04	0,47	0,50	0,51
0,05	0,48	0,52	0,56
0,12	0,50	0,56	0,57
0,19	1,02	0,60	0,78
0,39	1,83	0,72	1,02
0,48	2,28	0,75	1,36

Tabell 9.4 Frekvenser av jeg, vi, man og gardering i de 20 introduksjonsartiklene, ordnet i stigende rekkefølge.

Figur 9.1 Frekvenser av fire språktrekk i de 20 artiklene i sjangeren introduksjonsartikkel. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Artiklene med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens artiklene med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

9.2.3 Innhold i begynnelsene

Da introduksjonsartiklene i sin helhet ble analysert, kom det fram klare innholdsmessige likhetstrekk mellom artiklene. Innholdsanalysen av artikkelbegynnelsene gir derimot et helt annet inntrykk. For det første ser vi en stor variasjon i hvor mange topoi som brukes: I gjennomsnitt har en begynnelse i denne sjangeren 6,4 topoi, men går vi til de enkelte begynnelsene, ser vi en jevn spredning fra 1 til hele 15 ulike topoi per begynnelse. At det også er stor variasjon i hvilke topoi som finnes i begynnelsene, kommer fram i tabell 9.5. Totalt opptrer det 46 ulike topoi i artikkelbegynnelsene i denne sjangeren, men 26 av disse finnes bare i 1 eller 2 artikler hver. Det er imidlertid noen få topoi som går igjen i omkring 50 % av begynnelsene, og det er sjanger (T11), geografi (K01), historie (K02) og litteraturhistorie (K03). Vi kan merke oss at 3 av disse 4 er kontekst-topoi, og at det kun er geografi (K01) som finnes i et flertall av artikkelbegynnelsene. Ser vi på utbredelsen av toposkategoriene, finner vi nok en gang at kontekst står sterkt: 75,0 % av begynnelsene inneholder én eller flere kontekst-topoi, deretter følger tekst med 70,0 %, forfatter med 60,0 %, leser og metavitenskapelige forhold med 30,0 % og relasjon med 25,0 %.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
15,0	10,0	5,0	10,0	5,0	15,0	0,0	5,0	0,0	30,0	45,0	0,0	5,0	0,0	5,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
10,0	5,0	5,0	15,0	5,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,0	15,0	15,0	30,0	10,0	5,0
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
15,0	0,0	5,0	20,0	10,0	5,0	15,0	15,0	15,0	10,0	5,0	0,0	10,0	15,0	15,0
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
5,0	60,0	45,0	40,0	0,0	0,0	5,0	0,0	20,0	0,0	5,0	20,0	5,0	5,0	5,0

Tabell 9.5 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 20 introduksjonsartikkelbegynnelsene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 15,0 under T01 betyr altså at 15,0 % av begynnelsene i sjangeren – det vil si 3 av 20 begynnelser – inneholder toposen handling.

De resultatene jeg nå har gjort rede for, viser at det er lite regelmessighet i den innholdsmessige utformingen av begynnelser i sjangeren introduksjonsartikkel. Det finnes riktignok 1 topos som forekommer i et flertall av begynnelsene, nemlig geografi (K01), men dette betyr ikke nødvendigvis at bruken av K01 er noe særegent for nettopp begynnelsene. Toposen geografi (K01) er nemlig en svært viktig topos for å finne innhold til introduksjonsartikler, og den dukker som regel opp over alt i artiklene. For eksempel finner vi K01 i 5 av 11 avsnitt i 1937-04 og i 8 av 18 avsnitt i 1937-13. Siden jeg ikke har funnet noen klar regelmessighet i

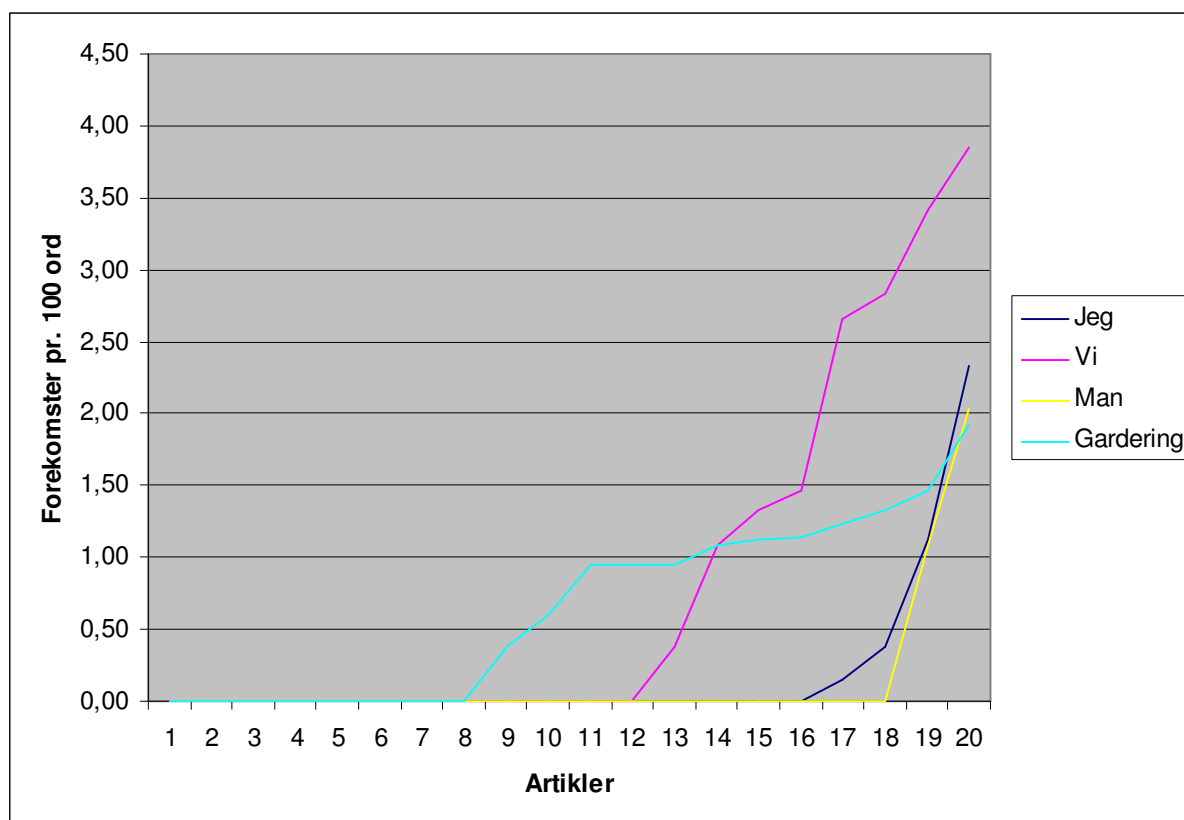
den innholdsmessige utformingen av begynnelser i sjangeren introduksjonsartikkel, vil jeg anse det som lite sannsynlig at det finnes innholdsnormer for begynnelser i denne sjangeren.

9.2.4 Stil i begynnelsene

Resultatene av stilanalysen av artikkelbegynnelsene er vist i tabell 9.6, og her ser vi at de gjennomsnittlige frekvensene for alle fire språktrekk avviker klart fra de frekvensene jeg fant i introduksjonsartiklene i sin helhet. Både *jeg*, *vi* og *gardering* forekommer langt hyppigere i begynnelsene enn i artiklene som helhet, mens *man* forekommer langt sjeldnere. Forholdet mellom de tre pronomenkategoriene er dessuten et annet enn i hele artiklene: *Vi* har også her den høyeste gjennomsnittlige frekvensen, men *jeg* ligger høyere enn *man*.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,20	2,33
Vi	0,00	0,85	3,85
Man	0,00	0,16	2,03
Gardering	0,00	0,62	1,92

Tabell 9.6 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i introduksjonsartiklenes begynnelser. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.2 Frekvenser av fire språktrekk i de 20 begynnelsene i sjangeren introduksjonsartikkel. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Begynnelsene med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens begynnelsene med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

Det er imidlertid grunn til å være forsiktig med å postulere stilnormer for begynnelser på grunnlag av disse resultatene. Figur 9.2 gir en grafisk framstilling av fordelingen av frekvensene av de fire språktrekkene blant artikkelbegynnelsene i sjangeren introduksjonsartikkel,³³ og her ser vi at ingen av de fire grafene har den formen man kan vente å finne når man har å gjøre med et utvalg tekster som er formet etter samme stilnormer. For hvert av språktrekkene ser vi det samme: Trekket finnes i noen begynnelser og mangler i andre, og blant de begynnelsene som har forekomster av trekket, er variasjonen i frekvens enorm. På grunn av denne store variasjonen i den stilistiske utformingen av begynnelser i sjangeren introduksjonsartikkel *vil jeg anse det som lite sannsynlig at det finnes stilnormer for begynnelser i denne sjangeren.*

9.2.5 Oppsummering og drøfting av resultatene

I introduksjonsartikkelen introduserer litteraturforskeren et forskningsområde – et forfatterskap eller en litterær epoke eller tradisjon – for resten av fagmiljøet. Som nevnt i sjangerdefinisjonen er det forskningsområdet *i sin helhet* som blir beskrevet i denne sjangeren, og med bakgrunn i innholdsanalysen kan vi nå også si at forskerne beskriver mange forskjellige aspekter av det aktuelle forfatterskapet eller epoken/tradisjonen: Det totale antallet topoi per artikkel er høyt, og nesten alle artikler har topoi fra alle 6 kategorier. Å diskutere teoretiske og metodologiske spørsmål ser imidlertid ikke ut til å være viktig i denne sjangeren: Introduksjonsartikkelen er sjangeren med den desidert minste utbredelsen av toposen teori og metode (M03), og forskerne skriver faktisk oftere om forfatterens utseende (F08) – som er den sjeldneste toposen i materialet totalt sett – enn om teori og metode. Stilistisk framstår introduksjonsartikkelen som sjangeren med den minst synliggjorte avsenderen: Pronomenfrekvensen er samlet sett lav, og det er ingen sjangrer som har lavere gjennomsnittlige frekvenser av de mest synliggjørende kategoriene – *jeg* og *vi* – enn introduksjonsartikkelen. Den lave garderingsfrekvensen viser dessuten at forskerne i liten grad tar forbehold til sine påstander når de introduserer et forskningsområde for fagmiljøet. I analysen av begynnelsene fant jeg lite regelmessighet i den innholdsmessig og stilistiske utformingen, og jeg regner det derfor som lite sannsynlig at det finnes innholds- og stilnormer for begynnelser i denne sjangeren.

9.2.6 Hypoteser om tekstnormer

Med utgangspunkt i disse resultatene vil jeg sette fram følgende hypoteser om tekstnormene i sjangeren introduksjonsartikkel: Når man skal finne *innholdsmomenter* til artikkelen, bør man bruke følgende topoi: T01, T02, T03, T04, T05, T06, T07, T08, T09, T10, T11, T12, T14, T16,

---

³³ Diagrammet er utviklet på samme måte som diagrammet i figur 9.1. Tallgrunnlaget for figur 9.2 og de øvrige grafiske framstillingene i dette kapitlet er tilgjengelig i vedlegg 5.

T18, T19, T20, T22, T25, T26, T27, T28, F01, F02, F03, F04, F06, F07, F09, F10, F11, F12, F13, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02 og M04. Man kan også bruke disse topoiene: T13, T15, T17, T21, T23, T24, F05, F08, F14, K04, K05 og M03. Når man skal gi artikkelen en *stilistisk utforming*, bør pronomenkategorien *jeg* ha en frekvens på omkring 0,07 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,48. *Vi* bør ha en frekvens på omkring 0,53 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,11 og så høy som 2,28. *Man* bør ha en frekvens på omkring 0,35 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,75. *Gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,49 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,21 og så høy som 1,36. Jeg vil ikke sette fram hypoteser om innholds- og stilmnormer for *begynnelser*, da jeg ikke har funnet noe som tilsier at det finnes slike normer i denne sjangeren.

9.2.7 Forklaring av normbrudd

En artikkel som bryter med flertallet av de *bør-normene for innhold* jeg har formulert ovenfor, er Alfhild Kraugeruds "Om Ingeborg Refling Hagens diktning" (1947-05). Dette er den eneste introduksjonsartikkelen der et forfatterskap beskrives helt isolert, uten at verken forfatter, kontekst, relasjoner eller metavitenskapelige forhold trekkes inn. I tillegg er den eneste lesertoposen som blir brukt, den ahistoriske toposen virkning (L03), og vi finner heller ikke eksempler på de historiske tekst-topoiene tilblivelse (T26) og offentliggjøring (T27). En mulig forklaring på disse normbruddene kan være tilpasningen til *saken*, altså det omtalte forfatterskapet. Refling Hagen er nemlig den eneste *norske samtidsforfatteren* som får sin egen introduksjonsartikkel; ellers er hovedtendensen at forfatteren har vært død i et antall år før han/hun introduseres som forskningsområde. Dina Lea spør i sin suppleringsartikkel "Johannes Thrap-Meyer og hans læremestre": "Hvor mange år skal der til før den litteraturhistoriske betraktning tør gjøres gjeldende?", og hun er selv i tvil om hvorvidt Thrap-Meyers forfatterskap er gammelt nok, til tross for at han gikk bort 18 år tidligere (1950-14, 289). Det kan ha blitt sett på som uhøvelig å skrive om livsløpet til en forfatter som fortsatt var i live (jf. Fjord Jensen 1962: 137), og siden Refling Hagen både var norsk og en del av forskerens samtid, var det mindre behov for å kontekstualisere hennes forfatterskap. Det er imidlertid også ting som tyder på at denne ensidige vektleggingen av tekst-topoi er en særegenhet ved Kraugerud som litteraturforsker. Hennes andre artikkel i materialet, tekstanalysen "Litt om innhold og form i Kristian Elster d.e.s novelle Kjeld Horge" (1952-09), har nemlig heller ingen forfatter- eller kontekst-topoi.

Det klareste bruddet på sjangerens *stilmnormer* finner vi i Odd-Stein Anderssen "Lyrikken under krigen" (1944-18). Denne artikkelen har ikke en eneste forekomst av *jeg*

eller *man*, mens *vi* har en frekvens på hele 2,28 forekomster per 100 ord – 1,75 over gjennomsnittet. En forklaring på dette normbruddet mener jeg vi kan finne i tilpasningen til *saken* og *leiligheten*: Artikkelen handler nemlig om den norske lyrikken under den tyske okkupasjonen, og den er skrevet i 1945³⁴. Budskapet i artikkelen er at den norske folk stod samlet mot overmakten, og at den norske lyrikken "utgjorde en del av bakgrunnen for den aktive og vepnede front" (1944-18, 205), og når Anderssen skriver *vi*, er det i 24 av 36 tilfeller i betydningen "vi nordmenn". Det er grunn til å tro at en slik framheving av det norske fellesskapet gjennom en høy frekvens av pronomenkategorien *vi* ble ansett som høvelig i de første fredsmånedene, i hvert fall når emnet for artikkelen var den norske motstandskampen.

9.3 Suppleringsartikkel

9.3.1 Innhold

Innholdsanalysen viser at suppleringsartiklene i gjennomsnitt har færre topoi per artikkel enn introduksjonsartiklene, nærmere bestemt 32,2 mot introduksjonsartiklenes 42,3. Variasjonen mellom artiklene er imidlertid stor, og vi finner alt fra 9 til 57 topoi per artikkel. Utbredelsen av de enkelte topoiene er vist i tabell 9.7, og her ser vi at alle 60 topoi blir brukt i minst 10,8 % av sjangerens artikler. Av disse forekommer 35 i 50 % eller flere av artiklene, men ingen finnes i alle. Tar vi for oss utbredelsen av de 6 toposkategoriene, finner vi også klare likhetstrekk mellom artiklene: Alle har én eller flere topoi fra kategorien tekst, 99,0 % har topoi fra kategorien metavitenskapelige forhold, 99,0 % har relasjons-, 97,1 % har forfatter-, og 96,1 % har kontekst-topoi. Det er imidlertid kun 77,5 % av artiklene som har topoi fra kategorien leser. Disse resultatene viser at det ikke er like store innholdsmessige likhetstrekk mellom suppleringsartiklene som mellom introduksjonsartiklene, men likhetstrekkene er likevel mange nok til at de sannsynligvis ikke er oppstått tilfeldig. Jeg vil derfor anta at det finnes innholdsnormer i sjangeren suppleringsartikler, og at det vil være legitimt å utlede hypoteser om disse ut fra de analyseresultatene jeg nå har gjort rede for.

---

³⁴ Artikkelen står riktignok i 1944-årgangen, men som nevnt ble denne årgangen trykket i 1945.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
87,3	90,2	67,6	70,6	43,1	55,9	32,4	33,3	50,0	74,5	86,3	70,6	25,5	42,2	33,3
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
54,9	28,4	34,3	71,6	60,8	52,0	25,5	15,7	20,6	35,3	77,5	72,5	65,7	13,7	52,9
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
43,1	55,9	24,5	34,3	48,0	10,8	69,6	69,6	75,5	78,4	31,4	9,8	67,6	53,9	45,1
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
41,2	88,2	74,5	51,0	37,3	30,4	73,5	66,7	52,0	64,7	74,5	78,4	88,2	49,0	83,3

Tabell 9.7 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 102 suppleringsartiklene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 87,3 under T01 betyr altså at 87,3 % av artiklene i sjangeren – det vil si 89 av 102 artikler – inneholder toposen handling.

9.3.2 Stil

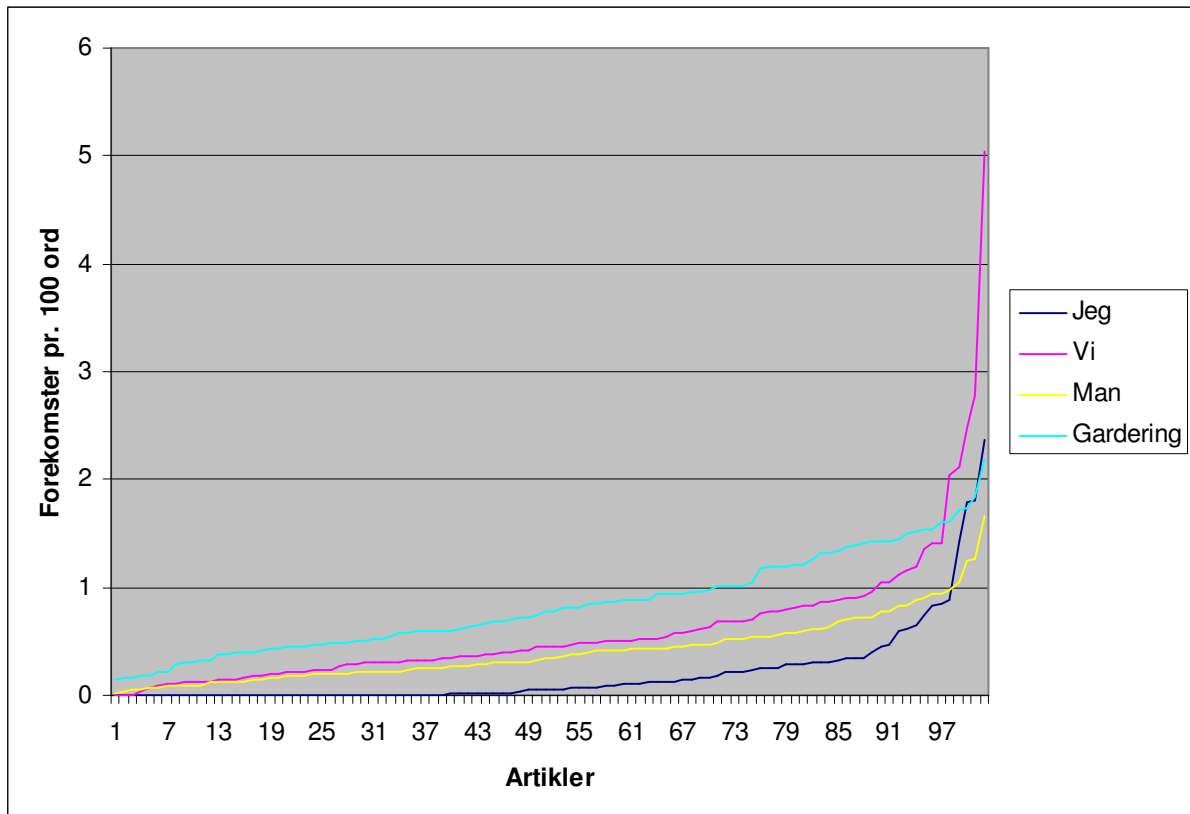
Resultatene av stilanalysen er vist i tabell 9.8, og her kan vi merke oss to tendenser: For det første er den gjennomsnittlige frekvensen av alle fire språktrekk høyere enn i introduksjonsartikkelen og frekvensen av *jeg* og *gardering* høyere enn i noen annen sjanger. For det andre er avstanden fra laveste til høyeste frekvens svært stor, spesielt for pronomenkategorien *vi*, som varierer fra 0,00 til hele 5,05 forekomster per 100 ord. Hvis vi ser på forholdet mellom de tre pronomenkategoriene, finner vi det samme som i introduksjonsartikkelen: *Vi* er den hyppigst brukte kategorien, etterfulgt av *man* og til slutt *jeg*. Denne rangeringen finner vi i 40 av artiklene, mens 28 har *man* som den hyppigste pronomenkategorien fulgt av *vi* og *jeg*. Det finnes også 8 artikler som har flere forekomster av *jeg* enn av de øvrige pronomenkategoriene.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,21	2,37
Vi	0,00	0,61	5,05
Man	0,02	0,41	1,67
Gardering	0,14	0,84	2,18

Tabell 9.8 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren suppleringsartikkel. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.3 gir en grafisk framstilling av fordelingen av frekvensene av de fire språktrekkene blant sjangerens artikler, og her ser vi samme tendens som i introduksjonsartikkelen: Alle fire grafer har en slak stigning over et langt midtparti, dette slake partiet befinner seg på omtrent samme nivå som den gjennomsnittlige frekvensen av det aktuelle språktrekket, og det er kun noen få artikler som skiller seg ut med en klart høyere frekvens. Grafene har riktignok ikke en like bratt stigning i begynnelsen som i slutten, men det ville heller ikke vært mulig da det slake partiet ligger så nær 0. Bortsett fra dette har de fire språktrekkene en slik fordeling man kan

forvente å finne i et korpus av tekster som er formet etter samme stilistiske bør- og kan-normer: Flertallet har omtrent den samme frekvensen av språktrekket, mens noen få avviker med høyere eller lavere frekvenser. Av figuren ser vi også at det slake partiet i hver av kurvene befinner seg på omtrent samme nivå som den gjennomsnittlige frekvensen av det aktuelle språktrekket. Jeg vil derfor anse det som sannsynlig at det finnes stilmnormer i sjangeren suppleringsartikkel som regulerer bruken av disse språktrekkene, og at det vil være legitimt å utlede hypoteser om sjangerens stilmnormer ut fra de resultatene jeg har presentert.

Figur 9.3 Frekvenser av fire språktrekk i de 102 artiklene i sjangeren suppleringsartikkel. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Artiklene med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens artiklene med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

9.3.3 Innhold i begynnelsene

Den innholdsmessige utformingen av suppleringsartiklenes begynnelser er svært varierende. I gjennomsnitt inneholder en begynnelse 5,0 topoi, men går vi til de enkelte artiklene, finner vi en jevn spredning fra 1 til 18 topoi per begynnelse. Av tabell 9.9 framgår det at det også er stor variasjon i hvilke topoi som forekommer i begynnelsene. Hver eneste av de 60 topoiene blir brukt, men 43 av dem finnes i færre enn 10 % av begynnelsene, og ingen topos opptrer i 50 % eller flere av begynnelsene. Det er kun 3 topoi som skiller seg ut med en utbredelse på

omkring 30 %, og det er geografi (K01), annen forskning (M01) og artikkelen (M02). 2 av disse tilhører kategorien metavitenskapelige forhold, og at denne kategorien generelt sett står sterkt, ser vi av utbredelsen av de enkelte toposkategorier: 65,7 % av artikkelbegynnelse har én eller flere metavitenskapelige forhold-topoi, deretter følger kategorien tekst med 61,8 %, forfatter med 52,0 %, kontekst med 47,1 %, relasjon med 33,3 % og lesere med 17,6 %. Selv om det dermed kan sies at det er en viss tendens til at topoi fra kategorien metavitenskapelige forhold blir brukt i suppleringsartikkelens begynnelse, er hovedinntrykket av disse resultatene at begynnelse i denne sjangeren er svært forskjellige; som nevnt er det ikke en eneste topos som opptrer i et flertall av begynnelse. På grunn av denne mangelen på regelmessighet i den innholdsmessige utformingen *vil jeg anse det som lite sannsynlig at det finnes innholdsnormer for begynnelse i denne sjangeren.*

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
6,9	22,5	8,8	11,8	1,0	3,9	2,9	3,9	2,0	3,9	23,5	5,9	4,9	3,9	1,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
4,9	2,9	1,0	8,8	3,9	1,0	2,9	2,9	1,0	2,9	6,9	14,7	7,8	2,9	6,9
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
8,8	1,0	2,0	4,9	6,9	1,0	15,7	6,9	21,6	15,7	4,9	1,0	13,7	5,9	10,8
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
2,0	29,4	11,8	14,7	8,8	2,9	5,9	6,9	6,9	8,8	14,7	30,4	32,4	15,7	13,7

Tabell 9.9 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 102 suppleringsartikkelbegynnelse som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 6,9 under T01 betyr altså at 6,9 % av begynnelse i sjangeren – det vil si 7 av 102 begynnelse – inneholder toposen handling.

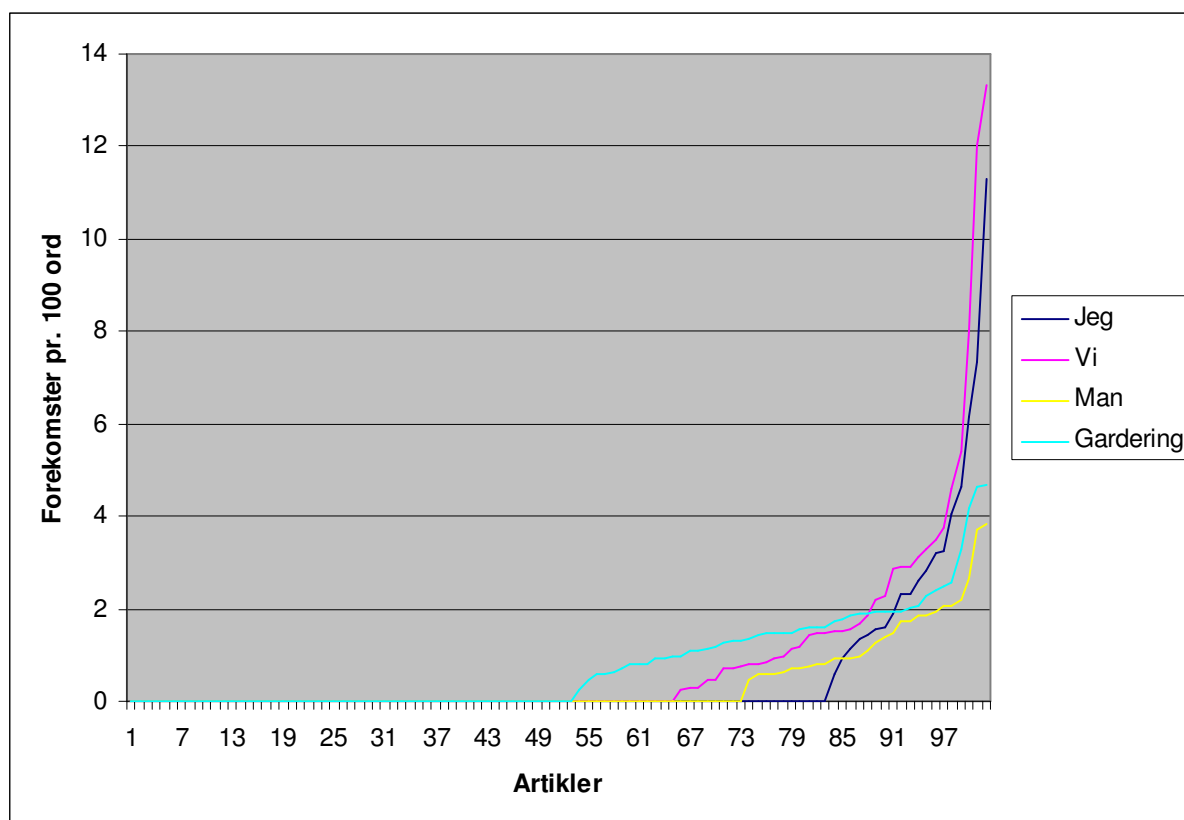
9.3.4 Stil i begynnelse

Resultatene av stilanalysen av artikkelbegynnelse er vist i tabell 9.10, og sammenligner vi dette med stilanalysen av hele artiklene, ser vi at *jeg* og *vi* har en langt høyere gjennomsnittlig frekvens, mens *man* og *gardering* ligger noe lavere enn i artiklene som helhet. Forholdet mellom de tre pronomenkategoriene er også avvikende: *Vi* har riktignok den høyeste frekvensen, 0,92 forekomster per 100 ord, men *jeg* ligger høyere enn *man*. Det er også verdt å merke seg at *jeg* og *vi* har en høyeste frekvens på hele 11,32 og 13,33 forekomster per 100 ord, noe som ligger langt over resultatene for alle andre sjangrer. Vi bør imidlertid ikke legge altfor stor vekt på disse høye frekvensene, for de stammer fra artikler med svært korte begynnelse, og da vil selv et par forekomster kunne resultere i enorme frekvenser.

Figur 9.4 gir en grafisk framstilling av fordelingen av frekvensene av de fire språktrekkene blant suppleringsartiklenes begynnelser, og for hvert av disse trekkene ser vi samme tendens som i introduksjonsartiklenes begynnelser: Noen begynnelser har trekket, andre ikke, og variasjonen i frekvens er stor blant de begynnelsene som har forekomster av trekket. Dette bryter klart med den fordelingen man kan forvente å finne i et utvalg tekster formet etter samme bør- og kan-normer for stil, og jeg vil derfor anse det som lite sannsynlig at det finnes stilnormer for begynnelser i sjangeren suppleringsartikkel.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,59	11,32
Vi	0,00	0,92	13,33
Man	0,00	0,40	3,85
Gardering	0,00	0,79	4,69

Tabell 9.10 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i suppleringsartiklenes begynnelser. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.4 Frekvenser av fire språktrekk i de 102 begynnelsene i sjangeren suppleringsartikkel. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Begynnelsene med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens begynnelsene med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

9.3.5 Oppsummering og drøfting av resultatene

Innholdsmessig er suppleringsartikkelen en mindre enhetlig sjanger enn introduksjonsartikkelen: Antall topoi per artikkel varierer stort, det er få topoi som har en utbredelse på oppimot 100 %, og det er mange flere topoi som *kan* brukes. Forskerne benytter altså ikke det samme utvalg topoi i hver eneste artikkel, men må i større grad vurdere hva som er høvelig i det enkelte tilfelle. Ifølge den retoriske tekstnormteorien er det også naturlig at det er slik: I introduksjonsartiklene er emnet alltid mer eller mindre det samme: et forfatterskap eller en litterær tradisjon/epoke, mens i suppleringsartiklene er emnevariasjonen stor, fra stilen i et dikt via et forfatterskaps mottagelse i et bestemt land til vennskapet mellom to forfattere. Og siden den retoriske tekstnormteorien sier at teksten alltid skal være høvelig i forhold til den omtalte saken, er det grunn til å tro at de topoi som er høvelige for ett emne, ikke nødvendigvis vil være det for et annet. En indikasjon på at det faktisk forholder seg slik i denne sjangeren, er det faktum at de suppleringsartiklene som omhandler samme emne, i stor grad også benytter de samme topoiene. Det ser vi for eksempel i de 4 suppleringsartiklene som omhandler stilen i én eller flere skjønnlitterære tekster: Egil Eiken Johnsen's "Om stilen i Wergelands Digte Første Ring" (1945-03), Sten Sparre Nilson's "Litt om stil og sinn hos Wergeland" (1949-17), Egil Eiken Johnsen's "Om Johan Falkberget og 'Christianus Sextus'" (1953-12) og Otto Lous Mohr's "Komposita i Wergelands poesi" (1957-11). Disse artiklene ligger nær hverandre i det totale antallet topoi, henholdsvis 32, 34, 30 og 29, og utvalget av topoi er også svært likt: Hele 20 topoi går igjen i alle 4 artikler, og 16 topoi finnes ikke i noen av dem. Bruken av leser-topoi viser tydelig hvor sammenfallende disse artiklene er: Alle 4 artikler omtaler den tidløse virkningen (L03) som den skjønnlitterære teksten har, men ingen av dem tematiserer tekstens resepsjon i samtiden (L01) eller ettertiden (L02). Disse 4 artiklene har også et spesielt stilistisk fellestrekk: Alle har en garderingsfrekvens på mellom 1,3 og 1,4 forekomster per 100 ord, noe som er svært høy sett i forhold til resten av sjangeren. Det er altså ting som tyder på at suppleringsartikler som omhandler samme emne, har visse fellestrekk i utformingen, og det kunne derfor vært aktuelt å dele denne sjangeren inn i undersjangrer etter hvilke emner som behandles. Den retoriske tekstnormteorien åpner til en viss grad for en slik sjangerinndeling, men siden disse artiklene handler om over 30 forskjellige emner (jf. kapittel 8.3), ville jeg endt opp med et uhandterlig stort sjangersystem, der flere av undersjangrene kun omfattet 1 artikkel hver. Jeg nøyer meg derfor i denne sammenheng med å peke på muligheten for en slik inndeling, og fortsetter å behandle suppleringsartikkelen som én sjanger. *Stilistisk* er denne sjangeren mer enhetlig; et flertall av artiklene har omtrent samme frekvenser av de fire språktrekkene. Ellers markerer suppleringsartikkelen seg som sjangeren med den kanskje mest

synliggjorte avsenderen: Flertallet av artiklene har forekomster av *jeg*, og den gjennomsnittlige frekvensen av denne pronomenkategorien er høyere enn i noen annen sjanger. I tillegg har suppleringsartikkelen den høyeste gjennomsnittlige frekvensen av *gardering*: Når litteraturforskere skal supplere forskningen innenfor ett eller flere etablerte områder, tar de altså flere forbehold til sine egne påstander enn når de introduserer et forskningsområde eller utfører noen av de andre illokusjonære makrospråkhandlingene. *Begynnelse*ne av suppleringsartiklene framstår som svært forskjellige, og jeg regner det derfor som lite sannsynlig at det finnes innholds- og stilnormer for utforming av begynnelse i denne sjangeren.

9.3.6 Hypoteser om tekstnormer

Med utgangspunkt i disse resultatene vil jeg sette fram følgende hypoteser om tekstnormene i sjangeren suppleringsartikkel: Når man skal finne *innholdsmomenter* til artikkelen, bør man bruke følgende topoi: T01, T02, T03, T04, T06, T09, T10, T11, T12, T16, T19, T20, T21, T26, T27, T28, F02, F04, F09, F10, F11, F12, F15, L01, K01, K02, K03, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02 og M04. Man kan også bruke topoiene T05, T07, T08, T13, T14, T15, T17, T18, T22, T23, T24, T25, F01, F03, F05, F06, F07, F08, F13, F14, L02, L03, K04, K05 og M03. Når man skal gi artikkelen en *stilistisk utforming*, bør pronomenkategorien *jeg* ha en frekvens på omkring 0,21 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,00 og så høy som 2,37. *Vi* bør ha en frekvens på omkring 0,61 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,00 og så høy som 5,05. *Man* bør ha en frekvens på omkring 0,41, men frekvensen kan være så lav som 0,02 og så høy som 1,67. *Gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,84 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,14 og så høy som 2,18. Jeg vil ikke sette fram hypoteser om innholds- og stilnormer for *begynnelse*, da jeg ikke har funnet noe som tilsier at det finnes slike normer i denne sjangeren.

9.3.7 Forklaring av normbrudd

Innholdsmessig er suppleringsartiklene såpass varierte at det er vanskelig å peke ut noen som avviker klart fra resten. Dette er imidlertid lettere når det gjelder *stilen*, og den artikkelen som har den mest avvikende stilistiske utformingen, er Sten Konows "Bokstavrim hos Henrik Ibsen" (1948-06). Dette er artikkelen med den absolutt mest synliggjorte avsenderen, ikke bare i sjangeren suppleringsartikkel, men i hele materialet: Artikkelen har frekvenser på henholdsvis 2,37 og 5,05 forekomster per 100 ord av pronomenkategoriene *jeg* og *vi*, noe som er høyere i noen annen artikkel. Forklaringen på disse høye frekvensene mener jeg kan ligge i tilpasningen til artikkelens *avsender*: I 1948 var Konow 80 år gammel og hadde en 40 år lang akademisk karriere bak seg, blant annet som dosent og professor i indisk filologi ved UiO, og han var dermed

en av de eldste og mest erfarne aktørene innenfor dette sosiale feltet.³⁵ Det er nærliggende å anta at når vi har å gjøre med en slik autoritet, vil det ikke svekke, men snarere styrke artikkelen overtalende kraft hvis avsenderen gir seg selv åpent til kjenne i teksten; ifølge retorikken er jo *ethos* – avsenderens troverdighet – en av de tre veiene til overtalelse. Og å synliggjøre seg selv gjør Konow til gagns i denne artikkelen: Ikke bare bruker han pronomenet *jeg* flittig, han fletter også inn opplevelser fra sitt eget liv og bruker slekt og venner som kilder til historiske fakta. Antagelsen om at det nettopp er tilpasningen til avsenderen som er forklaringen på dette stilistiske normbruddet, støttes av det faktum at Konow to år tidligere publiserte en artikkel med en nesten like høy *jeg*-frekvens: 1,82 forekomster per 100 ord (1946-05). En annen av feltets eldre autoriteter, Francis Bull, har også skrevet en suppleringsartikkel med en *jeg*-frekvens langt over gjennomsnittet (1956-08).³⁶

9.4 Sammenfatningsartikkel

9.4.1 Innhold

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
100,0	100,0	100,0	75,0	50,0	100,0	50,0	25,0	25,0	100,0	100,0	100,0	50,0	25,0	25,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
50,0	50,0	75,0	100,0	75,0	50,0	50,0	50,0	25,0	75,0	100,0	75,0	100,0	100,0	100,0
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
100,0	50,0	25,0	100,0	100,0	0,0	75,0	75,0	100,0	100,0	25,0	25,0	100,0	100,0	100,0
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
75,0	100,0	75,0	100,0	25,0	75,0	75,0	50,0	75,0	100,0	100,0	100,0	100,0	75,0	75,0

Tabell 9.11 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 4 sammenfatningsartiklene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 100,0 under T01 betyr altså at 100,0 % av artiklene i sjangeren – det vil si 4 av 4 artikler – inneholder toposen handling.

Innholdsanalysen viser at sammenfatningsartikkelen er den sjangeren der forskerne bruker flest topoi når de skal finne innholdsmomenter. I gjennomsnitt har en sammenfatningsartikkel 43,8 topoi, 1,5 flere enn introduksjonsartikkelen, og 3 av de 4 artiklene i denne sjangeren har henholdsvis 46, 46 og 47 topoi. Det er altså kun én artikkel som skiller seg ut med et så lavt toposantall som 36. Utbredelsen av de enkelte topoiene er vist i tabell 9.11, og her ser vi at så

³⁵ Artikkelen er utgitt posthumt. Konow gikk bort noen måneder etter at artikkelen var skrevet (1948-06, 111).

³⁶ Vasili Namsaraev fant en lignende tendens i sin studie av russiske sosiologitekster: "For example, scholars of authority often use in their articles such hedging devices as subjectivisation with 1st person singular forms of pronouns and verbs" (Namsaraev 1997: 73).

mange som 59 topoi blir brukt i denne sjangeren. 50 av dem forekommer i 50 % eller flere av sjangerens artikler, og 26 av disse igjen finnes i alle artiklene. Den eneste som aldri forekommer, er forfatter-toposen utseende (F08). At sammenfatningsartikkelen er en sjanger med mange – og mange ulike – topoi per artikkel, ser vi også av utbredelsen av de 6 toposkategoriene: Alle de 4 artiklene har minst 2 topoi fra hver eneste kategori. Den høye graden av regelmessighet i den innholdsmessige utformingen av sammenfatningsartikler gir oss grunn til å anta at det finnes innholdsnormer i denne sjangeren, og jeg vil anse det som legitimt å utlede hypoteser om disse på grunnlag av de resultatene jeg nå har gjort rede for.

9.4.2 Stil

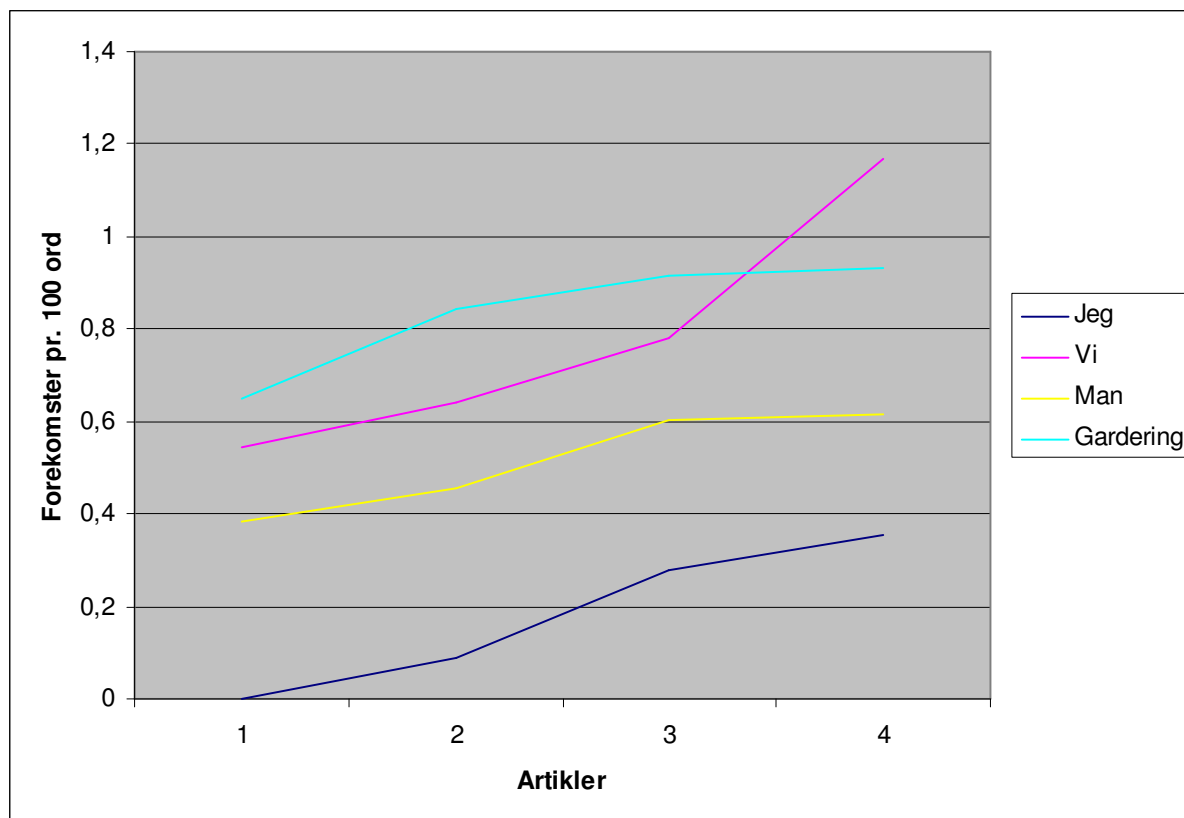
Resultatene av stilanalysen er vist i tabell 9.12, og her ser vi at sammenfatningsartikkelen har forholdsvis høye gjennomsnittlige frekvenser av alle fire språktrekk. De gjennomsnittlige frekvensene av *jeg*, *vi* og *gardering* er de nest høyeste blant de fem sjangrene, og *man* har en høyere gjennomsnittlig frekvens enn i noen annen sjanger. Vi kan også merke oss at ingen sjanger har mindre avstand mellom laveste og høyeste frekvens for noen av de fire språktrekkene enn sammenfatningsartikkelen. Artiklene i denne sjangeren har altså en ganske lik stilistisk utforming. Forholdet mellom de tre pronomenkategoriene er det samme som i de foregående sjangrene: *Vi* er den hyppigst forekommende med en gjennomsnittlig frekvens på 0,78 forekomster per 100 ord, fulgt av *man* med 0,51 og *jeg* med 0,18. Går vi til de enkelte artiklene i sjangeren, finner vi denne rangeringen i 3 av dem, mens den fjerde har *man* som vanligste pronomenkategori, fulgt av *vi* og til slutt *jeg*.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,18	0,35
Vi	0,54	0,78	1,17
Man	0,38	0,51	0,62
Gardering	0,65	0,83	0,93

Tabell 9.12 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren sammenfatningsartikkel. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.5 gir en grafisk framstilling av fordelingen av frekvenser av de fire språktrekkene blant sjangerens artikler, og de fire grafene i denne figuren avviker noe fra de grafene vi så i figur 9.1 og 9.3. Det er kun *vi*-grafene som har en bratt stigning på slutten; de øvrige tre grafene har en slak stigning hele veien. Selv om dette ikke stemmer helt overens med den fordelingen av språktrekk man kan forvente å finne i et utvalg tekster formet etter samme bør- og kan-normer for stil, vil jeg likevel anta at det finnes stilnormer for sammenfatningsartikler. Det viktigste kriteriet er nemlig oppfylt: Grafene har en slak stigning, noe som betyr at artiklene har forholdsvis like frekvenser av språktrekkene. At det ikke finnes flere artikler som skiller seg ut

med en klart høyere eller lavere frekvens enn flertallet, kan ganske enkelt skyldes at det kun er 4 artikler i denne sjangeren. Avvik fra bør-normene er som tidligere nevnt noe som kun unntaksvis skjer, og det er grenser for hvor mange avvik man kan få blant så få artikler. Vi kan også merke oss at de gjennomsnittlige frekvensene gir en god indikasjon om hvilke frekvenser av de fire språktrekkene flertallet av sjangerens artikler befinner seg i nærheten av.

Figur 9.5 Frekvenser av fire språktrekk i de 4 artiklene i sjangeren sammenfatningsartikkel. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Artiklene med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens artiklene med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

9.4.3 Innhold i begynnelsene

Mens sammenfatningsartiklene som helhet inneholder mange topoi, er det motsatte tilfelle for artiklenes begynnelser: I gjennomsnitt finnes det kun 4 topoi per begynnelse. Det er heller ingen større variasjon i toposantall fra den ene begynnelsen til den andre. På det meste er det 5 topoi i en begynnelse, og ingen har færre enn 3. Tabell 9.13 viser hvilke topoi som blir brukt, og her ser vi at det kun er 11 topoi som forekommer i sammenfatningsartiklenes begynnelser. Av disse er det 4 som finnes i 50 % eller flere av artiklene: personlighet (F09), litteraturhistorie (K03), annen forskning (M01) og artikkelen (M02). Ingen topos finnes i alle begynnelser, men annen forskning (M01) har en utbredelse på 75,0 %. Vi kan videre merke

oss at 2 av de 4 mest utbredte topoiene tilhører kategorien metavitenskapelige forhold. At de metavitenskapelige forhold-topoiene står sterkt, viser også utbredelsen av toposkategoriene: 75,0 % av begynnelsene har topoi fra denne kategorien, deretter følger tekst, forfatter og kontekst med 50,0 % og relasjon med 25,0 %. Ingen begynnelse har topoi fra kategorien leser.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,0	0,0	0,0	0,0	0,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,0	0,0	0,0	0,0	0,0
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	25,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
0,0	25,0	25,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,0	75,0	50,0	25,0	0,0

Tabell 9.13 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 4 sammenfatningsartikkelbegynnelsene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 0,0 under T01 betyr altså at 0,0 % av begynnelsene i sjangeren – det vil si 0 av 4 begynnelse – inneholder toposen handling.

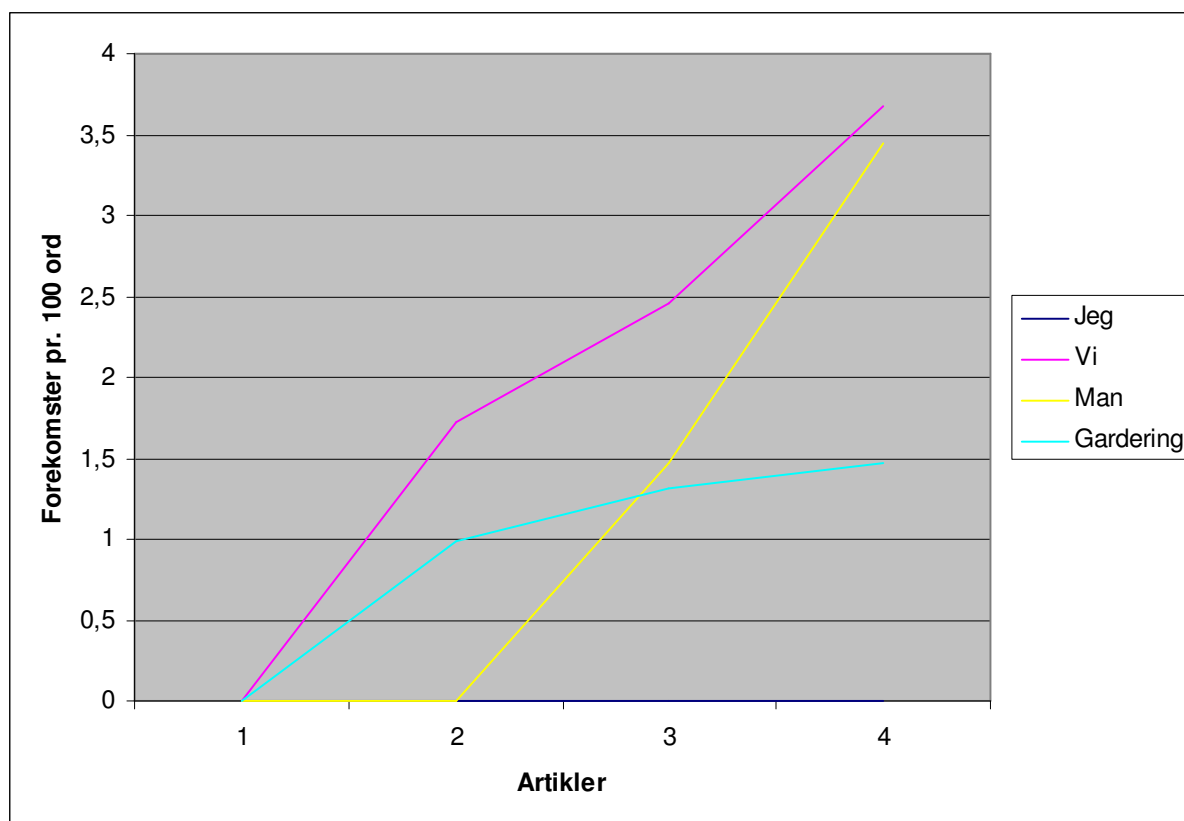
Den store utbredelsen av toposen annen forskning (M01) skulle kunne tyde på at det finnes normer for valg av innhold til sammenfatningsartikkelbegynnelse. Ser vi på bruken av denne toposen i artiklene for øvrig, finner vi imidlertid at forekomster av M01 på ingen måte er noe særegent for begynnelse. Den illokusjonære makropråkhandlingen som utføres i en sammenfatningsartikkel, er som nevnt å sammenfatte forskningen innenfor et område, og det er da nærliggende at annen forskning (M01) blir en viktig topos for hele artikkelen. For eksempel finnes M01 i 22 av 46 avsnitt i 1949-09 og i 30 av 57 avsnitt i 1954-10. At M01 opptrer i 3 av 4 artikkelbegynnelse, er derfor ikke noen klar indikasjon på at det finnes egne innholdsnormer for begynnelse i denne sjangeren. Heller ikke de 3 topoiene med en utbredelse på 50,0 % trenger å tolkes som en indikasjon på dette: Sjangeren omfatter kun 4 artikler, og en utbredelse på 50,0 % betyr da at det er et likhetstrekk mellom 2 artikler, noe som godt kan ha oppstått ved en tilfeldighet. Når vi i tillegg tar i betraktning alle de topoiene som kun finnes i 1 artikkel hver, framstår artiklenes begynnelse som forholdsvis forskjellige, og jeg vil derfor anse det som lite sannsynlig at det finnes innholdsnormer for begynnelse i denne sjangeren.

9.4.4 Stil i begynnelsene

Resultatene av stilanalysen av begynnelsene er vist i tabell 9.14, og her ser vi at de gjennomsnittlige frekvensene av de fire språktrekkene avviker klart fra de frekvensene jeg fant i artiklene som helhet: *Vi*, *man* og *gardering* har en langt høyere frekvens, mens *jeg* har en langt lavere. Forholdet mellom de tre pronomenkategoriene er imidlertid det samme som i hele artiklene: *Vi* ligger høyest med en frekvens på 1,97 forekomster per 100 ord, fulgt av *man* med 1,23 og *jeg* med 0,00.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,00	0,00
Vi	0,00	1,97	3,68
Man	0,00	1,23	3,45
Gardering	0,00	0,94	1,47

Tabell 9.14 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sammenfatningsartiklenes begynnelse. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.6 Frekvenser av fire språktrekk i de 4 begynnelsene i sjangeren sammenfatningsartikkel. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Begynnelsene med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens begynnelsene med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.6 gir en grafisk framstilling av fordelingen av frekvensene av de fire språktrekkene i artikkelbegynnelsene, og her ser vi samme tendensen som i de foregående sjangrene: Hvert

språktrekk mangler i én eller flere begynnelser, og blant de begynnelsene som har forekomster av språktrekket, er variasjonen stor. Vi ser imidlertid ett tilløp til regelmessighet: Ingen av begynnelsene har forekomster av pronomenkategorien *jeg*. Dette er likevel ikke tilstrekkelig grunn til å anta at vi har å gjøre med begynnelser formet etter en felles stilnorm: For det første er ikke *jeg* noe hyppig forekommende språktrekk i artiklene som helhet, så at dette trekket er fraværende i alle begynnelsene, kan godt skyldes en tilfeldighet. For det andre viser de tre øvrige språktrekkene ingen tegn på å være regulert av stilnormer. Jeg vil derfor konkludere med at *det sannsynligvis ikke finnes noen stilnormer for begynnelser i sjangeren sammenfatningsartikkel*.

9.4.5 Oppsummering og drøfting av resultatene

Sammenfatningsartikkelen har det til felles med introduksjonsartikkelen at den omhandler et forskningsområde – et forfatterskap eller en litterær tradisjon eller epoke – i sin *helhet*. I tillegg er toposbruken forholdsvis lik den vi fant i introduksjonsartikkelen: Antallet topoi per artikkel er høyt, og flesteparten av topoiene forekommer i 50 % eller flere av artiklene. Også i sammenfatningsartiklene blir altså en rekke forskjellige aspekter av tekstene, forfatteren, resepsjonen, konteksten, relasjoner som tekstene inngår i, samt de metavitenskapelige forholdene beskrevet. Forskjellen mellom disse to sjangrene ligger i at sammenfatningsartiklenes framstilling av forskningsområdet også er en sammenfatning av en forskningstradisjon, og i denne sjangeren har da toposen annen forskning (M01) naturlig nok en utbredelse på 100,0 %. Stilistisk sett ligger imidlertid sammenfatningsartikkelen nærmere suppleringsartikkelen, med høye frekvenser av alle de fire språktrekkene: Avsenderen er altså godt synlig i disse artiklene, og påstandene som settes fram, garderes omtrent like ofte som når forskerne supplerer ett eller flere forskningsområder. Suppleringsartiklenes begynnelser er såpass forskjellige at jeg regner det som lite sannsynlig at det finnes innholds- og stilnormer for utforming av begynnelser i denne sjangeren.

9.4.6 Hypoteser om tekstnormer

Siden det kun er 4 artikler i sjangeren sammenfatningsartikkel, kan vi ikke trekke altfor bastante konklusjoner om tekstnormer på grunnlag av analyseresultatene. For sammenligningens skyld vil jeg likevel utlede hypoteser om sammenfatningsartikkelens tekstnormer etter de samme prinsippene som for de øvrige sjangrene: Når man skal finne *innholdsmomenter* til artikkelen, bør man bruke følgende topoi: T01, T02, T03, T04, T05, T06, T07, T10, T11, T12, T13, T16, T17, T18, T19, T20, T21, T22, T23, T25, T26, T27, T28, F01, F02, F03, F04, F06, F07, F09, F10, F11, F12, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, K05, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02, M03 og M04. Man kan også bruke disse topoiene: T08, T09, T14, T15, T24, F05, F13, F14 og K04. Når man skal gi artikkelen en *stilistisk utforming*, bør pronomenkategorien *jeg* ha

en frekvens på omkring 0,18 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,35. *Vi* bør ha en frekvens på omkring 0,78 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,54 og så høy som 1,17. *Man* bør ha en frekvens på omkring 0,51 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,38 og så høy som 0,62. *Garde-ring* bør ha en frekvens på omkring 0,83 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,65 og så høy som 0,93. Jeg vil ikke sette fram hypoteser om innholds- og stilnormer for *begynnelser*, da jeg ikke har funnet noe som tilsier at det finnes slike normer i denne sjangeren.

9.4.7 Forklaring av normbrudd

Blant sammenfatningsartiklene er det én som skiller seg klart ut, og det er Leif Sletsjøes "Portugisisk middelalderlyrikk" (1955-01). Mens de andre artiklene har 46–47 topoi hver, har denne kun 36, og den mangler en rekke topoi som vi finner i alle de andre artiklene i sjangeren: troverdighet (T18), personlighet (F09), litteratursyn (F10), virkning (L03), universelle fenomener (K05), likheter og forskjeller mellom personer (R03) og teori og metode (M03). Mangelen på i hvert fall 2 av disse – F09 og F10 – kan forklares som en tilpasning til *saken*. 1955-01 er nemlig den eneste sammenfatningsartikkelen som sammenfatter forskningen omkring en *litterær tradisjon*. De øvrige artiklene omhandler et forfatterskap, og forskerne sammenfatter en forskningstradisjon for å komme fram til et enhetlig bilde av forfatteren og hans/hennes litterære produksjon, og gjerne også av forholdet mellom liv og tekst. Det som skaper den ønskede enheten, det vil si det som knytter de biografiske opplysningene til hverandre, som forener alle tekstene i forfatterskapet, og som forbinder liv og tekst, er forfatterens *indre liv* – og først og fremst hans/hennes personlighet (F09) og litteratursyn (F10): Ellisiv Steen skriver at hun vil forsøke "å forklare de sjelelige eiendommeligheter som gjør disse to sidene av hennes [Emily Brontës] vesen – mennesket og dikteren – til en enhet" (1949-09, 162), og Eiliv Skard viser hvordan "alt det vi har lært om Sallusts forfatterpersonlighet i de siste år" (1940-12, 231), har bidratt til å oppheve "den gamle motsetningen mellom den umoralske politiker og den moraliserende skribent" (1940-12, 227). Men når forskningsområdet er en litterær tradisjon, slik som portugisisk middelalderlyrikk, kan ikke enheten i området ha sin forankring i en enkelt forfatters indre liv, og topoi som F09 og F10 blir dermed mindre viktige. Leif Sletsjø søker i stedet enheten i den historiske (K02) og – noe som aldri omtales i de andre sammenfatningsartiklene – den åndshistoriske konteksten (K04): "Et nytt forklaringsforsøk betegner så teorien om at Maria-dyrkelsen i middelalderen har ført med seg en endring i synet på kvinnen i de rent jordiske forhold. Denne siste teori – sammen med de rent historiske og økonomiske forhold – forklarer etter min mening langt bedre enn de to første hvorfor kvinnen i den omtalte periode

ble gjort til gjenstand for ømme, ofte ekstatiske, dikt." (1955-01, 2) Det er altså grunn til å tro at tilpasningen til *saken* kan forklare noe av det avvikende toposutvalget i 1955-01.

9.5 Tekstanalyse

9.5.1 Innhold

Innholdsanalysen viser at en tekstanalyse i gjennomsnitt inneholder 36,5 topoi, noe som er flere enn suppleringsartikkelens 32,2, men færre enn introduksjonsartikkelens 42,3 og sammenfatningsartikkelens 43,8. Antall topoi per artikkel varierer fra 12 til 49, men flertallet av artiklene i sjangeren har mellom 31 og 41 topoi hver. Utbredelsen av de enkelte topoiene er vist i tabell 9.15, og her ser vi at i alt 59 topoi blir brukt i denne sjangeren. 37 av dem forekommer i 50 % eller flere av artiklene, og av disse igjen er det 4 som finnes i alle artikler: handling (T01), framstillingsmåte (T10), komposisjon (T16) og likheter og forskjeller mellom tekster i samme forfatterskap (R02). 3 av disse 4 tilhører toposkategorien tekst. Den eneste toposen som aldri forekommer, er forfatter-toposen utseende (F08). Utbredelsen av toposkategoriene underbygger inntrykket av tekstanalysen som en sjanger med et bredt utvalg topoi: Én artikkel mangler topoi fra kategoriene forfatter og kontekst (1952-09), en annen mangler metavitenskapelige forhold (1956-17), og en tredje mangler kategorien leser (1957-03), men ellers har alle – det vil si 82,4 % av artiklene – topoi fra alle de 6 toposkategoriene. De resultatene jeg nå har gjort rede for, viser at det er en klar regelmessighet i den innholdsmessige utformingen av tekstanalyser, og jeg vil derfor regne det som sannsynlig at det finnes innholdsnormer i denne sjangeren.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
100,0	94,1	82,4	82,4	82,4	52,9	58,8	70,6	52,9	100,0	88,2	70,6	41,2	29,4	47,1
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
100,0	29,4	35,3	88,2	76,5	58,8	23,5	41,2	47,1	17,6	94,1	76,5	82,4	29,4	35,3
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
17,6	47,1	11,8	29,4	47,1	0	82,4	76,5	88,2	94,1	41,2	11,8	76,5	58,8	47,1
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
70,6	88,2	64,7	58,8	29,4	17,6	82,4	100,0	52,9	94,1	70,6	70,6	94,1	47,1	88,2

Tabell 9.15 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 17 tekstanalysene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 100,0 under T01 betyr altså at 100,0 % av artiklene i sjangeren – det vil si 17 av 17 artikler – inneholder toposen handling.

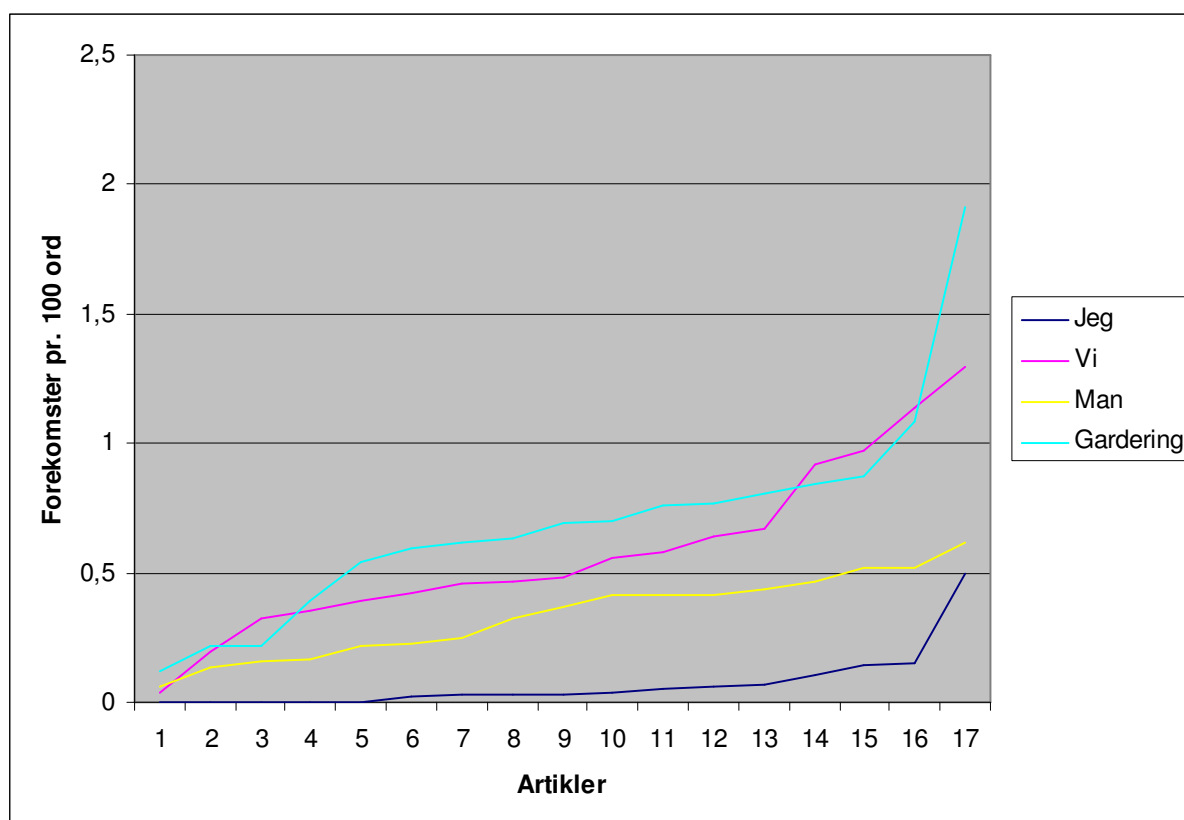

9.5.2 Stil

Resultatene av stilanalysen av artiklene i sjangeren tekstanalyse er gitt i tabell 9.16, og her kan vi se at sjangeren tekstanalyse er preget av lave gjennomsnittlige frekvenser av de fire språktrekkene: De gjennomsnittlige frekvensene av *jeg*, *vi* og *gardering* er de nest laveste blant de fem sjangrene, og den gjennomsnittlige frekvensen av *man* er den aller laveste. Forholdet mellom de tre pronomenkategoriene er det samme som i de øvrige sjangrene: *Vi* er hyppigst forekommende med en gjennomsnittlig frekvens på 0,58 forekomster per 100 ord, fulgt av *man* med 0,34 og *jeg* med 0,07. Denne rangeringen finner vi igjen i 12 av sjangerens 17 artikler.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,07	0,50
Vi	0,04	0,58	1,29
Man	0,06	0,34	0,62
Gardering	0,12	0,69	1,92

Tabell 9.16 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren tekstanalyse. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.7 Frekvenser av fire språktrekk i de 17 artiklene i sjangeren tekstanalyse. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Artiklene med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens artiklene med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.7 gir en grafisk framstilling av fordelingen av frekvenser av de fire språktrekkene blant sjangerens artikler, og her ser vi at alle fire grafer har en slak stigning over et langt midtparti, at de har en bratt stigning på slutten, og at i hvert fall *vi-*, *man-* og *gardering-*grafene også har en bratt stigning i begynnelsen. De fire språktrekkene har altså omtrent en slik fordeling som vi kan vente å finne i et korpus av tekster som er formet etter samme stilistiske bør- og kan-normer, og jeg vil derfor anse det som sannsynlig at det finnes stilmnormer i sjangeren tekstanalyse. I figur 9.7 kan også merke oss at de slake midtpartiene i grafene ligger på omtrent samme nivå som de gjennomsnittlige frekvensene av språktrekkene.

9.5.3 Innhold i begynnelsene

Innholdsmessig er begynnelsene av tekstanalysene svært forskjellige. I gjennomsnitt har en begynnelse i denne sjangeren 5,1 topoi, men går vi til de enkelte artiklene, finner vi en jevn spredning fra kun 1 til hele 12 topoi per begynnelse. Utbredelsen av de enkelte topoiene er vist i tabell 9.17, og her ser vi at 36 ulike topoi blir brukt i tekstanalysenes begynnelser. Det er imidlertid kun 1 topos som finnes i 50 % eller flere av dem, og det er tekst-toposen sjanger (T11). Vi kan også merke oss at 2 topoi har en utbredelse på over 40 %: offentliggjøring (T27) og geografi (K01). Utbredelsen av toposkategoriene viser at det samlet sett er tekst-topoiene som dominerer begynnelsene: 76,5 % av begynnelsene inneholder topoi fra kategorien tekst, deretter følger kontekst med 47,1 %, forfatter med 35,3 %, lesere og metavitenskapelige forhold med 29,4 % og til slutt relasjon med 23,5 % utbredelse.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
11,8	11,8	0,0	11,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,9	52,9	5,9	0,0	0,0	0,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
11,8	0,0	0,0	11,8	5,9	5,9	5,9	0,0	5,9	0,0	29,4	41,2	17,6	5,9	5,9
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
0,0	5,9	0,0	0,0	5,9	0,0	11,8	23,5	17,6	17,6	5,9	0,0	23,5	5,9	17,6
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
11,8	41,2	11,8	0,0	5,9	0,0	5,9	0,0	0,0	11,8	5,9	5,9	0,0	0,0	29,4

Tabell 9.17 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 17 tekstanalysebegynnelsene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 11,8 under T01 betyr altså at 11,8 % av begynnelsene i sjangeren – det vil si 2 av 17 artikler – inneholder toposen handling.

Hovedinntrykket av disse resultatene er at det er lite regelmessighet i den innholdsmessige utformingen av tekstanalysebegynnelser. Det er kun 1 topos som opptrer i et flertall av begynnelsene: sjanger (T11), og dette flertallet er så lite som det kan få blitt: 9 begynnelser

har T11, mens 8 mangler denne toposen. Jeg vil derfor anse det som *lite sannsynlig at det finnes innholdsnormer for begynnelser i sjangeren tekstanalyse.*

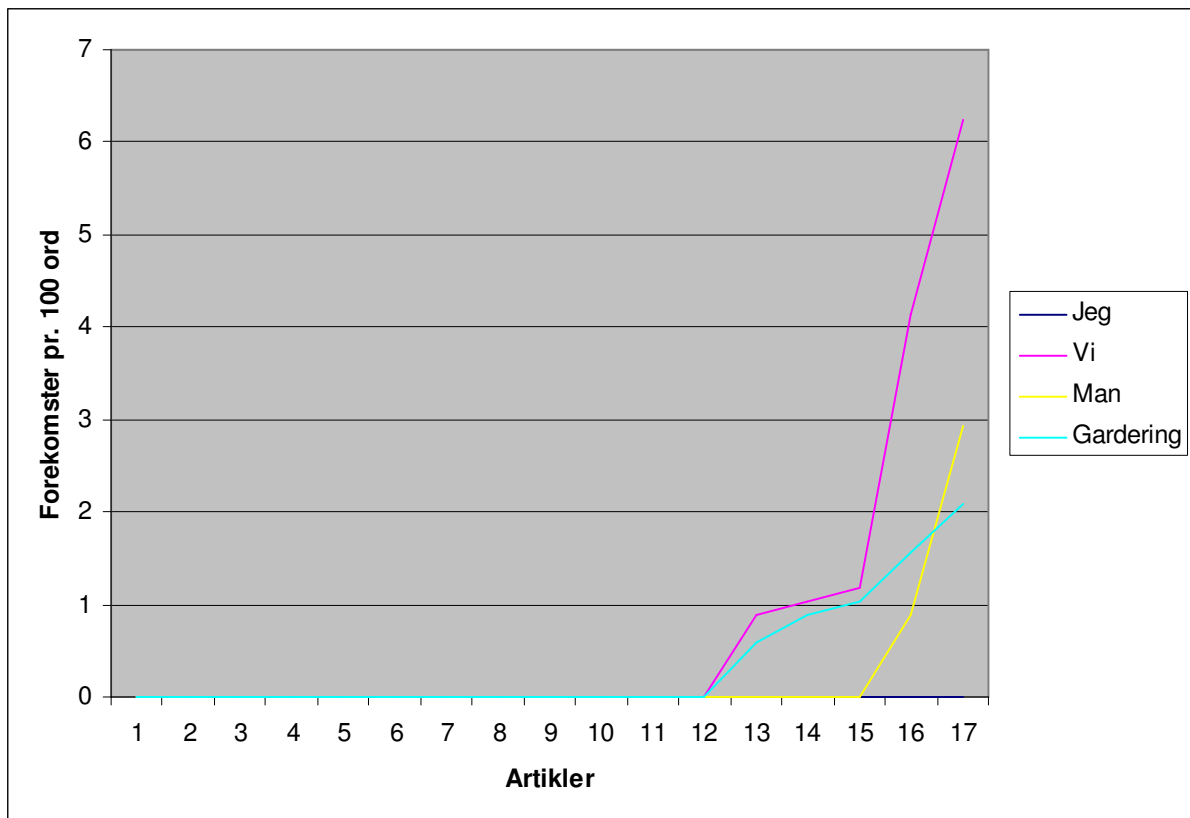
9.5.4 Stil i begynnelsene

Resultatene av stilanalysen av artikkelbegynnelsene er vist i tabell 9.18, og her ser vi at også i denne sjangeren avviker stilen i begynnelsene fra stilen i artiklene som helhet. Den gjennomsnittlige frekvensen av *vi* er noe høyere i begynnelsene, ellers er frekvensene lavere. Spennet mellom de laveste og de høyeste frekvensene er i de fleste tilfeller stort, men ikke så enormt som for eksempel i suppleringsartiklens begynnelser. Forholdet mellom de tre pronomenkategoriene er imidlertid det samme som i artiklene i sin helhet: *Vi* er hyppigst med en gjennomsnittlig frekvens på 0,79 forekomster per 100 ord, fulgt av *man* med 0,23 og *jeg* med 0,00.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,00	0,00
Vi	0,00	0,79	6,25
Man	0,00	0,23	2,94
Gardering	0,00	0,36	2,08

Tabell 9.18 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i tekstanalysenes begynnelser. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.8 gir en grafisk framstilling av fordelingen av frekvensene av de fire språktrekkene blant sjangerens begynnelser, og her ser vi at hvert av språktrekkene mangler i mange av begynnelsene, og at det er stor variasjon i frekvens blant de begynnelsene som har forekomster av språktrekket. Én form for regelmessighet finner vi likevel: Pronomenkategorien *jeg* forekommer ikke i noen av begynnelsene. Dette behøver imidlertid ikke å bety at det finnes stilnormer for begynnelser i denne sjangeren. For det første forekommer *jeg* svært sjelden i de fleste artiklene som helhet, og noen av artiklene mangler dette trekket fullstendig. For det andre viser ingen av de tre øvrige språktrekkene tegn på å være regulert av stilnormer. Jeg vil derfor anse det som *lite sannsynlig at det finnes stilnormer for begynnelser i denne sjangeren.*

Figur 9.8 Frekvenser av fire språktrekk i de 17 begynnelsene i sjangeren tekstanalyse. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Begynnelsene med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens begynnelsene med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

9.5.5 Oppsummering og drøfting av resultatene

En tekstanalyse er – som nevnt i sjangerdefinisjonen – en artikkel der litteraturforskeren tar for seg én enkelt skjønnlitterær tekst, deler den opp, beskriver dens ulike bestanddeler og som regel også setter fram en helhetstolkning av teksten. Det burde da ikke være noen stor overraskelse at innholdsanalysen viser at artiklene i denne sjangeren inneholder en rekke topoi fra kategorien tekst: 19 av de totalt 28 tekst-topoiene finner vi i et flertall av artiklene, og hver artikkel inneholder i gjennomsnitt 18,2 tekst-topoi. Samtidig viser innholdsanalysen at litteraturforskerne aldri avgrenser seg til den skjønnlitterære teksten alene: Faktisk har så mange som 14 av sjangerens 17 artikler topoi fra alle de 6 toposkategoriene, og ingen artikkel inneholder færre enn 4 toposkategorier. I hele 16 av 17 artikler blir teksten relatert til sin forfatter, og da er det forfatterens *indre liv* som er det viktigste: Alle de 4 topoiene som omhandler forfatterens indre liv: personlighet (F09), litteratursyn (F10), meninger og kunnskaper (F11) og sjeleliv (F12), har en utbredelse på over 75 %. I alle artiklene blir den analyserte teksten også knyttet til en leserinstans, som regel en abstrakt, ahistorisk leser (L03),

men også den faktiske samtidsresepsjonen (L01) omtales ofte. Videre viser innholdsanalysen at den analyserte teksten – med ett unntak – alltid settes inn i en geografisk (K01), historisk (K02) og/eller litteraturhistorisk (K03) kontekst. I hver eneste av artiklene blir dessuten den omtalte skjønnlitterære teksten sammenlignet med én eller flere andre tekster (R01, R02), og nesten alltid postulerer forskeren også en påvirkningsrelasjon (R04, R05). Ser vi på resultatene fra kategorien metavitenskapelige forhold, finner vi at referanser til annen forskning (M01) og kilder (M04) er utbredt i denne sjangeren, mens teoretiske og metodologiske diskusjoner (M03) forekommer langt sjeldnere. Som en oppsummering av innholdsanalysen kan vi dermed si at en tekstanalyse ikke kun dreier seg om å utforske den enkelte skjønnlitterære teksten, men også om å relatere teksten til de ulike historiske fenomenene som den på en eller annen måte har en forbindelse med. *Stilistisk* er tekstanalysen en sjanger med en lite synliggjort avsender: Den gjennomsnittlige frekvensen av *jeg* er like lav som i introduksjonsartikkelen, det er kun introduksjonsartikkelen som har en lavere gjennomsnittlig frekvens av *vi*, og den gjennomsnittlige frekvensen av *man* er lavere enn i alle andre sjangrer. De lave frekvensene av *gardering* i denne sjangeren viser dessuten at litteraturforskerne i mindre grad tar forhold til sine påstander når de analyserer en tekst, enn når de supplerer eller sammenfatter forskningen innenfor et område. *Begynnelsene* er svært forskjellige både innholdsmessig og stilistisk, og jeg anser det derfor som lite sannsynlig at det finnes innholds- og stilnormer for begynnelser i denne sjangeren.

9.5.6 Hypoteser om tekstnormer

Med utgangspunkt i disse resultatene vil jeg sette fram følgende hypoteser om tekstnormene i sjangeren tekstanalyse: Når man skal finne *innholdsmomenter* til artikkelen, bør man bruke følgende topoi: T01, T02, T03, T04, T05, T06, T07, T08, T09, T10, T11, T12, T16, T19, T20, T21, T26, T27, T28, F09, F10, F11, F12, F15, L01, L03, K01, K02, K03, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02 og M04. Man kan også bruke topoiene T13, T14, T15, T17, T18, T22, T23, T24, T25, F01, F02, F03, F04, F05, F06, F07, F13, F14, L02, K04, K05 og M03. Når man skal gi artikkelen en stilistisk utforming, bør pronomenkategorien *jeg* ha en frekvens på omkring 0,07 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,50. *Vi* bør ha en frekvens på omkring 0,58 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,04 og så høy som 1,29. *Man* bør ha en frekvens på omkring 0,34 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,06 og så høy som 0,62. *Gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,69 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,12 og så høy som 1,92. Jeg vil ikke sette fram hypoteser om innholds- og stilnormer for *begynnelser*, da jeg ikke har funnet noe som tilsier at det finnes slike normer i denne sjangeren.

9.5.7 Forklaring av normbrudd

En tekstanalyse som har en sterkt avvikende *stilistisk* utforming, er Paulus Svendsens "Henrik Ibsen: 'Borte!'. Et tolknings-forsøk" (1957-03). Mens sjangeren har en gjennomsnittlig frekvens av *gardering* på 0,69 forekomster per 100 ord, har denne artikkelen en så høy frekvens som 1,92 – altså langt over det sjangerens stilnormer sier at man bør ha. Forklaringen på dette normbruddet mener jeg kan ligge tilpasningen til *saken*: Innholdsanalysen viste at de topoiene som beskriver forfatterens indre liv: personlighet (F09), litteratursyn (F10), meninger og kunnskaper (F11) og sjeleliv (F12), og de topoi som forbinder teksten med forfatteren og historien, slik som tilblivelse (T26) og biografisk påvirkning (R04), bør være med i en tekstanalyse. Paulus Svendsen står imidlertid overfor det problemet at han ikke finner noen historiske kilder som med sikkerhet kan fortelle når Ibsen skrev diktet "Borte!", og da kan han heller ikke vite hva som preget Ibsens indre liv på det aktuelle tidspunktet, eller hvilke hendelser i Ibsens liv som påvirket diktet. Svendsen bruker likevel flere av disse topoiene til å finne innholdsmomenter til sin tekst, men det han skriver om, må nødvendigvis være hypoteser, noe han markerer med hyppige *garderinger*. Om tilblivelsen (T26) skriver han: "en tradisjon, som visstnok går tilbake til Lorentz Dietrichson, vil vite at det er blitt til i 1864" (1957-03, 55), og fra denne antagelsen slutter han seg fram til en rekke nye *garderte* påstander, blant annet om den biografiske påvirkningen (R04): "Det som er 'gennemlevet' i diktet, må vi uten tvil søke i en situasjon fra høsten 1864." (1957-03, 57) Jeg tolker det altså slik at for en sak med så mange usikkerhetsmomenter som denne vil det være høvelig med en høy frekvens av *garderinger*.

9.6 Estetisk analyse

9.6.1 Innhold

Innholdsanalysen viser at de estetiske analysene og tekstanalysene er forholdsvis like når det gjelder antall topoi per artikkel: En estetisk analyse inneholder i gjennomsnitt 37,0 topoi, mens tekstanalysen ligger like under med et snitt på 36,5. Antallet topoi per artikkel varierer mellom 28 og 48, noe som er en mindre variasjon enn den vi så i sjangeren tekstanalyse. Utbredelsen av de enkelte topoiene er vist i tabell 9.19, og her ser vi at det opptrer totalt 56 topoi i denne sjangeren. Av dem finner vi så mange som 39 i 50 % eller flere av artiklene, og av disse igjen finnes hele 11 i alle sjangerens artikler: handling (T01), motiv (T02), tankeinnhold (T03), personskildring (T04), framstillingsmåte (T10), sjanger (T11), kvalitet (T19), tilblivelse (T26), likheter og forskjeller mellom tekster i samme forfatterskap (R02), biografisk påvirkning (R04) og artikkelen (M02). 8 av disse 11 tilhører toposkategorien tekst. De 4 topoiene som aldri forekommer, er originalitet (T17), fødsel (F01), helse (F05) og død (F06). At estetisk analyse er

en sjanger med et bredt utvalg topoi, viser også utbredelsen av toposkategoriene: Hver eneste artikkel har topoi fra alle 6 kategorier. De resultatene jeg nå har gjort rede for, viser at det er en stor grad av regelmessighet i den innholdsmessige utformingen av estetiske analyser, og jeg vil derfor anse det som sannsynlig at det finnes innholdsnormer i denne sjangeren.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
100,0	100,0	100,0	100,0	71,4	28,6	14,3	42,9	57,1	100,0	100,0	85,7	42,9	28,6	42,9
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
85,7	0,0	42,9	100,0	71,4	71,4	42,9	85,7	71,4	14,3	100,0	71,4	57,1	0,0	28,6
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
28,6	28,6	0,0	0,0	57,1	28,6	57,1	85,7	85,7	85,7	42,9	57,1	71,4	28,6	85,7
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
85,7	71,4	57,1	57,1	42,9	71,4	71,4	100,0	14,3	100,0	85,7	85,7	100,0	71,4	85,7

Tabell 9.19 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 7 estetiske analysene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 100,0 under T01 betyr altså at 100,0 % av artiklene i sjangeren – det vil si 7 av 7 artikler – inneholder toposen handling.

9.6.2 Stil

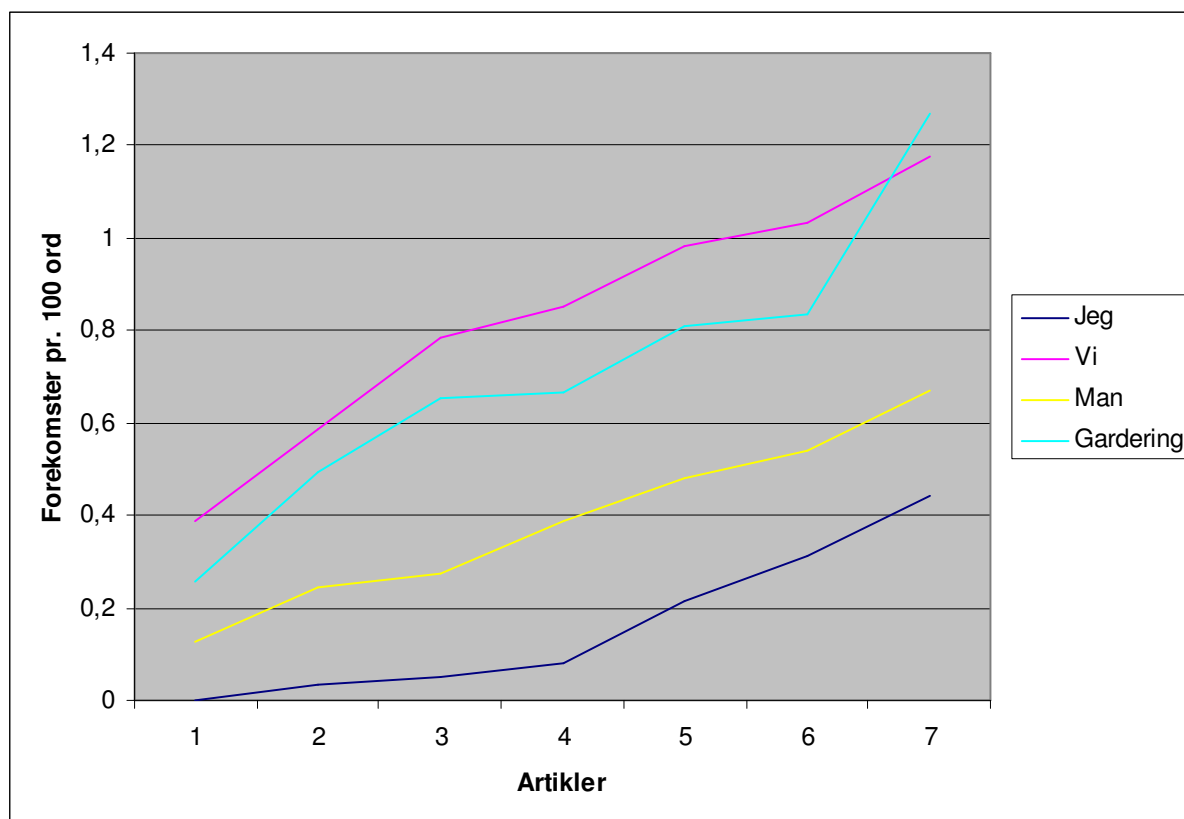
Resultatene av stilanalysen er vist i tabell 9.20, og her kommer det fram at de estetiske analysene har en høyere gjennomsnittlig frekvens av pronomenkategorien *vi* enn noen av de andre sjangrene, mens de gjennomsnittlige frekvensene av de tre øvrige språktrekkene verken er spesielt høye eller spesielt lave. Tabellen viser for øvrig at avstanden mellom laveste og høyeste frekvens av de fire språktrekkene er svært liten; det er kun sammenfatningsartikkelen som har mindre avstander. Forholdet mellom de tre pronomenkategoriene er det samme som i alle de andre sjangrene: *Vi* er hyppigst forekommende med en gjennomsnittlig frekvens på 0,83 forekomster per 100 ord, deretter følger *man* med 0,39 og *jeg* med 0,16. Denne rangeringen av pronomenkategorier finner vi også igjen i 5 av sjangerens 7 artikler.

Figur 9.9 gir en grafisk framstilling av fordeling av frekvensene av de fire språktrekkene blant sjangerens artikler, og her ser vi et visst avvik fra den fordelingen vi normalt venter å finne i et korpus av tekster som er formet etter samme stilmnormer: Med unntak av *gardering*-grafene har nemlig ikke disse grafene et slakt midtparti med en bratt stigning i begynnelsen og slutten; i stedet stiger grafene jevnt hele veien. Vi må imidlertid ikke glemme at antallet artikler i denne sjangeren er svært lite, og at det derfor ikke skal mer til enn en ørliten endring i én av artiklene før formen på grafen endres betraktelig. I tillegg er avstanden fra laveste til høyeste frekvens av de fire trekkene svært liten, noe som betyr at artiklene i

denne sjangeren har en forholdsvis lik stilistisk utforming. Jeg vil derfor anse det som sannsynlig at det finnes stilmnormer i denne sjangeren.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,16	0,44
Vi	0,39	0,83	1,18
Man	0,13	0,39	0,67
Gardering	0,26	0,71	1,27

Tabell 9.20 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i sjangeren estetisk analyse. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.9 Frekvenser av fire språktrekk i de 7 artiklene i sjangeren estetisk analyse. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Artiklene med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens artiklene med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

9.6.3 Innhold i begynnelsene

Innholdsanalysen viser at estetisk analyse er sjangeren med de mest innholdsfattige begynnelsene. I gjennomsnitt inneholder en begynnelse 2,9 topoi, og flertallet av begynnelsene har enten 2 og 3 topoi hver. Tabell 9.21 viser utbredelsen av de enkelte topoiene, og her ser vi at det finnes totalt 15 ulike topoi i begynnelsene av de estetiske analysene. Av disse er det kun 4 som forekommer i flere enn 1 begynnelse (14,3 %). Ingen topoi finnes i et flertall av artikkelbegynnelsene, men 1 ligger like under 50 %, og det er leser-toposen etterliv (L02). Innholds-

messig er altså begynnelsene i denne sjangeren svært forskjellige. Ser vi på utbredelse av toposkategoriene, finner vi imidlertid en tendens til at tekst-topoiene foretrekkes framfor de øvrige toposkategoriene: 85,7 % av innledningene har topoi fra kategorien tekst, deretter følger leser og metavitenskapelige forhold med 42,9 %, kontekst og relasjon med 28,6 % og til slutt forfatter med 14,3 % utbredelse. De resultatene jeg nå har gjort rede for, viser at den innholdsmessige utformingen av de estetiske analysenes begynnelser varierer så mye at vi kan anse det som lite sannsynlig at det finnes innholdsnormer for begynnelser i denne sjangeren.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
14,3	28,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	14,3	28,6	0,0	0,0	0,0	0,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	14,3	14,3	0,0	0,0	0,0	14,3	0,0	0,0	0,0
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	14,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	42,9
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
0,0	14,3	0,0	0,0	0,0	14,3	14,3	0,0	0,0	0,0	14,3	28,6	14,3	0,0	0,0

Tabell 9.21 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 7 estetisk analyse-begynnelsene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 14,3 under T01 betyr altså at 14,3 % av begynnelsene i sjangeren – det vil si 1 av 7 begynnelser – inneholder toposen handling.

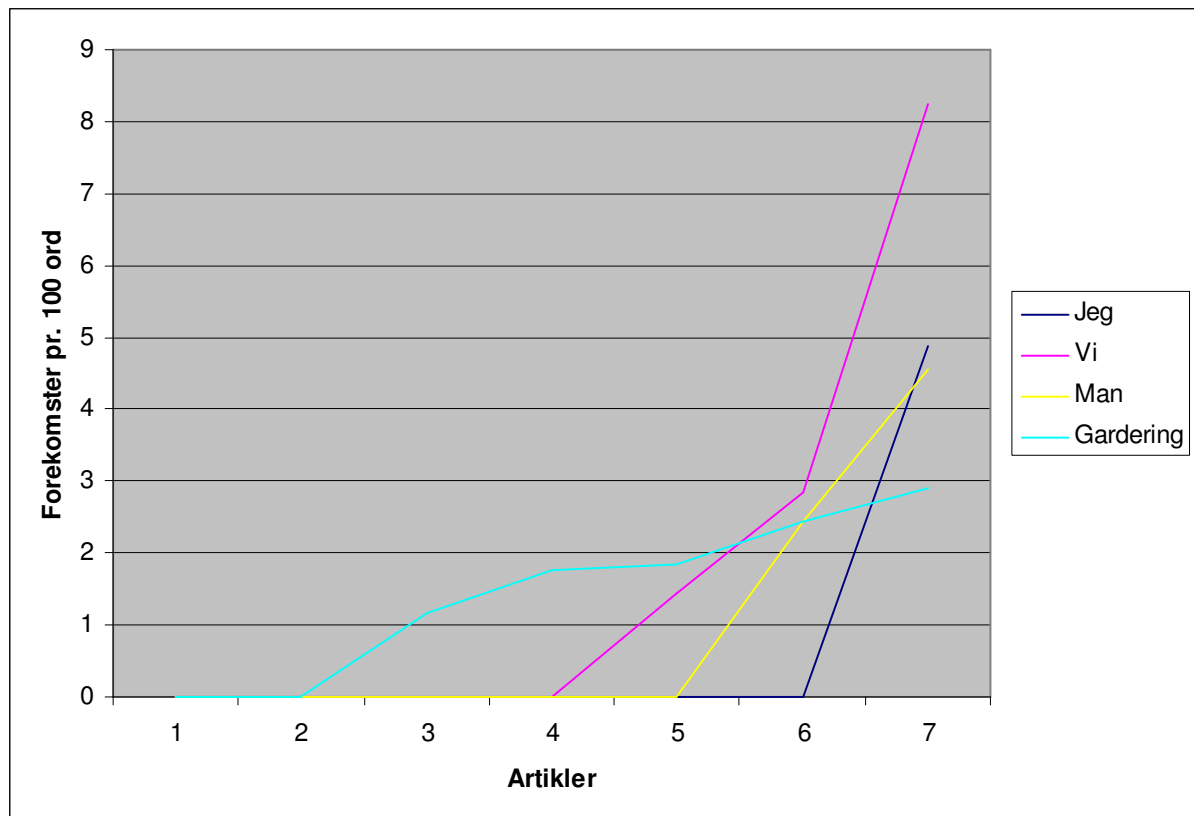
9.6.4 Stil i begynnelsene

Resultatene av stilanalysen av artikkelbegynnelsene er vist i tabell 9.22, og mønsteret vi finner, kjenner vi igjen fra de øvrige sjangrene: For det første avviker de gjennomsnittlige frekvensene i begynnelsene klart fra de jeg fant i artiklene som helhet; i dette tilfellet er frekvensene langt høyere. For det andre er det et enormt spenn fra de laveste til de høyeste frekvensene. Forholdet mellom de tre pronomenkategoriene er imidlertid det samme som i artiklene i sin helhet: Vi ligger høyest med en gjennomsnittlig frekvens på 1,79 forekomster per 100 ord, fulgt av *man* med 1,00 og *jeg* med 0,70.

Figur 9.10 gir en grafisk framstilling av fordelingen av frekvensene av de fire språktrekkene blant de estetiske analysenes begynnelser, og her ser vi at hvert av de fire språktrekkene mangler i flere av artiklene, og at variasjonen er stor mellom de begynnelsene som faktisk har forekomster av det enkelte trekket. Denne mangelen på regelmessighet i den stilistiske utformingen gjør at jeg vil regne det som lite sannsynlig at det finnes stilnormer for begynnelser i denne sjangeren.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,70	4,88
Vi	0,00	1,79	8,24
Man	0,00	1,00	4,55
Gardering	0,00	1,45	2,90

Tabell 9.22 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i de estetiske analysenes begynnelse. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Figur 9.10 Frekvenser av fire språktrekk i de 7 begynnelse i sjangeren estetisk analyse. Frekvensene av hvert trekk er ordnet i stigende rekkefølge og representert i én graf. Begynnelse med de laveste frekvensene av det aktuelle språktrekket befinner seg altså i den venstre enden av grafen, mens begynnelse med de høyeste frekvensene befinner seg i den høyre enden. Frekvensene er oppgitt i antall forekomster per 100 ord.

9.6.5 Oppsummering og drøfting av resultatene

Den illokusjonære makrospråkhandlingen litteraturforskere utfører når de skriver en estetisk analyse, er som nevnt å identifisere estetisk verdi, og ifølge sjangerdefinisjonen innebærer dette å skille det evig estetisk verdifulle i én eller flere tekster fra det som binder tekstene til historien, samt å forklare tilblivelsen av dette verdifulle i forfatterens indre sjeleliv (jf. kapittel 8.6).

Innholdsanalysen viser at toposbruken i denne sjangeren langt på vei er som man kunne vente ut fra denne definisjonen: Vi finner store utbredelser av en rekke tekst-topoi, og toposen kvalitet (T19) forekommer i alle artiklene. Topoiene forarbeid (T24), tilblivelse (T26), litteratursyn (F10), meninger og kunnskaper (F11), sjeleliv (F12) og biografisk påvirkning (R04)

forekommer også i et klart flertall av artiklene. Det er imidlertid ikke én eneste forekomst av toposen originalitet (T17). I valget av leser-topoi ser vi en klar forskjell fra tekstanalyse: Både tekstens resepsjon i ettertid (L02) og dens virkning på en abstrakt leserinstans (L03) omtales i 85,7 % av artiklene, mens samtidsresepsjonen (L01) kun omtales i 28,6 %. I sjangeren tekstanalyse blir derimot samtidsresepsjonen (L01) omtalt i flere artikler enn tekstens etterliv (L02) blir. Et annet særtrekk ved de estetiske analysene er den store utbredelsen av de ellers så sjeldne topoiene forfatterskapets grunntrekk (T23) og kjerne (F14) – de to topoiene som favner om det stabile i forfatterskapet og forfatterens indre liv. *Stilistisk* er estetisk analyse en både enhetlig og moderat sjanger: Det er lite variasjon mellom artiklene, og frekvensene av de ulike språktrekkene er verken spesielt høye eller spesielt lave. Men i enda større grad enn i de øvrige sjangrene er *vi* den foretrukne pronomenkategorien. Det er liten grad av regelmessighet i den innholdsmessige og den stilistiske utformingen av *begynnelser*, og jeg anser det derfor som lite sannsynlig at det finnes innholds- og stilnormer for *begynnelser* i sjangeren estetisk analyse.

9.6.6 Hypoteser om tekstnormer

Med utgangspunkt i disse resultatene vil jeg sette fram følgende hypoteser om tekstnormene i sjangeren estetisk analyse: Når man skal finne *innholdsmomenter* til artikkelen, bør man bruke følgende topoi: T01, T02, T03, T04, T05, T09, T10, T11, T12, T16, T19, T20, T21, T23, T24, T26, T27, T28, F07, F09, F10, F11, F12, F14, F15, L02, L03, K01, K02, K03, K05, R01, R02, R04, R05, M01, M02, M03 og M04. Man kan også bruke disse topoiene: T06, T07, T08, T13, T14, T15, T18, T22, T25, F02, F03, F04, F08, F13, L01, K04 og R03. Når man skal gi artikkelen en *stilistisk utforming*, bør pronomenkategorien *jeg* ha en frekvens på omkring 0,16 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,44. *Vi* bør ha en frekvens på omkring 0,83 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,39 og så høy som 1,18. *Man* bør ha en frekvens på omkring 0,39 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,13 og så høy som 0,67. *Gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,71 forekomster per 100 ord, men frekvensen kan være så lav som 0,26 og så høy som 1,27. Jeg vil ikke sette fram hypoteser om innholds- og stilnormer for *begynnelser*, da jeg ikke har funnet noe som tilsier at det finnes slike normer i denne sjangeren.

9.5.7 Forklaring av normbrudd

Den artikkelen som skiller seg klarest ut i sjangeren estetisk analyse, er Asbjørn Aarnes' "La Jeune Parque. Et dikterisk gjennombrudd" (1954-03). Artikkelen mangler hele 11 av de topoiene som sjangerens innholdsnormer sier man bør ha med, og frekvensene av de fire språktrekkene ligger langt under det stilnormene sier at de bør være. Det kan finnes flere

mulige forklaringer på dette. Mest nærliggende er det kanskje å forklare normbruddene som en tilpasning til *saken*: Aarnes' artikkel handler nemlig om den franske dikteren Paul Valéry og ikke som alle de andre om Henrik Ibsen. Tilpasningen til Valéry kan i hvert fall forklare fraværet av de 2 topoiene forfatterskapets grunntrekk (T23) og kjerne (F14), som ellers er så karakteristiske for denne sjangeren. Slik Aarnes' framstiller det, skjedde det nemlig en dramatisk "omstilling" i Valérys indre liv, og det er nettopp denne omstillingen som er "forutsetningen for diktet [*La Jeune Parque*] i dikterens fantasi" (1954-03, 76); å skrive om det konstante i forfatterens sjeleliv eller forfatterskap har dermed ingen hensikt. Det er imidlertid også mulig å snu opp ned på denne forklaringen og si at det er alle de andre artiklene som er tilpasset sin *sak*: Ibsen. Det finnes nemlig eksempler på at Ibsen og hans forfatterskap beskrives ut fra topoiene T23 og/eller F14 også i andre sjangrer enn estetisk analyse: I Edvard Beyers suppleringsartikkel "Livsgleden som problem i Ibsens diktning" får vi for eksempel høre at det er et "uutslettelig drag av askese og livsangst i Ibsens karakter" som ligger i strid med hans lengsel etter "skjønnhet, poesi, glede" (F14), og denne evige striden har gitt opphav til "den motsetning mellom higen og evne, mellom drøm og virkelighet, som er et grunnmotiv i Ibsens diktning" (T23) (1948-07, 169). Samtidig finnes det en rekke Ibsen-artikler *uten* disse topoiene, for eksempel suppleringsartiklene 1937-21, 1947-06 og 1956-09 og tekstanalysene 1956-16 og 1956-17, så det er vanskelig å forklare den store utbredelsen av T23 og F14 i sjangeren estetisk analyse kun som en tilpasning til *saken* Ibsen. Det er derfor større grunn til å feste lit til den førstnevnte forklaringen. Vi bør heller ikke helt se bort fra muligheten for at Aarnes' artikkel har blitt plassert i feil sjanger. I kapittel 8.7 trakk jeg fram nettopp denne artikkelen som et grensetilfelle mellom sjangrene tekstanalyse og estetisk analyse, og nå kan vi se at artikkelen både innholdsmessig og stilistisk ligger vel så nærme tekstanalysen, der ingen innholdsnormer sier at man bør ha med topoiene T23 og F14, og der stilnormene foreskriver lavere frekvenser av alle fire språktrekk.

9.7 Oppsummering av resultatene

9.7.1 Sjangrenes særtrekk

Sjangerbeskrivelsene ovenfor er svært detaljerte, og det kan være vanskelig å få oversikt over hva som særpreger de enkelte sjangrene. Svært forenklet kan sjangrene beskrives slik: En *introduksjonsartikkel* inneholder et stort antall topoi, og det er en rekke topoi fra hver eneste toposkategori som innholdsnormene sier man *bør* bruke. Stilistisk er sjangeren preget av en lite synlig avsender og få garderte påstander. En *suppleringsartikkel* inneholder i gjennomsnitt få topoi, men antallet og utvalget av topoi varierer mye fra artikkel til artikkel, og mye tyder på at

det er tilpasningen til de mange ulike emnene som er årsak til denne variasjonen. Stilistisk er dette sjangeren med den mest synliggjorte avsenderen og flest garderte påstander. *Sammenfatningsartikkelen* inneholder flest topoi av alle, og hele 50 topoi *bør* ifølge innholdsnormene forekomme i en slik artikkel. Stilistisk har sjangeren en nesten like synliggjort avsender som suppleringsartikkelen og nesten like mange garderinger. En *tekstanalyse* inneholder et middels antall topoi, og mange av de topoi som innholdsnormene sier at *bør* være med, er tekst-topoi, men man *bør* også har med enkelte topoi fra hver av de øvrige toposkategoriene. Stilistisk er dette en sjanger med en lite synliggjort avsender og få garderinger. *Estetisk analyse* ligner på tekstanalysen i det at den inneholder et middels antall topoi, men topoiene som ifølge innholdsnormene *bør* brukes, er ikke de samme. Stilistisk har den estetiske analysen en noe mer synliggjort avsender enn tekstanalysen og noe flere garderinger.

9.7.2 Sjangrenes fellestrekk

Selv om hver av de fem sjangrene har sine innholdsmessige og stilistiske særtrekk, er det også mye som er likt: I alle sjangrene er antallet topoi som man *bør* eller kan bruke, svært stort. I introduksjonsartikkelen og suppleringsartikkelen har jeg funnet forekomster av alle de 60 topoiene i topikken, sammenfatningsartikkelen og tekstanalysen mangler kun toposen utseende (F08), mens den estetiske analysen mangler de 4 topoiene originalitet (T17), fødsel (F01), sykdom (F05) og død (F06). Uansett hvilken sjanger litteraturforskerne velger å skrive i, står altså nesten hele topikken til deres disposisjon når de skal finne innholdsmomenter til artikkelen; forskjellen mellom sjangrene ligger først og fremst i hvor mange og hvilke topoi som *bør* brukes. Stilistisk er det også visse likhetstrekk: For det første er forholdet mellom de tre pronomenkategoriene det samme i alle sjangrene: *Vi* har den høyeste gjennomsnittlige frekvensen, *man* har en noe lavere frekvens, mens *jeg* har en langt lavere frekvens enn de to andre. Den samme rangeringen av pronomenkategorier finner vi også igjen i en rekke artikler innenfor alle sjangrene. For det andre viser stilanalysen at *garderinger* som regel forekommer omtrent like ofte som pronomenkategorien *vi*. I sjangrene suppleringsartikkel, sammenfatningsartikkel og tekstanalyse har *gardering* en noe høyere gjennomsnittlig frekvens enn *vi*, og i de to øvrige sjangrene har *gardering* en noe lavere gjennomsnittlig frekvens enn *vi*.

9.7.3 Grad av normregulering

Analysen av de 150 artiklene i materialet gir oss grunn til anta at utformingen av gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler til en viss grad er regulert av tekstnormer, og at det knytter seg ulike tekstnormer til de ulike sjangrene. *Innholdsmessig* har artiklene i samme sjanger en familielikheter med hverandre, akkurat slik den retoriske tekstnormteorien sier at et

korpus av tekster som er formet etter samme innholdsmessige bør- og kan-normer, vil ha (jf. kapittel 5.5.1). Med familielikheter mener jeg at artiklene ikke er identiske, men heller ikke totalt forskjellige; den enkelte artikkel har noen topoi felles med noen artikler, andre topoi felles med andre artikler. *Stilistisk* har også artiklene i samme sjanger de likhetstrekkene som den retoriske tekstnormteori sier at man kan forvente å finne i et korpus av tekster formet etter samme stilistiske bør- og kan-normer: For hvert av språktrekkene fant jeg at et klart flertall av artiklene har omtrent samme frekvens, mens noen få skiller seg ut med lavere eller høyere frekvenser. Når det gjelder *komposisjonen*, er imidlertid resultatene av en annen karakter: Innenfor hver av sjangrene spriker begynnelsene enormt både innholdsmessig og stilistisk. Innholdsmessig er det stor variasjon både i hvor mange topoi som forekommer i begynnelsene, og i hvilke topoi dette er. Og stilistisk er variasjonen enda større: Et språktrekk kan mangle fullstendig i én begynnelse og opptre i en svært høy frekvens i en annen. Det ser med andre ord ut til at den innholdsmessige og stilistiske utformingen av begynnelsene i liten grad er regulert av normer. Alt i alt kan vi dermed si at analysen har avdekket klare indikasjoner på innholds- og stilnormer i de fem sjangrene, men få indikasjoner på komposisjonsnormer. Jeg vil imidlertid ta det forbeholdet at min komposisjonsanalyse utelukkende har dreid seg om begynnelsene, og at derfor det godt kan finnes komposisjonsnormer som min analyse ikke har fanget opp.

10 Tekstnormforskjeller mellom skoleretningene

10.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg gi et foreløpig svar på avhandlingens problemstilling 2: a) Er det forskjell på tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen i perioden 1937–57, b) og hvilke tekstnormer finner vi i så fall i disse to skoleretningene? Hvis det skulle vise seg å være tekstnormforskjeller mellom de to skoleretningene, vil svaret på 2b være en nyansering av det foreløpige svaret jeg har gitt på problemstilling 1. Og hvis senere undersøkelser skulle vise at det skjer tekstnormendringer i de to skolene i løpet av perioden, må svaret på problemstilling 2b nyanseres ytterligere.

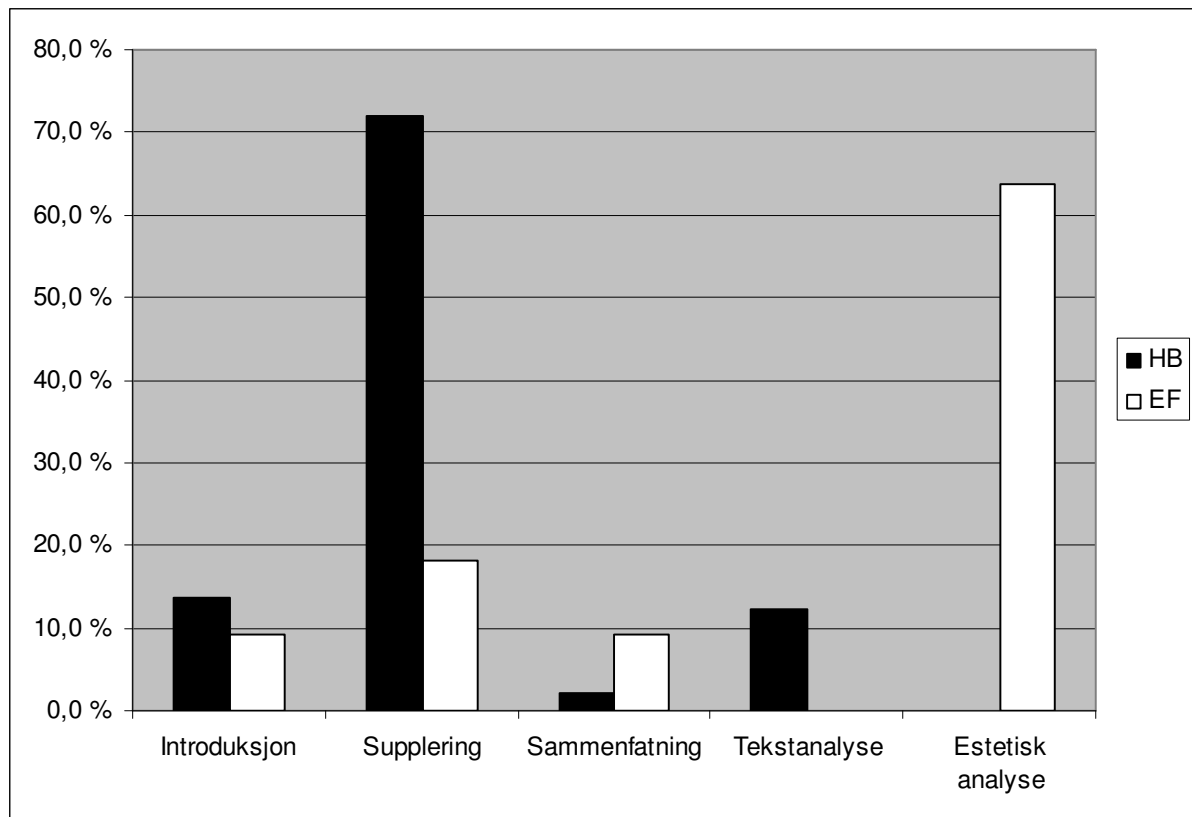
Siden tekstnormer ikke flyter fritt omkring i et sosialt felt, men hører hjemme i bestemte sjangrer, vil tekstnormforskjeller mellom to grupper av tekstprodusenter kunne arte seg på to måter: Gruppene kan benytte forskjellige sjangrer, med dertil hørende tekstnormer, og/eller de kan operere med forskjellige tekstnormer i én og samme sjanger. For å kunne svare på problemstilling 2, må jeg derfor gjøre to undersøkelser. Jeg må først undersøke hvilke sjangrer som benyttes i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen. Deretter må jeg ta for meg de sjangrene som benyttes i begge skoler, og undersøke om skolene former sine artikler etter forskjellige tekstnormer i samme sjanger, og i så fall hvilke normer de følger. Når jeg sammenligner tekstnormene i de to skolene, vil jeg kun ta for meg innholds- og stilnormene. Som vist i forrige kapittel er det lite som tyder på at det i det hele tatt finnes normer for utforming av artikkelbegynnelser i de fem sjangrene, og da vil det naturlig nok heller ikke finnes *normforskjeller*.

10.2 Forskjeller i sjangerbruk

Når jeg skal undersøke sjangerbruken i de to skoleretningene, er det to spørsmål jeg vil finne svar på: Hvilke sjangrer blir brukt i skoleretningen? Og hvor utbredt er de enkelte sjangrene i skoleretningen? Med en sjangers *utbredelse* i en skoleretning mener jeg hvor mange av skoleretningens artikler som tilhører denne sjangeren. For å gjøre de to skoleretningene sammenlignbare vil jeg oppgi sjangrenes utbredelse i prosent. Dette betyr at hvis 40 av de 139 historisk-biografiske artiklene tilhører en gitt sjanger, vil denne sjangeren ha en utbredelse på 28,8 % i denne skolen. Tabell 10.1 gir en oversikt over den reelle og den prosentvise utbredelsen av de fem sjangrene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen. Den prosentvise utbredelsen er også vist grafisk i figur 10.1.

	Historisk-biografisk		Estetisk-filosofisk	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Introduksjonsart.	19	13,7 %	1	9,1 %
Suppleringsart.	100	71,9 %	2	18,2 %
Sammenfatningsart.	3	2,2 %	1	9,1 %
Tekstanalyse	17	12,2 %	0	0,0 %
Estetisk analyse	0	0,0 %	7	63,6 %
Totalt	139	100,0 %	11	100,0 %

Tabell 10.1 Utbredelse av de fem sjangrene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen. Utbredelsen er oppgitt både i reelle tall og i prosent.

Figur 10.1 Den prosentvise utbredelsen av de fem sjangrene i den historisk-biografiske (HB) og den estetisk-filosofiske skolen (EF).

Det første vi kan merke oss i tabellen og figuren, er at de to skoleretningene til en viss grad skriver artikler i forskjellige sjangrer: I den historisk-biografiske skolen finner vi sjangrene introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel, sammenfatningsartikkel og tekstanalyse, og i den estetisk-filosofiske skolen finner vi sjangrene introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel, sammenfatningsartikkel og estetisk analyse. Sjangeren tekstanalyse finnes altså kun i den historisk-biografiske skolen og sjangeren estetisk analyse kun i den estetisk-filosofiske. Vi ser også at de enkelte sjangrene har svært ulik utbredelse i de to skoleretningene: I den historisk-biografiske skolen er suppleringsartikkel den desidert mest brukte sjangeren, med en andel på hele 71,9 % av artiklene, fulgt av introduksjonsartikkel med 13,7 %, tekstanalyse med 12,2 %

og sammenfatningsartikkel med 2,2 %. I den estetisk-filosofiske skolen er det derimot estetisk analyse som dominerer, med en andel på 63,6 % av artiklene, fulgt av suppleringsartikkel med 18,2 % og introduksjonsartikkel og sammenfatningsartikkel med 9,1 % hver. Siden antallet artikler i den estetisk-filosofiske skolen er så lite som 11, bør vi ikke legge altfor stor vekt på selve prosenttallene, men hovedtendensen er likevel klar: I den estetisk-filosofiske skolen er estetisk analyse den foretrukne sjangeren.

De resultatene jeg nå har gjort rede for, tyder på at det er en forskjell i sjangerbruk mellom de to skoleretningene: Sjangeren tekstanalyse finnes bare i den historisk-biografiske skolen, og sjangeren estetisk analyse finnes bare i den estetisk-filosofiske skolen. Jeg må imidlertid ta et lite forbehold: Det kan selvsagt tenkes at det finnes historisk-biografiske estetiske analyser og/eller estetisk-filosofiske tekstanalyser utenfor mitt materiale, for eksempel i andre tidsskrifter enn Edda. Resultatene viser også at det er tre sjangrer som brukes i begge skoler: introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel og sammenfatningsartikkel, og jeg vil nå undersøke om forskere i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen former sine artikler etter forskjellige tekstnormer innenfor hver av disse sjangrene.

10.3 Tekstnormforskjeller i sjangeren introduksjonsartikkel

Introduksjonsartikkelens utbredelse er forholdsvis lik i de to skolene: 13,7 % i den historisk-biografiske skolen og 9,1 % i den estetisk-filosofiske, men de reelle tallene ligger langt fra hverandre: Den historisk-biografiske skolen har 19 introduksjonsartikler og den estetisk-filosofiske kun 1. Det er selvsagt grenser for hvor mye vi kan si om den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for introduksjonsartikler ut fra denne ene artikkelen, men en viss indikasjon kan vi likevel få gjennom følgende framgangsmåte: Jeg vil først utvikle hypoteser om innholds- og stilnormer for introduksjonsartikkelen på samme måte som jeg gjorde i kapittel 9.2, men denne gangen vil jeg kun ta utgangspunkt i de historisk-biografiske artiklene. Jeg vil deretter undersøke i hvilken grad den ene introduksjonsartikkelen fra den estetisk-filosofiske skolen følger disse normene. Hvis artikkelen bryter en rekke av den historisk-biografiske skolens innholds- og stilnormer for denne sjangeren, kan vi se det som en indikasjon på tekstnormforskjeller mellom skolene. Dette må imidlertid ikke ses som noe uomtvistelig bevis; en avvikende tekstutforming kan også skyldes tilpasning til situasjonsfaktorene avsender, sak eller leilighet.

Tabell 10.2 og 10.3 gir en sammenfatning av resultatene av innholds- og stilanalysen av de 19 historisk-biografiske introduksjonsartiklene, og på grunnlag av disse resultatene kan vi sette fram følgende hypoteser om tekstnormene i sjangeren introduksjonsartikkel: Når man skal finne *innhold* til en artikkel, bør man bruke følgende 47 topoi: T01, T02, T03, T04, T05, T06,

T07, T08, T09, T10, T11, T12, T14, T16, T18, T19, T20, T22, T25, T26, T27, T28, F01, F02, F03, F04, F06, F07, F09, F10, F11, F12, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02 og M04. Man kan også bruke de øvrige 13 topoiene i topikken. For *stilen* gjelder følgende normer: *Jeg* bør ha en frekvens på omkring 0,05 forekomster per 100 ord, men den kan ligge mellom 0,00 og 0,48; *vi* bør ha en frekvens på omkring 0,54, men den kan ligge mellom 0,11 og 2,28; *man* bør ha en frekvens på omkring 0,36, men den kan ligge mellom 0,00 og 0,75; *gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,48, men den kan ligge mellom 0,21 og 1,36.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
84,2	94,7	78,9	78,9	73,7	100,0	57,9	57,9	68,4	94,7	100,0	94,7	47,4	73,7	36,8
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
73,7	47,4	63,2	89,5	78,9	47,4	68,4	15,8	21,1	57,9	89,5	94,7	100,0	63,2	89,5
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
63,2	73,7	36,8	73,7	89,5	36,8	89,5	84,2	89,5	84,2	47,4	21,1	89,5	94,7	89,5
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
63,2	94,7	94,7	78,9	47,4	10,5	78,9	73,7	73,7	73,7	89,5	73,7	63,2	21,1	78,9

Tabell 10.2 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 19 historisk-biografiske introduksjonsartiklene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 84,2 under T01 betyr altså at 84,2 % av artiklene – det vil si 16 av 19 artikler – inneholder toposen handling.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,05	0,48
Vi	0,11	0,54	2,28
Man	0,00	0,36	0,75
Gardering	0,21	0,48	1,36

Tabell 10.3 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk blant de 19 historisk-biografiske introduksjonsartiklene. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Den eneste introduksjonsartikkelen fra den estetisk-filosofiske skolen er Lorentz Eckhoffs "Den estetiske bevegelse" (1947-08), og dette er en introduksjon av en *litterær tradisjon*, nærmere bestemt "den retning i engelsk litteratur som kunne sette som motto over sin virksomhet: *Kunsten for kunstens skyld*" (1947-08, 81). *Innholdsmessig* ligger denne artikkelen tett opptil de historisk-biografiske artiklene. Den omfatter totalt 43 ulike topoi, noe som er like over de historisk-biografiske artiklenes gjennomsnitt på 42,2, og den har – i likhet med de fleste historisk-biografiske introduksjonsartikler – topoi fra alle 6 toposkategorier. Utvalget topoi følger dessuten langt på vei de innholdsnormene jeg beskrev ovenfor: 38 av artikkelens 43 topoi

er topoi som disse innholdsnormene sier at man *bør* ha med i en introduksjonsartikkel: T01, T02, T03, T04, T05, T06, T07, T08, T09, T10, T11, T12, T14, T19, T22, T26, T27, T28, F02, F06, F07, F09, F10, F11, F12, F15, L01, L03, K01, K02, K03, R01, R03, R04, R05, M01, M02 og M04. I tillegg har den med 5 topoi som normene sier man *kan* bruke: T21, F08, F13, K04 og K05. Artikkelen mangler imidlertid 9 topoi som normene sier at man *bør* bruke: T16, T18, T20, T25, F01, F03, F04, L02 og R02. Vi kan merke oss at hele 3 av disse er topoi som omhandler forhold i forfatterens ytre livsløp: fødsel (F01), arbeid (F03) og lesning (F04). At Eckhoff unnlater å skrive om dette, trenger imidlertid ikke å bety at han følger en annen tekstnorm enn den vi finner i den historisk-biografiske skolen. Det kan like godt være snakk om en tilpasning til *saken*. Det forskningsområdet Eckhoff introduserer, er ikke et forfatterskap, men en litterær tradisjon, og da er det tradisjonens utviklingshistorie og ikke den enkelte forfatters livsløp som er det sentrale; disse 3 topoiene mangler da også i en historisk-biografisk artikkel som introduserer en litterær tradisjon, nemlig Odd-Stein Anderssen "Lyrikken under krigen" (1944-18). Når vi også tar i betraktning i hvor stor grad artikkelen faktisk følger den historisk-biografiske skolens *bør*-normer for innhold, er det lite som tyder på at de to skolene har forskjellige innholdsnormer for sjangeren introduksjonsartikkel.

Eckhoffs artikkel følger også langt på vei de *stilnormene* jeg utledet fra de 19 introduksjonsartiklene i den historisk-biografiske skolen. Artikkelen har frekvenser på 0,39 forekomster per 100 ord av *jeg*, 0,43 av *vi*, 0,29 av *man* og 0,57 av *gardering*. For de tre sistnevnte språktrekkene ligger altså frekvensene tett opptil de frekvensene stilnormene sier at en introduksjonsartikkel *bør* ha, og for alle fire trekk er frekvensene godt innenfor det intervallet der de i følge stilnormene *kan* være. Jeg vil på bakgrunn av dette konkludere med at *jeg ikke har funnet noen klare indikasjoner på at de to skoleretningene følger forskjellige innholds- og stilnormer for sjangeren introduksjonsartikkel*. De tekstnormene for introduksjonsartikkelen jeg beskrev i kapittel 9.2, gjelder altså sannsynligvis innenfor begge skoleretninger.

10.4 Tekstnormforskjeller i sjangeren suppleringsartikkel

Når jeg skal undersøke om de to skoleretningene følger forskjellige tekstnormer i utformingen av suppleringsartikler, står jeg overfor samme problem som for introduksjonsartikkelen: Mens vi finner hele 100 suppleringsartikler i den estetisk-filosofiske skolen, har den estetisk-filosofiske bare 2, og vi kan ikke si så mye om tekstnormer ut fra et så lite antall artikler. Jeg vil derfor gjøre det samme som jeg gjorde med introduksjonsartiklene: Jeg vil utlede hypoteser om innholds- og stilnormer i sjangeren ut fra de historisk-biografiske artiklene, og så vil jeg undersøke i hvilken grad de 2 estetisk-filosofiske artiklene følger disse normene.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
87,0	90,0	68,0	70,0	43,0	57,0	33,0	33,0	50,0	74,0	87,0	71,0	26,0	43,0	33,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
54,0	29,0	35,0	72,0	61,0	52,0	26,0	16,0	20,0	36,0	79,0	74,0	67,0	14,0	54,0
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
44,0	57,0	25,0	35,0	49,0	11,0	71,0	71,0	76,0	80,0	32,0	11,0	69,0	55,0	46,0
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
40,0	89,0	76,0	52,0	38,0	31,0	75,0	67,0	53,0	66,0	75,0	79,0	88,0	50,0	85,0

Tabell 10.4 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 100 historisk-biografiske suppleringsartiklene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 87,0 under T01 betyr altså at 87,0 % av artiklene – det vil si 87 av 100 artikler – inneholder toposen handling.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,21	2,37
Vi	0,00	0,61	5,05
Man	0,02	0,42	1,67
Gardering	0,14	0,84	2,18

Tabell 10.5 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk blant de 100 historisk-biografiske suppleringsartiklene. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Tabell 10.4 og 10.5 gir en sammenfatning av resultatene av innholds- og stilanalysen av de 100 historisk-biografiske suppleringsartiklene, og på grunnlag av disse resultatene kan vi sette fram følgende hypoteser om tekstnormene i sjangeren suppleringsartikkel: Når man skal finne *innhold* til en artikkel, bør man bruke følgende 36 topoi: T01, T02, T03, T04, T06, T09, T10, T11, T12, T16, T19, T20, T21, T26, T27, T28, F02, F04, F09, F10, F11, F12, F15, L01, K01, K02, K03, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02, M03 og M04. Man kan også bruke de øvrige 24 topoiene i topikken. For *stilen* gjelder følgende normer: *Jeg* bør ha en frekvens på omkring 0,21 forekomster per 100 ord, men den kan ligge mellom 0,00 og 2,37; *vi* bør ha en frekvens på omkring 0,61, men den kan ligge mellom 0,00 og 5,05; *man* bør ha en frekvens på omkring 0,42, men den kan ligge mellom 0,02 og 1,67; *gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,84, men den kan ligge mellom 0,14 og 2,18.

Den første av den estetisk-filosofiske skolens suppleringsartikler er Lorentz Eckhoffs "Komposisjonen i 'Gulliver's Travels'" (1942-05), og *innholdsmessig* ligger denne langt unna det som er typisk for den historisk-biografiske skolens suppleringsartikler: Den har kun 13 topoi, mens de historisk-biografiske artiklene i gjennomsnitt har 32,5, og den mangler topoi fra kategoriene forfatter og relasjon, noe de historisk-biografiske artiklene nesten aldri gjør.

Dessuten har den kun med 11 av de 36 topoiene som den historisk-biografiske skolens innholdsnormer sier *bør* være med i en suppleringsartikkel: T01, T02, T03, T04, T10, T16, T19, T20, T21, K01 og M02. I tillegg til disse 11 har den med 2 topoi som innholdsnormene sier man *kan* bruke: T05 og L03. *Stilistisk* avviker også artikkelen noe fra de frekvensene som den historisk-biografiske skolens stilnormer sier at en suppleringsartikkel *bør* ha: Den har en frekvens på 0,29 forekomster per 100 ord av *jeg*, 0,29 av *vi*, 0,14 av *man* og 1,01 av *gardering*. *Jeg* og *gardering* ligger altså noe høyere og *vi* og *man* noe lavere enn hva stilnormene sier at frekvensene *bør* være. Alle frekvensene ligger imidlertid godt innenfor de historisk-biografiske stilnormenes grenser for hvor høye og lave frekvensene *kan* være.

Den andre suppleringsartikkelen i den estetisk-filosofiske skolen er Daniel Haakonsens "Tarantella-motivet i 'Et dukkehjem'" (1948-14), og *innholdsmessig* avviker også denne artikkelen klart fra den typiske suppleringsartikkelen i den historisk-biografiske skolen. Artikkelen har totalt 18 topoi, mot de historisk-biografiske artiklenes gjennomsnittlige 32,5, men den har faktisk med topoi fra alle de 6 toposkategoriene. Den har imidlertid kun med 14 av de 36 topoiene som den historisk-biografiske skolens innholdsnormer sier at man *bør* bruke: T01, T02, T04, T09, T10, T11, T12, T16, F11, K01, R02, R05, M01 og M02. I tillegg har den 4 topoi som normene sier man *kan* bruke: T08, T15, T24 og L03. *Stilistisk* avviker den også noe: Den har en frekvens på 0,00 forekomster per 100 ord av *jeg*, 0,69 av *vi*, 0,22 av *man* og 0,44 av *gardering*. *Vi* ligger altså noe høyere og de tre andre noe lavere enn hva stilnormene sier at frekvensene *bør* være. Men også i denne artikkelen ligger alle fire frekvenser innenfor stilnormenes grenser for hvor høye eller lave frekvensene *kan* være.

Ser vi de to estetisk-filosofiske artiklene under ett, finner vi at begge bryter klart med den historisk-biografiske skolens *innholdsnormer* for suppleringsartikler, og at de bryter med dem på stort sett samme måte: Begge artiklene har langt færre topoi enn gjennomsnittet i den historisk-biografiske skolen, og de topoiene som den historisk-biografiske skolens innholdsnormer sier at man *bør* ha med, men som de to estetisk-filosofiske artiklene unnlater å bruke, er langt på vei de samme. Ingen av dem har med verken T06, T26, T27, T28, F02, F04, F09, F10, F12, F15, L01, K02, K03, R01, R03, R04, M03 eller M04. Vi kan også merke oss at begge artiklene har L03 som eneste leser-topos, og at dette er en topos som den historisk-biografiske skolens innholdsnormer kun sier at man *kan* bruke. Disse felles avvikene fra normene i den historisk-biografiske skolen kan vi se som en *indikasjon på at de estetisk-filosofiske forskerne faktisk skriver suppleringsartikler etter andre innholdsnormer enn de historisk-biografiske forskerne*. Akkurat hvilke innholdsnormer den estetisk-filosofiske skolen opererer med, er det vanskelig å si noe om på grunnlag av et så lite materiale, men noen

tendenser kan vi merke oss. For det første supplerer begge artiklene et forskningsområde ved å undersøke *et aspekt av en tekst*: Eckhoff tar for seg komposisjonen (T16) i *Gulliver's Travels* og Haakonsen et motiv (T02) i *Et Dukkehjem*. For det andre er viser begge forskere en klar preferanse for *tekst-topoi*: 10 av 13 topoi i Eckhoffs artikkel og 11 av 18 topoi i Haakonsens artikkel tilhører toposkategorien tekst. For det tredje unngår begge forskere i stor grad de topoiene som knytter teksten til historien: Ingen av artiklene inneholder de tekst-topoiene som omfatter de historiske aspektene av teksten, det vil si tilblivelse (T26) og offentliggjøring (T27), kun én eneste forfatter-topos blir brukt, og verken den historiske (K02) eller den litteraturhistoriske konteksten (K03) blir omtalt. Dessuten beskriver de tekstens virkning på en abstrakt leserinstans (L03) i stedet for den historiske resepsjonen i samtid (L01) og ettertid (L02). De to artiklene beskriver altså den litterære teksten mer eller mindre som en ahistorisk fenomen. Når det gjelder *stilen*, har vi ikke sett noen klare indikasjoner på normforskjeller mellom skolene. Begge artiklene avviker riktignok noe fra de frekvensene som den historisk-biografiske skolens stilmormer sier at man *bør* ha av de fire språktrekkene, men avvikene er ikke store, og de to artiklene avviker heller ikke på samme måte.

Disse resultatene *indikerer at det finnes tekstnormforskjeller – i hvert fall innholdsnormforskjeller – mellom de to skolene innenfor sjangeren suppleringsartikkel*. Deler av svaret på problemstilling 1 må dermed nyanseres noe: De tekstnormene jeg beskrev for suppleringsartikkelen i kapittel 9.3, må erstattes av de to skolens tekstnormer som jeg gjorde rede for ovenfor.

10.5 Tekstnormforskjeller i sjangeren sammenfatningsartikkel

Sammenfatningsartikkelen er den minst utbredte sjangeren i materialet, og når disse få artiklene skal fordeles mellom de to skoleretningene, ender vi opp med svært små grupper av artikler: Den historisk-biografiske skolen har 3 sammenfatningsartikler, og den estetisk-filosofiske har 1. For å kunne si noe om eventuelle tekstnormforskjeller mellom de to skolene, vil jeg bruke samme framgangsmåte som for de to foregående sjangrene: Jeg vil sette fram hypoteser om innholds- og stilmormer ut fra de historisk-biografiske artiklene, og deretter vil jeg undersøke i hvilken grad den estetisk-filosofiske artikkelen følger disse normene. Siden jeg denne gangen ikke har flere enn 3 historisk-biografiske artikler å gå ut fra, vil det være en stor grad av usikkerhet knyttet til de tekstnormene jeg beskriver, men denne framgangsmåten burde likevel kunne gi en viss pekepinn om hva eventuelle tekstnormforskjeller mellom skolene består i.

Tabell 10.6 og 10.7 gir en sammenfatning av resultatene av innholds- og stilanalysen av de 3 historisk-biografiske sammenfatningsartiklene, og på grunnlag av disse resultatene kan vi sette fram følgende hypoteser om tekstnormene i sjangeren sammenfatningsartikkel:

Når man skal finne *innhold* til en artikkel, bør man bruke følgende 44 topoi: T01, T02, T03, T04, T05, T06, T07, T10, T11, T12, T18, T19, T20, T22, T25, T26, T27, T28, F01, F02, F03, F04, F06, F07, F09, F10, F11, F12, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, K05, R01, R03, R04, R05, M01, M02, M03, M04. Man kan også bruke topoiene T08, T13, T14, T16, T17, T21, T23, T24, F05, F13, F14, K04 og R02. For *stilen* gjelder følgende normer: *Jeg* bør ha en frekvens på omkring 0,12 forekomster per 100 ord, men den kan ligge mellom 0,00 og 0,28; *vi* bør ha en frekvens på omkring 0,78, men den kan ligge mellom 0,54 og 1,17; *man* bør ha en frekvens på omkring 0,48, men den kan ligge mellom 0,38 og 0,60; *gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,83, men den kan ligge mellom 0,65 og 0,93.

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
100,0	100,0	100,0	66,7	66,7	100,0	66,7	33,3	0,0	100,0	100,0	100,0	33,3	33,3	0,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
33,3	33,3	66,7	100,0	66,7	33,3	66,7	33,3	33,3	66,7	100,0	66,7	100,0	100,0	100,0
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
100,0	66,7	33,3	100,0	100,0	0,0	66,7	66,7	100,0	100,0	33,3	33,3	100,0	100,0	100,0
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
66,7	100,0	66,7	100,0	33,3	66,7	66,7	33,3	66,7	100,0	100,0	100,0	100,0	66,7	100,0

Tabell 10.6 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 3 historisk-biografiske sammenfatningsartiklene som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 100,0 under T01 betyr altså at 100,0 % av artiklene – det vil si 3 av 3 artikler – inneholder toposen handling.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,12	0,28
Vi	0,54	0,78	1,17
Man	0,38	0,48	0,60
Gardering	0,65	0,83	0,93

Tabell 10.7 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk blant de 3 historisk-biografiske sammenfatningsartiklene. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Den eneste sammenfatningsartikkelen i den estetisk-filosofiske skolen er Daniel Haakonsens "Johan Herman Wessel" (1954-10), og *innholdsmessig* samsvarer den i stor grad med de historisk-biografiske artiklene. Den har totalt 47 topoi, ikke langt unna den historisk-biografiske skolens gjennomsnitt på 42,7, og den har – som alle de historisk-biografiske artiklene – topoi fra alle de 6 toposkategoriene. Artikkelen følger også langt på vei de innholdsnormene jeg utledet ut fra de 3 historisk-biografiske artiklene: Den inneholder hele

39 av de 44 topoiene som innholdsnormene sier at man *bør* ha med: T01, T02, T03, T04, T06, T10, T11, T12, T18, T19, T20, T25, T26, T27, T28, F01, F02, F03, F06, F07, F09, F10, F11, F12, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, K05, R01, R03, R04, R05, M01, M02 og M03. I tillegg har den med 6 topoi som innholdsnormene sier at man *kan* bruke: T13, T16, T17, T21, T23 og R02. Det er imidlertid også visse normbrudd: Artikkelen mangler 5 topoi som ifølge innholdsnormene *bør* være med: T05, T07, T22, F04 og M04. Dessuten har den med 2 topoi som ifølge innholdsnormene verken kan eller *bør* brukes: T09 og T15. Til tross for disse små avvikene er hovedinntrykket at denne artikkelen i stor grad følger den historisk-biografiske skolens innholdsnormer for sjanger sammenfatningsartikkel, og at de to skoleretningene da sannsynligvis ikke opererer med forskjellige innholdsnormer for denne sjangeren.

Stilistisk finner vi både samsvar med og avvik fra den historisk-biografiske skolens normer: Haakonsens artikkel har en frekvens på 0,35 forekomster per 100 ord av *jeg*, 0,78 av *vi*, 0,62 av *man* og 0,84 av *gardering*. Frekvensene av *vi* og *gardering* er altså nesten nøyaktig like høye som den historisk-biografiske skolens stilnormer sier at de *bør* være, mens frekvensene av *jeg* og *man* ligger høyere enn hva stilnormene sier at de både *bør* og *kan* være. At den høye frekvensen av *man* skulle indikere en stilnormforskjell mellom skolene, kan vi imidlertid vanskelig hevde; antallet artikler i sjangeren er som nevnt svært lavt, og den høyeste frekvensen av *man* i den historisk-biografiske skolen ligger bare 0,02 under frekvensen i Haakonsens artikkel. Frekvensen av *jeg* ligger heller ikke betraktelig mye høyere enn den høyeste frekvensen av *jeg* blant de historisk-biografiske sammenfatningsartiklene: Leif Sletsjøe har en *jeg*-frekvens på 0,28 forekomster per 100 ord i sin artikkel "Portugisisk middelalderlyrikk" (1955-01). Jeg vil derfor konkludere med at jeg *ikke har funnet noen klare indikasjoner på at den estetisk-filosofiske og den historisk-biografiske skolen følger forskjellige tekstnormer – verken innholds- eller stilnormer – i utformingen av sammenfatningsartikler*, og at de tekstnormene jeg har beskrevet for sjangeren i kapittel 9.4, sannsynligvis gjelder innenfor begge skoleretninger.

10.6 Oppsummering og konklusjon

Avhandlingens problemstilling 2 er toledet, og spørsmål 2a er som nevnt: Er det forskjell på tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen i perioden 1937–57? De undersøkelsene jeg nå har gjort, indikerer at det finnes slike tekstnormforskjeller. Forskjellene er av to typer: For det første ser det ut til å være forskjeller i de to skolens sjangerutvalg: Sjangeren tekstanalyse og dens tilhørende tekstnormer finnes bare i den historisk-biografiske skolen, og sjangeren estetisk analyse og dens tilhørende tekstnormer finnes bare i den estetisk-filosofiske skolen. For det andre har jeg funnet indikasjoner på

forskjeller i tekstnormer innenfor én av sjangrene, nemlig suppleringsartikkelen. Svaret på problemstilling 2a blir dermed at *det sannsynligvis er forskjeller på tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen i perioden 1937–57*. Jeg vil presisere at dette svaret kun har status som en hypotese: Tekstnormer kan ikke observeres direkte, så de tekstnormene jeg har gjort rede for i dette kapitlet, har jeg sluttet meg fram til ut fra regelmessigheter i tekstutformingen. Det bør også nevnes at tekstnormene i de to skolene ikke er totalt forskjellige: Sjangrene introduksjonsartikkel og sammenfatningsartikkel finnes i begge skoleretninger, og jeg har ikke funnet noen indikasjoner på at forskerne i de to skoleretningene former slike artikler etter forskjellige tekstnormer.

Problemstilling 2b spør om hvilke tekstnormer vi finner i de to skoleretningene. Kort oppsummert vil jeg gi følgende svar på dette spørsmålet: I den historisk-biografiske skolen finner vi de tekstnormene for sjangrene introduksjonsartikkel, sammenfatningsartikkel og tekstanalyse som jeg beskrev i kapittel 9, samt den historisk-biografiske skolens tekstnormer for sjangeren suppleringsartikkel som jeg beskrev i kapittel 10.4. I den estetisk-filosofiske skolen finner vi de tekstnormene for sjangrene introduksjonsartikkel, sammenfatningsartikkel og estetisk analyse som jeg beskrev i kapittel 9, samt den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for sjangeren suppleringsartikkel som jeg beskrev i kapittel 10.4. Dette vil også være et svar på problemstilling 1 – et mer nyansert et enn det jeg gav i kapittel 9. Jeg vil presisere at svaret på problemstilling 2b – som svaret på 2a – har status som en hypotese, og at det kun er et foreløpig svar: Hvis det skulle vise seg at det skjer tekstnormendringer i én eller flere av de fem sjangrene i løpet av perioden 1937–57, må svaret på 2b nyanseres.

11 Endringer i tekstnormer

11.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg gi et svar på avhandlingens problemstilling 3: a) Endrer tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen seg når nykritikken slår igjennom i den norske litteraturvitenskapen, b) og hvilke tekstnormer finner vi i så fall i de to skolene før og etter nykritikkens gjennombrudd? Hvis det skulle vise seg at tekstnormene endrer seg fra perioden 1937–49 til perioden 1950–57, vil svaret på 3b være en nyansering av svarene på problemstilling 2b og 1.

Siden tekstnormer har tilhørighet i bestemte sjangrer, vil en tekstnormendring kunne arte seg på to måter: For det første kan det skje en endring i sjangerbruken: Tekstprodusentene kan slutte å bruke en sjanger og/eller begynne å bruke en ny sjanger. For det andre kan det skje endringer i tekstnormene i den enkelte sjangeren. For å kunne svare på problemstilling 3 må jeg derfor gjøre to undersøkelser. Jeg må først undersøke hvilke sjangrer som brukes i de to skoleretningene i periodene 1937–49 og 1950–57. Deretter må jeg ta for meg de sjangrene som brukes i begge perioder innenfor den enkelte skoleretningen, og undersøke om tekstene fra de to periodene er formet etter forskjellige tekstnormer. Når jeg sammenligner tekstnormer fra de to periodene, vil jeg kun ta for meg innholds- og stilnormene. Siden det er lite som tyder på at det i det hele tatt finnes normer for utforming av begynnelser, vil det naturlig nok heller ikke skje *endringer* i slike normer.

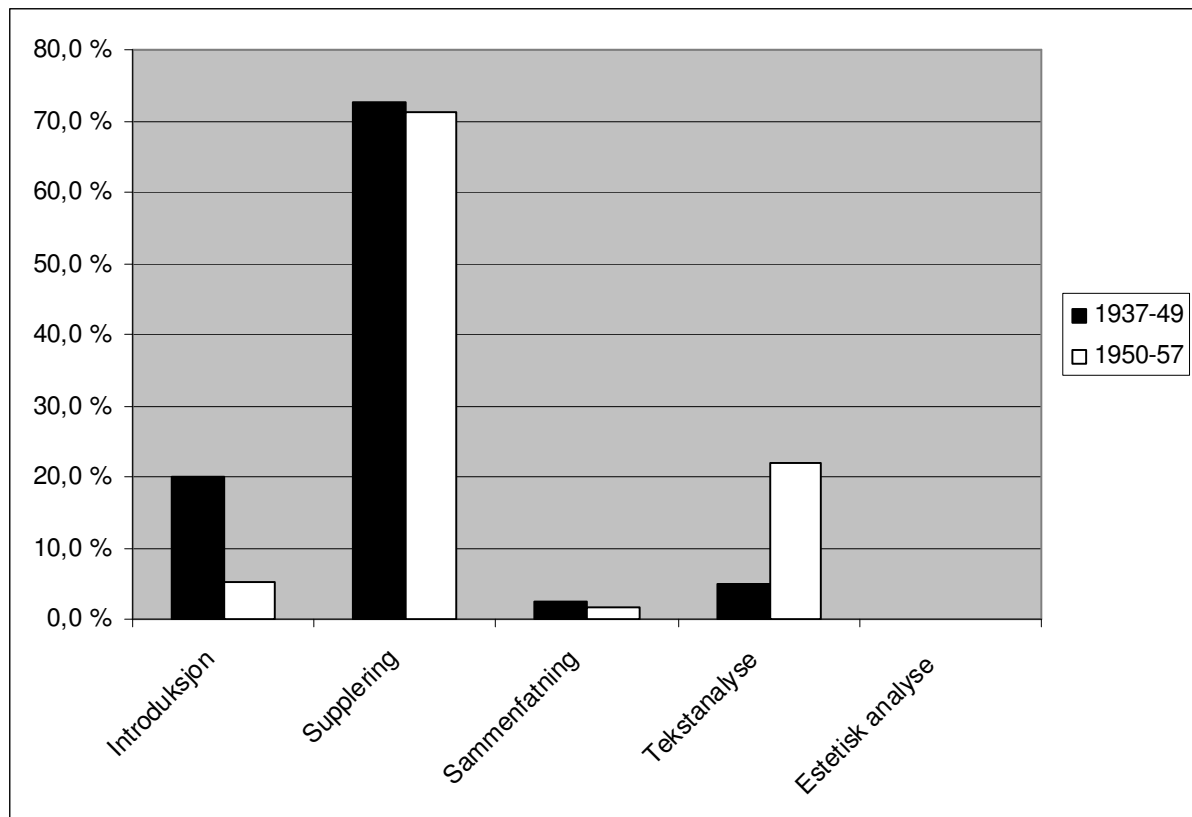
11.2 Endringer i sjangerbruk

11.2.1 Endringer i sjangerbruk i den historisk-biografiske skolen

Når jeg skal undersøke sjangerbruken i den historisk-biografiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57, er det to spørsmål jeg vil finne svar på: Hvilke sjangrer blir brukt i perioden? Og hvor utbredt er de enkelte sjangrene i perioden? Med en sjangers *utbredelse* i en periode mener jeg hvor mange av periodens artikler som tilhører denne sjangeren. For å gjøre de to periodene sammenlignbare vil jeg oppgi sjangrenes utbredelse i prosent. Dette betyr at hvis 25 av de 80 historisk-biografiske artiklene fra perioden 1937–49 tilhører en gitt sjanger, vil sjangeren ha en utbredelse på 31,3 % i denne perioden. Tabell 11.1 gir en oversikt over den reelle og den prosentvise utbredelsen av de fem sjangrene i den historisk-biografiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57. Den prosentvise utbredelsen er også vist grafisk i figur 11.1.

	1937–49		1950–57	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Introduksjonsart.	16	20,0 %	3	5,1 %
Suppleringsart.	58	72,5 %	42	71,2 %
Sammenfatningsart.	2	2,5 %	1	1,7 %
Tekstanalyse	4	5,0 %	13	22,0 %
Estetisk analyse	0	0,0 %	0	0,0 %
Totalt	80	100,0 %	59	100,0 %

Tabell 11.1 Utbredelse av de fem sjangrene i den historisk-biografiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57. Utbredelsen er oppgitt både i reelle tall og i prosent.

Figur 11.1 Den prosentvise utbredelsen av de fem sjangrene i den historisk-biografiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57.

Av tabellen og figuren kan vi se at blant de fire sjangrene som benyttes i den historisk-biografiske skolen, er det to som har en forholdsvis stabil utbredelse, og to som gjennomgår en markant endring i utbredelse fra perioden 1937–49 til perioden 1950–57. *Suppleringsartikkelen* er den overlegent mest brukte sjangeren i 1937–49 med en utbredelse på hele 72,5 %, og denne posisjonen beholder den i 1950–57, selv om utbredelsen er noe mindre: 71,2 %. Den samme stabiliteten ser vi i *sammenfatningsartikkelens* utbredelse. I begge perioder dette den minst brukte sjangeren, og utbredelsen av sammenfatningsartikler i 1937–49 og 1950–57 er forholdsvis lik, henholdsvis 2,5 % og 1,7 %. I utbredelsen av *introduksjonsartikkelen* finner vi imidlertid store endringer. I 1937–49 er dette den nest mest brukte sjangeren, med en utbredelse på 20,0

%, men i 1950–57 er utbredelsen så liten som 5,1 %. Den motsatte utviklingen ser vi i *tekstanalysens* utbredelse. I 1937–49 er utbredelsen av denne sjangeren kun 5,0 %, mens den i 1950–57 har vokst til hele 22,0 %. Går vi til de enkelte årgangene, kan vi se i detalj hvordan denne sjangeren utvikler seg: De første fire årgangene i materialet inneholder ikke en eneste tekstanalyse; den aller første er Ivar Holms "En studie over Kristian Elsters roman 'Farlige Folk'" (1941-10) fra 1941. Etter denne går det tre år før den andre tekstanalysen dukker opp (1944-11), og ytterligere tre år før den tredje (1947-19). Så følger det nok en tekstanalyse to år etter (1949-02), og enda en to år etter denne igjen (1951-10). Fra og med 1951 finner vi sjangeren tekstanalyse representert i hver eneste årgang, etter hvert også med flere artikler per årgang: I 1955 og 1956 finner vi henholdsvis fire og tre tekstanalyser. Sjangeren tekstanalyse går altså gjennom en langsom vekstperiode på 1940-tallet før den vokser raskt i første halvdel av 1950-tallet.

Disse resultatene viser at det skjer en klar endring i den historisk-biografiske skolens sjangerpreferanser i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd i den norske litteraturvitenskapen. Før nykritikkens gjennombrudd er introduksjonsartikkelen den nest mest utbredte sjangeren; etter nykritikkens gjennombrudd har tekstanalysen overtatt denne statusen. Siden hver av sjangrene har bestemte tekstnormer knyttet til seg, vil en slik endring i sjangerpreferanser også innebære en endring i tekstnormenes bruksfrekvens: Tekstnormene knyttet til sjangeren tekstanalyse brukes langt oftere i 1950–57 enn i 1937–49, mens tekstnormene knyttet til sjangeren introduksjonsartikkel brukes langt sjeldnere i 1950–57 enn i 1937–49. Jeg har imidlertid ikke funnet at helt nye sjangrer dukker opp, eller at gamle sjangrer forsvinner fullstendig i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd; de historisk-biografiske forskerne skriver artikler i de samme fire sjangrene i 1937–49 som i 1950–57. Jeg må derfor konkludere med at *jeg foreløpig ikke har funnet indikasjoner på at det skjer tekstnormendringer i den historisk-biografiske skolen.*

11.2.2 Endringer i sjangerbruk i den estetisk-filosofiske skolen

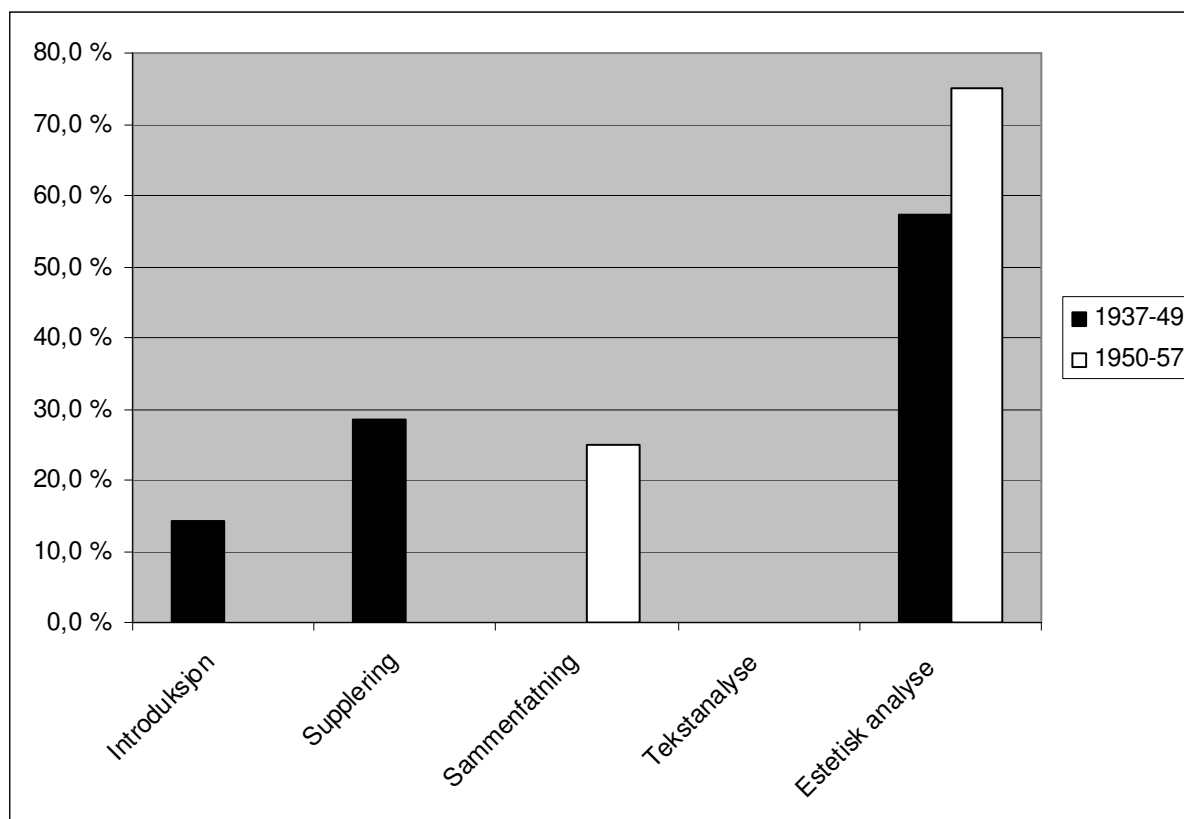
Når jeg skal undersøke sjangerbruken i den estetisk-filosofiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57, vil jeg gå fram på samme måte som for den historisk-biografiske skolen: Jeg vil forsøke å finne ut hvilke sjangrer som blir brukt i perioden, og hvor utbredt de enkelte sjangrene er i perioden. Tabell 11.2 gir en oversikt over den reelle og den prosentvise utbredelsen av de fem sjangrene i den estetisk-filosofiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57. Den prosentvise utbredelsen er også vist grafisk i figur 11.2.

Hvis vi utelukkende ser på de prosentvise utbredelsene, kan det se ut som om det skjer store endringer i den estetisk-filosofiske skolens sjangerbruk fra perioden 1937–49 til perioden

1950–57. Sjangrene *introduksjonsartikkel* og *suppleringsartikkel* har en utbredelse på henholdsvis 14,3 % og 28,6 % i 1937–49, men i 1950–57 er de fullstendig fraværende. Sjangeren *sammenfatningsartikkel* har den motsatte utviklingen: Den forekommer ikke i 1937–49, men har en utbredelse på hele 25,0 % i 1950–57. Den eneste sjangeren med en noenlunde stabil utbredelse er *estetisk analyse*, som i begge perioder er den mest brukte av alle sjangrene. Men også her skjer det en endring: Utbredelsen øker fra 57,1 % i 1937–49 til hele 75,0 % i 1950–57.

	1937–49		1950–57	
	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Introduksjonsart.	1	14,3 %	0	0,0 %
Suppleringsart.	2	28,6 %	0	0,0 %
Sammenfatningsart.	0	0,0 %	1	25,0 %
Tekstanalyse	0	0,0 %	0	0,0 %
Estetisk analyse	4	57,1 %	3	75,0 %
Totalt	7	100,0 %	4	100,0 %

Tabell 11.2 Utbredelse av de fem sjangrene i den estetisk-filosofiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57. Utbredelsen er oppgitt både i reelle tall og i prosent.

Figur 11.2 Den prosentvise utbredelsen av de fem sjangrene i den estetisk-filosofiske skolen i periodene 1937–49 og 1950–57.

Antallet estetisk-filosofiske artikler er imidlertid så lite at vi ikke bør legge noen større vekt på disse prosenttallene. Vi kan ta introduksjonsartikkelen som eksempel: At denne sjangerens utbredelse faller fra 14,3 % i perioden 1937–49 til 0,0 % i perioden 1950–57, betyr at jeg har

funnet 1 estetisk-filosofisk introduksjonsartikkel i den første – 13 år lange – perioden og ingen slike artikler i den andre – 8 år lange – perioden. Dette er et altfor tynt tallgrunnlag for å kunne hevde at det skjer en dramatisk endring i utbredelsen av sjangeren introduksjonsartikkel i den estetisk-filosofiske skolen i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd. Det samme gjelder sjangrene suppleringsartikkel og sammenfatningsartikkel. Den eneste tydelige tendensen vi ser, er at estetisk analyse framstår som den estetisk-filosofiske skolens foretrukne sjanger i begge de to periodene. Som en oppsummering kan jeg da si at *jeg ikke har funnet noen klare indikasjoner på endringer i sjangerbruk i den estetisk-filosofiske skolen, og dermed heller ingen indikasjoner på endringer i tekstnormer.*

11.3 Tekstnormendringer i sjangeren introduksjonsartikkel

11.3.1 Innledning

Sjangerundersøkelsen i kapittel 11.2 viste at i én av skolene, nærmere bestemt *den historisk-biografiske*, blir sjangeren *introduksjonsartikkel* brukt både i perioden 1937–49 og i perioden 1950–57, selv om utbredelsen av sjangeren er langt mindre i den andre av de to periodene. Jeg vil nå undersøke om det skjer endringer i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for introduksjonsartikkelen i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd i den norske litteraturvitenskapen, og jeg vil gå fram på følgende måte: Jeg vil utlede hypoteser om sjangerens innholds- og stilnormer på grunnlag av de 16 historisk-biografiske introduksjonsartiklene fra perioden 1937–49, og jeg vil gjøre det samme på grunnlag av de 3 historisk-biografiske introduksjonsartiklene fra perioden 1950–57. Hvis resultatene av disse to undersøkelsene blir svært forskjellige, vil jeg se det som en indikasjon på at det skjer en tekstnormendring i sjangeren fra den første perioden til den andre. Jeg bør imidlertid ikke trekke altfor bastante konklusjoner ut fra en slik sammenligning, da antallet artikler i den andre perioden er så lite som 3.

11.3.2 Innholdsnormer

Tabell 11.3 viser utbredelsen av topoi i historisk-biografiske introduksjonsartikler fra periodene 1937–49 og 1950–57, og ut fra disse resultatene kan vi sette fram følgende hypoteser om *innholdsnormer* i de to periodene: Når man skal finne innhold til en introduksjonsartikkel i 1937–49, bør man bruke topoiene T01, T02, T03, T04, T05, T06, T07, T08, T09, T10, T11, T12, T13, T14, T16, T18, T19, T20, T22, T26, T27, T28, F01, F02, F03, F04, F06, F07, F09, F10, F11, F12, F13, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, K04, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02 og M04. Man kan også bruke topoiene T15, T17, T21, T23, T24, T25, F05, F08, F14, K05 og M03. Og når man skal finne innhold til en introduksjonsartikkel i 1950–57, bør man bruke topoiene T01, T02, T03, T04, T05, T06, T09, T10, T11, T12, T14,

T15, T16, T17, T18, T19, T20, T21, T22, T25, T26, T27, T28, F01, F02, F03, F04, F06, F07, F09, F10, F11, F12, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02 og M04. Man kan også bruke topoiene T07, T08, T13, F13 og K04.

	T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12
37-49	81,3	93,8	75,0	75,0	68,8	100,0	62,5	62,5	68,8	93,8	100,0	100,0
50-57	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	33,3	33,3	66,7	100,0	100,0	66,7
	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24
37-49	50,0	75,0	31,3	68,8	43,8	62,5	87,5	81,3	43,8	68,8	18,8	25,0
50-57	33,3	66,7	66,7	100,0	66,7	66,7	100,0	66,7	66,7	66,7	0,0	0,0
	T25	T26	T27	T28	F01	F02	F03	F04	F05	F06	F07	F08
37-49	50,0	87,5	93,8	100,0	62,5	87,5	62,5	68,8	43,8	68,8	87,5	43,8
50-57	100,0	100,0	100,0	100,0	66,7	100,0	66,7	100,0	0,0	100,0	100,0	0,0
	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02	L03	K01	K02
37-49	87,5	81,3	87,5	81,3	50,0	25,0	87,5	93,8	87,5	62,5	93,8	93,8
50-57	100,0	100,0	100,0	100,0	33,3	0,0	100,0	100,0	100,0	66,7	100,0	100,0
	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
37-49	81,3	50,0	12,5	75,0	68,8	75,0	75,0	87,5	75,0	56,3	25,0	75,0
50-57	66,7	33,3	0,0	100,0	100,0	66,7	66,7	100,0	66,7	100,0	0,0	100,0

Tabell 11.3 Utbredelse av topoi i de historisk-biografiske introduksjonsartiklene fra periodene 1937–49 og 1950–57. Utbredelsen er oppgitt i prosent, og antallet artikler er henholdsvis 16 og 3. Tallene 80,0 og 100,0 under T01 betyr altså at 81,3 % av artiklene fra 1937–49 – det vil si 13 av 16 artikler – og 100,0 % av artiklene fra 1950–57 – det vil si 3 av 3 artikler – inneholder toposen handling.

Sammenligner vi disse innholdsnormene, ser vi at de stort sett er sammenfallende: Hele 44 børnormer er like. Men det skjer også endringer: Topoiene bilde (T07), symbol (T08), verseform (T13), endringer (F13) og åndshistorie (K04) *bør* brukes i den første perioden, men *kan* brukes i den andre. Og topoiene forfatterskapets grunntrekk (T23), forarbeid (T24), helse (F05), utseende (F08), kjerne (F14), universelle fenomener (K05) og teori og metode (M03) *kan* brukes i den første perioden, men verken *kan* eller *bør* brukes i den andre. De sistnevnte endringene bør vi imidlertid ikke legge altfor stor vekt på. Dette er topoi som opptrer forholdsvis sjelden i 1937–49, og at de er fullstendig fraværende i 1950–57, kan ganske enkelt skyldes at antallet artikler er så lite som 3. Det er også noen få topoi som skifter status *fra kan- til bør-norm*: Replikk (T15), originalitet (T17), budskap (T21) og oversettelse (T25) *kan* brukes i den første perioden, men *bør* brukes i den andre. Alt i alt tyder disse resultatene på at *det kun er noen mindre forskjeller mellom tekstnormene i de to periodene, og at den historisk-biografiske skolens innholdsnormer for sjangeren introduksjonsartikkel dermed kan sies å være forholdsvis stabile.*

11.3.3 Stilnormer

Tabell 11.4 viser den laveste, den gjennomsnittlige og den høyeste frekvensen av de fire språktrekkene *jeg*, *vi*, *man* og *gardering* i historisk-biografiske introduksjonsartikler fra periodene 1937–49 og 1950–57. På bakgrunn av disse tallene kan vi sette fram følgende

hypoteser om stilnormer for introduksjonsartikler i de to periodene: I perioden 1937–49 bør *jeg* ha en frekvens på omkring 0,06 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,48; *vi* bør ha en frekvens på omkring 0,56, men den kan være så lav som 0,11 og så høy som 2,28; *man* bør ha en frekvens på omkring 0,35, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,72; *gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,46, men den kan være så lav som 0,21 og så høy som 1,36. I perioden 1950–57 bør *jeg* ha en frekvens på omkring 0,03 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,05; *vi* bør ha en frekvens på omkring 0,42, men den kan være så lav som 0,30 og så høy som 0,50; *man* bør ha en frekvens på omkring 0,38, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,75; *gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,63, men den kan være så lav som 0,43 og så høy som 1,02.

	Jeg			Vi			Man			Gardering		
	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy
37-49	0,00	0,06	0,48	0,11	0,56	2,28	0,00	0,35	0,72	0,21	0,46	1,36
50-57	0,00	0,03	0,05	0,30	0,42	0,50	0,00	0,38	0,75	0,43	0,63	1,02

Tabell 11.4 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i historisk-biografiske introduksjonsartikler fra periodene 1937–49 og 1950–57. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Sammenligner vi de to periodenes stilnormer, ser vi en del forskjeller, spesielt i kan-normene: I de fleste tilfellene er avstanden mellom den laveste og den høyeste frekvens man *kan* ha, mye større i 1937–49 enn i 1950–57. Dette skyldes nok imidlertid det lave antallet artikler i den andre perioden: Store avvik fra bør-normene skjer som nevnt kun unntaksvis, når tilpasningen til situasjonen krever det, og det er grenser for hvor mange ekstreme unntak man kan komme over blant så få artikler som 3. De to periodenes bør-normer ligger ganske nære hverandre, men også her ser vi enkelte forskjeller: *Jeg* og *vi* ligger lavere og *man* og *gardering* høyere i den andre perioden, og for *vi* og *gardering* er forskjellene forholdsvis store. Det ser altså ut til at *det skjer en viss endring i stilnormer* fra den første perioden til den andre, og i grove trekk går denne endringen ut på at forskerne bør være mindre synliggjorte i tekstene, og at de oftere bør ta forbehold til de påstandene de setter fram. Vi må imidlertid ikke glemme at antallet introduksjonsartikler i den andre perioden er svært lite, og at resultatene derfor er forholdsvis usikre.

11.4 Tekstnormendringer i sjangeren suppleringsartikkel

11.4.1 Innledning

Sjangerundersøkelsen i kapittel 11.2 viste at i én av skoleretningene, *den historisk-biografiske*, blir sjangeren *suppleringsartikkel* brukt både i perioden 1937–49 og i perioden 1950–57. Sjangerens utbredelse i den historisk-biografiske skolen er dessuten forholdsvis lik i de to

periodene. Jeg vil nå undersøke om det skjer endringer i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for suppleringsartikkelen i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd i den norske litteraturvitenskapen. Framgangsmåten vil være den samme som for introduksjonsartikkelen: Jeg vil utlede hypoteser om sjangerens innholds- og stilnormer på grunnlag av de 58 historisk-biografiske suppleringsartiklene fra perioden 1937–49, og jeg vil gjøre det samme på grunnlag av de 42 historisk-biografiske suppleringsartiklene fra perioden 1950–57. Hvis resultatene av disse to undersøkelsene er svært forskjellige, vil jeg se dette som en indikasjon på at det skjer en tekstnormendring i sjangeren fra den første perioden til den andre.

11.4.2 Innholdsnormer

Tabell 11.5 viser utbredelsen av topoi i historisk-biografiske suppleringsartikler fra periodene 1937–49 og 1950–57, og på grunnlag av disse tallene kan vi sette fram følgende hypoteser om innholdsnormer i de to periodene: Når man skal finne innhold til en suppleringsartikkel i 1937–49, bør man bruke topoiene T01, T02, T03, T04, T06, T09, T10, T11, T12, T16, T19, T20, T21, T26, T27, T28, F02, F04, F07, F09, F10, F11, F12, F15, L01, K01, K02, K03, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02, M03 og M04. Man kan også bruke de øvrige 23 topoiene i topikken. Og når man skal finne innhold til en suppleringsartikkel i 1950–57, bør man bruke topoiene T01, T02, T03, T04, T06, T10, T11, T12, T19, T20, T21, T26, T27, T28, F04, F09, F10, F11, F12, F15, L02, K01, K02, R01, R02, R04, R05, M01, M02, M03 og M04. Man kan også bruke de øvrige 29 topoiene i topikken.

	T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12
37-49	84,5	91,4	69,0	69,0	46,6	60,3	37,9	32,8	56,9	72,4	84,5	74,1
50-57	90,5	88,1	66,7	71,4	38,1	52,4	26,2	33,3	40,5	76,2	90,5	66,7
	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24
37-49	25,9	46,6	24,1	60,3	34,5	46,6	69,0	62,1	51,7	31,0	20,7	20,7
50-57	26,2	38,1	45,2	45,2	21,4	19,0	76,2	59,5	52,4	19,0	9,5	19,0
	T25	T26	T27	T28	F01	F02	F03	F04	F05	F06	F07	F08
37-49	36,2	82,8	72,4	70,7	15,5	58,6	46,6	58,6	22,4	36,2	53,4	10,3
50-57	35,7	73,8	76,2	61,9	11,9	47,6	40,5	54,8	28,6	33,3	42,9	11,9
	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02	L03	K01	K02
37-49	72,4	70,7	79,3	82,8	37,9	17,2	67,2	60,3	43,1	43,1	87,9	77,6
50-57	69,0	71,4	71,4	76,2	23,8	2,4	71,4	47,6	50,0	35,7	90,5	73,8
	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
37-49	55,2	39,7	31,0	77,6	65,5	62,1	67,2	79,3	81,0	89,7	50,0	87,9
50-57	47,6	35,7	31,0	71,4	69,0	40,5	64,3	69,0	76,2	85,7	50,0	81,0

Tabell 11.5 Utbredelse av topoi i de historisk-biografiske suppleringsartiklene fra periodene 1937–49 og 1950–57. Utbredelsen er oppgitt i prosent, og antallet artikler er henholdsvis 58 og 42. Tallene 84,5 og 90,5 under T01 betyr altså at 84,5 % av artiklene fra 1937–49 – det vil si 49 av 58 artikler – og 90,5 % av artiklene fra 1950–57 – det vil si 38 av 42 artikler – inneholder toposen handling.

Når vi sammenligner disse resultatene, finner vi et enda større sammenfall mellom periodene enn vi gjorde i introduksjonsartikkelen. Hele 30 bør-normer og 22 kan-normer er like. Men også her finnes det forskjeller: I 1937–49 *bør* man bruke topoiene formulering (T09), komposisjon (T16), oppvekst (F02), begivenhet (F07), samtidsresepsjon (L01), litteraturhistorie (K03) og likheter og forskjeller mellom personer (R03), men i 1950–57 *kan* man bruke dem. Kun i ett tilfelle skifter en topos status fra kan- til bør-norm: I 1937–49 *kan* man bruke toposen etterliv (L02), men i 1950–57 *bør* man bruke den. Alt i alt tyder disse resultatene på at den historisk-biografiske *skolens innholdsnormer for sjangeren suppleringsartikkel er forholdsvis stabile*. Det er kun noen ytterst få topoi som har byttet status fra bør- til kan-norm eller motsatt, og som vi ser av tabell 11.5, er dette topoi som i den første perioden lå like over eller under 50 % utbredelse, og som i den andre perioden har havnet på den andre siden av denne grensen. En så liten endring i utbredelse kan like gjerne være en tilfeldighet som en indikasjon på en innholdsnormendring.

11.4.3 Stilnormer

Tabell 11.6 viser lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av de fire språktrekkene *jeg*, *vi*, *man* og *gardering* i historisk-biografiske suppleringsartikler fra periodene 1937–49 og 1950–57. Ut fra disse tallene kan vi sette fram følgende hypoteser om stilnormer for suppleringsartikler i de to periodene: I perioden 1937–49 *bør jeg* ha en frekvens på omkring 0,21 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 2,37; *vi* *bør* ha en frekvens på omkring 0,66, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 5,05; *man* *bør* ha en frekvens på omkring 0,46, men den kan være så lav som 0,02 og så høy som 1,67; *gardering* *bør* ha en frekvens på omkring 0,82, men den kan være så lav som 0,14 og så høy som 2,18. I perioden 1950–57 *bør jeg* ha en frekvens på omkring 0,20 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 1,43; *vi* *bør* ha en frekvens på omkring 0,54, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 2,11; *man* *bør* ha en frekvens på omkring 0,36, men den kan være så lav som 0,03 og så høy som 1,24; *gardering* *bør* ha en frekvens på omkring 0,86, men den kan være så lav som 0,16 og så høy som 1,85.

	Jeg			Vi			Man			Gardering		
	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy
37-49	0,00	0,21	2,37	0,00	0,66	5,05	0,02	0,46	1,67	0,14	0,82	2,18
50-57	0,00	0,20	1,43	0,00	0,54	2,11	0,03	0,36	1,24	0,16	0,86	1,85

Tabell 11.6 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i historisk-biografiske suppleringsartikler fra periodene 1937–49 og 1950–57. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Stilnormene for de to periodene er altså forholdsvis like, men vi kan likevel spore *en viss endring*: I den andre perioden bør forskerne være mindre synliggjorte enn i den første, og de bør i større grad ta forbehold til de påstandene de setter fram. Dette svarer til den tendensen vi så i introduksjonsartikkelen.

11.5 Tekstnormendringer i sjangeren sammenfatningsartikkel

11.5.1 Innledning

I sjangerundersøkelsen i kapittel 11.2 kom det fram at én av de to skoleretningene, nærmere bestemt *den historisk-biografiske skolen*, benytter sjangeren *sammenfatningsartikkel* i de to periodene, og at utbredelsen er omtrent like liten i begge perioder. I det følgende vil jeg undersøke om det skjer endringer i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for sjangeren *sammenfatningsartikkel*. Utbredelsen av denne sjangeren er imidlertid så liten at en sammenligning av tekstnormer som den jeg gjorde for de to foregående sjangrene, vanskelig lar seg gjennomføre: Det finnes kun 2 historisk-biografiske sammenfatningsartikler i perioden 1937–49 og 1 i perioden 1950–57. For likevel å kunne få en viss antydning om eventuelle tekstnormendringer i denne sjangeren vil jeg gå fram på følgende måte: Jeg vil først utlede hypoteser om sjangerens innholds- og stilnormer på grunnlag av de 2 artiklene fra 1937–49 og deretter undersøke i hvilken grad den ene artikkelen fra 1950–57 følger disse normene. Hvis den sistnevnte artikkel bryter klart med de normene jeg sluttet meg fram til, kan vi se dette som en indikasjon på en tekstnormendring i sjangeren *sammenfatningsartikkel*. Det vil imidlertid være en stor grad av usikkerhet knyttet til disse resultatene på grunn av det lave antallet artikler i sjangeren.

11.5.2 Innholdsnormer

Tabell 11.7 viser utbredelsen av topoi i historisk-biografiske sammenfatningsartikler fra perioden 1937–49, og på grunnlag av disse resultatene kan vi sette fram følgende hypoteser om innholdsnormer for sjangeren i denne perioden: Når man skal finne innhold til en sammenfatningsartikkel, bør man bruke topoiene T01, T02, T03, T04, T05, T06, T07, T08, T10, T11, T12, T14, T17, T18, T19, T20, T21, T22, T23, T24, T25, T26, T27, T28, F01, F02, F03, F04, F05, F06, F07, F09, F10, F11, F12, F13, F14, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, K05, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02, M03 og M04.

I den eneste historisk-biografiske sammenfatningsartikkelen fra perioden 1950–57, Leif Sletsjøes artikkel "Portugisisk middelalderlyrikk" (1955-01), finner vi følgende topoi: T01, T02, T03, T04, T06, T10, T11, T12, T13, T16, T19, T20, T25, T26, T27, T28, F01, F02, F03, F06, F07, F11, F12, F15, L01, L02, K01, K02, K03, K04, R01, R04, R05, M01, M02 og

M04. Som vi ser, følger denne artikkelen bare til en viss grad de innholdsnormene jeg formulerte for denne sjangeren i perioden 1937–49: Den har riktignok med 33 topoi som innholdsnormene sier at en sammenfatningsartikkel *bør* ha, men den mangler også 21 topoi som ifølge normene bør være med: T05, T07, T08, T14, T17, T18, T21, T22, T23, T24, F04, F05, F09, F10, F13, F14, L03, K05, R02, R03 og M03. I tillegg har den med 3 topoi som ifølge innholdsnormene verken kan eller bør forekomme: T13, T16 og K04. På grunnlag av disse resultatene kunne det være nærliggende å konkludere med at det skjer en endring i den historisk-biografiske skolens innholdsnormer for denne sjangeren. Det er imidlertid to forhold som tilsier at vi bør være forsiktige med å trekke en slik konklusjon. For det første ser vi av tabellen at 10 av de 21 topoiene som Sletsjøes artikkel mangler, også mangler i 1 av de 2 artiklene fra 1937–49. For det andre var det nettopp Sletsjøes artikkel jeg trakk fram i kapittel 9.4.7 som eksempel på en sammenfatningsartikkel med avvikende innholdsmessig utforming, og her viste jeg at dette avviket sannsynligvis var et resultat av tilpasningen til artikkelens emne: Mens alle andre sammenfatningsartikler sammenfatter forskningen omkring et forfatterskap, tar Sletsjøe for seg forskningen omkring en litterær tradisjon. Når vi tillegg tar med i betraktningen at det kun finnes 3 historisk-biografiske sammenfatningsartikler, vil jeg konkludere med at usikkerhetsmomentene er så mange at *jeg har grunnlag for å slå fast om det skjer en innholdsnormendring i denne sjangeren eller ikke.*

T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12	T13	T14	T15
100,0	100,0	100,0	50,0	100,0	100,0	100,0	50,0	0,0	100,0	100,0	100,0	0,0	50,0	0,0
T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	F01	F02
0,0	50,0	100,0	100,0	50,0	50,0	100,0	50,0	50,0	50,0	100,0	50,0	100,0	100,0	100,0
F03	F04	F05	F06	F07	F08	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02
100,0	100,0	50,0	100,0	100,0	0,0	100,0	100,0	100,0	100,0	50,0	50,0	100,0	100,0	100,0
L03	K01	K02	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
100,0	100,0	50,0	100,0	0,0	100,0	50,0	50,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabell 11.7 Tabellen viser hvor mange prosent av de totalt 2 historisk-biografiske sammenfatningsartiklene fra perioden 1937–49 som inneholder de ulike topoiene i topikken. Tallet 100,0 under T01 betyr altså at 100,0 % av artiklene – det vil si 2 av 2 artikler – inneholder toposen handling.

11.5.3 Stilnormer

Tabell 11.8 viser lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av de fire språktrekkene *jeg*, *vi*, *man* og *gardering* i de historisk-biografiske sammenfatningsartiklene fra perioden 1937–49.

På bakgrunn av disse tallene kan vi sette fram følgende hypoteser om stilnormer for sammenfatningsartikler i denne perioden: *Jeg* bør ha en frekvens på omkring 0,05 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,09; *vi* bør ha en frekvens på omkring 0,86, men den kan være så lav som 0,54 og så høy som 1,17; *man* bør ha en frekvens på omkring 0,49, men den kan være så lav som 0,38 og så høy som 0,60; *gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,78, men den kan være så lav som 0,65 og så høy som 0,91.

	Lavest	Gjennomsnitt	Høyest
Jeg	0,00	0,05	0,09
Vi	0,54	0,86	1,17
Man	0,38	0,49	0,60
Gardering	0,65	0,78	0,91

Tabell 11.8 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk blant de 2 historisk-biografiske sammenfatningsartiklene fra perioden 1937–49. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Den eneste historisk-biografiske sammenfatningsartikkelen fra den andre perioden, Leif Sletsjøes "Portugisisk middelalderlyrikk" (1955-01), har en frekvens på 0,28 forekomster per 100 ord av *jeg*, 0,64 av *vi*, 0,45 av *man* og 0,93 av *gardering*. Som vi ser, ligger frekvensene av *vi* og *man* i nærheten av de frekvensene som stilnormene sier en artikkel *bør* ha av disse språktrekkene, og godt innenfor de intervallene der frekvensene *kan* befinne seg. Frekvensen av *gardering* ligger så vidt over grensen for hvor høy frekvensen ifølge stilnormene *kan* være, mens frekvensen av *jeg* ligger langt over grensen for dette språktrekket. Det ser altså ut til at Sletsjøe følger mer eller mindre de samme stilnormene for *vi*, *man* og *gardering* som de jeg har beskrevet for perioden 1937–49, men at han bryter klart med den første periodens normer for *jeg*. Om denne høye *jeg*-frekvensen i Sletsjøes artikkel er en indikasjon på en endring i den historisk-biografiske skolens stilnormer for sammenfatningsartikler, eller om dette kun er et stilnormbrudd i denne ene artikkel, er det umulig å avgjøre ut fra et så lite materiale som dette. Vi bør heller ikke legge altfor stor vekt på de stilnormene jeg utledet for perioden 1937–49, da de kun bygger på resultatene fra stilanalysen av 2 artikler. Jeg må derfor konkludere med at *jeg ikke har tilstrekkelig grunnlag for avgjøre om det skjer en endring i den historisk-biografiske skolens stilnormer for sammenfatningsartikler eller ikke.*

11.6 Tekstnormendringer i sjangeren tekstanalyse

11.6.1 Innledning

Tekstanalyse er en sjanger som kun blir brukt innenfor *den historisk-biografiske skolen*.

Sjangeren forekommer både i perioden 1937–49 og i perioden 1950–57, men som vist i kapittel 11.2.1 har den en klar økning i utbredelse fra den første til den andre perioden. I det

følgende vil jeg undersøke om det skjer en endring i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for denne sjangeren i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd i Norge. Framgangsmåten vil være den samme som jeg brukte for sjangrene introduksjonsartikkel og suppleringsartikkel: Jeg vil utlede hypoteser om sjangerens innholds- og stilnormer på grunnlag av de 4 tekstanalysene fra perioden 1937–49, og jeg vil gjøre det samme på grunnlag av de 13 tekstanalysene fra perioden 1950–57. Hvis disse normene skulle vise seg å være svært forskjellige, vil jeg se det som en indikasjon på at det skjer en endring i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for denne sjangeren.

11.6.2 Innholdsnormer

Tabell 11.9 viser utbredelsen av topoi i tekstanalyser fra periodene 1937–49 og 1950–57, og med utgangspunkt i dette kan vi sette fram følgende hypoteser om innholdsnormer i de to periodene: Når man skal finne innhold til en tekstanalyse i 1937–49, bør man bruke topoiene T01, T02, T03, T04, T05, T06, T07, T08, T09, T10, T11, T12, T15, T16, T19, T20, T21, T23, T26, T27, T28, F02, F03, F04, F09, F10, F11, F12, F13, F15, L01, L03, K01, K02, K03, R01, R02, R04, R05, M01, M02 og M04. Man kan også bruke topoiene T14, T17, T18, T22, T24, T25, F01, F06, F14, L02, K04, K05, R03 og M03. Og når man skal finne innhold til en tekstanalyse i 1950–57, bør man bruke topoiene T01, T02, T03, T04, T05, T06, T07, T08, T09, T10, T11, T12, T13, T16, T19, T20, T21, T24, T26, T27, T28, F07, F09, F10, F11, F12, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, R01, R02, R03, R04, R05, M01, M02, M03 og M04. Man kan også bruke topoiene T14, T15, T17, T18, T22, T23, T25, F01, F02, F03, F04, F05, F06, F13, F14, K04 og K05. En sammenligning av disse innholdsnormene viser – som i de to første sjangrene – et stort sammenfall mellom periodene: 36 bør-normer og 10 kan-normer er like. Men det skjer også endringer: I 1937–49 *bør* man ha med replikk (T15), forfatterskapets grunntrekk (T23), oppvekst (F02), arbeid (F03), lesning (F04) og endringer (F13) i en tekstanalyse, mens man i 1950–57 *kan* ha med disse topoiene. Det er imidlertid også endringer som går den andre veien: Topoiene verseform (T13) og begivenhet (F07) brukes ikke i 1937–49, men i 1950–57 sier innholdsnormene at de *bør* være med; toposen helse (F05) forekommer heller ikke i den første perioden, men i den andre perioden sier innholdsnormene at den *kan* være med; og i 1937–49 *kan* man bruke topoiene forarbeid (T24), etterliv (L02), likheter og forskjeller mellom personer (R03) og teori og metode (M03), men i 1950–57 *bør* man bruke dem. I denne sjangeren kan vi for første gang se et klart mønster i hvilke topoi som endrer seg: I den andre perioden *kan* man bruke F01, F02, F03, F04, F05 og F06, altså topoi som omhandler begivenheter i forfatterens ytre livsløp, men i den første perioden *bør* flere av disse brukes. Differensen i utbredelse er

dessuten så stor at det er grunn til å se dette som en indikasjon på en normendring og ikke bare en tilfeldig variasjon: For eksempel forekommer toposen oppvekst (F02) i hele 75,0 % av artiklene i den første perioden, men i kun 23,1 % av artiklene i den andre. Vi kan altså konkludere med at den historisk-biografiske skolens innholdsnormer for sjangeren tekstanalyse *i hovedsak ser ut til å være uforandret, men at det skjer noen mindre endringer* fra den første perioden til den andre. Den tydeligste endringen er at hendelser i forfatterens *ytre* livsløp blir noe forskerne *kun kan* og ikke *bør* skrive om i en tekstanalyse. Vi bør imidlertid ta noen forbehold til resultatene fra første periode, da denne kun omfatter 4 artikler.

	T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12
37-49	100,0	100,0	100,0	75,0	75,0	50,0	75,0	75,0	50,0	100,0	100,0	100,0
50-57	100,0	92,3	76,9	84,6	84,6	53,8	53,8	69,2	53,8	100,0	84,6	61,5
	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24
37-49	0,0	25,0	75,0	100,0	25,0	25,0	100,0	75,0	75,0	25,0	50,0	25,0
50-57	53,8	30,8	38,5	100,0	30,8	38,5	84,6	76,9	53,8	23,1	38,5	53,8
	T25	T26	T27	T28	F01	F02	F03	F04	F05	F06	F07	F08
37-49	25,0	100,0	50,0	100,0	25,0	75,0	50,0	75,0	0,0	25,0	0,0	0,0
50-57	15,4	92,3	84,6	76,9	30,8	23,1	7,7	38,5	15,4	30,8	61,5	0,0
	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02	L03	K01	K02
37-49	100,0	100,0	100,0	100,0	50,0	25,0	75,0	50,0	25,0	75,0	75,0	50,0
50-57	76,9	69,2	84,6	92,3	38,5	7,7	76,9	61,5	53,8	69,2	92,3	69,2
	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
37-49	75,0	25,0	25,0	100,0	100,0	25,0	100,0	100,0	75,0	100,0	25,0	100,0
50-57	53,8	30,8	15,4	76,9	100,0	61,5	92,3	61,5	69,2	92,3	53,8	84,6

Tabell 11.9 Utbredelse av topoi i historisk-biografiske tekstanalyser fra periodene 1937–49 og 1950–57. Utbredelsen er oppgitt i prosent, og antallet artikler er henholdsvis 4 og 13. Tallene 100,0 og 100,0 under T01 betyr altså at 100,0 % av artiklene fra 1937–49 – det vil si 4 av 4 artikler – og 100,0 % av artiklene fra 1950–57 – det vil si 13 av 13 artikler – inneholder toposen handling.

11.6.3 Stilnormer

Tabell 11.10 viser den laveste, den gjennomsnittlige og den høyeste frekvensen av de fire språktrekkene *jeg*, *vi*, *man* og *gardering* i tekstanalyser fra periodene 1937–49 og 1950–57. Med utgangspunkt i disse tallene kan vi sette fram følgende hypoteser om stilnormer for tekstanalyser i de to periodene: I perioden 1937–49 *bør jeg* ha en frekvens på omkring 0,03 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,03 og så høy som 0,05; *vi* *bør* ha en frekvens på omkring 0,66, men den kan være så lav som 0,42 og så høy som 0,97; *man* *bør* ha en frekvens på omkring 0,28, men den kan være så lav som 0,06 og så høy som 0,41; *gardering* *bør* ha en frekvens på omkring 0,58, men den kan være så lav som 0,22 og så høy som 1,08. I perioden 1950–57 *bør jeg* ha en frekvens på omkring 0,08 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,50; *vi* *bør* ha en frekvens på omkring 0,56, men den kan være så lav som 0,04 og så høy som 1,29; *man* *bør* ha en frekvens på

omkring 0,35, men den kan være så lav som 0,14 og så høy som 0,62; *gardering* bør ha en frekvens på omkring 0,73, men den kan være så lav som 0,12 og så høy som 1,92.

	Jeg			Vi			Man			Gardering		
	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy
37-49	0,03	0,03	0,05	0,42	0,66	0,97	0,06	0,28	0,41	0,22	0,58	1,08
50-57	0,00	0,08	0,50	0,04	0,56	1,29	0,14	0,35	0,62	0,12	0,73	1,92

Tabell 11.10 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i historisk-biografiske tekstanalyser fra periodene 1937–49 og 1950–57. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

Forskjellen mellom stilnormene i de to periodene i sjangeren tekstanalyse svarer kun delvis til det vi har sett i de andre sjangrene: Felles er at *vi* bør brukes mindre og *gardering* mer i den andre perioden enn i den første, men tekstanalysen skiller seg ut på den måten at både *jeg* og *man* bør ha en høyere frekvens i den andre perioden. I denne sjangeren skjer det med andre ord ikke en like tydelig overgang til en mer usynliggjort avsender som i de andre sjangrene. Samtidig bør vi merke oss at den høye gjennomsnittlige frekvensen av *jeg* i tekstanalysene fra 1950–57 i stor grad skyldes en svært høy frekvens i én av artiklene, og at de fleste artiklene fra denne perioden ligger på samme lave frekvenser som artiklene i den første perioden gjør. Jeg vil dermed konkludere med at *det sannsynligvis skjer en liten endring i den historisk-biografiske skolens stilnormer for sjangeren tekstanalyse*: I den andre perioden bør forskerne i større grad enn i den første ta forbehold til sine påstander, og de bør være noe mer usynliggjorte i sine pronomentralg gjennom å bruke *vi* sjeldnere og *man* oftere.

11.7 Tekstnormendringer i sjangeren estetisk analyse

11.7.1 Innledning

Estetisk analyse er en sjanger som kun forekommer innenfor *den estetisk-filosofiske skolen*. Sjangeren blir brukt både i perioden 1937–49 og i perioden 1950–57, og den er i begge perioder den mest utbredte sjangeren i den estetisk-filosofiske skolen. Jeg vil nå undersøke om det skjer en endring i den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for sjangerens estetisk analyse i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd i norsk litteraturvitenskap. Framgangsmåten vil være den sedvanlige: Jeg vil utlede hypoteser om sjangerens innholds- og stilnormer på grunnlag av de 4 estetiske analysene fra perioden 1937–49, og jeg vil gjøre det samme på grunnlag av de 3 estetiske analysene fra perioden 1950–57. Hvis disse normene er svært forskjellige, vil jeg tolke dette som en indikasjon på at det skjer en endring i den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for sjangeren estetisk analyse.

11.7.2 Innholdsnormer

Tabell 11.11 viser utbredelsen av topoi i estetiske analyser fra periodene 1937–49 og 1950–57, og med utgangspunkt i disse tallene kan vi sette fram følgende hypoteser om innholdsnormer i de to periodene: Når man skal finne innhold til en estetisk analyse i 1937–49, bør man bruke topoiene T01, T02, T03, T04, T05, T08, T09, T10, T11, T12, T15, T16, T18, T19, T20, T21, T22, T23, T24, T26, T27, T28, F07, F10, F11, F12, F14, F15, L01, L02, L03, K01, K02, K03, K04, K05, R01, R02, R04, R05, M01, M02, M03 og M04. Man kan også bruke topoiene T06, T13, F02, F03, F08, F09 og F13. Og når man skal finne innhold til en estetisk analyse i 1950–57, bør man bruke topoiene T01, T02, T03, T04, T05, T09, T10, T11, T12, T13, T14, T16, T19, T20, T21, T23, T26, T27, T28, F04, F07, F09, F10, F11, F12, F13, F15, L02, L03, K01, K02, K03, K05, R01, R02, R04, R05, M01, M02, M03 og M04. Man kan også bruke topoiene T06, T07, T08, T18, T22, T24, T25, F02, F03, F08, F14, K04 og R03.

	T01	T02	T03	T04	T05	T06	T07	T08	T09	T10	T11	T12
37-49	100,0	100,0	100,0	100,0	75,0	25,0	0,0	50,0	50,0	100,0	100,0	75,0
50-57	100,0	100,0	100,0	100,0	66,7	33,3	33,3	33,3	66,7	100,0	100,0	100,0
	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24
37-49	25,0	0,0	75,0	100,0	0,0	50,0	100,0	75,0	75,0	50,0	100,0	100,0
50-57	66,7	66,7	0,0	66,7	0,0	33,3	100,0	66,7	66,7	33,3	66,7	33,3
	T25	T26	T27	T28	F01	F02	F03	F04	F05	F06	F07	F08
37-49	0,0	100,0	50,0	50,0	0,0	25,0	25,0	0,0	0,0	0,0	50,0	25,0
50-57	33,3	100,0	100,0	66,7	0,0	33,3	33,3	66,7	0,0	0,0	66,7	33,3
	F09	F10	F11	F12	F13	F14	F15	L01	L02	L03	K01	K02
37-49	25,0	100,0	75,0	75,0	25,0	75,0	50,0	50,0	100,0	100,0	75,0	50,0
50-57	100,0	66,7	100,0	100,0	66,7	33,3	100,0	0,0	66,7	66,7	66,7	66,7
	K03	K04	K05	R01	R02	R03	R04	R05	M01	M02	M03	M04
37-49	50,0	50,0	50,0	50,0	100,0	0,0	100,0	75,0	100,0	100,0	75,0	75,0
50-57	66,7	33,3	100,0	100,0	100,0	33,3	100,0	100,0	66,7	100,0	66,7	100,0

Tabell 11.11 Utbredelse av topoi i estetisk-filosofiske estetiske analyser fra periodene 1937–49 og 1950–57. Utbredelsen er oppgitt i prosent, og antallet artikler er henholdsvis 4 og 3. Tallene 100,0 og 100,0 under T01 betyr altså at 100,0 % av artiklene fra 1937–49 – det vil si 4 av 4 artikler – og 100,0 % av artiklene fra 1950–57 – det vil si 3 av 3 artikler – inneholder toposen handling.

Hvis vi sammenligner innholdsnormene i de to periodene, finner vi som i de øvrige sjangrene en stor grad av sammenfall: 35 bør-normer og 4 kan-normer er like. Men det skjer også enkelte endringer: I 1937–49 bør man bruke topoiene symbol (T08), troverdighet (T18), endringer i forfatterskapet (T22), forarbeid (T24), kjerne (F14) og åndshistorie (K04), men i 1950–57 kan man bruke dem. Og i den første perioden bør man bruke topoiene replikk (T15) og samtidsresepsjon (L01), men i den andre perioden er disse topoiene forsvunnet helt. Endringene går også den andre veien: I 1937–49 forekommer ikke topoiene bilde (T07), tittel (T14), oversettelse (T25), lesning (F04) og likheter og forskjeller mellom personer (R03), men i 1950–57 bør man bruke T14 og F04, og man kan bruke T07, T25 og R03. Og i den

første perioden *kan* man bruke topoiene verseform (T13), personlighet (F09) og endringer (F13), men i den andre perioden *bør* man bruke dem. Det er vanskelig å se noe klart mønster i disse endringene, og siden antallet artikler er så lite i begge perioder, kan forskjellene i utbredelse vel så gjerne være en tilfeldighet som en indikasjon på en normendring. Jeg vil derfor konkludere med at den estetisk-filosofiske skolens innholdsnormer for sjangeren estetisk analyse *i hovedsak framstår som stabile*, men at dette resultatet er noe usikkert på grunn av det lave antall artikler i sjangeren.

11.7.3 Stilnormer

Tabell 11.12 viser lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av de fire språktrekkene *jeg*, *vi*, *man* og *gardering* i estetiske analyser fra periodene 1937–49 og 1950–57. Med utgangspunkt i disse tallene kan vi sette fram følgende hypoteser om den estetisk-filosofiske skolens stilnormer for estetiske analyser i de to periodene: I perioden 1937–49 *bør jeg* ha en frekvens på omkring 0,18 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,03 og så høy som 0,44; *vi* *bør* ha en frekvens på omkring 0,76, men den kan være så lav som 0,39 og så høy som 1,03; *man* *bør* ha en frekvens på omkring 0,39, men den kan være så lav som 0,25 og så høy som 0,67; *gardering* *bør* ha en frekvens på omkring 0,70, men den kan være så lav som 0,49 og så høy som 0,83. I perioden 1950–57 *bør jeg* ha en frekvens på omkring 0,13 forekomster per 100 ord, men den kan være så lav som 0,00 og så høy som 0,31; *vi* *bør* ha en frekvens på omkring 0,91, men den kan være så lav som 0,59 og så høy som 1,18; *man* *bør* ha en frekvens på omkring 0,38, men den kan være så lav som 0,13 og så høy som 0,54; *gardering* *bør* ha en frekvens på omkring 0,73, men den kan være så lav som 0,26 og så høy som 1,27.

Forskjellene mellom de to periodene svarer ikke fullt ut til forskjellene vi har sett i den historisk-biografiske skolens normer for de fire andre sjangrene. *Garderinger* *bør* riktignok ha en høyere frekvens i den andre perioden, og *jeg* og *man* en noe lavere frekvens, men *vi* *bør* ha en langt høyere i den andre perioden enn i den første; i alle de øvrige sjangrene har vi sett at *vi* *bør* ha en langt lavere frekvens i den andre perioden. Selv om vi må ta visse forbehold på grunn av det lave antallet artikler, kan vi konkludere at *det skjer en liten endring i den estetisk-filosofiske skolens stilnormer for sjangeren estetisk analyse* fra den første perioden til den andre, og at denne endringen avviker noe fra de stilnormendringene vi har sett i den historisk-biografiske skolen: I den andre perioden *bør* ikke forskerne nødvendigvis være mindre synliggjorte enn i den første, men de *bør* i større grad bruke pronomenkategorien *vi* og i mindre grad *jeg* og *man*. I tillegg *bør* forskerne i noe større grad enn i den første perioden ta forbehold til sine påstander.

	Jeg			Vi			Man			Gardering		
	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy	Lav	Gj.	Høy
37-49	0,03	0,18	0,44	0,39	0,76	1,03	0,25	0,39	0,67	0,49	0,70	0,83
50-57	0,00	0,13	0,31	0,59	0,91	1,18	0,13	0,38	0,54	0,26	0,73	1,27

Tabell 11.12 Lavest, gjennomsnittlig og høyest frekvens av fire språktrekk i estetisk-filosofiske estetiske analyser fra periodene 1937–49 og 1950–57. Frekvensen oppgis i antall forekomster per 100 ord.

11.8 Oppsummering og konklusjon

11.8.1 Svar på problemstilling 3

Avhandlingens problemstilling 3 er toledet, og spørsmål 3a lyder: Endrer tekstnormene i den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen seg når nykritikken slår igjennom i den norske litteraturvitenskapen? Resultatene ovenfor tilsier at de til en viss grad gjør det. I *den historisk-biografiske skolen* brukes de samme fire sjangrene i begge periodene, men introduksjonsartikkelen har en langt mindre utbredelse i den andre perioden enn i den første, mens tekstanalysen har en langt større utbredelse. Siden ingen nye sjangrer kommer til eller nye sjangrer blir borte, er imidlertid ikke en slik endring i utbredelse tilstrekkelig grunn til å postulere en tekstnormendring i den historisk-filosofiske skolen. Tekstnormendringer finner vi derimot indikasjoner på innenfor de enkelte sjangrene som brukes i den historisk-biografiske skolen, bortsett fra i sammenfatningsartikkelen, der materialet er for lite til å kunne avgjøre om det skjer en endring eller ikke. For *den estetisk-filosofiske skolen* er resultatene mer usikre når det gjelder sjangerbruken. Vi ser at sjangeren estetisk analyse er den dominerende sjangeren i begge periodene, men antallet estetisk-filosofiske artikler er så lite at det er vanskelig å si noe om eventuelle endringer i utbredelsen av de øvrige sjangrene. Det er imidlertid indikasjoner på at det skjer endringer i den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for sjangeren estetisk analyse. Jeg kan dermed konkludere med at *det sannsynligvis skjer noen mindre tekstnormendringer i begge skoleretninger, og at denne endringen ikke skyldes en utskiftning av sjangrer, men tekstnormendringer innenfor den enkelte sjanger.*

Spørsmål b i problemstilling 3 lyder: Hvilke tekstnormer finner vi i så fall i de to skole-
ne før og etter nykritikkens gjennombrudd? Dette spørsmålet har jeg svart på i dette kapitlet ved å gjøre rede for hvilke tekstnormer vi finner i den historisk-biografiske skolen for sjangrene introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel og tekstanalyse i de to periodene, og hvilke tekstnormer vi finner i den estetisk-filosofiske skolen for sjangeren estetisk analyse i de to periodene. Antallet historisk-biografiske sammenfatningsartikler i materialet er så lite at jeg ikke har trukket noen konklusjoner om eventuelle endringer i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for denne sjangeren. I den estetisk-filosofiske skolen blir sjangrene introduksjonsartikkel,

suppleringsartikkel og sammenfatningsartikkel kun brukt i én av periodene, så jeg kunne naturlig nok ikke undersøke endringer i denne skolens tekstnormer for disse sjangrene.

I de sjangrene der jeg har funnet endringer i tekstnormer, må jeg nyansere de tekstnormbeskrivelsene jeg har gitt som svar på problemstilling 1 og 2b, der eventuelle endringer ikke ble undersøkt. Beskrivelsen jeg gav av den historisk-biografiske skolens tekstnormer for *introduksjonsartikler* i kapittel 10.3, må erstattes av beskrivelsen i kapittel 11.3 av denne skolens tekstnormer for introduksjonsartikler i de to periodene. Beskrivelsen jeg gav av den historisk-biografiske skolens tekstnormer for *suppleringsartikler* i kapittel 10.4, må erstattes av beskrivelsen i kapittel 11.4 av denne skolens tekstnormer for suppleringsartikler i de to periodene. Beskrivelsen jeg gav av tekstnormene for sjangeren *tekstanalyse* i kapittel 9.5, må erstattes av beskrivelsen i kapittel 11.6 av den historisk-biografiske skolens tekstnormer for denne sjangeren i de to periodene. Beskrivelsen jeg gav av tekstnormene for sjangeren *estetisk analyse* i kapittel 9.6, må erstattes av beskrivelsen i kapittel 11.7 av den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for denne sjangeren i de to periodene.

11.8.2 Endelig svar på problemstilling 1

På bakgrunn av dette kan jeg nå gi følgende endelige svar på avhandlingens første, mest generelle problemstilling: Hva er den norske litteraturvitenskapens tekstnorm(er) for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57? I perioden 1937–57 skriver norske litteraturforskere artikler innenfor fem sjangrer: introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel, sammenfatningsartikkel, tekstanalyse og estetisk analyse (jf. kapittel 8). I hver av disse sjangrene har jeg funnet indikasjoner på at tekstutformingen er regulert av innholds- og stilmnormer, men jeg har ikke funnet noe som tilsier at tekstutformingen reguleres av komposisjonsnormer (jf. kapittel 9).

Introduksjonsartikkel brukes innenfor begge skoleretninger. I den historisk-biografiske skolen brukes den i begge perioder, men utbredelsen er langt mindre i den andre perioden. I den estetisk-filosofiske skolen brukes den én gang, i perioden 1937–49. Jeg har ikke funnet noen indikasjoner på at de to skoleretningene opererer med forskjellige tekstnormer for denne sjangeren. Det er imidlertid ting som tyder på at det skjer endringer i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for denne sjangeren i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd i norsk litteraturvitenskap. Den historisk-biografiske skolens tekstnormer for denne sjangeren i de to periodene er beskrevet i kapittel 11.3. Jeg har ikke kunnet gi en egen beskrivelse av den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for introduksjonsartikler, men mye tyder på at forskere i denne skolen langt på vei følger de normene for denne sjangeren som jeg beskrev i kapittel 9.2.

Suppleringsartikkel brukes innenfor begge skoleretninger. I den historisk-biografiske skolen er dette den mest utbredte sjangeren i begge periodene. I den estetisk-filosofiske skolen er den langt sjeldnere, og den brukes bare to ganger, begge i perioden 1937–49. Jeg har funnet indikasjoner på at de to skoleretningene opererer med forskjellige tekstnormer for denne sjangeren, og at det skjer endringer i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for suppleringsartikkelen i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd. Den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for denne sjangeren er beskrevet i kapittel 10.4, og den historisk-biografiske skolens tekstnormer for sjangeren i de to periodene er beskrevet i kapittel 11.4.

Sammenfatningsartikkel brukes innenfor begge skoleretninger. I den historisk-biografiske skolen brukes den i begge perioder, men den er i begge perioder den minst utbredte av sjangrene. I den estetisk-filosofiske skolen brukes den én gang, i perioden 1950–57. Jeg har ikke funnet indikasjoner på at de to skoleretningene opererer med forskjellige tekstnormer for denne sjangeren, og antallet historisk-biografiske sammenfatningsartikler er så lite at jeg ikke har kunnet avgjøre hvorvidt det skjer endringer i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for denne sjangeren eller ikke. Tekstnormene for denne sjangeren er beskrevet i kapittel 9.4.

Tekstanalyse brukes kun i den historisk-biografiske skolen. Der forekommer sjangeren i begge perioder, og utbredelsen er langt større i den andre perioden enn i den første. Jeg har funnet indikasjoner på at det skjer endringer i den historisk-biografiske skolens tekstnormer for denne sjangeren i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd. Den historisk-biografiske skolens tekstnormer for sjangeren i de to periodene er beskrevet i kapittel 11.6.

Estetisk analyse brukes kun i den estetisk-filosofiske skolen, og der er den i begge perioder den mest utbredte sjangeren. Jeg har funnet indikasjoner på at det skjer endringer i den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for denne sjangeren i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd i norsk litteraturvitenskap. Den estetisk-filosofiske skolens tekstnormer for sjangeren i de to periodene er beskrevet i kapittel 11.7.

Jeg vil nok en gang presisere at dette svaret kun har status som en hypotese. Tekstnormer kan ikke observeres direkte, og de tekstnormene jeg har beskrevet, har jeg sluttet meg fram til gjennom en abduktiv slutning som tok utgangspunkt i regelmessigheter i tekstutformingen.

12 Forklaring av tekstnormforskjeller og -endringer

12.1 Innledning

I de foregående kapitlene har jeg utviklet hypoteser om tekstnormforskjellene mellom den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen i norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57, og om de tekstnormendringene som skjedde da nykritikken slo gjennom i Norge omkring 1950. Jeg har funnet *forskjeller* mellom skolene i hvilke sjangrer – med tilhørende tekstnormer – som benyttes, og jeg har funnet både *forskjeller* mellom skolene og *endringer* innenfor den enkelte skolen i hvilke tekstnormer forskerne følger innenfor én og samme sjanger. I innværende kapittel vil jeg forsøke å gi et svar på avhandlingens problemstilling 4: Kan eventuelle forskjeller og endringer i tekstnormer i norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57 forklares ut fra forskjeller mellom og endringer i skoleretningenes vitenskapsteoretiske overbygninger? Den retoriske tekstnormteoriens forklaringsmodell gir oss det teoretiske grunnlaget for en slik forklaring: Ifølge denne modellen vil den vitenskapsteoretiske overbygningen til tekstens mottakere avgjøre hvilke illokusjonære makropråkhandlinger som kan utløse overtalelse, og dermed hvilke sjangrer som kan eksistere. Mottakernes vitenskapsteoretiske overbygning avgjør også hvilket innhold, hvilken stil og hvilken komposisjon som vil fungere overtalende, og over tid vil innholdsmessige, stilistiske og komposisjonelle trekk som har vist seg å fungere overtalende, bli konvensjonalisert til tekstnormer i de enkelte sjangrene. På denne måten kan skoleretninger med ulike vitenskapsteoretiske overbygninger – slik som den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen – utvikle ulike sjangrer og ulike tekstnormer i én og samme sjanger, og når overbygningen endres, kan det bli nødvendig med nye sjangrer og med nye tekstnormer i de etablerte sjangrene.

Innledningsvis i kapitlet vil jeg presentere de vitenskapsteoretiske overbygningene til den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen, slik disse artet seg før nykritikken slo igjennom i det norske fagmiljøet. Presentasjonen vil dreie seg om seks forhold: 1) *det vitenskapsfilosofiske grunnsynet* til skoleretningen, altså den ontologien og epistemologien forskerne arbeider ut fra; 2) hvilket *mål* forskerne mener at litteraturvitenskapen skal ha; 3) hvordan den skal være *organisert*; 4) hvilket *domene* den skal arbeide innenfor – altså hvilke forskningsobjekter som tilhører litteraturvitenskapen; 5) hvilket *litteraturbegrep* forskerne opererer med; og 6) skoleretningens viktigste *metoder*. Deretter vil jeg gi en tilsvarende redegjørelse for den angloamerikanske nykritikken, og jeg vil forsøke å vise hvilke endringer som skjer i de norske skolenes vitenskapsteoretiske overbygninger når nykritikken slår igjennom i det norske fagmiljøet. Det bør allerede her presiseres at vi ikke har å gjøre med

homogene litteraturvitenskapelige retninger, og at de presentasjonene jeg gir, ikke vil fange opp alle de mindre variasjonene og stridighetene innad i den enkelte retningen.

Etter disse presentasjonene vil jeg ta for meg de forskjellene og endringene i tekstnormer som jeg har beskrevet i kapittel 10 og 11, og undersøke om disse kan forklares som en tilpasning til de forskjellige vitenskapsteoretiske overbygningene i de to skoleretningene og til de endringene som skjer i disse. Siktemålet med denne undersøkelsen er todelt: For det første vil jeg forsøke å finne en forklaring på de funnene jeg har gjort i min tekstnormundersøkelse. For det andre vil jeg prøve ut den retoriske tekstnormteoriens forklaringsmodell og undersøke hvor egnet den er til å forklare forskjeller i og endringer av tekstnormer. Til sammen vil dette utgjøre et svar på avhandlingens fjerde problemstilling.

Før vi kommer til selve forklaringene, vil jeg nevne at det å anvende retorikkens forklaringsmodell på mitt materiale ikke er helt uproblematisk. I de klassiske retorikkverkene blir nemlig denne modellen primært brukt til å forklare forskjeller i tekstnormer mellom kulturer som var *klart atskilt fra hverandre* – geografisk og/eller i tid. For eksempel bruker Cicero modellen til å forklare forskjellene mellom tekstnormene i Karia og på Rhodos (Cicero 1995: 24). Mellom de to stridende skoleretningene i norsk litteraturvitenskap er det imidlertid ingen slik distanse. De er samtidige, og forskerne i de to skolene er aktører i ett og samme sosiale felt. Når en forsker i den estetisk-filosofiske skolen skriver en artikkel i Edda, er artikkelens faktiske lesere ikke bare de øvrige estetisk-filosofiske forskerne, men også de historisk-biografiske. Likeledes vil en artikkel av en historisk-biografisk forsker sannsynligvis bli lest av representanter for begge skoleretninger. Hvis retorikkens forklaringsmodell skal kunne brukes, må vi imidlertid forutsette at når en litteraturforsker skriver en artikkel i Edda, forsøker han/hun primært å overtale de øvrige medlemmene i av sin egen skoleretning, og at tekstnormene dermed er utviklet som en konvensjonalisert tilpasning til den vitenskapsteoretiske overbygningen disse mottakerne slutter seg til. Dette er selvsagt ikke den fulle og hele sannheten; siden medlemmene av de ulike skolene er aktører i samme sosiale felt, må de til en viss grad ta hensyn til at tekstene de skriver, også vil komme til å bli lest og bedømt av medlemmer av den andre skolen, og det er ikke usannsynlig at artiklene til en viss grad er utformet med tanke på to ulike mottakergrupper. I denne sammenheng vil jeg imidlertid se bort fra dette. Det jeg er ute etter, er å undersøke om retorikkens forklaringsmodell kan forklare tekstnormforskjeller og -endringer i norsk litteraturforskning, og da må jeg ha som en grunnantagelse at artiklene primært er utformet for å overtale forskere som tilhører samme skoleretning som avsenderen. At jeg har funnet indikasjoner på tekstnormforskjeller mellom de to skoleretningene, kan støtte opp under en slik antagelse.

12.2 Den historisk-biografiske skolen 1937–49

12.2.1 Vitenskapsfilosofisk grunnsyn

I likhet med store deler av den øvrige litteraturforskningen i Europa og Amerika på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet mottar den historisk-biografiske skolen sine viktigste vitenskapsfilosofiske impulser fra *den positivistiske historismen* (Skard 1948: 394–395; Fjord Jensen 1962: 31; Heggelund 1974: 116). At den historisk-biografiske skolen er *historistisk*, betyr at forskerne har en *relativistisk* oppfatning av historien: De avviser at historien gjentar seg, og de betrakter hver epoke og hvert enkelt historisk fenomen som noe unikt og som ledd i en årsaksbestemt utviklingsprosess. Det enkelte historiske fenomen, slik som det litterære verket, kan derfor kun forstås og vurderes ut fra sin historiske kontekst og de årsaksrelasjoner det inngår i (Imerslund 1975: 182; Kittang 1983: 46).

Det har vært diskutert hvor korrekt det er å bruke betegnelsen *positivistisk* om den historisk-biografiske skolen i Norge (Sejersted 1999), og hvorvidt en positivistisk form for historisme i det hele tatt er mulig (Økland 1995: 7). Som Atle Kittang skriver: "Frå ein vitenskapshistorisk synsstad er [...] positivismens vitenskapsideal på sentrale punkt diametralt motsett historismens. Der historismen freistar å rekonstruere det individuelle i historia [...], der søker positivismen, i tråd med sitt naturvitenskaplege ideal, å rekonstruere det regelbundne og lovmessige i den historiske prosessen." (Kittang 1983: 47) Dette er ikke stedet for å løse dette vitenskapsfilosofiske problemet, så jeg vil nøye meg med å si at den historisk-biografiske skolen i Norge neppe kan kalles positivistisk i streng forstand. Forskerne er riktignok opptatt av *årsakssammenhenger* i litteraturhistorien, men det er de individuelle årsakene til det individuelle fenomen som først og fremst opptar dem, ikke universelle lover for litteraturens utvikling (Heggelund 1974: 116). Skoleretningen har likevel visse trekk som godt kan kalles positivistiske, først og fremst den vekten som blir lagt på forskerens *objektivitet*. De historisk-biografiske forskernes underslår på ingen måte at det alltid vil være et element av fortolkning og vurdering i studiet av litteratur, men dette må i størst mulig grad bringes inn under rasjonell kontroll (Skard 1937). Harald Beyer understreker dette: "Litteraturhistorikeren må – likesom kunsthistorikeren – felle verdidommer. Men viljen til sannhet, til objektivitet, må de selvsagt begge ha, dersom deres forskning vil gjøre krav på å kalles vitenskap." (Beyer 1937: 31) Den kanskje mest iøynefallende siden av den historisk-biografiske skolens objektivitetsideal er den posisjonen *de historiske faktaopplysningene* har (Longum 1989a: 140), og både i forskning og undervisning legges det stor vekt på å finne fram til sikre fakta gjennom kritisk kildegransking (Bull 1929: 96; Midttun 1957: 106; Amundsen 1961b: 343).

12.2.2 Litteraturvitenskapens mål

Forskningen innenfor den historisk-biografiske skolen ser ut til å være rettet inn mot ett overordnet – og i praksis uoppnåelig – mål: den fullstendige kartleggingen og framstillingen av litteraturens historie. Den berømte formuleringen av dette målet finner vi i Francis Bulls avhandling *Fra Holberg til Nordal Brun*:

Av rent nationale og politiske grunder har det været nødvendig for Norge at faa klarlagt en forbindelse i vor historie, slik at det som i det ytre har dannet skarpt avgrænsede avsnit i vort folks tilværelse, kan staa for vor tanke netop som ytre skillemerker, uten at bryte den indre linje. Man kunde fristes til at si at selv om en slik forbindelse i norsk historie ikke fandtes, saa maatte vi konstruere den frem. (Bull 1916: 3)

Å kjenne til sammenhengene i historien, i alminnelighet og innenfor litteraturen, har altså en egenverdi for en ung nasjon som Norge, og å kartlegge denne historien blir dermed et mål i seg selv for forskningen; det blir sågar "[d]en store nationale opgave" (ibid.: 4). Nasjonsbygging kan imidlertid ikke være det overordnede målet for all norsk litteraturforskning; flere av de litteraturvitenskapelige stillingene i denne perioden har nemlig andre lands litteratur som ansvarsområde, blant annet tysk, fransk og engelsk (Amundsen 1961b). Selv om det sjelden sies eksplisitt, ser de historisk-biografiske forskerne ganske enkelt ut til å betrakte litteraturhistorisk kartlegging som et gode i seg selv. Harald Beyer opererer med et klart skille mellom "litteraturgranskning og litteraturhistorie": Litteraturgranskning er det daglige forskningsarbeidet med de enkelte litterære tekster og forfattere, og denne granskningens primære oppgave er å levere stoff til litteraturhistorien, til "framstillingen av en utvikling eller en sammenheng" (Beyer 1937: 35). De enkelte studiers, forskningsområders og metoders verdi vurderes dermed ut fra i hvilken grad de kan "bidra til å klarlegge åndshistorien" (ibid.: 38).

12.2.3 Litteraturvitenskapens organisering

For at fagmiljøet som helhet skal kunne komme i nærheten av et så ambisiøst mål som en fullstendig kartlegging av litteraturens historie, er forskningen i den historisk-biografiske skolen organisert etter et arbeidsfordelingsprinsipp: Hver forsker tar ansvar for sin avgrænsede del av litteraturhistorien, undersøker denne så grundig som mulig og gir på denne måten sitt bidrag til det kollektive kartleggingsarbeidet. Målet for den enkelte forsker og den enkelte studie er altså å fylle ett eller flere hull i fagmiljøets litteraturhistoriske kunnskap (Beyer 1937: 38–39). Kompletteringstankegangen kommer ofte til uttrykk når de historisk-biografiske forskerne skal legitimere sin egen forskning. Innledningen til Bulls avhandling kan igjen tjene som eksempel: Først beskriver han midten av 1700-tallet som et av de største hull i norsk litteraturhistorie, og så presenterer han sin egen forskning som et forsøk på "at se om der findes en nogenlunde klar sammenheng i utviklingen fra Holbergs tidsalder til det Norske Selskaps periode" (Bull 1916:

4). Arbeidsfordelingsprinsippet preger også litteraturundervisningen. I Gerhard Grans litteraturhistoriske seminar tildeles hver student et lite og klart avgrenset litteraturhistorisk forskningsområde, og gjennom selvstendige kildestudier skal studenten bli "den lærdeste mann i verden" på dette området (Harald Beyer 1957a: 19; jf. også Amundsen 1961b: 343).

12.2.4 Litteraturvitenskapens domene

Den historisk-biografiske skolen setter få absolutte grenser for hva som hører til innenfor litteraturvitenskapens domene. De ser riktignok *diktningen*, "det kunstnerisk formede ords historie" (Beyer 1937: 31), som fagets sentrale forskningsområde, men er på ingen måte villige til å avgrense seg til kun dette (Imerslund 1978: 28). I prinsippet kan *ethvert skrevet ord* være gjenstand for litteraturvitenskapelig undersøkelse, og et slikt utvidet domene er spesielt aktuelt når forskerne arbeider innenfor en periode eller en kultur der det finnes lite skjønnlitteratur, slik Bull gjør i sin avhandling: "Det er da ikke bare den poetiske litteratur som har sin betydning. I nærsagt alt det som er skrevet av eller for den tids nordmænd, kan man finde træk som hører med i billedet av generationen og dens indsats i vort aandslivs historie." (Bull 1916: 5) Den historiske tilnærmingen til litteraturforskning i denne skolen gjør dessuten *forfatteren og den historiske konteksten* til forskningsobjekter på linje med tekstene; i mange tilfeller kan studiet av konteksten – og spesielt av forfatteren – til og med bli viktigere enn selve tekstundersøkelsen (Beyer 1939: 23).

12.2.5 Litteraturbegrepet

Den historisk-biografiske skolen har som nevnt et *inkludert* litteraturbegrep: Når forskerne bruker ordet *litteratur*, er det som oftest i betydningen *dikterverk* eller *skjønnlitteratur*, men de er i prinsippet åpne for å inkludere *ethvert skrevet ord* i litteraturbegrepet (Beyer 1937: 30; Imerslund 1975: 191). Denne fleksibiliteten i litteraturbegrepet er mulig fordi de historisk-biografiske forskerne ikke tror på noe "absolutt skille mellom et dikterverk og 'alle andre menneskelige åndsframbringelser'", som Bull formulerer det (Bull 1929: 100). Tvert imot er det ifølge Bull "næsten umerkelige overganger mellom dikterverker og andre slags litterære produkter" (ibid.). I litteraturbegrepet ser vi også et utslag av den historiske *relativismen* som preger den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning. Forskerne tar avstand fra absolutte definisjoner av hva et dikterverk er, og hvor grensen mellom diktningen og den øvrige litteraturen går, og insisterer på at dette vil være forskjellig fra én litteraturhistorisk epoke til en annen. En litteraturvitenskapelig undersøkelse må derfor ta utgangspunkt i selve verkets egenart, sett i forhold til dets historiske kontekst, og ikke i antatt universelle teoretiske og metodologiske prinsipper (ibid.: 104; Imerslund 1978: 26–27; Sejersted 1999: 129).

12.2.6 Litteraturvitenskapens metoder

Forskerne i den historisk-biografiske skolen avviser at det skulle finnes én metode som kan brukes i ethvert tilfelle; tvert imot mener de at forskeren må ha *et stort utvalg metoder* tilgjengelig, og at det enkelte *forskningsobjektets egenart* bestemmer hvilken eller hvilke av disse som bør brukes (Bull 1929: 100; Skard 1937: 507). De mange metodene har imidlertid det til felles at det dreier seg om en eller annen form for *kontekstualisering* av det litterære verket, der forskeren forsøker å kartlegge likhetstrekk, forskjeller og/eller påvirkningsrelasjoner mellom verket og verden omkring (Imerslund 1978: 27–29). Det som kalles *den biografiske metoden*, innebærer at man kartlegger forfatterens personlighet, livsløp og/eller historiske kontekst og leter etter likhetstrekk mellom dette og ulike deler av teksten (Christophersen 1957: 36). Eventuelle likhetstrekk kan tolkes som en mulig påvirkningsrelasjon fra forfatter til tekst. To metoder som mer eller mindre overlapper den biografiske, er den psykologiske og den sosiologiske. Betegnelsen *psykologisk metode* blir som regel brukt om undersøkelser av forholdet mellom teksten og forfatterens sjeleliv (Beyer 1937: 32; Beyer 1939: 25), mens *sosiologisk metode* brukes om undersøkelser av hvordan forfatteren var påvirket av sine omgivelser, og eventuelt hvordan dette i neste omgang satte sitt preg på forfatterskapet (Beyer 1937: 32). En annen viktig metode er *den komparative*, som går ut på å sammenligne to eller flere tekster, forfatterskap eller nasjonallitteraturer. Hvis det kan sannsynliggjøres at én forfatter kjente til en annens tekster, kan eventuelle likhetstrekk tolkes som tegn på en påvirkningsrelasjon, mens forskjeller kan vitne om forfatterens originalitet (Steen 1948: 348). I *den idéhistoriske metoden* tar man utgangspunkt i noen ideer som en forfatter var opptatt av, og som kom til uttrykk i forfatterskapet, og man forsøker å spore disse ideene tilbake til konteksten og gjerne også bakover i historien (Beyer 1937: 33–34; Skard 1941: 422). Til slutt bør også *den stilistiske metoden* nevnes, det vil si den systematiske kartleggingen av språkbruken i et verk eller et forfatterskap (Beyer 1937: 33). Noen tekstanalytisk metode – ut over den stilistiske – ser det imidlertid ikke ut til at den historisk-biografiske skolen har før nykritikken slår gjennom etter krigen (Beyer 1937; Imerslund 1978: 29).

12.3 Den estetisk-filosofiske skolen 1937–49

12.3.1 Vitenskapsfilosofisk grunnsyn

Det vitenskapsfilosofiske grunnsynet i den estetisk-filosofiske skolen blir gjerne betegnet som *nyidealistisk* (Skard 1948: 396; Aarnes 1951: 438). De estetisk-filosofiske forskerne er kritiske til den positivistisk inspirerte litteraturforskningen som bedrives i den historisk-biografiske skolen, og de fastholder at det er en fundamental forskjell på natur- og åndsvitenskaper, og at

naturvitenskapenes metoder derfor aldri vil kunne gjøre fyllestgjørende rede for et åndsprodukt som det et litterært verk er (Eckhoff 1930: 8; Holst 1953: 34). Til grunn for denne avvisningen av positivistisk-historisk litteraturforskning ligger en gjennomgående *dualistisk* tankegang. Ifølge Peter Rokseth kan man skille mellom to lag i et menneske: et *overfladisk lag* som består av det livsløp vi går gjennom, og som omverdenen kan observere, og et *dypere, sjelelig lag* som ikke noen andre kan se, og som vi ikke nødvendigvis har bevisst kunnskap om selv heller (Rokseth 1928: 21). Når en dikter skaper et verk, vil den historiske konteksten og de overfladiske lagene av personligheten utgjøre det "råstoff" som han/hun former verket av (ibid.: 20), mens verkets ånd, dets "poesi", vil være "et gjenskinn av hvad dikteren i dypeste grunn er" (ibid.: 21). Litteraturforskningens primære oppgave skal ifølge Rokseth være å beskrive de dypere lagene av dikteren og verket, og dette kan man ikke avdekke ved hjelp av historiske metoder; det kan kun nås intuitivt av estetisk følsomme mennesker gjennom "den umiddelbare estetiske opplevelse av dikterverket" (ibid.: 12). Det er viktig å poengtere at Rokseth med dette ikke tar til orde for noen form for subjektiv impresjonisme; de estetiske verdiene i verket har en *objektiv* eksistens, og de kan gjøres til gjenstand for *objektiv* beskrivelse (ibid.: 3). Forskerne i den estetisk-filosofiske skolen tar også avstand fra den historiske relativismen som preger den historisk-biografiske skolen, og gir i stedet uttrykk for en *ahistorisk absolutisme* (Imerslund 1978: 175–176): De estetiske verdiene skal ikke vurderes ut fra tidens litterære normer; de er allmenngyldige og uforgjengelige (Rokseth 1928: 3).

12.3.2 Litteraturvitenskapens mål

Mens den historisk-biografiske skolen er rettet inn mot et overordnet empirisk mål: den totale kartlegging av litteraturens historie, er den estetisk-filosofiske skolens målsetting av en mer *erkjennelsesmessig* art: De søker å "bestemme diktningens vesenstrekk" (Imerslund 1978: 177). Forskerne arbeider mot dette målet på to måter: Dels spekulerer de over fenomenet diktning – eller kunst og estetikk i alminnelighet – på et rent teoretisk nivå; dels forsøker de å identifisere det spesifikt dikteriske i de enkelte litterære verk (Holst 1953: 32; Imerslund 1978: 177). Å gripe hva det dikteriske eller estetiske egentlig er, ser de som et ledd i et enda større erkjennelsesprosjekt: utforskningen av "menneskeånden" (Eckhoff 1930: 18).

12.3.3 Litteraturvitenskapens organisering

At skoleretningens overordnede mål er av erkjennelsesmessig art, tilsier at dens forskningsoppgaver vanskelig kan fordeles etter et arbeidsdelingsprinsipp der den enkelte forsker utforsker sitt eget avgrensede område. Lorentz Eckhoff er sågar kritisk til at litteraturforskere på denne måten innskrenker "sin betraktning til en enkelt side av et verk eller en enkelt

egenskap, et enkelt trekk hos en forfatter" (Eckhoff 1930: 22). Ideelt sett skal forskeren være bevandret innenfor alle sider av humaniora, og den enkelte studie skal alltid være rettet inn mot å gripe helheter, de store sammenhenger i tilværelsen (ibid.). I prinsippet kan altså den enkelte estetisk-filosofiske forsker – hvis han/hun har kommet tilstrekkelig langt i sin erkjennelse – alene nå fram til skoleretningens overordnede mål. Som en følge av dette blir *den enkelte forskerens evner og personlige egenskaper* langt viktigere enn de er i den historisk-biografiske skolen. De erkjennelsesmessige sannhetene når man ikke gjennom å arbeide lenge og flittig etter bestemte metoder, men gjennom å utøve sin estetiske følsomhet, som dels er medfødt, dels er et resultat av øvelse (Rokseth 1928: 3; Haakonsen 1941: 1).

12.3.4 Litteraturvitenskapens domene

Den estetisk-filosofiske skolen gir litteraturvitenskapen et klart avgrenset domene: Det er *dikterverkene* – og ikke ethvert skrevet ord – som er litteraturvitenskapens forskningsobjekt (Rokseth 1928: 9). Men domenet er enda mer avgrenset enn dette: Siden målet ikke er å kartlegge litteraturhistorien, men å bestemme diktningens vesenstrekk, trenger man ikke å studere ethvert dikterverk; det er tilstrekkelig å ta for seg *noen få utvalgte mesterverk med stor dikterisk verdi* (jf. Haakonsen 1941: 18; Skard 1948: 399). Rokseth mener dessuten at litteraturforskningen bør konsentrere seg om kun én side av dikterverket, nemlig *det dikteriske i verket* (Rokseth 1928: 11) – det som "gjør det til dikterverk" (ibid.: 9; jf. også Holst 1953: 31–32). Men til tross for dette fokuset på dikterverkene er ikke forfatteren fullstendig utelukket fra den estetisk-filosofiske skolens domene. Rokseth mener som nevnt at dikterverkets dikteriske side – dets poesi – er et gjenskinn av *det innerste i forfatterens sjeleliv*, og dette sjelelivet blir da også et relevant forskningsobjekt for litteraturvitenskapen (Rokseth 1928: 21). Han er imidlertid nøye med å presisere at forfatterens innerste sjeleliv ikke kan avdekkes gjennom historiske undersøkelser; det får man kun tilgang til via verkene (ibid.: 22). Noe som også har en plass innenfor litteraturvitenskapens domene, er ifølge Rokseth "det enkelte dikterverks tilblivelseshistorie" (ibid.: 16). I det ferdige verket er form og innhold støpt sammen i en uoppløselig enhet, men hvis man studerer verkets tilblivelse, slik denne blant annet kommer til syne i "forarbeider og successive utarbeidelser", kan man få et innblikk i hvilke form- og innholdselementer verket består av, og hvordan dikterevnen har arbeidet for å bringe dem sammen i et helhetlig verk (ibid.: 17)

12.3.5 Litteraturbegrepet

Den estetisk-filosofiske skolen har et langt snevrere litteraturbegrep enn den historisk-biografiske skolen. Når Rokseth snakker om litteratur, er det utelukkende *dikterverkene* han

refererer til (Rokseth 1928: 11), og verken han eller de øvrige estetisk-filosofiske forskerne virker villige til å inkludere ikke-dikteriske tekster i litteraturbegrepet (se for eksempel Haakonsen 1941: 16–20; Holst 1953: 33). Den estetisk-filosofiske skolen har også et *absolutistisk* litteraturbegrep: De fastholder at et dikterverk skiller seg fra "alle andre menneskelige åndsfrembringelser" (Rokseth 1928: 9), og at det finnes visse egenskaper som går igjen i alle dikterverker uansett hvilken tid og kultur de stammer fra. "Et dikterverk danner", skriver Rokseth, "et i sig selv avsluttet og selvstendig hele", og det er som en samlet helhet at verket kan gi leseren en estetisk opplevelse (ibid.: 16 jf. også Holst 1953: 41; Eckhoff 1930: 22). Som nevnt mener de estetisk-filosofiske forskerne også at dikterverket har *to fasader*: en *ytre*, som utgjør verkets *historiske tilknytning*, og en *indre*, som omfatter verkets *estetiske eller litterære verdier* – også omtalt som dets "poesi" (Rokseth 1928: 21) eller rett og slett "diktning" (Holst 1953: 31). Verkets estetiske verdier er et gjenskinn av "dikterens innerste personlighet" (Rokseth 1928: 21), som igjen er gjenskinn av hele den åndelige virkelighet (ibid.: 23), og disse *verdiene har en objektiv og evig eksistens* og vil kunne gi estetiske opplevelser til ethvert estetisk følsomt menneske, uansett hvilken tid og kultur de stammer fra (ibid.: 3).

12.3.6 Litteraturvitenskapens metoder

De estetisk-filosofiske forskerne er kritiske til den historisk-biografiske skolens metoder av to hovedgrunner. For det første dreier disse metodene seg om å utforske dikterverkets forhold til historien; forskerne beskjefter seg da utelukkende med verkets ytre fasade, mens de estetiske verdiene forblir urørt (Rokseth 1928: 9). For det andre innebærer disse metodene at de enkelte bestanddelene av verket studeres isolert, uten tanke på hvilken funksjon disse har i verket som helhet (Eckhoff 1930: 22). De estetisk-filosofiske forskerne tar i stedet til orde for en *estetisk metode*, som forholder seg til *verket som helhet*, og som vektlegger *dets estetiske verdier*. I Rokseths framstilling består metoden av tre stadier. Først skal man orientere seg i den kultur- og litteraturhistoriske konteksten til det verket man skal studere, slik at man unngår de misforståelser som kan oppstå som følge av tids- og kulturforskjellen mellom verk og litteraturforsker (Rokseth 1928: 12). Deretter følger "den umiddelbare estetiske opplevelse av dikterverket", og denne opplevelsen "inntreffer av sig selv når vi som sagt er tilstrekkelig forberedt og under forutsetning av at vi er estetisk følsomme" (ibid.). Til slutt kommer "kritikken", det vil si "den begrepsmessige analyse av den umiddelbare estetiske opplevelse" (ibid.). Forskeren skal altså sette ord på sin estetiske opplevelse av verket. Til dette kan det føyes ytterligere et stadium: Rokseth mener at ettersom verkets estetiske verdier er en gjenspeiling av dikterens innerste personlighet, vil det være "enslags søskenlikhet mellom de dikterverker som stammer fra

samme dikter" (ibid.: 16), og ved å sammenholde analysene av en rekke enkeltverk, kan man komme fram til et "fullstendig og nyansert bilde av dikterens hele personlighet" (ibid.: 17).

12.4 Nykritikken

12.4.1 Vitenskapsfilosofisk grunnsyn

De britiske og amerikanske kritikerne og forskerne som tilhører den bevegelsen som går under betegnelsen *nykritikken* (the new criticism), er i liten grad forent av et felles vitenskapsfilosofisk grunnsyn (Fjord Jensen 1962: 70). Blant bevegelsens sentrale aktører finner vi alt fra I. A. Richards, som går langt i retning av å utvikle en *positivistisk* litteraturvitenskap basert på moderne psykologi (Richards 2002), til *positivismekritikere* som Allen Tate (Tate 1936) og Cleanth Brooks (Brooks 1966). Det vi imidlertid finner hos alle disse kritikerne og forskerne, er en *kritisk innstilling til den historistiske litteraturforskningen* som dominerer europeiske og amerikanske universiteter på begynnelsen av 1900-tallet. Historismekritikken samler seg om tre hovedpunkter. For det første mener nykritikerne at det er *umulig* å gjøre fullstendig rede for den historiske og biografiske bakgrunnen til et litterært verk, og selv om det hadde vært mulig, ville det vært *unødvendig*, for verket ville uansett være det samme (Wimsatt & Beardsley 1970b: 12; Tate 1936: 9; Ransom 1968: 344). For det andre hevder nykritikerne at en litteraturhistorisk forskning som relaterer litteraturen til dens historiske kontekst, samtidig *fjerner denne litteraturen fra nåtidens lesere* (Eliot 1948: 106). For det tredje kritiseres den historistiske litteraturforskningen for sine *relativistiske* trekk. Cleanth Brooks insisterer på at det finnes visse universelle egenskaper ved litteraturen som eksisterer på tvers av kulturer og litterære epoker, og ikke minst at det finnes noen generelle kvalitetskriterier som ethvert litterært verk kan vurderes etter (Brooks 1966: 215–251). At nykritikken går i opposisjon til historismen, betyr imidlertid ikke at de tar til orde for en subjektivistisk litteraturforskning med vekt på leseropplevelsen; tvert imot tar de eksplisitt avstand fra den impresjonistiske litteraturkritikken og insisterer på at litterære verk er fenomener som kan gjøres til gjenstand for *objektive* beskrivelser (Eliot 1948: 5; Wimsatt 1970b: 82).

12.4.2 Litteraturvitenskapens mål

Flere av nykritikerne slår til lyd for en omlegging av den eksisterende historistiske litteraturforskningen ved universitetene i Europa og USA. Litteraturforskningens overordnede mål skal ikke lenger være å kartlegge litteraturens historiske utvikling; målet skal i stedet være av *pedagogisk* art. Litteraturforskerne skal for det første gi grundige analyser av en rekke enkeltstående litterære verk og på den måten *veilede lesere* i sin tilegnelse av verkene. For det andre skal forskerne felle kvalitetsdommer og *oppdra lesere til å se forskjell på god*

og dårlig litteratur (Brooks 1966: 215–251; Ransom 1968: 327–350; Wimsatt 1970b: 83; Empson 1973: 245; Richards 2002: 31). Litteraturforskningen gis også et *erkjennelsesmessig* mål: Nykritikerne forsøker å finne fram til *litteraturens egenart*, og i forlengelsen av dette utvikler de teorier, metoder og begreper som trengs for å kunne gi en mest mulig presis beskrivelse av de litterære verkene (Wellek & Warren 1949: 281–282; Empson 1973: 244).

12.4.3 Litteraturvitenskapens organisering

En nykritisk litteraturforskning må nødvendigvis bli et *individualistisk* foretagende. Litteraturforskerne står overfor en nærmest uendelig mengde verk som kan bli gjenstand for analyse, men arbeidet deres blir ikke regulert og samordnet av noe felles kartleggingsmål. Den enkelte forsker står dermed svært fritt til å velge et knippe verk som han/hun ønsker å studere. Dette kan være uutforskede verk, men også verk som har blitt analysert tidligere; ettersom et litterært verk ifølge nykritikerne kan beskrives objektivt, er det fullt mulig å kritisere andres analyser og sammenligne disse med ens egen. Et eksempel på en nykritikers valg av studieobjekter har vi i *The Well Wrought Urn* (1966), der Cleanth Brooks presenterer enkeltstående analyser av ti dikt fra ti ulike forfatterskap fordelt over en periode på 300 år.

12.4.4 Litteraturvitenskapens domene

Et av de mest karakteristiske trekkene ved nykritikken er den radikale innsnevringen disse kritikerne og forskerne gjør av litteraturvitenskapens domene. Ifølge nykritikerne er det *litteraturen* – eller mer spesifikt *de enkelte dikterverkene* – som er denne vitenskapens domene (Wellek & Warren 1949: 139; Wimsatt 1970c: 232), og de er avvisende både til å trekke inn den historiske konteksten og forfatterbiografien, slik den historistiske litteraturforskningen gjør (Brooks 1966: x–xi; Wimsatt & Beardsley 1970b), og til å trekke inn lesereaksjonene, slik den impresjonistiske kritikken gjør (Eliot 1948: 2–5; Wimsatt & Beardsley 1970a). Nykritikken gjør dessuten *samtidslitteraturen* til studieobjekt; i den historistiske litteraturforskningen er det primært fortidens litteratur som er gjenstand for undersøkelse (Ransom 1968: 336).

12.4.5 Litteraturbegrepet

Når nykritikerne bruker begrepet litteratur, er det i betydningen *skjønnlitteratur/dikterverk*, og de tar eksplisitt avstand både fra et vidt litteraturbegrep som inkluderer "anything written in words" (Brooks 1966: 217), og fra et snevert litteraturbegrep som kun favner om de store litterære mesterverkene (Wellek & Warren 1949: 9–11). Nykritikken forfekter dessuten et bestemt syn på selve *dikterverkets ontologiske status*. For første ser de verket som et *autonomt objekt*. Dette betyr at de ikke oppfatter verket som en intensjonell kommunikativ

handling med en bestemt historisk avsender og mottaker, men som et objekt som dikteren på et tidspunkt har *laget*, og som deretter har en selvstendig eksistens uavhengig av dikteren og den historiske konteksten (Tate 1936: 109; Eliot 1948: 100; Brooks 1966: 75; Ransom 1968: 342–343; Wimsatt 1970a: 262–265; Richards 2002: 70–71). For det andre ser nykritikerne verket som en *strukturert helhet*. Brooks beskriver verket som "a structure of meanings, evaluations, and interpretations", og denne strukturen holdes sammen av "the principle of unity" som forener de mange – og ofte motstridende – bestanddelene i en harmonisk helhet (Brooks 1966: 195; jf. også Wellek & Warren 1949: 139–158; Empson 1973: 234–239).

12.4.6 Litteraturvitenskapens metoder

Som Johan Fjord Jensen kommenterer i *Den ny kritik*, er det først og fremst *den tekstanalytiske metoden* som samler de mange nykritiske forskerne og kritikerne til én bevegelse (Fjord Jensen 1962: 70). Den nykritiske tekstanalysemetoden har tre sentrale kjennetegn. For det første tar den utgangspunkt i *verket alene*. Litteraturforskerne må så langt det lar seg gjøre, se bort fra både den historiske konteksten til og sine egne reaksjoner på verket og forsøke å gi en mest mulig objektiv beskrivelse av verket i seg selv (Eliot 1948: 5; Brooks 1966: x–xi; Richards 2002: 71). For det andre er analysemetoden kjennetegnet av den såkalte *nærlesningen*, det Brooks kaller "the closest possible examination of what the poem says as a poem", der hver minste detalj i teksten blir gjenstand for grundig undersøkelse (Brooks 1966: xi; jf. også Empson 1973: 234–256). For det tredje fokuserer metoden på verket som en *strukturert helhet*. Litteraturforskerne skal ikke bare undersøke verkets detaljer; de skal også undersøke hvordan disse detaljene forholder seg til hverandre, og hvilken plass de inntar i verket som helhet (Brooks 1966: 194; Wellek & Warren 1949: 155).

12.5 Endringer i de norske skolenes vitenskapsteoretiske overbygninger

12.5.1 Nykritikken til Norge

Årene etter andre verdenskrig er en tid da de nye utenlandske litteraturteoretiske retningene gradvis vinner innpass i den norske litteraturvitenskapen. Denne utenlandske påvirkningen skaper ingen nye skoleretninger i Norge, men den setter sitt preg på de to eksisterende og bidrar til en endring i disse skolenes vitenskapsteoretiske overbygninger (Haakonsen 1957: 423; Aarnes 1961: 15–17; Beyer 1969: 132; Longum 1989a: 143; Hannevik 2001: 59–60). De nye litteraturteoretiske impulsene kommer fra en rekke kilder; blant annet henter flere norske litteraturforskere inspirasjon fra kontinentale kritikerne som Emil Staiger og Wolfgang Kayser (Svendsen 1957: 343; Midbøe 1957: 400; Beyer 1969: 132), men ser man på de

faglige selvbiografiene i *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre* (Bull 1957) og andre faghistoriske og teoretiske framstillinger fra denne tiden, er det ingen tvil om at det først og fremst er *nykritikken* som setter sitt preg på den norske litteraturvitenskapen etter krigen: Enkelte norske studenter og forskere blir introdusert for nykritikken under gjesteopphold ved amerikanske universiteter (Smidt 1957; Longum 1989a: 143), Wellek og Warrens *Theory of Literature* fra 1949 blir raskt kjent blant norske litteraturforskere (Skard 1950: 79; Houm 1957a; Noreng 1957; Roppen 1957) og trekkes inn som lærebok i litteraturundervisningen ved UiO (Hannevik 2001: 59), og under Nordisk Sommeruniversitet 1952 blir nykritikkens teorigrunnlag presentert og dens analysepraksis demonstrert for en større ansamling av nordiske forskere og studenter (ibid.; Tideström 1953: 2; Hannevik 1953).

12.5.2 Endringer i den historisk-biografiske skolen fra 1950

Det skjer på ingen måte noen fullstendig omveltning i den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning på begynnelsen av 1950-tallet. Forskerne inntar snarere en *eklektisk og integrerende* holdning til de nye litteraturteoriene og bruker elementer fra disse som et supplement til sin egen tradisjon. Dette kommer blant annet til syne i skolens *viten-skapsfilosofiske grunnsyn*. I de faglige selvbiografiene i festskriftet til Bulls 70-årsdag i 1957 er det mange som innrømmer at de har lært mye av nykritikken, men ingen slutter seg fullt og helt til denne retningens teorigrunnlag, og de tar heller ikke avstand fra det historistiske grunnsynet i den historisk-biografiske tradisjonen (se blant annet Smidt 1957; Christensen 1957). Den dominerende oppfatningen på 1950-tallet er at litteraturvitenskapen *både har en historisk og en estetisk side*, og at teksttolkning og estetisk vurdering har en like stor legitimitet som historisk kildegranskning (Houm 1957b: 114; Midbøe 1957: 404). De historisk-biografiske forskerne holder imidlertid – som nykritikken – fast på kravet om *objektivitet*. De innrømmer at det alltid vil være et element av subjektivitet i en estetisk vurdering, men "alle må underbygge sin subjektive dom så saklig som det overhodet lar seg gjøre", som Philip Houm formulerer det (Houm 1957b: 114; jf. også Skard 1950: 78; Krag 1957: 295–296).

Fra begynnelsen av 1950-årene ser vi også et visst perspektivskifte i den historisk-biografiske skolens syn på *litteraturvitenskapens mål*. Selv om det sjelden sies eksplisitt, ser det overordnede målet fortsatt ut til å være en fullstendig kartlegging av litteraturens historie, som konkret skal resultere i utgivelsen av litteraturhistorieverk, men mange presiserer nå at dette kartleggingsarbeidet også må omfatte en fortolkning av de enkelte dikterverker og en bedømmelse av deres estetiske verdi (Houm 1957b: 114; Harald Beyer 1957c: 82; Dale 1957b: 96; Midbøe 1957: 404). Dette målet virker også inn på *litteraturvitenskapens*

organisering. Siden målet fortsatt er en kartlegging, kan forskningen fortsatt organiseres etter et arbeidsfordelingsprinsipp, men nå blir analyse av enkeltstående verk inkludert blant de kartleggingsoppgavene den enkelte forsker kan utføre.

I denne tiden skjer det også endringer i oppfatningen av *litteraturvitenskapens domene*. Domenets grenser forblir riktignok intakte, og det anses fortsatt som legitimt å studere både forfattere, resepsjon og den historiske konteksten, men dikterverket får status som et langt viktigere forskningsobjekt enn tidligere (Smidt 1957; Edvard Beyer 1957a; Røstvig 1957; Koht 1957: 76). Allerede i 1948 spør Olav Løkse retorisk: "Skulle det vere for mykje å krevje at kritikaren og litteraturgranskaren skal konsentrere seg om [...] diktverket, i staden for å skrive om alt anna" (Løkse 1948: 89). Det ser også ut til at *samtidslitteraturen* i større grad enn før blir gjenstand for forskning i den historisk-biografiske skolen: I 1955 utgir Philip Houm sin fortsettelse av Bull og Paasches *Norsk litteraturhistorie*, der han tar for seg tiden fra 1914 til 1950-årene (Houm 1955), og dette blir av Harald Beyer betegnet som en verdifull kobling av litteraturhistorisk forskning og litteraturkritikk (Harald Beyer 1957c: 82).

Den integrerende holdningen til de nye litteraturteoriene kommer også til syne i skolens *litteraturbegrep*. Mange slutter seg til nykritikkens tese om at verket er et autonomt objekt, men de holder likevel fast på at det *også* er en del av historien og må behandles deretter. Alf Christensen skriver: "Hvor engasjert skalden enn er i tiden, fører han alltid, om han følger kallet, det flyktige over i det varende, det nærværende i det tidløse – eksistens i essens – uten at det flyktige, det nærværende eller det eksistensielle går tapt under forvandlingen." (Christensen 1957: 290) Vi ser også en tendens til en innsnevring av litteraturbegrepet i denne perioden. I 1950 skriver Sigmund Skard: "Vi har visseleg eit område som er vårt og berre vårt, diktinga i eigenleg forstand" (Skard 1950: 78).

I tiårene før krigen råder den historisk-biografiske skolen som nevnt over et stort utvalg *metoder*, og hvilken eller hvilke metoder som brukes, kommer an på studieobjektets egenart. Slik er det langt på vei også på 1950-tallet, men nå har forskerne i tillegg begynt å ta i bruk en tekstanalytisk metode (Koppang 1957: 388; Noreng 1957: 392; Thesen 1957: 237). Den tekstanalytiske metoden som blir brukt, ser i hovedsak ut til å være den nykritiske, altså en *nærlesing* av teksten der alle detaljer undersøkes med blikk for den funksjonen de har innenfor teksten som *helhet* (Houm 1957a: 380; Edvard Beyer 1957a: 436). Flere henviser da også eksplisitt til den nykritiske analysemetoden (Smidt 1957: 413; jf. også Roppen 1957; Houm 1957a). Nykritikkens krav om at analysen skal ta utgangspunkt i *verket alene*, er de imidlertid mer avvisende til. En gjennomgående tanke i de historisk-biografiske forskernes selvbiografier i *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre* er at rendyrkede tekstanalyser er

for snevre og livsfjerne, og at historiske metoder vil kunne berike fortolkningen og opplevelsen av teksten (Mosfjeld 1957: 231; Edvard Beyer 1957a: 437; Røstvig 1957: 441).

12.5.3 Endringer i den estetisk-filosofiske skolen fra 1950

Nykritikken blir mottatt på en annen måte i den estetisk-filosofiske skolen enn i den historisk-biografiske. Til tross for de klare forskjellene mellom nykritikken og den estetisk-filosofiske skolen i både teorigrunnlag og metoder, opplever nemlig mange av de estetisk-filosofiske forskerne "nykritikken som en vårløsning for deres idéer", som Daniel Haakonsen har formulert det i ettertid (Haakonsen 1986: 86). Til en viss grad er den jo også det; både nykritikken og den estetisk-filosofiske skolen blir til som en motreaksjon til den historistiske litteraturforskningen, og begge insisterer på at litteraturvitenskapen skal flytte fokus fra historien og til selve dikterverkene. Men når de estetisk-filosofiske forskerne først og fremst fokuserer på det de har felles med nykritikken, og opplever nykritikkens gjennombrudd i Norge som en støtte til sitt eget litteratursyn (Haakonsen 1957: 423; Aarnes 1961: 16–17; Aarnes 1969: 143), er det ikke overraskende at den vitenskapsteoretiske overbygningen til den estetisk-filosofiske skolen endrer seg lite i løpet av de første etterkrigsårene, og at vi finner få spor av særegent nykritiske tanker i teoretiske diskusjoner blant skolens medlemmer.

Det vitenskapsfilosofiske grunnsynet i den estetisk-filosofiske skolen er på 1950-tallet – som tidligere – preget av et dualistisk verdensbilde. Haakonsen skiller strengt mellom "den forløste diktningen og de døde partier" i Wergelands forfatterskap (Haakonsen 1951: 13) og mellom kjernen og overflaten i hans sjeleliv (ibid.: 16), og Asbjørn Aarnes hevder – i likhet med hva Holst gjorde i mellomkrigstiden – at "fantasiaen er en selvstendig åndsform, like autonom som tanken" (Aarnes 1951: 442). Den estetisk-filosofiske skolen ser også ut til å holde fast på at litteraturvitenskapen skal ha et erkjennelsesmessig *mål*. Aarnes kommenterer dette i 1957: "Den [historisk-biografiske forskningen] forteller oss hva som har hendt forfattere og bøker, men den er prinsipielt avskåret fra å skjelne mellom kunst og ikke-kunst. Den estetiske forskning har i denne sonndring og i påvisningen av hvori forskjellen ligger, sin *raison d'être*." (Aarnes 1957: 354) Når målet forblir av erkjennelsesmessig art, vil litteraturvitenskapens *organisering* fortsatt være slik at den enkelte forskeren alene – såfremt han/hun har nådd langt nok i sin erkjennelse – kan nå fram til vitenskapens overordnede mål. De estetisk-filosofiske forskerne legger da også fremdeles stor vekt på forskerens evner og personlige egenskaper; han/hun må ha "litterær mottakelighet, kritisk vurderingsevne og evne til å se og formulere de problemer et stoff stiller", som Gunnar Høst formulerer det (Høst 1950: 173).

Det skjer heller ingen større endringer i den estetisk-filosofiske skolens syn på *litteraturvitenskapens domene*. Det er fortsatt *dikterverkene* – og primært det dikteriske i dem – som er fagets sentrale studieobjekter (Haakonsen 1951: 11–14). De estetisk-filosofiske forskerne holder dessuten fast på tesen om at det dikterisk verdifulle i verket er en gjenspeiling av kjernen i forfatterens sjeleliv, så "dikterens personlige tankeverden" har også fremdeles en plass innenfor fagets domene (ibid.: 13; jf. også Aarnes 1951: 440). Det ser imidlertid ut til at de estetisk-filosofiske forskerne i etterkrigsårene flytter fokus fra forfatterskapene og de dikteriske verdiene i alminnelighet og over til *de enkeltstående dikterverkene*. Haakonsen presiserer under sin disputas at han i avhandlingen har studert de litterære "tekstene som autonome åndsverker" (Haakonsen 1952: 45), og den estetiske metoden han slår til lyd for i 1961, er en metode for utforskning av enkelttekster (Haakonsen 1969).

I den økte interessen for det enkelte verk som studieobjekt ligger den estetisk-filosofiske skolene nærmere nykritikken enn tidligere, men avstanden til deres *litteraturbegrep* er fortsatt stor. De estetisk-filosofiske forskerne holder fast på forestillingen om at verket har en poetisk kjerne, og at denne kjernen er en gjenspeiling av kjernen i forfatterens sjeleliv (Haakonsen 1951: 13). Og selv om de i større grad interesserer seg for studiet av enkeltverk, avviser de ikke Rokseths teori om at det er en søskenlikhet mellom verk i samme forfatterskap (Høst 1950: 181; Haakonsen 1951: 16). Heller ikke i synet på litteraturvitenskapens *metoder* ser vi noen større endringer i etterkrigsårene. Den metoden de foreskriver, er fortsatt den estetiske, der den estetisk følsomme forskeren skal sette ord på den estetiske opplevelsen som verket gir (Haakonsen 1969: 114–115), og Aarnes er kritisk til nyere tekniske tekstanalysemetoder som ikke tar utgangspunkt i den intuitive opplevelsen av verket (Aarnes 1969).

12.6 Forklaring av sjangerutvalget i de enkelte skolene

12.6.1 Forklaringsmodellen

Det første jeg vil forsøke å forklare, er hvorfor vi finner de sjangrene vi gjør, i de enkelte skoleretningene, og hvorfor sjangerbruken i den enkelte skolen endrer seg i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd, eventuelt hvorfor den ikke gjør det. Ifølge den retoriske tekstnormteorien kan man forklare sjangerutvalget i den enkelte skoleretningen på et gitt tidspunkt ved å vise at sjangrenes tekster utfører illokusjonære makropråkhandlinger som er i stand til å utløse den perlokusjonære handlingen å *overtale* hos skolens medlemmer. Forutsetningen for at den illokusjonære makropråkhandlingen skal kunne fungere overtalende, er at mottakere som slutter seg til skolens vitenskapsteoretiske overbygning, vil oppfatte dette som en *relevant* handling å utføre i det sosiale feltet norsk litteraturforskning (jf. kapittel 5.3.2).

12.6.2 Den historisk-biografiske skolen

I kapittel 10.2 viste jeg at forskerne i den historisk-biografiske skolen skriver artikler i følgende fire sjangrer: introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel, sammenfatningsartikkel og tekstanalyse. Den eneste sjangeren de ikke benytter, er estetisk analyse. I kapittel 11.2.1 kom det dessuten fram at det skjer endringer i sjangerpreferansene i den historisk-biografiske skolen i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd: Vi finner ikke ett eneste eksempel på tekstanalyse mellom 1937 og 1940, ut over 1940-tallet dukker den opp med to eller tre års mellomrom, mens den i perioden 1950–57 plutselig blir den nest hyppigst brukte sjangeren i den historisk-biografiske skolen. Parallelt med denne veksten skjer det en nesten like markert reduksjon i utbredelsen av sjangeren introduksjonsartikkel. Det er tre aspekter av denne sjangerbruken jeg vil prøve å forklare: 1) Hvorfor finnes sjangrene introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel og sammenfatningsartikkel i den historisk-biografiske i perioden 1937–49? 2) Hvorfor blir sjangeren tekstanalyse stadig oftere tatt i bruk i årene omkring nykritikkens gjennombrudd, mens utbredelsen av introduksjonsartikkelen reduseres og utbredelsen av suppleringsartikkelen og sammenfatningsartikkelen holder seg stabil? 3) Hvorfor finnes ikke sjangeren estetisk analyse i den historisk-biografiske skolen?

Artikler i alle de tre sjangrene introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel og sammenfatningsartikkel utfører illokusjonære makrospråkhandlinger som sannsynligvis vil være i stand til å utløse den perlokusjonære handlingen *å overtale* hos forskere som slutter seg til den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning i perioden 1937–49. Hver av disse illokusjonære makrospråkhandlingene er nemlig handlinger som ikke bare kan, men *må* utføres hvis den historisk-biografiske skolen skal nå sitt mål om en fullstendig kartlegging av litteraturens historie. De tre sjangrene bidrar til dette kartleggingsarbeidet på hver sin måte: Introduksjonsartikkelen introduserer et forskningsområde – det vil si et forfatterskap eller en litterær epoke/tradisjon – som ennå ikke har blitt gjenstand for kartlegging, eventuelt gjenintroduserer den et område som har ligget urørt en stund, og som ikke er ferdig utforsket; suppleringsartikkelen supplerer kartleggingen av ett eller flere allerede introduserte forskningsområder ved å føye til nye og/eller korrigere tidligere opplysninger; sammenfatningsartikkelen gir en oversikt over det kartleggingsarbeidet som så langt er gjort innenfor et område, og sammenfatter dette til et nytt helhetsbilde av forfatterskapet eller den litterære epoken/tradisjonen. Det er altså grunn til å tro at når en mottakergruppe av historisk-biografiske forskere i 1937–49 leser en artikkel i en av disse sjangrene, vil de oppfatte tekstens illokusjonære makrospråkhandling som en relevant handling innenfor det sosiale feltet norsk litteraturvitenskap, og artikkelen vil da ha mulighet til

å utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale* hos disse mottakerne. Dette kan forklare at disse sjangrene finnes i den historisk-biografiske skolen i perioden 1937–49.

Disse tre sjangrene er strengt tatt alt man trenger for å gjennomføre et kartleggingsarbeid av den typen som den historisk-biografiske skolen tar til orde for i perioden 1937–49: Man introduserer nye forskningsområder, man supplerer kartleggingen av de etablerte områdene, og man sammenfatter til slutt den kartleggingen som er gjort. Sjangeren tekstanalyse er derfor *ikke nødvendig* for å nå fagets kartleggingsmål. Men det er heller ingenting i den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning som tilsier at *å analysere en tekst* er en irrelevant handling å utføre. En tekstanalyse kan også fungere som en supplerings av utforskningen av et forfatterskap eller en litterær epoke/tradisjon, og dette kan forklare hvorfor denne sjangeren finnes allerede på 1940-tallet. I perioden 1950–57 har imidlertid tekstanalysen vokst til å bli den nest hyppigst brukte sjangeren i den historisk-biografiske skolen, og en forklaring på dette kan vi søke i endringen i skoleretningens vitenskapsteoretiske overbygning. Målet for litteraturforskningen er fortsatt den totale kartlegging av litteraturens historie, men nå skal dette også inkludere en kartlegging av enkelttekstene og deres litterære verdi. Mens *å analysere en tekst* tidligere kun var en *mulig* handling, har det etter nykritikkens gjennombrudd blitt en *nødvendig* handling å utføre hvis litteraturforskningen skal nå sitt mål. Det er derfor grunn til å tro at når historisk-biografiske forskere i 1950–57 leser en artikkel i sjangeren tekstanalyse, vil de oppfatte tekstens illokusjonære makrospråkhandling som en relevant handling innenfor det sosiale feltet norsk litteraturvitenskap, og artikkelen vil dermed ha mulighet til å utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale* hos disse mottakerne. Dette kan forklare hvorfor tekstanalyse blir en viktigere sjanger i tiden etter nykritikkens gjennombrudd. Samtidig må vi ikke glemme at skolens kartleggingsmål kun er *utvidet*, ikke forandret, og at *å introdusere, supplere og sammenfatte* forskningsområder fortsatt vil oppfattes som relevante handlinger. Det kan forklare hvorfor sjangrene introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel og sammenfatningsartikkel fortsatt eksisterer i 1950–57, og hvorfor suppleringsartikkelen og sammenfatningsartikkelen har omtrent lik utbredelse i 1950–57 som i 1937–49.

Mer problematisk er det å forklare den markerte nedgangen i utbredelsen av introduksjonsartikkelen. Det er nemlig ingenting i den historisk-biografiske skolens overbygning i 1950–57 som tilsier at det er mindre relevant enn før å introdusere nye forskningsområder. Det kan imidlertid finnes en annen forklaring: Når de enkelte tekstene og deres litterære verdi også skal inkluderes i kartleggingen, dukker det plutselig opp en enorm mengde uløste kartleggingsoppgaver: Fagmiljøet må gå tilbake til forskningsområder som før ble ansett som mer eller mindre ferdig kartlagte, og gjøre analyser av de enkelte tekstene innenfor disse. I en

periode vil da behovet for å introdusere nye forskningsområder være mindre presserende. En slik forklaring støttes av emnevalgene i de ulike sjangrene: Emnene som blir omtalt i introduksjonsartiklene og suppleringsartiklene fra perioden 1937–49, vitner om at mye av kartleggingen – i hvert fall av den norske litteraturen – allerede er gjort. Forskerne introduserer stadig mer ukjente og – ifølge forskerne selv – litterært sett uinteressante forfatterskap. Et eksempel på dette er Frik Hougens 87 sider lange introduksjonsartikkel om Hans Hansen Pillarviken, en lærer som skrev et knippe dikt og salmer, og som skrev ned noen få folkeeventyr (1940-17). I suppleringsartiklene ser vi dessuten en tendens til at forskerne behandler stadig snevrere emner innenfor de etablerte forskningsområdene, slik som plantenavn i Ibsens lyrikk (1944-09) og Holbergs tro på fabeldyr (1946-04). Når de historisk-biografiske forskerne tar sjangeren tekstanalyse i bruk, vender de imidlertid tilbake til de store tekstene i de kanoniserte forfatterskapene, slik som Bjørnsons "Mit Følge" (1951-10), Holbergs *Jeppe paa Bierget* (1954-01) og Ibsens *Et Dukkehjem* (1956-17). Det er altså grunn til å tro at endringen i den vitenskapsteoretiske overbygningen skapte en rekke nye kartleggingsoppgaver som – i hvert fall en stund – reduserte behovet for å introdusere nye forskningsområder.

Den eneste sjangeren som ikke finnes i den historisk-biografiske skolen, er estetisk analyse. Den illokusjonære makrospråkhandlingen som utføres av en artikkel i denne sjangeren, er å *identifisere estetisk verdi*, og det betyr at artikkelforfatteren skiller det som finnes av evig estetisk verdi i den aktuelle teksten, fra det som binder teksten til historien. Med tanke på hvilken vitenskapsteoretisk overbygning som råder i den historisk-biografiske skolen både før og etter nykritikkens gjennombrudd, er sjansene svært små for at en tekst som utfører en slik makrospråkhandling, vil være i stand til å utløse den perlokusjonære språkhandlingen å *overtale* hos historisk-biografiske forskere. For det første er ikke å *identifisere estetisk verdi* noen *relevant* handling å utføre for å kunne nå fram til skoleretningens mål om å kartlegge litteraturens historisk utvikling. For det andre vil antagelig ikke de historisk-biografiske forskerne engang oppfatte dette som en handling det er *mulig* å utføre. Forutsetningen for at handlingen å *identifisere estetisk verdi* skal kunne utføres, er nemlig at det finnes et skille mellom det historisk bundne og det evig estetisk verdifulle i et litterært verk, og dette er stikk i strid med den historisk-biografiske skolens relativistiske litteraturbegrep, som sier at det litterære verket er et historisk fenomen, og at hva som er estetisk verdifullt, vil variere fra én litteraturhistorisk epoke til en annen. Mottakere som slutter seg til den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning, vil altså sannsynligvis ikke la seg overtale av en estetisk analyse, og det kan forklare hvorfor denne sjangeren ikke finnes i denne skolen.

12.6.3 Den estetisk-filosofiske skolen

I kapittel 10.2 viste jeg at vi finner følgende fire sjangrer i den estetisk-filosofiske skolen: introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel, sammenfatningsartikkel og estetisk analyse. Estetisk analyse er den klart mest brukte sjangeren; de andre brukes kun én eller to ganger hver. Den eneste sjangeren som aldri benyttes, er tekstanalyse. Sammenligningen av sjangerbruken i periodene 1937–49 og 1950–57 viste at estetisk analyse er den estetisk-filosofiske skolens foretrukne sjanger i begge perioder. For de andre sjangrene var antallet artikler for lite til at jeg kunne se noe klart mønster i utbredelsen i de to periodene. Det er dermed tre aspekter av den estetisk-filosofiske skolens sjangerbruk jeg bør prøve å finne en forklaring på: 1) Hvorfor er estetisk analyse den foretrukne sjangeren både før og etter nykritikkens gjennombrudd? 2) Hvorfor finnes også sjangrene introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel og sammenfatningsartikkel i den estetisk-filosofiske skolen? 3) Hvorfor finnes ikke sjangeren tekstanalyse i denne skolen?

Det er grunn til å tro at en artikkel i sjangeren estetisk analyse vil ha mulighet til å overtale estetisk-filosofiske lesere både før og etter nykritikkens gjennombrudd. En estetisk analyse utfører nemlig den illokusjonære makrospråkhandlingen *å identifisere estetisk verdi*, og som nevnt er det en forutsetning for å kunne utføre denne handlingen at det faktisk finnes noe evig estetisk verdifullt i det litterære verket som lar seg skille fra det historisk bundne. Som jeg viste ovenfor, bryter dette med den historisk-biografiske skolens relativistiske litteraturbegrep, men det stemmer svært godt overens med den estetisk-filosofiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning. I begge perioder fastholder disse forskerne et dualistisk verdensbilde som deler både mennesker og litterære verk inn i en historisk foranderlig og en konstant del. Estetisk-filosofiske lesere vil altså oppfatte *å identifisere estetisk verdi* som en handling det er *mulig* å utføre. De vil dessuten oppfatte dette som en *relevant* handling: Å identifisere estetisk verdi ser de nemlig som selve målet for litteraturvitenskapen, og dette målet fastholder de også etter nykritikkens gjennombrudd. Dette er altså strengt tatt den eneste handlingen forskerne behøver å utføre for at skoleretningen skal nå sitt overordnede mål. Det er derfor grunn til å tro at *å identifisere estetisk verdi* er en illokusjonær makrospråkhandling som vil være i stand til utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale* hos mottakere som slutter seg til den estetisk-filosofiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning, og det kan forklare hvorfor estetisk analyse er den foretrukne sjangeren i denne skoleretningen både før og etter nykritikkens gjennombrudd.

I den estetisk-filosofiske skolen finner vi også noen få artikler i de tre sjangrene som spiller en så viktig rolle i den historisk-biografiske skolens kartleggingsarbeid: introduksjons-

artikkel, suppleringsartikkel og sammenfatningsartikkel. De estetisk-filosofiske forskerne ser riktignok ikke litteraturhistorisk kartlegging som noe mål i seg selv, men som det tydelig kommer fram i den såkalte *estetiske metoden*, betrakter de en litteraturhistorisk undersøkelse som et ofte nødvendig første steg på veien mot den estetiske opplevelsen av et verk fra en annen tidsalder. Å introdusere, supplere og sammenfatte forskningsområder vil altså betraktes som mulige og nødvendige – om enn mindre interessante – illokusjonære makrospråkhandlinger av mottakere i den estetisk-filosofiske skolen, og det vil da være mulig for artikler som utfører disse, å utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale* hos denne mottakergruppen. Dette kan forklare hvorfor de tre sjangrene introduksjonsartikkel, suppleringsartikkel og sammenfatningsartikkel eksisterer også innenfor den estetisk-filosofiske skolen.

Å forklare hvorfor ingen av de estetisk-filosofiske artiklene tilhører sjangeren tekstanalyse, er derimot ikke så enkelt. Det er ingenting i den estetisk-filosofiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning som tilsier at den illokusjonære markospråkhandlingen *å analysere en tekst* ikke skulle være i stand til å utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale* hos mottakere fra denne skolen: Ifølge den estetisk-filosofiske skolen er det jo nettopp de litterære verkene som er litteraturvitenskapens primære forskningsobjekter, og selv om skolen i den første tiden legger stor vekt på forfatterskapsstudier, blir de etter nykritikkens gjennombrudd stadig mer opptatt av å studere enkelttekster. Det kan imidlertid tenkes at vi ikke trenger noen forklaring på tekstanalysesjangerens fravær: For det første er antallet estetisk-filosofiske artikler i materialet så lite som 11, og at én av fem sjangrer ikke er representert blant disse, kan like godt skyldes tilfeldigheter som at det skulle være umulig å benytte denne sjangeren i den estetisk-filosofiske skolen. For det andre finnes det en estetisk-filosofisk artikkel som befinner seg i grenselandet mellom sjangrene tekstanalyse og estetisk analyse: Asbjørn Aarnes' "La Jeune Parque. Et dikterisk gjennombrudd" (1954-03). Fordi artikkelen viser hvordan en teksts estetiske verdi har sitt opphav i forfatterens indre sjeleliv, valgte jeg å plassere den i sjangeren estetisk analyse, men artikkelen er samtidig en analyse av én enkeltstående tekst og kunne derfor godt vært klassifisert som en tekstanalyse.

12.7 Forklaring av tekstnormer

12.7.1 Framgangsmåte

I det følgende vil jeg forsøke å forklare hvorfor de to skoleretningene følger de tekstnormene de gjør i de ulike sjangrene, og hvorfor tekstnormene eventuelt endrer seg i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd i Norge. Jeg vil først ta for meg den historisk-biografiske skolen og tekstnormene i de fire sjangrene som benyttes innenfor denne. Deretter vil jeg ta for meg den

estetisk-filosofiske skolen og forsøke å gi en forklaring på denne skolens tekstnormer for sjangrene suppleringsartikkel og estetisk analyse. Sjangrene introduksjonsartikkel og sammenfatningsartikkel finnes også i den estetisk-filosofiske skolen, men siden materialet kun omfatter én estetisk-filosofisk artikkel fra hver av dem, har jeg ikke kunne sette fram hypoteser om særegne estetisk-filosofiske tekstnormene for disse. Da jeg ikke har funnet klare indikasjoner på at det finnes egne normer som regulerer artiklenes begynnelse, kommer jeg kun til å ta for meg innholds- og stilmene i de enkelte sjangrene. I henhold til den forklaringsmodellen jeg presenterte i kapittel 5.3.2, vil jeg forsøke å forklare en skoleretnings tekstnormer for en sjanger som en konvensjonalisering av en tekstutforming som gjør det sannsynlig at sjangerens illokusjonære makropråkhandling vil utløse den perlokusjonære språkhandlingen å overtale hos mottakere som slutter seg til skolens vitenskapsteoretiske overbygning.

12.7.2 Den historisk-biografiske skolen

12.7.2.1 Tekstnormer i sjangeren introduksjonsartikkel

12.7.2.1.1 Tekstnormer i perioden 1937–49

Et karakteristisk trekk ved den historisk-biografiske skolens *innholdsnormer* for sjangeren introduksjonsartikkel i perioden 1937–49 er den store bredden i topoi som bør og kan være med i en artikkel i denne sjangeren (se kapittel 11.3). Det er hele 49 topoi som *bør* brukes, og blant disse er alle de 6 toposkategoriene representert med minst 3 topoi hver. I tillegg *kan* de resterende 11 topoiene bli brukt. Som jeg viste i kapittel 12.6.2, har introduksjonsartikkelen en viktig funksjon i den historisk-biografiske skolens litteraturhistoriske kartleggingsarbeid: Den skal introdusere et forskningsområde for fagmiljøet og dermed være utgangspunkt for en rekke mer spesifikke detaljstudier i sjangeren suppleringsartikkel. Hvis en introduksjonsartikkel skal lykkes i å overtale historisk-biografiske forskere om at det aktuelle forskningsområdet bør inkluderes blant fagets studieobjekter, vil det sannsynligvis være viktig å vise hvor rikt det er på muligheter for videre forskning; artikkelen bør med andre ord presentere så mange sider av området som mulig. Dette kan forklare hvorfor den historisk-biografiske skolen har utviklet en innholdsnorm for sjangeren introduksjonsartikkel som sier at et stort antall topoi bør brukes for å finne innholdsmomenter til artikkelen. Og at alle 6 toposkategorier er så godt representert blant de topoiene som *bør* være med, kan forklares som en tilpasning til den historisk-biografiske skolens oppfatning av litteraturvitenskapens domene, det vil si at dette skal omfatte både litteraturen og hele den historiske konteksten som omgir den. Hvis man skal introdusere et forskningsområde for historisk-biografiske forskere på en overbevisende måte, holder det altså

ikke kun å presentere selve forfatterskapet; man må også vise hvordan ulike sider av forfatterens liv, resepsjonen, konteksten og relasjonene disse inngår i, kan bli gjenstand for videre forskning.

Siden antallet topoi som *bør* brukes i denne sjangeren, er så stort, kan det være interessant å se nærmere på noen av de få topoiene som *kan* bli brukt. At replikk (T15) er blant disse, trenger neppe noen annen forklaring enn at dette er en topos som kun er aktuell for visse litterære sjangrer, primært drama, og ikke for tekster i alminnelighet. At verken forfatterskapets grunntrekk (T23) eller kjerne (F14) er blant de topoiene som *bør* være med i en introduksjonsartikkel, kan imidlertid forklares som en tilpasning til den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning. Siden de historisk-biografiske forskerne vektlegger det relative og foranderlige i historien, vil det neppe styrke den overtalende kraften til en introduksjonsartikkel å omtale det *stabile* i forfatterens sjeleliv og forfatterskap; det vil kort sagt stride mot mottakernes relativistiske grunnsyn.

De forklaringene jeg nå har gitt på den historisk-biografiske skolens innholdsnormer for introduksjonsartikler, bygger på en tese om at utvalget topoi i innholdsnormene bestemmes av hva som vil kunne utløse overtalelse gjennom *logos*. Jeg har vist at topoi som normene sier *bør* brukes, er topoi som får et forskningsområde til å framstå som interessant og relevant for mottakere som slutter seg til den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning. Og jeg har vist at visse topoi som *ikke bør* brukes, er topoi som til en viss grad strider mot historisk-biografiske forskeres virkelighetsoppfatning.

Et karakteristisk trekk ved *stilnormene* for introduksjonsartikkelen i den historisk-biografiske skolen i perioden 1937–49 er at alle de fire språktrekkene jeg har undersøkt, *bør* forekomme svært sjelden. Når man skriver i denne sjangeren, *bør* man altså i liten grad synliggjøre seg selv som avsender, og man *bør* i liten grad ta forbehold til påstandene man setter fram. En mulig forklaring på dette kan ligge i den funksjonen introduksjonsartikkelen har i den historisk-biografiske skolens store litteraturhistoriske kartleggingsprosjekt, og i den rollefordelingen mellom avsender og mottaker som ligger innbakt i sjangerens illokusjonære makrospråkhandling: Når man introduserer et forskningsområde, går man inn i rollen som en *formidler*: Man presenterer et område for en gruppe mottakere som i liten grad kjenner dette fra før, og man peker på en rekke forskningsoppgaver som fagmiljøet kan ta fatt i. Det er grunn til å tro at en forsker vil framstå som en mer troverdig formidler av et nytt forskningsområde hvis han/hun holder seg selv i bakgrunnen og heller lar forskningsområdet komme til syne i all sin bredde. Avsenderen vil med andre ord få styrket sin *ethos* hvis han/hun usynliggjør seg selv.

Rollefordelingen mellom avsender og mottaker kan også forklare den lave frekvensen av *gardering* i denne sjangeren. Som nevnt i kapittel 2.4.3 bruker forskere *garderinger* dels

for å beskytte seg selv mot represalier fra fagfeller, dels for å gjøre påstandene lettere å akseptere gjennom å framsette dem på en mindre absolutt måte. Dette vil det imidlertid være lite behov for i en introduksjonsartikkel som henvender seg til en gruppe historisk-biografiske forskere i 1937–49: Den som skriver en slik artikkel, gjør det nettopp fordi han/hun kjenner til et forskningsområde som mottakerne i liten grad vet noe om. Sjansen for å bli motsagt vil da være liten, og som en følge av det reduseres behovet for å beskytte seg selv gjennom garderinger. Det er heller ingen grunn til å tro at påstandene må dempes for å gjøre dem lettere å godta. De historisk-biografiske forskerne vil sannsynligvis lese en introduksjonsartikkel med et *ønske* om å bli presentert for et hittil ukjent forskningsområde som de ved en senere anledning kan utforske og kanskje supplere; de vil med andre ord ikke oppfatte introduksjonsartikkelen som en trussel mot fagets etablerte kunnskap. Det er vanskelig å avgjøre hvilken vei til overtalelse en forsker bruker når han/hun har en lav frekvens av garderinger i en introduksjonsartikkel, men én mulighet er å kalle dette for *ethos*-overtalelse: Når forskerne i liten grad tar forbehold til sine påstander, framstiller de seg som troverdige formidlere av et nytt forskningsområde: De signaliserer at de kun legger fram det vi med sikkerhet vet om området, og at de overlater til mottakerne å utforske de delene av området vi har utilstrekkelig kunnskap om.

12.7.2.1.2 Endringer i tekstnormer

Den historisk-biografiske skolens innholdsnormer for sjangeren introduksjonsartikkel endrer seg lite fra perioden 1937–49 til perioden 1950–57, og denne stabiliteten kan forklares ut fra skolens vitenskapsteoretiske overbygning i de to periodene. Ovenfor forklarte jeg innholdsnormene i 1937–49 som en konvensjonalisert tilpasning til målsettingen om en fullstendig kartlegging av litteraturens historie og det vide domenet i den historisk-biografiske skolen i denne perioden. I 1950–57 er de nevnte sidene av skolens vitenskapsteoretiske overbygning mer eller mindre intakte, og innholdsnormene fra perioden 1937–49 vil derfor være godt tilpasset mottakernes vitenskapsteoretiske overbygning også i 1950–57. Det vil da sannsynligvis ikke oppstå noe behov for å utvikle nye innholdsnormer.

I stilnormene skjer det imidlertid noen mindre endringer fra den første perioden til den andre, og dette er i grove trekk de samme stilnormendringene vi ser ellers i den historisk-biografiske skolen: Forskerne bør være mindre synliggjorte i artikkelen, og de bør oftere ta forbehold til sine påstander. Sett i forhold til endringene i den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning framstår disse endringene som overraskende. Tidligere studier av vitenskapelige tekster har nemlig vist at fag med en positivistisk overbygning som regel utvikler en stilnorm som sier at avsenderen bør være minst mulig synlig (jf. kapittel 2). I

den historisk-biografiske skolen skjer imidlertid det stikk motsatte: Artiklens avsendere blir mindre synlige samtidig som innflytelsen fra positivismen avtar. Det kan likevel være mulig å forklare denne stilmendringen ut fra endringen i skolens vitenskapsteoretiske overbygning: I den første halvdel av 1900-tallet ser den historisk-biografiske skolen det som en av litteraturforskningens viktigste oppgaver å avdekke sikre faktaopplysninger om forfatternes liv og den øvrige historiske konteksten gjennom kritisk gransking av historiske kilder. Etter nykritikkens gjennombrudd blir imidlertid selve litteraturen et stadig viktigere forskningsobjekt, og med dette skiftet blir kildegransking naturlig nok en mindre utbredt arbeidsform. At dette skiftet kan være med på forklare at avsenderne blir mindre synliggjort i perioden 1950–57, forstår vi hvis vi undersøker bruken av den mest synliggjørende av alle pronomenkategoriene, nemlig *jeg*. De totalt 36 forekomstene av pronomenkategorien *jeg* i de historisk-biografiske introduksjonsartiklene fra 1937–49 kan deles inn i tre grupper: 19 av dem brukes i *metatekstuelle referanser*, som "Jeg har allerede nevnt" (1937-13, 297), 8 brukes i *garderingsuttrykk* av typen "etter min mening" (1943-13, 193), mens 9 brukes når forskerne skal fortelle hvordan de har fått tak i et bestemt *kildemateriale*: "Jeg fikk låne det av ham en gang til gjennomlesning" (1947-04, 62). Det er forståelig at den sistnevnte bruken av *jeg* kan fungere overtalende på historisk-biografiske forskere i 1937–49: Artikkelforfatteren har ofte arbeidet med kilder som få – om noen – av artikkelens lesere kjenner til, og for å kunne overtale leserne om at kilden i det hele tatt eksisterer, kan det være nødvendig å stå åpent fram og vitne om hvor og hvordan kilden er funnet. I 1950–57 er imidlertid de historisk-biografiske leserne mer interessert i opplysninger om selve tekstene og mindre i kildegransking, og da får man sjeldnere bruk for denne formen for *jeg*-bruk: I de historisk-biografiske introduksjonsartiklene fra perioden 1950–57 blir pronomenkategorien *jeg* brukt i alt 6 ganger, og her brukes den aldri i beskrivelser av kildemateriale, kun i garderinger.

Nedgangen i *vi*-frekvensen er det derimot vanskeligere å forklare. Det hjelper heller ikke mye å se på hva denne pronomenkategorien blir brukt til i de to periodene. Blant de totalt 109578 ordene i de historisk-biografiske introduksjonsartiklene fra 1937–49 finner vi 430 forekomster av *vi*, og disse kan vi sortere i fem kategorier: 106 av dem henviser til en spesifikke gruppe, slik som nordmenn: "våre diktere" (1937-13, 295), mennesker i samtiden: "vi i vår tid" (1937-13, 302) eller hele menneskeheten: "for oss alle" (1937-13, 296); 49 finnes i formuleringer som beskriver forskningsfellesskapets kunnskap om eller forhold til et historisk fenomen: "det vi elles veit om Fietzens" (1940-17, 344); 185 brukes i beskrivelser av hva en tekst forteller og viser leserne: "Vi får høre at Susan Henchard blir begravd" (1942-10, 216); 4 brukes i garderingsuttrykk av typen: "vi kan si" (1944-01, 2); og 86 opptrer i metatekstuelle

referanser: "Hittil har vi mønstret waliseren" (1940-07, 150). I 1950–57 har vi 80 forekomster av *vi* blant de totalt 17866 ordene, og i de fem kategoriene er det henholdsvis 33, 8, 29, 0 og 10 forekomster. Av disse tallene ser vi at reduksjonen av *vi*-bruken først og fremst skyldes at forskerne sjeldnere bruker *vi* i metatekstuelle referanser. Denne kategorien utgjør 20,6 % av all *vi*-bruk i 1937–49, men bare 12,5 % i 1950–57. Hvorfor akkurat denne kategorien av *vi* reduseres, kan vanskelig forklares ut fra endringer i den vitenskapsteoretiske overbygningen i den historisk-biografiske skolen, og endringen i stilnormene for pronomenkategorien *vi* må dermed bli stående uforklart i denne sammenheng.

Økningen i *garderinger* kan vi imidlertid finne en forklaring på. I de historisk-biografiske introduksjonsartiklene fra 1937–49 finner vi 658 *garderinger* blant de totalt 109578 ordene, og disse kan grovt sett deles inn i fem grupper: 364 *garderer* en påstand om en *historisk hendelse*, slik som "Meir truleg er det vel at Pillarviken i k k j e har vori der på Høvringen" (1940-17, 387); 170 *garderer* en påstand om en persons meninger, følelser eller andre deler av personens *indre sjeleliv*: "Hardy selv hadde nok mer tradisjonsfølelse" (1942-10, 195); 126 *garderer* en påstand om en *tekst*: "Det er nok noe i Thrap-Meyers stil som ligger nær opp til det lyriske" (1943-13, 193); 10 *garderer teoretiske* eller universelle påstander: "At handlingen er sannsynlig betyr (etter mitt skjønn) for det første at" (1944-01, 2); og 5 *garderer metatekstuelle referanser*: "Jeg skal forsøke å vise" (1937-13, 294). I 1950–57 er det 131 *garderinger* blant de totalt 17866 ordene, og antallet *garderinger* i hver av de nevnte fem gruppene er henholdsvis 69, 15, 44, 1 og 2. Hvis vi sammenligner disse tallene, ser vi at forskerne *garderer* påstander om tekster langt oftere i 1950–57 enn de gjør i 1937–49: I den første perioden utgjør de *garderte* påstandene om en tekst kun 18,7 % av den totale mengden *garderinger*; i den andre perioden er denne andelen økt til hele 33,6 %. Ser vi på antallet *garderte* påstander om tekst i forhold til antall ord i de to periodenes artikler, finner vi 0,11 forekomster per 100 ord av slike *garderinger* i 1937–49 og hele 0,25 forekomster per 100 ord i 1950–57. Den totale økningen av *garderingsbruk* skyldes altså langt på vei at forskerne *i større grad enn tidligere garderer påstander om tekster*, og dette kan forklares som en tilpasning til den vitenskapsteoretiske overbygningen i den historisk-biografiske skolen i 1950–57: Med nykritikken kommer nemlig ikke bare en større interesse for litterære tekster som forskningsobjekter, men også en økt bevissthet om at den litterære tekstens mening ikke er selvinnløsende og enkelt parafraserbar. Den må avdekkes gjennom en detaljorientert analyse – en analyse som kan diskuteres på et objektivt grunnlag. Det er derfor grunn til å tro at historisk-biografiske forskere har en mer kritisk innstilling til det en artikkel forteller om en litterær tekst i 1950–57, enn de har i 1937–49, og for å sikre seg mot represalier og for å øke

sjansene for å få sine påstander akseptert av mottakerne, vil da tekstprodusenter stadig oftere ta forbehold til sine påstander om tekster, og over tid vil denne høye frekvensen av gardering kunne bli konvensjonalisert til en ny stilnorm for sjangeren introduksjonsartikkel.

12.7.2.2 Tekstnormer i sjangeren suppleringsartikkel

12.7.2.2.1 Tekstnormer i perioden 1937–49

Sammenlignet med introduksjonsartikkelen er suppleringsartikkelen en forholdsvis innholdsfattig sjanger. Ifølge den historisk-biografiske skolens *innholdsnormer* for suppleringsartikkelen i 1937–49 er det i alt 37 topoi som *bør* brukes i en artikkel i denne sjangeren, og 23 topoi som *kan* brukes. For introduksjonsartikkelen i samme periode er tallene henholdsvis 49 og 11.

Forskjellen er imidlertid ikke så stor som man kunne forvente ut fra de emnene som behandles i disse to sjangrene: Introduksjonsartikkelen beskriver *et forskningsområde i sin helhet*, og da er det ikke overraskende at forskerne tar i bruk et stort antall topoi når de skal finne innholdsmomenter til artikkelen. Suppleringsartikkelen er derimot avgrenset til kun *ett eller noen få aspekter av en del av ett eller flere forskningsområder*, slik som stilen (T06) i en av Wergelands diktsamlinger (1945-03), og da skulle man tro at det var tilstrekkelig med et lite knippe topoi.

Det er det imidlertid ikke. Uansett hvilket emne man avgrenser seg til, bør man ifølge innholdsnormene benytte en rekke forskjellige topoi fra alle de 6 toposkategoriene.

Disse innholdsnormene er det mulig å forklare som en tilpasning til *det historistiske grunnsynet* i den historisk-biografiske skolen i perioden 1937–49. Ifølge de historisk-biografiske forskerne kan nemlig ikke et litteraturvitenskapelig forskningsobjekt, det være seg en tekst eller en forfatter, studeres isolert; det vil alltid inngå i en historisk kontekst og i et nettverk av kausalrelasjoner, og alt dette må trekkes inn hvis man skal forstå og forklare objektet på en riktig måte. Hvis en forsker skal supplere et forskningsområde på en måte som kan overtale en slik mottakergruppe, er det opplagt at han/hun ikke kan avgrense seg til kun å skrive om det som skal være artikkelens primære forskningsobjekt, slik som Asbjørnsens opphold på Romerike (K01) (1939-19) eller samtidsresepsjonen (L01) av Rolfsens lesebok (1948-15); forskeren må sannsynliggjøre at beskrivelsen av forskningsobjektet er den korrekte, gjennom å plassere det inn i sin historiske sammenheng. Fordi et slikt bredt utvalg topoi trolig har fungert overtalende på historisk-biografiske lesere, kan vi anta at denne toposbruken gradvis har blitt konvensjonalisert og gitt opphav til den historisk-biografiske skolens innholdsnormer for sjangeren suppleringsartikkel.

Det finnes også en del topoi som bare *kan* være med i en suppleringsartikkel, og blant disse kan vi spesielt merke oss forfatterskapets grunntrekk (T23) og kjerne (F14). Disse var

heller ikke med blant de topoiene som bør brukes i en introduksjonsartikkel, og forklaringen kan i begge tilfeller være den samme: At det skulle finnes noe konstant i et forfatterskap eller en forfatters sjeleliv, strider mot den historisk-biografiske skolens relativistiske grunnsyn, og det vil derfor ikke styrke artikkelens overtalende kraft overfor historisk-biografiske lesere å benytte topoiene T23 og F14.

De forklaringene jeg nå har gitt på innholdsnormene for sjangeren suppleringsartikkel i den historisk-biografiske skolen i perioden 1937–49, bygger på en tese om at toposutvalget i innholdsnormene blir bestemt av hva som vil kunne utløse overtalelse gjennom *logos*. Jeg har vist at topoi som *bør* brukes, er topoi som bidrar til at beskrivelsen av et forskningsobjekt framstår som mest mulig sannferdig for mottakere som slutter seg til den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning. Og jeg har vist at enkelte av de topoiene som *ikke bør* brukes, er topoi som strider mot historisk-biografiske forskeres virkelighetsoppfatning.

Stilistisk er suppleringsartikkelen den rake motsetningen til introduksjonsartikkelen. Den har mange garderinger og en svært synlig avsender; frekvensen man bør ha av *jeg*, er hele 0,21 forekomster per 100 ord, over tre ganger så høyt som i introduksjonsartikkelen i perioden 1937–49. En forklaring på disse særtrekkene ved suppleringsartikkelens stilnormer kan ligge i den funksjonen denne sjangeren har i den historisk-biografiske skolens litteraturhistoriske kartleggingsarbeid, og i de rollene avsender og mottaker går inn i når en artikkel utfører den illokusjonære makropråkhandlingen å *supplere forskningen innenfor ett eller flere forskningsområder*. Som avsender av en suppleringsartikkel skriver man for det første om et forskningsområde som resten av fagmiljøet kjenner godt fra før. For det andre stilles man overfor den vanskelige oppgaven å overtale mottakerne om at den kartleggingen fagmiljøet har gjort, er feilaktig eller i beste fall utilstrekkelig, og at ens eget bidrag er mer korrekt og/eller mer fyllestgjørende. En suppleringsartikkel vil altså utfordre den kunnskapen mottakerne har om et forskningsområde, og noen av mottakerne vil til og med få sitt eget forskningsarbeid kritisert. Det er grunn til å tro at stilnormen som sier at en suppleringsartikkel i den historisk-biografiske skolen i 1937–49 bør ha en høy frekvens av garderinger, er utviklet fordi en slik garderingsbruk gjør det lettere for en artikkel i denne sjangeren å overtale sine mottakere. For det første kan garderingene gjøre de nye påstandene mindre absolutte og dermed mindre truende for den etablerte kunnskapen, noe som sannsynligvis vil gjøre dem lettere å akseptere. For det andre kan garderingene bidra til at avsenderen framstår som en mer tillitsvekkende person, slik at artikkelen kan utøve overtalelse gjennom *ethos*: Når man som enkeltperson utfordrer den kunnskapen som hele fagmiljøet slutter seg til, vil man lett kunne framstå som arrogant og lite tillitsvekkende, men hvis man tar

tilstrekkelig med forbehold til det man sier, kan dette negative inntrykket dempes, og man framstår som mer ydmyk overfor fagmiljøet og den etablerte kunnskapen.

Den høye frekvensen av *jeg* er det ikke fullt så enkelt å forklare som en tilpasning til mottakernes vitenskapsteoretiske overbygning; det er vanskelig å forstå hvorfor historisk-biografiske forskere i 1937–49 lettere skulle la seg overtale av en suppleringsartikkel når avsenderen kommer klart til syne. En mer sannsynlig forklaring er nok at den høye *jeg*-frekvensen er et resultat av den utstrakte garderingsbruken i denne sjangeren. Som jeg viste i kapittel 6.4.2.3.3, er en sammenkobling av et førstepersonspronomen og et verb som uttrykker tanker eller meninger, slik som "jeg tror det", en av de vanligste måtene å uttrykke gardering på i norsk, og en stor andel av forekomstene av *jeg* i de historisk-biografiske suppleringsartiklene fra 1937–49, nærmere bestemt 138 av 341, inngår nettopp i uttrykk som dette. Av de øvrige opptrer 130 i metatekstuelle referanser og 73 i beskrivelser av forskerens arbeid med kilder. Det er også mulig å snu på problemstillingen og ikke spørre om *hvorfor* frekvensen av *jeg* – og for så vidt også *vi* og *man* – er så høy, men heller spørre om *hvorfor de ikke* er lavere. Et svar på det kan være at man som avsender av en suppleringsartikkel uansett vil være klart synliggjort, i og med at den illokusjonære makropråkhandlingen plasserer en i opposisjon til resten av fagmiljøet; det ville da gjort liten forskjell om man reduserte frekvensene av de tre pronomenkategoriene til introduksjonsartikkelens nivå. Hvis lave frekvenser av de tre pronomenkategoriene ikke øker artikkelens overtalende kraft, er det heller ingen grunn til at det skal utvikles stilnormer som sier at disse frekvensene bør være lave.

12.7.2.2 Endringer i tekstnormer

Den historisk-biografiske skolens *innholdsnormer* for sjangeren suppleringsartikkel endrer seg lite fra 1937–49 til 1950–57, og denne stabiliteten kan forklares ut fra den vitenskapsteoretiske overbygningen i denne skolen i de to periodene. Jeg har tidligere forklart det brede utvalget topoi i denne sjangeren i 1937–49 som en tilpasning til det historistiske grunnsynet i den historisk-biografiske skolen i denne perioden, og selv om interessen for selve litteraturen som forskningsobjekt øker med nykritikkens gjennombrudd, er dette historistiske synet intakt i 1950–57. Innholdsnormene fra den første perioden vil altså være tilpasset mottakerne også i den andre perioden, og det oppstår da sannsynligvis ikke noe behov for normendring.

Stilnormene endrer seg imidlertid noe, og endringen er i grove trekk den samme som i introduksjonsartikkelen. I den andre perioden bør forskerne være noe mindre synliggjorte enn i den første, og de bør oftere ta forbehold til påstandene de setter fram. Til forskjell fra introduksjonsartikkelen er det ingen klar nedgang i bruken av *jeg*; i suppleringsartikkelen er det primært nedgangen i *vi*-frekvensen som bidrar til at avsenderen blir mindre synliggjort. Å forklare den

reduerte frekvensen av *vi* er heller ikke denne gangen så enkelt. Blant de 333294 ordene i de historisk-biografiske suppleringsartiklene fra 1937–49 finner vi i alt 1796 forekomster av *vi*, og de kan fordeles mellom de før nevnte kategoriene på følgende måte: 489 referer til en spesifikk gruppe mennesker; 226 inngår i beskrivelser av fagfellesskapets kunnskap om et historisk fenomen; 571 opptrer i karakteristikk av hva en tekst forteller eller viser leserne; 102 finner vi i garderingsuttrykk; og 408 dukker opp i metatekstuelle referanser. I 1950–57 finner vi 1153 forekomster av *vi* blant de 190707 ordene, og i de fem kategoriene er det henholdsvis 128, 199, 459, 105 og 262 forekomster. Sammenligner vi disse tallene, ser vi at reduksjonen i *vi*-frekvensen i stor grad skyldes nedgangen i den første kategorien. I den første perioden utgjør referanser til en spesifikk gruppe mennesker hele 27,2 % av den totale *vi*-bruken; i den andre perioden er andelen så liten som 11,1 %. Det er vanskelig å forklare ut fra endringer i den historisk-biografiske skolens vitenskapsteoretiske overbygning hvorfor akkurat denne kategorien reduseres i suppleringsartikkelen. Enda vanskeligere blir det når vi tenker på at den samme kategorien gjennomgår en voldsom vekst i introduksjonsartikkelen: Her utgjør den 24,7 % av den totale *vi*-bruken i 1937–49, mens andelen er hele 41,3 % i 1950–57. Jeg blir altså nok en gang nødt til å la endringen av stilmormene for pronomenkategorien *vi* bli stående uforklart.

Hvis vi ser nærmere på hva *garderinger* blir brukt til i suppleringsartiklene fra de to periodene, finner vi – som i introduksjonsartikkelen – at økningen i garderingsfrekvens i hovedsak skyldes at forskerne oftere tar forbehold til de påstandene de setter fram om *tekster*. I de historisk-biografiske suppleringsartiklene fra 1937–49 finner vi 2534 *garderinger* blant de totalt 333294 ordene, og av disse *garderer* 909 påstander om historiske hendelser, 820 *garderer* påstander om en persons indre liv, 643 *garderer* påstander om *tekster*, 74 *garderer* teoretiske eller universelle påstander, mens 88 opptrer i metatekstuelle referanser. I artiklene fra 1950–57 er det 1633 *garderinger* blant de totalt 190707 ordene, og antallet *garderinger* i de fem nevnte kategoriene er henholdsvis 384, 434, 665, 51 og 99. I den første perioden utgjør *garderte* påstander om *tekst* 25,4 % av den totale mengden *garderinger*, mens andelen har økt til hele 40,7 % i den andre. Dette kan forklares som en tilpasning til den endrede vitenskapsteoretiske overbygningen i den historisk-biografiske skolen: Med nykritikken kommer en større bevisst om at en litterær *tekst* både kan og bør bli gjenstand for detaljorientert og objektivt diskuterbar analyse, og det er da trolig at historisk-biografiske mottakere i perioden 1950–57 vil være mer kritisk innstilt til påstander om *tekster* enn de var i perioden 1937–49. For å verge seg mot avvisning og represalier vil det da være nødvendig for artikkelforfatterne å legge inn flere *garderinger* enn før når de skriver om *tekster*, og dette kan ha blitt konvensjonalisert til en ny stilnorm.

12.7.2.3 Tekstnormer i sjangeren sammenfatningsartikkel

Som tidligere vist er det vanskelig å gjøre rede for forskjeller og endringer i tekstnormene for sjangeren sammenfatningsartikkel. Antallet artikler er så lavt som 4, og når dette skal fordeles mellom to skoler og to perioder, ender vi opp med 2, 1 eller 0 artikler i hver gruppe. Det eneste jeg har kunnet beskrive med en viss grad av sikkerhet, er den historisk-biografiske skolens tekstnormer for denne sjangeren når vi ser begge periodene under ett. Disse tekstnormene er beskrevet i kapittel 10.5, og her ser vi at *innholdsnormene* for sammenfatningsartikkelen har klare paralleller til skolens innholdsnormer for introduksjonsartikler: Det er hele 44 topoi som *bør* brukes i en artikkel i denne sjangeren, og 13 topoi som *kan* brukes. Bredden i toposutvalget er også stor: Blant de topoiene som *bør* brukes, finner vi minst 3 topoi fra hver av de 6 toposkategoriene. I likhet med de to foregående sjangrene spiller sammenfatningsartikkelen en viktig rolle i den historisk-biografiske skolens kartlegging av litteraturens historie: I denne sjangeren tar en forsker for seg den forskningen som er gjort innenfor et forskningsområde, det vil si et forfatterskap eller en litteraturhistorisk epoke/tradisjon, og forsøker å sammenfatte dette til et nytt helhetsbilde av området. Hvis en artikkelforfatter skal lykkes i å overtale de historisk-biografiske forskerne til å slutte seg til dette nye helhetsbildet, vil det sannsynligvis være viktig at artikkelen gir et så *helhetlig* bilde av dette som mulig; framstillingen bør ideelt sett favne om alt som ifølge den historisk-biografiske skolen tilhører fagets domene, det vil si både tekstene, forfatterens liv, resepsjonen, konteksten og relasjonene disse inngår i. Dette kan forklare hvorfor det har utviklet seg en innholdsnorm som sier at et så bredt utvalg *bør* brukes i denne sjangeren. Vi kan også merke oss at nok en gang er verken forfatterskapets grunntrekk (T23) eller kjerne (F14) med blant de topoiene som *bør* brukes, og forklaringen vil sannsynligvis være den samme som i de to forrige sjangrene: Å referere til noe statisk i forfatterskapet (T23) eller forfatterens indre liv (F14) vil stride mot de historisk-biografiske lesernes relativistiske grunnsyn og sannsynligvis ikke bidra til artikkelens overtalende kraft. De forklaringene jeg nå har gitt, bygger som tidligere på en tese om at toposutvalget i innholdsnormene avgjøres av hva som kan utløse overtale gjennom *logos* hos bestemte mottakere: Topoi som *bør* brukes, er topoi som får det nye helhetsbildet av forskningsområdet til å framstå som troverdig for historisk-biografiske forskere, og topoi som *ikke bør* brukes, er topoi som strider mot denne skolens virkelighetsoppfatning.

Mens sammenfatningsartikkelen har klare innholdsmessige likhetstrekk med introduksjonsartikkelen, ligger den i sin *stilistiske* utforming svært nær suppleringsartikkelen. En artikkel i denne sjangeren bør ha en omtrent like høy frekvens av gardering som de historisk-biografiske suppleringsartiklene fra perioden 1937–49 har, og en like synliggjort avsender. En

forklaring på denne stilistiske likheten kan være at rollefordelingen mellom avsender og mottaker i stor grad er den samme i disse to sjangrene. Når man henvender seg til en gruppe historisk-biografiske forskere med en artikkel som skal sammenfatte forskningen innenfor et forskningsområde, skriver man for det første om et område som mange av mottakerne kjenner godt fra før. For det andre vil man i mange tilfeller skrive om – og kanskje også kritisere – forskning som er gjort av noen av mottakerne. I likhet med en suppleringsartikkel vil altså en sammenfatningsartikkel kunne framstå som en trussel mot mottakernes kunnskap om området, og det er grunn til å tro at stilmotivet som sier at en sammenfatningsartikkel bør ha en høy frekvens av gardering, er utviklet fordi dette vil øke artikkelens overtalende kraft: Garderinger gjør påstandene mindre absolutte og sannsynligvis lettere å akseptere, og de får avsenderen til å framstå som mer ydmyk overfor resten av fagmiljøet, slik at artikkelen kan overtale mottakerne gjennom *ethos*.

Den høye frekvensen av *jeg* kan, som i suppleringsartikkelen, til en viss grad forklares som et resultat av den høye frekvensen av gardering i sjangeren. En sammenkobling av et førstepersonspronomen og et verb som uttrykker tanker eller meninger, slik som "jeg tror det", er som nevnt en vanlig måte å uttrykke gardering på i norsk, og 10 av de totalt 30 forekomstene av *jeg* i de historisk-biografiske sammenfatningsartiklene opptrer i slike garderingsuttrykk. De øvrige 20 finner vi i metatekstuelle referanser av typen "Som jeg tidligere nevnte" (1955-01, 22). I tillegg kan det tenkes at en avsender av en sammenfatningsartikkel uansett ikke kan skjule seg fullstendig. Når man alene påtar seg oppgaven å sammenfatte hele fagfeltets forskning innenfor et område, framhever man seg selv som enkeltperson i så stor grad at det sannsynligvis ville gjort liten forskjell om man reduserte frekvensene av de tre pronomenkategoriene til introduksjonsartikkelens nivå. Dette kan forklare hvorfor det ikke har utviklet seg en stilnorm som sier at avsenderen av en sammenfatningsartikkel bør være lite synlig.

12.7.2.4 Tekstnormer i sjangeren tekstanalyse

12.7.2.4.1 Tekstnormer i perioden 1937–49

Tekstanalysen framstår som en forholdsvis innholdsrik sjanger. Ifølge den historisk-biografiske skolens *innholdsnormer* for denne sjangeren i perioden 1937–49 er det hele 42 topoi som *bør* brukes i en slik artikkel, og 14 som *kan* brukes. Med tanke på hvilken handling en artikkel i denne sjangeren utfører, nemlig *å analysere en tekst*, skulle man forvente at tekst-topoiene er godt representert blant disse, og det er de også. Det er totalt 21 tekst-topoi som *bør* brukes, og 6 som *kan* brukes. Sjangeren tekstanalyse er imidlertid ikke avgrenset til kun tekst-topoi; blant de topoiene som *bør* brukes i en artikkel i denne sjangeren, finner vi faktisk alle de 6 toposkate-

goriene representert med minst 2 topoi hver. En forklaring på dette kan vi finne i tilpasningen til det *historistiske grunnsynet* i den historisk-biografiske skolen i 1937–49. Ifølge dette synet kan ikke en tekst forstås fyllestgjørende hvis den studeres isolert; teksten må alltid betraktes i lys av sin historiske samtid og de kausalrelasjonene den inngår i. Hvis man vil overtale en gruppe historisk-biografiske lesere om at den analysen man gir av en tekst, er den korrekte, vil det med andre ord ikke være tilstrekkelig kun å gjøre rede for teksten. Man må også underbygge analysen gjennom å relatere teksten til forfatteren, resepsjonen og konteksten, og ved å vise hvilke relasjoner den inngår i. Fordi et slikt utvalg topoi trolig har fungert overtalende på historisk-biografiske lesere, kan vi anta at denne toposbruken har blitt konvensjonalisert og gitt opphav til den historisk-biografiske skolens innholdsnormer for sjangeren tekstanalyse i perioden 1937–49. Den overtalelsen det er snakk om i denne sammenheng, er en overtalelse gjennom *logos*; topoi som ifølge innholdsnormene bør og kan brukes, er topoi som gjør at den omtalte saken framstår som mest mulig troverdig for mottakere med en bestemt virkelighetsoppfatning.

Hvis vi ser på den historisk-biografiske skolens *stilnormer* for sjangeren tekstanalyse i perioden 1937–49, finner vi klare likhetstrekk med denne skolens stilnormer for introduksjonsartikkelen i samme periode: Avsenderen bør være lite synliggjort, og frekvensen av gardering bør være forholdsvis lav. Det er imidlertid en forskjell mellom sjangrene i fordelingen mellom de tre pronomenkategoriene: I tekstanalysen bør *jeg* og *man* forekomme svært sjelden, mens *vi* bør forekomme i en noe høyere frekvens enn i introduksjonsartikkelen. Forklaringen på disse stilnormene kan ligge i tilpasningen til den vitenskapsteoretiske overbygningen i den historisk-biografiske skolen i perioden 1937–49: De historisk-biografiske forskerne innrømmer at det alltid vil være et subjektivt element med i tolkningen og vurderingen av en litterær tekst, men de insisterer samtidig på at man så langt det lar seg gjøre, skal objektivere tekstmotalen. Tekstanalysen vil dermed være sjangeren der avsenderen løper den største risikoen for å bli anklaget for subjektivitet av de historisk-biografiske mottakerne, og det vil da være grunn til å anta at artikkelforfatterne forsøker å verge seg mot slike anklager – og dermed øke artikkelens overtalende kraft – ved å gjøre seg selv mest mulig usynlige i artikkelen. Dette kan forklare hvorfor det har utviklet seg en stilnorm i den historisk-biografiske skolen som sier at man bør ha lave frekvenser av de tre pronomenkategoriene i denne sjangeren, spesielt av *jeg* og *man*. Den overtalelsen det er snakk om i dette tilfellet, er overtalelse gjennom *ethos*: Ved å skjule seg selv mest mulig, framstiller avsenderen seg som en objektiv forsker, og det vil styrke mottakernes tillit til ham/henne og dermed øke artikkelens sjanser for å overtale dem.

Den noe høyere frekvensen av *vi* kan også forklares som en måte å framstille en tekstanalyse som mer objektiv på, og dermed øke artikkelens overtalende kraft overfor

historisk-biografiske mottakere. Når *vi* brukes i de historisk-biografiske tekstanalysene fra 1937–49, er det i de fleste tilfeller – nærmere bestemt 97 av 180 – for å beskrive en generalisert leserinstans og dennes opplevelse av teksten, slik som "Efter at vi har fått et glimt av selve byen, blir vi presentert for noen av dens mest innflytelsesrike innbyggere" (1941-10, 227). Når *vi* brukes på denne måten, framstilles ikke opplevelsen av teksten som noe subjektivt og unikt for tekstens avsender, men som noe som vil gjelde enhver leser. Tekstvurderingen blir med andre ord objektivert, og artikkelen vil dermed ha større sjanse til å overtale historisk-biografiske forskere, som nettopp krever en slik objektivering.

En mulig forklaring på den historisk-biografiske skolens stilnorm om at en tekstanalyse bør inneholde få *garderinger*, kan vi søke i den illokusjonære makrospråkhandlingen som artikler i denne sjangeren utfører. For lesere i den historisk-biografiske skolen i perioden 1937–49 vil å *analysere en tekst* sannsynligvis oppleves som en mindre trussel mot den etablerte fagkunnskapen enn å *supplere forskningen innenfor ett eller flere forskningsområder* eller å *sammenfatte forskningen innenfor et forskningsområde* gjør. I en tekstanalyse kan det selvsagt hende at man går på tvers av eller kritiserer tidligere forskning, men det er det ikke dette som er selve formålet med sjangeren. Det er derfor mulig at behovet for å gardere påstander er mindre i tekstanalysen enn det er i suppleringsartikkelen og sammenfatningsartikkelen; avsenderen trenger med andre ord ikke å bruke et stort antall garderinger for å framstå som en troverdig person og dermed overtale mottakerne gjennom *ethos*.

12.7.2.4.2 Endringer i tekstnormer

Den historisk-biografiske skolens *innholdsnormer* for sjangeren tekstanalyse er forholdsvis stabile. Også i 1950–57 er det en rekke – nærmere bestemt 42 – topoi som *bør* brukes, og blant disse er alle 6 toposkategorier representert med minst 3 topoi hver. Denne stabiliteten kan forklares ut fra den vitenskapsteoretiske overbygningen i den historisk-biografiske skolen i de to periodene. Selv om nykritikkens gjennombrudd gjør selve teksten til et viktigere forskningsobjekt i den historisk-biografiske skolen, forblir dens historistiske grunnsyn intakt; forskerne fastholder at hvis man skal kunne nå fram til den rette forståelsen av en tekst, må man studere den i dens historiske sammenheng. Det vil med andre ord fortsatt være nødvendig å trekke inn både forfatter, resepsjon, kontekst og relasjoner hvis man skal kunne overtale historisk-biografiske mottakere om at den framstillingen man gir av en tekst, er den riktige. Den historisk-biografiske skolens *innholdsnormer* for sjangeren tekstanalyse i perioden 1937–49 – med sitt brede utvalg av topoi – vil med andre ord være godt tilpasset mottakerne også i 1950–57, og det vil da sannsynligvis ikke oppstå noe større behov for å endre disse.

Endringene i den historisk-biografiske skolens *stilnormer* for sjangeren tekstanalyse svarer ikke helt til de endringene vi har sett i de øvrige sjangrene. Frekvensen man *bør* ha av *vi*, blir riktignok lavere i den andre perioden, men både *jeg* og *man* øker i frekvens. Vi bør imidlertid ikke legge alt for mye i dette. Endringene er forholdsvis små, og antallet artikler fra 1937–49 er såpass lite at forskjellene kan skyldes tilfeldigheter. Forskjellen i normer for bruken av *gardering* er imidlertid så stor at det er grunn til å snakke om en stilnormendring, og denne endringen svarer til den vi har sett i de øvrige sjangrene: I den andre perioden bør forskerne oftere ta forbehold til sine påstander enn de gjør i den første perioden. Forklaringen på dette kan være den samme som den jeg tidligere har satt fram: Etter nykritikkens gjennombrudd får den historisk-biografiske skolen en større bevissthet om at den litterære tekstens mening ikke er selvinnslysende og enkelt parafraserbar, og som en følge av dette blir de sannsynligvis mer kritisk innstilte til påstander om litterære tekster. For å redusere sjansen for å bli kritisert vil det da være nødvendig for artikkelforfattere å gardere de påstandene de setter fram om tekst, i større grad enn tidligere. At dette kan være en sannsynlig forklaring, ser vi når vi undersøker hva garderinger brukes til i denne sjangeren i de to periodene. I 1937–49 er det totalt 87 garderte påstander om tekst blant de 31005 ordene, det vil si 0,28 per 100 ord. I 1950–57 er det 241 garderte påstander om tekst blant de 60931 ordene, det vil si 0,40 per 100 ord.

12.7.3 Den estetisk-filosofiske skolen

12.7.3.1 Tekstnormer i sjangeren suppleringsartikkel

I kapittel 10.4 viste jeg at vi har indikasjoner på at den estetisk-filosofiske skolen opererer med andre *innholdsnormer* for sjangeren suppleringsartikkel enn den historisk-biografiske skolen gjør. Siden begge de estetisk-filosofiske suppleringsartiklene i materialet kommer fra perioden 1937–49, har jeg ikke grunnlag for å uttale meg om eventuelle normendringer i denne sjangeren, men jeg vil forsøke å forklare hvorfor den estetisk-filosofiske skolen ser ut til å ha utviklet sine egne innholdsnormer for denne sjangeren i 1937–49. Da antallet artikler er så lite som to, har jeg ikke satt fram noen detaljerte hypoteser om tekstnormene, men generelt kan vi si at en estetisk-filosofisk suppleringsartikkel dreier seg om å supplere forskningen innenfor et forskningsområde gjennom å beskrive deler av en litterær tekst, og at man i denne beskrivelsen bør bruke forholdsvis mange tekst-topoi samt leser-toposen virkning (L03), men svært få topoi fra de øvrige kategoriene; den historisk-biografiske skolens innholdsnormer sier derimot at man bør bruke et bredt utvalg topoi fra alle 6 toposkategorier. Denne forskjellen i innholdsnormer kan forklares ut fra forskjellen i vitenskapsteoretisk overbygning. Mens de historisk-biografiske forskerne har et historistisk syn på litteraturen, ser de estetisk-filosofiske forskerne litteraturen

som et fenomen som er løsrevet fra historien, og som vil gi mennesker fra alle kulturer og epoker den samme estetiske opplevelsen. Hvis man vil overtale estetisk-filosofiske mottakere om at den beskrivelsen man gir av en tekst, er den riktige, kan man altså ikke underbygge sine påstander gjennom å henvise til den historiske konteksten, forfatterens liv eller resepsjonen i samtid eller ettertid; man er avgrenset til å beskrive selve teksten samt den opplevelsen enhver estetisk følsom leser vil ha av den. Det kan forklare hvorfor den estetisk-filosofiske skolen har utviklet innholdsnormer for suppleringsartikkelen som sier at man nesten utelukkende bør bruke tekst-topoi samt den ahistoriske leser-toposen virkning (L03). Den overtalelsen det er snakk om i denne sammenheng, er overtalelse gjennom *logos*: Topoi som bør brukes, er topoi som gir et bilde av forskningsobjektet som stemmer overens med mottakernes virkelighetsoppfatning.

12.7.3.2 Tekstnormer i sjangeren estetisk analyse

12.7.3.2.1 Tekstnormer i perioden 1937–49

Ser vi på den estetisk-filosofiske skolens *innholdsnormer* for estetisk analyse i perioden 1937–49, framstår dette som en forholdsvis innholdsrik sjanger. Det er i alt 44 topoi som *bør* brukes i en artikkel i denne sjangeren, samt 7 som *kan* brukes. Utvalget er også bredt: Blant topoiene som *bør* brukes, er alle 6 toposkategorier representert med minst 3 topoi hver. Dette brede toposutvalget framstår som overraskende med tanke på den klare avgrensningen i toposbruken vi så i de estetisk-filosofiske suppleringsartiklene, og den vekten denne skoleretningen legger på studiet av selve de litterære verkene. En forklaring på dette brede toposutvalget kan ligge i den illokusjonære makrospråkhandlingen artikler i denne sjangeren utfører. Å *identifisere estetisk verdi* dreier seg nemlig ikke kun om det evig estetiske i verkene, men også om å skille dette fra det historisk bundne; hvis man skal lykkes i å overbevise estetisk-filosofiske forskere om at det man har funnet, faktisk er evige estetisk verdier, må man *også* beskrive hvordan enkelte deler av teksten er påvirket av den historiske konteksten; man må med andre ord også bruke topoi fra kategoriene forfatter, leser, kontekst og relasjon. Vi kan altså anta at fordi en slik toposbruk har fungert overtalende på estetisk-filosofiske mottakere, har dette blitt konvensjonalisert til en innholdsnorm for sjangeren. Overtalelse betyr i denne sammenheng overtalelse gjennom *logos*: Topoi som ifølge innholdsnormene bør og kan brukes, er topoi som får forskningsobjektet til å framstå som troverdig for mottakere med en bestemt virkelighetsoppfatning.

Det er ytterligere noen trekk ved den estetisk-filosofiske skolens innholdsnormer for sjangeren estetisk analyse i perioden 1937–49 som bør forklares. For det første er estetisk analyse den eneste sjangeren der toposen originalitet (T17) verken bør eller kan brukes. For det andre er topoiene som beskriver forfatterens ytre livsløp, det vil si fødsel (F01), oppvekst (F02),

arbeid (F03), lesning (F04), helse (F05) og død (F06), så godt som fraværende. Bare F02 og F03 kan brukes. Forklaringen på dette kan være at disse topoiene ikke vil oppleves som relevante – og dermed heller ikke overtalende – av de estetisk-filosofiske forskerne som skal lese de estetiske analysene. For det første vil det å diskutere et verks grad av originalitet bare ha relevans hvis man betrakter verket som et historisk fenomen, og det er nettopp en slik historisk betraktningssmåte de estetisk-filosofiske forskerne avviser. For det andre legger den estetisk-filosofiske skolen stor vekt på at det litterære verket er en gjenspeiling av forfatterens *indre* liv; en beskrivelse av forfatterens ytre livsløp vil derfor ikke oppleves som relevant og overbevisende. Fordi disse topoiene ikke fungerer overtalende, har det da utviklet seg en innholdsnorm i den estetisk-filosofiske skolen som sier at disse ikke bør brukes i en estetisk analyse.

Et annet karakteristisk trekk ved sjangeren estetisk analyse i perioden 1937–49 er at den har innholdsnormer som sier at topoiene tilblivelse (T26) og den ellers svært så sjeldne forarbeid (T24) *bør* brukes. Faktisk forekommer både T24 og T26 i alle de estetiske analysene fra denne perioden. Ifølge den estetisk-filosofiske skolen er dikterverket en uoppløselig helhet, så hvis man skal klare å skille dets enkelte bestanddeler fra hverandre, slik som det estetisk verdifulle fra det historisk bundne, må man studere tilblivelseshistorien og finne ut hvor de enkelte delene kommer fra. Hvis man skal lykkes i å overtale estetisk-filosofiske lesere om at man har funnet noe av evig estetisk verdi i et verk, må altså dette underbygges av en redegjørelse for verkets tilblivelse og de estetiske verdiens opphav, og det kan forklare hvorfor det har oppstått en innholdsnorm som sier at T24 og T26 *bør* brukes i en estetisk analyse.

Til slutt vil jeg nevne at den estetiske analysen, i motsetning til sjangrene som brukes i den historisk-biografiske skolen, har en innholdsnorm som sier at både topoiene forfatter-skapets grunntrekk (T23) og kjerne (F14) *bør* brukes. De estetisk-filosofiske skolen har en grunnleggende idé om at det estetisk verdifulle er noe evig, og at vi derfor vil finne dette igjen som en konstant størrelse i forfatterskapet og i forfatterens dypeste sjelleliv. Når man skal utføre handlingen å *identifisere estetisk verdi* på en måte som kan overtale estetisk-filosofiske forskere, vil det da være viktig å vise at de verdiene man har funnet, faktisk går igjen i hele forfatterskapet og i hele forfatters liv. Å bruke topoiene T23 og F14 vil med andre ord fungere overtalende på denne mottakergruppen, og dette kan forklare hvorfor det har utviklet seg en innholdsnorm som sier at disse topoiene *bør* brukes i sjangeren estetisk analyse.

Den estetisk-filosofiske skolens *stilnormer* for den estetisk analysen viser at dette er en sjanger med en svært synliggjort avsender; en artikkel i denne sjangeren *bør* inneholde høye frekvenser av både *jeg*, *vi* og *man* – og spesielt av de to førstnevnte. Forklaringen på disse stilnormene kan ligge i tilpasningen til skolens vitenskapsteoretiske overbygning. Ifølge

de estetisk-filosofiske forskerne har de estetiske verdiene en objektiv eksistens, men de kan kun identifiseres av et estetisk følsomt menneske som lever seg fullstendig inn i det litterære verket. Hvis man skal overbevise estetisk-filosofiske forskere om at det man har identifisert i en gitt tekst, faktisk er evige estetiske verdier, vil det da være viktig at man selv står tydelig fram og vitner om de estetiske opplevelsene man har hatt. En avsender som synliggjør seg selv som et estetisk følsomt menneske, vil oppfattes av de estetisk-filosofiske forskerne som en troverdig person, og det vil bidra til at artikkelen kan overtale gjennom *ethos*.

Ifølge den estetisk-filosofiske skolens stilnormer for estetisk analyse i perioden 1937–49 bør en artikkel i denne sjangeren også ha en forholdsvis høy frekvens av *gardering*. Når vi tenker på at en estetisk analyse i hovedsak går ut på å identifisere evige estetiske verdier samt å vise disse verdienes opphav i forfatterens indre sjeleliv, kan denne høye garderingsfrekvensen forklares som en tilpasning til denne skoleretningens vitenskapsteoretiske overbygning. Ifølge de estetisk-filosofiske forskerne er ikke estetiske verdier og sjelelivets dypere lag noe man kan avdekke gjennom etterprøvbare metoder eller argumentere for rasjonelt; dette kan kun gripes intuitivt gjennom innlevelse i de litterære verkene, og det som avgjør hvor korrekt resultatet er, er litteraturforskerens grad av estetisk følsomhet. Når man henvender seg til en gruppe estetisk-filosofiske forskere med en estetisk analyse, kan alt man skriver om estetiske verdier i teksten og om forfatterens dypeste sjeleliv, bli avvist og kritisert av mottakere som har hatt en annen opplevelse av teksten, og som kanskje oppfatter seg selv som mer estetisk følsomme enn artikkelforfatteren. Det er dermed grunn til å anta at de som skriver estetiske analyser, vil søke å avverge en slik kritikk gjennom å ta forbehold til mye av det de sier om tekster og forfatteres sjeleliv, og at dette kan forklare hvorfor den estetisk-filosofiske skolen har utviklet en stilnorm for denne sjangeren som sier at man bør ha en høy frekvens av *gardering* i denne sjangeren. En støtte til denne forklaringen får vi når vi ser på hva *garderinger* faktisk brukes til i de estetisk-filosofiske estetiske analysene fra perioden 1937–49. I disse artiklene finner vi 160 *garderinger* blant de totalt 23700 ordene, og hele 89 av disse *garderer* en påstand om en tekst, mens 37 *garderer* en påstand om det indre sjelelivet til en person, i hovedsak til forfatteren. Til sammen utgjør dette hele 78,8 % av alle *garderingene* i denne sjangeren i perioden 1937–49.

12.7.3.2 Endringer i tekstnormer

Både *innholds-* og *stilnormene* for sjangeren estetisk analyse framstår som forholdsvis stabile, og med tanke på den vitenskapsteoretiske overbygningen i den estetisk-filosofiske skolen i de to periodene, er det også nærliggende at det er slik. Nykritikkens gjennombrudd i Norge førte ikke – innenfor den perioden jeg studerer – til noen større endringer i denne skolens grunnleggende teorier om og metoder for å studere litteratur. Tekstnormene for sjangeren estetisk

analyse i perioden 1937–49 vil dermed også være godt tilpasset estetisk filosofiske mottakere i 1950–57, og det vil da sannsynligvis ikke oppstå noe behov for en tekstnormendring. Den eneste klare endringen i tekstnormer vi kan se, er økningen i frekvensen en estetisk analyse bør ha av pronomenkategorien *vi*. Denne endringen er verdt å merke seg, ettersom vi har sett den motsatte utviklingen i den historisk-biografiske skolens tekstnormer: I både introduksjonsartikkelen, suppleringsartikkelen og tekstanalysen er frekvensen man bør ha av *vi*, lavere i den andre perioden. Det er imidlertid vanskelig å forklare hvorfor vi får denne økningen av *vi* i den estetiske analysen. Jeg har ikke funnet noe i den vitenskapsteoretiske overbygningen til den estetisk-filosofiske skolen i 1950–57 som tilsier at en økt frekvens av *vi* vil styrke en estetisk analyses overtalende kraft. Det hjelper heller ikke å se på hva dette pronomenet brukes til i de to periodene. I 1937–49 er det 170 forekomster av *vi* blant de totalt 23700 ordene, og av disse er 12 brukt til å betegne en bestemt gruppe; 8 brukes i beskrivelser av hva fagmiljøet – betegnet som *vi* – har kunnskap om; 89 brukes i beskrivelser av hvordan en generell leserinstans opplever en tekst; 7 opptrer i garderingsuttrykk; og 54 finner vi i metatekstuelle referanser. I 1950–57 er det totalt 147 garderinger blant de 15931 ordene, og i de fem nevnte kategoriene er det henholdsvis 17, 3, 68, 11 og 48 garderinger. Fordelingen mellom de fem kategoriene er altså forholdsvis lik i de to periodene, og den totale økning i *vi*-frekvens skyldes med andre ord en økning innenfor de fleste kategoriene. En slik generell økning av *vi* har det ikke lyktes meg å forklare ut fra den retoriske forklaringsmodellen, og jeg må derfor la dette bli stående uforklart i denne sammenheng. Vi må dessuten huske at det ikke er sikkert at vi har å gjøre med en reell stilnormendring: Antallet artikler i begge perioder er svært lite, og forskjellen i gjennomsnittlig frekvens av *vi* kan like godt være en tilfeldighet som en indikasjon på en stilnormendring i den estetisk-filosofiske skolen.

12.8 Oppsummering og konklusjon

I dette kapitlet har jeg vist at tilpasningen til den vitenskapsteoretiske overbygningen til artiklens mottakere langt på vei kan forklare sjangerutvalget, tekstnormene samt endringene av disse i de to skoleretningene: For det første ser det ut til at *sjangrene* som eksisterer i en skoleretning, er de sjangrene som utfører de illokusjonære makrospråkhandlingene som er i stand til utløse den perlokusjonære språkhandlingen *å overtale* hos skolens medlemmer. For det andre har jeg vist at *tekstnormene* i den enkelte sjangeren kan forklares som en konvensjonalisering av innholdsmessige og stilistiske trekk som gjør det sannsynlig at en tekst i denne sjangeren vil lykkes i å overtale de øvrige medlemmene i skoleretningen. For det

tredje har jeg vist at endringer i en skoleretnings vitenskapsteoretiske overbygning kan forklare endringer i skoleretningens sjangerpreferanser og tekstnormer.

Når jeg ovenfor har forklart sjangerer og tekstnormer ut fra hva som vil fungere overtalende overfor bestemte mottakere, har jeg forsøkt å bestemme hvilken vei til overtalelse det er snakk om: *ethos*, *pathos* eller *logos*. I hovedsak ser det ut til at *innholdsnormene* kan forklares ut fra hva som kan overtale gjennom *logos*: Innholdsmomenter som får framstillingen av forskningsobjektet til å stemme overens med mottakernes virkelighetsoppfatning, blir konvensjonalisert til innholdsnormer. *Stilnormene* ser derimot ut til å kunne forklares ut fra overtalelse gjennom *ethos*: En stilistisk utforming som får avsenderen til å framstå som en troverdig person, blir konvensjonalisert til stilmorm. Dette betyr imidlertid ikke at innhold alltid og kun bestemmes av *logos*-overtalelse, mens stil bestemmes av *ethos*. Jeg har for det første ikke utelukket at andre forhold enn *logos*-overtalelse kan forklare innholdsnormene. For det andre er det kun utvalgte deler av stilen jeg har undersøkt, nærmere bestemt bruken av pronomen og gardering, og det er godt mulig at normene for bruken av andre språktrekk kan ha andre forklaringer. Det er heller ikke slik at overtalelse gjennom *pathos* er fullstendig fraværende i mitt materiale. I den artikkelen som kanskje tydeligst bryter den historisk-biografiske skolens tekstnormer for introduksjonsartikler, Odd-Stein Anderssens "Lyrikken under krigen" (1944-18), ser det ut til at både deler av innholdet og enkelte stiltrekk er valgt fordi de kan vekke bestemte følelser hos mottakerne. Artikkelen er utgitt i 1945,³⁷ og store deler av innholdet faller inn under toposen historie (K02). Anderssen forteller dels om den tyske okkupasjonsmaktens overgrep, dels om motstandsbevegelsens kamp, og til det siste knytter han den norske krigslyrikken: "Som så mange andre av våre beste krefter, gikk også poesien under jorden" (1944-18, 205). Det er grunn til å tro at når de forfatterskapene som introduseres i denne artikkelen, knyttes så tydelig til motstandsbevegelsen, vil det skape positive følelser for disse forfatterskapene hos artikkelens lesere, noe som sannsynligvis vil styrke artikkelens overtalende kraft og øke sjansene for at mottakerne vil inkludere dette forskningsområdet i den norske litteraturvitenskapen. Artikkelen kan også sies å appellere til en solidaritetsfølelse hos de leserne som nettopp hadde gjennomlevd krigen, gjennom en høy *vi*-frekvens der *vi* i de fleste tilfeller betyr "vi nordmenn". Jeg vil ikke gå nærmere inn på denne artikkelen i denne sammenheng; jeg har kun trukket den fram for å vise at også overtalelse gjennom *pathos* kan forekomme i disse artiklene.

Avslutningsvis vil jeg peke på de begrensningene som ligger i de forklaringene jeg har gitt i dette kapitlet. For det første er dette kun å regne som *mulige* forklaringer. Jeg har kun

---

³⁷ Som tidligere nevnt ble 1944-årgangen av Edda utgitt først i 1945.

vist at tilpasning til mottakernes vitenskapsteoretiske overbygning *kan* forklare sjangerutvalg og tekstnormer; jeg har ikke utelukket at det kan finnes andre mulige forklaringer. For det andre er det enkelte tekstnormer og tekstnormendringer jeg ikke har lyktes å forklare ut fra retorikkens forklaringsmodell. Først og fremst har enkelte av stilmendringene vanskelig latt seg forklare som en tilpasning til den vitenskapsteoretiske overbygningen. Jeg vil derfor ikke gi et entydig bekreftende svar på avhandlingens problemstilling 4: Kan eventuelle forskjeller og endringer i tekstnormer i norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57 forklares ut fra forskjeller mellom og endringer i skoleretningenes vitenskapsteoretiske overbygninger? Jeg vil heller si at det er *mulig å forklare en del av* forskjellene og endringene i tekstnormene i norsk litteraturforskning i perioden 1937–57 ut forskjeller mellom og endringer i skoleretningenes vitenskapsteoretiske overbygninger, men at andre forklaringer ikke kan utelukkes. Samme forbehold vil jeg ta til selve forklaringsmodellen: Den har latt seg anvende til å finne mulige forklaringer på tekstnormer i norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57, og det antyder at modellen kan ha gyldighet også utenfor den antikke kulturen den ble utviklet innenfor. Om modellen er så universell at den kan brukes til å forklare tekstnormene for alle slags overtalende tekster, har jeg imidlertid ikke grunnlag for å uttale meg om.

13 Avslutning

13.1 Tekstnormer i norsk litteraturvitenskap

13.1.1 Sammenfatning av resultatene

Det generelle inntrykket resultatene av min tekstnormundersøkelse gir, er at *tekstnormene i den norske litteraturvitenskapen ikke framstår som spesielt strenge*. I hver eneste sjanger har jeg funnet eksempler på artikler som bryter klart med innholds- og/eller stilnormene, men som likevel har blitt regnet som gode nok til å bli publisert i Norges mest prestisjetunge litteraturvitenskapelige tidsskrift. Den enkelte tekstprodusent har med andre ord en forholdsvis stor frihet i utformingen av en litteraturvitenskapelig artikkel, og særlig ser dette ut til å gjelde komposisjonen: Jeg har ikke funnet noe som tilsier at det finnes særskilte normer for valg av innhold og stil til artikkelbegynnelser, og det indikerer at den kompositoriske utformingen av artikkelen lagt på vei bestemmes av den enkelte artikkelforfatter. Dette må imidlertid ikke tas som noe mer enn en indikasjon, da jeg ikke har gjort noen fullstendig komposisjonsanalyse.

Resultatene antyder samtidig at norske litteraturforskere i 1937–57 ikke står helt fritt i utformingen av artikler, og at tekstproduksjonen og -resepsjonen i dette sosiale feltet til en viss grad er regulert av tekstnormer. Den kanskje strengeste reguleringen ligger i sjangervalget. Mine analyser antyder at det kun er fem illokusjonære makropråkhandlinger man kan utføre i dette feltet, og dermed fem sjangrer man kan skrive artikler i. I praksis er imidlertid ikke dette så bindende som det kan høres ut: Emnene man kan velge innenfor hver sjanger, er nærmest talløse, og særlig gjelder dette den mest utbredte sjangeren: suppleringsartikkelen. Den innholdsmessige og stilistiske utformingen av artikler innenfor den enkelte sjangeren ser også ut til å være underlagt en viss grad av normregulering: I hver sjanger har jeg funnet et utvalg topoi som et flertall av artiklene inneholder, og frekvenser av de fire språktrekkene som flertallet befinner seg i nærheten av. Det er dessuten verdt å merke seg at artikkelforfatterne ikke ser ut til å bryte tekstnormene etter eget forgodtbefinnende, men at normbrudd primært skjer når dette er nødvendig av hensyn til tilpasningen til den retoriske situasjonen.

Forskjellen i tekstnormer mellom den historisk-biografiske og den estetisk-filosofiske skolen i perioden 1937–57 ser ut til å være mindre enn man kanskje skulle tro med tanke på hvor fundamentalt forskjellige syn disse skoleretningene har på hva litteraturforskning skal være. Den kanskje tydeligste forskjellen ser vi i sjangervalget: Den sjangeren som brukes oftest i den estetisk-filosofiske skolen, estetisk analyse, har jeg ikke funnet et eneste eksempel på i den historisk-biografiske skolen. Det ser også ut til å være en viss forskjell i selve

tekstnormene, men forskjellen er ikke større enn mellom to sjangrer innenfor den historisk-biografiske skolen. Vi bør imidlertid ikke være altfor overrasket over at forskjellen ikke er større. Medlemmene av de to skoleretningene er tross alt aktører innenfor ett og samme sosiale felt, der de skal fungere som hverandres kolleger, studenter og/eller lærere, og der de til og med må publisere i samme vitenskapelige tidsskrift. Det vil sannsynligvis være grenser for hvor forskjellige tekstnormer kan bli under slike forhold.

Endringene i tekstnormer i tiden omkring nykritikkens gjennombrudd ser også ut til å være små. Den tydeligste endringen ser vi i sjangerbruken i den historisk-biografiske skolen, der sjangeren tekstanalyse raskt vokser fram til å bli den nest mest brukte sjangeren. Vi har imidlertid sett få indikasjoner på at det skjer noen større tekstnormendringer i de enkelte sjangrene. Innholdsnormene framstår som forholdsvis stabile, men vi ser en viss antydning til en stilmendring i den historisk-biografiske skolen. Vi må imidlertid ikke trekke den konklusjonen av dette at tekstnormene i den norske litteraturvitenskapen endret seg lite etter nykritikkens gjennombrudd. Den perioden jeg undersøker, slutter i 1957, bare noe få år etter at nykritikken for alvor ble kjent hos flertallet av norske litteraturstudenter og -forskere, og det er godt mulig at det skjedde større endringer i årene som fulgte.

13.1.2 Sammenligning med tidligere studier

Hvis vi sammenligner disse resultatene med tidligere studier av vitenskapelig tekst, kan vi få en antydning om hva som særpreger tekstnormene i den norske litteraturvitenskapen 1937–57, og hvilke fellestrekk disse normene eventuelt har med tekstnormer i andre vitenskapelige disipliner. Det første vi kan slå fast, er at tekstnormene i den norske litteraturvitenskapen skiller seg klart fra de vi finner i de fleste naturvitenskapelige disipliner. Her er det som regel svært strenge normer for både den innholdsmessige, kompositoriske og stilistiske utformingen av artikler, mens den norske litteraturvitenskapen kun ser ut til å operere med normer for innhold og stil, og ingen av disse framstår som spesielt strenge. Fraværet av sterkt styrende komposisjonsnormer ser imidlertid ut til å være karakteristisk for humanistiske disipliner (jf. kapittel 2.4.2).

Resultatene av min *stilundersøkelse* gir oss som nevnt grunn til å tro at norske litteraturforskere i perioden 1937–57 følger bestemte stilmener når de skriver artikler, men hvis vi sammenligner dette med resultatene fra tidligere studier av vitenskapelig språkbruk, framstår ikke stilmener i den norske litteraturvitenskapen som videre unike. For det første antyder resultatene av KIAP-prosjektet at stilmener for vitenskapelige artikler sjelden er spesielt strenge; de ulike fagene kan nok ha sine bestemte stilmener, men den enkelte forsker står forholdsvis fritt til å utforme sin egen stil (Fløttum 2003a: 114). Det samme resultatet kom jeg

til i min undersøkelse. For det andre kjenner vi igjen den rangeringen av pronomenkategoriene jeg fant i alle fem sjangrer, fra tidligere studier av *norsk* vitenskapsspråk: I KIAP-prosjektet sammenligner Fløttum pronomenbruken i nyere norske, engelske og franske vitenskapelige artikler, og i de norske artiklene er *vi* den totalt sett mest brukte pronomenkategorien, fulgt av *man* og til slutt *jeg* (Fløttum 2003b: 33–40). Fløttums undersøkelse omfatter dessuten tre ulike vitenskapelige disipliner, og de gjennomsnittlige frekvensene hun finner i de norske økonomi-artiklene, svarer omtrent til de jeg fant i mitt materiale: *Vi* har en gjennomsnittlig frekvens på 0,58 forekomster per 100 ord, *man* har 0,25, og *jeg* har 0,11 (ibid.). I de to norske historieartiklene som Johan Tønnesson analyserer i *Vitenskapens stemmer*, er også *vi* den mest brukte av de tre pronomenkategoriene (Tønnesson 2001: 156).³⁸ Den pronomenbruken jeg har beskrevet, er med andre ord ikke unik for norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57, men går igjen i norsk vitenskapsspråk i andre fag og andre epoker. Hvorvidt garderingsbruken er unik eller ikke, er det vanskeligere å si noe om, for det er gjort få systematiske undersøkelser av dette fenomenet i norskspråklige vitenskapelige tekster, og i de studiene som finnes, blir garderingsbegrepet avgrenset på forskjellige måter, slik at en sammenligning blir vanskelig.

I komposisjon og stil framstår altså gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler som relativt typiske norske humanistiske artikler. Hvis det skulle finnes noe som er unikt for tekstnormene i norsk litteraturvitenskap 1937–57, må det da være sjangrene og innholdsnormene. Jeg har imidlertid ikke funnet noen studier av humanistiske artikler som har undersøkt sjangrer og innholdsnormer på den måten jeg har gjort det i denne avhandlingen, så en sammenligning vil vanskelig kunne la seg gjøre.

13.2 Resultatenes reliabilitet og validitet

Det overordnede spørsmålet om validiteten til resultatene av min empiriske undersøkelse er i hvilken grad de hypotesene jeg har satt fram om tekstnormer, stemmer overens med de tekstnormene som faktisk ble brukt i produksjonen og resepsjonen av gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57. Svaret på dette spørsmålet vil være avhengig av påliteligheten til en rekke ledd i forskningsprosessen fram til disse hypotesene. Det første vi må ta stilling til, er hvor representativt mitt utvalg Edda-artikler er for den totale mengden gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler fra 1937–57. Som jeg gjorde rede for i kapittel 1, var Edda det primære organet for publisering av faginterne

---

³⁸ Fløttums og Tønnessons undersøkelser er ikke fullstendig sammenlignbare med min når det gjelder pronomenkategorien *man*. Ingen av dem ser ut til å regne med de tilfellene av *seg* og *sin/si/sitt/sine* som har en allmenn uspesifisert referanse, og Tønnesson tar heller ikke med "'man' når det brukes om personer i historien" (Tønnesson 2001: 156).

litteraturvitenskapelige artikler i Norge på denne tiden, og siden jeg har tatt med *alle* artiklene fra årgangene 1937–57 som faller inn under definisjonen av norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler, i mitt materiale, og ikke bare et utvalg, er det grunn til å tro at de tekstene jeg studerer, er representative for den totale mengden slike artikler.

Neste spørsmål er hvor reliable og valide resultatene av analysen av de 150 artiklene i materialet er. Graden av *reliabilitet* – altså hvor nøyaktig analysen er gjennomført, og i hvilken grad resultatene hadde blitt det samme hvis analysen ble gjentatt av meg selv eller noen andre (Hellevik 1993: 159) – varierer mellom de ulike delene av analysen. Reliabiliteten er høyest i analysen av de tre pronomenkategoriene, for her dreier undersøkelsen seg om noen helt bestemte ord; det vil altså aldri oppstå tvil om det jeg finner, er en forekomst av det jeg leter etter, eller ikke. Risikoen for feiltelling har jeg dessuten forsøkt å redusere ved å gjøre hvert ledd i registrering og opptellingen tre ganger. Reliabiliteten til garderingsanalysen må nødvendigvis være noe lavere. Selv om jeg forsøkte å gi en detaljert oversikt over måter gardering kan uttrykkes på i norsk, vil spørsmålet om hvorvidt et bestemt språklig uttrykk er en gardering eller ikke, alltid være et spørsmål om tolkning, der man må trekke vekslers på sin egen språkkompetanse og sin kjennskap til tekstens situasjons-, kultur- og samfunnskontekst.³⁹ Her kunne reliabiliteten blitt økt hvis flere forskere studerte materialet uavhengig av hverandre og til slutt sammenlignet resultatene, men det har ikke latt seg gjøre innenfor rammene av denne avhandlingen. Jeg har imidlertid forsøkt å redusere faren for feiltelling ved å gjøre både registreringen og opptellingen tre ganger hver. Innholdsanalysen vil ha omtrent samme reliabilitet som garderingsanalysen. Selv om jeg har forsøkt å gi en så presis definisjon av de 60 topoiene som mulig, vil det alltid være et element av tolkning involvert når man skal avgjøre hvilken topos en bestemt tekstpassasje skal plasseres innenfor.⁴⁰ Det kan selvsagt også hende at jeg har oversett enkelte topoi, men jeg har forsøkt å redusere risikoen for dette ved å gjennomføre innholdsanalysen tre ganger. Identifiseringen av artiklenes illokusjonære makrospråkhandlinger, og dermed også sjangerinndelingen av materialet, vil heller ikke ha noen høy reliabilitet. For det første hadde jeg ikke et sett av forhåndsdefinerte handlinger jeg lette etter. For det andre er språkhandlinger et fenomen som sjelden kommer eksplisitt til uttrykk, og som man kun kan identifisere gjennom en fortolkning av teksten. Det ville ført for langt å gi en detaljert redegjørelse for fortolkningen av hver eneste av de 150 artiklene, men i kapittel 8 har jeg trukket fram noen eksempler fra hver av de fem sjangrene, slik at sjangerinndelingen til en viss grad kan etterprøves.

---

³⁹ En oversikt over registrerte garderinger finnes i vedlegg 3.

⁴⁰ En oversikt over registrerte topoi finnes i vedlegg 2.

Det er også forskjell på *validiteten* – altså hvorvidt det jeg har registrert i analysene, er de egenskapene jeg faktisk er ute etter å beskrive (ibid.) – til de ulike delene av analysene. For pronomenanalysen vil antagelig validiteten være noe lavere enn reliabiliteten. Det er nemlig ikke pronomenbruken i seg selv jeg vil undersøke, men i hvilken grad avsenderen er synliggjort i tekstene, og bruk av førstepersonspronomen og ubestemt pronomen er kun én – om enn den kanskje mest eksplisitte – av flere måter dette kan skje på. Som tidligere studier av vitenskapelige tekster har vist, kan avsenderen også komme til syne i for eksempel evaluerende utsagn (jf. kapittel 2). Frekvensen av pronomenbruken er altså ikke et valid mål på den totale graden av synliggjøring av avsenderen i teksten; det er kun et valid mål på synliggjøring gjennom pronomen. Validiteten til garderingsanalysen vil derimot være høyere. Her leter jeg ikke etter indikatorer på gardering, men etter fenomenet i seg selv, altså avsenderens modifisering av sannhetsinnholdet i sine egne påstander. For innholdsanalysen er spørsmålet om validitet mer komplisert. Her er det nemlig ikke bare spørsmål om hvorvidt en tekstpassasje kan kategoriseres innenfor en gitt topos; hvis resultatene av innholdsanalysen skal være utgangspunktet for en beskrivelse av tekstnormer, er det en forutsetning av de topoiene jeg identifiserer i artiklene, svarer til de topoiene – de generelle innholdskategoriene – norske litteraturforskere i 1937–57 faktisk orienterer seg etter når de skal velge innhold til egne artikler, og som de leter etter når de leser og bedømmer sine kollegers artikler. Det sier seg selv at en liste over 60 strengt definerte topoi som den jeg har utarbeidet, aldri kan bli noe annet enn en grovt stilisert modell av det mylder av bevisste og ubevisste, mer eller mindre klart avgrensede kategorier som medlemmene av et sosialt felt orienterer seg i tilværelsen gjennom. På den annen side er ikke topikken tatt rett ut av luften. Hver eneste av de 60 topoiene favner om et aspekt av tilværelsen som omtales gjentatte ganger i materialet, og som litteraturforskerne ofte også har en betegnelse for, slik som personskildring (T04) eller samtidsresepsjon (L01) (jf. kapittel 7). Topikken – og dermed også resultatene av innholdsanalysene – burde derfor kunne gi en forholdsvis god pekepinn om hvordan de norske litteraturforskerne velger ut og fortolker innholdet i litteraturvitenskapelige artikler. Topikkens validitet kunne vært styrket hvis jeg undersøkte et nåtidig felt og kunne intervjuer sentrale aktører om hvordan de kategoriserer innholdet i tekstene sine, men det lar seg vanskelig gjøre når jeg studerer et fagmiljø over et halvt århundre tilbake i tid. Når det gjelder sjangerinndelingens validitet, er spørsmålet omtrent det samme: I hvilken grad svarer de illokusjonære makrospråkhandlingene jeg har identifisert, til de handlingene som norske litteraturforskere i perioden 1937–57 mer eller mindre bevisst forsøkte å utføre? Nok en gang kunne validiteten vært økt gjennom intervjuer av aktører i det sosiale feltet, men som nevnt vil dette være vanskelig i mitt tilfelle. Jeg har imidlertid funnet en viss støtte til mine tolkninger i enkelte

makroperformativer i artiklene, det vil si utsagn som eksplisitt uttrykker hvilken illokusjonær makrospråkhandling teksten utfører, så validiteten til sjangerinndelingen burde være akseptabel.

Til slutt har vi nå kommet fram til spørsmålet om i hvilken grad de hypotesene jeg har satt fram om tekstnormer, stemmer overens med de faktiske tekstnormene i det norske litteraturvitenskapelige miljøet. Dette blir for det første bestemt av alt jeg har nevnt så langt, det vil si tekstutvalgets representativitet og de enkelte analysenes validitet og reliabilitet. For det andre ligger det et stort usikkerhetsmoment i selve slutningen fra regelmessighet i tekstutforming til bakenforliggende tekstnormer. Som nevnt er dette en abduktiv slutning, og det innebærer at de tekstnormene jeg slutter meg til, kun vil ha status som hypoteser: Tekstnormene jeg beskriver, er en *mulig* forklaring på regelmessigheten i tekstutformingen, men jeg kan ikke utelukke andre muligheter. For det tredje vil størrelsen på materialet ha en innvirkning på resultatenes validitet. Den abduktive slutningen bygger på en tese om at *regelmessigheter* i et utvalg tekster som er formet etter samme normer, vil indikere normer for hvordan tekster *bør* se ut, og at *avvik* vil indikere normer for hvordan tekster *kan* se ut, og da er det innlysende at utvalget tekster må være så stort at man tydelig ser hva som er regelmessigheter og avvik. Det er vanskelig å sette en grense for hva som er et stort nok tekstutvalg; vi kan snarere si det slik at jo flere tekster vi har med å gjøre, desto mer pålitelige blir resultatene. Mitt materiale omfatter i alt 150 artikler, og i utgangspunktet skulle det være et tilstrekkelig antall, men når dette skal fordeles – svært ujevnt – mellom fem sjangrer og deretter mellom to skoleretninger og to perioder, sier det seg selv at antallet tekster i den enkelte kategorien kan bli altfor lite til å kunne gi noen pålitelige indikasjoner om hvilke tekstnormer de er formet etter. Spesielt ble dette et problem i en så lite utbredt sjanger som sammenfatningsartikkelen, der jeg til slutt satt igjen med én artikkel fra den estetisk-filosofiske skolen og tre fra den historisk-biografiske, hvorav to var fra perioden 1937–49 og én fra 1950–57. Når antallet artikler er som lite som dette, har jeg da også vært svært forsiktig med å sette fram hypoteser om tekstnormer. I de øvrige sjangrene har det imidlertid kommet forholdsvis klart fram hva som er regelmessigheter og hva som er avvik i tekstutformingen, og da kan vi anta at de tekstnormene jeg slutter meg fram til, vil kunne gi et relativt pålitelig bilde av de faktiske tekstnormene.

I denne gjennomgangen har det kommet fram en rekke forhold som kan spille inn på påliteligheten til beskrivelsene jeg har gitt av tekstnormene i den norske litteraturvitenskapen i perioden 1937–57, og til sammen gjør dette resultatene mine langt fra sikre. Samtidig har jeg så langt det har latt seg gjøre, forsøkt å øke reliabiliteten og validiteten på alle trinn i undersøkelsen, fra valget av materiale via analysene til den endelige slutningen fra tekstutforming til tekstnorm. Alle disse forhåndsreglene kan imidlertid ikke endre det faktum at resultatene i

siste instans hviler på en abduktiv slutning, og at de derfor aldri kan bli mer enn hypoteser. Dette vil jeg imidlertid ikke se en svakhet ved undersøkelsen, men som en nødvendighet. Den nesten totale mangelen på kunnskap om tekstnormene for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler fra 1937–57 gjorde det nødvendig å legge opp dette som en eksplorative undersøkelse, der målet ikke var å prøve ut hypoteser, men å utvikle dem. Eventuelle framtidige undersøkelser felt vil imidlertid kunne komme fram til sikrere resultater ved å ta utgangspunkt i de hypotesene jeg har utviklet, og prøve dem ut. For å gjøre det mulig å etterprøve og bygge videre på mine undersøkelser, har jeg forsøkt å gjengi så mye som mulig av alle mine delresultater og ikke minst fortolkninger i vedleggene til denne avhandlingen.

13.3 Teorien og metoden

Denne avhandlingen har ikke kun vært en eksplorative undersøkelse av tekstnormer i norsk litteraturvitenskap 1937–57; den har også vært et forsøk på å utvikle og prøve ut et teoretisk og metodologisk grunnlag for tekstnormstudier. Det som underveis i min empiriske undersøkelse har framstått som styrken til den retoriske tekstnormteorien jeg har tatt utgangspunkt i, er at den forener så mange forskjellige momenter i en helhetlig modell. Den favner om tekstnormer på alle tre plan av tekstsystemet, den knytter disse normene til hverandre i et komplekst sjangerbegrep, den gjør rede for både forskjeller og endringer i tekstnormer, og den tilbyr en forklaringsmodell for tekstnormer. Den retoriske tekstnormteorien har med andre ord gitt det teoretiske grunnlaget jeg trengte for å gjennomføre min empiriske undersøkelse og svare på avhandlingens problemstillinger, og det har ikke vært nødvendig å supplere med andre teorier og metoder.

Den teorien og metoden jeg har arbeidet etter, har imidlertid også sine svakheter, og de største problemene er knyttet til komposisjonsnormene. For det første har jeg ikke funnet indikasjoner på at det finnes komposisjonsnormer – slik disse er definert i den retoriske tekstnormteorien – i den norske litteraturvitenskapen i 1937–57, og det tilsier at retorikkens sjangerbegrep må modifiseres noe. Mine undersøkelser antyder at det er fullt mulig for en sjanger å kun ha innholds- og stilnormer. Dette betyr imidlertid ikke at det ikke finnes sjangrer som også har komposisjonsnormer: IMRAD-formatet for vitenskapelige artikler er godt et eksempel på dette. Her deles teksten opp i fire klart avgrensede deler, og hver av delene har sine bestemte innholds- og stilnormer. Som jeg var inne på i kapittel 6, er det er også visse metodologiske problemer knyttet til komposisjonsnormene, spesielt når man skal sammenligne mange tekster. Hvordan man skal identifisere en teksts posisjonsstruktur, og hvordan man skal avgjøre om en bestemt del av én artikkel kan sammenlignes med en bestemt del av en annen, gir ikke den klassiske retorikken noe svar på, og jeg har heller ikke tatt stilling til dette i min egen

framgangsmåte. Her vil det være et behov for å videreutvikle den retoriske tekstnormteorien og framgangsmåten som bygger på denne. Ellers er det opplagt at det er mye som teorien og metoden kunne tatt for seg, men som jeg har avgrenset meg fra. Den største mangelen er kanskje at argumentasjonen i tekstene ikke fanges opp. Det er imidlertid ikke noe i veien for at den retoriske tekstnormteorien kan utvides med blant annet en argumentasjonsteori.

Det bør også nevnes at de statistiske beregningene jeg har gjort, til tider har gitt et for unyansert bilde av regelmessighetene og avvikene i materialet, slik at tekstnormhypotesene ikke har blitt så presise som de kanskje burde ha vært. For innholdsnormene har jeg holdt meg konsekvent til regelen om at hvis en topos opptrer i mellom 0 og 50 % av artiklene, antar jeg at det finnes en norm som sier at toposen *kan* brukes, og hvis en topos opptrer i 50 % eller flere av artiklene, antar jeg at det finnes en norm som sier at toposen *bør* brukes. Dette har i noen tilfeller resultert i at to topoi som opptrer i henholdsvis 50 og 100 % av artiklene, har blitt plassert i samme normkategori, selv om det er grunn til å tro at normene som regulerer dem, ikke er like strenge. Det kunne vært aktuelt å operere med en mer fininndelt skala enn min todeling i *kan*- og *bør*-normer, men hvis det skulle gitt mening å bruke en slik fininndeling, burde nok materialet vært langt større enn mitt. At jeg bruker en så grov inndeling, burde heller ikke være et så stort problem da jeg alltid også har oppgitt de nøyaktige prosenttallene, og trukket disse tallene inn i sammenligningen av innholdsnormer.

For stilnormene har problemet vært noe annerledes. Her har jeg konsekvent brukt gjennomsnittet for å identifisere en frekvens av et språktrekk som flertallet av artiklene befinner seg i nærheten av, men til tider har dette vært en noe unøyaktig indikator. Grunnen til det er at alle de fire språktrekkene jeg har undersøkt, har hatt en så lav frekvens i flertallet av artiklene at muligheten til å avvike med en langt *lavere* frekvens enn flertallet har vært liten. Muligheten til å avvike med en langt *høyere* frekvens har derimot vært stor, og det har resultert i at gjennomsnittet i enkelte tilfeller har ligget noe høyere enn den frekvensen flertallet av artiklene befinner seg på. Jeg valgte likevel å konsekvent bruke gjennomsnittet som indikator på hvor *bør*-normen befinner seg. Alternativet hadde vært å bestemme dette mer skjønnsmessig, men da ville stilnormene i liten grad vært sammenlignbare. Jeg har dessuten sagt eksplisitt ifra når gjennomsnittet har avveket klart fra frekvensen der flertallet av artiklene har befunnet seg.

13.4 Forklaringsmodellen

Et ledd i min empiriske tekstnormundersøkelse var å prøve ut den retoriske tekstnormteoriens forklaringsmodell, og konklusjonen jeg trakk av denne utprøvingen, var at det langt på vei lar seg gjøre å forklare både sjangerutvalg og tekstnormer i den norske litteraturvitenskapen i

1937–57 ut fra hva som fungerer overtalende på mottakere som slutter seg til en bestemt vitenskapsteoretisk overbygning. Det bør presiseres at jeg kun har vist at det er *mulig* å forklare sjangerutvalg og tekstnormer slik; jeg har ikke vist at dette er den *rette* eller den *eneste* forklaringen. Jeg vil nok en gang understreke at den forklaringsmodellen jeg har benyttet, er en *funksjonsforklaring*. Sjangerer og tekstnormer forklares ikke ut fra enkeltpersoners intensjoner eller universelle lovmessigheter, men ut fra den funksjonen de har i det sosiale feltet. Da dette er en funksjonsforklaring, kan den ikke brukes til å forutsi framtidige sjangerer og tekstnormer, men kun til å forklare de sjangrene og tekstnormene som allerede har oppstått. I kapittel 9 gav jeg også eksempler på at man med utgangspunkt i den retoriske tekstnormteori-en kan gi *intensjonsforklaringer* på enkeltteksters utforming: Utformingen kan forklares dels ut fra sjangerens tekstnormer, dels ut fra de vurderingene avsenderen kan ha gjort av hvilken tilpasning til situasjonsfaktorene avsender, sak og leilighet som er nødvendig for at teksten skal fungere overtalende i den aktuelle situasjonen.

At min undersøkelse har vist at det er mulig å forklare sjangerutvalg, tekstnormer og enkeltteksters utforming i den norske litteraturvitenskapen 1937–57 ut fra hva som fungerer overtalende på mottakerne, gir støtte til denne avhandlingens tese om at gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler kan betraktes som *overtalende tekster*. Dette er selvsagt ikke noe bevis for at overtalelse er den viktigste egenskapen til slike tekster, eller for at de i det hele tatt er overtalende, men jeg har i det minste vist at det er mulig å beskrive og forklare interessante trekk ved tekstnormene i et vitenskapelig miljø gjennom å betrakte tekstene som overtalende. Om dette også vil gjelde andre vitenskapelige miljøer enn norsk litteraturvitenskap i perioden 1937–57, kan jeg ikke si noe om på grunnlag av min egen undersøkelse, men resultatene av de siste tiårenes vitenskapsretoriske forskning tilsier at det på ingen måte er usannsynlig.

13.5 Muligheter for videre forskning

Det er flere mulige forskningsoppgaver som ligger i forlengelsen av denne studien. Siden dette vært et forsøk på å utvikle *hypoteser* om tekstnormer for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937–57, vil den mest nærliggende oppgaven være å *prøve ut* disse hypotesene. Det er flere måter en slik utprøving kan gjøres på, men av praktiske grunner er det ikke alle som lar seg gjennomføre i dette tilfellet. Én mulighet er å presentere hypotesene for personer fra fagmiljøet og la dem bedømme i hvilken grad disse svarer til de tekstnormene de forholder seg til i produksjonen og resepsjonen av tekster. Dette er imidlertid vanskelig å gjøre i mitt tilfelle, da jeg studerer et fagmiljø såpass langt tilbake i tid. En annen mulighet er å

ta for seg et annet utvalg gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler fra samme periode og undersøke om disse følger de tekstnormene jeg har beskrevet. Dette er imidlertid heller ikke så enkelt. På denne tiden hadde norske litteraturforskere få alternativer til Edda hvis de ønsket å publisere faginterne artikler, og i min undersøkelse har jeg allerede tatt for meg alle de norske empiriske litteraturvitenskapelige artiklene fra dette tidsskriftet i perioden 1937–57. Det burde likevel kunne la seg gjøre å samle sammen et utvalg artikler fra andre kilder – slik som antologier og utenlandske tidsskrifter – som er forholdsvis sammenlignbart med mitt, og hvis disse artiklene skulle vise seg å følge de tekstnormene jeg har beskrevet, kan det være med på å underbygge hypotesene. En tredje mulighet er å gjøre en ny undersøkelse av det samme materialet, men på en måte som øker reliabiliteten og validiteten. Man kan for eksempel digitalisere materialet og dermed gjøre opptellingen av språktrekk mer presis. Det er også mulig å la flere personer analysere materialet uavhengig av hverandre og diskutere seg fram til sannsynlige tolkninger av garderinger, topoi og språkhandlinger. Ideelt sett burde dette vært gjort i min undersøkelse, men av tids- og ressurs hensyn har det ikke latt seg gjøre.

En annen måte å bygge videre på denne studien på, er å utvide undersøkelsesområdet og ta for seg deler av vitenskapslitteraturen som jeg innledningsvis avgrenset meg fra. Allerede innenfor Edda er mulighetene mange: Man kan blant annet undersøke de teoretiske artiklene, disputasinnleggene, revyene over nyutgitt litteraturforskning og de filologiske kommentarene til det litteraturhistoriske kildematerialet. Det kunne selvsagt også vært interessant å følge utviklingen av den norske empiriske litteraturvitenskapelige artikkelen både før og etter 1937–57. I Edda har man også stoff til ulike komparative studier: Man kan sammenligne de norske artiklene med det som er tatt inn av utenlandsk stoff, og man kan sammenligne de litteraturvitenskapelige artiklene med de artiklene fra andre fagfelt som enkelte ganger slipper til i Edda, primært norrøn filologi, filosofi, folkeminnegransking og historie. Mulighetene er mange også utenfor Edda, og man kan studere både faginterne tekster som doktoravhandlinger, og fageksterne tekster som lærebøker og artikler i litteratur- og kulturtidsskrifter for allmennheten.

Det bør til slutt også nevnes at det teoretiske og metodologiske grunnlaget for denne studien ikke utelukkende er utformet for å beskrive og forklare tekstnormene i norsk litteraturvitenskap i 1937–57. Den retoriske tekstnormteorien er såpass generelt formulert at den også burde kunne legges til grunn for studiet av andre retoriske – det vil si gode og overtalende – tekster enn dem jeg har undersøkt. En mulig forskningsoppgave i forlengelsen av denne avhandlingen kan da være å undersøke i hvilken grad dette lar seg gjøre i praksis. Som nevnt kan det også være aktuelt å revidere og eventuelt utvide den retoriske tekstnormteorien.

Litteratur

- American Psychological Association 2001. *Publication Manual of the American Psychological Association*. 5th ed. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Amundsen, Leiv 1952. "En doktordisputas om Wergeland. Daniel Haakonsen: Skabelsen i Henrik Wergelands diktning". I *Edda* 1952: 16–41.
- Amundsen, Leiv 1957. "Leiv Amundsen". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 248–262. Oslo: Gyldendal.
- Amundsen, Leiv 1961a. "Det historisk-filosofiske fakultet". I *Universitetet i Oslo 1911–1961*. Bind 2: 63–88. Oslo: Universitetsforlaget.
- Amundsen, Leiv 1961b. "Det historisk-filosofiske fakultet. Lærere og forskning". I *Universitetet i Oslo 1911–1961*. Bind 1: 251–474. Oslo: Universitetsforlaget.
- Amundsen, Leiv 1986. "Notater om franskstudiet". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 113–118. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, Øivind 1995. *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, Øivind & Kjell Lars Berge 2003. "Hvor relevant er retorikken?". I Øivind Andersen & Kjell Lars Berge (red.). *Retorikkens relevans*: 5–15. I serie: *Sakprosa*, nr. 9. Oslo: Norsk Sakprosa.
- Aristoteles 1952. "De Rhetorica ad Alexandrum". I Aristoteles. *The works of Aristotle*. Translated into English under the editorship of W. D. Ross. Vol. XI: 1420–1447. London: Oxford University Press.
- Aristoteles 1996. *Poetics*. Translated with an introduction and notes by Malcolm Heath. London: Penguin Books.
- Aristoteles 2002. *Retorik*. Oversat med introduktion af Thure Hastrup. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Austin, J. L. 1975. *How to Do Things with Words*. Second Edition. Edited by J. O. Urmson and Maria Sbisá. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bakhtin, Mikhail M. 1968. *Rabelais and his world*. Translated by Helene Iswolsky. Cambridge, Massachusetts: M.I.T.
- Bakhtin, Mikhail M. 1991. *Dostojevskijs poetik*. Översättning: Lars Fyhr och Johan Öberg. Gråbo: Anthopos.
- Bakhtin, Mikhail M. 1998. *Spørsmålet om talegenrane*. Omsett og med etterord av Rasmus T. Slaattelid. Bergen: Ariadne Forlag.
- Bakken, Jonas 2002. *Litteraturløst som revisjon. En framgangsmåte for kritisk analyse av litteraturløststekster prøvd ut på tolkninger av Ludvig Holbergs Erasmus Montanus eller Rasmus Berg*. Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Bann, Stephen 1984. *The clothing of Clio. A study of the representation of history in nineteenth-century Britain and France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartsch, Renate 1987. *Norms of Language. Theoretical and Practical Aspects*. London: Longman.
- Bazerman, Charles 1988. *Shaping Written Knowledge. The Genre and Activity of the Experimental Article in Science*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Bazerman, Charles 1994. *Constructing Experience*. Carbondale, Illinois: Southern Illinois University Press.
- Bazerman, Charles & David Russel 1994. "Writing Across the Curriculum as a Challenge to Rhetoric and Composition". I Charles Bazerman & David Russell (red.). *Landmark Essays on Writing Across the Curriculum*: xi–xvi. Davis, California: Hermagoras Press.
- Berge, Kjell Lars 1986. "Tekst og talehandlingsteori". I *Norskrift* 49/1986: 24–63.

- Berge, Kjell Lars 1990. *Tekstnormers diakroni. Noen idéer til en sosiotekstologisk teori om tekstnormendring*. I serie: *Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet*, MINS 33. Stockholm: Institutionen för nordiska språk.
- Berge, Kjell Lars 1996. *Norsksensorenes tekstnormer og doxa. En kultursemiotisk og sosiotekstologisk analyse*. Dr.art.avhandling. Institutt for anvendt språkvitenskap, Det historisk-filosofiske fakultet, NTNU.
- Berge, Kjell Lars 1998. "Retorikken & Tekstologien. Studiet av tekster, tekstnormer og tekstkulturer". I *Rhetorica Scandinavica* 6/1998: 60–73.
- Berge, Kjell Lars 2001. "Det vitenskapelige studiet av sakprosa. Om tekstvitenskapelige utfordringer og løsninger i norsk og svensk sakprosaforskning". I Kjell Lars Berge, Kjersti Rongen Breivega, Thore Roksvold & Johan L. Tønnesson. *Fire blikk på sakprosaen*: 1–59. I serie: *Sakprosa*, nr. 1. Oslo: Norsk Sakprosa.
- Berge, Kjell Lars 2003. "The scientific text genres as social actions: text theoretical reflections on the relations between context and text in scientific writing". I Kjersti Fløttum & François Rastier (red.). *Academic discourse. Multidisciplinary approaches*: 141–157. Oslo: Novus Press.
- Berge, Kjell Lars 2005. "Studie 6: Tekstkulturer og tekstkvaliteter". I Kjell Lars Berge, Lars Sigfred Evensen, Frøydis Hertzberg & Wenche Vagle (red.). *Ungdommers skrivekompetanse. Bind II. Norskeksamnen som tekst*: 11–190. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berge, Kjell Lars, Patrick Coppock & Eva Maagerø (red.) 1998. *Å skape mening med språk. En samling artikler av M.A.K. Halliday, R. Hasan og J.R. Martin*. Oslo: LNU/Cappelen.
- Berge, Kjell Lars, Trine Gedde Dahl & Stephen Walton (red.) 2004. *Skriftkultur*. I serie: *Sakprosa*, nr. 10. Oslo: Norsk Sakprosa.
- Berge, Kjell Lars & Per Ledin 2001. "Perspektiv på genre". I *Rhetorica Scandinavica* 18/2001: 4–16.
- Berge, Kjell Lars, Siri Meyer & Tom Are Trippestad (red.) 2003. *Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann 1967. *The social construction of reality. A treatise in the sociology of knowledge*. London: Penguin.
- Berkenkotter, Carol & Thomas N. Huckin 1995. *Genre Knowledge in Disciplinary Communication: Cognition/Culture/Power*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Berthelsen, Herman (red.) 1987. *Hvem er hvem i norsk kulturliv?* Oslo: Dreyer.
- Beyer, Edvard 1957a. "Edvard Beyer". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 435–437. Oslo: Gyldendal.
- Beyer, Edvard 1957b. "Just Bing". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 54–65. Oslo: Gyldendal.
- Beyer, Edvard 1969. "Problemer og metoder i litteraturforskningen". I Sigmund Hoftun & Rolf Tobiassen (red.). *Mål og metoder i litteraturforskningen. Dokumenter fra norsk litteraturdebatt*: 123–142. Oslo: Gyldendal.
- Beyer, Edvard 1990a. "Litteraturforskningen i framtiden". I *Forskning og formidling*: 260–274. Oslo: Aschehoug.
- Beyer, Edvard 1990b. "Norsk litteraturhistorieskrivning fra 1860- til 1970-årene". I *Forskning og formidling*: 244–259. Oslo: Aschehoug.
- Beyer, Harald 1937. "Om litteraturhistorie og litteraturgranskning med særlig henblikk på norske forhold". I Francis Bull. *Festskrift til Francis Bull på 50 årsdagen*: 27–39. Oslo: Gyldendal.

- Beyer, Harald 1939. "Hvad har de siste 25 årene betydd i norsk litteraturgranskning?". I *Edda* 1939: 20–42.
- Beyer, Harald 1957a. "Gerhard Gran". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 7–23. Oslo: Gyldendal.
- Beyer, Harald 1957b. "Harald Beyer". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 184–194. Oslo: Gyldendal.
- Beyer, Harald 1957c. "Philip Houms doktordisputas. 'Norges litteratur fra 1914 til 1950-årene'". I *Edda* 1957: 81–94.
- Bhatia, Vijay K. 1993. *Analysing Genre. Language Use in Professional Settings*. London: Longman.
- Bloom, Harold 1994. *The Western Canon. The Books and School of the Ages*. New York: Harcourt Brace.
- Blåsjö, Mona 2004. *Studenters skrivande i två kunskapsbyggande miljöer*. I serie: *Stockholm studies in Scandinavian philology. New series*, nr. 37. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Bourdieu, Pierre 1986. *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Breivega, Kjersti Rongen 2003. *Vitskaplege argumentasjonsstrategiar. Ein komparativ analyse av superstrukturelle konfigurasjonar i medisinske, historiske og språkvitskaplege artiklar*. I serie: *Sakprosa*, nr. 8. Oslo: Norsk Sakprosa.
- Brooks, Cleanth 1966. *The Well Wrought Urn. Studies in the Structure of Poetry*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.
- Bull, Francis 1916. *Fra Holberg til Nordal Brun. Studier til norsk aandshistorie*. Kristiania: Aschehoug.
- Bull, Francis 1929. "Litteraturforsknings-prinsipper. Av et opposisjonsinnlegg ved doktordisputatsen angående Peter Rokseths avhandling 'Den franske tragedie I.'" I *Edda* 1929: 95–105.
- Bull, Francis 1937. *Festskrift til Francis Bull på 50 årsdagen*. Oslo: Gyldendal.
- Bull, Francis 1941. "Innlegg ved Paulus Svendsens doktordisputas". I *Edda* 1941: 434–448.
- Bull, Francis 1946. "Hans Midbø: Romantikens balladediktning. Opposisjonsinnlegg ved doktordisputasen". I *Edda* 1946: 260–268.
- Bull, Francis 1952. "En doktordisputas om Wergeland. Daniel Haakonsen: Skabelsen i Henrik Wergelands diktning". I *Edda* 1952: 1–16.
- Bull, Francis 1957. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*. Oslo: Gyldendal.
- Burke, Kenneth 1950. *A Rhetoric of Motives*. New York: Prentice-Hall, Inc.
- Butler, Christopher S. 1990. "Qualifications in Science: Modal Meanings in Scientific Texts". I Walter Nash (red.). *The Writing Scholar. Studies in Academic Discourse*: 137–170. I serie: *Written Communication Annual*, nr. 3. Newbury Park, California: Sage Publications.
- Campbell, John Angus 1990. "Scientific Discovery and Rhetorical Invention: The Path to Darwin's *Origin*". I Herbert W. Simons (red.). *The Rhetorical Turn. Invention and Persuasion in the Conduct of Inquiry*: 58–90. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Carrard, Philippe 1995. *Poetics of the New History. French Historical Discourse from Braudel to Chartier*. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Ceccarelli, Leah 2001. *Shaping Science with Rhetoric. The Cases of Dobzhansky, Schrödinger, and Wilson*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.

- Christensen, Alf 1957. "Diktning og litterær forskning". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 277–290. Oslo: Gyldendal.
- Christophersen, H. O. 1957. "Kulturfilosof og litteraturforsker". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 27–39. Oslo: Gyldendal.
- Cicero, Marcus Tullius 1949. "Two Books on Rhetoric. De inventione". I H. M. Hubbell (red.). *De inventione. De optimo genere oratorum. Topica*. With an English translation by H. M. Hubbell: 1–346. I serie: *Cicero in Twenty-Eight Volumes*. Bind 2. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Cicero, Marcus Tullius 1981. *De oratore*. Oversat og kommenteret af Thure Hastrup. I serie: *M. Tullius Cicero. Retoriske Skrifter*. Ved Thure Hastrup & Mogens Leisner-Jensen. Bind 1. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Cicero, Marcus Tullius 1993. "De oratore. (Om taleren) Bok I". I Hermund Slaattelid (red.). *Romersk retorikk*. Innleiing og omsetjing av Hermund Slaattelid: 47–127. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Cicero, Marcus Tullius 1995. "Orator (kap. 1–147, kap.237)". I Marcus Tullius Cicero. *Retorikk og filosofi. Eit brev til Brutus. Samtalar om filosofi*. Omsetjing og merknader ved Hermund Slaattelid: 16–64. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Clemen, Gudrun 1997. "The Concept of Hedging: Origins, Approaches and Definitions". I Raija Markkanen & Hartmut Schröder (red.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*: 235–248. Berlin: Walter de Gruyter.
- Clyne, Michael 1991. "The Sociocultural Dimension: The Dilemma of the German-speaking Scholar". I Hartmut Schröder (red.). *Subject-oriented Texts. Languages for Special Purposes and Text Theory*: 49–67. Berlin: Walter de Gruyter.
- Collett, John Peter 1999. *Historien om Universitetet i Oslo*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Crismore, Avon, Raija Markkanen & Margaret S. Steffensen 1993. "Metadiscourse in Persuasive Writing. A Study of Texts Written by American and Finnish University Students". I *Written Communications* 1/1993: 39–71.
- Croce, Benedetto 1969. *Estetikk som vitenskapen om uttrykket*. I serie: *Idé og tanke*, nr. 22. Oslo: Tanum.
- Dahl, Trine 2003. "Metadiscourse in research articles". I Kjersti Fløttum & François Rastier (red.). *Academic discourse. Multidisciplinary approaches*: 120–138. Oslo: Novus Press.
- Dahl, Willy 1971. *Nytt norsk forfatterleksikon*. Oslo: Gyldendal.
- Dale, Johs. A. 1951. "'Studiar i Arne Garborgs språk og stil'. Innlegg ved lektor Johs. A. Dales doktordisputas". I *Edda* 1951: 374–382.
- Dale, Johs. A. 1957a. "Johs. A. Dale". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 263–267. Oslo: Gyldendal.
- Dale, Johs. A. 1957b. "Philip Houms doktordisputas. 'Norges litteratur fra 1914 til 1950-årene'". I *Edda* 1957: 95–110.
- Dijk, Teun A. van 1977. *Text and Context. Explorations in the semantics and pragmatics of discourse*. London: Longman.
- Durkheim, Émile 1972. *Den sosiologiske metode*. På dansk ved Esben Krause-Jensen. Indledning ved Egil Fivelsdal. København: Fremad.
- Dyvik, Helge 1986. *Grammatikk og empiri. En syntaktisk modell og dens forutsetninger*. I serie: *Skriftserie for Institutt for fonetikk og lingvistikk, Universitetet i Bergen*, nr. 24–25, serie B. Bergen: Universitetet i Bergen.

- Dørumsgard, Asbjørn (red.) 1960. *Romerike Historielag gjennom 40 år. Glimt fra lagets virke*. Lillestrøm: Romerike Historielag.
- Eckhoff, Lorentz 1930. *Den nye litteraturforskning. Syntetisk metode*. Oslo: Gyldendal.
- Eckhoff, Lorentz 1937. "Opposisjon ved Anders Wyller's doktordisputas om Paul Claudel". I *Edda* 1937: 486–492.
- Eckhoff, Lorentz 1946. "Opposisjon ved Gunnar Høsts doktordisputas om Jean Giraudoux". I *Edda* 1941: 98–107.
- Eckhoff, Lorentz 1957. "Lorentz Eckhoff". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 108–116. Oslo: Gyldendal.
- Eco, Umberto & Thomas A. Sebeok (red.) 1988. *The Sign of Three. Dupin, Holmes, Peirce*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Egeland, Marianne 2000. *Hvem bestemmer over livet? Biografien som historisk og litterær genre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eide, Tormod 1997. "Retorisk topos & gresk geometri". I *Rhetorica Scandinavica* 2/1997: 20–27.
- Eide, Tormod 2004. *Retorisk leksikon*. Oslo: Spartakus forlag as.
- Ekrheim, Helga Sverdrup & Olav Ekrheim (red.) 1933. *Norges filologer og realister*. Stavanger: Dreyers forlag.
- Ekrheim, Helga Sverdrup, Olav Ekrheim & Håkon Norås (red.) 1950. *Norges filologer og realister*. Stavanger: I hovedkommissjon hos Otto Floor's arvinger A/S.
- Eliot, T. S. 1948. *The Sacred Wood. Essays on Poetry and Criticism*. Sixth Edition. London: Methuen & Co. Ltd.
- Empson, William 1973. *Seven Types Of Ambiguity*. Third Edition. London: Chatto and Windus.
- Englund, Boel, Per Ledin & Jan Svensson 2003. "Sakprosa – vad är det?". I Boel Englund & Per Ledin (red.). *Teoretiska perspektiv på sakprosa*: 35–59. Lund: Studentlitteratur.
- Fafner, Jørgen 1989. *Retorik. Klassisk og moderne. Indføring i nogle grundbegreber*. København: Akademisk Forlag.
- Fahnestock, Jeanne 2000. "Aristotle and Theories of Figuration". I Alan G. Gross & Arthur E. Walzer (red.). *Rereading Aristotle's Rhetoric*: 166–184. Carbondale, Illinois: Southern Illinois University Press.
- Fairclough, Norman 1995. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Pearson Education.
- Fjord Jensen, Johan 1962. *Den ny kritik*. København: Berlingske.
- Flyum, Karl Henrik 1996. "Når litteraturvitenskapen møter vitenskapslitteraturen". I Egil Børre Johnsen (red.). *Forbildets forbilder. Norsk sakprosa. Andre bok*: 146–166. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fløttum, Kjersti 2003a. "Bibliographical references and polyphony in research articles". I Kjersti Fløttum & François Rastier (red.). *Academic discourse. Multidisciplinary approaches*: 97–119. Oslo: Novus Press.
- Fløttum, Kjersti 2003b. "Personal English, indefinite French and plural Norwegian scientific authors? Pronominal author manifestation in research articles". I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 21/2003: 21–55.
- Fløttum, Kjersti, Trine Dahl & François Rastier 2003. "Preface". I Kjersti Fløttum & François Rastier (red.). *Academic discourse. Multidisciplinary approaches*: 5–9. Oslo: Novus Press.
- Fløttum, Kjersti & François Rastier (red.) 2003. *Academic discourse. Multidisciplinary approaches*. Oslo: Novus Press.
- Forum for universitetshistorie 2001. *Vitenskapelige ansatte ved UiO. Ordnet fakultetsvis etter tiltredelsesdato*. Oslo: Forum for universitetshistorie, Universitetet i Oslo. URL:

- <http://www.hf.uio.no/forskningsprosjekter/ffu/FaktaUiO/databaser/rapFakVis2908.pdf>
(Lesedato: 03.08.2006)
- Foss, Kåre 1957. "Francis Bull. Linjer i hans forfatterskap". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 156–177. Oslo: Gyldendal.
- Fraenkl, Pavel 1957. "Fra Praha til Oslo". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 323–331. Oslo: Gyldendal.
- Fraser, Bruce 1975. "Hedged Performatives". I Peter Cole & Jerry L. Morgan (red.). *Speech Acts*: 187–210. I serie: *Syntax and Semantics*, nr. 3. New York: Academic Press.
- Freedman, Aviva 1994. "'Do As I Say': The Relationship between Teaching and Learning New Genres". I Aviva Freedman & Peter Medway (red.). *Genre and the New Rhetoric*: 191–210. London: Taylor & Francis.
- Freedman, Aviva & Peter Medway 1994. "Locating Genre Studies: Antecedents and Prospects". I Aviva Freedman & Peter Medway (red.). *Genre and the New Rhetoric*: 1–20. London: Taylor & Francis.
- Fuller, Steve 1989. "Beyond the Rhetoric of Antitheory: Towards a Revisionist Interpretation of Critical Legal Studies". I Herbert W. Simons (red.). *Rhetoric in the Human Sciences*: 133–151. London: Sage Publications.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gaonkar, Dilip Parameshwar 1990. "Rhetoric and Its Double: Reflections on the Rhetorical Turn in the Human Sciences". I Herbert W. Simons (red.). *The Rhetorical Turn. Invention and Persuasion in the Conduct of Inquiry*: 341–366. Chicago, Illinois: University of Chicago Press
- Gaonkar, Dilip Parameshwar 1997. "The Idea of Rhetoric in the Rhetoric of Science". I Alan G. Gross & William M. Keith (red.). *Rhetorical Hermeneutics. Invention and Interpretation in the Age of Science*: 25–85. New York: State University of New York Press.
- Garvin, Harry R. & James M. Heath (red.) 1983. *Science and Literature*. I serie: *Bucknell review*; v. 27, no. 2. Lewisburg: Bucknell University Press.
- Gierow, Pär Göran & Lennart Sjöstedt 1978. *Antiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Gill, Ann M. & Karen Whedbee 1997. "Rhetoric". I Teun A. van Dijk (red.). *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Volume 1*: 157–184. London: Sage Publications.
- Gimnes, Steinar 1998. "Biografi, memoar og sjølvbiografi". I Egil Børre Johnsen & Trond Berg Eriksen (red.). *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*. Bind 2: 121–131. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gjerstad, Magne 2001. *Kan Thomas Mathiesen forsvares? En vitenskapsretorisk analyse*. I serie: *Sakprosa*, nr. 5. Oslo: Norsk Sakprosa.
- Gjerstad, Magne 2003. "Samfunnsvitenskapenes tekstmakt" I Kjell Lars Berge, Siri Meyer & Tom Are Trippestad (red.). *Maktens tekster*: 200–219. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Grabe, William & Robert B. Kaplan 1997. "On the Writing of Science and the Science of Writing: Hedging in Science Text and Elsewhere". I Raija Markkanen & Hartmut Schröder (red.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*: 151–167. Berlin: Walter de Gruyter.
- Green, Lawrence D. 2000. "Aristotelian *Lexis* and Renaissance *Eloquutio*". I Alan G. Gross & Arthur E. Walzer (red.). *Rereading Aristotle's Rhetoric*: 149–165. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.
- Grepstad, Ottar 1997. *Det litterære skattkammer. Sakprosaens teori og retorikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.

- Gross, Alan G. 1989. "The Rhetorical Invention of Scientific Invention: The Emergence and Transformation of a Social Norm". I Herbert W. Simons (red.). *Rhetoric in the Human Sciences*: 89–107. London: Sage Publications.
- Gross, Alan G. 1990a. "The Origin of Species: Evolutionary Taxonomy as an Example of the Rhetoric of Science". I Herbert W. Simons (red.). *The Rhetorical Turn. Invention and Persuasion in the Conduct of Inquiry*: 91–115. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Gross, Alan G. 1990b. *The Rhetoric of Science*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Gross, Alan G., Joseph E. Harmon & Michael Reidy 2002. *Communicating Science. The Scientific Article from the 17th Century to the Present*. New York: Oxford University Press.
- Gunnarsson, Britt-Louise 1992. *Studies in language for specific purposes*. I serie: *TeFA*, nr. 2. Uppsala: Uppsala universitet.
- Gunnarsson, Britt-Louise 1993. *Research on Language for Specific Purposes in the Past and in the Future*. I serie: *TeFA*, nr. 8. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hageberg, Otto 2004. "Framfor nytt. Aktuell refleksjon og faghistorisk vandring". I *Nordlit* 16/2004: 163–175.
- Halliday, M. A. K. 1978. *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K. & J. R. Martin 1993. "General Orientation". I M. A. K. Halliday & J. R. Martin. *Writing Science: Literacy and Discursive Power*: 2–21. London: The Falmer Press.
- Halliday, M. A. K. & Christian M. I. M. Matthiessen 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. Third Edition. Revised by Christian M. I. M. Matthiessen. London: Arnold.
- Hambro, Carl 1986. "Årgang 1932". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 51–56. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hannevik, Arne 1953. "Obstfelders 'Jeg ser' analysert à la Cleanth Brooks". I *Samlaren* 1952: 36–43.
- Hannevik, Arne 2001. *Fra litteraturhistorie til litteraturvitenskap. Allmenn litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo. Skisse av en faghistorie*. I serie: *Forum for universitetshistorie, Universitetet i Oslo, Skriftserie*, nr. 2/2001. Oslo: Forum for universitetshistorie, Universitetet i Oslo.
- Hauge, Ingard 1957. "Arne Løchen som litteraturhistoriker". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 1–6. Oslo: Gyldendal.
- Haukaas, Kaare & Jorunn Gule 1998. *Francis Bull 1887-1974. Bibliografi*. I serie: *Ravnetrykk*, nr. 16. Tromsø: Universitetsbiblioteket i Tromsø.
- Heggelund, Kjell 1974. "Norsk litteraturforskning. En kort oversikt over metoddebatten". I Manon Maren-Grisebach. *Litteraturvitenskapens metoder*. Norsk utgave ved Kjell Heggelund og Helge Rønning: 115–126. Oslo: Gyldendal.
- Hellekjær, Glenn-Ole 1997. "Teaching LSP: Methods and misconceptions". I *Språk og marked* 18/1997: 3–11.
- Hellesnes, Jon 2001. "Sosial konstruktivisme i vitenskapsteorien". I *Nytt Norsk Tidsskrift* 2/2001: 132–149.
- Hellevik, Ottar 1993. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. 5. utgave. 2. opplag. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hempel, Carl G. 1965a. "Aspects of Scientific Explanation". I *Aspects of Scientific Explanation. And Other Essays in the Philosophy of Science*: 331–496. New York: Free Press.

- Hempel, Carl G. 1965b. "The Logic of Functional Analysis". I *Aspects of Scientific Explanation. And Other Essays in the Philosophy of Science*: 297–330. New York: Free Press.
- Hernadi, Paul 1987. "Literary Interpretation and the Rhetoric of the Human Sciences". I John S. Nelson, Allan Megill & Donald N. McCloskey (red.). *The Rhetoric of the Human Sciences. Language and Argument in Scholarship and Public Affairs*: 263–275. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Hertzberg, Frøydis 1995. "Uttalte og uuttalte normer for vitenskapelig skriving". I Egil Børre Johnsen (red.). *Virkelighetens forvaltere. Norsk sakprosa. Første bok*: 187–205. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hertzberg, Frøydis 2000. "Å få forskeren i tale. Artikkelinndelingen som retorisk strategi". I Øivin Andersen, Kjersti Fløttum & Torodd Kinn (red.). *Menneske, språk og fellesskap. Festskrift til Kirsti Koch Christensen på 60-årsdagen 1. desember 2000*: 87–106. Oslo: Novus Forlag.
- Hjelmslev, Louis 1966. *Omkring sprogteoriens grundlæggelse*. København: Akademisk forlag.
- Holst, Carl Vilhelm 1953. *Fragment av en kunstfilosofi*. Oslo: Johan Grundt Tanum.
- Houm, Philip 1955. *Norges litteratur fra 1914 til 1950-årene*. I Francis Bull, Fredrik Paasche, A. H. Winsnes & Philip Houm. *Norsk litteraturhistorie*. Bind 6. Oslo: Aschehoug.
- Houm, Philip 1957a. "Både – og". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 371–380. Oslo: Gyldendal.
- Houm, Philip 1957b. "Philip Houms doktordisputas. 'Norges litteratur fra 1914 til 1950-årene'". I *Edda 1957*: 110–118.
- Hübler, Axel 1983. *Understatements and Hedges in English*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Høst, Gunnar 1946. "Doktordisputas om Giraudoux". I *Edda 1941*: 284–288.
- Høst, Gunnar 1950. "En doktordisputas om Nils Kjær". I *Edda 1950*: 173–182.
- Høst, Gunnar 1957. "Peter Rokseth". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 195–217. Oslo: Gyldendal.
- Haakonsen, Daniel 1941. *Hvad er en litterær analyse?*. Oslo: Universitetets Studentkontor.
- Haakonsen, Daniel 1951. *Skabelsen i Wergelands diktning*. Oslo: Cappelen.
- Haakonsen, Daniel 1952. "En doktordisputas om Wergeland. Daniel Haakonsen: Skabelsen i Henrik Wergelands diktning". I *Edda 1952*: 41–46.
- Haakonsen, Daniel 1957. "Møte med en ny disiplin". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 418–424. Oslo: Gyldendal.
- Haakonsen, Daniel 1969. "Metodiske motsetninger i norsk litteraturforskning". I Sigmund Hoftun & Rolf Tobiassen (red.). *Mål og metoder i litteraturforskningen. Dokumenter fra norsk litteraturdebatt*: 110–118. Oslo: Gyldendal.
- Haakonsen, Daniel 1986. "Rokseth og det alternative ubeviste". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 84–96. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haarberg, Jon 2001a. "Da den allmenne litteraturvitenskapen kom til Norge og fant seg en plass mellom historien og teorien". I *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift 2/2001*: 110–120.
- Haarberg, Jon 2001b. "Den filologiske kommentar som litteraturvitenskapelig praksis – og en kommentabel passasje hos Petter Dass". I *Edda 2001*: 269–279.
- Imerslund, Knut 1975. "Litt om historismen i norsk litteraturgranskning". I *Norsk litterær årbok 1975*: 179–197.

- Imerslund, Knut 1978. *Den estetisk-filosofiske skole i norsk litteraturforskning – mål og metode*. Oslo: Gyldendal
- Itkonen, Esa 1983. *Causality in Linguistic Theory. A critical investigation into the philosophical and methodological foundations of 'non-autonomous' linguistics*. London: Croom Helm.
- Jacoby, Sally 1987. "References to Other Researchers in Literary Research Articles". I *ELR Journal* 1/1987: 33–78.
- Johannesson, Kurt 2003. "Epilog. 'De lærdas purpurmantel' eller progymnasmata och den oratoriska utbildningen". I Stina Hansson (red.). *Progymnasmata. Retorikens bortglömda text- och tankeform*. Uppsatsantologi från Riksbanksprojektet "Från antikens progymnasmata till den moderna 'skrivprocessen'. Grunnläggande retorik som text- och tankeform": 332–348. Åstorp: Rhetor.
- Johnsen, Egil Børre 1998. "Arstal, Hofgaard og lærebøkernes problem". I Egil Børre Johnsen & Trond Berg Eriksen (red.). *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*. Bind 2: 668–679. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnsen, Egil Børre & Trond Berg Eriksen (red.) 1998. *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kennedy, George A. 1995. "Retorikk og poetikk". I Øivind Andersen. *I retorikkens hage*: 307–323. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kittang, Atle 1976. "Tre forståingsformer i litteraturforskninga". I *Litteraturkritiske problem. Teori og analyse*: 15–56. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kittang, Atle 1983. "Litteraturhistoriografien i historisk og teoretisk perspektiv". I Atle Kittang, Per Meldahl & Hans H. Skei. *Om litteraturhistorieskriving. Perspektiv på litteraturhistoriografiens vilkår og utvikling i europeisk og norsk sammenheng*: 19–109. Øvre Ervik: Alvheim & Eide.
- Kittang, Atle 1993. "Tekstkommentarens retorikk – nokre synspunkt". I *Edda* 1993: 273–282.
- Kittang, Atle, Per Meldahl & Hans H. Skei 1983. *Om litteraturhistorieskriving. Perspektiv på litteraturhistoriografiens vilkår og utvikling i europeisk og norsk sammenheng*. Øvre Ervik: Alvheim & Eide.
- Kjørup, Søren 1996. *Menneskevidenskabernes. Problemer og traditioner i humanioras videnskapsteori*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Kock, Christian 1997. "Retorikkens identitet som videnskap og uddannelse". I *Rhetorica Scandinavica* 1/1997: 10–19.
- Koht, Halvdan 1957. "Mine innslag i litteraturhistoria". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 66–77. Oslo: Gyldendal.
- Koppang, Ole 1957. "Ole Koppang". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 381–388. Oslo: Gyldendal.
- Koppang, Ole 1986. "Veier i fransk åndshistorie". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 78–83. Oslo: Universitetsforlaget.
- Koskela, Merja 1996. *Tema och rema i vetenskaplig och populärvetenskaplig text*. I serie: *Acta Wasaensia* 47, *Språkvitenskap* 9. Vaasa: Universitas Wasaensis.
- Krag, Erik 1957. "Tilbakeblikk og refleksjoner". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 291–296. Oslo: Gyldendal.
- Kress, Gunther & Theo van Leeuwen 2001. *Multimodal Discourse. The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.
- Kuhn, Thomas S. 1996. *The Structure of Scientific Revolutions*. Third Edition. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Lachowicz, Dobrosław 1981. "On the Use of the Passive Voice for Objectivity, Author Responsibility and Hedging in EST". I *Science of Science* 2/1981: 105–115.

- Lakoff, George 1972. "Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts". I Paul M. Peranteau, Judith N. Levi & Gloria C. Phares (red.). *Papers from the Eighth Regional Meeting Chicago Linguistic Society*: 183–228. Chicago, Illinois: Chicago Linguistic Society.
- Lamb, Sydney M. 1966. *Outline of Stratificational Grammar*. With an Appendix by Leonard E. Newell. Washington D.C.: Georgetown University Press.
- Larsen, Øivind (red.) 1996. *Norges leger*. Oslo: Den Norske Lægeforening.
- Latour, Bruno 1987. *Science in action. How to follow scientists and engineers through society*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Latour, Bruno & Steve Woolgar 1986. *Laboratory life. The construction of scientific facts*. Introduction by Jonas Salk. With a new postscript by the authors. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Levine, George & Alan Rauch (red.) 1987. *One Culture. Essays in Science and Literature*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Lie, Hallvard 1951. "'Studiar i Arne Garborgs språk og stil'. Innlegg ved lektor Johs. A. Dales doktordisputas". I *Edda* 1951: 319–374.
- Lindhardt, Jan 1987. *Retorik*. København: Munksgaard/LNU/Cappelen.
- Linnér, Sven 1964. *Litteraturhistoriska argument. Studier i en vetenskaps metodpraxis*. Stockholm: Bonniers.
- Longum, Leif 1989a. "Estetisk-filosofisk og/eller nykritisk? Nyorienteringen innenfor norsk litteraturforskning i 1950-årene – og en sakkyndiginnstilling fra Oslo 1989". I "*Norsk som forsknings- og studiefag. Historiske perspektiver – aktuelle utfordringer*": 138–151. Oslo: LNU/Cappelen.
- Longum, Leif 1989b. "Litteraturforskningsprinsipper og akademisk kappestrid. Brytninger i norsk litteraturforskning i 1950-årene". I "*Norsk som forsknings- og studiefag. Historiske perspektiver – aktuelle utfordringer*": 122–137. Oslo: LNU/Cappelen.
- Luukka, Minna-Riitta & Raija Markkanen 1997. "Impersonalization as a Form of Hedging". I Raija Markkanen & Hartmut Schröder (red.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*: 168–187. Berlin: Walter de Gruyter.
- Lystad, Christopher 1986. "Femti år med fransk". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 31–42. Oslo: Universitetsforlaget.
- Løkse, Olav 1948. "Kjettartankar om litteraturstudium og litteratur". I *Edda* 1948: 87–95.
- Markkanen, Raija & Hartmut Schröder 1997. "Hedging: A Challenge for Pragmatics and Discourse Analysis". I Raija Markkanen & Hartmut Schröder (red.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*: 3–18. Berlin: Walter de Gruyter.
- Markkanen, Raija & Hartmut Schröder (red.) 1997. *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Martin, J. R. 1993. "Life as a Noun: Arresting the Universe in Science and Humanities". I M. A. K. Halliday & J. R. Martin. *Writing Science: Literacy and Discursive Power*: 221–267. London: The Falmer Press.
- Martin, J. R. & David Rose 2003. *Working with Discourse. Meaning beyond the clause*. London: Continuum.
- Martin, J. R. & Robert Veel (red.) 1998. *Reading Science. Critical and functional perspectives on discourses of science*. London: Routledge.
- McCloskey, Donald N. 1986. *The Rhetoric of Economics*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.

- Meldahl, Per 1983. "Om norske litteraturhistorier". I Atle Kittang, Per Meldahl & Hans H. Skei. *Om litteraturhistorieskriving. Perspektiv på litteraturhistoriografiens vilkår og utvikling i europeisk og norsk sammenheng*: 111–309. Øvre Ervik: Alvheim & Eide.
- Merton, Robert K. 1968. "Manifest and Latent Functions". I *Social Theory and Social Structure*. 1968 enlarged edition: 73–138. New York: Free Press.
- Merton, Robert K. 1973. "The Normative Structure of Science". I *The Sociology of Science. Theoretical and Empirical Investigations*. Edited and with an Introduction by Norman W. Storer: 267–278. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Meyer, Paul Georg 1997. "Hedging Strategies in Written Academic Discourse: Strengthening the Argument by Weakening the Claim". I Raija Markkanen & Hartmut Schröder (red.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*: 21–41. Berlin: Walter de Gruyter.
- Midtbøe, Hans 1957. "Litteraturhistorisk forskning?". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 399–405. Oslo: Gyldendal.
- Midttun, Olav 1957. "Olav Midttun". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 96–107. Oslo: Gyldendal.
- Miller, Carolyn R. 1994. "Genre as Social Action". I Aviva Freedman & Peter Medway (red.). *Genre and the New Rhetoric*: 23–42. London: Taylor & Francis.
- Moe, Per R. 1986. "Franskstudiet i 1920-årene". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 22–30. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mosfjeld, Oskar 1957. "Noen betraktninger over forskningsmetoder ut fra et Ibsen-studium". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 226–231. Oslo: Gyldendal.
- Mukařovský, Jan 1979. *Aesthetic function, norm and value as social facts*. Translated from Czech, with notes and afterword by Mark E. Suino. I serie: *Michigan Slavic contributions*, nr. 3. Ann Arbor, Michigan: University of Michigan.
- Myers, Greg 1989. "The Pragmatics of Politeness in Scientific Articles". I *Applied Linguistics* 1/1989: 1–35.
- Myers, Greg 1990. *Writing Biology. Texts in the Social Construction of Science*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Møller, Dag Juul (red.) 1968. *Studentene fra 1943*. Oslo: Bokkommiteen for studentene fra 1943.
- Namsaraev, Vasili 1997. "Hedging in Russian Academic Writing in Sociological Texts". I Raija Markkanen & Hartmut Schröder (red.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*: 64–79. Berlin: Walter de Gruyter.
- Nelson, John S., Allan Megill & Donald N. McCloskey 1987a. "Preface". I John S. Nelson, Allan Megill & Donald N. McCloskey (red.). *The Rhetoric of the Human Sciences. Language and Argument in Scholarship and Public Affairs*: ix–xiii. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Nelson, John S., Allan Megill & Donald N. McCloskey 1987b. "Rhetoric of Inquiry". I John S. Nelson, Allan Megill & Donald N. McCloskey (red.). *The Rhetoric of the Human Sciences. Language and Argument in Scholarship and Public Affairs*: 3–18. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Nelson, John S., Allan Megill & Donald N. McCloskey (red.) 1987. *The Rhetoric of the Human Sciences. Language and Argument in Scholarship and Public Affairs*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- NFF 2004. *Spilleregler. Med International Board's offisielle beslutninger*. Oslo: NFF.

- Nikula, Tarja 1997. "Interlanguage View on Hedging". I Raija Markkanen & Hartmut Schröder (red.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*: 188–207. Berlin: Walter de Gruyter.
- Noreng, Harald 1957. "Noen sider selvbiografi". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 389–394. Oslo: Gyldendal.
- Norris, Christopher 1997. *Against Relativism. Philosophy of Science, Deconstruction and Critical Theory*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Næss, Arne 1974. *Vitenskapsfilosofi. En innføring*. Arne Næss i samarbeid med Per Ariansen, Thomas Krogh og Hans Eirik Aarek. 1. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsson, Thomas 1989. "Det estetiske meningsfulle författarlivet – en litteraturvetenskaplig tankefigur". I *Sammlaren* 1989: 27–37.
- Orr, Linda 1976. *Jules Michelet. Nature, history, and language*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Paradis, James 1987. "Montaigne, Boyle, and the Essay of Experience". I George Levine & Alan Rauch (red.). *One Culture. Essays in Science and Literature*: 59–91. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Peirce, Charles S. 1955. "Abduction and induction". I *Philosophical Writings of Peirce*. Selected and Edited With an Introduction by Justus Buchler: 150–156. New York: Dover Publications, Inc.
- Perelman, Ch. & L. Olbrechts-Tyteca 2000. *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Perkins, David 1993. *Is Literary History Possible?* Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Peterfreund, Stuart (red.) 1990. *Literature and Science. Theory & Practice*. Boston, Massachusetts: Northeastern University Press.
- Platon 2000. *Gorgias*. Omsetjing og innleiing ved Anfinn Stigen. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Prelli, Lawrence J. 1989a. *A Rhetoric of Science: Inventing Scientific Discourse*. Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press.
- Prelli, Lawrence J. 1989b. "The Rhetorical Construction of Scientific Ethos". I Herbert W. Simons (red.). *Rhetoric in the Human Sciences*: 48–68. London: Sage Publications.
- Prince, Ellen F., Joel Frader & Charles Bosk 1982. "On Hedging in Physician-Physician Discourse". I Robert J. Di Pietro (red.). *Linguistics and the Professions. Proceedings of the Second Annual Delaware Symposium on Language Studies*: 83–97. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Quintilianus, Marcus Fabius 1920. *The Institutio oratoria of Quintilian*. In four volumes. With an English translation by H. E. Butler. Bind 1. London: William Heinemann.
- Quintilianus, Marcus Fabius 1921a. *The Institutio oratoria of Quintilian*. In four volumes. With an English translation by H. E. Butler. Bind 2. London: William Heinemann.
- Quintilianus, Marcus Fabius 1921b. *The Institutio oratoria of Quintilian*. In four volumes. With an English translation by H. E. Butler. Bind 3. London: William Heinemann.
- Quintilianus, Marcus Fabius 1922. *The Institutio oratoria of Quintilian*. In four volumes. With an English translation by H. E. Butler. Bind 4. London: William Heinemann.
- Quintilianus, Marcus Fabius 1993. "Institutio oratoria. (Opplæring i talekunst) 5. bok, 8., 9. og 10. kapittel". I Hermund Slaattelid (red.). *Romersk retorikk*. Innleiing og omsetjing av Hermund Slaattelid: 129–154. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Quintilianus, Marcus Fabius 2004. *Institutio Oratoria. Opplæring av talaren I–III*. Omsetjing og innleiing ved Hermund Slaattelid. Forord ved Georg Johannesen. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Ransom, John Crowe 1968. *The World's Body*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.

- Ransom, John Crowe 1979. *The New Criticism*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Redaksjonen av Edda 1939. "Edda – 25 år". I *Edda* 1939: 1–8.
- Reinton, Ingrid Evang 1986. "Fransk – som studium og skolefag". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 43–50. Oslo: Universitetsforlaget.
- Richards, I. A. 1929. *Practical criticism. A study of literary judgment*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Richards, I. A. 2002. *Principles of Literary Criticism*. London: Routledge.
- Roberts, Celia & Brian Street 1997. "Spoken and written language". I Florian Coulmas (red.). *The Handbook of Sociolinguistics*: 168–186. London: Blackwell.
- Rokseth, Peter 1928. *Den franske tragedie I. Den franske tragedieform. Corneille*. Oslo: Aschehoug.
- Rokseth, Peter 1937. "Opposisjon ved Anders Wyller's doktordisputas om Paul Claudel". I *Edda* 1937: 474–486.
- Romersk retorik. Till Herennius*. I översättning av Birger Bergh med förord av Kurt Johannesson 1994. Borås: SIFU.
- Roppen, Georg 1957. "Georg Roppen". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 425–434. Oslo: Gyldendal.
- Rorty, Richard 1980. *Philosophy and the mirror of nature*. Oxford: Blackwell.
- Rosengren, Mats 1998. *Psychagōgia – konsten att leda själar. Om konflikten mellan retorik och filosofi hos Platon och Chaïm Perelman*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Rosengren, Mats 2002. *Doxologi. En essä om kunskap*. Åstorp: Rhetor förlag.
- Røstvig, Maren-Sofie 1957. "Med takk til U.S.A.". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 438–446. Oslo: Gyldendal.
- Sandsbraaten, Hilda 2000. *Teori og vitenskapelighet – om teoriers funksjoner i Atle Kittangs Luft, vind, ingenting. Hamsuns desillusjonsromaner frå Sult til Ringen sluttet og Geir Morks Den reflektere [sic] latteren. På spor etter Arne Garborgs ironi*. Hovedoppgave ved Avdeling for nordisk språk og litteratur. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Searle, John R. 1999. *Speech acts. An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sejersted, Francis 2000. "Historiefagets fortellinger". I *Norsk idyll?*: 15–33. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Sejersted, Jørgen 1999. "Metode i litteraturforskningen? – en kritikk av kritikken av litteraturhistorieskrivingen". I *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift* 2/1999: 125–139.
- Sejersted, Jørgen 2001. "Francis Bull – mellom empiri og retorikk". I Per Dahl & Torill Steinfeld (red.). *Videnskab og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskrivning*: 361–401. København: Nordisk Ministerråd.
- Simons, Herbert W. (red.) 1989. *Rhetoric in the Human Sciences*. London: Sage Publications.
- Simons, Herbert W. (red.) 1990. *The Rhetorical Turn. Invention and Persuasion in the Conduct of Inquiry*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Simpson, Paul 1990. "Modality in Literary-Critical Discourse". I Walter Nash (red.). *The Writing Scholar. Studies in Academic Discourse*: 63–94. I serie: *Written Communication Annual*, nr. 3. Newbury Park, California: Sage Publications.
- Sivertsen, Gunnar 2002. "Fra det eldre til det yngre Edda – og andre historier om vitenskapelige tidsskrifter". I *Edda* 2002: 142–155.
- Skard, Eiliv 1941. "Innlegg ved Paulus Svendsens doktordisputas". I *Edda* 1941: 422–434.

- Skard, Sigmund 1937. "Opposisjon ved Anders Wyller's doktordisputas om Paul Claudel". I *Edda* 1937: 492–507.
- Skard, Sigmund 1948. "Tankar om litteraturvitskap". I *Edda* 1948: 391–407.
- Skard, Sigmund 1950. "Mål og vegar i litteraturvitskapen". I *Nordisk tidsskrift* 1950: 74–84.
- Skard, Sigmund 1957. "Diktinga og livet". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 302–315. Oslo: Gyldendal.
- Skei, Hans H. 1983. "Aasmund Olavsson Vinje og litteraturhistoria". I Atle Kittang, Per Meldahl & Hans H. Skei. *Om litteraturhistorieskriving. Perspektiv på litteraturhistoriografiens vilkår og utvikling i europeisk og norsk samanheng*: 311–347. Øvre Ervik: Alvheim & Eide.
- Skei, Hans H. 1996. "Den litterære biografien – en umulig genre?". I *Det norske videnskapsakademi. Årbok* 1995: 78–90.
- Skelton, John 1997. "How to Tell the Truth in *The British Medical Journal*: Patterns of Judgement in the 19th and 20th Centuries". I Raija Markkanen & Hartmut Schröder (red.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*: 42–63. Berlin: Walter de Gruyter.
- Skinner, Quentin 2002. "Interpretation and the understanding of speech acts". I *Visions of Politics. Volume I: Regarding Method*: 103–127. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skjervheim, Hans 1969. "Prinsippspørsmål i litteraturgranskinga". I Sigmund Hoftun & Rolf Tobiassen (red.). *Mål og metoder i litteraturforskningen. Dokumenter fra norsk litteraturdebatt*: 119–122. Oslo: Gyldendal.
- Skjervheim, Hans 1976. "Eit grunnproblem i pedagogisk filosofi". I *Deltakar og tilskodar og andre essays*: 226–245. Oslo: Tanum.
- Skodvin, Magne 1986. "Jeg valgte fransk ...". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 97–99. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skodvin, Magne & Asbjørn Aarnes (red.) 1986. *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Smidt, Kristian 1953a. "Arven fra Peter Rokseth". I *Kirke og kultur* 1953: 474–491.
- Smidt, Kristian 1953b. "Hva er nytt i 'den nye litteraturkritikken'?" I *Vinduet* 1953: 60–69.
- Smidt, Kristian 1957. "Kristian Smidt". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 406–417. Oslo: Gyldendal.
- Smidt, Kristian 1986. "Vøtusjuavekmoa?". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 73–77. Oslo: Universitetsforlaget.
- Staiger, Emil 1991. *Basic Concepts of Poetics (Grundbegriffe der Poetik)*. Translated by Janette C. Hudson and Luanne T. Frank. Edited by Marianne Burkhard and Luanne T. Frank. With an introduction by Luanne T. Frank. University Park, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Steen, Ellisiv 1948. "Ellisiv Steens bok om Camilla Collett. Innlegg ved doktordisputasen". I *Edda* 1948: 347–352.
- Steen, Ellisiv 1957. "En løsarbeiders betraktninger". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 367–370. Oslo: Gyldendal.
- Steenstrup, Bjørn 1979. *Hvem er hvem? 1979*. Oslo: Aschehoug og Gyldendal.
- Steffensen, Steffen 1953. "De 'externe' litteraturforskningsmetoders rækkevidde og begrænsning". I *Sammlaren* 1952: 5–10.
- Steinfeld, Torill 1986. *På skriftens vilkår. Et bidrag til morsmålsfagets historie*. Oslo: LNU/Cappelen.

- Steinfeld, Torill 2001. "På hjemlig grunn. Norske skolelitteraturhistorier ca. 1900–1940". I Per Dahl & Torill Steinfeld (red.). *Videnskab og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskrivning*: 449–485. København: Nordisk Ministerråd.
- Stockton, David 1991. *The Classical Athenian Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Storstein, Olav 1936. *Kielland på ny. Alexander Kielland og hans diktning i lys av vår tid*. Oslo: Fabritius.
- Sundby, Nils Kristian 1978. *Om normer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sveen, Andreas 1997. "3 Syntaks". I Rolf Theil Endresen, Hanne Gram Simonsen & Andreas Sveen (red.). *Innføring i lingvistikk*: 65–138. Oslo: Universitetsforlaget.
- Svendsen, Paulus 1957. "Paulus Svendsen". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 338–344. Oslo: Gyldendal.
- Svennevig, Jan 2001. "Abduction as a methodological approach to the study of spoken interaction". I *Norskraft* 103/2001: 3–22.
- Swales, John M. 1990. *Genre analysis. English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tacitus, Cornelius 1993. "Dialogus de oratoribus". I Hermund Slaattelid (red.). *Romersk retorikk*. Innleiing og omsetjing av Hermund Slaattelid: 155–196. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Tate, Allen 1936. *Reactionary Essays on Poetry and Ideas*. New York: Charles Scribner's sons.
- Thesen, Rolf 1957. "Kvifor og korleis – nokre røymsler". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 232–242. Oslo: Gyldendal.
- Thompson, Geoff 2001. "Interaction in Academic Writing: Learning to Argue with the Reader". I *Applied Linguistics* 1/2001: 58–78.
- Thue, Fredrik W. 1996. "Det humanistiske fagfeltets historie". I *Universitetet i Bergens historie*. Bind 2: 433–579. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Tideström, Gunnar 1953. "Diktkonstens verkan och verkningsmedel. Kommentarer till några debattinledningar". I *Samlaren* 1952: 1–4.
- Tobiassen, Rolf 1961. "Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre". I Asbjørn Aarnes & Egil A. Wyller (red.). *Litteraturforståelse. Diktning og kritikk*: 209–219. Oslo: Johan Grundt Tanum Forlag.
- Toulmin, Stephen E. 2003. *The Uses of Argument. Updated Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tønnesson, Johan L. 2001. *Vitenskapens stemmer*. I serie: *Sakprosa*, nr. 2. Oslo: Norsk Sakprosa.
- Tønnesson, Johan L. 2003. "Steiner for brød – Hvordan forvalter vitenskapene sitt kulturelle mandat?". I Kjell Lars Berge, Siri Meyer & Tom Are Trippestad (red.). *Maktens tekster*: 220–233. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tønnesson, Johan L. 2004. *Tekst som partitur. Eller historievitenskap som kommunikasjon: Nærlesning av fire historikertekster skrevet for ulike lesergrupper*. I serie: *Acta Humaniora*, nr. 207. Avhandling for graden doktor artium. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Ugland, Janne 2000. *Flerstemmighet, meningsskapning og troverdighet. Vitenskapsretorisk undersøkelse av tre litteraturvitenskapelige tekster i lys av Genève-modellen*. Hovedoppgave i Nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo.
- Universitetet i Bergens historie* 1996. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Universitetet i Oslo 1911–1961* 1961. Oslo: Universitetsforlaget.
- Usher, Stephen 2001. *Greek Oratory. Tradition and Originality*. Oxford: Oxford University Press.

- Vagle, Wenche 1995. "Kritisk tekstanalyse". I Jan Svennevig, Margareth Sandvik & Wenche Vagle. *Tilnærminger til tekst. Modeller for språklig analyse*: 123–238. Oslo: LNU/Cappelen.
- Vagle, Wenche 2002. "The Diachronicity of Text Norms. A Theory of Genre Formation and Change – illustrated with examples from the text history of Norwegian radio". I Kjell Lars Berge (red.). *Teksthistorie. Tekstvitenskapelige bidrag*: 141–213. I serie: *Sakprosa*, nr. 6. Oslo: Norsk Sakprosa.
- Vannebo, Kjell Ivar 1989. "Rekonstruerende perfektum". I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1/1989: 3–16.
- Vickers, Brian 2002. *In Defence of Rhetoric*. Oxford: Clarendon Press.
- Wangensteen, Boye (red.) 2005. *Bokmålsordboka. Definisjons- og rettskrivningsordbok*. Utarbeidet av Universitetet i Oslo, Institutt for lingvistiske og nordiske studier og Språkrådet. Redaktør: Boye Wangensteen. 3. utg., 2. rev. oppl. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Weidemann, Jana 1988. *Norskfaget i krise. En fagkritisk undersøkelse av vitenskapssynet i nordistikkens litteraturforskning*. Hovedoppgave. Institutt for nordisk språk og litteratur, Universitetet i Oslo.
- Wellek, René & Austin Warren 1949. *Theory of Literature*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- White, Hayden 1975. *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Widdowson, H. G. 1983. *Learning Purpose and Language Use*. Oxford: Oxford University Press.
- Wimsatt, William K. 1970a. "History and Criticism. A Problematic Relationship". I William K. Wimsatt. *The Verbal Icon. Studies in the Meaning of Poetry*: 253–265. London: Methuen & Co. Ltd.
- Wimsatt, William K. 1970b. "The Concrete Universal". I William K. Wimsatt. *The Verbal Icon. Studies in the Meaning of Poetry*: 69–83. London: Methuen & Co. Ltd.
- Wimsatt, William K. 1970c. "The Domain of Criticism". I William K. Wimsatt. *The Verbal Icon. Studies in the Meaning of Poetry*: 221–232. London: Methuen & Co. Ltd.
- Wimsatt, William K. & Monroe C. Beardsley 1970a. "The Affective Fallacy". I William K. Wimsatt. *The Verbal Icon. Studies in the Meaning of Poetry*: 21–39. London: Methuen & Co. Ltd.
- Wimsatt, William K. & Monroe C. Beardsley 1970b. "The Intentional Fallacy". I William K. Wimsatt. *The Verbal Icon. Studies in the Meaning of Poetry*: 3–18. London: Methuen & Co. Ltd.
- Winsnes, A. H. 1957. "Litteraturforskning og idéhistorie". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 178–183. Oslo: Gyldendal.
- Wittgenstein, Ludwig 1997. *Filosofiske undersøkelser*. Oslo: Pax.
- Zapffe, Peter Wessel 1957. "Peter Wessel Zapffe". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 268–276. Oslo: Gyldendal.
- Økland, Ingunn 1995. *Konflikt og kontinuitet. En undersøkelse av litteraturfagets forskningstradisjon i perioden 1928–1960 med vekt på positivismekritiske posisjoner*. Hovedoppgave i nordistikk og litteraturvitenskap. Avdeling for nordisk språk og litteratur, Universitetet i Oslo.
- Østerud, Erik 1987. "Gullalder og nasjonal klassikk. Litteraturhistoriografiske sonderinger omkring Francis Bulls forfatterskap". I *Edda* 1987: 195–213.
- Aarnes, Asbjørn 1951. "Diktningen og litteraturforskningen". I *Vinduet* 1951: 437–444.

- Aarnes, Asbjørn 1957. "Carl Vilhelm Holst". I Francis Bull. *Norsk litteraturvitenskap i det 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*: 345–357. Oslo: Gyldendal.
- Aarnes, Asbjørn 1961. "Benedetto Croce og diktekunsten". I Asbjørn Aarnes & Egil A. Wyller (red.). *Litteraturforståelse. Diktning og kritikk*: 15–36. Oslo: Johan Grundt Tanum Forlag.
- Aarnes, Asbjørn 1969. "Intuisjon og analyse i litteraturforskningen". I Sigmund Hoftun & Rolf Tobiassen (red.). *Mål og metoder i litteraturforskningen. Dokumenter fra norsk litteraturdebatt*: 143–149. Oslo: Gyldendal.
- Aarnes, Asbjørn 1986. "På spor etter meningsverket". I Magne Skodvin & Asbjørn Aarnes (red.). *Vi valgte fransk. Fransk på norsk grunn*: 121–132. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aarnes, Sigurd Aa. 1997. "'Gullalderkonstruksjonen' i Harald og Edvard Beyer: *Norsk litteraturhistorie*". I Å diktet en nasjon. *Artikler 1966–96 om norsk litteratur*: 155–162. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Aarseth, Asbjørn 1981. *Realismen som myte. Tradisjonskritiske studier i norsk litteraturhistorie*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Aarseth, Asbjørn 1985. *Romantikken som konstruksjon. Tradisjonskritiske studier i nordisk litteraturhistorie*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Aarseth, Asbjørn 1998. "Norsk historiografi mellom verdenskrigene". I Egil Børre Johnsen & Trond Berg Eriksen (red.). *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*. Bind 2: 131–141. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aas, Hedda 1999. *Meningsskaping i vitenskapelig tekst. Systemisk-funksjonelle analyser av en naturvitenskapelig og en litteraturvitenskapelig tekst*. Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo.
- Aas, Per Anders 1998. "Den annen front: idealister uten 'sak'". I Egil Børre Johnsen & Trond Berg Eriksen (red.). *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*. Bind 2: 68–71. Oslo: Universitetsforlaget.